ACADEMIARVM CELEBRIVM VNIVERSI TERRARVM ORBIS LIBRI VIII.

partim recens conscripti, partim ita locupletati, vt planè noui videantur:

AVCTORE IACOBO MIDDENDORPIO,
Theolog. Iurisp & Academiæ Coloniensis
PROCANCELLARIO.

Præcipua capita post Præfationem indicantur.

Approquinquate indocti, & cōgregate vos in domum disciplinæ, & comparate vobis sapientiam. Eccles. vlt.

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Gosuinum Cholinum.
ANNO DOM. M.DCII.
Cum gratiâ & priuileg. Cæs. Maiest.

SERENISSIMO

ET REVERENDISSIMO PRINCIPI ac Domino, D. FERDINANDO, Archiepiscopatus Coloniensis, & Eccles. Leodiensis, Berchtesgadensis, atq; Stabulensis, Coadiutori, & Administratori, &c. Comiti Palatino Rheni, Vtriusq; Bauariæ Duci, &c. Principi suo Clementißimo IACOBVS MIDDENDORPIVS

S. E. O.

SErenißime & Reuerē-dißime Princeps, Domine clementissime. Præstātissimis ingenijs, excellētiq; natura præditi, & maximarum artium cognitione perpoliti viri, qui eam Philosophiæ partem, quæ Græcis πολιτική vocatur, & constituendæ gubernandæque Reipub. rationem docet, pertractarunt; duabus præcipuè in rebus eam consistere putauerunt. Nimirum, si & populus adultior, veram religionem, & leges, atque virtutes, à pijs, & sapientibus hominibus doceatur: & Iuuentus à teneris rectè instituatur, imbuaturque ijs artibus, quæ & re sunt ipsa, & appellantur, bonę atque liberales. Nam Plato (qui inter Philosophos diuini cognomen acce-

pit) talem mox vniuersam fore Remp. aiebat, qualis ætas iuuenilis appareret; quod benè educatus adolescens diuinum quoddam animal euaderet, neglectus autem in beluam potius degeneraret. Huius auditor, Peripatheticorũ princeps, Aristoteles Stagerites, legumlatoribus, vel in primis curandum afferebat, si florẽtem, si pacatam, tranquillamq; Remp. retinere vellent, vt ista duo diligentissimè obseruarentur. Quòd plurimùm referret, à quibus viris; qua doctrina, quibus artibus, moribusque, quo institutionis genere, quibus denique temporibus, locis & modis, adolescẽtia, dum flexilis est, erudiretur. Idem Chrysippus, Isocrates, Xenophõ, Pythagoræi, M. Cicero, Fabius Quintilianus, cæterique sapientissimi, & in hac palæstra versatissimi viri, vno ore profitentur. Et orthodoxi Patres, Conciliorumq; decreta, Summorum Põtificum, Gloriosissimorum Imperatorũ, Regum, & Principum constitutiones confirmant. Si enim velimus refricare memoriam temporum, & veteres recentioresq; omnium gentium historias, atque annales intueri, reperiemus: eas

Respublicas, & prouincias prosperrimè diutissimeq́; semper floruisse, quæ & religionis, & sapientiæ veræ curam diligentem habuerunt: contra verò quotquot ista neglexerunt, infelices, & inglorias extitisse: quando tam diuino præsidio, quàm prudentibus, sanisq́; consilijs destitutæ, inobedientia, rebellionibus, conspirationibus, tumultuque populari euersæ, tandem conciderunt. Quod superiorum annorum res gestæ, multis in locis verissimum esse declararunt. Illæ autem vrbes & prouinciæ, vbi pij, & egregij Doctores plebis, probatæq́; Academię & Scholæ pro institutione puerili vigebant, in amabili, & iucunda pace, & florenti statū conquieuerunt.

Quantam ruinā florentissimis Imperijs, & Rebuspub. adferat Academiarum deuastatio, nobilissima quondā Græcia omnium nationū in orbe terrarum celeberrima cū maximo malo experta est; quæ collapsis, & sepultis Athenis, in barbaricas tragœdias perducta interijt. Similia exempla apud Scythas, Africanos, & Indos, (vt de Europęis prouincijs taceā) recenseri possent, nisi à miseranda ista commemo-

rationc animus abhorreret. Quocirca in libris Machabæorum de pseudoIudæis, & de Iasone recēsetur: Quòd legem Moysis, & ceremonias sacras euersuri, Gymnasiū paganorum etiam sub arce constituerint. Et historiæ Ecclesiasticæ prodiderunt: Quòd Iulianus Apostata Christianam religionem extinguere cupiens, scholas claudere præceperit, vt religionem, quæ cum sapientiâ indissolubili vinculo cohęret, sapientię studijs denudatā, facilius oppri meret. Et nostrâ memoriâ homines quidā exorti sunt, quos non puduit Academias, lupanaria, & Satanæ synagogas, Sodomas & Gomorras appellare. Quorū absurdus sermo ad hoc excogitatus videtur, vt in cōmuni hominum vita, sublato sole, caliginem, & in Ecclesia Dei atq; republica Christiana perturbationē induceret. Ea impudētia mihi occasionē prębuit, de Academiarū origine, præstantia, & necessitate cōmētandi. Sūt enim Academię & Scholæ virtutum domicilia, Musarū sedes, omnisq; pietatis, & officij alumnæ, diuinæque & humanæ sapientiæ fontes, reipublicæ autem thesauri & bases, ex quibus animorum & cor-

corporum medici, prudentissimi Iurisperiti, qui pacem, & incolumitatem publicam conseruant, & lectissimi magistratus proficiscuntur, qui & armis & legibus decorati, instructique, vtroque, & pacis, & belli tempore Remp. feliciter gubernant. Inde manant salutiferæ fluenta doctrinæ, quæ est mundi thesaurus pretiosissimus. Hinc vniuersus orbis splēdidissimo sapientiæ lumine illustratur, & inuictis prudentissimis columnis, stipitibus, propugnatoribus, stabilitur, confirmatur, regitur. Quare primus humani generis parens Adamus, cùm propter violatam Dei legem ex Paradiso delitiarum, & sapiētiæ, exularet, spe futuri aliquando Messiæ & saluatoris, erectus iterum filijs suis peculiares leges, & vitæ præcepta tradidit. Eiusdemq; filius Seth atque nepotes ex eo bonarum artium primi inuentores & professores in mundi exordio, antè diluuium fuerunt. Ideóque à Moyse, & sacræ historiæ scriptoribus filij Dei vocantur. Post diluuium bifrons ille Ianus, Propheta, & noui orbis instaurator Noachus, totum mundum ab irato Deo, propter im-

pietatem, & scelera hominum, vniuersali diluuio extinctum vidit: ipse igitur malis eiusmodi obuiam iturus, publica gymnasia literarum in nouo orbe erexit, vbi veræ religionis præcepta, & bonarum literarum studia traderentur: ne ad antiqui orbis Giganteos mores, & impietatem recidérent. Eodem consilio Ingeuon & Sarron, vetustissimi Germanorum & Gallorum reges, vsi fuerunt, vt agrestes homines,& a prisca lanigenarum doctrina aberrantes, ad humanitatem reducturi, publica bonarum artium Gymnasia introducerēt. Græcorum sapientissimi Athenienses, Colonijs,quæ in suo Imperio additas terras mittebantur,Philosophos,& ludimagistros coniungere solebant, vt ab ijs rectè instituti, fideles & idonei ciues euaderent. Eorum potentissimus Imperator Alexander Magnus, cùm Darium Persarum regem superasset, aliquot millibus puerorum ex Persia, probatos magistros dabat, vt Græcorum legibus,moribus,& institutis imbuerentur. Orbis terrarum domini Romani, earum gentium, & regnorum, quæ armis subiugarant, iuuentuti

tuti optimos præceptores præficie-bant, vt in Romanorum fidelitate, & legibus perdurarent. Idem Augustus Cæsar, cæteriq; laudatissimi Imperatores imitabantur. Carolus re & nomine Magnus, Ecclesiam Dei, & Christianam Remp. à barbaris populis miserabiliter perturbatam, & oppressam veram religionem instauraturus, integramque perpetuò conseruaturus, à bonis literis, Academijs, & scholis exordiũ duxit. Videbat enim religionem & sapientiam indissolubili vinculo inuicem cohærere, ideoque Galliam, & Germaniam perturbatam esse perspiciebat, quòd hæc superioribus temporibus interijssent. Nec aliter tot laboribus in Germania & Gallia constitutum Imperiũ, diu istum splendorem retenturum perspexit, nisi literis & sapientia fulciretur. Hinc tam varia de instituendis Academijs, & scholis, deque instauranda educatione puerili, optimorum Principum mandata, & sacrorum Conciliorum decreta, promulgata reperiuntur. Quæ dum, vt fit, cum tempore negligerentur, factum est, vt indoctis & agrestibus ciuibus, Resp. impleretur: hæreses excres-

cerent, & ingrati homines languentem sapientiam reprehendere, Philosophiæ studia, & Academias, bibliothecasque calumniari, & inuadere auderent: & per nimiam licentiam, inscitiã, arrogãtiamq;, disciplinã scholasticã deprauarent, veramq; docendi rationem corrumperent, vt quot magistri, & scholæ, tot diuersæ institutiones in vna Rep. sæpè cernerentur. Vndè grauissima perturbatio est consecuta. Vt quod de Musica veteres aiebant; eius antiquas leges, absque mutatione legum publicarum mutari non posse, hoc ad vniuersam Philosophiam & disciplinam scholasticã magis pertineret: aperteq; constaret, hãc sine totius Reip. perturbatione non posse cõfundi. Quapropter S. Romani Imp. Ordines sub Carolo V. & Ferdinãdo I. Gloriosissimis Imperatoribus, in Comitijs Augustanis necessariũ esse perspexerũt, vt huic tãto malo remediũ aliquod adhiberetur. Idem in Concilio prouinciali sub Adolpho Archiepiscopo Coloniensi prudentissimè animaduersum est, vt in reformatione Ecclesiastica, primo loco constitueretur, bonorũ studiorum, & disciplinæ

scho-

ſcholaſticæ inſtauratio. Equidē anno 1570. cùm apud gubernatorem Belgij Albanum Ducem, pro patria & pro ſtudiorum priuilegijs legatione fungerer, Epiſcopi in prouincijs Belgicis, qui me aliquid ſtudij atque laboris in iſtarum rerum perueſtigatione poſuiſſe arbitrabantur, vrgebant, vt de reſtituendis Academijs & ſcholis, repurgandaque docendi, diſcendique artes ratione & methodo in vſus publicos commentarer. Iccirco pia eorū voluntas, patriæ, & publicæ ſalutis amor, effecerunt, vt quantum illius ætatis iudicium, & vires patiebantur, duos officiorū ſcholaſticorū libros in lucē ederem. Qui cū hilariter ab ipſis accepti, in manus hominū perueniſſent, varijs doctiſſimorū, clariſſimorumq; virorum humaniſſimis literis admonitus fui, vt de bonarū literarū & artium prima origine, Academiarumq;, & ſcholarū inſtitutionibus, & progreſsionibus, quæ cōperta haberem, eâdem ratione communicarem. Quod, etſi præſertim illa ætate nimis arduum & difficile apparebat: tamen adiutore Deo tentare cœpi, vt alijs peritioribus viris elaboratius perfectiusque

quę ista describēdi materiam & occa-
sionem præberem. Inuestigare ergo
cœpi, qualiter bonæ literæ & artes sta-
tim in mundi exordio, ab Adamo &
illius posteritate inuentæ, & post di-
luuium à Noacho vnà cum Colonijs
per orbem terrarum dispartitæ, in Eu-
ropam nostrã peruenissent, & quãdo,
per quos, qua forma, & quo modo
singulæ prouinciæ studijs illis delecta-
tæ, Academias, & scholas accepissent,
disserui. Cumque ijs lucubrationibus
occuparer, multa de alijs materijs an-
notaui, & in peculiares alios tractatus
cœpi redigere. Quæ omnia tunc per
Dei gratiam, & aliorum sapiẽtiorum
hominum consilia perficere cupiebã,
nisi à libris, & professione scholastica
ad publica negotia & miseriã aulicã
præmaturè abreptus, atque impedi-
tus fuissem: donec infelici fato in pro-
uincia Coloniensi, apud quam flo-
rem ætatis detriui, infelices hæ turbę
& bellorum clades ingrauescerent.
Tunc M. Tullij Ciceronis exemplum
imitari placuit. Ille autem: Quærenti,
inquit, mihi, multũ, & diu cogitanti,
quanã re possem prodesse quàm plu-
rimis, ne quando intermitterem con-
sulere

fulcere Reip. cùm Remp. non tenerē; nulla maior occurrebat, quàm si optimarum artium vias traderem meis ciuibus. Ideoque mihi explicādę philosophiæ causam attulit grauis casus Reip. cùm in armis ciuilibus, nec tueri meo more remp. nec nihil agere poterā, nec quid potius, quod me quidem dignū esset, agerem, reperiebam. Dabunt igitur veniam mei ciues, vel gratiam potius habebunt, quòd ego tunc neque me abdidi, neque deserui, nec afflixi, nec ita, me gessi quasi homini, aut tempori iratus: neq; ita porrò, aut adulatus, aut admiratus fortunam sum alterius, vt me meæ pœniteret: sed hæc studia renouare cœpi. Itaque plura breui tēpore euersa, quàm multis annis stante Rep. scripsimus. Qua in re M. Tullium admodum prudenter egisse sapientissimi viri arbitrātur. Alioqui enim ille grauius forsan bello ciuili turbata rep. Romana, ob fortunę varietatem, & æmulorum potentiam impegisset, & nos pretiosissimis illis libris, quos de philosophia tunc in otio, & vita priuata conscripsit, caruissemus: & tā reip. quàm Ciceroni optandum fuisse iudicant,

si

ſi otium philoſophicum ad remp. & negotia (etiam coactus) non retuliſſet. Hoc enim cùm fecit, illas contemplationes, quas magno animo conceperat, quæque humano generi magno vſui, auxilio, ſolatioque eſſe potuiſſent, publicis negotijs impeditus abſoluere nequiuit, ipſe verò roſtra, in quibus ante floruerat, non cruentaſſet. Idē multos Philoſophos, & ſanctos Patres, ſi tempora ſic poſtularent, imitatos comperio, mihique turbatâ patriâ Colonienſi, minimè aſpernandum iudicaui. & per iſtam occaſionē, à grauioribus publicis occupationibus liberior, iam ante à me editos libros recognoui, & locupletaui. Nam creſcentibus annis, cōfirmatoq; aſsidua lectione & longo vſu iudicio, multa expoliri & excreſcere ſolent. Siquidem δεύτεραι φροντίδες, id eſt, vt prouerbio dicitur, ſapientiores eſſe ſolēt: reliqua, quæ ante nō potueram, nunc ad elaborādum in manibus habeo. Ab Academiarum verò libris exorſus, in præſentē formā eos redegi, vt in octo libros diſtinguere debuerim.

Quos S. T. potiſſimum dedicandos putaui. Cuius Maiores, ſanguine & affini-

affinitate coniuncti, Imperatores, Reges, & principes multarum celeberrimarum Academiarum, & insignium scholarum atque gymnasiorum fundatores, instauratores, & conseruatores, bonarumque literarum, & doctorum hominum benignissimi patroni extiterunt: quod in diuersarum prouinciarũ Academijs pluribus verbis & exemplis declaraui. Serenissimus verò princeps Albertus, S. T. auus paternus (qui catholici Ducis cognomen accepit) nõ solùm Ingolstadiensem Academiam & collegium Monacense in hũc splendorem adduxit: sed etiam per suum oratorem in S. Concilio Tridentino hac de re pulchram orationẽ habuit. Et Serenissimi Principes moderni S.T. optimi & suauissimi pater & frater, à sapientiæ cultura, & Gymnasiorum, atque scholarum amplificatione, magnam sibi apud omnes laudem pepererunt. Prçterea ex S.T. singulari ingenio, iudicijque acumine, egregijsque in bonis literis progresionibus, hæroicaq; erga sapientiæ studia, & earum professores atque alumnos voluntate, quæ in hâc ætate satis elucent, omnes boni

ni spem conceperunt, quòd crescentibus annis, & viribus, Maiorum suorum gloriam in his sit obscuratura. Ad hęc S.T. Nobilissimi Archiepiscopatus Coloniensis Coadiutor & Administrator, Almæque Vniuersitatis Cancellarius est, & me nuper absentem, Procancellarium suum declarauit. Quare de liberalium artium, & linguarum inuentoribus, atque patronis, deque Academiarum, & scholarum fundatoribus & amplificatoribus scripturus, nemini alteri, quàm S. T. hoc opus dedicare debui. Quod eo candore, quo à me profectum est, S.T. accepturam confido. Idem magnis laboribus hucusque productum, doctorum hominũ expectationi. & S.T. Genio, aliqua saltem ex parte satisfacturũ spero. Quod si fuero cõsecutus, ad reliqua perficienda calcaria mihi addita opinabor. Coloniæ Agrippinæ ex Decanatu S. Andreæ 12. Calẽd. April. Anno M.DCII.

LIBRI I. PRAECIPVA CAPITA.

(:) (:) Di

Liber

Liber VII.

Academias Hispaniæ refert.

Liber VIII.

Academias Angliæ & Scotiæ commemorat.

VRBANVS VII. PONTIFEX MAX. (*TVNC CARD.* S. MARcelli) *admodum Reuerendo, & Doctissimo, amico charissimo, Iacobo Middendorpio Canonico Coloniensi, & Archiepiscopi Consiliario.*

QVòd mihi de Cardinalatus dignitate amantissimis literis Præstantia tua gratulatur: ex eo satis apertè intellexi, te, quanquam nullis à me prouocatum officijs, nihil omnino remisisse de singulari illa tua, quam Coloniæ expertus fui, beneuolentia: quam cùm plurimi semper fecerim, re ipsa gratiam referre potius, quàm verbis cupio. Quæ verò virtutum in me esse prędicas ornamenta, ea magis humanitatem tuam, quàm meã laudem aliquam declarant. Veruntamen vnũ abs te omissum, laude quidem dignum in me esse non infitior. Quòd pios, ac virtute, doctrinaq; præditos viros, magno semper honore sim prosecutus. Cùm verò inter eos

tua tibi virtus & egregia doctrina locum tribuerit; non est quòd dubites, me semper in tui cōmodum atq; vtilitatem, vbicunq; dabit occasio, propensum futurū. Vti ergo libere poterit, quantula in me erit auctoritate.

VRBANVS VII. PONTIFEX MAXIMVS (tunc Cardinalis S. Marcelli) admodum Reuerendo & doctißimo, amico charißimo, Iacobo Middendorpio, Vniuersitatis Colon. Rectori.

HAnc opportunitatem nactus, nolui prætermittere, pro mea erga R. V. beneuolentia, quin eam ex animo salutarem: simulque hisce literis significarem; Me probitatis, doctrinæ, studijq́; eius pro Catholica religione tuenda memoriam amanter retinere: gratamque mihi futuram quamcunque occasionem illam amplificandi. Cæterùm R. V. non latet, vnam causam iniuriarum coram Rectore pendere indecisam: equidem valde oportunum expediensque existimo, vt huiusmodi negotium componatur potius, quàm diutius in iudicio agitetur. In eo si operam, dexteritatem, ac ingenij tui acumen intenderis;

ris: facies quidem rem tua probitate, prudentiaque dignam, & mihi gratam.

STANISLAVS HOSIVS CARD. VARmiensis Doctiss:mo viro Iacobo Middendorpio.

QVod serius tibi respondemus, nostra ab vrbe absentia, tabellarijque tui discessus, in causa fuerunt. fuit nobis iucunda tuarum literarum lectio. In Academijs colligendis egregiam operā nauasti Ecclesiæ Christianæ. Perge sic laborare in vinea Domini. Nos verò de te augendo ornandoque cum Illustrissimo Domino protectore Germaniæ, & si opus fuerit, cum ipso etiam Pontifice per omnem occasionem agemus.

GVILLELMVS LINDANVS EPISCOpus Ruremundensis Iacobo Middendorpio, amico charissimo S.

MActe virtute mi Middendorpi, strenuus perge, auitam & Apostolicā fulcire & propugnare doctrinam. Vtinam & alijs Professoribus, ad vnum omnibus, ista esset mens, ista docendi ratio probata, vt huc omnia ipsorum collimarent studia, omnes

curæ incumberēt: profectò breui nobis aureum feculum polliceri auderē. Laudo pręclaram abs te operam huic argumento hisce temporibus aptissimo, de scholis datam.

AEGIDIVS DE MONTE, EPISCOpus Dauentriensis, eximio admodum, & vndequaque doctissimo, D. Iacobo Middendorpio S.

EXimie admodum & Doctissime Domine & amice, Accepi vestras postremas literas cum gratissimo munere, nempe, vestra Academia, à vobis summo studio, incredibili labore, & vigilijs in lucem edita. Magno, vt spero, cum studiosorum profectu, religionisque totius Catholicæ vtilitate & bono. Dominus Deus suppeditet facultates & vires, vt in tam pijs & sanctis conatibus pergas quo cœpisti pede. Reportaturus insignem sanctornm laborum coronam.

VIGLIVS ZVICHEMVS, PRAESES Regius, Doctissimo ornatissimoq; viro Iacobo Middendorpio S.

AGo, Doctissime Middendorpi, magnas gratias, pro transmissis

Aca.

Academiarum tuarum libris:qui vehementer placuerunt & mihi, & amicis eruditioribus, quibus communicaui. Ego quod iam remitterem nō habui, quàm me ipſum. Amici, qui teni his prouincijs Epiſcopum videre cupiebant, gratulantur vobis, qui iſtic ſecurè, ceu in portu iam nos in hac reip. tempeſtate fluctuantes conſpicitis. Quod vt vobis perpetuum ſit; vtque idem nobis aliquando priſtinam tranquillitatem reſtituat, Deum obnixè precamur.

ONVPHRIVS PANVINIVS HISTORICVS Romanus, ad quendam amicum.

IAcobum Middendorpium, virum doctiſſimum hortare, vt ſuſceptū de Academijs opus abſoluat: nam Catholica religio ex ſacrorum conciliorum & Academiarum Conſenſu ac antiquitate multum confirmatur. Et viri docti peritum aliquem huius argumenti ſcriptorem diu deſiderauerunt. Middendorpij dictio, & ſtudiū probantur.

GERARDVS MATHISIVS GEL-
driensis, Candido Lectori.

HVc ades, historiam variarum noscere rerum
Qui cupis, hanc præsens te docet iste liber.
Te docet imprimis Academica quæ sit origo,
Quæ vis, quæ ratio qualibet, ecce tibi:
Multaq; præterea quoniam gratissima lectu
Continet, assidua volue, reuolue manu.

THOMAS HATCHERVS *Cantabrig.*
Anglus, Iacobo Middendorpio.

MAgna est virtutis vis, multum valet, etiam disiunctissimis in locis, ingenuarum artium communitas & coniunctio. Equidem illa studio & amore tui iamdudum mirificè sum incensus, etsi te nunquam viderim. Quia enim in librum fortè tuum de celebrioribus vniuersi terrarum orbis Academijs incidi, & rerum præstantissimarum lectissimis verbis grauissimisque sententijs tractationem expendi, Reipublicæ Christianæ gratulatus sum, ei artificem tam peritum & defensorem tam eximium contigisse. Neq; verò quicquam à te cogitari vnquam potuisse crediderim, vel ad ingenij præclaras istas dotes, longè

lateque

lateque diffundendas, vel ad virtutem tuam prædicandā commodius, quàm in Academiarum eruenda antiquitate, & dignitate illustrandá, operam & studium posuisse. Tu interim mi Middendorpi perge, vt cœpisti, Academias totius orbis celebratissimas facere, orbis vt te totus cognitum artificem celebret, Academiæ vt suspiciant, ingenuarum artium præstātissimi quique cultores omnibus vt humanitatis officijs, de officijs scholasticis scriptorem tam eximium prosequantur.

IOANNES COPVS OXONIEN. Anglus Iacobo Middendorpio.

SIngularem illam præstantissimi ingenij tui indolem, & egregiam maximarum artium doctrinam, quæ ex scriptis tuis apparet, doctissimi in locis viri, terra à te mariq; disiuncti, summo amore & beneuolentia prosequuntur: mihique authores fuerunt, vt te per hanc occasionem, ad ex ædificationem exoptatissimi de Academijs operis diligentissimè adhortarer. Id enim Deo gratum, tibi gloriosum, & Christianæ Reipublicæ vtilis-

ſimum fore arbitrantur. Præſertim cùm te in Theologia, & Iuriſprudentia, & Philoſophia, atque hiſtorijs, mirificè verſatum intelligant. Vt tantum ſtudij & eloquentiæ allaturus eſſe videaris, quantum cauſæ magnitudo poſtulat.

IOANNES CAIVS LIB. I. DE ANtiq. Catabrigen. Academiæ.

IAcobus etiam Middendorpius, celebris Academiarum ſcriptor, Cantabrigienſem Oxonienſi antiquiorẽ dicit.

REINERVS REINECCIVS, IN MEthodo legendi cognoſcendiq; hiſtorias.

SEd hîc iam expoſitio noſtra deſinat. Extat enim Iacobi Middendorpij de Academijs ſcriptum, ſanè eruditum & luculentum.

BERNARDVS CRONENBVRGIVS, PRAEſtantiſſimo viro D. Iacobo Middendorpio S. P. D.

HAud equidem facilè dixerim, neque tu promptè credideris, quantopere nouo facundoque ingenij tui fructu, de Academijs inſcripto,

ſim

ſim delectatus, Doctiſſime Domine Middendorpi, amanter vtraque, vt aiunt, manu ſuſcipiens, intermiſſis alijs ſtudijs per occaſionem à cathenatis occupationib⁹ meis pauliſper nūc feriatus, vix credas, quàm auidè, quàm diligenter, ac conſtanter vniuerſum illū deuorauerim. Deum immortalem, quanta arcana tu eruis, quàm varia ex vetuſtiſſimis cùm Hebræorum, Græcorum, tum Latinorum promptuarijs, paucis audita, nedum cognita, dilucidiſsimè proponis. Quapropter minimè dubito, quin certatim omnes Academiæ te, ceu Patronū ſuum, colēt, ac venerabuntur, qui eas ipſas, tametſi per ſe celebres, calamo tuo celebriores, perennesq́ue efficere, & volueris, & potueris. Macte igitur virtute mi Iacobe, & quod feliciter diuino auſpicio cœpiſti, eodem feliciſsimè abſoluere perge. Nec eſt cur vllius vllam, ſiue obloquutionē, ſiue inuidiā metuas, qui tot tantosq́ue Proceres, tot Mecœnates, tot Muſas, tot linguas, non modò propitias, verùm perpetuo inſuper teſtimonio, tibi auctori optimo, obæratas, obſidesq́ue poſſideas.

D. CVAL.

D. GVALTERI XYLANDRI, Leuthensis, liberalium artium & Sacrę Theologiæ Professoris publici, & Gymnasij Montani Colon. Regentis, ad clarissimum virum, D. Iacobum Middendorpium de librorum, quos de Academijs conscripsit recognitione,

Carmen:

Te Middendorpi dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra nouas magno perculsus amore,
Accipiunt, carosq́; tuos, ac tempora firment.
Impietas, diri proles certissima Ditis,
Infelix monstrum, dum regno multa nefando
Peruenit, Stygijs dirum caput extulit vndis.
Ore, oculisq́; ignes, & vastis naribus efflans,
Sacratam Musis conturbat vbiq; iuuentam,
Terrificatq́; viros, & inania murmura miscet.
Tu verò, assuetus Musas arcere periclis,
Ingentem magnis incuruas viribus arcum,
Et procul aduersum petis imperterritus hostem.
Exornas cathedras, veterum decora alta Scholarum
Instauras, retegisq́; manus, & dona parentum:
Insontem reuocas pubem, foribusq́; reclusis
Instruis, & docilem media in penetralia ducis.
Perge agè, dum superes, loca relligiosa reclude
Musarum, studijsq; cauens cæcam obrue pestem.
Ire per ingentem permitte volumina mundum,
Quæ facis, & prudens supremis consule rebus:
Perq; manus iuuenum, perq́; ora excurre virorum,
Excipient latis te plausibus vndique docti,
Viuendoq́; scholis, vinces tua fata superstes.

Epigram-

Epigramma eiusdem in Zoilum.

Iliadem potis es non vana carpere lingua,
Zoile: sic multis hoc opus exagitas.
Materiam tibi do, non cessa Zoile: carpe
Omnia, non fallax spes tibi suggeritur.

Idem inuersum in eundem.

Exagitas opus hoc multis: sic Zoile linguâ
Carpere vanâ non es potis Iliadem.
Suggeritur tibi spes fallax, non omnia carpe,
Zoile cessa, non do tibi materiam.

REVERENDO ET DOCTISSImo viro, ac Domino, Iacobo Middendorpio, Philos. Iurisconsulto, & Theolog. clarissimo, Colonien. Canonico presbytero, & Academiæ Procancellario, & Magnorum Principum Consiliario, &c. Decano suo ad S. Andream, Arnoldus Suuaeluius Harderuicænus, S. Theolog. L.

Sit felix faustumq́; precor quod suscipis, omnes
Conatus Christus promoueatq́; tuos.
Incœptos peragas alios cum laude labores
Opto, nec accepta dimoueare via.
Perge iuuare sacras Musas sanctamq́; Sionem
Fructiferis scriptis, vtilibusq́; libris.
Doctor & ingenuas studijs florentibus artes
Defendas, spreta, quæ sine honore iacent.
Legum sis tutor, cultor fidißimus æqui,
Legibus insontes ac tueare viros.

Vbi

Vrbibus vt crescat magnis concordia rebus,
Qua nihil hæc mundi machina maius habet.
Leges commendant diuina poemata vatum
Condita, & æthereo numine scripta colunt.
Sunt etenim leges vrbani vincula cætus,
Absq; quibus tutò viuere nemo potest.
Defendi possunt sine turribus oppida multa,
Nulla regi certa sed sine lege queunt.
His magni proceres audent submittere colla,
Has pia sceptra colunt, has simul astra colunt.
Has pelagus metuit, tellusq; tremiscit & orcus,
His sine religio nulla vigere potest.
His spretis antiqua fides, pietasq; recedunt,
His spretis nullus tutus in orbe locus.
Has tua commendent post hac clarissima scripta
Doctrinæ exornent has documenta tua.
Hinc te Munificus Deus hanc produxit in auram.
Hinc dotes animi & corporis ecce tibi.
Hinc tibi reclusit Latiæ sacraria linguæ,
Et Sophiæ è viuo pocula fonte tulit.
Hinc etiam teneris temet nutriuit ab annis,
Et gemini titulum iuris habere dedit.
Ergo perge tua quò te vocat indole virtus,
Perge, nec à cœpta dimoueare via.
Sic te Magnificis extollent laudibus omnes
Immensumq; tuum nomen ad astra ferent.
Æternamq; tuam famam virtutibus addent,
Adnuttet nunquam quam pia Musa mori.
Sed satis est, summo te nunc committo Parenti,
Qui studijs adsit nocte dieq; tuis.

CAR-

CARMEN IN OPERIS ET AVctoris commendationem ab eodem conſcriptum ad Candidum Lectorem.

CVltor es Aonij, lector Chariſsime, fontis,
Et placet egregijs inuigilare libris?
Doctor Iacob⁹ quos MIDDENDORPIVS *auctor*
Edidit, aſsidua volue, reuolue manu.
Ordine nam facili primordia vera Scholarum
Monſtrat, quas orbis noſter vbiq; colit.
Quas Siculus, Gallus, Germanus, quas & Iberus,
Italus, in pretio Scotus, & Anglus habent.
Quas in eis artes priſci docuêre parentes,
Exponit ſimili dexteritate tibi.
Quanam magnificus Rector ratione creetur,
Atq; Magiſtratus relliquus inde mouet.
Quas teneatq; Scholas multis Academia in oris
Europæi orbis non ſine laude docet.
Omnibus his leges varias moresq; probatos
Adijcit, vt ſtudijs ſeruiat ille tuis,
Splendida quos virtus, doctaq; ſcientia mentis
Extulit, Heroas hoc & honore colit.
Quos quoque tu ſummo Diuma Colonia iure
Laudas, æternum nomen habere facit.
Fontibus vt capias è ſacris ſiue profanis
Id quod te doctum reddere rite queat:
Bibliotheca datur, quam miris extulit olim
Inclyta Roma modus Pontificesq; ſacri:
Inſtruat vt mentem variarum pondere rerum,
Abſq; quibus docti nomen habere nequis.
Plurima ab hiſtoricis ſynceris addita paſsim
Offert ecce oculis conſpicienda tuis.

Deniq;

Deniq; multa Sophon insignia dicta recenset,
Queis studijs lassum te recreare queas.
Hæc, inquam, vigili contexta labore legenda
Proponit summa sedulitate tibi.
Hæc IACOBVS *habet scriptor celeberrimus. ergo*
Syncera euoluas Lector amice manu.
Hic sacra Musarum summo veneratus amore,
Nil sine laude dedit, nil sine fruge dedit.
Clarus ob Ingenij totum monumenta per orbem,
Existit generis prima corona sui.
Clarus & ob donum facundæ nobile linguæ
Gloria Agrippinæ est lausq; decusq; Scholæ.
Clarus ob historiæ studium Iurisq; sacrati
Est gratus Doctis Principibusq; viris.
Cur etiam semper vasto splendescet in orbe,
Nomen ab æterna posteritate ferens.
Illius ergo tibi sint acceptissima scripta,
Commoda quæ studijs multa datura tuis:
Inuenies certè quod te legisse iuuabit,
Mellifluus non te terreat iste labor.

ACA-

ACADEMIARVM CELEBRIVM VNIVERSI TERRARVM ORBIS, LIBER I.

qui ad rem literariam vtilißima quædam προλεγόμενα complectitur.

DE NOMINE ACADEMIAE atq; Vniuersitatis, & quæ demum vera sit Vniuersitas.

CAPVT I.

QVanquam primo apud Græcos tam illi qui ad summam animi virtutem excreuerãt, quàm qui in diuinarum humanarumq; rerũm contemplatione studium ponebant, vno nomine σοφοὶ dicebantur, eodemque docendi loco, & vna tradendi ratione, vt videtur, contenti fuere: tamẽ cùm posteriores eorum philosophi plus sapere quàm illi priores vellent, acerrimeque inuicem propterea disidentes, contraria sæpè iisdẽ de rebus affirmarent, singuli etiam peculiarem sectam, & proprium nomen vsurpare cœperunt. Vt alij à ciuitatibus Elienses, Megarenses, Cyrenaici dicerentur; quidam à locis Academici, Stoici: ab euentu nonnulli vt Peripatetici: nonnulli ab ignominia, vt Cynici: alij à præceptoribus, vt Socratici, Epicurei: reliquĩ à falsu, vt qui se φιλαλήθεις, ἐλεγκτικοὺς, ἀναλογητικοὺς

 voca-

vocabant. Ecademia verò locus fuit extra vrbem nemorosus,in quo scholam Ecademus instituerat. Vnde Horatius:

Scilicet vt possem curuo dinoscere rectum,
Atq; inter syluas Ecademi quærere verum.

Tandem per vnius literæ mutationem Academia appellari cœpit,ter mille drachmis emptus Agellus. Ex qua vt omnes ferè præstantissimi Oratores,optimi Philosophi,& celeberrimi Poetæ prodierunt:sic eius nomen apud gratam posteritatem præ cæteris in vsu permãsit. Et si Peripateticorũ, qui Lycæo, quod alterum gymnasium erat, philosophabantur, doctrina, nunc sola adeò in scholis nostris propter multas commoditates retinetur. Fortè quòd Maiores nostri prudentissimi viri horum quidem rem,illorum verò nomen retinentes, vtrisque gratificari & satisfacere voluerunt. Recentiorum quidam scholas publicas,quòd auctoritate publica, siue, quod idem ferè est, publicè instituũtur,quidam Vniuersitates appellare malunt.Non tam quòd omnes liberales artes in eis doceantur (multæ enim ad certarum tantùm disciplinarum professioné eriguntur) sed quia professoribus & studiosis literarum collegium atq; vniuersitatẽ habere licet,quod alioqui iure prohibitũ est:& quia liberalia studia hic vniuersis publicè docenda discendaq; proponuntur. Insignes autẽ & celebres Vniuersitates vocantur,vbi primarij Doctores cum magno numero auditorum legunt.Post Rebuffum Mandosius

dosius ad signaturam Gratiæ, titulo de licentia Doctorandi. Syri verò & Babylonij à cõcertatione, quæ veritatis indagandæ gratia instituitur, Cuniechiam appellare solebant. Verùm sicut Athenis olim Sophocles legẽ tulit, vt neq; scholæ erigerentur, neq; philosophorum quisquam præesset absque decreto Senatus: ita nos eam demum veram Vniuersitatem fatemur, quam summi Pontifices, Imperatores, Principesq; certis priuilegijs confirmârunt. Ne ad seminanda potius vitia, quàm propagandas virtutes, & ad euertendam Ecclesiam magis, quàm conseruãdam veram religionem à quibusdam priuata authoritate instituantur. Quare Iuriscõsulti Doctorem creare (quod in veris solum Vniuersitatibus permittitur) Põtificis, aut Imperatoris, Principisque esse affirmãt, quod vel ipsos, vel ipsorum authoritate id fiat.

Et Azo, lucerna Iuris, eligendos, scholæque præficiẽdos docet, auctoritate publica, cum decreti interpositione D. Augustus decreuit, vt nemo de Iure responderet, nisi Principis auctoritas accederet. Gymnasiorum præfecti apud AEgyptios, & Indos, sacerdotes erãt, & è publico honestè alebantur, & ab omnibus oneribus immunes auctoritate Regia pręficiebantur. Petrus Anchoranus ad capit. cùm de diuersis de priuilegijs lib. 6. Hinc ait colligitur, quantumcunque locus sit insignis, tamen ibi studentes non habent priuilegia studij, nisi sit ibi studium approbatum de iure, vel ex priuilegio, vel ex antiqua consuetudine illi hoc com-

Quæ sit vera Vniuersitas.

Gloss. clement. Dudum, de sepult. c. 2. de priuileg. in 6. Bartol. proœ. D. Pet. Tholos. lib. 8. Mandos. Iur. reg. 13. q. 7. & reg. 16. q. 20. Côcil. Trid. sess. 5. c. 1. Azo c. de profess. li. 12 §. primus D. Augustinus, D. de Orig. Iur & ibi Zasius atque DD. Vide etiã hic infra de scholasticis honoribus cap. 13.

competat. Et Clement. Dudum de ſepulturis. Loca verò, quibus iura docētur, debent eſſe inſignia, §. hæc autem tria, proc. ff. & talia, quibus hoc competat ex priuilegio ſpeciali, vel de iure communi, vel de antiqua conſuetudine, cuius contrarij memoria non exiſtit: hāc enim æqui paramus priuilegio. Sunt autem quædam ſtudia generalia actu, & priuilegiata; quædam generalia, ſed non priuilegiata; quædam priuilegiata, ſed non generalia actu; quædam particularia, ſed non priuilegiata. Quę autem dicantur ſtudia generalia. Paul. dicit, quod hoc relinquatur arbitrio Iudicis, vt ille videat, ſi generaliter ibi ſacra pagina, Iura, & artes docentur: vt notat Hoſtien. de Cleric. non reſidēt. cap. tuæ. Licētia docendi cùm reſpiciat omnes, oportet vt cōcedatur ab eo, vel eius authoritate, qui eſt Iudex omnium, vt eſt princeps.

Sequitur eandem ſententiam de ſtudio Generali Mar. Socinus. cap. Quanto, extra de magiſtris. Et Paulus Citadinus de Iure part. 1. per Alexand. conſ. 74. Ius videlicet habēdi ſtudium generale acquiri Iure, vel priuilegio, vel antiquiſsima conſuetudine. Publicè autem profiteri abſque petita & obtenta licentia nemo debet. Mar. Socinus & DD. extra de Magiſt.

Ea verò licentia nemini facilè denegāda eſt, niſi forte tot eſſent Doctores, vt inuicem impedirent, & viris idoneis gratis concedēda. Soci & alij eodem loco. Cumque Pariſienſis Cancellarius à ſingulis marcam argenti pro docēdi licentia exigeret, Alexander III. Pontifex Max.

eam

eam decretalem cõtra iſtum abuſum promulgauit, quæ cap. Quanto, extra de magiſtris, & ne quid exigatur pro licentia docẽdi, recitatur. Ad quem pertineat inſtitutio Doctorum, quiſue licentiam docendi largiatur, & ſalaria Doctoribus curare debeat, quibuſque virtutibus prẹditos Doctores eſſe oporteat copiosè ſatis Socinus d. loco, & Anchora. Clement. 1. de magiſtris pertractârunt, & nos olim data opera in libris officiorum ſcholaſticorum declarauimus.

Petrus Gregorius Tholoſanus lib. 18. de repub. c. 1. & 5 & 6. Vniuerſalium ſtudiorum & academiarum fundationem, & priuilegiorum conceſsionem à ſolo principe dependere probat, & ex Theodoſ. & Valent. conſtitutione de ſtudijs lib. vrb. Ro. lib. 11. affirmat, illis vrbibus quibus Scholæ permiſſæ ſunt publico non priuato loco ſiue auditorio docendum eſſe. Ipſa enim Dei ſapientia Chriſtus Ieſus de ſua doctrina, & de diſcipulis interrogatus reſpondit Magiſtratui; Ego palam locutus ſum mundo, & ſemper docui in ſynagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus ſum nihil. Ioan 18.

Illos verò, inquit, qui intra priuatorum domos eadem ſtudia exercere conſueuerunt, minimè prohiberi: dummodò liberalia, & honeſta, permiſſaque ſtudia exerceant. Apud Perſas ſcholã publicam literarũ & morum, ἐλευθέραν ἀγοράν, forum publicum vocabãt, Xenophon. lib. 1. Cyroped.

Antonius Posseuinus lib. 1. bibliothecæ selectæ c.6.7.8. multa de Scholis, de Academijs, deque seminarijs diuersi generis, atq; collegijs instaurandis eruditè disseruit. Carolumq; Magnum Ecclesijs à se fundatis, & extructis templis, scholas ilicò adiunxisse ait, quib. sacerdotes, tanquam à secularibus & externis rebus liberiores præfecerit. Plurimumque interesse affirmat, ludi literarij Magistros, & bonarum artium atque disciplinarum professores, à vita & doctrina per spiritualem magistratum accuratissimè examinari, cùm iuuentus cerea & flexilis sit, atque totius reip. seminarium: rationéque optimam studiorum, leges, & ordiné præscribi, quæ reipublicæ literariæ speciem eo meliorem efficiant, quo rectius instituuntur ea, & obseruantur. Optimamq; instituendi & restaurãdi ideam Academias, in Salmanticensi describenda, indicare conatus est, quæ infra in descriptione Academiarũ Hispaniæ recitabitur.

Id hoc loco prætereundum non est, quod Maiores nostri suas Academias publicatur, vel exorsuri, memorabilem aliquem diem, & notabiles solemnitates adhibere solebant: vt res tam sancta, maiorem auctoritatem, & reuerentiam haberet, & memoria tenacius hæreret. Sicut in Colonien. Basiliensi, Bononiensi, Parisiensi & alijs quibusdã annotabitur. Reliqui ludi literarij oppidani, siue inferiores, particularesq́; aut triuiales scholæ, pædagogia, siue inter media quædam gymnasia, passim pro educatione iuuentutis eriguntur.

QVI-

QVIBVS IN LOCIS INSTITVENDAE sint Vniuersitates.

CAPVT II.

QVoniam diuinarum & humanarum legum scientiam in maioribus tantū ciuitatib. docere permissum est: §. hęc autem tria, proœ. ff. ca. Episcopi di. 80. gloss. c. statutum, de rescript. in 6. iccirco Vniuersitates quoque in celebribus vrbibus instituendæ sunt. Sicut olim Iurisprudentia Romæ, Constantinopoli, & Beryti tantùm tradebatur. Metuebant enim veteres, ne sacrosanctæ leges obscurioribus in locis, propter doctorum virorum penuriam, lucri causa, ab indoctioribus corrūperentur. Bartolus tractatu represal. 9. 6. Leges, inquit, de iure non leguntur nisi in ciuitatibus priuilegiatis, aliæ scientiæ docentur vbique: sed consuetudine leges etiam alibi docentur. Nam hodie vbiq; tot sunt docti, vt cesset causa prohibitionis. Quemadmodum Xenophon libro 1. de institutione Cyri, Imperatori diligenter curādum scribit, vt castra in loco salubri collocet: Sic & ciuitatis & loci salubris & opportuni ratio, in instituendis Vniuersitatibus habēda est. Quod poetæ mihi perspexisse videntur, qui Musas in Helicone & Parnasso amœnissimis tutissimisque montibus habitare finxerunt.

Azo & DD. C. de stud. Bir. proœ. D.

Et M. Cicero acutiores scribit esse Atticos, quia Athenis tenue cœlum erat, pingues verò & stupidiores Thebanos, quòd Thebis crassum.

De fa... c... de ... ccca...

Apci-

Polit. l. 3. Aristot. li. 7. c. 7. politicor.

Apollonius quoq; testatur, Indos acutiores existere Aethiopibus, quia in aëre puriore versentur. Sicut Asiatici Australes non modò rerum naturalium arcana, & arduas res hominibus reuelàrunt, sed pernicibus alis, purgata mente, vel in cœlum feruntur, & optimarum artium clarissimos inuentores producunt. Septentrionales verò, propter loci frigiditatem & crassitudinem, viribus quàm ingenio & sapiētia præstant. Græcos etiam cæteris hominibus ad percipiendas disciplinas aptiores existere, scribit Rhodoginus, propter loci naturā. Ac ab aëre excitari ingenia fatetur Hipocrates. Tantum inter locorum naturas interest, & ab eruditis viris, atque studiosa iuuentute diligenter obseruantur. Strabo probat, Neapoli celeberrimam Vniuersitatem fuisse, ob salubritatem oportunitatemq; loci. Tharsensem quoque Academiam propter Cydni saluberrimā aquam, locique commoditates Alexandrinam & Atheniensem literarum gloria superasse ait. Quanquam veteres quidam scriptum reliquerunt, Academiam locum fuisse insalubrē, quē iccirco Plato elegerit, vt tanquā vitis quædam corporis superfluam fertilitatem exscinderet, discipuli verò nullam aliam sentirent voluptatem, nisi earum rerum quas discerent. Vnde & Nazianzenus varias causas reddit, quare Eudoxius philosophiæ operam dare debeat, inter cæteras quoque affert morbos ipsius & corporis infirmitates, quòd hæ non parum Platonis iudicio ad philosophiam conferrent.

Rhod. li. 3. c. 13. & l. 18. c. 18.

Lib. 5. geographiæ. Libro 14.

Aelianus li. 9. c. 10. Hier. li. 2. contra Iouinianum, Basilius sermone ad adolescentes. Inter epistolas Basilij est 117.

Non

Nó quod insalubritatem sectatus fuerit Plato, sed vt nimiam corporis salacitatem vigoremque prescinderet, & subtilibus illis acutisq; Atticis ingenijs tanquam compedes inijceret, & ex crassiore aëre temperaret. Nimis verò amœnus vernusque locus studiosos ad talia ferè inuitat, quæ literarum studijs repugnant. Nemora, sylvas, præterlabentia flumina, inspirantes ramis arborum auras, auiumque cãtus delectare quidem ait Fabius, sed ab intentione & studijs animum auocare. Videndum præterea est, tali vt loco Academiæ erigantur, vbi suppetat alimétorum, hospitiorum, ac quæ ad otium literariũ requiruntur & copia, & vtilitas, vbertasq;: vbi quàm optimi, quàm honestissimi, rectéq; morati ciues sint, paucissimi lenones, meretrices, milites & scurræ. Nec illis in vrbibus erigãtur, quæ solent crebris bellis molestari, aut seditionibus frangi, atque labefactari peste & morbis: sed vbi facile conuenire, & commodè degere, & necessarias res minore pretio studiosi comparare possint.

Fabius lib. 10. cap. 3.

Sapienter enim Aristoteles præcepit, studia literarum loco apto, conspicuo & libero constitui debere, quæq; ibi Aristoteles differit, de loco vbi ciuitates constituantur, vt aëris, venti, fluminum, & similium rerum consideratio habeatur: ea huc in primis pertinere affirmat Conradus Lancellottus in suo Decurione. De Alexino philosopho Eliẽse refertur, quod etsi auditoribus vehemẽter probaretur, tamen cũ in loco insalubri doceret, vbi quoque rerum necessa-

lib. 7. polit. c. 12. Sequitur etiam hæc Petrus Tholosa. lib. 18. de repub. c. 6. & Anto. Possevinus. lib. 1. bibliothecæ selectæ c. 8.

necessariarum inopia laborabant, omnes eum deseruerint. Nec curiosior hæc de loco Academiarum scholarumque cura videri debet, cùm tam diligenter certus, apibus mellificaturis locus prouideatur, quando melle sapientia longè præstantior est, suauiorque.

Talibus quoque in vrbibus, eo loco quantū fieri potest instituantur, qui ab omni strepitu & iniuria vulgi immunis sit, & à frequentibus publicisq; vijs, & commertijs separatus. Rectè enim dixit poëta:

Carmina secessum scribentis otia quærunt.

Philo. lib. 2. de vita Mosis. Refert disertissimus ille Iudæorum PHILO, quòd septuaginta sacrarū literarum interpretes diuinum & maximum opus aggressuri, secessum aliquem & purissimum locum elegerint, vbi nec morbos, nec prauos malorum hominum mores metuerent. Et Essæni Iudæi, vt pietatem atq; honestiores disciplinas liberius sectarētur, scholas suas ad lacum Asphaltitem, & hortos balsami atque palmarum instituisse leguntur. Magistratus verò ne amœniora & secretiora loca ab alijs occupentur, tanto diligétius curare debebat, quanto Reipub. plus interest vt Iuuentus bonis literis instituatur. Debentq; in varia gymnasia Academiarum scholæ partiri secundùm diuersa artium atque linguarum studia, ne discipuli inuicē possint obstrepere, vel Magistri: neuè linguarum cōfusio permixta vel locum, aures quorūdam aut mētes à studio literarum auertat. *Imperat. in lib. vni. C. de studijs lib.* Debent quoque magistratus auctoritate Principis remouere

tales

tales artifices, per quorum ſtrepitũ ſtudia impediuntur, vt à gymnaſijs recedant, quia intereſt totius reipub. vt ſtudia non perturbentur. A quib. vitijs alienos, quibuſq; virtutib. præditos eſſe oporteat tam profeſſores quã diſcipulos, deq; officijs eorum, & forma inſtitutionis, deq; diſtinguendis & ordinandis diuerſis claſſibus, pro vario adoleſcẽtium captu & quid ſingulis, & qua cautione tradendum, anno 1570. duob libris officiorũ ſcholaſticorũ perpurgaui. Si verò propter peſtis contagium, vel aliam iuſtam cauſam Vniuerſitas ad alium locũ transferatur, retinet nihilominus ſua priuilegia. Anchor. cap. cùm de diuerſis, de priuileg. in 6. Petrus Tholoſ. lib. 18. c. 6. de repub. Et Anchor proœ. lib. 6. *Bartolus & Baldus C. de ſtudijs.*

DE RECTORE VNIVERSITATIS.

CAPVT III.

CVm Vniuerſitas velut globus quidã ſit, animatum corpus repræſentãs: icirco vnus aliquis eligatur oportet, qui Iuri dicundo præſit, & authoritate cæteris præcellat. Corpus enim ſine capite imperfectum quid & monſtroſum eſt, inquit Baldus. Et bona ſtudia diſsipari oportet, ſi litibus ad exterorum Iudicum tribunalia Iuuentus implicetur, & ea priuilegia quæ optimi Principes Vniuerſitatibus tribuerunt, non conſeruentur. Quanquam aliqui arbitrantur, Rectorẽ in Vniuerſitate non neceſſariò requiri. Hunc veteres gymnaſiorum præfectum appel- *Baldus authent. Habita cui filius pro patre Anchora proœ. lib. 6.*

Pelinus cap. ex literis de constitutionibus.

appellabant (nam de Iudæorum Archiſynagogo, de Aegyptiorũ Archiſacerdote, Archimago Perſarum, & Indorum Buddo, in ſingulis Academijs ſuo loco agemus) nunc ferè à ſupremo regimine Vniuerſitatis Rector vocatur. Cuius magnificentia & authoritas tanta eſt, vt ex literarum gloria vix maior euenire poſsit: quippe cùm ſapientia ipſa, per quam reges regnant, & prudentes iuſta decernunt, huius ſeſe faſcibus & imperio ſubmittat, vt Muſarum ſacerdos & patronus rectè appellari poſſe videatur. De Iuriſdictione Rectoris & præceptorum in diſcipulos poſt alios plura diſſerit Harduigus à Daſſel ad conſuetudines Luneburgenſ.

Quoniam verò Vniuerſitas ſtudioſorũ plerumq; ex clericis & laicis permixta eſt: iccirco Iudicem habet Rectorem, vel Epiſcopum loci, Anchora.c. Ea quæ fiũt, de reg. Imp. in 6. Ad Rectoris verò huius electionem quod attinet, apud veteres Philoſophos non eodem modo gymnaſiorum præfectus inſtituebatur. Apud Aegyptios enim ex ſacerdotibus tantùm, primò Reges, deinde Imperatores Romani conſtituebant. Apud Indos verò, per ſingulorum ſuffragia in demortui locum alius creabatur. Nonnulli etiam, præſertim apud Græcos ſucceſſorem deſignabant, vt de Platone Laertius, de Ariſtotele Gellius, de Libanio ſophiſta Zomenus & Nicephorus ſcriptum reliquerunt. Lycon etſi à Stratone teſtamento ſucceſſor Peripati datus erat, aliumque ſimiliter deſignare poſſet: ab amicis tamen voluit talẽ præfici poſt

Laertius l. 3. Gellius l. 13. c. 5. Niceph. lib. 13. hiſt. eccle. ca. 2.

mortem

mortem suam, qui vtilissimus esset, & quàm di- *Zozomenus lib. 8. cap. 20*
iutissimè in schola mansurus. Sic in nostris Academijs variæ consuetudines pro diuersitate locorum introductæ in Rectoris electione obseruantur. Sunt enim, vbi ex nobilissimis tantú eligitur Rector, sunt vbi ex philosophorum tantùm collegio, siue facultate artiū: sunt etiā plurimę, vbi ex omnibus facultatibus per ordinem. In quibusdam trimestris, in quibusdam annuus hic Magistratus est, nusquā verò nunc, quod mihi constare potuit, perpetuus. Hoc tamen inter omnes ferè cōuenit, quod ab ea electione, quæ contra inueteratam cuiusque Vniuersitatis consuetudinem instituitur, rectè appellari possit. Et quanquam in electionibus ferè requiritur consensus & confirmatio superioris, ne indigni aut turpes eligantur, tamen consuetudo obtinuit, vt ab Vniuersitate electus confirmatione non indigeat. Ipsi enim Doctores non nisi dignum atque vtilem, idoneumque virum electuri creduntur. Si autem inter singularum facultatum Decanos, aut (vt nūc ferè appellant) Intrantes electores, schisma oriatur, vt duo simul Rectores nominentur, quorū alter nolit alteri cedere: tunc consulēdus superior, vt ille pro sua auctoritate & prudentia instituat aptiorem. Licet hoc iuris nūc in quibusdam Academijs vsurpet, qui istam dignitatem deposuit.

Vtrum Vniuersitas absque Rectore esse possit, Doctores interrogati responderunt; Rectorem, Vniuersitatis caput existere. Si ergo Vniuersitas

uersitas Rectore destituatur, acephalam atque deformem euadere. Anchora. proœ. lib. 6. decret. Bald. auth. habita. c. Ne filius pro patre. Benius de priuileg. Iurisp. priuilegio 16. Nec vxoratum, nec bigamū, nec laicum, Rectorem ẽligendum asserunt.

Sed cum magna ferè studiosorum pars sint Clerici, quibus Rector laicus Ius dicere nequiret, propterea Clericum esse debere probant. Anchora. proœ. lib. 6. Bald. auth Habita Baptist. Villalobos in communibus opinionibus Iuris, verbo Rector.

Dignitate omnibus antecellit, & Principis personam repraesentat: ideoque omnes, etiam Episcopos, præcedit. Menoch. de arbitr. Iudic. cas. 68. Benius priuileg. 16. Iurisperitorū. Nec intelligitur nomine studiosorum, Hippolit. singulari 520. Iniuria Rectorem afficiens capitis pœna plectitur. Menoch. de arbit. Iud. lib. 2. cas. 263 Benius priuileg. 19.

Peculiaria supremæ dignitatis insignia portat, vnde ipsius Iurisdictio cognoscatur; quæ si non gerit, pro tali non reputatur. Menoch. adipiscend. remed. 4. num. 690 Non continuatur Rector in officio vltra biennium, vbi non est alia consuetudo.
Socinus Regula Iuris 413.

Quam

QVAM PRAECLARE VTILITERQVE FAciat Magistratus, qui Vniuersitates instituit, collapsas instaurat, tuetur, atque defendit.

CAPVT IIII.

QVia Vniuersitates & Academiæ ad eradicãdos ex animis hominum prauos errores, & propagandam orthodoxã religionem Christianam, atque virtutes, conseruationemq́; Rerumpublicarum plurimum conducunt: cum primis illarum rationem habere Magistratum oportet. Nam si velimus refricare memoriam temporũ, reperiemus illas Respubl. diutissimè semper floruisse, quæ optimorum studiorum diligentem curam habuere, & in quibus ingenuarum artium atq; linguarum scholæ extiterunt: cõtrà verò quæ eas neglexerunt, res suas parum fœliciter gubernasse. Haud enim minima pars vitæ ac fœlicitatis humanæ sita est in bonis literis, quibus eruditi ciues Magistratibus obeundis, & Reipubli. gubernandæ accommodatiores reddũtur, in publicis simul & priuatis officijs excellunt, ciuitatesq́;, si nihil prohibeat, & constanter & peritè & fœliciter administrant. Quare sapientissimus ille & Reipubli. gubernandæ peritissimus Moses amicus & propheta Dei, populum suum Israel, quem legibus formarat, diu in pace & syncera religione conseruaturus, in singulis ciuitatibus synagogas instituit, quibus viri sapientes, diuinas leges interpretarẽtur. Et Iosaphat rex Iudæ

vt regnum confirmaret primò, deinde ornaret quoque, & verum Dei cultũ longè lateque propagaret, anno Imperij sui tertio misit viros doctos, qui per vniuersam Iudæam populum in synagogis leges docerent. Qua ratione factum est, vt regnum Iudæ pacatum redderet, & Respub. Iudæorum nihil amplius ab hostibus detrimenti caperet. Factus est enim pauor Domini super omnia regna terrarum, quæ ipsi certatim munera deferebant & vectigal argẽti: ipse autem Iosaphat rex creuit vehementer, & magnificatus est vsque in sublime, inquit Scriptura. Verùm vbi traditam sibi à maioribus professionem intermitterent Iudęi, verasque leges in synagogis interpretari cessarent, in horrendos errores, & quod omnium turpissimum est, idololatriam prolapsi, in Babylonem, vt digni erant, abducti sunt. Prudentissimus autem & pijssimus sacerdos Esdras, post reditum è captiuitate, superiorum temporum negligentiam castigaturus, in primi sacræ Scs ripturę libros in ordinem redegit, & collegit iterum, atq; synagogis restituit. Perspiciebat enim pro sua singulari prudentia, quod sine eruditione, & literis sacris, syncera religio, verus Dei cultus, & Reipublicæ tranquillitas conseruari non possent. Sicut Sarron Gallorum rex, cùm eius populi ferociam aliter compescere, & in officio retinere non posset, publica gymnasia introduxit. Intelligebat enim ferociora hominũ ingenia institutione & bonarum artium cultura mitigari potius, quàm armorum metu in officio

reti-

retineri posse. Sicut, diu post, CAROLVS MAGNVS id habuit antiquissimum, vt post relatas ab hostibus victorias, Episcopatus & templa extrueret, & eisdem scholas & Academias adiũgeret: ne vel inermis esset religio, vel inanis sapientia, quæ indissolubili inuicem vinculo cohærent, & illucescens Euãgelij, & verę sapientię splendor vndique affulgens, per totum orbem diffunderetur. Cumque veram religionem in Gallia languescere accepisset, eò quòd literarũ studia intercidissent, aliquot ibi Academias erexit. Paulatimq; cœnobia religiosorum huic literario negotio se addicebant. Nam Gregorius ille Magnus Britannorum Gymnasia ad Monasteria transtulisse scribitur, vt hæresis Pelagiana, quę tradebatur in scholis, extirparetur, veram religionem in Gallia ferè perijsse intelligebat, quod literarum studia intercidissent, aliquot ipse Academias erexit. Laudatusque ob id in primis PTOLOMAEVS rex AEgypti, quòd Alexandriæ scholam omni disciplinarũ genere florentem, optimisque libris refertam bibliothecam, erexerit. Quod saluberrimum vtilissimumque Maiorum studium inuictissimi Romanorum Imperatores, ne tam Reipub. necessarium opus prętermitterent, imitari voluêre. Nam IVLIVS CAESAR post bellum ciuile, ex Aegypto in Italiam reuersus, ad ornandum imperium Romanum se conuertit, vt quod tantis laboribus pararat, in pace diu feliciterque conseruaret. Nulla verò hoc ratione commodius fieri arbitrabatur, quàm si bonis

Sabarel. Clemēt. de Mag. Posseuinus l. 1. bibliotb. select.

literis ornaret, augeretq; viris ſapientibus. Adduxit ergo ex Aegypto inſignes Mathematicos, & autor fuit, vt Mathematicæ diſciplinæ in Italia colerentur: ampliſsimas quoque Græcas & Latinas bibliothecas erexit. Auguſtus verò omnium Prouinciarum, quas imperio adijcere potuit, Iuuentuti optimos præceptores dedit, vt non minus accuratè educati eruditiq; quàm proprij filij, in Romanorum fidelitate & legibus perdurarēt. Traianus Nerua, vt in vita eius Dion Caſsius Niceus refert, multa in emendationem publicorum negotiorum conſtituit, in ſcholarum verò, & puerorum ſuſtentationem plurima. Quare ad reſtituendum bonas artes & diuini humaniq́ue iuriſprudentiam, cœlitus à Deo miſſus credebatur, vt autor eſt Sextus Aurelius Victor. Anthoninus Pius Rhetoribus & Philoſophis per omnes prouincias honores & ſalaria detulit. Iul. Capitol. in vita. Titus Imperator Romam breui tempore beatam & felicē redditurus, ſtudia ſapientiæ & liberalium artium promouit, & Ioſephi libros, manu ſua deſcriptos, in Romanam bibliothecam repoſuit. Diocletianus & Maximinianus ſepoſitis armis & Imperio philoſophari cœperunt. Adrianus verò quia in Academijs omnium artium atque linguarum clariſsimos profeſſores, & florentes bibliothecas dedit, Imperium Romanum in optimam formā reſtituiſſe, & nullus poſt Auguſtum tam vtilis Reipub. Imperator extitiſſe prædicatur. Conſtantinus ille Magnus omnia bonarum literarum ſtudia florere voluit, partim

Lampridius & Carion.

Nicephor l. 3. c. 11.

Niceph. l. 7. c. 20.

Vrſpergenſis & Aurelius Victor.

tim vt religionem Christianam longè lateque propagaret: partim etiã vt per ea imperio Romano rectius consuleretur. Quare superato Licinio tyrãno, & tam religionis quàm sapientiæ hoste, pulcherrimam illam constitutioné edidisse videtur, quæ apud Iustinianum in L. Medicos C. de professoribus reperitur.

Quanto studio Constantius ipsius pater bonas literas resuscitârit, quamque erga earum professores liberalis extiterit, etiam tunc, cùm ærarium ferè exhaustum esset, nec grauissimis bellis distentus quicquam de hac cura literarum remiserit, in Gallia ex Eumenio rhetore sum recitaturus. Præterea Gratianus Imperator valdè adhuc adolescens, primisque statim Imperij sui annis, vt eius fundamenta firma & diuturna iaceret, edixit ad Antonium præfectum Prætorio Galliarum, in omnibus Gallię metropolibus excitanda alendaque esse studia literarum. Sicut contra Iulianus Apostata religionem Christianam, vti sperabat euersurus, scholas ademit, & bonas literas discere vetuit. Theodosius verò, vt refert Calixtus, Omnes hæreses, quæ Ecclesiam Christi miserè vexârant, proscripturus, sacrorũ librorum, eorundemque interpretum conquirendorum tã studiosus fuit, vt ea laude Ptolomæo inferior non esset. Discipuli IESV CHRISTI Centurioné prædicabant, propterea quod ipsis synagogam extruxisset.

August. li. 18. de ciuitate DEI capite 52. Nicephorus lib. 10. cap. 52. & li. 14. c. 3.

Luca. 7.

Cùm Carolus V. Romanorum Imperator Tunetum in Africa occupasset, Muleasses Rex

omnium maximè deplorabat, Arabicos antiquiſsimos libros intercidiſſe, qui omnes diſciplinas, ſuperiorum Regum hiſtoriam, Mahometanæq; ſuperſtitionis interpretationem cõtinerent. Præclarum certè barbari Regis id ſtudium fuit erga bonas literas. Italicarum rerum ſcriptores (vt ad noſtra etiam tempora reuertamur) Nicolaum PP. V. Leonem 10. Pium II. & præter alios quoſdam Pontifices Romanos, clariſsimum illum Coſmam Medicem Florẽtinum, cùm alijs multis in rebus, tum eò potiſſimum optimè de Republica meritos fatentur, quod doctos & literatos viros ex vniuerſa Gręcia & Italia, ad iuuẽtutem Gręcis Latiniſq; literis inſtituendam, præmijs ampliſsimis euocarint. Factum enim eorum liberalitate & induſtria eſt, vt adoleſcentia ſe ad politiorum literarum ſtudia referret, quæ per multas iam ætates, ob perpetuas bellorum clades, quas Italia à Barbaris nationibus pertulerat, obſoleuerant, atque in eo fortunatos fuiſſe ferunt, quibus cõtigerit (id quod maximè optandum erat, qui Reipublicæ conſulere, & ex hominum ſermone famam nomenque immortale colligere cuperet) illis vt temporibus florerent, quibus reuiuiſcere literæ, quarum ferè erat intermortua laus, & liberales diſciplinæ cœperunt. Maiores ergo noſtri prudentiſsimi pijſsimique viri, ea ſemper in ſententia fuêre, vt non ad imperij ſolum ſplendorem, ſed fidei quoque & religionis orthodoxæ propugnationem, reformationẽq; Eccleſiæ catholicæ ab Academijs & bonarum artium

artium ſtudio dependere iudicarent. Quapropter poſtquam animaduertebant hæreſes tam latè per totum ferè orbem diſpergi, quod in omni artium atque linguarum genere admirabiliter exculti viri, earum defenſionem, ſuaſore diabolo, ſuſciperẽt (ſicut de Valentino, Donato, Sabellico, Pelagio, Arrio, Ioanne Philopono, & Philoſophis, qui in Concilio Nicæno acerrimè repugnabant, fideliſsimi hiſtorici noſtri memoriæ prodiderunt) plurimas & ipſi ſcholas, vt in eis bonę artes traderentur, crexerunt, multasque Academias maximis ſumptibus fundârunt. Ipſi quoque pro incredibili in Rempub. amore profeſsi ſunt, vt in ſingulis Academijs breuiter aperiemus. Qua quidẽ ex re & illi ipſi immortalem in omni hominum memoria laudem, æternamq; felicitatem conſecuti ſunt: & Eccleſia CHRISTI doctiſsimos ſemper propugnatores habebat, qui hæreticorum fraudes diſſerendi peritia, copia, vbertateque dicendi animaduertere primò, deinde eiſdem artibus, quibus cõſtructæ erant, diſſoluere, & antequam eos fallaci concluſione implicarent, qua in parte vitium lateret, explicare poſſent. Vt enim quis diſtinctè cernat, ad quam potiſsimùm rem vitioſarum argumẽtationum explicatio referẽda ſit, niſi prius modos omnes quibus ſtruuntur & fiunt, exploratos habeat, fieri certè id quidem nõ poteſt. Doctiſsimi verò Eccleſiæ Patres, Iuſtinus, Clemens, Lactantius, Cyprianus, Hieronymus, Auguſtinus, Chryſoſtomus, &c. quia diuinarum & huma-

narum rerum inuestigatricem philosophiam egregiè didicerant, philosophorum & hæreticorum nugas facilè euerterũt. Nec ita omninò tegi possunt viciosarum argumentationũ fallaciæ, quin si ad præclaram indolem perspicuitatemq; ingenij, doctrina, quæ vim insitam promoueat, accesserit, deprehẽdi & explicari queant. Basilius autem Magnus ad Episcopos Italię & Galliæ. inter reliqua Ecclesiæ Oriẽtalis mala, hoc in primis deplorat, quod nulli Christianorum cœtus, nullę Doctorũ prę sidentiæ, siue, prælectiones fierent. Nã propterea traditiones Patrum, orthodoxa fides, & vera religio interibant. Quare reuerẽdissimi Patres, in Cõcilio Lateranensi (sicut à Clemente Papa quinto in Concilio Viennensi quoque decretum est) Academias & bonarum artium studia diligenter conseruari, atque promoueri debere statuerunt.

Concilij Toletani hac de re pulcherrimam constitutionẽ narrat Gratianus, can. 2. 12. q. 1. Nec vlla ferè celebrata synodus fuit, in qua nõ de ratione studiorum & institutione Iuuentutis, actum, pręcipuaq; cura scholarum Ecclesiasticis viris demandata sit.

Possewinus l. 1. bibliotb. Dist. 37. c. de quibusdam.

Ex concilio Eugenij refert Gratianus, necessario curandum Epis. vt in ciuitatibus constituantur Magistri atque Doctores, qui studia literarum, liberaliumque artium dogmata asiduè doceant.

Possewinus ibid.

Et in Collegijs atque Cathedralibus nomina eorum adhuc seruantur, qui scholastici, vel Ca-

Capiſcholę, vel Magiſtri ſcholę appellãtur: qui pauperes ſcholaſticos apud templa gratis inſtituere ſolebant, Canoneſque voluerunt in qualibet Eccleſia haberi Doctorem ſiue Magiſtrũ literarum, & eidẽ reditus aſsignari. Socinus c. quia, de Magiſtr. Anchora. clement. eodem titulo. Sicut ex Alexandrina ſchola deriuatum adhuc in noſtris collegijs obſeruatur. Ioannes Bohemus lib. 3. de omnium gentium ritibus ca. 1. refert, etiam apud veteres Germanos domum publicam iuxta ſingulos parochias fuiſſe, in qua ciuium filij à probatis viris virtute & doctrina inbuerentur.

Concilij Tridentini pulchram conſtitutionem de hac materia aſſcribendam non putaui. Nam ea in omnium manibus verſatur. Notius quoque eſt quàm pluribus verbis demõſtrare oporteat, quòd ſine bonis literis omnis felicitas interire, pernitioſi errores introduci, & homines in ſumma ignorantia verſari ſolent: cum ipſis verò vberrimos fructus & maximas vtilitates in remp. Chriſtianam prouenire.

Reformatione Eccleſiaſtica, ſub Carolo V. & Ferdinando I. edita, ſtatutum fuit: Scholæ ſeminaria ſunt, non Prælatorum tantùm, & miniſtrorum Eccleſiæ, verùm etiam Magiſtratuum, & eorum qui conſilijs ſuis reſpublicas gubernant: quæ ſi negligantur, aut deprauentur, neceſſe eſt & Eccleſias, & reſpublic. hinc periclitari. Propterea de earundem inſtauratione magna cura habenda erit.

Quapropter Ecclesiarum proceres omni cura, ope,& industria vbique per vniuersas suas prouincias studia, præsertim generalia, instaurare, promouere,& conseruare satagant. Scholæ vbi fundatæ non sunt, debent singula Collegia, vt parua magnaue fuerint, ita paruas magnasue apud Collegia erigere: quibus præficiãt Magistros & prædagogos incorruptæ vitæ, & sanæ doctrinæ. Vbi Collegia nõ sunt, debent nihilominus in singulis, ciuitatibus esse scholæ, quarum Magistri boni, honesti & docti sint.

Experientia docti Turci & Saraceni olim furiosè euersas Academias, scholas, bibliothecas restituere incipiunt. Et in nouo orbe, ad cõseruandam & propagandam Christianam religionem plurima gymnasia extruũtur. Vt quorundam hominum temeritatem & impudentiam demirari non possim, qui humaniores artes, quibus nec dari melius à DEO, nec optari maius ab hominibus potest, cõtemnere,& tam necessarias Academias prorsus euertere conãtur, à quibus omnem suam fortunam, atq; eam ipsam, quã nunc ingratissimi oppugnãt, eruditionem hauserũt. Quod nisi facere destiterint, breui futurum spero, vt Musæ gloriam suam per seipsas tueantur, talemque in Academijs vocem edant, quæ multa etiã post secula exaudiatur: & posteras commonefaciat, non esse vllam rationem disputare aduersus ipsam disserendi magistram,& quàm rudes sint non argumentandi solùm, sed etiam rerum inuestigandarum ac veritatis indagãdæ, à quib. Musæ oppug-

oppugnantur: doctiſsimi autem viri eos ſic reprehendant, vt voluptatem, quam malè dicendo fortè ceperunt quod ea, quę contra ipſos afferentur, ſuſtinere non poſsint, malè audiendo amittant. Nunc verò quo vtiliores ſunt, & quãto magis hodie improbiſsimorum quorũdam inuidia laborant, tanto diligentius ſunt fauore præſidioque Principum ſubleuãdæ, erga quos nequaquam ingratæ futuræ ſunt, ſi defendantur: quod vel regis IOSAPHAT exẽplum iam antè allatum declarat. Præcipuè verò fauendũ illis ſtudijs, quæ conducunt ad pietatem, Chriſtique principis & doctoris noſtri gloriam: & ſine quibus reſpublica Chriſtiana conſiſtere nõ poteſt. Ioannes Caſus in Sphera ciuitatis, Tyranni, nõ Principis eſſe ait, Academias tollere, artiumque ſcholas prohibere. Nam Academiæ & artes ſunt lumina & fontes ſapientię, à quibus ſplendor ſaporq; virtutis in omnes partes reip. fluunt, velutiq; Muſarum orbes, & artes ſydera in ijs fixa. At niſi orbes ſuum motum, ſydera ſuam lucem habeant, quæ vita rerum, quæ influẽtia erit? Præterea, vt oculi ſunt in corpore, ita Academię & artes ſunt in ciuitate: & vt oculi omnia mẽbra corporis, ita Academię omnes reip. partes illuſtrant. Oculos autem euellere natura prohibet, iuſtitia Muſas tollere.

Deinceps, contra Ius naturæ ac rationis eſt, Academias tollere: quia natura confuſionem, ratio ignorantiam fugit: quæ tamen duo ſublatis Academijs, artiumque ſcholis neceſſariò ſequun-

quuntur. Quæ enim cognitio rerum ſine arte, quis ordo ſine toga, quæ adminiſtratio ciuitatis ſine doctrina & ſapientia eſſe poteſt? Inſuper quæ ſunt honorifica, bona, neceſſaria in rep. tollere non oportet: Academiæ verò, artiumque ſcholę ſunt in repub. honorificæ, quia verum honorem: bonæ, quia candorem vitæ: neceſſariæ, quia ciuium ordinē & amorē pariunt. Huc adde: Quod principes perpetuo ſtudere debeant bono, & conſeruationi ciuitatis. Quod certè facere non videntur, ſi Academias tollant. Nam quid magis licentiam morum, perturbationem rerum, barbaritatem plebis, Tyrannidem Principis gignit, quam bonarum literarum naufragium & caſus? Porrò atroces Tyranni hoc agunt, iuſtis ergo Principibus id agere non licet? Truculenti olim carnifices Athenas (faſtum totius Greciæ, ſydera, & lumen) extinxerunt. Sic Iulianus funeſtus Apoſtata Chriſtianorum Gymnaſia ſuſtulit, artiumque profeſſoribus ſilentium iuſsit: Sic in Hungaria, alijsque eximijs mundi partibus, quas Mahometes vicit, Academiæ, ſcholæ & artes immanitate oppreſſæ iacent.

Norunt enim crudelitatis monſtra, Palladem & tyrannidem, amorem artis, & Martis furorem, ſapientiæ lumen, & ignorantiam, ſimul cohabitare non poſſe. Ideoque omnes ætates hominum Academię & artes approbarūt. Cùm conſtet Tubalem Adami filium Muſicā inueniſſe, omneſq; ſciētias poſt diluuiū colūnis lapi-

lapideis inſcriptas poſteris apparuiſſe: Chaldæos quoque in omni arte fuiſſe inſtructiſsimos. Quod fieri non potuit, ſi à maioribus ſuis artes non didiciſſent. Vt nihil dicam de Moſe, alijſque gubernatoribus, qui omni ſcientia Chaldeorum ac Aegyptiorum fuerunt eruditi: nihil de Samuele, cæteriſque Prophetis, qui Rama Gilead ſua collegia, & Academiam habuerunt: nihil de Paulo, qui diſputando ſæpe in ſchola cuiuſdam Philoſophi, nomine Tyranni, adeoque Athenis, non contempſiſſe, ſed approbaſſe, venerabile nomen Academiæ videtur: nihil de Conſtantino, Theodoſio, alijſque verè Auguſtis Imperatoribus, qui ſcholas, Collegia, Academias magnificè extruẽdo, Eccleſiam Chriſti plurimum propagarint: de beatiſsimis noſtris fundatoribus, qui in Anglia, duo totius orbis nobiliſsima gymnaſia, Oxoniam & Cãtobrigiam ædificârunt: in quibus docti & ſapientes viri, non aliter quàm ſtellæ, (vt loquitur Propheta) lucent, ſuos radios in omnes mundi plagas & regiones diffundunt.

Nihil magis barbaritatem, vim, perfidiam, licentiam vitæ, hæreſim, Atheiſmum, & confuſionem omnium rerum parit, quàm ſcholarum & Academiarum defectio. Si ergo iuſti, ſi tuti, ſi pij, ac religioſi eſſe Principes velint, non tollere, ſed fouere; non euertere, ſed conſeruare debent Academias: in quibus ſplendor regis, honor ciuitatis, amor virtutis, omniumque bonorum ſapor, & influ-

entia

entia ineſt. Pernitioſa igitur vox eſt iſta, & planè tyrannica: tollãtur ſcholę, tollantur Academiæ. Imo oraculum hoc ſit: viuant ſcholæ, viuant Athenæ, artes, ac ſcientiæ, quæ ſunt radij diuinæ ſapientiæ, ad gloriam beatæ Triadis, in ſempiternum viuãt. Pius eſt qui aſſentitur improbus qui amẽ nõ acclamat. Nam vt ſole ſublato tenebrę, ita philoſophię ſtudio extincto, rerump. ſequuntur ruinæ: quippe in hoc ſtudio eſt aſylum pacis, ſapientiæ lumen, ordo vitæ, inſtitutio morum, legum anima, ſcientia rerum, ſplendor hominis, gloria & honor ciuitatis.

QVANTVM REIPVBLICAE VTROque & pacis & bellorum tempore ſemper vtilitatis attulerint bonæ literæ.

CAPVT V.

Mihi quidem multa eximia diuinaque videntur Athenæ peperiſſe, inquit apud Ciceronem Atticus: tum nihil melius hominum vitæ attuliſſe illis myſterijs, quibus ex agreſti immaniq; vita exculti ad humanitatem, & mitigati ſumus, initiaque, vt appellantur, ita reuera principia vitæ cognouimus. Neque ſolum cum lætitia viuendi rationem accepimus, ſed etiam cum ſpe meliore moriendi. Nam bonarum artium mater Philoſophia primò vrbes peperit, & beluinos diſsipatosque homines in vnum locum, vt ciuitates

itates appellarentur, literarum & vocum cō-
nunione coniunxit, atque inuentrix legum,
norumque & disciplinæ magistra fuit. Easque
ola adhuc vias demonstrat, quomodo pax in
iuitatibus, & in Rep. tranquillitas foris & do-
ni quàm diutisimè conseruari, tumultus verò
x cruenta bella, vel caueri, vel rectè admini-
trari, feliciterque finiri posint. Quę duo hoc
capite paucis sic proponemus, vt nemo sit, qui
per se deprehendere non queat. Valerius ergo
Maximus vbi docuisset quantum clarisimorū
Imperatorum, & optimorum ciuium virtutes
Reip. profuissent, in hanc sententiam prorum-
pit: Est & alia vehemens & constans militia, li-
eris pollens, venerabilium doctrinę sacrorum
antistes Philosophia, quæ vbi pectore recepta
est hominum, inhonesto atque inutili affectu
depulso, totum in solidæ virtutis munimento
confirmat, potentiusq; metu ac dolore (quod
Reipub. & vtile, & necessarium est) facit, &c.
Sicut egregiè mihi perspexisse videtur Tybe-
rius, qui Mauritio imperium Romanum tra-
diturus, sic eum alloquitur: Tu verò Mauriti
potestatis insolētiam ratione fac frenes, & phi-
losophiæ artibus sapientiæ scapham gubernes,
purpuram perinde ac vilem pannum tibi inie-
ctum esse per philosophiæ studium existima,
coronā, qua caput cingitur, nihil à lapillis, qui
circa littus fluctibus alluuntur, differre puta.
Et Leo Pap. 10. in epistola quadam ad Henricū
Anglorum regem: Extat, inquit, quoddam no-
strum studium erga homines doctos, & huius-
modi

Valerius li. 3. cap. 3.

Niceph. li. 18. hist. Eccl. ca. 6.

modi literas, quæ & re sunt ipsa, & appellantur bonæ, & animi affectio singularis, innata quidem nobis à pueris & domestica disciplina cōfirmata; sed ætate progrediente etiam iudicio aucta. tum quod homines, qui artes & bonas literas sectantur, minimè malos esse, integerrimaque fide præditos, sæpe iam experti sumus, tum quod ab hac scientia, & sanctæ Ecclesiæ Doctorum eloquentia, scimus maxima nō adiumenta modò, verùm etiam ornamenta in Christianam Remp. profecta fuisse, &c quod etsi tam Philosophorū quàm Sanctorum Patrum apertis testimonijs confirmare possem: tamen quia à studiosissimis viris iam antè partim alibi allata sunt, partim apud Gratianum recitata reperiuntur, nos exempla quædam illustriora (quibus imperitiores hoc tempore plurimùm commouentur) proferemus. Indicarum ergo, Aethiopicarumq; rerum scriptores literis prodiderunt, illos populos fateri, quod liberales artes & gymnosophistarum sapientia, vtilissima semper & inprimis necessaria fuerit: quod hi propter amicitiam & commercium Deorum immortalium siccitates, ventos, pluuias, morbosque prædicere, & quæ etiam apud inferos agerentur, rimari, & Reip. salutaria in apertum proferre potuerint. Romanus verò populus cùm post exactos reges à Patribus propter quasdam simultates defecisset, nec deformis solùm, sed etiam miser imperatricis vrbis status esset, à capite reliquis partibus per seditionem auulsis, nisi Valerius sapien-

Gratianus multis canonibus distinct. 37. & 38.

Valer. Max. lib. 8. cap. 9.

pientißimus philoſophus, maximus Orator, ſumma induſtria,& maximo labore ad ſaniora conſilia reuocaſſet:ſacri imperij ſpes citra controuerſiã in ipſo penè ortu ſuo corruiſſet. Ariſtoteles Stagirites tantũ apud patriã ſuã beneficium poſuit,vt eã ab hoſtibus armis ſolo æquãdam Macedonũ manibus eriperet. Hipocrites expertißimus medicus, cùm peſtis vniuerſam ferè Græciã abſumeret, contrà aerem infeſtũ, vndè ea oriebatur, ingentẽ ſyluam exuri iuſsit, ſeruauitq; hoc pacto Græciã incolumẽ, quam omnes illiterati conſeruare nõ potuiſſent. Antoninũ Piũ Iuſtini philoſophi & Martyris pro Chriſtianis oratio, Valentẽ partim Themiſtoclis philoſophi, de orthodoxorum Patrum in negotio religionis cõcordia liber, partim Baſilij eruditio, à furore & incredibili in Chriſtianos odio ſic reuocârunt, vt ipſos quidem cõtra pietatem, & vera religione atque bonis literis egregiè cõfirmatos viros, vlteriùs progredi & ferocire puderet: reliquæ verò Rom. Imperatores, illas Reſp. vbi bonæ literę florerẽt, optimis priuilegijs, atq; libertatibus, propter maximam earũ vtilitatẽ, præ cæteris ornarent, vti doctißimorum virorũ de priuilegijs cõmentarij declarãt, & nos in ſingulis Academijs ferè demonſtrabimus. Fieri enim prorſus non poteſt, quin plurima ad Remp. cómoda veniant, ſi moderatrix omniũ rerum præſto eſt ſapientia, quę & officiorum omnium, & benè beateq; viuendi etiam citra leges rationem continet. Vt rectè Ariſtippus dixerit: Etſi omnes leges intèrirent,

Idem lib. 5. cap. 6.

Soc. lib. 4. hiſt. cap. 32.
Theodorus lib. 4. c. 19.
Nicephor. lib. 11. c. 18.

interirent, posse tamen philosophos æquabiliter viuere, & alijs rectè viuendi rationem prę-scribere. Multaque loca nominari possent, quę ante institutas ibi Academias & scholas, obscura & tenua habebantur, sed ex studiorum splẽdore, maximas opes & gloriam insignem collegerunt. Cõtra vero axioma sonat: Quanto mutatur Musica, etiam mutatur respublica. Nam post Platonem Cicero negat, mutari leges posse sine mutatione rerumpublicarum. Ex cultura bonarum artium felicitas & opulentia: ex earundem contẽptu confusio & miseria. Quòd verò liberalium artium atque linguarum doctrina, scientiæ militari & rebus bellicis (vt secũdo loco propositum erat) vtilissima semper & propè necessaria fuerit, duobus ferè integris libris Strabo, & Polybius Megapolitanus lib. 9. historiarum elegantissimè copiosissimeq; cõprobarunt. Et vniuersa Græcia tempore Xerxis regis Persarum reuera experta est, quando illam solus Themistocles philosophus metu Persico liberauit, & potentissimum hostem, qui cum infinita lectissimorum virorum multitudine in Græciam venerat, turpiter in Persiam redire coëgit. Quare summæ ipsius laudes præ reliquis omnibus Ducibus, quos Græcia clarissimos habuit, referuntur. Quem cùm ingratissimi Athenienses vrbe exoulerunt, nihil laude dignũ gessère: Themistoclis verò apud Xerxem tanta autoritate fuit, vt diceret, non posse malum aliquod grauius optare se suis hostibus, quàm hac dementia excæcati huiusmodi

lib. 2. de legibus.

Artium vtilitas in re militari.

nodi sapientes viros à se alienârent. Sicut The- *Epaminondas.*
ani, Epaminondæ grauissimi Philosophi cla-
ssimiq; Ducis prudentia, cæteris ciuitatibus
ræcellere & imperare potuerũt: sed eo mor-
uo in pristinam seruitutẽ relapsi sunt, vt The-
anorum gloria cum illo nata & rursus extin-
ta videretur. De clarissimo & verè profectò
ratore Demosthene in potẽtissimorum Ma-
edoniæ regum commentarijs scriptum repe- *Demosthenes.*
itur: Fœlix & beata vrbs, cui talis ciuis conti-
it: Si vnus non fuisset Athenis Demosthenes,
aciliùs potiti fuissemus in ea vrbe, quam The-
is aut Thessalia. Nam vnus ille vigilat inten- *Egregium principis exemplar.*
is in omnes occasiones, & nostros obseruat
mpetus, & instructus aduersus nostra cõsilia,
unquam fallere, nec agendo, nec insidiandò,
ec consulendo possimus, hic inuitos excitat,
Mandragora sopitos expergefacit, ac velut
cans & vrens castigat ignauiam summa liber-
te, nihil ad gratiam dicens, publicas pecunias,
uæ antè in ludis dissipabãtur, cõfert in stipen-
ium, conscribit classem, quæ penè perierat
onfusione veterum tributorum, vrbem, quæ
ihil ampliùs generosè cogitabat, restituit in
ristinam dignitatem. Excitauit ciues fractos
d imitationem gloriæ maiorum, & Græcos
nter se societate & fœdore deuinxit. Hunc er-
o magis formidare oportet, quàm omnes
iremes & vniuersam Græciam, &c. Vt verè
ixerit Phocilides:

obusto sapiens longè præstare videtur.

Et alius scriptor profanus:

Ad summum sapiens vno minor est Ioue, diues,
Pulcher, honoratus, liber, Rex denique Regum.

Ecclesf. 7. & 9. Sap. 7. Et ante illum sapientissimus Ecclesiastes: Melior est sapientia quam arma bellica aut vires. Et melior vir prudens quam fortis.

Pulchre hac de re Fabius li. 1. instit. cap. 18. Nam L. Paulo aduersus Persarum regem bella gerente, luna subitò serena nocte defecisse legitur, eoque velut diro quodam monstro perterritus exercitus Romanorum, manus cum hoste conserere non audebat, verùm Gallus Sulpitius de cœli ratione, & natura syderum ornatè & eleganter differens, alacrem eum in aciem misit, atque inclitæ Paulinianæ victoriæ liberales artes Galli aditum dedére. Nisi enim Gallus philosophus metum Romanorum militum vicisset, Paulus Imperator *Valer. lib. 8. ca. 11.* hostes vincere non potuisset. Narrat in methodo historiarum Bodinus, quod Selimus Turcarum Imperator commentarios Cæsaris primus in vernaculam linguam transferri curarit, & eius bellandi arte instructus, breui magnam Africæ & Asiæ minoris partem cum Imperio maiorum coniunxerit. Sicut Mithridates rex Ponti grauissima bella præter om- *Vrsperg. & Plinius secundus de viris illustribus.* nem expectationem confecisse creditur, quia multarum artium atque linguarum ipse peritus erat & præstantissimos philosophos semper in exercitu adhibebat. Propterea Alexander Seuerus, auctore Lampridio, quando de iure & rebus imperij controuersia erat, solos Literatos in consilium adhibere solebat: si verò de re militari, præter veteranos milites, literatos

eratos quoque præsertim historiarum peritos duocabat, requirens quid in talibus causis veteres imperatores vtiliter egissent. Quemadmodum & vniuersi terrarum orbis flagellum Gothi in eam curam diligenter incubuere, vt doctissimos secum viros haberent. Nam quantum vnius sæpè literati prudentia & autoritas in conseruāda Rep. valeat, testis ist imperatrix Roma. Cùm enim Catilina arma nocturna, & flammas domibus templisq; pararet, & nemo Romanorum ciuium patriam conseruare, ac hostibus, qui eam prorsus euertere conabātur, resistere propter eorum potētiam auderet: ob singularem eruditionem & eloquētiam, incredibilemque in agendo dexteritatem:

Vrsperge. in Chronicis.

Eruditi plurimum in Repub.

Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit

Iuuenalis satyr. 8.

Testes quoq; nobilissima Cōstantinopolis est, Philippus enim rex cùm Bysantium deleturus adueniret, Leo Bysantius Platonis auditor, & nobilis sophista: Dic agè, inquit, Philippe, qua tu causa mœnia nostra oppugnaturus aduenisti? Cumque Philippus responderet, amor patriæ tuæ huc pertraxit: at amantibus, inquit ille, instrumenta musica haud bellica cōueniunt, quare placatus rex, statim ab vrbe discessit, Quam egorem Græcorum imperatores permouisse credo, vt regiam quandam domum fundarent, quia duodecim doctissimi viri, de quorum sententia consilium capere

Volater. lib. 16.

Volater. lib. 21. possent, alerentur. Illustrissimus præterea Ioannes Galeatus acerrimus Florentinorum hostis dicere solebat, plus sibi detrimenti afferre Colutij Pierij, oratoris, poetæ & Florentinæ Reip. tabellionis, doctissimas epistolas, quàm mille alioqui equites armati. Vt rectè profectò Alphonsus Aragonum rex mihi respondisse videatur: Nescire quidem se, vtrum maiorem gratiam literis, an armis deberet, quod ex literis, arma & armorum vsum didicisset.

Eumenius in oratione de scholis instaurandis hoc argumento vtitur: Quod ædem Hærcentis & Musarum in circo Flamineo Fuluius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecerit. Nam in Græcia Imperator cum esset, cognouerat: Herculem Musagetem fuisse: id est, comitem ducemq; Musarum.

Quia mutuis operibus & præmijs iuuari ornarique deberent: Musarum quies, defensione Herculis, & virtus Herculis, voce Musarum.

Lib. 1. offi. & 13. Phil. Rectè etiam dixit Cicero: Parua sunt foris arma, nisi sit consilium domi.

lip. Et fortitudo non potest à sapientia seiungi.

li. 12. c. 1. Et Fabius: si sit ad prælium miles cohortandus, ex medijs sapientiæ præceptis erit oratio depromenda.

Et Iurisperitos sapientesque viros Reip. vtiliores, magisq; necessarios esse, quam strenuos vel fortes milites, eleganter probat Cic. lib. 1. Offic. & Iacobus Benius priuilegio Iurisperitorum 54. confirmat. Huc pertinet quod Themin Deam veteres Regibus assidere finxerunt

Et

Et quod Alciatus præfatione tituli Digestorum, soluto matrimonio declarat: viros principes Remp. absque Doctis viris gubernare non posse, eorundemque opera & consilio Rempub. saluam consistere. Et Homerus Agamemnoni Nestorem iugiter assedisse commemorat. Queritur Rebuffus quod Mercatores & indocti laici, quia doctos contemnerent, ita Remp. Montepessulanam gubernarint, vt tam Remp quam Academiam perderet. Præterea, inter Regionũ & Vrbium laudes haud postremum locum obtinet, quod multos doctos & sapientes viros procrearint atque effecerint.

Strabo Miletum prędicat, quod produxerit Thaletem, vnum è septem sapientibus Grecię, qui primus physiologiæ & Mathematicæ auctor fuerit inter Grecos Et Anaximandrũ eius discipulum, præceptorem verò Anaximenis. Hæcateum quoque Historiographum, & Aeschenem Oratorem clarissimum. Strabo lib. 14 geogr.

Idem Nyssam laudat, quòd ex ea prodierit Apollonius philosophus Stoicus, Panætij familiaris. Menecrates Aristarchi discipulus. Aristodemus eius filius. Sostratus Aristodemi frater. Et alius Aristodemus eius consobrinus, qui Pompeum Magnum erudiuit. Strabo lib. 14.

Guidum commẽdatur ab eodem, quod dederit Eudoxum Platonis sodalem, Agatarchidem peripatheticum, Theopompum Cæsari familiarem & amicum, & Artemidorum illius filium. Et Ctesiam, qui Xerxem curauit, & res Syrias atque Persicas conscripsit. Eod. lib.

Et Alabandam vrbem, quod ex ea extiterint Menecles & Hierocles Oratores fratres, item Apollonius & Molon.

Et Pompeopolim, ex qua Chrisippus Philosophus Stoicus, & Philemon Poeta Comicus, & Aratus qui de astris versu conscripsit. Similia de alijs vrbibus historici commemorant. Vnde quoque factum est, quod de patria Homeri tot vrbes contendisse legantur.

Cum ergo diuinarum humanarumque rerum mater philosophia ipsas ciuitates constituerit, auxerit, & exornarit, nec sine bonis artibus regi, conseruari, administrari posint, nullumque illustrius Regum & Principum nobilitatis insigne, nulla canorior tuba ad laudes ipsorum celebrandas existat, quam sapientes & eruditi viri, & contra nihil tam obscuret, sepeliatque eorum gloriam, quam si bonas artes & literatos viros contemnant negligantúe: quantopere vicissim à Magistratu honorari & coli debeant, res ipsa loquitur, & sequenti capite aperiemus.

DOCTOS VIROS MERITO honorari, atq; defendi à Magistratu debere.

CAPVT VI.

ISocrates ad Nicoclem Regem: Cordatos, inquit, & qui longiùs prospicere possunt, magni facito: persuasum habēs bonos cōsiliarios vtilissimā, & Rege omnium dignissimam esse possessionem.

Et

Et in epiſtola ad Mitileneorum Principes: Diligentiſsimè in repub. conſiderandum præcipit, vt magni in primis faciant bonos & iuſtos rerump. gubernatores: proximum honoris gradum tribuant eruditis, qui ciuitatibus ornamento, honori, auxilio eſſe, easq́ue vel cóſeruare, vel funditus euertere poſsint. Quod mihi quidem ſuo iure à Republ. poſtulare doctiſsimi viri poſſe videntur. Quorum alios bonarum artium, quas in patriam inferrent, ſtudio, vltimas terras laſtraſſe accepimus, ſicut de Platone Pytagora, Democrito, libro quarto Tuſculanarum quæſt. Cicero ſcribit. Vt rectè affirmare poſſint: Ciuium noſtrorum gratia, *Exilium eruditionis gratia.*

Nos patriæ fines & dulcia linquimus arua.

Alios Reipub. iuuandæ ornandæq́ue cauſà, propè ſupra naturam, vigilias ſuſcipere, & neglecta tam valetudinis, quàm rei familiaris ratione, famem ſitimq́ue intolerabile frigus, & æſtum, libenter perferre, maximisq́ue curis & laboribus conſumi, & ſi res ferat, fortiter pro patriæ atque ciuium ſuorum ſalute vitam profundere videmus. Vt rectè cum Ouidio reſpóderint.

Me quoq; debilitat ſeries immenſa laborum,
Ante meum tempus cogit & eſſe ſenem.

Lycurgus enim Lacedæmoniorum Legiſlator vt ea Reſpublica ſuis legibus diutiſsimè floreret, perpetuum exilium ſuſcepit. Et Crates Theban. vt nudas virtutes pauper melius acquireret, atque in patriam inferret, omnia

ſua reliquiſſe legitur. Polybius autem Megapolitanus. Non aliam, inquit, ob cauſam tot labores & pericula peragranda Aphrica & Hiſpania, præterea etiam Gallia ſuſcepimus, quam vt veterum ſcriptorum ignorantiam emẽdantes, eas orbis partes hominibus noſtris, quam notiſsimas redderemus. Democritus verò octoginta integros annos literarum amore patria abfuiſſe creditur. Sed quæ te ad hanc rem Democrite ratio impulit? an vt opes & diuitias congereres? ſed eas cum plurimas haberes patriæ ſtudiorum inſtaurandorum gratia reliquiſti. An vt honores amplisſimos conſequereris? ſed eos Philoſophos debuiſti contemnere. Relinquitur ergo, quod Reipub. iuuandæ causa abfueris. Neque hoc philoſophi tantum, in quibus alioqui mirum videri poterat, ſed celeberrimi quique Eccleſiæ noſtræ doctores fecêre, ſicut de Origine, Diuo Hieronymo, Auguſtino, Epiphanio, Clemente &c. omnes hiſtorici tradiderunt. Baſilius verò ille Magnus bonorum ſtudiorum gratia, quib. Eccleſiam aduerſus hæreticos defenderet, in Aegyptum, Syriã, Perſiamque profectus eſt, & grauiſsimos inde morbos cõtraxit, vt in epiſtola ad Euſtachium Philoſophum fatetur. Rectè ergò Lucianus in ea ſe ſententia permanſurum profitetur, vt credat in hoc ſolummodò ingenuarũ artium cognitionem, eruditos viros comparaſſe, ne patriæ indecori, ſed multò vtiliores euaderent, Quapropter in media etiam barbaria crudeliſſimæ gentes, doctos viros & bonarum artium ſtudio-

Euſeb. lib. 10. prepar. Euangeli. cap 2. Clemens lib. 1. Valer. lib. 8. cap. 7.

In patriæ encomio.

tudiosam iuuentutem mirificè semper colue- runt,honorarunt, atque defenderunt. Nã quá- o in honore apud Aegyptios, sacerdotes:apud Babylonios Chaldæi, apud Indos Gymnoso- phistæ,apudPersas Magi fuerint,in singulis ea- um gentium Academijs est demonstratum.

De Ptolomeo Philodelpho refert Iosephus ibro 12. Antiquitatum: Quod per literas ab E- eazaro Pontifice Iudæorum petierit,vt sapiē- es illos 72. Interpretes ad ipsum redire cupiē- es non prohiberet, dicens: quod vehementer delectaretur,cùm eruditis viris semper habere ermonem,& diuitias suas talibus libenter im- partiri. Nec in Gymnasijs tantum eos honora- bant, sed in balneis quoque bonarum artium tudiosis certa quædam loca, quibus de literis colloqui possent,erexerunt ex Vitruuio narrat Rhodog.lib.30.c.19.

Et Philosophos Deorum amicos, & velut mundanos quosdam Deos venerabātur.Plato ab Aeginetis captus, & capitali sententia affici- endus,quòd cōtra legem ipse Atheniensis eam vrbem intrasset: Aniceris Cyreneus Platonem hac ratione liberauit: Quod de hominibus eã legem latam esse diceret, non de Philosophis, qui heroicæ cuiusdam naturæ participes, inter Deos & homines medij esse viderentur.

Neque viuis tantùm,sed mortuis quoq; ho- nores decernebant, tam eorum scripta, quàm imagines & statuas in bibliothecis publicis & priuatis asseruantes.Nam Mithridates rex Pōti Athenis imaginem Platonis dedicasse legitur. *Docti post mortem honorati.* *Mithridates*

C 5 Sicut

Sicut Alexander Seuerus imperator, Virgilij & Ciceronis imagines in larario habebat, authore Lampridio. Etsi Caius Celigula eas ex omnibus bibliothecis, vt ipse solus honoraretur, exterminare voluerit. Vniuersa verò Græcia Leontino propter singularem eruditionem statuam

Val. r. lib. 8. cap. 16. ex auro, in templo ApollinisDelphici collocauit, cum cęterorum hactenus auratas posuisset.

Gellius 15. Noct. Atti car. ca. 20. Macedones verò quomodò Euripidis Poetæ mortui, ossa & sepulchrum honorarint, ipsius epitaphium declarat:

οὔποτισον μνῆμα Εὐριπίδης ὤλετόπου.

Nunquam tua memoria, tuum monumentum

Valerius li. 8. 5. vltim. *Euripides peribit.*

Volaterranus lib. 18. Crotoniatæ Pytagoram dum viueret præ omnibus venerati sunt, post mortem verò domum ipsius, Cæreris sacrarium fecerunt. Sicut Epicteti philosophi lucernam fictilem tribus drachmarum millibus emptam fuisse, Lucianus refert. De gloriosissimis Romanorum Imperatoribus quid dicam? quantum illi pro sua pietate literatos cæteris hominibus prætulerint, omnium ferè vetustissima optimorũ authorum monumenta, & priuilegia, atq; immunitates quas Academijs & studiosæ iuuentuti contulêre, declarant. Prædicat Suetonius Tranquillum Augustũ, quod eruditos viros magno honore affecerit, & ingenia puerorum fouenda curârit. Alexandrum Seuerum Lampridius, quod in omni consilio doctos viros cęteris imperij ordinibus prætulerit. Panormitanus Alphonsum Aragonię regem, quod vel militibus

ſuis, qui libros repertos afferrent, magna mu-
nera donarit, ipſe verò apertum librum pro
ſymbolo geſtarit, re ipſa declarans ingenuarũ
artium doctrinam Regibus inprimis neceſſari-
am eſſe. Cùm autem aliquandò ad Ouidij Na- *Ouidij patria honoratur.*
ſonis patriam victor veniſſe: Ego, inquit, huic
regioni, quæ non parua regni Neapolitani, nec
contemnenda pars eſt, libẽter ceſſerim, ſi tem-
poribus meis datum eſſet, hunc Poetam vt ha-
berent, quem mortuum, pluris ipſe facio quàm
Aprucij dominatum. Caietam verò oppugna-
turus, ſaxa & tormenta, quibus vehementer eo
tempore indigebat, ex viciniori agro depromi
iuſsit, ſed vbi villam Ciceronis fuiſſe intellige- *Ciceronis villa.*
ret, malle ſe inquit, tormentis nunquam vti,
quàm eam villam violare. Quemadmodum & *Sigiſmundi Imperatoris præclara ſententia.*
Sigiſmundus imperator ab imperij principibus
reprehenſus, quod literatos viros altius proue-
here videretur: Ego verò eos inquit amo, quos
natura alijs anteſtare voluit. De Cæſare literis
mandatum eſt', quod Alexandriam victor in-
greſſus, Arium Philoſophum celebrem, in ma-
gna corona clariſsimorũ hominum, ſolũ adeò
ſibi iunxerit, & vt ciues eum ſuſpicerent, diu
manu familiariter colloquens, tenuerit.

Alexãder Magnus Ariſtotelem præceptorẽ
ſuum merito coluit. Anaxarchum quoq; maio-
rem in modum obſeruauit. Diogenemq; Cyni-
cum ſe eſſe velle dicebat, niſi Alexander eſſet.
Tantoque ſtudio Iliadem Homeri dilexit, vt
eam rei militaris viaticum appellaret, eãdemq;
dormiens ſub puluino cum pugione teneret.

Aſri-

Africanus Ennij poetæ statuam in sepulchro suo collocari iussit, vt posteri cernerent, quanti Africæ victor, fecisset poëtam illum, qui primus apud Latinos heroicum carmen scripsit, & gesta Romani populi celebrauit. Gn. Pompeius confecto bello Mitridatico Posidonij domum ingressurus, fores à lictore percuti ex more vetuit, & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidensque submiserat. M. Anthonius ad Apolonij philosophi ædes discendi causa non raro se contulit. Talem honorem pagani, Principis olim literis habuisse leguntur.

M. Cicero cùm pretura fungeretur, Anthonij Guiphonis, qui Grammaticam profitebatur domum frequentabat. Carolus V. Imp. Caspa-rum Cótarenum Mediolani suo lateri ob maximam eruditionem & prudentiam in omni illa pompa hærere voluit. Et cum Bononiæ coronaretur à Cleméte PP. VII. illius Academiæ Professores insignijs & priuilegijs equitum comitumque perpetuo honorauit. Porrò viri Philosophi non solum in consilijs capiendis, & dextrè, feliciterque grauissimis legationibus obeundis suam operam nauare Imperatoribus potuêre: verùm etiam eorum res gestas, præclarè dicta, factaque ad posteritatem cum dignitate transmittere, vt multi ad eorum imitationem excitarentur. Rectè enim M. Cic. scribit tantas omnium virtutes esse, quantas videri eas voluerint, qui vniuscuiusque facta descripserunt. Quare Alexáder Magnus vbi ad Achilles

Ioannes Casa in Hist.

fis sepulchrum venisset, grauiter ingemiscens. O felicem te, inquit, iuuenem, qui Homerum tuarum virtutum præconem reperisti. Cumq; nuntius fortè egregiā ipsi victoriam referret: quid mihi ait, bone vir magni nuntiabis, nisi nunties Homerum reuixisse. Talem historiæ præconem requirens, qualis fuit Homerus. Et EnniusPoëta gratam sui in epitaphio memoriam renouaturus: *Flauius Vopiscus in Probo.*

Aspicite ò ciues senis Enniy imaginis formam,
Hic vestrum panxit maxima facta Patrum. *Cic. lib. 1. Tuscul. quæstion.*

Sicut Horatius fontem Blandusium se authore immortalem fore pollicetur. Nam doctorum virorum elaborati commentarij, optimorumque Poëtarum versus multo diuturniorem memoriam gignunt, quàm statuę aut Pyramides. *Lib. 3. Car. Ode 13.*

Exegi monumentum ære perennius, *Horat. lib. 3. Ode. vlt.*
Regaliq; situ Pyramidum altius:
Quod non imber edax, non aquilo impotens.
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.
Quid foret Iliæ
Mauortisq; puer, si taciturnitas *Li. 4. Ode 8.*
Obstaret meritis inuida Romuli?
Dignum laude virum Musa vetat mori
Cælo Musa beat, &c.

Macedonum Rex ante prælium Musis sacrificabat, vt præclara facinora præclaræ orationes sequerentur, C. Pompeium, inquit Vopiscus, multarum rerum maiestate sublimem

quis

quis tandem nosset,nisi eum,M.T.& T.Liuius in literas retulissent?P. Scipionem Africanum, Scipiones omnes, Lucios, Nasicas,nonne vmbræ possiderent ac tegerent,nisi commendatores,istorum historici nobiles atq; ignobiles extitissent.Tacitus Imperator,C.Tacitum historicum,patrem appellabat,eiusdemq; libros decies per singulos annos,ne perirent,describi curabat,teste Vopisco. Ipse Cicero ad Luciũ Luceium scribẽs, petit vt nomen suum ipsius scriptis celebretur, quod vnus Xenophontis liber inAgesilao rege laudando facilè omnes imagines hominum,statuasq; superauerit. Similiter Plinius ad Tacitum : Auguror, inquit nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras, quo magis illis inseri cupio. Nam si esse nobis curæ solet,vt facies nostræ ab optimo artifice exprimantur,nonne dabimus operam,vt operibus tui similis prædicator contingat?

Alexander Seuerus,amabat doctos,& reformidabat quoq;, ne quid asperum de se scriberent,teste Lampridio.Dionysius Siciliæ Tyrãnus doctissimos semper viros apud se habere conabatur,vt si nonDoctior meliorq; saltẽ admirabilior hominib.fuerit Plutarcho authore Quintilianus Mandosius semper signatura gratiæ titulo de dispensatione ad plura beneficia, Doctis viris præmia & honores deberi affirmat,per hoc sapiẽt.c.7. Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa,sapientia,& innumerabilis honestas per manus illius & per hoc Esdræ: Magnifice exaltati sunt in verbis legis quibus

lib.2.Esd.c. vlt.

edocti

edocti erãt. Nec enim viri docti viui atq; præsentes tantum docendo prosunt, sed hoc idem etiam post mortem monumentis literarum assequuntur.

Quoniam ergò doctißimi viri bonarum literarum præsidio, Principú & Rerumpub. curas & negotia deuorare: atque perpetuam ipsis apud gratam posteritatem memoriam parare possunt: meritò ab ipsis iterum honorantur. Alioqui à docendo resiliunt, & in alia gratiora loca non sine grauißimo earum vrbium dedecore, & maximo sępè detrimento proficiscuntur. Nam quia artibus inquit Iuuenalis, honestis,

Nullus in vrbe locus, nulla emolumenta laborum: Satyra 3.
Res hodie minor est, heri quàm fuit, atq; eadē cras
Deteret exiguis aliquid, preponimus illuc
Ite, fatigatas vbi Dedalus exuit alas.

Rursus.

Pœnituit multos vanæ sterilisq; cathedræ
Sicut Trasimachi probat exitus atq; secundi
Carinatis, & hunc inopem vidistis Athenæ,
Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.

Ideoque Iuuenalis Traianum Cęsarem predicat à cultura studiorum Satyra 7.

Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantum
Solus enim tristes hac tempestate Camenas
Respexit, cum iam celebres notiq; Poetæ
Balneolum Gabijs Romæ conducere furnos
Tentarent: nec fœdum alij, nec turpe putarent,
Precones fieri, cùm desertis Agamippes
Vallibus esuriens migraret in atria Clio.

Quæri-

Quæritur Molinæus in tractatu de vsuris, quòd in ista temporum iniquitate non suppeditentur necessaria ad repurgandam Iurisprudentiam ijs viris, qui sua industria magnum lumen officinæ iustitiæ & reip. adferre possent. addit quod ipse propter turbas Gallicas ex vno loco in alium fugere, & de suo viatico tributum soluere cogeretur. Ob istam igitur ingratitudinem fit, vt docti viri stationem deserant, & ad quietem se componant.

Propter inopiam doctorũ virorum libri pereunt.

Aut si maximè fortunæ iniuriam ferre, & in officio & Reipub. negotijs persistere velint, optimi clarissimorum autorum libri propter sumptuum magnitudinem pereunt, qui Magistratus liberalitate ab ipsis in lucem proferri potuissent.

Iuuenalis satyr. 3.

Iamq́, vetus Græcos seruabat cista libellos,
Et diuina opici rodebant carmina mures.

Non sine magna ratione tam diligenter adscripsit Nicephorus, lib. 5. c. 15. Quod Origeni vtiles libros scripturo Notarij & puellæ quædam adhibitæ fuerint.

Imperante autem Constantino, plurima studiosissimorum hominum ingenia floruére. Ipse enim Imperator eruditos viros, & bona studia liberaliter colebat. Iustinia. propter pecuniæ inopiam liberalium artium Professoribus, constituta à maioribus stipendia, ademit: Sed perniciosissimum illud consilium, authore Zonora, rescissum est. Nam vt temperies & clementia aëris, copiam atque vbertatem frugum: sic humanitas & munificentia Principum

bonas

bonas artes, excellentiaque ingenia producit. Sicut tempore Basilij Magni per Cappadociam multi doctissimi viri extitisse legũtur, quia omnes Cappadocum filij, vt cum pietate bonas artes coniungerent, & liberaliter instituerentur, eruditi verò ad maximos honores peruenirent, diligentissimè curabat. Vtinam hoc Episcopi nostri imitarentur.

Porrò Candiani Iouem Saturnum apud se natos ignorant, eo quòd literas non discant. Sic apud hos, qui literas ignorant in magna obscuritate latent ea, quæ apud alios in summa laude collocantur.

Magnæ igitur & pręgnantes causæ legumlatores & Principes impulerunt, vt bonarum artium Academijs, & professoribus atque alumnis tanta priuilegia decernerent. De quibus DD. ad auth. Habita C. Ne filius pro patre. Et titulo de Magistris.

Petrus Rebuffus, Ia. Benius, Menoch. de arbit. Iudicum, & alij ex professó scripserunt.

Procuret autem Magistratus ne in republica studiosi iniuriam patiantur. Nam qualiter Athenienses olim à Seuero Imperatore propterea puniti fuerint, in eorum Academia ostendetur.

PLVRIMVM RESPVBLICA debet bonarum artium professoribus, & praclarum est alios docere.

CAPVT VII.

MVltum profectò debet respublica ijs ciuibus, qui probos & ingenuos libe-

ros producunt, longè plura debet magistris, quam benè beatæque viuendi authores sunt: Quique hoc suo labore & industria faciunt, vt non solum numero rempublicam augeant, sed tales quoq; euadant, qui periculosissimis temporibus rempublicam tueri atque defendere possunt.

Plurimum opinor Themistocli se debere florentissima quondam Græcia libenter fatebitur, quod potētissimi hostis metu saluberrimis consilijs eam liberarit, at longè maiorem gratiam debet his qui talem virum fecerunt. Veteres quidē benè de republ. meritis statuas, arcus, & nescio quos titulos honoris gratia ponebant: sed nulli magis eo honore digni sunt, quàm qui in educāda iuuentute, & instituendo populo Christiano fidelem operam nauāt. Supra modum reipublicæ interest, vt probos rectéq; moratos ciues habeat, & bonū magistratum, principemq; bonum: at hoc ipsum debet magistris quàm sommo labore tales reddiderunt, qui grauissimo omnium exitio mali euadere potuissent, aut in malitia, vnde eos per fidelem doctrinā reuocarunt, perdurassent. Plutarchus neminem de republica melius mereri arbitratur, quàm qui iuuenum & præsertim principum animos optimis artibus & virtutibus imbuerit. Et Isocrates regnum vehementer amplificare scribit, qui regis mētem excolunt: eosque tam his quam imperant, quam qui parant imperio præclarè mereri affirmat. Imò Socrates rogatus, quare non administraret

ret rempublicam cùm administrandi rationem optimè sciret, respondit, eum vtiliorem reipublicæ, qui multos ad gubernandam faceret idoneos, quam qui ipse eam gubernaret. Tybicen in bello captus, insontem se esse, neminemque occidisse, ideoque dimittendum aiebat: hostes contra, tanto magis puniendum clamabant, quod alios ad dimicandum imitaret. Qui prætcrea etiam libros scribunt, non modò præsentes viuique prosunt, sed hoc idem post mortem quoque monumentis bonarum literarum assequuntur.

Iam verò quantum in eo momenti sit, vt populus in sacris concionibus ad pietatem & ad obediendum DEO, & legitimo magistratui, virtutumque studia incitetur, quotidiana exempla declarant, quando vnus sæpè homo totam ciuitatem conseruare, & perdere cernitur. De difficultate & molestijs quæ, hanc functionem consequuntur, quid dicam? Terentianus Geta cùm puerorum magistrum se relictum à senibus affirmaret, respondet Dauus: *prouinciam ô Geta cœpisti duram.* Nam adeo varium, & multiplex, corruptumque nunc est puerorum ingenium, vt præceptoribus facessat negotij plus satis. Vt rectè in eos quadret illud Horatij: *Vide lib. 4. Ezdræ ca. 13.*

Vellunt tibi barbam
Lasciui pueri, quos tu nisi fuste coerces
Vrgeris turba circum te stante, miserq;
Rumperis, & latras magnorum maximè regũ.

Nam vt rectè instituatur iuuentus, & erudiantur auditores, infinitos labores perferre, & incredibiles molestias deuorare coguntur. Vt de suo præceptore scribit Persius:

At te nocturnis iuuat impallescere chartis,
Cultor enim iuuenum purgatas inseris aures,
Fruge Cleanthea.

Præterea multi ludimagistri atque pastores, dum reipubl. bonos ciues & gratos principes efficere per fidelem institutionem atq; doctrinam conabantur, trucidati fuerunt; quidam in grauissimum vitæ & fortunarum discrimen propterea venerunt. Vnde apparet quàm præclarè de republica & Ecclesia DEI mereantur boni magistri, & populi Christiani doctores: ac quantoperè propterea honorari debeant. Quod si verò bonis quandoque inferiores, aut etiam fortè mali, ex fauore & vitio malè iudicantium, præferantur: minimè desperent, sed ex eo potiùs ad spem diuinæ mercedis æternæque beatitudinis excitentur, authore Iustino philosopho & martyre, vbi erit pœnæ & præmij differentia, bonorumque & malorum discrimen. Certò sibi persuadentes, quanto plus reliquis laborarint, minusque pro laboribus mercedis acceperint, tantò vberiùs sit iustus iudex Deus remuneraturus. Nam suis professoribus, auctoribus, defensoribusque ipsa sapientia vitam æternam pollicetur. Qui operantur in me, non peccabunt, qui me elucidãt, vitam æternam habebunt. Hæc est enim liber vitæ, testamentum altissimi, & agnitio veritatis.

Iustinus quæst. 126

tatis. Quo pertinet illud Esdræ 3. ca. vlt. Magnificè exaltati sunt in verbis legis, quibus edocti erant. Nam docti, teste Daniele, fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Propter quod immortale præmiũ, libenter se profiteri affirmat Iason Iurisconsultus. Sicut Isocrates clarissimus Orator etsi vehementer improbat, quod qui pro republica huiusmodi labores capiunt, animoque ita se parant, vt quamplurimis prosint, nullo aut perexiguo honore dignentur ciuitates: tamen gloriam ipsam, quę bonos viros semper comitatur, sat magnum laboris præmium iudicat. Regum omnium sapientissimus Salomon, agnoscenti, diligenterque consideranti, atque pascenti pabulo sapiẽtiæ & veritatis pecus & gregem suum, sempiternam coronam promittit. Ecclesiast. verò taxat eos, qui sapientiam suam abscondũt, nec quicquam ipsis inde periturum ait, sed scientiam eorum magis tanquam inundationem abundare, & consilia eorum sicut fontem vitæ permanere. Apostolorum vertex Petrus Prælatis, magistris, atque Doctoribus Ecclesię Christianę, suo tempore coronam immarcessibilem à Christo recepturus affirmat. Ipse etiam saluator omniumque magistrorum supremus magister Iesus Christus, cùm Apostolos suos sal terræ, & lucem mundi pronuntiasset: multas iniurias ab improbis hominibus odium inuidiamque ab vniuerso mundo ipsis imminere prædicit, sed sempiternũ inde gau-

Prouerb. cap. 27.

Eccl. 20. & 21.

Petrus 1. cap. vlt.

dium, perpetuamq; beatitudinem pollicetur. Magnos quoq; futuros, ait in regno cælorum, qui & piè ipsi viuerent, & rectè alios docerent. Quo præmio cùm nullum aut maius promitti, aut exhiberi præstantiùs queat: nemo propter ingratitudinem reipublicę, vel etiam auditorum inciuilitatem, facilè à docendo abstinere debet.

Hom. 77. in Matth. Chrysostomus enim nullam rem Deo gratiorem ait esse, quàm vitam suam ad communem vtilitatem, & conseruationẽ rerumpublicarum conferre. Nec quenquam propterea excusari asseuerat, quòd parum sibi eruditus videatur: quia etsi Petrus, Ioannes, cæteriq; *A*postoli rudes & illiterati fuerunt, tamen quòd magno studio communem vtilitatem complexi fuerant, cælorũ principes euaserunt. Vix enim vlli hominum ordini versus conuenit illud Ciceronis: *In somnio Scipionis.* Omnibus qui rempublicã conseruant, certum esse in cælo definitum locum, vbi beati sempiterno æuo fruantur. Nam inter ea quæ ab hominibus colendi Dei gratia rectè fiunt, nihil illi tam gratum, acceptùmque est, quàm pro virili operam dare, vt homines reddantur meliores. Auctore Iustino martyre. *Libro de Arist. dogmatibus.* Ne dicam quòd ipsius veræ sapientiæ natura sit, cupere dilatari, & velut lux quædam velle accendi, ac in multorum animos transfundi. Cur ergò, cum & ipsa hoc desideret, & reipublicæ necessarium sit, nollet vir bonus eam profiteri? Cur quod scire, pulcherrimum est, non esset gloriosum docere? Præsertim cùm rectè

Stoici

Stoici dixerint: quæ in terris gignuntur, hominum causa creari, homines autem hominum gratia esse genitos, vt ipsi inter se alij alijs prodessent: ideoque in hoc naturam ducem sequi oportere, vt quisque communes vtilitates in medium afferret. Plato etiam ortus nostri partem sibi aliquam patriam vendicare aiebat. Et Cicero sapientum atque senum officia, ait, postulare, vt & amicos, & iuuentutē, & rempublicam consilio & prudentia adiuuent. Præterea ad perfectam eruditionem mirificè adiuuat, docere. Putei qui exhauriuntur, inquit, Alexandrinus Clemens, emittunt aquam magis perspicuam: corrumpuntur autem ij, quorum nullus est particeps. Ferrum quoque vsus seruat purius, vsus verò defectus ei generat rubiginem. Quid iuuat sapientia, quæ non efficit sapientem illum qui potest audire? Docens aliquis plus discit, & dicens sæpè vna audit cum ijs qui ipsum audiunt: vnus est enim magister & eius qui discit, & eius qui audit, qui & mentem irrigat & rationem. Idem probat insignis ille Iurisconsultus Panormitanus ad c. 1. extra de magistris, vbi recitat hos versus. *Clemens lib. 1. stromatum.*

Discere si cupis, doceas, sic ipse doceris
Nam studio tali tibi proficis atque sodali.

LIBERALIVM ARTIVM atq; linguarum studia Christianis non tantùm permissa, sed necessaria existere, & quod hæc ad salutem Ecclesiæ atq; Reipub. Christianæ referenda sint.

CAPVT VIII.

VTrum in philosophia, & linguarum, bonarumque artium studio tantum operis atq; laboris ponere Christianis liceret, ac quamobrem hęc perdiscenda viderentur, qualemq; humana eruditio sibi propositum finem haberet: Aliqui superioribus temporibus dubitauerunt, & varia in vtramq; partem argumenta ab ingeniosissimis hominibus deprompta fuere. Vnde etsi supra pluribus à me verbis edissertum est, breuiter tamen hoc loco demonstrandum putaui, non modò hoc studium viro Christianissimo permissum esse, sed vtilissimum quoque & prope necessarium existere, si rectè vsurpetur, ac finem suum norit. Quod non modò diuinarum rerum scientia, & humaniores literæ, bonarumque artium atque linguarum studia ab ipso DEO, ad salutem humani generis demonstrata, & authore spiritu sancto propagatæ sint, supra demonstraui, & apud Gratianum, Mosis, Danielis, Salomonis, & aliorum exemplo comprobatur, qui in omni scientia Aegyptiorum, & Chaldæorum eruditi fuerunt. Additur: Quod propterea DEVS voluerit per Iudæos Aegyptum auro & argento spoliari, vt homines doceret, si

aurum

aurum ſapientiæ, vel argentũ eloquentiæ apud Poëtas inuenerimus, in vſum ſalutiferæ eruditionis vertamus. In Leuitico etiam primitias mellis, id eſt, dulcedinem humanæ eloquentię, Deo iubemur offerre. Magi quoque tria munera obtulerunt, in quibus nonnulli tres partes philoſophiæ volunt intelligi. Et Ambroſius ſuper epiſtolam ad Colloſſenſes ait: Omnis ratio ſupernæ ſcientiæ, & terrenæ creaturæ in eo eſt, qui eſt caput earum & auctor. Et Caſſiodorus in expoſitione pſalterij teſtatur, quod omnis ſplendor rhetoricæ eloquentiæ, omnis modus poeticæ locutionis, à diuinis Scripturis ſumpſit exordium. Gratianus c. legimus diſt. 37. Et venerabilis ille Beda in lib. Regum. Turbat acumen legentium, & deficere cogit, qui eos à legendis ſecularibus libris omnibus modis exiſtimat prohibendos In quibus ſi quæ inuenta ſunt vtilia, quaſi ſua ſumere licet. Alioqui Moſes, & Daniel ſapientia & literis Aegyptiorum Chaldæorumque nõ paterentur erudiri: quorum tamen ſuperſtitiones & delitias horrebant: nec ipſe magiſter gentium aliquot verſus Poetarum ſuis ſcripturis vel dictis indidiſſet. Cur ergo legi prohibentur, quæ tam rationabiliter legenda probantur. c. Turbat, diſtinct. 37. Iterum Hieronymus Danielis exemplo probat, non eſſe peccatum ſecularibus literis erudiri, ad ca. 1. Danielis: Qui de menſa & vino Regis nolunt comedere ne polluantur, vtique ſi ſapientiam atque doctrinam Babyloniorum ſcirent eſſe peccatum, nunquam ac-

quiescerent discere, quod non licebat. Discunt autem non vt sequantur, sed vt iudicent atque conuincant: quomodo si quisquam aduersus Mathematicos velit scribere imperitus mathesios, risui pateat, & aduersus Philosophos disputans, si ignoret dogmata Philisophorum. Discant ergò ea mente doctrinam Chaldaicam, qua & Moses omnem sapientiam Aegyptiorum didicerat. Idem si quando cogimur literarum secularium recordari, & aliqua ex his discere, quæ olim omisimus, non nostræ est voluntatis, sed (vt ita dicam) grauissimæ necessitatis: vt probemus ea, quæ à sanctis Prophetis ante secula multa prædicta sunt, tam Græcorum quam Latinorum & aliorum Gentilium literis contineri. c. Qui de mensa distinct. 37. De quibusdam locis ad nos refertur, neque Magistros neque curam inueniri pro studio literarum. Idcirco ab vniuersis Episcopis subiectis plebibus & alijs locis, in quibus necessitas occurrerit omnino cura & diligentia adhibeatur, vt Magistri & Doctores constituantur, qui studia literarum, liberaliumque artium dogmata assiduè doceant, quia in his maximè diuina manifestantur, atque declarantur mandata. c. De quibusdam distinct. 37.

Et Augustinus contra Faustum Manichæum lib. 13. cap. 15. Si quid veri de Deo Sybilla, vel Orpheus, alijue gentilium vates, aut Philosophi prædixisse perhibentur, valet quidem ad reuincendam paganorum vanitatem, non tamen

men ad iſtorum auctoritatem amplectrndam. Quantum enim diſtat de Chriſti aduentu inter prædicationem angelorum, & confeſsionem dæmonum, tantum inter authoritatem Prophetarum, & curioſitatem ſacrilegorum. c. Si quid diſt. 37.

Idem Auguſtinus in libris de Ciuitate Dei, ingentem fructum capi ex lectione veterum Poëtarum atque Philoſophorum demonſtrat, ſi quis rectè vtatur. Vt rectè dixerit Quintilianus Mandoſius: fateantur omnes ſcientiarum Profeſſores, ſe Ariſtoteli multum debere. Hic enim omnia optimè nouit, omniq́ue mirabili quadam methodo ſcripta poſteritati reliquit, vt eo ducè cuilibet non obtuſi ingenij datum ſit, adire Athenas, adoptatosq́ue ſcientiarum quarumcunq; fines peruenire. Gregorius Nazianzenus, quem ab inſigni eruditione ſapiens quondam Græcia Theologũ vocabat, in monodia Baſilij Magni auctor eſt, quod ipſe cum Baſilio harum doctrinarum gratia in diuerſis Prouincijs & Academijs ſummos labores & maxima pericula ſubierit.

Exiſtimo enim, inquit, apud omnes qui ſapiunt, iam eſſe in confeſſo, quod eruditio ſeu diſciplina primum eſt omnium bonorum: nõ ſolum Chriſtiana, quæ nõ dictionum pulchritudinem, ſed rerum ſenſum & intelligentiam ſequitur: Verùm & ea, quæ extra fidem eſt, quámue Chriſtiani nonnuli velut à Deo ſeparatum odio habuêre. Male quidem iudicantes,

Sic enim quoniam aliqui ex philoſophia aliena noxam contraxerunt, ac in errores varios inciderunt, ea de cauſa illam deſpiciũt,eodem modo & hi cælum,terramq́ue, & omnia quæ in eis ſunt, odio poterint habere. Quando plures inueniuntur qui hæc Deos conſtituunt, aut his alioqui abutuntur. Similiter autem & ignis, & elementa cætera, & cibus ipſe, quæ interitum ac perniciem malè vtentibus ferunt, ab omnibus mala videbuntur. Verùm contra conſpicimus, quòd non ſolùm ea quæ de genere ſunt meliorum, ſed omnino etiam peſtifera atque vitanda, interdum probè ea accommodantes iuuare inueniantur. Iamq́ue ex viperæ carne ſingulare morbis remedium eſt inuentũ, quod theriacam appellant. Sic igitur ex Græcis doctrinis quæcunq; ad naturæ cognitionem morumq́ue inſtitutionem faciunt ediſcamus, quæ verò ad errores & ſuperſtitionem, vitemus. Nec enim ex eorũ dogmatis parum proficimus. Quomodo,inquis? Si noſtra cum illis conferamus, ac comparatione, vt ſancta,pura, & integra,vera illis probroſis,impuris,ineptis, longè præſtare noſcamus. Non itaque vlla deſpicienda eſt diſciplinæ cognitio, cùm de genere bonorum ſit omnis ſcientia: quin potius ipſam ſpernẽtes, vt ruſticos & planè ignauos exiſtimare debemus, qui liben er omnes pariter ignaros eſſe vellent, vt ipſorum ignorantia in communi latens minimè deprehendi, aut ab alijs taxari valeat. In eandem ſẽtẽtiam Socrates grauiſsimus hiſtoriæ Eccleſiaſtæ ſcriptor: Gen-

Socrates li. 3 cap. 15.

Gentilis, ait, eruditio neque à Christo, neque ab ipsius discipulis, vel, vt diuinitus instituta, probata est, vel, vt noxia, reiecta est. Et hoc, vt opinor, non inconsideratè fecerũt: multi siquidem eorũ, qui apud gentiles philosophati sunt, haud procul à cognitione Dei fuerunt. Nam illis qui prouidentiam Dei sustulerunt, vtpote Epicureis, & alijs contentiosis per scientiam logicam fortiter restiterunt, inscitiamque illorum subuerterũt: & hisce libris vtiles illis sunt, qui pietatem cupidè amplectuntur. Etsi ipsum doctrinæ caput non apprehenderunt, vt Christi mysterium à generationibus ac seculis absconditum cognoscerent. Cumq; hoc Paulum Apostolum ad Romanos apertè declarasse docuisset Socrates, subiungit: Igitur per hoc quod non vetuit gentilium discere literas, sententiæ volentium liberum permisit. Et hęc vna ratio ad propositam nobis sit dicta quæstionem: altera huiusmodi est Scripturæ diuinitus inspiratæ admiranda quidẽ ac verè diuina dogmata docent, multumque religionis, ac rectam vitam auditoribus induunt, & piam studiosis fidem exhibent: artem verò dicendi non docent, qua possit illis resisti, qui veritatem impugnare volunt. Fortiter autem expugnantur hostes, quando aduersum eos ipsorum armis vtimur. Hoc Iouinianus considerans lege statuit, vt Christiani Gentilium literis imbuerentur. Ipseq; Christus nobis & huius Apostolus hoc significat, vt simus probati Trapezitæ, qui omnia probemus, & quod bonum est retineamus,

neamus, attendamusque ne quis nos per philosophiam & vanam seductionem depredetur. Hoc autem nobis non accidit, si armis hostium potiamur, & potiundo non qua hostium sunt sapiamus, sed quod malũ est aduersemur, bonum verò & veritatem habẽtes, omnia probemus & vsurpemus: Bonum enim vbicunq; fuerit, proprium est veritatis. Quòd si quis nos ista violenter dicere putat, consideret Apostolum non modò uon prohibere gentilem eruditionem, sed perspicuè & ipsum eam non neglexisse, eo quòd multa à gentilibus dicta nouerit. Alioqui vnde motus dixit: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri, nisi quòd Epimenidis Cretensis viri initiati oracula legit? Aut vnde & illud nouit: cuius genus sumus, nisi quam quæ videntur Arati Astronomi didicit? Quin & illud: Corrumpunt bonos mores colloquia praua, ostẽdit illi Euripidis dramata non fuisse inaudita. Et quid opus est multis? inde ab initio tanquam ex consuetudine quadam non prohibita ecclesiastici doctores gentilium literas ad ipsam vsque senectutem exercere deprehenduntur, partim vt linguam instruant, & mentem exerceant, partim vt eos ipsos condemnent qui illis sunt vsi, hactenus Socrates. Quòd infinitis clarissimorũ scriptorum testimonijs, nisi per se clarum esset, comprobarem. Nam ego quidem philosophiam artesq; liberales nõ sine grauissimis de causis ab ipso Deo hominibus monstratas fuisse existimo, quarum adminiculo rectè suam rem publi-

publicam gubernarent, & singularum rerum causas naturasque peruestigarent, multoque facilius per eas ad sui ipsius atque adeo Dei sui notitiam peruenirent, verum à falso discernerent, veritatem retinerent, propugnarent, atq; imperitos docerent: falsitatem verò & errores, hæresesque redarguerent. Id quod sine linguarum & bonarum artium doctrina fieri nõ potest. Quocirca Christianorum Cicero, Lactantius Firmianus: Discendæ sunt literæ istæ communes propter vsum legendi, quia in tanta rerum varietate nec disci audiendo possunt omnia, nec memoria contineri. Grammaticis quoque non parum operæ dandum est, vt rectam loquendi rationem scias, nec oratoria ignoranda est, vt ea quę didiceris proferre atque eloqui possis. Geometria quoque & Musica, & Astrologia necessaria est, quòd hæ artes cum philosophia habent aliquam societatem. Cumque docuisset philosophos oratores atque poëtas suauitate sermonis, & carminum dulci modulatione in quamcunque sententiam facilè imperitos permouere: Ob eã inquit, causam volui sapiẽtiam cum religione coniũgere, ne quid studiosis illa inanis doctrina possit efficere: vt iam scientia literarum nihil noceat religioni atq; iustitię, sed etiã prosit quàm plurimum, si is qui eas didicerit sit virtutibus instructior, & veritate sapientior. Nec tam in malo statu res est, vt desint sanæ mentes quib. & veritas placeat, & monstratũ sibi rectũ iter & videãt & sequãtur; circũliniatur modò poculũ

Lib. 1. Institutionum c. 25.

Lactantius præfat. lib. 5. ad Constãtinũ Imp.

cœlestis

cæleſtis ſapientiæ melle, vt poſsint ab imprudentibus amara remedia ſine offenſione potari, dum illiciens prima dulcedo, acerbitatem ſaporis aſperi, ſub prætextu ſuauitatis occultat. Nam hæc in primis cauſa eſt, cur apud ſapientes, doctores, & principes huius ſeculi Scriptura ſancta fide careat, quòd Prophetæ communi ac ſimplici ſermone, vt ad populum, ſunt locuti: contemnuntur itaque ab ijs, qui nihil audire vel legere niſi expolitum ac diſertum volunt: nec quicquam inhærere animis eorum poteſt, niſi quod aures blandiori ſono permulcet, illa verò quæ ſordida videntur, anilia, inepta, vulgaria exiſtimantur. Ideo nil verùm putant, niſi quod auditu ſuaue eſt, nihil credibile, niſi quod poteſt incutere voluptatem, nemo rem veritate ponderat, ſed ornatu.

Et lib. 1. ca. 1. Multum nobis exercitatio fictarum litium contulit, vt nunc maiore copia & facultate dicendi cauſam veritatis peroremus. Quæ licet poſsit ſine eloquentia defendi, & eſt à multis ſæpè defenſa, tamen claritate & nitore ſermonis illuſtranda, & quodammodo diſſerenda eſt, vt potentius in animos influat, & vi ſua inſtructa & luce orationis ornata.

Alioqui non credunt diuinis, quia fuco carent, ſed ne illis quidem, qui eas interpretantur, quod ſint parum docti.

Idem ait ...ſt. l. 1. c. ... de Ciuitate Dei.

Ideoque lib. 2. cap. vlt. maiorem difficilioremque luctationem ſibi propſitam eſſe conqueritur, cum philoſophis, quod eorum ſumma

na doctrina & eloquentia, quasi moles aliqua sibi opponatur,&plus sit momēti in paucioribus doctis, quàm in pluribus imperitis. Et propterea lib. 3. cap. 1. Tullianam, vel saltem proximam eloquentiam optat, vt quantum veritas vi sua propria valeat, tantum ingenij viribus nixa exerceret se, & humano generi clarissimum lumen inferret. Quod quidem duabus de causis vellet, tum vt magis credere homines possent ornatæ veritati, qui etiam mendacijs credunt, capti orationis ornatu, lenocinioque verborum: tum vt ipsi philosophi suis armis, quibus placere sibi & confidere solent, opprimerentur.

Et lib. 3 cap. 25. Hinc Plato ciuitatem de sapientibus voluit componi, & ipse Epicurus omnes ad philosophiā inuitabat, & Stoici etiam seruis atque mulieribus philosophandum esse dixerunt.

Iterum lib. 5 cap. 2. Philosophos extitisse tunc ait Bythiniæ, qui Paulum & Petrum, cæterosque Apostolos tanquam fallaciarum seminatores, rudesque & indoctos piscatores lacerarent.

Lib 4. cap. vlt queritur: Multos ad hæreses deflexisse, quòd sacris literis non essent satis eruditi, & veritatis accusatoribus respondere nequirent.

Vnde Vellæius apud Ciceronem lib. 2. de natura Deorū: Næ ego incautus, qui cum Academico & eodem rhetore congredi ausus sum. Nam neque indisertum Academicum perti-

muissem, neq; sine ista philosophia rhetorem quamuis eloquentem: tu vtraque re vales.

Hi. l.c.1

Propterea Lactantius suo exemplo omnes hortatur, vt cum bonis literis veram & piam diuinam sapientiam coniungant, seque ad eam tanquam portum tutissimum conferant.

Nic. ph. lib. 4. & 5.

Quemadmodum Nicephorus Calixtus Pantenum, Origenem, Clementem, fecisse refert. Dorotheus autẽ Antiochenus in omni artium liberalium genere apprimè eruditus floruit, & diuinarum literarum gratia Hebraicam linguam egregiè perdidicit, Pierioque & Achillæ sacrarum Scripturarum professoribus, multũ in ea prouincia rectè obeunda profuit, studiũ philosophiæ, quæ sincera Euangelij dogmata & instituta clarissimè in apertum protulit. Quę studiorum ratio tantum quoque effecit Melitiũ vt mel Atticæ diceretur, & philosophis admirationi esset. Origenem Adamãtium tantopere coluerũt philosophi, vt libros ei suos dedicarent, & nonnunquã eos iudicio illius submitterent, magnamque vtilitatem ex artibus cyclicis & philosophia capi ad sacrarum disciplinarum doctrinam afferebat.

Nic. ph. l.6.c.35.

Nicephorus eodem loco.

Idem l.7. c.12.

Lact. l.5. c.1.

Tertullianum quidem virum in omni genere literarum peritum extitisse astruit Lactantius sed in loquendo parum facilem, minus comptum, multumque obscurum, ideoq; parum gratum. Cyprianum verò, ait, pręcipuum & clarum fuisse, qui magnam sibi gloriam ab eruditione & eloquentia quæsierit, sed à doctis tamen huius seculi eius scripta derideri,

quòd

quòd myſtica ſint quæ locutus eſt, & ad id prę- *Lactantius*
parata vt ſolis fidelibus audirentur. Parum cer *lib 5 c. 4.*
tè contra veritatis hoſtes valiturum docet, niſi *& 13.*
de ſuis authoribus atque argumentis conuincantur: proptereaque Cyprianum non potuiſſe ſuſceptam contra Demetrianum veritatis & fidei Chriſtianæ defenſionem perpurgare, ait, quòd hominem veritatis ignarum, qui argumentis & ratione refellendus erat, ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quã ille vtiq; vanam, fictã, commentitiamque putabat, redarguere atque vrgere ſtuduerit. Quod ergo nunc contra tumultum popularem, & acerrimos veritatis & ſapientiæ hoſtes quidam viri Catholici tã parũ proficiunt, minimè profectò miror. Nã ſi accidit Cypriano, ſcribit Lactãtius, qui fuit inge- *Præfat. li. 5.*
nio faci li, copioſo, ſuaui, & aperto, ornatus in loquẽdo, in explicando facilis, ac potẽs in perſuadendo, vt per contemptũ Cyprianus vocaretur, quid accideret illis, quorum ſermo ieiunus eſt & ingratus, qui neq; vim perſuadẽdi, neq; ſubtilitatẽ argumẽtãdi, neq; vllã prorſus acerbitatẽ ad reuincendũ habent? Relinquitur ergo quod linguarum & liberaliũ artiũ cognitio in repub. Chriſtiana perquàm neceſſaria ſit: quippe ſine qua nec imperiti rectè doceri, nec publica trãquillitas retineri, nec homines in officio cõſeruari poſſunt. Nullus deniq; in maximarum atq; ſupra modum neceſſariarum diſciplinarum ſtudio, medicinæ nimirum, vel iuriſprudentiæ, vel ſacræ Theologiæ, ſine hac operæ pretium facturus eſt. Vnde Aurelius Au-

Lib. 2. de doctrina Christiana c. 31. & 37.

gustinus Disputationis disciplina ad omnia genera quæstionum, quæ in literis sacris sunt, penetranda & dissoluenda plurimum valet. Tantum ibi cauenda est libido rixandi, & puerilis quædam ostentatio decipiendi aduersarium.

Scientia conclusionum, & definitionum, & distributionum plurimum lectorem scripturarum adiuuat: tantum absit error, quo videntur homines sibi ipsam beatæ vitæ veritatem didicisse, cùm ista didicerint Dialecticam quoque futuro theologo, quique feliciter in sacrarum literarum studio versari velit, vtilissimã fore probat, sed cùm nimium ea sibi tribuit, atque in diuinitatem intendit, tantę maiestatis luce pauidum caput tremefacta reflectat. Alioqui certè quicquid in seculo peruersorum dogmatum est, authore Hieronymo, & quicquid ab hæreticis putatur esse robustum, hoc dialectica arte subuertitur, & instar incendij in cineres fauillasque dissoluitur, vt probetur nihili, quod putabatur esse fortissimum. Et verè quidem. Nec enim ita tegi possunt vitiosarum argumentationum fallaciæ, quin ab his, qui philosophia perpoliti sunt, deprehendi & explicari queat. Quapropter veteres orthodoxi patres huic studio multum temporis tribuerunt, vt hæreticorum fraudes differendi peritia, copia, vbertateque dicendi animaduertere, atque iisdem artibus, quibus constructæ erant, dissoluere possent. Vt enim quis distinctè cernat ad quam potissimum rem vitiosarum argumentationum explicatio referenda sit, nisi prius

Libro de cognitione veræ vitæ.

Hiero super Ezechi. lem.

prius omnes modos, quibus struuntur & fiunt, exploratos habeat, fieri certè id quidem non potest.

Verùm enimuerò M. Cicero de Epicuro scribit, quòd nullam eruditionem duxerit, nisi quæ beatæ vitæ disciplinam adiuuaret. *Cicero lib 1. de finibus.*

Quintilianus omnium quidem artium futuro oratori (quales iam populi Christiani doctores atque concionatores esse debent) cognitionem necessariam esse asserit: verùm si vis illa, inquit, dicendi malitiam instruxerit, nihil est publicis priuatisque rebus perniciosius eloquentia: nosque ipsi, qui pro virili parte conferre aliquid ad facultatem dicendi conati sumus, pessimè mereamur de rebus humanis, si latroni comparemus hæc arma, non militi. Ipsaq; rerum natura in eo quod præcipuè indulsisse homini videtur, quoque nos à cæteris animalibus separasse: non parens, sed nouerca fuit, si facultatem dicendi sociam scelerum, aduersam innocentiæ hostem veritatis inuenit. Mutos enim nasci & egere omni ratione satius fuisset, quàm prouidentiæ munera in mutuam perniciem conuertere. Quæ præclarissima Fabij sententia ad omnes artes & linguas similiter referenda est. *Fabius lib. 12. cap. 1.* Vt nimirum ad aliorum hominum vtilitatem, & reipublicę Christianæ salutem, veræque & Catholicæ religionis conseruationem discātur. Meritoque eos castigat Ioannes Chrysostomus, qui vel gloriæ, vel pecuniæ & quæstus tantum hac in re considerationem habent. Basilius quoq; Magnus sui tempo- *Hom. 60. in Matthæum. Basilius epistola 61.*

 ris

ris abusum deplorat, quod contemptis atque neglectis sacris literis, dogmatibus sanctorum Patrum,& traditionibus Apostolicis, solã Philosophiam tractarent, & mundana sapientia primas ferret. Ipseque Augustinus errorem suum fatetur, quòd profanas artes,& fabulas poëtarum literis sacris & diuinarum æternarumque rerum scientiæ aliquando prætulerit: atq; illis solum delectatus, hanc contempserit. Matremque suam prędicat, quod philosophiæ & bonis artibus operam dare ipsum coegerit, vt ad cognitionem veri Dei perueniret.

Augustinus li. 1. confess. cap. 3.11.13.

Sicut Iuuenalis satyra 6. Iudęos commẽdat, quòd pueros ad religionem, & ad instituta maiorum rectè instituerent.

Eruditionem literarum Christianis necessariã esse colligunt ex illo Pauli Apostoli ad Collossenses 3. Habitet inter vos verbum Dei abundè, cum omni sapientia.

De linguarum origine, earundemque diuersitate & natura infra suis locis agetur.

De linguis.

Harum cognitionem homine Christiano dignam, atque ei necessariam esse probaturus Q. Mandosius, ad regulas Cancellariæ scribens, ait: Linguæ Christiano necessariæ, & pro quib. edocendis Romæ, Bononiæ, Parisijs, & alibi deputari debent magistri, sunt Hebraica, Arabica,& Chaldaica, textus Clemẽt. 1. de Magist. vel secundùm Card. & alios ibi, Hebraica, Gręca, & Latina: quæ totum orbem diuidunt. Nec enim sine magno mysterio descriptus fuit, diuinus ille titulus sanctissimę Crucis, latinè, græcè,

R. g. 20. q. 1.

nè, græcè, & hebraicè, & signatus ante faciem omnium populorum.

Quarum duæ, græca & latina omnibus sunt communes, hebraica sancta vocatur, & sacra scriptura translata fuit ex hebraica in græcam & latinam linguam. L. §. vlt. & Iason, & alij ff. de verb oblig. §. alienationis, auth. de non alie. col. 2.

Et Petrus Mosellanus oratione de trium linguarum cognitione paranda, inquit: Tres linguas, Hebraicam, græcam, & latinam salutis nostrę author & Princeps Christus Iesus, Cruci pro nobis affixus, sanguine suo innocentissimo consecrauit: vt quas diuinitatis humanitatis, vitæ cruciatuum, postremò mortis, resurrectionis, & triumphi testes esse ad finem vsque mundi voluerit. Tum quas Theologis omnibus discendas non solum Hieronymus & Augustinus suadent: sed summorum Pontificum authoritas iubet. Nimirum quod citra harum præsidium arcanæ illę literæ nobis partim Hebraicè à prophetis, partim gręcè ab Apostolis relictę pro dignitate tractari nullo modo queant. Nec alia fuerit via per quam ad veterem illam Theologiam redire possit orbis. Nam quemadmodum in ipso nascentis Ecclesiæ rudimento, vnicus veræ Theologiæ Doctor Spiritus sanctus Apostolos dissectarum & ignearum linguarum specie afflauit: ita nunc rectissimè quadrat, vt trium linguarum cognitione præparati, & mentibus nostris diuini amoris igne præaccensis eundem Spiritum in singulis

sacræ scripturæ apicibus latitantẽ requiramus. Insignis ille dicendi artifex Fabius Quintilianus eloquẽtiæ candidatum à Græco sermone vult incipere. Nimirum, quod hinc sermo Romanus magna ex parte sit conuersus. Tum & M.Tullius, alterum Romanæ facundiæ decus, an non antequã in latina lingua dicẽdi specimen ederet, eloquentiæ Tyrocinium Græcè declamando exercuit? Deinde vel ipse ad hoc studium se amicorum consilio fidissimo perductum hac causa testatur, quod Græcorũ exercitatio plenius alat ingenium. Postremò, suo ipsius exemplo filium quoque hortatur, vt quo par sit in vtriusque orationis facultate, latina cum gręcis coniungat. Sed & perfectæ eloquentiæ exemplar, &, vt Plinius ait, dicendi normam Demosthenem proponit. At hunc citra gręcæ literaturæ cognitionem ne legere quidẽ poteris, ne dum imitatione exprimere. Non & Gracchos illos in dicendi gloria summos, hoc potissimum nomine commendat, quod matris diligentia græcis literis fuerint eruditi? Ipseque Cicero, vel inimicus, Græcis perfectionem, latinis conatum tribuit. Quid Fabius? an non & ipse ad rerum verborumque copiam parandam gręcos scriptores potissimũ futuro oratori legendos censet? atque inprimis illum literarum principem Homerum, vt quẽ nemo in paruis proprietate, in magnis sublimitate superarit. Horatius denique vel Hiero. teste, doctissimus & grauissimus Poeta, non ad Poeticam eloquentiam parandam Socraticas chartas,

chartas, & exemplaria græca nocturna versare manu, versare diurna iubet? Quicquid in discẽdis linguis inest tędij, si modò est aliquid, quod literarum velut radix habet, non vltra prima rudimenta durat. Mox, quod elementarijs fuerat tædio, paulului progressis in oblectamẽtum vertitur. Tum quid sibi voluit Hesiodus cùm virtutem in ardui montis vertice habitare scripsit, ad quam tametsi omnium dulcissimam viatorem etiam sudantem longa & aspera ducat via? Dulcedinem ergo & pulchritudinem ambient, viam, quę vna eo perducit, declinare non oportet. Huc ergo manibus pedibusque tendamus, dies ac noctes discendis linguis impendamus. Suadet hoc ipse linguarum genius, suadet summi Põtificis Leonis 10 exemplũ, qui non hoc contentus, quod ipse latinè & gręcè felicissimè didicit, insuper Romam Christiani orbis caput, græcis disciplinis sic illustrat, vt breui vel cum laudatissimis illis Athenis certare possit. Nuper adeo ex vniuersa græcia fœlicissimæ indolis pueros multos vnà cum eorum pręceptoribus Romam euocauit, prudenti nimirum consilio, vt vel sic apud Romanos laudatissima illa olim græcorum eruditio reuiuiscat, & hinc quasi per gradus in omnes Christianæ ditionis partes perueniat. Tum huc vocat Inuictissimus Ro. Imperator, Maximilianus, qui sua munificentia linguarum professores ex ipsa vsque Italia in Germaniam accersit. Quem etiã hac laude superat Christianissimus Galliarum rex Franciscus. Hic quò

Galliam suam alijs rebus omnibus multo omnium florentissimam, linguarum studijs florentiorem reddat, nihil nō facit, nec vllis parcit sumptibus. Hortatur & Maximus ille Burgundionum Princeps, Hispaniarumque rex Carolus, qui præterquam quòd linguarum peritos fouet multos, Academiam suam Louaniensem trium linguarum Doctoribus, magnificè instruxit, adornauitque. Nec aliud agūt Germaniæ Principes, Ingolstadij Ernestus Bauariæ dux; VVittenbergę sapientissimus & pientissimus Saxonum dux, & Sacri Rom. Imperij Elector illustrissimus Fridericus. Imprimis autem magnificus Princeps noster & ipse Saxonum dux GEORGIVS, qui nos ipsos quantumuis humileis, quantumuis tanti Herois fauore indignos, in nullum alium vsum magnificis ornat præmijs, quàm vt hęc schola iam ante latinis artibus, quantum fieri potuit, florentissima, nunc nostra qualicunque opera græcis quoque literis clarius illustret? Sequamur igitur homines studiosi, quo nos tantorum procerum & totius orbis summatum, imò Herorum cœlestis sapientia ducit.

Hoc opus, hoc studium parui properemus & ampli
Si patriæ volumus, si nobis viuere chari.

Certe vt Flacci quoque versibus orationem finiam studium est, quod

—— æquè pauperibus prodest, locupletibus æquè,
Aequè neglectum pueris senibusq; nocebit.

Græci suam linguam putant, à Deo electam, vt in ea per orbem nomen suum inuocetur & colatur.

colatur. Nam nouum Testamētum, præter Euangelium Matthęi, Græca lingua cōscriptum sunt: & primitiua Ecclesia, gręca lingua fundata est: & Χριστὸς, vnde Christiani dicuntur, græcum est: ipsaque nomina dignitatum siue officiorum, quę ad rem Christianam spectant, & Dei cultū concernunt, omnia verè gręca sunt; ecclesia, papa, patriarcha, archiepiscopus, episcopus, presbyter, diaconus, hypodiaconus, acolytus, clericus, laicus, &c.

Alij labium electum latinam linguam affirmant: quia plurimę regiones, Italia, Germania, Pannonia, Gallia, Hispania, Anglia, & pleræq; nationes ea vtantur, & nomen Domini inuocant. Sed communior & verior sententia est, Labium electum esse linguam Hebraicam. Qua patribus locutus est Deus, & legem suam dedit, ipsamque legem suam, & penè omnia, prophetis reuelata, scribi voluit. Quare sancta vocatur. Sicut ante confusionem Babylonicā omnes vna hac lingua vtebantur, ita post resurrectionem omnes ea loquētur. Eadem lingua primi parentes in paradiso locuti sunt, & omnes electi in statu innocentiæ locuti fuissent, si in gratia Dei permansissent. Galatinus lib. 12. de arcanis Catholicæ veritatis cap. 3.

Latinam verò linguam locupletiorem, digniorem, & frequentiorem, omnibusque nationibus communem esse, post Felynum Sandæum, ad rubricam de constitut. asseuerat Mandosius. Itaq; Augustus Cæsar splendidum virum, Græcæque prouinciæ principem, sed latini *Reg. 10. quæst. 10.*

tini sermonis ignarum non solùm albo Iudi-
cú eralit, sed etiam in peregrinationem dedit.
Locutio autem diuinarum scripturarum teste
Augustino, secundùm cuiusque linguæ propri-
etatem accipienda est. Habet enim quæuis lin-
gua propria quædam locutionum genera, quæ
cum in aliam transferuntur, videntur absurda.

Mand. i'i ca Locutio dist. 38

Sed his artibus (quæ maioribus disciplinis
seruire debent) nimis deditum esse, eisdemúe
abuti, merito reprehenditur.

Hieronymus enim ad Damasū de filio prodi-
go, Sacerdotes Dei, ait, omissis euāgelijs & pro-
phetis, videmus comœdias legere, amatoria Bu
colicorum versuum decantare, tenere Virgiliū
in manibus, & quod in pueris adest causā ne-
cessitatis, crimen in se facere voluptatis.

Can. Sacerdotes dist. 37.

Can. Nonne, dist. 37.

Et lib 2 comment. ad c. 4. epistolæ ad Ephe-
sios: Nonne vobis videtur in vanitate sensus, &
obscuritate mentis ingredi, qui diebus ac no-
ctibus in dialectica arte torquetur, qui physi-
ces perscrutator oculos trās cælos leuat vltra
profundum terrarum, & abyssi in quoddā ina-
ne demergitur, qui iambum feruet, qui tantam
metrorum syluam in suo corde distinguit, &
congerit?

Can. Vino dist. 37.

Iterum ad caput 24. Esaiæ: Vino inebriantur,
qui sacras scripturas malè intelligunt, atq; per-
uertunt: sycera qui abutuntur seculari sapien-
tia, & dialecticorum tendiculis.

Et ad Pammachium: Ecclesiastica interpreta-
tio etiamsi habeat eloquentiæ venustatem, dis-
simulare eam debes, non fugere, vt non otiosis
philoso-

philosophorũ scholis, paucisq; disciplinis loquantur vniuersa hominum genera. Et ad caput 1. epist. D. Pauli ad Titum: Si quis artem nouit grammaticam vel dialecticam, vt rectè loquendi rationem habeat, & inter falsa veraq; dijudicet, nõ improbamus. Geometria, Arithmetica, Musica habet in sua scientia veritatem: sed non est scientia illa scientia pietatis. Scientia pietatis est, Nosse legẽ, intelligere prophetas, euãgelio credere, Apostolos non ignorare. Grammaticorũ doctrina potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta.

Isidorus li. 3. c. 13. de summo bono: Ideo, inquit prohibetur Christianis legere figmenta poetarum, quia per oblectamenta fabularum nimium mentem excitant ad incentiua libidinum. Non enim thura solùm offerendo dæmonibus immolatur, sed etiam eorũ dicta libentius capiendo. *Can. Ideo dist. 37.*

Indignumque valde existimo, ait Augustinus, ad Alexandrinum Episcopum, vt verba cęlestis oraculi restringam sub regulis Donati. *Can. Indignum dist. 38*

Quocirca in Lateranensi concilio, sub Leone x. philosophis iniũgitur, vt rationes. quæ sunt contra fidem, & veram Christianam sapientiã explicando dissoluant. Dum hæc recognosco, incidi in Anthonij Posseuini libros, quos Bibliothecæ selectæ inscripsit. Quibus de bonarum artium atque linguarum necessitate, & fructu, & qua cautione gentilium literæ, philosophi, poetæ & historici legendi sint, eruditè disseruit.

DE

DE TEMPORE ET MODO Philosophandi

CAPVT IX.

DE hac materia AulusGellius libri decimi, Noctiũ Atticarum, c.22. sic refert.

Plato veritatis homo amicissimus, eiusque omnibus exhibendæ promptissimus, quæ omnino dici possint in desides istos, ignauosq;, qui obtentu Philosophiæ nominis, inutile otium, & linguæ vitæque tenebras sequuntur, ex persona quidẽ non graui, neque idonea, verè tamẽ, ingenueque dixit. Nam & si Callicles, quem dicere hęc facit, verę Philosophiæ ignarus, inhonesta, indignaque in Philosophos confert: perinde tamen accipienda sunt quæ dicuntur, vt nos sensim moneri intelligamus, ne ipsi quoque culpationes huiuscemodi mereamur, neue inerti inanique desidia, cultum & studium Philosophiæ mentiamur.

Platonis verba Græca, ex libro qui Gorgias appellatur, refert ibi Gellius, quæ latine sic reddi possunt.

Philosophia sanè, ò Socrates, res est elegans, si modicè quispiam per ætatem attigerit: at si supra modumtempus in ea contriuerit, hominum est corruptela. Nam si quis vel amœno sit acrique ingenio, vtraque ætatem Philosophetur, necessum est eum rerum omnium esse imperitum, quarum vsum calleat oportet, quisquis honestus probusque est futurus. Legum

enim

enim ciuiliū peritia & orationis vacat: quibus in actionibus ac commercijs cum hominibus, tum priuatim tum publicè vti conuenit. Voluptatum item, atque cupiditatum humanarum, & morum euadunt prorsus insolentes. Cùm itaque in illam quampiam incidunt priuatam publicamue actionem, habentur deridiculi: perinde ac viri ciuiles ipsi, vbi vestra adeunt studia, & disputationes, irridentur. Accidit ijs enim illud Euripidis. Qua in re clarus quisque est, ad eam properat, & dici partem illi plurimam impertit, in qua ipse se exuperet: contra, in qua stupidior ac nihil sit, inde effugit eamque contemnit: alteram verò sui beneuolentia commendat, arbitrans ita se se laudare. Sed præstat (sicuti opinor) vtriusque esse participem: Philosophiæ, inquā, quo ad illius honestas sinit, disciplinæ gratia compotem fieri. Neque turpe habetur adolescentem philosophari. At cùm grandis iam natu philosophatur ridicula res ô Socrates geritur. Atq; equidem penes philosophantes afficior, veluti erga balbutientes ludentesque. Cùm enim puerulum videam cui decorum adhuc est, sic lingua balbutientem, ac ludentem, demulceor, resq; mihi quidem festiua & liberalis videtur, puerilią; ætate congruens. Quod si volubiliter puerulū loquentem audiam, acerba quæpiam res mihi eboritur, & aures meæ molestia afficiuntur, videturque nescio quid esse seruile. At si quis virum audierit balbutientem, aut ludentem videat, res videtur & deridenda & puerilis, & denique

denique digna verberibus. Ita equidem afficior sanè eorum, qui philosophantur, ratione: vbi enim in adolescente Philosophiam aspicio, oblector: exosculorq;. & id mihi videtur perdecere, ingenuum quoque ac liberalem hunc esse hominem iudico: è contrario, si non philosophatur, illiberalem, & sese nunquam re illa dignum, vel honesta vel ingenua arbitrantẽ. Verùm cùm Seniorem iam hominem philosophantem adhuc necdum facientem finem persentio, verberibus egere commodum vix ille mihi videtur. Quod enim modò dixi, id homini isti accidit, vt si sit admodum ingeniosus, vilis atque abiectus efficiatur, quum mediam ciuitatem forumq́ue defugiat, in quo poeta inquit, viros excellere. Abdat se verò, & vitæ reliquum cum adolescentulis tribus aut quatuor degat, in angulorum aliquo commurmerans, ingenuum aut quicquam magnum dignúue haud vnquam loquatur. Equidem, ô Socrates, pro mea erga te beneuolentia atque humanitate, videri mihi videor affici in præsentia eodem modo, quo Zethus respectu Amphionis apud Euripidem, cuius modò mẽtionem feci. Etenim mihi quoque eiusmodi quædam, tecũ vt fabuler, in mentem venit, qualia cum fratre ille. Neglectui habes ô Socrates ea, quæ debes curare, animiq́ue naturam tui vsque adeò nobilem puerili quodam ornamento condecoras, nec foro senatuiúe orationis quicquam rectè offers, neque probabilem aut consentientem vllam rationem inuenisti, neque verò pro

alijs

alijs consilium integrum cepisti. Atqui amice Socrates quod ægrè ne feras verim, (loquor enim tua causa summa cum beneuolentia) An tibi non turpe videatur, ita te gerere, vt ego te habere existimo, & cæteros qui vltra iustum pergant philosophari. Nam si quis te nunc, aut alium eiusmodi quemlibet ad carcerem rapiat, iniuriam te quidem intulisse arguēs, qui culpa omnino vaces, nostine, te minimè habiturum, quonam te pacto tuearis? sed vertigine vexeris, ac cōsilij in[ops], nescires quid dicas, quid agas. In iudicio item suggestum conscendens, si improbus admodum ac nequam aduersarius tuus sit, mori de facili queas, si te ille capitali deferat crimine. Verum quonam pacto Socrates hoc sapientis sit, si qua ars aliquem præstantem ingenio virum nacta, deteriorem illum effecerit? qui neque sibi ipsi auxilio esse possit, periculisq́ue extremis liberare, neque se, nec alium quēquam, sed ab inimicis bonorum omnium facultate spoliari necesse sit, & palā quidem infelicem degere. Liceat enim, quāquam agrestius, vera dicere, si quis in genam te percusserit, pœnas non det. Sed heus bone vir, mihi obtempera, atque à redargutionibus istis te abstine, rerumq́ue elegantiam cole, & eam sanè vnde rectè sentire videare alijs missa faciēs, ista arguta, siue deliramenta, siue nugalia deceat appellare: quibus efficiatur, vt domos inanes habites, atque sequens non eos, qui exigua ista reprehendunt, sed illos potius, à quib[us] & facultates & gloria, & bona alia permulta possidentur.

Hæc Plato sub persona quidem, sicuti dixi, non proba, sed cum senilu tamen intelligentięque communis fide, & cum quadam indissimu labiiii veritate disseruit, non de illa scilicet Philosophia, quæ virtutum omniũ disciplina est, quæque in publicis simul & priuatis officijs excellit, ciuitatesque & Rempublicam, si nihil prohibeat, constanter & fortiter & peritè administrat: sed de ista futili atque puerili meditatione argutiarum, nihil ad vitam neque tuendam, neque ordinandam promouente, qua id genus homines consenescunt malè feriati, quos Philosophos esse & vulgus putat, & is putabat, ex cuius persona hæc dicta sunt.

Et lib. 16. cap. 8. Sed hoc iam breue ex dialectica libamentum dedisse nunc satis erit. Atq; id solum addendum admonendũque est, quòd huius disciplinæ studiũ atq; cognitio in principijs quidem tetra, & aspernabilis, insuauisq; esse, & inciuilis videri solet: sed vbi aliquantulum processeris, tum denique & emolumentũ eius in animo tuo dilucebit, & sequetur quædã discendi voluptas insatiabilis. Cui sanè si modum non feceris, periculum non mediocre erit, ne, vt pleriq; alij, tu quoq; in illis dialecticæ gyris atq; meandris, tanquam ad Syrenios scopulos consenescas.

Item lib. 5. c. 15. Quorundam argutos, & inanis desidiæ aculeos aspernatus, Ennianũ illud approbauit: Philosophandum est paucis, nam omnino haud placet.

Quò pertinet Epicuri epistola ad Menæceum, apud Laertium lib. 10. Neque

Neq; iuuenis quiſpiã dum eſt, philoſophari negligat:neq; ſenex cùm ſit,philoſophando fatigetur.Neq; enim intempeſtiuus vllus eſt,neque ad animæ ſanitatem tempus nõ habet idoneum. Qui autẽ dicit,aut nondũ philoſophandi tempus eſſe,aut tempus præteriſſe,ei ſimilis eſt,qui dicit, ad beatã vitam aut nõ adeſſe tempus,aut nõ amplius eſſe. Philoſophandũ igitur & iuueni & ſeni:illi quidem,vt ſeneſcens in virtutibus vigeat, præteritorum gratia:huic,vt iuuenis vnà & vetulus ſit,quod futurorum careat metu.Meditandum ergo quę faciant beatam vitam.Siquidem ſi adſit illa, omnia ſuppetunt: ſi verò abſit, agimus omnia vt illã habeamus.

Philoſophica ergo, bonarumque artium & linguarum ſtudia contemnere, aut negligere periculoſum : contra verò in his ſolis conſiſtere,& omnem ætatem terere, & ad ipſam veram ſapientiam,cui illa deſtinata ſunt,non aſpirare,ineptum:congruũ modum adhibere,pulcherrimum eſt. Sicut non modò veteres illos laudatos philoſophos , ſed etiam Alexandrinũ illum magnum Pantęum Origenem,Heraclã, Clementem,Tertullianũ, & alios orthodoxos Patres philoſophatos fuiſſe Eccleſiaſticę hiſtoriæ commemorant. Qui ſacram Theologiam cum bonarum artium & linguarum ſtudijs diligentiſsimè cõtulerunt.Sicut de ſingulis probat Rabanus Maurus libro 3. de inſtitutione Clericorum.

Ioannes Caſus Sphæræ ciuitatum, lib.8.c.2. hanc materiam tractans, ait. Studendum eſt

 alijs

alijs virtutibus tanquam medijs, alijs tanquam, finibus bonisque summis. Studio longiore mediarum virtutum & artium à summis & diuinis fruendis bonis distrahi non debet. Nam qui in medijs semper hærent ipsum optatum finem nunquam acquirent. Non in artes ipsas declamo, sed vel excessum in earum studio, vel nimis accommodatum vsum iure reprehendo. Excessus est, si adolescentes sint nimis in earum contemplatione curiosi: minus accommodatus vsus est, si labores in eis positi, non sint ad bonum publicum destinati. Multi enim artes liberales discunt, vt illas sciant tantùm, & hoc est vanitatis. Multi eisdem incumbunt, vt earum studio & ipsi castius viuant, & reipub. in qua versantur, melius consulant, & hoc est sapientiæ. In medijs ergo & destinatis scientijs sic immorandum, ne quid, vt aiunt, nimis.

QVARE PAVCI AD SOLIDAM *doctrinam perueniant: & quanam sit commodissima eò perueniendi via.*

CAPVT X.

OMnis quidem homo, teste Aristotele, natura scire desiderat, & variarum rerum cognitione delectatur.

Et Sapientia ipsa apud sapientissimum Salomonem. Ego, inquit, diligentes me diligo, & qui
Prouer. 8. & 9. manè vigilauerit ad me, inueniet me, delitiæ meæ sunt, esse cum filijs hominum. Sapientia
Eccl. 24. ædificauit sibi domum, excidit columnas septē,

misit

misit ancillas suas, vt vocaret ad arcem & mœnia ciuitatis, intelligite paruuli & audite me. Si quis est paruulus, veniat ad me.

At insipientibus locuta est: venite, comedite panem meũ, & bibite vinum quod miscui vobis, relinquite infantiam & viuite, & ambulate per vias prudentiæ.

Spiritus meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum. Qui manè vigilauerit ad me, inueniet me.

Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ, Quid tardatis? facile videtur ab his qui diligunt eam, & inuenitur ab his qui quærunt illam, præoccupat qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. Qui de luce vigilauerit ad illam non laborabit; assidentem enim foribus suis inueniet: dignos se ipsa circuit, quærens, & in vijs suis ostendet se hilariter, & in omni prouidẽtia occurret illis. Si quæsieris illam sicut pecuniam, & sicut thesauros effoderis, inuenies. Sine argento comparatur, & in proximo est inuenire eam. Deus ergo humanam mentem ad religionem & sapientiam erexit, multisque egregijs præsidijs ad earum perceptionem muniuit, ipsaque sapientia facilem aditum præbet. *Ec. l. 1.* *Sapient. 6.*

Pauci tamen ad veram solidamque doctrinam perueniunt, & multis bonarum artium studia tetrica, aspera, difficiliaq; esse videntur. Quod tribus potissimum ex causis euenit. Vel enim parentes in culpa sunt, vel præceptores,

vel ipsi adolescentes: vel in modo & forma institutionis peccatur.

Quando aliqui parentum inopia vel incuria negliguntur: aliqui indoctos, infideles, ineptosque præceptores, vel incongruam scholam, aut prauam institutionem accipiunt: alij si omnia ista suppetant, sibi ipsis desunt. Dum nobilitate generis aut diuitijs inflati, vel voluptatibus delitijs & vanitatibus mundanis abrepti, bonarũ artium & sapientiæ studia contemnunt, vel nõ quęrũt doctrinã, vel non rectè quęrunt, sed per seipsos absque duce & magistro comprehendere conãtur, & sapientium scholas prælectionesque temerè aspernantur: vel per inanem sapientiæ persuasionem, Doctores se arbitrantur esse, priusquam rectè incipiant discere, Philosophosúe simulant, antequam norint, quid sit philosophari: nec considerant naturę suę inclinationem, & ingenij vires, quid ferre valeant humeri: sed temerè absque delectu aliquo ad artem prosiliunt, quæ ipsis nõ congruit, nec apportant huc, quæ in omnibus artibus etiam mechanicis perdiscendis necessariò requiruntur. nec illam patientiam, diligentiam, constãtiamque adhibere volunt, quæ vbique desideratur, nec qua decet methodo progrediuntur, sed præposteram rationẽ studiorum ingreßi, tempus nobilißimum & facultates parentum frustra consumunt.

Quibus grauißimis & inueteratis morbis, atq; erroribus, ex ordine opportunum aliquod remedium demonstrare, in libris officiorum scholasticorũ conatus sui. PRAE-

PRAECLARE FACIVNT ADOLESCENTES, qui bonis literis operam dant: insipienter verò agunt, qui vel nobilitate generis, vel opibus confisi, aut vanitatibus illis abrepti bonas artes cõtemnunt, & contraria argumenta expiscantur.

CAPVT XI.

EXtitisse olim refert Cicero in Academicis quæstionibus, & de Finibus bonorũ & malorum scribens, quibus displiceret philosophari, quique bonarum artiũ studia viris principibus indecora putarent. Nec nostro seculo desunt, qui argumentis quibusdam conquisitis eundem errorem conentur astruere, & bonarum artium studia, velut malum auspicium & pestem detestentur.

Nam eos, inquiunt, homines, qui sapientiæ studẽt, lucem fugere, celebritatem vitare, otiũ omnibus modis amplexari, & sic tandem torpore desidiaque languescere, vt neque prompti, nec ad negotia publica siue domestica vtiles euadant. Cum igitur reges & Principes ad tanta negotia quotidie transigenda, & ad tot pericula quæ semper impendent, propulsanda nati sint, quid minus conuenit, quàm mentem otio eneruari? Philosophia igitur, quę sine summo otio constare non potest, à Principibus attingenda non est.

Tanta ferè Philosophorum ignauia, tantus stupor est, vt domo pedem efferentes, ita propter hominum & lucis insolentiam ingrediantur,

tur, vt vix vestigium firmè ponere queant: in multitudine ita titubant, & hæsitant, notosque pariter & ignotos prætereunt, vt appareat eos neque mores hominum, nec vitæ consuetudinem, nec vrbis, in qua nati & educati sunt regiones nosse. Quò enim magis se ad literas applicant, eò magis ab omni humanitatis sensu deferuntur. Thales forte inambulans, cùm cælũ suspiceret, in puteum incidit. Tum serua ridens: En, ait, egregium hominis sapientis acumẽ: dum cæli plagas intueri conatur, puteum ob oculos positum non videt. Dum enim res abstrusas summo studio peruestigant, nec ea quidem quæ versantur in communi vita cernunt, nec pericula, quæ sunt in rebus ipsis, aspiciunt. Philosophorũ vita est communi vitæ cõtraria. Nec enim voluptates exquirit, nec dolores extimescit, nec honores ambit, nec gloriam desiderat, nec òdio aut amore, aut alio sensu commouetur. Quale autem illa sapientia adiumentum rebus communibus importabit, quomodo in scelus vindicabit, qui nescit irasci? Num hominis afflicti miseriam subleuabit, qui misericordia flecti nequit? Quid ad belli pericula subeunda, & ad hostis ferociam armis & virtute comprimendam excitabit, qui nulla laudis atque dignitatis studio mouetur?

Quãuis ergo sapiens ille omnes cæli regiones mente definiat, syderum omnium cursus cognitione comprehendat, reip. tamen inutilis erit. Sic erit affixus libris, vt nec querimonias hominum audiat, nec potentium iniurijs ob-

sistat,

sistat,nec supplicibus opem vllam ferat.

Principes autem quod volunt, valde volũt. Si igitur literis oblectari cœperint, quis eos ab earum studijs abducet? Sunt vulgo qui alios sapientia antecedunt suspecti & inuisi,&ab his se contemni atque rideri putant.

Illorum quoque sententia à communi hominum more & consuetudine vehemẽter abhorret, vita communis cum eorum ita pugnat, & lingua linguæ dissimilis est, opinionesque opinionibus aduersantur. Quo fit, vt nullam possint inter se societatem inire, nec stabilem amoris consensionem conseruare. Illa sapientia vulgus offendit: Principi autem omne studium in subditorum beneuolentia concilianda ponendum est.Nihil igitur Principi minus cõuenit quàm illius sapientiæ disciplinis instrui, quibus à se suorum voluntates alienet, suspitiosos & parum fideles efficiat. At Philosophi nõ modò lingua loquuntur aliena: nemo enim eos intelligit,nisi qui est eadem disciplina penitus inbutus, neq; solùm alieno & obsoleto cultu vestiuntur,sed etiam sensu, sententia, moribus,vitæ communi repugnant:longeque aliter de omnibus penè rebus bonis & malis loquuntur & sentiunt,quàm reliqui homines opinantur. nihilque verius esse statuũt, quàm id quod est longissimè à communi sensu disiunctum. Principi verò nihil magis optandum est,quàm esse charum & iucundum suis. Beneuolentia vitæ similitudine continetur,& dispari viuendi ratione dissoluitur.Nihil igitur absurdius es-

ſe videtur, quàm tradi principem Philoſophis erudiendum. Si totius antiquitatis memoriam replicemus, experiemur, ea mala, quibus maxima imperia corruerunt, fuiſſe per homines doctos & eloquentes importata. Homo enim nequam & improbus ſi fuerit difertus & eruditus, remp. dicendo conturbat, & ad quoduis flagitium impellit, & maiore quodam artificio ſcelus occultat. Cumque eruditi ad ſummos honores perueniunt, alterutrum ferè accidere videmus, vt vel quæſtus aut commodi gratia remp. in fraudem conijciant, aut ſapientiæ opinione ſubnixi, temere de communibus reb. ſtatuant, & ita patriæ firmamenta conuellant. Nihil eſt enim magis ſummæ temeritati finitimum illa confidentia, quę ferè ſemper eſt cum ſumma eruditione coniuncta. Similia multa contra Philoſophiam & liberales artes temere & imprudenter peruulgare non erubeſcunt, iſtis hominibus, qui eas literas peſsimè oderũt, & abſque vlla ratione calumniantur.

Nec enim hæc ſtudia homines deſides aut otioſos, vel Reipub. gubernandæ ineptos reddunt, (vt illi impudéter vociferantur) ſed vigilantes, & ſtudio verę laudis atque dignitatis incenſos.

Quòd ſi à principio Philoſophia fuiſſet à Principibus rectè culta, nunquam Reſpublica in tam peſtiferos morbos incidiſſet. Nec enim illa eſt, nec vnquam erit, comes ignauiæ, ſed vigilantiæ magiſtra: non homines à ſtudio publicæ ſalutis auertit, ſed incendit: non ſuperbiam,

nec

necinſolentiam gignit, ſed ad modeſtiam, & veriſsimum decus impellit. Non igitur in his ſtudijs calamitatis cauſa, ſed calamitatis vnicũ refugium conſiſtit. Nulla enim medicina adhiberi poteſt,ad ſanandas vitioſas Reipublicæ partes efficatior, quàm ſapientia. Eſt enim ſapientiæ ſtudium veriſsima animæ medicina, qua nihil eſt vitijs & iniuſtitiæ magis inimicũ.

Etſi diuites, & generis nobilitate clari,aliquando ad magnos honores & magiſtratus ſubitò, abſque vlla eruditione conſcendunt:tamen hoc rarum eſt,& eruditione ſapientiaque deſtituti, diuitijs, & nobilitate rectè vti, vel iſtos magiſtratus pro decoro adminiſtrare nequibunt.Nam ſapientiæ, non fortunæ eſt omnis felicitas tribuenda. Quod indicat Iuuenalis;

Nullum numen abeſt,ſi ſit prudentia.

Quoniam ergo incredibilis bonarum artium in Republica Chriſtiana vtilitas eſt, vberrimique fructus,& maxima neceſsitas: præclarè vtiliterque fecerit omnis adoleſcens,cui vtcunque per fortunam licet, ſi præ cæteris omnibus rebus,huic tam præclaro, tam vtili,tamque neceſſario ſtudio totum ſe tradat. Nam ſi mihi obſequeris, inquit apud Lucianum ipſa παιδεία,ſiue humanitas, aut Philoſophia, principio tibi oſtendam, multa veterum virorum, prçclara opera, & res admiratione dignas,& animum (quod præcipuum in te eſt) exornabo tibi multis præclaris ornamentis, modeſtia, iuſtitia,pietate, prudentia, amore honeſti,&

pulcherri-

pulcherrimarum rerum desiderio, & quæcunque diuina humanaque sunt, breui tempore docebo te, vt diues & beatus omnib⁹ videaris. Magnis afficieris honoribus, & laudibus omnium celebraberis: illorum quoq; qui genere & diuitijs cæteris antestant, primo in consessu dignus honore existimaberis, & peregrè fortè profectus, in aliena terra, haud ignotus eris, ac si fortè aliquid dixeris, plerique hiantes te auscultabunt, admirantes, prædicantesque cùm te propter dicendi vim, & sapientiam; tum patrē tuum, ob felicitatem prolis, & postquam ex hac vita decesseris, nunquam desines conuersari doctis, & cõsuetudinem habere cum optimis; Demosthenem certè vides cuius fuerit filius, & quanti ego ipsum fecerim Aeschinem timpanistriæ cuiusdam filium propter me etiã Philippus rex palpauit. Pluribus argumentis à pulcherrimis ingenuarum artium fructibus hoc copiosè ornateque Lucianus declarat, quæ ex Scriptura sacra deprompta esse videntur, vbi Sapiens sic loquitur:

Sap. 8. Sapientiam amaui, & exquisiui à iuuentute mea, & quæsiui eam sponsam mihi assumere. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud Seniores iuuenis, & acutus inueniar in iudicio, & in conspectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me: tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient, & sermocinante me plura, manus ori suo imponent. Habebo per hãc immortalitatem, & memoriam æternam his, qui

post

post me futuri sunt, relinquam. Disponam populos, & nationes mihi erunt subditæ. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam. Quasi is qui arat, & qui seminat, accede ad eam, & sustine bonos fructus illius: in opere enim ipsius exiguum laborabis, & citò edes de generationibus ipsius. Iustitia & sapientia cibabunt amatorem suum pane vitæ, & aqua salutari potabunt eum: firmabunt illum, & non flectetur: exultabunt apud proximos suos, & in medio Ecclesiæ aperiet os eius: stola gloriæ vestiet illum, iucunditatem & exultationem thesaurizabunt super illum, & nomine æterno hæreditabunt illum. Ecclí. 6.

Beatus ergo homo, qui inuenit sapientiam, ait Salomon, & qui affluit prudentia: melior est acquisitio illius negotiatione auri & argenti, primi & purissimi fructus eius, pretiosior est cunctis opibus, & omnia, quæ desiderãtur, huic non valent comparari. Per sapientiam sanati sunt quicunq; placuerunt tibi Domine ab initio. Hæc amicos Dei atque Prophetas constituit. Corona sapientum diuitiæ eorum. Quid prodest stulto habere diuitias, cùm sapientiam emere non possit. Longitudo dierum in dextera eius, in sinistra illius diuitię & gloria. Viæ eius pulchræ, & omnes semitæ illius pacificæ. Lignum vitæ est his, qui apprehenderunt eam, & qui tenuerit eam, beatus. Melior est sapientia cunctis opibus pretiosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari. Prouerb. 3. Sap. 6. 7. 9. Prou. 14. 17

Sicut protegit sapientia, sic protegit pecunia, Prou. 8. Eccles. 7.

ria. Hoc autem plus habet eruditio & ſapientia, quòd vitam tribuunt poſſeſſori ſuo.

Sap.7. Omne aurum in comparatione ſapientiæ eſt arena exigua, & tanquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius.

Melior eſt acquiſitio illius negotiatione auri & argenti, primi & puriſsimi fructus illius.

Eccli.24. In me, inquit, gratia omnis vitæ & veritatis, in me omnis ſpes vitæ & virtutis. Spiritus meus ſuper mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel & fauum.

Prou.8. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino: qui autem in me peccauerit, lædet animam ſuam, & omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

Mecum ſunt diuitiæ, & gloria, & opes, & iuſtitiæ.

Melior eſt fructus meus auro, & lapide pretioſo, & genimina mea auro electo. Mecum eſt conſilium, & æquitas, & prudentia, & fortitudo. Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.

Ad vos reges ſunt ſermones mei: Diſcite ſapientiam, vt non excidatis: ſi delectamini ſedibus & ſceptris, reges populi diligite ſapientiã, vt in perpetuum regnetis. Diligite lumen ſapientiæ omnes, qui præeſtis populis. Multitudo ſapientum ſanitas eſt orbis terrarum, & Rex ſapiens populi ſtabilimentum eſt. Lingua ſapientum ſanitas eſt. Dies tui per me multiplicabuntur, & addentur anni vitæ. Lignum vitæ eſt iis, qui apprehendunt eam. Poſside ſapien-

Pro.9.12. Sap.8.

tiam,

tiam, & custodiet te: conseruabit te, exaltabit te, glorificaberis ab ea, dabit capiti tuo augmẽta gratiarum, & corona inclyta proteget te: ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget, nec habebis offendiculum currens. Si dormieris, non timebis. Quiesces & suauis erit somnus tuus, Dominus erit in latere tuo.

Ciuitatem fortium ascendit sapiens, destruxitque robur fiduciæ eius. Sicut aqua profunda, sic in corde viri consilium: sed homo sapiens exhauriet illud. Vbi non est scientia animæ, ibi non est bonum. Melior est sapientia diuitijs, quòd vitam tribuit possessori suo. Melior est sapientia quàm arma bellica. Melior est sapientia quàm vires, & vir prudens quàm fortis. Prouer 20. 21. Prouer.19. Eccl.9.et 7. Sap.6.

Vir pauper & sapiens liberat vrbem obsessam à rege magno, per sapientiam suam.

Sapientia confortabit sapientem super decem Principes ciuitatis. Eccle.14. & 24.

Vir sapiens fortis, & vir doctus robustus & validus. Sapientia ædificabitur domus, prudentia roborabitur, in doctrina replebuntur cellaria.

Aristoteles igitur ad bonarum artium studia iuuentutem excitaturus, eruditionem aiebat esse inter prospera ornamentum, & inter aduersa refugium. Theophrastus verò solum ex omnibus doctum dicebat, nec in aliena patria peregrinũ esse, nec amissis familiaribus omnibus, amicis vsq; cariturũ. Liberalibus enim studijs res prosperæ ornãtur, adiuuãtur aduer-

sæ, summamque beneuolentiam etiam apud barbaros experiuntur, si tantùm liceat innotescere. Quòd rectè deprehendi aiebat Aristippus, si doctus cum indocto, nudi ambo ad ignotos mitterentur. Quòd omnibus sit philosophandum, & quanta sit Philosophiæ vtilitas indicat Horatius:

L. 1. epist. 1.

Æquè pauperibus prodest, locupletibus æquè:
Æquè neglectum pueris, senibúsque nocebit.
Feruet auaritia, miseráque cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator:
Nemo adeo ferus est, qui non mitescere posit,
Si modo culturæ patientem præbeat aurem.
Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare, pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.
Ne cures ea, quæ stultè miraris, & optas.
Discere, & audire & meliori credere non vis.
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
Ad summum sapiens vno minor est Ioue, diues,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.
Præcipue sanus, nisi cùm pituita molesta est.
———————— si non
Intendes animum studijs, & rebus honestis,
Inuidia vel amore vigil torquebere.
Hoc opus, hoc studium, parui properemus, & ampli,
Si patriæ volumus, si nobis viuere chari.
Os tenerum pueri, balbúmque poeta figurat:
Torquet ab obscœnis iam nunc sermonibus aurem:
Mox

Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis, & inuidiæ, corrector & iræ.

Ideoque ipse Horatius deplorat, quòd studia literarum continuare nequiuerat: *Li.2. ep.2.*

Dura sed amouêre loco me tempora grato,
Ciuilisq; rudem belli tulit æstus in arma.

Solumque sapientem sapere, atque liberum esse affirmat lib.1.Serm.Satyra 3.& 7.

Pulchra quidem res est nobilitas generis, sed ex virtute omnis nobilitas ortum habet: quare probi & docti verè nobiles censentur: Nobilitasque ex virtutibus nata, tam diu dignitatem suam obtinebit, dum in illa splendor virtutis eluxerit. Vnde Iuuenalis:

Stemmata quid faciũt, quid prodest Pontice longò
Sanguine censeri, pictosq; ostendere vultus
Maiorum, & stantes in curribus Æmilianos? &c. *Iuuenalis*
Quis fructus generis tabula iactare capaci *Sat.8.*
Fumosos Equitum cum Dictatore magistros?
Si coram Lepidis malè viuitur? effigies quò
Tot bellatorum, si luditur alea pernox?
Tota licet veteres exornent vndiq; ceræ
Atria, nobilitas sola est, atq; vnica virtus.

Sapientiæ auctor, & omnium hominũ primus parens obscurus fuit, nullaque nobilitas extare videtur, quæ possit à primordio generis humani suæ claritatis ortum repetere. Vtque multi possunt seriem maiorum suorum recensendo ad multos homines claros enumerare, ad opifices vel mercatores fortè peruenient, qui sapientia & virtute prælucere cœperint. Diuinus igitur Plato Reip. custodes non opi-

bus, aut gemmis, ſed eruditione & ſapientia voluit excellere: felicemque Remp. fore aiebat, ſi aut Principes philoſopharentur, aut Philoſophi imperarent.

Quintilianus Mandoſius ad Regulam Cancellariæ 34. q.60. Duplex, inquit, eſt nobilitas. Altera, quæ dicitur generis, ſiue de genere. Et hanc, ex ſententia Ciceronis, Saluſtianam dicere poſſumus. Altera eſt, quæ propriè dicitur virtutum & animi, non autem generis. De qua ſcribitur Sapientiæ 7. Omnibus nobilibus nobilior eſt ſapientia. Sic & nobilis dictus eſt Vlpianus.

Et hanc Ciceronianam vocare poſſumus. Vnde Cicero contra Saluſtium dicebat: Sanctius eſt me meis fulgere Maioribus, quàm Maiorum opinione niti, vt ſim poſteris meis nobilitatis initium, & virtutibus exemplum. Quod deficit in te, incipit in me. Et hæc potius prima vocari poteſt, quæ & præferẽda eſt meritò. Si cui vtraque ineſt, illa erit præſtantior & fortior, vt notat Panorm. ad cap. Venerabilis, de præb. Huc pertinet Canon vlt. diſt. 38. Ne quis propter dignitatem, vel magiſtrum, nec propter ſeneἑtutem, nec propter nobilitatem generis, vel à paruulis diſcere erubeſcat.

De eorum ſtultitia, qui nulla virtute freti, ſola nobilitate glorientur, Tiraquellus de nobilitate cap.22 differuit.

Cic. in paradoxis. Diuitias Philoſophi ne bona quidem appellanda putauerunt, quod & poſsideri ea à malis, & faciles auaros, & poſſeſſores ſuos minimè feli-

ces

æs reddere perſpicerent. Doctrinã verò ſolam diuinam & immortalem exiſtere iudicabant, quòd nec deſereret vnquam, nec in extremo quidem tempore ætatis, nec iucũdiſsimo fructu careret: ſed adoleſcentiam aleret, ſenectutem oblectaret, ornaret res ſecundas, aduerſis perfugium & ſolatium præberet, ſemper & vbique præſens eſſet, nec ab ipſo bello, incendioúe, torrentis inſtar omnia trahente, auferri poſſet. Sapientiaque inæſtimabilis res eſt, quæ alumnos ſuos verè nobiles, & diuites atque felices reddit, Imperatorum & Principum amicos, illuminatores orbis efficit. Sicut glorioſiſſimus Imperator Iuſtinianus & Iuriſconſulti profitentur.

Cic. pro Archia, & in Catone.

Proœ. ff. & Inſtit. l. prouidendum C. de poſtul.

Diogenes Philoſophus, dicente quodam, ſe philoſophiã parum curare, quid ergo, inquit, viuis, ſi vt rectè viuas tibi curæ non eſt? *Laert. l. 6.*

Et Ariſtippus rogatus: In quo puer melior fieret eruditus? reſpondit: Si nulla alia re, certè ne in theatro ſedeat lapis ſuper lapidem. *Laert. l. 2.*

Ariſtoteles hoc doctos ab indoctis differre aiebat, quod viui à mortuis. *Laert. l. 5.*

Perſius Satyra 3. & 5.

Diſciteq́ʒ, ô miſeri, & cauſas cognoſcite rerum:
Quid ſumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quàm mollis flexus, & vnde.
Quis modus argento, quid fas optare, &c.
———————Quem te Deus eſſe
Iuſsit, & humana qua parte locatus es in re.
:————— Petite hinc iuueneſq́ʒ, ſeneſq́ʒ,
Finem animo certum, miſeriſq́ʒ viatica canis.

Pulchrè Lactantius lib. 6. cap. 4. Omnia amara &grauia patienter ferenda sunt, eo quidem promptius, quo nobis Imperator noster Deus præmia pro laboribus æterna constituit. Et cùm in hac terrena militia tantum homines laboris exhauriant, vt ea sibi pariant quæ possunt eodem modo perire, quo parta sunt, certè nobis nullus labor est recusandus, quo id acquiramus, quod nullo modo possit amitti.

Veteresque Philosophos prædicat Lactantius, quòd contemptis omnibus ad inquirendæ veritatis & sapientiæ studium se contulerint: existimantes multo esse prȩclarius, diuinarum humanarumque rerum scire rationem, quàm aut struendis opibus, aut cumulandis honoribus inhærere, quibus nemo melior, nemo iustior fieri potest. Tantumque apud eos valuerit sapientiæ nomen & auctoritas, vt in ea summi boni præmium collocarent, nullumq; suauiorem animo cibum iudicarent. Et abiecisse res suas familiares, & renunciasse omnibus voluptatibus, vt solam nudamq; sapientiam nudi expeditique sequerentur.

Quosdam viros principes recenset Valerius, qui tam diligenter literis incubuerunt, vt nec valetudinis, nec rei familiaris curã, nec famem sitimque earum studijs præferrent.

G. kius lib. 9. c. p 3. Nobilissimus potentissimusq; Macedonum Rex Philippus à liberali Musa & studijs humanitatis nunquam abfuit, quin lepidè comiterq; pleraque faceret, & loqueretur, feruntur que libri epistolarum eius, quæ & munditiæ, & venustatis,

nuſtatis, & prudentiæ plenæ ſunt, egregiamque eruditionem declarant. Huius filius Alexander Magnus incredibilem diſcendi amorem epiſtola ad Ariſtotelem expreſsit, qua ἀκροαματικὰς diſciplinas ipſum in vulgus edidiſſe cõqueritur, cùm doctrina cæteris anteire mallet, quàm copijs & opulentia. *Gellius lib. 20. cap. 4.*

Per quod ſtudium, teſte Iſocrate, Alexandro contigit, vt ſubditos rectè gubernare, de honeſtis harumque contrarijs de rebus bene iudicare, & inſontes, vt par & æquum eſſet, animaduertere poſſet. Darij & Antigoni regum inexplebilem diſcendi cupiditatem vtriuſque epiſtola apud Laertium patefacit.

Mithridates Ponti & Bithiniæ Rex inclytus 22. gentium, quas ſub ditione ſua habebat, linguas percalluit, & nunquam per interpretem loquebatur. *Gellius lib. 17. cap. 17. Fa. lib. 11. cap. 2.* Apud Romanos nunquam, ait Syluius de educatione puerorũ ad Ladiſlaum Regem Romanorum, Principes illiteratos fuiſſe, dum reſpublica floruit, comperio, ſed in Senatu, & in exercitu dominatam eſſe doctrinam. Poſtquam verò excluſæ ſunt literæ, omnes elanguiſſe. Et Blondus lib. 4 Romæ triumphantis: Quantam, inquit, operã viri præſtantiores Romæ literis dederint, quantam eas delectatione didicerint, & coli curauerint, qui intelliget, & conſiderabit, nihil maius in ea vrbe, nihil optabilius literis fuiſſe comperiet.

Cornelius etiã Tacitus in dialogo de Oratore ſcribit: Quantò plus dicendo quiſq; poterat, tantò faciliùs honores aſſequebatur, & in ipſis

honoribus collegas anteibat:tantoq; plus apud Principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ & nominis apud plebem habebat. Si nec priuati quidem sine potestate erāt: quia & populum, & senatum consilio & auctoritate regebant: multique sibi persuadebant, neminem sine eloquentia aut assequi posse, aut tueri in ciuitate conspicuum & eminentem locum. Nam Gn. Pompeiū, & M. Crassum non viribus modò & armis, sed ingenio quoq; & eruditione valuisse accepimus. Lentulos, Metellos, Lucullos, multum in his studijs operæ curæq; posuisse, nec quēquam illis temporibus magnam potentiam sine his consecutum. Iulius Cæsar eruditionem cum re militari & peritia armorum sic coniunxit, vt in conscribendis rerum à se gestarum commentarijs præripuisse, non præbuisse alijs scriptoribus facultatem videatur. Hirtius in supplemento Cæsaris, Plinius li. 7. cap. 25. Sabell. li. 7. Ennead. 6. Augustus Cæsar etiam varios eruditos commentarios reliquit, quos enumerat Tranquillus: & humanioris literaturæ tam studiosus erat, vt nullus dies laberetur, quo non legeret aut scriberet, eloquentiamque & studia liberalia cupidè laboriosissimeque exerceret. Aurel. Victor, & Vrspergens. & alij in Chronic. Tiberius quoque artes liberales vtriusque generis studiosissimè coluit, & Rhodi circa scholas & auditoria Professorum asiduus erat. P. Aemilius vniuersa Macedonum gaza victor potitus, nihil præter duos regiæ bibliothecæ libros attigit, filijs suis

Suetonius.

ſuis diſtribuendos: præſtantius eſſe ratus, liberalibus artibus eos inſtruere, quàm opibus locupletare. Claudius Cęſar nouas literas tres excogitaſſe veteriq; alphabeto adieciſſe creditur, & Cicer. cõtra Aſiniũ Gallũ eruditã defenſionem conſcripſit, frequenterq; legatis perpetua oratione reſpõdit, & heroicis verſib. pro tribunali vſus eſt, ac pulchros hiſtoriarum libros reliquit, qui in Muſæo Claudiano ſingulis annis prælegebãtur. *Suetonius & Tacitus lib. 11. Annalium.* Caius Caligula ob ingeniũ acerrimum, & doctrinam non vulgarem, mirificè diligebatur, etſi poſt abuſus fuit. *Iosephus lib. 19. c. 7.* Nero, Seneca vſus præceptore, omnes ferè liberales artes attigit. *Suetonius.* Alexander Seuerus omne tempus, quod à negotijs Imperij ſuffurari potuit, Platonis de repub. & Ciceronis de officijs, & Horatij epiſtolarum libris impendit, Virgiliumq́ue poetarum Platonem vocabat. *Lamprid.* M. Antoninus Imp. anno ætatis 12. habitum philoſophicum ſumpſit, tantumq́ue in eo ſtudij philoſophiæ erat, vt iam factus Imperator, ad domum tamen Apollonij diſcendi cauſa ventitaret, tantumq́ue in eo profecit, vt prauis cupiditatibus imperaret, ſine cõtumacia frugi, verecundus ſine ignauia, ſine triſtitia grauis eſſet. *Iul. Capitolinus & alij.* Quare certatim omnes illi diuinos honores impendebant, ſacrilegusq́ue iudicabatur, qui eius imaginem domi, inter Deos Penates, non haberet. Diocletianus & Maximianus ſub finem vitæ poſitis armis & Imperio philoſophari cœperunt. *Nicephor. lib. 7. c. 20.* Theodoſius filijs ſuis Imperium ſe traditurum aiebat, ſi vitam moresq́ue ſuos ad diſciplinam,

& leges Dei componerent: alioqui vtilius fore, vt priuati viuerent, quàm doctrina nulla cum periculo imperarent. Carolus Magnus eruditus Imperator, etiam filias suas liberalibus studijs erudiri volebat. Alphonsus Aragonum rex apertum librum pro insigni gestabat, quòd studia bonarum artium vel in primis regibus conuenire putaret. Ideoque Platonem prædicabat, quòd diceret, Reges aut literatos esse oportere, aut literatorum patronos, easque respublicas felices existere, vbi aut Philosophi imperarent, aut Imperatores philosopharentur, teste Panormitano in Apophthegmatibus Alphonsi, lib. 2. cap. 8. & 16. & lib. 3. cap. 4. & Syluio in addit. Vbi eum & hoc nomine celebrant: Quòd diem, quo nihil legisset, se perdidisse doleret: diuitesque sine literis aureum vellus nuncuparet, & Regem illiteratum, asinum coronatum. Laudatusq; ab aliquo, quòd rex esset, regis filius, regis nepos, & regis frater, responderit: laudem illam Maiorum esse, qui iustitia & fortitudine sibi regnū comparassent, quod successoribus oneri cederet, & ita demū honori, si virtute potius quàm testamento illud susciperent.

Vrsperg. in Chron.

Ladislaus Vngariæ Bohemiæque Rex, non modò Principi eruditionem necessariam iudicabat, sed ne homines quidem videri, qui literas ignorarent. Syluius ad Panormitanum de Alphonso.

Robertum Franciæ Regem laudaturus Platina in Ioan. XX. doctrina & sanctitate illum omnes

omnes Reges ſuperaſſe aſſeuerat. Pudeat igitur eos, qui bonas literas contemnunt, negliguntque, quibus Maioribus ſuis prælucere, relictasque à parentibus diuitias augere, & contra aduerſarios defendere potuiſſent: præſertim, cùm nemo doctus miſer & inhonoratus permanſerit, plurimi verò in omni memoria extitiſſe reperiantur, qui ex feliciſſimo, vt ipſis videbatur, ſtatu in extremam miſeriam, quòd ſapientia & doctrina carerent, prolapſi ſint. Dionyſius nobiliſſimus & ditiſſimus Siciliæ Princeps, mutata fortuna, ludimagiſter ex Principe factus, re ipſa cognouit, quanto præſtantius ſit, eruditum eſſe, quàm diuitem, ſuoque exemplo omnes docuit, ne quis fortunæ nimis crederet.

Campofulgoſus, Genuæ olim rerum potitus, cùm ſeditioſis ciuium factionibus patria eiectus eſſet, hiſtoriarum & bonarum artium ſtudijs ſeſe totũ dedit, & eam nauauit operam, vt exemplorũ copia, & ſtudio alios ſuperaret. Ita vt quod alijs calamitoſum eſſe ſolet exiliũ, illi ad nominis gloriam plurimum contulerit: cætera enim, quæ vulgo magnifica & ſplendida vocantur, caduca & fragilia, puerilibusq; crepundijs conſentanea ſunt auctore Valerio, quæ vires & opes humanæ vocantur: affluunt ſubitò, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in perſona ſtabilibus nixa radicibus conſiſtunt, ſed incertiſſimo flatu fortunæ huc illucque acta, quos in ſublime extulerunt, improuiſo recurſũ, deſtitũtos, in profundo cladium miſe-

Pref. Theat. humanæ vitæ.

Val. r. lib. 6. cap. vlt.

miſerabiliter immergunt, vt nec dici, nec exiſtimari mereantur bona, quæ inflictorum malorum amaritudinem deſiderio ſui duplicant. Quapropter Ariſtippus poſt naufragium ſuis ciuibus renuntiari iuſsit: Non poſſe filijs maiorem hæreditatem relinqui, qua etiã poſt naufragium apud ignotos ſalui forent, quàm ſi honeſtis artibus, boniſque diſciplinis imbuerentur.

Et Diogenes Cynicus rogatus, quid ex Philoſophia lucraretur puer. Etſi nihil, inquit, aliud, vel hoc ipſum, vt ad omnem fortunam paratus ſit. De vtroque refert Laertius, & Volaterranus lib. 14.

Crates Thebanus omnem ſubſtãtiam ſuam in pecuniam redegit, & apud trapezitam hac lege depoſuit; vt ſi filij Philoſophi eſſent, egenis ciuibus diſtribueret, nihilo Philoſophos indigere exiſtimans, ſin idiotæ, ipſis redderet, vt vacuis virtute, ſaltem diuitiæ opitularentur. Terra quæuis, vt prouerbio dicitur, alit artem: qui nullam didicerint, ſi fortuna auferat opes, aut mendicare coguntur, aut furari, quando eruditis ſua cuique ars pro viatico eſt. Amicus meus, inquit M. Ficinus lib. 5. epiſt. binis literis de ſua fortuna apud me conqueritur. Ego illi conſulo, vt ad templum Mineruæ confugiat, quo ſolo contra fortunę procellas fulminaque protegimur.

Porrò multi, cùm fortè in manus hoſtium & tyrãnorum veniſſent, multi in cuſtodia exilioque rebus deſperatis dolorem ſuum liberalibus

libus ſtudijs leuauerunt. Quid enim Socrati fortitudinem in moleſtia carceris præſtitit? eruditio. Quid patientiam Regulo, dum cruciaretur à Pœnis? Quid Senecæ, quid Boetio, eloquentiſsimoq́ue Ciceroni, dum iniqua ipſis mors proponeretur, conſtantiam attulit? Eruditio. Quid tandem Platoni, Soloni, Themiſtocli, Demoſtheni, cæterisq́ue Philoſophis & Orthodoxis Patribus in exilio apud ignotos gratiam, auctoritatem, & amicos peperit? ſola profectò eruditio. Quæ quocunque ierimus nos comitatur, reducit, & in aduerſis velut clypeus aduerſariorum in nos venientes ictus propulſat, vt nihil homini tam graue poſsit accidere, quod non ferri animo forti ipſius adminiculo poſsit.

Multi quoq; dum vehementer ægri eſſent, nec vlla medicorum arte valetudinem recuperare poſſent, ſola lectione bonorum auctorum conualuerunt. De Alphonſo Rege prodidit Panormitanus, quòd ex Curtij lectione de geſtis Alexandri Magni ſtatim valetudinem, propter maximam, quam inde percipiebat, voluptatem, receperit, quam Medici reddere non potuerant.

Similiter Porphyrius Plotini magiſtri ſuauiſsima oratione ſanitatem corporis recuperaſſe fertur. Fabius Quintil. ob mortem filij triſtis; Sed viuimus, inquit, & aliqua viuendi ratio quærenda eſt, credendumq; doctiſsimis hominibus, qui vnicum aduerſariorum ſolatium literas putauerunt. Ita M. Cicero æger & pertur-

Suidas & alij.

Fab. proæ. lib. 6.

b. Diui. pat. & in esse. perturbatus, & sic constituta republica, vt in ea versari non liberet, ex studio philosophiæ solatium quæsiuit. Est enim ingens voluptas, & animorum quasi naturale pabulum, consideratio naturæ, contemplatioque rerum diuinarum & cælestium. Ideoque veteres eos, qui in naturæ & rerum optimarum peruestigatione studium ponebant, Deorum immortalium conuiuas appellauerunt, quod diuinis sapientiæ dapibus alerentur.

Operæ igitur pretium, ait Philo Iudæus, fecerint, quotquot vbique sunt adolescentes, si ætatis floridæ primitias eruditioni dedicârint, tam in præsens, quàm futurũ sibi paraturi decus & imperiũ. Et Menander: Beatus est, opibus iungens industriam.

Prædicatur apud Historicos Euthidemus philosophus & Orator, quòd cùm ingentes opes à maioribus accepisset, ipse eruditionem & dicendi gloriam coniunxit.

Salium Iulianum, Iuliani Imperatoris proauum longè habitum fuisse meliorem scribit Spartianus, quòd egregius Iurisconsultus esset.

Volater. lib. 19. Scæuolam dicere solitum refert Volaterranus: Turpe, & vniuersæ reipub. pernitiosum esse, si viri patritij, & nobiles, atque magistratus sciẽtiam, qua inter ciues quotidie vti oporteret, ignorarent. Et quòd nec diuitijs rectè vti, nec eas aliter conseruare, nec aduersus omnem fortunæ iniuriã instructi esse possent, nisi doctrina & eruditione perpoliti. Quicunque igitur à nobilibus, diuitibusque parentibus orti

sunt,

sunt, eorum virtutes superare conentur: cæteri his studijs operam dent, quibus multi homines noui honore, diuitijs, & gloria nobilissimis familijs præluxerunt. Est enim hæc vna via laudis, & honoris, & dignitatis. Qui philosophiæ studio omisso prædæ & libidini inhiantes, militiam sectantur, hos perstringit Horatius lib. 1. Carminum, Ode 29. In eos, qui propter voluptates, conuiuia, & luxum philosophiam, & literas, atque virtutes negligunt, quadrat hoc Varronis in Satyra, quæ περὶ ἐδεσμάτων inscribitur: Si quantum operæ sumpsisti, vt pistor tuus bonum panem pinseret, eius decimã philosophiæ dedisses, ipse bonus iam pridem esses factus: nunc illum qui nôrunt, volunt emere millibus centum; te qui nouit, nemo centussis. Obseruatu dignissimum est hoc Ecclesiastici: Quæ in iuuentute non congregasti, quomodo in senectute inuenies? Cum isto Salomonis: Sapientia clamat, & dat vocem suam in plateis; Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi noxia sunt cupient? & imprudentes odibunt sapientiam? Quia vocaui vos, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret: despexistis omne consilium meum: ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo cùm vobis id, quod timebatis, euenerit. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, manè consurgent, & non inuenient me. Qui me oderunt, diligunt mortem.

Gellius lib. 15. cap. 19.

Eccl. 25.

Prouerb. 1.

Prou. 8.

Pro Aegyptiæ bibliothecę foribus inscriptio erat: Animi medicamentum.

Marcus

Marcus Cicero quondam Romæ Senatum decreuiſſe refert, vt de principum filijs ſex, ſingulis Etruriæ populis in diuinandi arte inſtituendi traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem & quæſtum. Sic mihi, inquit, Fra. Duarenus in epiſtola de ratione ſtudij legalis, iuriſprudentiã non aliter dignitatem maieſtatemq́; ſuam retinere poſſe, quàm ſi nobilitas capeſcendę reipublicę auida ſtudio Iuris præcipuè excolatur: & velut interdicto aliquo in veterem reſtituatur poſſeſsionem. Nam priſcis temporibus ita ſe huic ſtudio nobiles adoleſcentes dabant, vt eius ordinis proprium quodammodo eſſe videretur.

ARGVMENTORVM ALIOrum refutatio.

CAPVT XII.

VT autem hoc loco omnibus ſatisfaciat, alia etiam argumenta, quæ fortè ipſis obijci poſſent, breuiter explicanda duxi.

Licinius Imperator Philoſophos & Oratores venenum reipub. & peſtem, & aulicos mures eſſe affirmabat, & mirificè inſectabatur. Pomponius Lętus, & Baptiſta Egnatius in vita. Verum propter hanc rem à ſapientibus viris egregiè reprehenditur, & præterea Tyrannus & publicæ libertatis oppreſſor vocatur: & tam indoctus fuit, vt decretis ſuis nomen ſubſcribere non poſſet, & tota reipub. Romana Eccleſiaque

ſiaque

ſiaque Dei ſub iſto Tyranno plurimum detrimenti accepit.

Domitianus Philoſophos omnes vrbe Italiaque ſubmouit, atque eiecit, teſte Suetonio, & Athenæo lib. 13. diſput. cap. 34. Antiocheni Iulianum maledictis inſectati, quòd Philoſophus eſſet, ac barbam, iuxta morem veterum Philoſophorum, nutriret. Ad hæc reſpondet Politianus in Lamia: Hoc non miror, inquit: ſceleſti enim moribus, & facinoroſi, luxuriaq; & delicijs corrupti, ſupercilia philoſophiæ ferre non poterant. Cæterùm non ſtatim malum videri debet, quod eſt à quibuſdam reprehenſum. Nam & dulcis ſapor omnium creditur præſtantiſsimus, qui tamen nonnullis ingratus. Orationes huiuſmodi ſimiles vmbræ ſunt: vt autem creſcente vel decreſcẽte vmbra, corpus tamẽ ipſum, cuius illa eſt vmbra, propterea nec creſcit, nec decreſcit: ita nec melior fit quiſquam dum laudatur vulgo, nec peior dum vituperatur. Si philoſophandum nõ eſt, ſecundùm animi virtutem viuendum non eſt: at ſicut animo viuimus, ſic virtute animi bene viuimus.

Qui igitur viuere nõ vult, is ne philoſophetur: qui turpiter viuere vult, is philoſophiam ne ſectetur: qui autem philoſophari non vult, is ne felix quidem eſſe vult.

Simile eſt huic, quod Caius Caligula Homeri verſus funditus abolere conabatur. Verùm non Homeri ſolùm, ſed Virgilij quoque & Liuij ſcripta, & imagines ex bibliothecis eijcere parabat;

parabat: Iuris quoq; prudentiam inuadere non verebatur, vt nemo & ſcire aut reſpődere poſſe videretur, præter ſe. Tantæ enim arrogantiæ fuit, vt Virgilium nullius ingenij minimæque doctrinæ fuiſſe affirmaret: Liuium verò verboſum in hiſtoria & negligentem aiebat, teſte Tranquillo. Quæ Tyrannis, arrogantia, & temeritas ſempiternam illi ignominiam peperit.

Michael Parapinatius Imperator, quia bonis artibus & Poeſi operã dabat, Imperium multum damni perpeſſum eſt, & ipſe cum vxore, & filio cœnobio concluſus, vt in vita eius refert Baptiſta Egnatius lib. de Imp. 2.

At non propter bonarũ artium ſtudia hoc accidit, ſed propter ignauiam & ſocordiam Principis. Nam quando Imperium ab hoſtibus affligebatur, ipſe tamen Imperator nihil de republ. cogitans, ſub Pſello magiſtro verſibus tantùm factitandis vacabat, in odium populi incurrit: vt ex eodem Egnatio facile deprehenditur. Vtinam obſeruaſſet Iuſtiniani ſententiam: Principem & legibus & armis ornatum eſſe debere.

Nam ſicut iuuenem bonis artibus operam dare oportet, quo rectius aliquando imperare poſsit: ita iam ad Imperium vocato curãdum, ne quid priuatis ſtudijs de opera publica detrahatur, vt pulcherrimè docet Cicero lib. 2. Acade. quæſt. Quod in commentarijs ad 72. quæſtiones Ptolemæi Regis declaraui.

Alios multos Imperatores & Principes, qui literarum gloria prædicãtur, turpia geſsiſſe iactanti

ſtant: Nero, Domitianus, &c. At hos ego doctos affirmare non poſſum: Nemo enim orator, niſi vir bonus, auctore Fabio. Studendum quidem eruditioni eſt, ſed quæ cum virtute coniungatur.

Præterea Dionyſius doctiſsimus Tyrannus ex optimorũ Philoſophorum doctrina ſe parum fructus retuliſſe fatebatur: quia etſi regnũ incommodis & malis plurimis refertum eſſet, hoc tamen eſſe deterrimũ, quòd qui apud Regem proximi ſunt, plurimum ipſi aſſentirentur, Leonard. Aretinus in Commentarijs Græcorum. Deinde niſi hi literis & artibus bonis vtcunque imbuti fuiſſent, longè deteriores reſpublica illos perferre debuiſſet. Alij infiniti his ſtudijs & per rectam educationem optimi euaſerũt. Principis enim indoles, quò maior eſt, eò maioribus vitijs inclinari poteſt: & in quancunque partem impellitur, eò ſe gerit vehementius, vt omnes aut virtute aut improbitate ſuperet.

Narrat Ioannes Baptiſta Egnatius in vita Claudij Impt. quòd cùm Barbari libros Atheninienſ. comburere pararent, vnus ex illis reſtiterint: Abſtineamus, inquiens, hanc iniuriam ab his codicibus, quibus Graij homines dum ſtudioſius incumbunt, minus ad bella idonei fiũt. Quòd ſi is nõ fictè potius, vt bonos libros tueretur, quàm ex animo pronũtiauit, magnã ſuam imperitiam oſtendit. Rectè enim Ariſt. lib. 1. Polit. quoſdam homines natura liberos eſſe & dominos ſtatuit, qui pro ſua eruditione

& ſapientia Iura & leges agendi præſcribant: quoſdam etiam, qui non animi, ſed corporis robore & viribus valent, qui iuſſa prudentum aſſequatur. Quantum enim artes & diſciplinæ in bello cōducant, ſuperius à nobis eſt demonſtratum. Quorundam Poetarum & Philoſophorum turpitudines & vitia, & Doctorum inter Chriſtianos abuſus colligunt, atq; in eis diſputant, ipſamque doctrinam ex his vituperare non erubeſcunt.

Sed Iſocrates in Nicocle: Haud, inquit, accuſandæ res illæ ſunt, per quas cum virtute alijs præſtare poſsis, ſed homines potius, qui aut res illas malè tractando corrumpunt, aut eloquentiam ad impoſturas conferunt. Miror autem, cur ij, qui ita ſentiunt, non etiam diuitias, aut robur in crimen vocant. Nam ſi propter eos iraſcuntur eloquentiæ, qui decipiunt, & mentiuntur, etiam cætera bona (quibus aliqui abutuntur) vituperare debent. Verùm non conuenit hominum improbitatem in res transferre, ſed illi ipſi culpandi ſunt, qui bonis rebus abutuntur, & ciues per ea lædere conantur, quæ ad eorum ſalutem conuertere potuiſſent.

Et in Monodia Baſilij Magni Nazianzenus: Si ideo, quòd aliqui ex Philoſophia noxam cōtraxerunt, ac in errores varios inciderunt, ea de cauſa illam deſpiciunt: eodem modo & hi cælum, terramque, & omnia quæ in eis continentur, odio poterint habere: quando plures inueniuntur, qui hæc Deos conſtituunt, aut his alioqui abutuntur. Similiter autem & ignis, &

elementa cætera, & cibus ipſe, quæ interitum ac pernitiem malè vtentibus ferunt, ab omnibus mala videbuntur. Sed contra conſpicimus, quòd non ſolùm ea, quæ de genere ſunt bonorũ, at omnino mortifera, interdum probè accommodantes iuuare inueniantur: iamque ex viperæ carne ſingulare morbis remedium inuentum, quod theriacam vocant. Pluribus argumentis hoc ſophiſma libro 1. redargutum eſt.

Fallit nonnunquam Dialecticus, inquit Rudolphus Agricola lib. 2. de Inuentione Dialectica cap. 2. & pro veris falſa tradit. Euenit id quidẽ: ſed & nauim gubernator euertit, & medicus perimit. Hominum ſunt iſta, non artium: atque vel eo magis fatendum erit, vtilem eſſe Dialecticen, cùm & qui oratione ſeducũt, aſtu id perſæpe, nulla etiam arte inſtructi, faciant: & qui fallitur, ſi artem calleret, vel nequaquam id, vel minus vtique pateretur. Sanè ſicut reliquæ artes, quæ remedio ſunt inuentæ humanis neceſsitatibus, non potuerunt ſuccurrere incommodis, niſi prius ea detegerent: ſic Dialectice, cùm magna ex parte in eo ſit poſita, quo pacto laqueos captionum fraudumq; in dicendo vitemus, neceſſe habuit aperire inſidias, & oſtendere quàm variè quis capi poſſet. Quę ſi quis inde deprompta vtenda ſibi putauit, non artis hæc eſt culpa, vitare fugienda monſtrantis, ſed improbitatis, ſectari vitanda cupientis: aperienda enim ſunt, vt caueantur mala, & nemo artifex tantùm remedia nouit.

Eodem in errore versantur, qui propter improbos quosdam rabulas forenses, & sanguisugas causidicos almam Iurisprudentiam quasi Sophisticam, fallacem, & publicæ pacis inimicam, calumniantur. De quibus in tractatu de Iustitia dictum est.

Ipse Spiritus sanctus per Gentium Doctorem, Christi Apostolum, Paulum, ad Colossenses cap 2. Videte, inquit, ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundùm traditionem hominum, secundùm elementa mundi, & non secundùm Christum.

Sed Paulus, ait Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum, nō reprehendit Philosophiam: sed eum, qui iam est particeps altitudinis cognitionis Diuinæ, non vult amplius recurrere ad Græcam Philosophiā, quam allegoricè vocat elementa mundi, vt quæ elemēta quodammodo doceat, & sit veluti disciplina præcedēs veritatem.

Quocirca ad Hebræos quoque scribens, qui à fide ad legem reflectebantur: An rursus, inquit cāp. 5 opus habetis lacte, & non solido cibo? ita ad Colossenses significat elementalem doctrinā, à Christo reuerti ad philosophiam. Intelligentia autem vera à Deo est. Psalmista enim maximum donum existimat intelligentiam, ideoque petit: Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum. Bonitatem, & disciplinam, & cognitionem doce me: quia mandatis tuis credidi. Dantur autem ista præstantioribus. Ideo alibi Psalm. 147. Non fecit, inquit, sic vlli alteri

alteri genti: iudicia sua non manifestauit eis. Sapientissimis & prudentissimis quibusq; eruditio, atque eloquentia, & literæ nil præter exilium & mortem pepererunt. Nam Iuuenalis Satyra 10. de Demosthene & Cicerone loquens:

Eloquio sed vterq; perit orator: vtrunq;
Largus, & exundans letho dedit ingenij fons.
Ingenio manus est, & ceruix cæsa, nec vnquam
Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.

Sed idem Horatius contra ait:

Dulce & decorum est pro patria mori.

Sic ab exordio mundi comparatum fuit à natura, vt boni prædæ essent sceleratis, & inuidia docti viri premerentur. Quòd ipsi Patriarchæ, Prophetæ, ipseque Dei Filius, & illius Apostoli, atque sectatores experti fuerunt. Ipsi verò fulgent in cælo, sicut sol & luna, & quasi stellæ in perpetuas æternitates.

Quare autem doctis imperiti, bonis mali, pijs impij tantoperè insidientur, per peculiarem tractatum, Deo propitio, demonstrare conabor.

His, qui in Academias & scholas inuehuntur, & abolendas putant, quasi in ijs mores iuuentutis effœminentur, frangantur vires, futiles quæstiones, & otiosa opinionum monstra excudantur, quæ non prosint reip. sed in quibus est segnis quædam, & inutilis quasi studiorum sepultura, somniãtes inter se de rebus exigui momenti, quid Nomen & Verbum, quid Genus & Species, his, inquam, respondet Ioan-

nes Casus lib 5. Sphæræ Ciuitatis cap. 11. Ridiculum est dicere, Academias solùm ad otiosam contemplationem destinari. Nam practica in eis ingenia reperiuntur, & ab eis actionis sydera, tanquam à suis orbibus germanis lucent. Nomen & Verbum, Genus & Species prosunt reipub. quoniam in illis radices viresque artis ac rationes insunt.

Cótingit aliquando vt hæresi vel errore infectis Academicis gubernatio reip. committatur, qui eadem infectionis tabe rempub. contaminant: non tamen ob id Academias reprehendere oportet. Vt enim submersio hominis nó est causa, cur aqua: & deuastatio domus nó est causa, cur ignis tolleretur: ita Academiæ propter infectionem erroris neutiquam sunt extinguendæ. Melius quidem est partem infectam, quàm totam rempub. perire: si pars ea non sit primaria, in qua vita totius & anima consistit: qualis est ipsa, de qua nunc agimus, Academia, quæ est vita & anima ciuitatis.

DE SCHOLASTICIS HONORibus, qui vulgo Promotiones vocantur.

CAPVT XIII.

Opinamur, ô Anacharsi, ait Solon apud Lucianum, gymnasiorũ desiderium in iuuenibus magis accendi, si eos, qui optimè sese gesserunt, honorari conspexerint, & in medio Græcorum præconis voce magnificè proclamari, nó pauci ex spectatoribus virtutum ac laboris amore inflammantur: itaque

si quis ex communi hominũ vita laudis & gloriæ amorem eijceret, quidnam amplius preclarę rei ille nobis faceret reliquum? &c. Et M. Cicero refert paucos apud veteres Romanos insignes Poetas extitisse, quod parũ honoris Poesi deferrent. Honos enim, vt prouerbio dicitur, alit artes, omnesque incenduntur ad studia gloriæ: & iacent ea semper, quæ aut negligũtur, aut improbantur. Et omne honoratum augetur, inquit Iamblichus contemptum imminuitur: promouetq; plurimo ô ad honesta studia, quãdo conueniens singulis dignitas tribuitur, atq; ciuitates ea res optimis studijs implet. In eandem ferè sententiam Bion in Bucolicis: Ne me reliqueris inhonoratum: nam & Phœbus (sapientiæ Deus, & Medicinæ repertor) pro cantu mercedem dedit: honos enim res meliores efficit. Vt rectè Iuuenalis dixerit:

Quis enim virtutem amplectitur ipsam, *Iuuenalis*
Præmia si tollas? *satyra 10.*

Felix enim & beata omnis Respublica est, auctore Hippodamo, in qua officio suo rectè fungentibus honores debiti tribuuntur: multę autem in hoc laborant, quod qui bonus, strenuus, & diligens vir est, nihilo plus quàm deteriores & negligentiores accipit: Et Aristophanes:

Οὔτε γὰρ ὁ μισθὸς οὐδὲν ἐστ᾽ οὔθ᾽ ἡ τεχνή.

Neq; premium vllum est, ars nec ipsam tenet viget. *Val. lib. 2. cap. 1.*

Quapropter Athenarum vrbs, auctore Valerio, bonos ciues corona decorandi primo cõsuetudinem introduxit, duobus oleæ connexis ramulis clarum Periclis cingendo caput. Pro- *Postell. de magistrat. Atheniens. cap. 4. & 9.*

babile certè institutum, siue rem, siue personam intueri velis: nam & virtutis vberrimum alimentum est honos, & Pericles dignus, à quo talis muneris dandi posteritas initium potissimum caperet. Prytanes, si rectè naualem rem administrassent, corona aurea donabantur.

Rebuff. in priuil. stud.

Pythagoras quoque Diuinus ille Philosophus, honoris ergò coronam auream gestabat.

De coronis athletarum l. vnic. C. de athletis lib. 10. Alex. Sard. lib. 3. c. 10. & 21.

Nec in Gymnicis modò certaminibus victores coronam accipiebant, quam honoris gratia circumferrent, præcoque eorum laudes decantabat: sed etiam folijs & herbis decorabantur qui vicissent, quòd virtus virceret, dabantq; placentas ex tritico, melle, & sesamo. Quin & Poetæ olim carminibus certabant, victoresque coronam reportabant.

Gellius lib. 5. cap. 6.

Quoniam ergo omnes artes gloria atq; honore incredibiliter alūtur: iccirco veteres Philosophi certos etiam honores scholasticos iuuentuti proposuerunt, quibus ad bonarum liberaliumque artium studia incitarētur. Quod enim Athenis, & Cæsariensi Academia, Basilio Magno Doctores & honorīs, & Professionis insignia conferre voluerint, in Monodia ipsius testatur Nazianzenus.

Reg. Canc. 16. q. 11.

Honores istos Duarenus epistola ad Sebastianum Albaspinium, solennes studiosorum gradationes, Quint. Mandosius, honores dignitatis laureæ; vulgo promotiones appellantur, vel gradus, quòd gradatim & cum progressione doctrinæ conferendæ sint.

Sed vbi potissimum, & quo tempore certi

gradus

gradus, certusque promotionum ordo & nomina, atq; leges introductæ fuerint, non satis inter auctores conuenit. Sunt enim qui tempore Lotharij Imperatoris Bononiæ vel Parisijs cœpisse scribant, quando Italia à perpetuis bellorum cladibus respirare cœpit, & Iurisprudentia, cætereque liberales artes reflorescebãt. Cumque Gratianus Iuris Canonici, & Petrus Lombardus sacræ Theologiæ Epitomen conscripsisset, qui Gratiani Decretum, & Longobardi sententias didicerant, exposuerantque, Doctores appellabantur. Sd vbi eorũ numerus in immẽsum excresceret: tunc demum de certa profitẽdi ratione, de numero annorum, certisque legibus, quæ vbique obseruarentur, cogitationem susceperunt. Vt auctoritate publica à scolasticis conuentibus, solenni & accurata disquisitione prius facta (nam Codicillares Doctores, qui Pontificum aut Principum diplomate honorarios titulos consequũtur, post accesserunt) certum virtutis atque eruditionis testimoniũ habituri crearentur. Constitutum quoq; tempus est, quod in studijs ante solẽné illam gradationem consumere oporteret.

Gradusque hactenus tres obseruantur. Primus est eorum, qui tyrocinij depositi insignia accipiunt, & Baccalaurei vocantur, etsi ex hoc Theologi duos propemodum fecerunt, & alij Baccalaurei biblici, siue currentes, alij baccalaurei formati, vel Sententiarum dicuntur.

Athletæ tribus coronis indigebant ante vocationem. C. de athletis lib. 10 & ibi Bart. atque DD.

Baccalaureatus à bacca lauri denominatur: quòd hunc gradum mereantur illi, qui ea fun-

damenta iecerunt, vt spes sit eos à baccis ad ipsam laurum, vel lauream coronam aliquando cum laude aspiraturos. In quam sententiam à Virgilio 1 Georg & à Plinio lib. 24. accipitur. Etsi in Italia non requiritur ad Doctoratum. Quint. Mandosius ad reg. Cancell. 16. q. 11.

Mandosius d. loco. Alter gradus est eorum, qui Mellodidascali, siue prodoctores, vel Licentiati appellantur, quasi licentiam nacti, ad gradum Doctoratus conscendendi.

Tertius Doctorum & Magistrorũ est, apex omnium supremus. Cæterùm ipsas promotiones atque honores scholasticos, alij à veterum Philosophorum Gymnasijs, alij ab Augusto Cæsare deriuant. Cùm enim hactenus promiscuè de Iure responderent, & lucri causa parum aliquando fideliter, Augustus Cæsar decreuit, ne quis posthac eam sibi facultatem vsurparet, nisi Principis auctoritas accederet, interueniẽte publicorum Gymnasiorum examine. Et Adrianus Imperator viris quibusdam Prætorijs hanc iurisdictionem citra examẽ (vt nunc Codicillares Doctores faciũt) petentibus, respondit: eam non peti, sed pręstari solere. Principes non conferre, nisi prius se idoneos demonstrarent, & publica auctoritate promouerentur. Et sic paulatim variæ hac de re leges pro locorum atque artium diuersitate, à prudentissimis viris excogitatæ, & in scholas introductæ fuerunt.

L. 2. § Primus, dium Augustus, ff. de Origine iur. & ibi Zasius.

L. 2. ff. eod. & DD.

Simile indicat. l. magistros. C. de prof. ff. & med. l. 10.

Sunt autem hi promotionũ gradus in Concilio Viennensi sub Clemente PP. V. grauissimis

ptis de causis approbati, & sumptuariæ leges præscriptæ, ne qui propter inopiam rei familiaris, & sumptuum magnitudinem à re tam vtili abstinerent. Multa etiã Ecclesiastica beneficia, & dignitates sunt institutæ, ad quas nõ nisi solenniter in schola promoti admitterentur. Varia quæ de his apud Iurisconsultos disputata reperiuntur. Quo etiam ætatis anno quis Doctor creari deberet, inuestigauerunt, aliique annum 25. requirunt. quòd ante hoc tempus nemo possit ad honores peruenire: alij 20. quòd ea ætate possint esse Iudices: alij 18. contenti sunt, si alioqui periti existant, quòd illo ætatis anno Nerua publicè de iure respondisse inueniatur.

Aetas nulla quidem certa Iure constituta est: sed singularum Vniuersitatum statuta & consuetudines obseruãdæ sunt. Ante 17. annum nemini Lauream conferendam esse, omnes ferè affirmant. Benius Iurisc. priuileg. 64. Anchor. Procœ. lib. 6. M. Socinus C. quanto. de Magist. Menoch. de arb. Iudic. casu 427.

Illis studiosis, in quibus peculiare ingeniũ, egregia indoles, & certa spes relucet, multa cõceduntur ad alenda eorum ingenia & studia. Mandosius super signatura gratiæ, de Neophytis.

Certum quoque tempus constitutum est, quo cursum studiorum prius absoluere cogãtur. Nemo enim exiguo tempore doctus fieri censetur: & iuuenis aduocatus litium confusor appellatur. Io. Neuisanus de sylua nupt.

Clementina 2. de magist. Anchora. proœ. lib. 6. Felinus cap. clerici, ext. de iudicijs. Bartol. le. magistros, C. de Professoribus. Panorm. in c. quoniam, de magist. c. 1. de clerico non ordinato. Feli. c. 1. de magistris. Bart. l. reddatur. C. de Professor. DD. in leg. eos, C. de falsarijs. Petrus Anchora. proœ. lib. 6. Barto. in l. magistros, C. de Professor.

De

De quo tempore & curſu ſtudiorum ante gradus ſcholaſticos Ia. Menochi. de arb. Iudic. caſ. 87 & 192. VVeſenb conſ 8. Mandoſius, & alij tractauerunt. Maria. Socinus c. ſuper ſpeculo, de Magiſt. quinquennium eſſe ait.

Nam Theodoſius Imp. futuros Iudices quinque annos Bononiæ ſtudere, & ab Archidiacono Bononienſi magiſtralem librum accipere voluit. Quod in Academia Bononienſi recitabitur. Et ne quis in aduocatum recipiatur, niſi prius quinque annis Iuri ſtuduerit, vetant Iuriſconſulti, ad l. petitiones, c de aduocat diuerſ. iud. Prudenter etiam conſtitutum eſt, vt non facile promotiones illæ conferãtur abſque diligenti examine, eoq; triplici, ſicut olim Athletæ ter examinabantur. Primò à ſuo magiſtro præſentante, deinde priuatim, tertiò publicè: & vt in iſto examine ſeptem, vel ad minus quatuor interſint. Bartol. l. magiſtros c de profeſſoribus l. vnic. c. de Athletis. gloſ. cap. 1. de cel. Miſſar. Anchor. proœ. lib. 6. Mandoſ. ad reg. Cancell. 13. q. 7. & ſuper ſignat gratiæ, de licentia Doctorandi. Benius priuileg 53. Vbi tot Doctores non habentur, ex alio vicino Collegio accerſuntur Menochius de arbit. iudic. caſu 22.

Sex in Promotione & creatione Doctoris requiri, ſcholiaſtes Guidonis Papæ ad deciſionem Granaopolitanam 388. annotauit. Nimirum, vt promotores iurati deponant illum eſſe dignum & ſufficientem, vt examinetur, vt examen approbetur, per l. nemini C. de aduocat. diuerſ.

diuerſ. Iudic. vt Byretum in ſignum ſplendoris capiti imponatur, vt Cathedra inueſtitura poſſeſsionis tradatur, & liber veluti materia conferatur. Traditionem verò annuli, oſculum & benedictionem, ait, non eſſe de neceſſitate iſtius actus: per doctrinam Baldi proœ. Decretalium, & Chriſtoph Port. inſtitut. quibus mod. Ius patriæ poteſt. ſoluat.

Nam vt actus ille plus reuerentiæ & decoris obtineret, diuerſæ cæremoniæ introductæ fuerunt. Pilei, qui pro motis imponuntur, libertatem ſignificant, quòd poſthac ferulæ & virgis exempti, Doctores ipſi aliorumque magiſtri euaſerint. Nam veteres pileo libertatem deſignare ſolebant, auctore Alexandro Sardo, lib. 1. de moribus & ritibus gentium cap 1. Et apud veteres Romanos ſerui libertate donandi, pileum accipiebant, ſpectatæ virtutis & libertatis indicium. Cuius cæremoniæ ortus ad Noach refertur, qui ad perpetuam diluui mémoriam, quo ipſe cum ſuis à Deo liberatus erat, pileum eos geſtare voluit. Sicut in Academia Romana demonſtrabitur. Theologis pileus niger imponitur, quòd mundo mortui cæleſtia conſectentur. Iuriſconſultorum pileus eſt rubeus, qui color aureus & regius appellatur, quod Iuriſconſulti regibus & principibus aſsideant, & propriè Doctores atque Domini vocentur.

Annulus equeſtrem dignitatem & facultatem ſignandi reſponſa Iuris deſignat. Nemoque Iuriſconſultus olim habebatur,

——— *niſi fulſerit annulus ingens*

In

In digito, ait Iuuenalis satyra 7.

Byreti impositio est signum victoriæ, præeminentiæ, & coronæ sacerdotalis, teste Mar. Socino, cap. quanto, de magistris. Est enim Iurisconsultus sacerdos iustitiæ.

Per traditionem libri & annuli Doctor videtur effectus proprietarius & deuinctus iustitiæ. Mar. Socinus eodem locò.

De osculo, tegmine, clauso apertoq; libro, & alijs cæremonijs, quæ in promotionibus adhibentur, Lãcellottus in prætore ciuili cap. 1. Alciatus Parerus, lib. 8. differuerunt.

Humerale est habitus veterum Philosophorum. Sic Socrates, Plato, Aristoteles incedebãt, & adhuc in scholis Philosophorum Colonię in schola trilingui, & paßim depinguntur Hoc tempore iurisconsulti solemnioribus actibus vtuntur humerali ex Damasceno serico, vel quod Damasci aliquando fuerit celeberrima Academia diuinarum & humanarum legum, & diuersæ Synagogæ atque scholæ, & diuinarũ legum præco, gentiumque Doctor Paulus Damasci veram legis scientiam didicit, quam per vniuersum orbem terrarum diffudit Act. 9. vel à varietate coloris, vel à forma: quòd Iurisconsultus Diuinarum & humanarum rerum scientiam profiteatur, l. iustitia. ff. de Instit. & Iure.

Sic etiã Ioseph Patriarcha, qui Iurisprudentiam in Aegyptum matrem studiorum intulit, vestem polymitam à patre Iacob acceperat. Papyrius quoque prætextatus, qui tempore Tarqui-

TarquinijSuperbi Romanorum Regis floruit, & leges Regias composuit, à veste prætextati cognomē accepit. Zasius ad l.2.ff. de orig. Iur. Aulus Gellius lib 1.noctium Atticarum,c.21.

Conferuntur hi scholastici honores auctoritate Principis,Clement.dudum, de sepulturis,cap.2 de priuileg.in 6 Bartol.proœ.ff.§ hęc autem tria. Mandos. ad Cancell. reg.13. q.7 & reg.16 q 20. Anchora. Clement. Clement.dudum,de sep.& Clement. de magistr.

Bononiæ Archidiaconus librum magistralem confert,ex priuilegio Theodosij,vt ibi dicetur, & Hippol. Mars affirmat singulari 553. Coloniæ Agrippinæ Præpositus & Archidiaconus Metropolitanæ & Archiepiscopalis Ecclesiæ,illius Academię Cancellarius perpetuus est,qui ad promouendos Licentiatos atq; Doctores procancellarium eligit.

Laici verò Clericos promouere, vel ab Archidiacono substitui non possunt. Hippolitus singulari 553.

Ab his gradibus atque honoribus arcentur omnes infames,quibus portę dignitatum patere non debent,Infideles, hæretici, excommunicati,spurij,vel nō rectè nati. Anchor. proœ. lib.6.Socinus de magistris,Benius priuileg.64. Qui per saltum & indecenter promouentur, priuilegijs promotorum non gaudere asseuerant scholiastes Guidonis Papæ decis. 388.per gloss.& DD. l.Nemo de aduocatis diuers. Iud.

Similiter qui per bullam vel rescriptū Principis gradum Doctoratus acquirunt, non gaudere

dere priuilegijs Doctorum probat Guido Papæ decis.88.& 387. l. Si ita quis §. fin. ff. de legat. 2. & Iac. Fabrum, §. responsa Institut. de Iure nat. gent. & ciuili.

Verisque Doctoribus, qui per rigida examina in scholis promouentur, bullatos longè inferiores esse, affirmat P. Castrensis, l. fin. c vbi Senatores, & clariss. ciues. Mandosius super signatura gratiæ, de Licentia Doctorandi. Zasius ad l. 2. ff. de orig. Iur. Benius priuileg. 10. vbi expedire aiunt, vt principes creandis istis honorarijs siue codicillaribus Doctoribus parciores & circumspectiores sint.

Nam crebrò fit, vt isti non sint honore isto quòd Doctores salutentur contenti, sed magistratus quoque ambiant, qui egregiam eruditionem requiruĕt: & optima beneficia Ecclesiastica aucupentur, cùm Ecclesijs indigni sint.

De quibus bullatis Doctoribus non ineleganter quis dixerit, quòd olim Dionysius de Heliodoro aiebat, quem Adrianus Imperator epistolarum suarum magistrum fecerat: potest Cęsar pecuniam & honores tribuere, Rhetorem facere non potest. Dion in Adriano. Mandos. super signatura gratiæ, de licentia Doctorandi. Licere autem Principi quandoq; solo verbo Doctorem creare putant. Iacobinus

Seß 22. c. 2. & Seß. 24. c. 11.

de S. Georgio, de feud § quęritur etiam Angel. l. 1. c. de sentent. passis §. sed an Princeps.

S. Concilium Tridentinum scholasticos illos honores non solum approbauit, sed etiam ijs insignitos alijs præferendos esse decreuit.

De

De Codicillaribus autem, & bullatis Doctoribus non creandis amplius, extat Bulla Pij V. in egloge motu propriorum, his verbis.

Pius Episcopus Seruus Seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam:

Quamuis à Sede Apostolica, ad quam negotiorum multitudo vndique confluit, curis omnino penè innumeris nonnulla interdum ex iustis causis concedantur, quæ successiuis tẽporibus in publicum detrimentum, & alieni iuris præiudicium tendere noscuntur, non debet reprehensibile videri, si Romanus Pontifex, ad cuius prouidentiam pro debito Pastoralis officij spectat super ijs debitè prouidere, illa rationabilibus, & iuridicis superuenientibus causis, deinde cognitis, quandoq; reuocat, & annullat, ac in statum redigit rationis. Sanè cùm fide digna plurimorum relatione, non sine animi nostri molestia, intellexerimus, nonnullos Comites Palatinos, & diuersos alios, prętextu facultatũ, sibi à Romanis Põtificibus, & Sede Apostolica concessarũ, quàm plurimos tã Laicos, quàm Clericos, tã iure Ciuili, quàm Canonico & Theologia, nullo, aut nõ debito examine præuio, indoctos, & inhabiles Doctores Licẽtiatos Magistros creasse, promouisse, vti ad dignitates, cęteraq; beneficia Ecclesiastica facilius assumerẽtur, & de eis prouiderẽtur, in animarũ suarum iacturũ, & quàm plurimorũ scãdalum. Nos huiusmodi scandalis, quantum in nobis est, obuiare, & aliàs, ne de cętero inhabiles ad huiusmodi gradus admittantur, prouidere

dere volentes Motu proprio, non ad alicuius ſuper hoc nobis oblatæ petitionis inſtantiam, ſed ex mera deliberatióe, & ex certa ſciétia, noſtris, ac de Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine hac noſtra perpetuò valitura cóſtitutione omnia, & ſingula facultates, & indulta eiſdem Comitibus, ac etiam quibuſuis Officialium Romanæ Curiæ Collegijs, ſingulisq́ue alijs perſonis cuiuſcunque ſtatus, gradus, ordinis, & prçeminentiæ exiſtentibus, ad Doctoratus Licentiaturæ, & Magiſterij gradum promouẽdi per quoſcunque Romanos Pontifices, prædeceſſores noſtros, & Sedem Apoſtolicam, ac etiam nos etiam, Motu, ſcientia, & poteſtatis plenitudine, ſimilibus quomodolibet conceſſa, confirmata, & innouata, illorum tenores præſentibus pro expreſſis habentes, auctoritate Apoſtolica, tenore præſentium, perpetuò reuocamus, caſſamus, & annullamus, ac decretis con-
Seſſ.22.c.2.& ſeſſ.24.c.11. cilij Tridentini inhærentes decernimus, & declaramus, eos, qui à Comitibus, & alijs præfatis promoti fuerunt, quo ad dignitates, cæteraq́ue beneficia Eccleſiaſtica, nulla gradus prærogatiua frui & gaudere poſſe, vel debere. Et ſic præmiſſis omnibus, & ſingulis, per quoſcunque iudices etiam cauſarum Palatij Apoſtolici Auditores, ſublata eis, & eorum cuilibet quauis aliter iudicandi, & interpretandi facultate, interpretari, iudicari, & diffiniri debere. Nec non irritum & inane, quicquid ſecus ſuper ijs à quoquam auctoritate ſcienter, vel ignoranter cótigerit attentari. Non obſtantibus conſtitutionibus,

nibus, ordinationibus Apostolicis, ac præfatis, ac quibusuis alijs facultatibus, priuilegijs, indultis, & literis Apostolicis, eisdem conuentibus, & Collegijs, nec non quibusuis alijs etiam ex quauis causa, etiam vrgentissima, aut in vim contractus inter eos, & Sedem prædictam initi, vel ex causa onerosa, etiam motu proprio, ac consistorialiter, & aliâs quomodolibet concessis, ac etiam iteratis vicibus approbatis, & innouatis: quibus omnibus illorum omnium tenores, ac si de verbo ad verbum inserantur, presentibus pro sufficienter expressis habentes, quo ad hunc effectum specialiter & expressè derogamus, cæterisque contrarijs quibuscunque. Vt autem præsentes literæ ad omnium notitiam deducantur, volumus, quòd in Cancellaria nostra Apostolica, & acie Campi Flore de more publicentur, & inter constitutiones perpetuò valituras describantur. Et quia difficile foret eas ad singula quæque loca differri, quòd earum transumptis etiam impressis manu alicuius Notarij subscriptis, ac sigillo alicuius Prælati munitis eadem prorsus fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo &c. Si quis autē, &c. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ 1568. Kal. Iunij, Pōtificatus nostri anno tertio, &c.

Memorabile est, quòd Valentinus Rotmarus refert in Academia Ingolstadiensi, de Frederico Staphylo Theologo, Iurisperito Germano. Ille cùm vir doctus, sed vxori alligatus

esset, facultas Theologica ipsi conferre recusabat. Summis ergo Pontifex, procurante Ferdinando. Rom. Imperatore, Salyburgensi Archiepiscopo facultatem dedit, per honorificum diploma, vt Fredericum Staphylum tam Iuris Canonici, quàm Theologiæ Doctorem crearet, in præsentia aliquot Episcoporum & Doctorum, qui rigoroso examine præuio, per iurata vota affirmarent, ad gradus istos Staphylum idoneum esse. Quare istis, cæterisque debitis cæremoniis adhibitis, Staphylo rubrum pileum à Pontifice missum Archiepiscopus in Comitijs Augustanis anno 1569. imposuit, & sacræ Theologiæ atque Iuris Canonici Doctorem pronuntiauit.

De ordine, & loco, ac præeminētia Doctorum Iuris inter se, & aliarum facultatum Doctores: & quòd maior de collegio non ætate dicatur, sed qui prior dignitatem consecutus est, seu in Collegium cooptatus: & quod Senior absente Decano siue Præfecto conuocandi & concludēdi facultatem habeat: Petr. Anchor ad titulum de magistris in 6. Maxianus Socin⁹ eodem loco, Menochius de arbitrarijs Iudic. casu 124. Quintil. Mandosius ad Cancellariæ regulam 16. quest. 15. & seq. Iacobus Benius de priuilegijs Iurisperitorum priuilegio 10. & alij fusè pertractârunt.

Nicolaus Boerius tractatu de auctoritate magni consilij & parlamentorum Franciæ, cōmunem, ait, opinionem esse, vt primum locum obtineāt Theologi, secundum Iurisperiti,

ti,

ti,tertium Medici,quartum Philoſophi & bonarum artium Profeſſores: inter Iuriſperitos præferātur hi ,qui Canoniſt. vocantur, & inter hos,cæteris paribus,ſeniores,& qui diu profeſſi fuerunt, niſi Iuniores virtute & ſcientia maximè excellerent, vel in dignitate aliqua conſtituti eſſent. Theologi enim verſantur circa Deum, & res diuinas : Canonum Doctores circa bonum commune,& circa Deum quoq;. Legiſtæ circa bonum commune tantùm : Medici circa corpus humanum. Iuriſconſulti tanto Medicis præſtant, quanto anima præſtat corpore,Iuſtitia ægritudine.Socinus cap.ſuper ſpeculo de magiſtr.

Canoniſtæ Legiſtis præferuntur, cæteris paribus. Nam excellens Legiſta præfertur indocto Canoniſtæ, Socinus ibi. Sicut iuuenis doctus præfertur ſeniori indocto , Socinus reg. Iur.128.

Qui diu profeſſus eſt,& maius ſtipendium habet, vel à Principe digniore, maioreuè promotus eſt, (dummodò non ſit bullatus) alijs præfertur,Socinus cap.quanto,de magiſtris,& regula Iur.128. & ſeq.Petr.Duēnas,reg.Iur.208.

Doctor Canonum & legum præfertur ſimplici Canoniſtæ,Socinus c.quāto,de magiſtris. Geminatum enim vinculum difficilius rumpitur.

Sicut Licentiatus duplex præfertur omnibus alijs Licentiatis,non Doctoribus Licentiatuſque Theologiæ præcedit baccalaureum vtriuſque Iuris.

Et prior Licentiatus præfertur posteriori Doctori, seniumque à tempore adepti gradus Licentiæ computatur, licet post alium Doctor euaserit.

De quibus apud Socinum. & Anchor. de magist. Boerium d. loco, Guidonem Papæ decis. 88. & 388. & 390. Benium, & alios, plura differuntur.

Licentiati In fauorabilibus non odiosis gaudent priuilegijs Doctorum. Guido Papæ decis. 389. VVesenb. cons. 40. Coloniæ, & Salmanticæ, & plerisque alijs Academijs Licentiatus ibi promotus præcedit Doctores aliarum Vniuersitatum in eadem facultate. Quod placet Benio præfat. partis 3. Ipseque repetens, vel disputãs, aut promouendus in isto actu præponitur Doctoribus. Mar. Socin. cap. quanto, de magistris.

In quibusdam Academijs Licentiati ab vno Doctore præsentantur ad Lauream, ab alio eã consequuntur, vt Papiæ, Taurini, Coloniæ, in alijs ab eodem promouentur à quo præsentati fuerunt. Prior mos statuto vel consuetudine, posterior Iure nititur, ne continentia causæ diuidatur. Menoch. de arb. Iud. casu 371.

In aliquibus iurare cogũtur Doctores, quòd promouendi sint digni laurea, vt Papiæ, in alijs non iurant, quod magis placet Menochio de arb. Iud. casu 192. Mandosius tamen super signatura gratiæ, de Licentia Doctorãdi, post Bartolum, & alios quosdam mauult, vt iurent, promouendos esse dignos.

Quatenus in vna Academia promotus Licẽtiatus,

tiatus, in altera lauream petere possit, Menochius lib 2. de arbit. Iud. casu 371. tradit.

Coloniæ & Salmanticæ iureiurando affirmare coguntur: quòd neque gradum Licentiæ alibi repetere, neque pileum Doctoralem sumere velint, nulla dispensatione superioris, etiamsi sponte ab aliquo offeratur, obstante.

Menochius de arbit. Iudic. l. 2. casu 371. ex Iasone refert, ibi lauream petendam esse, vbi Licentiæ gradum accepit, ne causæ continentia diuidatur: nisi fortè alibi nouum examen subire pro laurea voluerit. Hoc enim nouum examen causæ continentiam diuideret, & ad hoc valeret, vt in vna Academia Licentiatus, in alia lauream suscipere posset, etiam iureiurando, si quod fortè emisit, non obstante. Quæ tamen sententia indaginem requirit. Non sunt enim statuta & consuetudines iurandæ eludendæ.

Promouendi aliquam pecuniam Collegio soluunt ex veteri & antiquo more Lancellottus in Decurione nu. 66. Anchor. clement. de magistris.

Aufrerius ad quæstionem 406. Capellę Tholosanæ ait: Neminem Tholosæ ad matriculam asscribi, nisi soluto prius vnius integri anni salario, neminemque ad baccalaureatum admitti, nisi quinque annorum salarium, inter Doctores diuidendum, numeret. Perusinos autem Doctores prædicat Benius in priuilegijs Iurisperitorum, priuil. 10. quòd portionem pecuniæ quę ex promotione debetur, laureatis crebrò restituant.

Duarenus epiſtola ad Sebaſtianum Albaſp. ait: Biturigibus magnam pecuniam confici ex gradationibus: etſi aliqui ſemper gratis promo ueantur. Statuta, quòd ſtudioſi gratis promo- ueri non debeant, ſunt illicita. Ben. Priuil. 10. in fine.

Vetus quoq; mos eſt, tam profeſſores, quàm diſcipulos ante receptionem ad matriculam, & ante promotiones certis promiſſionibus & Iuramentis deuinciri. De quibus etiam apud Iuſtinianũ in Nouellis conſtitutionibus Auth. Quomodo Epiſc. & cleric. ad ord. perduci o- porteat. Auth. vt Iudices ſine ſuffragio fiant. Auth. de adminiſtratoribus, apud Conrad. Lã- cellott. in Decurione, apud VVeſẽb. cõſ. 53 &c. videre eſt. Idem in omnibus adhuc Academijs (etſi non eodem modo) obſeruatur.

Peculiaris iurandi forma à Pio IIII. Pontif. Max. tam Profeſſoribus, quàm ſtudioſis præ- ſcripta eſt.

Quoniam ergo grauiſſimis de cauſis ſchola- ſtici honores & gradus ſiue promotiones in- troducti ſunt, vt iuuentus ad bonarum artium ſtudia incitaretur, & docti ab indoctis, ab im- probis probi diſcernerentur, videndum eſt, ne temerè & indignis conferantur. Alioqui enim ipſæ promotiones, & ijs inſigniti viri contem- nuntur, & improbi atque indocti publicis te- ſtimonijs commendati nõ parum reip. per im- probitatem, vel imperitiam detrimenti affe- runt.

Grauiter igitur peccant tam illi, qui iſtos ho- nores

nores indigni appetũt, quàm qui indignis conferunt.

Indignissimũ enim & reipublicæ pernitiosũ esse, si honores scholastici deferantur indignis, eleganter probat Mandosius ad Cancellar. reg. 16. q. 13. & 14. Inde namque fit, vt indoctissimi quique, qui vix prima Iuris rudimenta nôrint, vel rubricas & allegationes legere sciant, longis & pretiosis vestibus magnos Iurisconsultos simulent, & ab imperito vulgo propterea honoribus & præmijs afficiantur. Honestè à dignis petuntur, sed qui nimium ad illos consequendos festinant, vel nimis improbè vt indigni promoueantur vrgent, Doctorum priuilegijs se indignos reddũt. Anchora. procœ. lib. 6. Feli. c. clerici, de iudic. Nisi euidentissima spes sit, quòd post promotionem diligentius studebunt, vt digni reddantur. Sic quasdá Vniuersitates excusat Rebuffus, de priuilegijs studiosorum scribens, quæ faciles sunt in conferendis istis honoribus.

Indignos admittere periculosum est, dignos impedire legibus iustitiæ contrarium. Iccirco si dignus adolescens à Rectore vel Cancellario ad petitum examen vel lauream non admittitur, & eo nomine superiorem adierit: Rector & Cancellarius arbitrio superioris puniuntur. Iacobinus de S. Georgio tractatu feudorum, §. quæritur etiam.

De his, qui nimium festinant, & indigni gradus appetunt, in prouinciali Synodo Coloniensi anno 1536. sancitum extat: Quisque se mo-

dulo ſuo metiatur, nec incipiat eſſe magiſter, priuſquam fiat diſcipulus. Quot enim ſunt, qui Magiſtrorum & Doctorum inſignia ambiunt, ac per ambitum extorquent, qui nunquam eam artem, quam poſt magiſterium profitentur, vel à limine ſalutârunt. Quod quàm turpe & indecorum ſit, nemo ignorat.

Pulchrum eſt M. Catonis verbum, quo M. Fuluium taxabat, quòd militibus coronas leuiſſimis de cauſis dediſſet, quæ non niſi poſt victoriam dari ſolebant. Aul. Gellius lib. 5. ca. 6. Noctium Atticarum.

Alexander Seuerus apud Lampridium prudentiſſimè iudicabat, magna nomina, & magnos honores ingentia quoq; onera apportare: & præſtare, abſq; ijs facere quod illa requirũt, quàm ea recipere, & eis reuera non reſpondere.

Experientia rerum magiſtra docet, quòd promotiones multis oneri potius quàm honori ſint. M. Cicero lib. 3. epiſtolarum ſcribit: Inſignia virtutis multi ſine virtute aſſequuntur, veros autem fructus aſſequi ſola virtus poteſt: & is, qui verè appellari poteſt honos, & inuitamentum ad tempus, & perpetuæ virtutis premium eſt. Ita vulgus hodie, quando indignos promoueri vident: non omnes, inquit, Docti, qui rubra pilea gerunt.

Qui lucri ſpe propter auaritiam indignos promouent, vel ex arrogantia aliquos vrgent, vt promoueantur, ne ab alijs promouendorũ numero ſuperentur, peſſimè illi de ipſis adoleſcentibus, de parentibus & amicis eorum, at-

que republica merentur, & malorum, quę inde prouenniunt, rei fiunt. De quarundam exterarũ Vniuersitatum Professoribus peruagatum in Germania verbum est, dicere ipsos solere: Accipiamus nos pecuniam, & remittamus asinos in Germaniam: non considerantes quàm perniciosos & recalcitrantes asinos in imperatricẽ illam Nationem immittant. Quantas enim illi redi miti & coronati asini falsa inanis sapientiæ persuasione inflati, turbas semper dederint, publicæ vniuersi Christiani orbis querelæ testantur.

Qui ergo istos honores scholasticos vituperant, vel ad reipublicæ Christianæ salutem repertos, ad pernitiem abutuntur, tantopere in officio peccant, tamq́ue absurdè loquuntur, vt infantiam suam omnibus prodant, & verbis satis redargui non possint. Non possum, inquit Io. Oldendorpius ad leges 12 tabularum, me hoc loco cõtinere, quin expostulem cum Criticis quibusdam, qui tam sunt amentes, vt vtilẽ illum, longeq́; pulcherrimum in omnibus Academijs receptũ ordinem, titulosq́ue, aut contemnere, aut etiam improbare non erubescant. Quid, inquiunt, est Doctoris titulus, quid Licentiati, quid Baccalaurei, nisi pecuniarum nũdinationes? & reliqua, & id genus ineptiarum multa effutiũt. Verùm legant insulsi homines, quid scribant eruditi omnium seculorum in bonis artibus antesignani: Quomodo præparãdi sint per ordinem studiosi ab incunabulis literarum ad grauiores disciplinas: in quas ne tãquam

quam ſus in roſas irruerent, quàm diligenter ſint à præceptoribus vires ingenij perpendendæ:& quàm tale in bonis artibus iudicium nullo poſſit fieri modo, niſi in claſſes diuidantur ſtudia, & ſingulis claſſibus tituli aſſignentur, quibus alij ab alijs in ſcholaſtica ratione diſcernantur. Quales ſunt à lauri bacca Baccalaureatus, Magiſterij, Licentiati, & Doctoratus. Hæc, inquam, perpendant, ſi voluerint, iniqui cenſores,& facile videbunt errorem ſuum, vel cõſcientia dictante.

Velſius in Cebetis tabulam.

Nemo fortè ex iſtis titulis melior, nemo doctior efficitur, inquit alius,& parum hę promotiones ad eruditionem conducunt: ſed eruditionis atque doctrinæ iudicium & inſigne ſunt; quo alij ad ſtudia literarum honore incitẽtur,& vt homines nôrint, quibus ſuos & ſuorum animos liberalibus artibus & diſciplinis reliquaque cognitione informãdos tutò committere queant, qui ex ijs quæ cuiuſque profeſſionis ſunt propria, vtpote imperiti, dignum ab indigno, ab inerudito inſcioque eruditum & ſcientem diſcernere nequeunr. Quòd ſi hac promotione alicubi abuti cœptum eſt, vt minus etiam docti & digni in nonnullis Vniuerſitatibus numerata pecunia, eruditionis & doctrinæ inſignijs decorentur; non eam ilicò ob cauſam promotiones damnandæ vel reijciengæ ſunt, ſed potius tollendus abuſus.

Porrò Doctoris nomen propriè Iuriſconſultis competere aiunt: quòd illi tam verbo in ſchola ſanctas leges diuinarumque & humana-

rum

rum rerum ſcientiam profiteantur: quàm Imperatoribus & Principibus ac vniuerſæ reipub. conſulendo, agendo, iuredicundo glorioſè inſeruiant.

Reliquarum diſciplinarum & artium Profeſſores Magiſtros vocant. Marianus Socinus Iuriſperitus rubrica de Magiſtris, Maijſter nó per g, ſed per duplex ij ſcribédum putat, quem à monédo, & monſtrando alij magiſtrum appellant. Quod non tantùm Benius annotauit, ſed etiam Concilium Tridentinum obſeruat, ſeſſ. 24. cap. 12. & 18.

Petrus Anchoranus clement. cùm ſit nimis, de Magiſtris, decem, ait, nominibus Iuriſconſultos appellari: 1. Anteceſſor, 2. Magiſter, 3. Doctor, 4. Profeſſor, 5. Dominus, 6. Præceptor, 7. Sacerdos iuſtitiæ, 8. Iuriſperitus, 9. Pater Iuris, 10. Celſior.

Recenſet eodem loco Anchoranus decem requiſitas qualitates in eo, qui promoueri in Doctorem Iuris deſiderat. 1. quòd ad minus ſit annos natus. 17. annos natus. 2. quòd ad minus quinque annos Iura audierit, vel didicerit: Nemo enim repente fit ſummus. 3. idque in locis approbatis, vbi Iura incorruptè traduntur. 4. quòd alios præcedant moribus. 5. facundiaque. 6. interpretãdi ſubtilitate. 7. quòd examinatus, vel inſigniter doctus ſit. 8. ad minus ſint ſeptem Doctores examinantes. 9. quod illi iurati deponant examinatum eſſe dignum. 10. quòd ſit legitimè natus. Eſt enim ciuilis ſapientia ſanctiſsima res.

Quiſ-

Quiſquis auctoritate propria hanc dignitatem vſurpare, aut inſignia Doctorum aſſumere tentauerit, falſi pœna teneri affirmat. Antiquus etiam mos eſt conuiuium præbere Vniuerſitati, Archidiacono, Doctoribus: bidellis, buccinatoribus veſtes, cibos pecuniã, propinare. Anchora. ibid.

Antonius Riccobonus ſcribit: quòd Martius Rutilius commẽtarium inchoârit de Doctoribus, & origine Doctoralium inſignium, qui ea dare, qui accipere poſsint: ſed non abſoluerit.

QVARE PRAE CAETERIS vnus honoretur, quem nunc ferè primum Vniuerſitatis vocant.

CAP. XIIII.

Gellius lib. 18. ca. 2. SICVT veteres Philoſophi auditores ſuos, qui cæteris ingenio & eruditione præcellerent, præmio aliquo honorare ſolebant, vt Athenis in Saturnalibus quoque diligenter obſeruatũ fuiſſe Gellius refert, & Verrius Grammaticus Auguſti nepotum præceptor, quia diſcipulis ſemper præmium aliquod proponeret, quòd is qui reliquos dicendo ſcribendoq; ſuperaſſet auferre, plurimi ex eius ſchola doctiſsimi viri prodierunt: ita etiam Maiores noſtri, vt ad publicos honorũ gradus percipiẽdos quàm digniſsimos redderent, Primo Vniuerſitatis, hoc eſt, præſtantiſsimo & doctiſsimo omnium, ampliores honores & maiora præmia decreuerunt. Luli enim boni adoleſcentis *Volat. l. 16.*

eſt

est spontè quod optimum ab omnibus & iudicatur, & est etiam, sequi, mentemque suam bonis literis excolere: tamen expedit illectamentis quibusdam rudes eorum animos ad optimarum artium atque virtutum studia inflammare. Quomodo olim apud Romanos, auctore Polybio Megapolitano, si quis in prælio strenuè quicquam præ cæteris gesserat, Imperator de ipsius laudibus pro concione orationem habebat, & illi, qui hostem vulnerauerat, gesum donabat: qui equo deiecerat, spoliaueratque, pediti phialam, equiti verò phaleras. Qua ex re fiebat, vt gloria eorum, qui patriæ benefecerant, innotesceret: & iuuentus ad hoc prouocaretur, vt nihil non pro Reipub. salute ferendum subiret, quo celebritatem, quam strenuos tantùm, & bonos viros comitari cernebant, consequerentur. Verùm cum ex illo doctissimi delectu parricidia, grauissimaque crebrò incommoda sequerentur, quòd singuli iniuriam sibi fieri putarent (sic enim homines ferè φίλαυτοι sunt, vt omnibus se libenter præferant) hic mos nonnihil immutatus est, præsertim in illis Academijs, vbi nihil præter honorem & sumptus ad eos ex primatu isto redire potest.

Vt iam non doctissimus quisque, sed nobilissimus & ditissimus, idque vicissim, præferatur, qui examinatores publicos & promotorē honestiori conuiuio excipere, & pro omnibus gratias agere cogatur, vt nec Gymnasia Gymnasijs, nec studiosis studiosi meritò propter

hanc

rem inuidere poſsint. Sic Coloniæ Agrippinæ, & in alijs quibuſdam Gymnaſijs publicis meo tempore obſeruabatur.

DE VACANTIIS, ET QVAre certis diebus in honorem præſtantiſsimorum virorum ſingularum facultatum alumni ferientur.

CAP. XV.

Plut. de liberis educandis.

REminiſci, inquit Plutarchus, oportet, omnem vitam noſtram in remiſsionem & ſtudium eſſe diuiſam: quocirca non operoſi tantùm, ſed feſti quoq; dies reperti ſunt. Nam laboris condimentum eſt otium, ac corpus quidem indigentia, & repletione, animus verò remiſsione atq; labore conſeruatur.

Lucianus lib. 1. veræ hiſtor.

Marcus Cicero: Ab actione fit intermiſsio, multique dantur ad ſtudia reditus. Et Lucianus Samoſatenſis, quod Athletæ, inquit, frequenter faciunt, idem literarum ſtudioſis fieri oportere cenſeo: vt cùm grauibus & ſerijs legendis defatigati fuerint, ad animi laxamenmentum aliquantiſper declinent, donec ad futurum laborem robuſtiores vegetioreſque efficiantur. Rurſus in Dialogo de Sectis: Bono, ait, animo eſto, quippe hodie à Philoſophicis commentationibus vacatio promulgata eſt.

Fabius lib. 1. cap. 4.

Danda eſt, inquit Fabius, omnibus aliqua remiſsio, non ſolùm quia nulla res eſt, quæ perferre poſsit continuum laborem, atq; ea quoque, quæ ſenſu & anima carent, vt ſeruare vim ſuam

ſuam poſſint, velut quiete alterna retinentur: ſed quòd ſtudium voluntate diſcendi, quæ cogi non poteſt, conſtat. Itaque & virium plus afferunt ad diſcendum renouati ac recentes, & acriorem animum, qui ferè neceſſitatibus repugnat. Nec ſibi, ait, diſplicere luſus cupiditatem in pueris, quòd hoc ſignum ſit alacritatis: nec triſtitiam in pueris admodum probat, quòd non erectæ erga ſtudia mentis fore videantur. Mores quoque ait ſe inter ludendum facilius detegere. Et acuere ingenia, ſi poſitis inuicem cuiuſcunque generis quęſtiunculis enudentur. Modum tamen in Remiſſionibus præcipit adhibere, ne aut odium ſtudiorum faciant negatæ, aut otij conſuetudinem nimiæ. Clementis quoque Alexandrini Pædagogus, exercitationes corporis egregiè commendat, aſſiduumq; otium vituperat, & vehementiores exercitationes laboreſque, maximè poſt cibum, multorum morborum cauſam ait exiſtere. Addit multis lectionem, quæ fit alta voce, eſſe exercitium, luctamque ſuſcipi ad excernendum viriles ſudores. Ariſtoteles neceſſarias ait eſſe exercitationes corporis, debentque luſus eſſe, ex ipſius decreto, neque illiberales, neque remiſſi, neque laborioſi, quod nimius labor impedimēto ſit, quo minus augeatur corpus, temperatus verò labor, & vocis intentio, & clamores, eiulatusque puerorum exerceant, & agitent, & augeant corpus. Iſocrates Demonicum hortatur, ut eas corporis exercitationes amplectatur, quæ ad valitudinem proſint, deſinatque labo-

Lib.3.Pædago.cap. 10.

Ariſt.lib.1. Polit.c.16.

K rare,

rare,dum adhuc laborare poſſit.Iam verò non minor eſt ingenij laſſitudo quàm corporis,etſi eſt occultior,vt rectè Hiſpani,teſte Ludouico Viue,dignitatem & luſum,animorum coticulas eſſe Prouerbio dicant.Bembus filium ſuum reprehendit,quod 14. integros menſes Græcæ lituraturæ operam dederat, nullo intermiſſo die,eamque ſuperſtitioſam aſſiduitatem vocat quæ ingenium ſæpe & ſtudia frangat. Nam: *Quod caret alterna requie, durabile non eſt.* Vt breuiter dicam:exercitatio corporis moderata ſanitatem tuetur,vires auget, pulchritudinẽ conſeruat,ingenium acuit. Porrò hoc impulit Solonem,vt cogeret legibus Athenienſes,vt filios ſuos palęſtra & literis,& muſica diligenter inſtituendos curarent. Vidit enim vir Græciæ ſapientiſſimus, eſſe ciuibus ſuis & vires corporis & animi comparandas,& humanitatem atq; moderationem conſeruandam: aliter enim fieri nõ poſſe,vt libertatem,& reliquas opes diu tuerentur. Omnia ſiquidem bona, vel ignauia & mollitia deſeruntur, vel temeritate & audacia peruertuntur. Vt igitur ciues ſuos fortes efficeret,palęſtram inſtituit:vt autem ad humanitatem inſtrueret, literis & muſica mitigandos exiſtimauit.Hoc autem Lycurgus Lacedęmone non admodum diſſimili ratione conſecutus eſt.Nam cùm vſquam alibi maius ſtudiũ in corporibus, & animis corroborãdis extitetit: tum in nulla vnquã Republica magis laus mirifici cuiuſdam pudoris enituit.

Viues lib. 2 de tradẽda diſcipl.

Bemb. dialogo de Aet 14.

Porrò Athenienſes ſtudioſi aliquando frugali

gaii concœnatione, dulcibus colloquijs, animũ laxabant, hilarè prorsus & modestè. Aliquando pugillatu, pancratio, pila, vel cursu corpus exercebant, quidam etiam grandia plumbi põdera in manibus gestantes fossam transiliebant. Iacebat quoque in Gymnasio globus quidam æneus, in parui scuti figuram formatus, sine loro & baltheo, quem vel sursum iaculabantur, vel in longum, contendentes quis omnium aliorum metas excessisset. Quæ exercitatio duas vtilitates apportabat iuuenibus, vt & prospera valitudine vterentur, & robusti laborumque patientes euaderent, sicut refert Lucianus in dialogo qui ἀναχάρσις περὶ γυμνασιων inscribitur. Vacationes verò, sicut etiamnum obseruãtur, duplices fuere, partim publicę & ordinarię partim priuatæ. Publicæ quidem certis anni tẽporibus in omni doctrinarum genere celebrabantur. Aestiuales nimirum, siue Messis; & Vindemiales, siue Autumni: sic enim Cęsar, auctore tranquillo, partitus est, & Gloriosissimi Romanorũ Imperatores per vniuersum imperium celebrari voluerunt, quos Theodosius certis quibusdam limitibus descripsit, vt ab 8. Kal. Iulij, vsque ad Kalend. Augusti Messis feriæ; à 10. autem Kal. Septemb. vsque ad Idus Octob Vindemiales durarent. Ad quas prelectiones suas finire, & quoad eius fieri poterat, nouos iterum libros ordiri, vt certus studiorũ cursus seruaretur, solebant. Beatus enim Augustinus, publicus eloquentię professor, postquam Spiritus sancti gratia ad Christianá philosophiam,

Gellius li. 18. cap. 2. & li. 6. c. 13.

Eisdem ferè Romani vtebãtur; authore Alexandro lib. 3. genialium dierum, c. 21.

L. vt in die Domini. C. de ferijs.

Lib.1.Cõfeß.suarũ cap.2. losophiam, Diuo Ambrosio præceptore, peruenerat, lectionem publicam nõ statim deseruit, sed ne Auditores suos fraudaret, vacantias vindemiales expectare voluit. Priuatæ autem non ab omni Academia simul, sed singularum doctrinarum discipulis alio tempore, alio ordine, & alia ratione peragebantur. Hebdomadibus enim Lunę, septimo quoq; die Athenienses, vt hodie etiam obseruatur, præter publicas illas vacationes feribantur, quod ex Gellio & Luciano colligitur. *Gellius lib. 15. cap. 2. Lucianus in Solone.* Nostri verò Theologi & iurisprudẽtes die Iouis potissimùm feriãtur, quoniam lex, quam illi diuinam, hi humanam interpretãtur, Iouis hominumq; Deûmque parentis filia appellata est, vt Marcus Cicero libro secundo de legibus, & Dion. Chrysostomus περὶ νόμου scriptum reliquerunt. Et quemadmodum Moses omnium legislatorum antiquissimus, & princeps, leges suas à vero Iehoua accepit: ita Radamantus & MINOS Cretensiũ Legumlatores, (vndè Nobiliores Græciæ ciuitates suas leges hauserunt) à IOVE eas accepisse Philosophis creduntur. *Strab. lib. 10. Sabel. lic. li. 1. En. ad 4* Ioui præterea temperantiam, quæ bonarum artium, & sacrarum legum procreatrix est, veteres tribuerũt. Et Poetæ Mineruã omnis doctrinæ præsidẽ ex ca. Iouis prosilijsse, fabulãtur, quẽ Iouis partũ Diogenes Babylonius ad Physiologiam traduxit. Ci. li. 1. de natura Deorum. Philosophi verò & bonarum artium, atque linguarum Professores die Martis, fortasse quia Mars planeta masculus est & generans, atq; res naturales, de

quibus

quibus ipsi ferè differunt, producens, quare eum Poetæ Iunonis siue aëris esse finxerunt filium: vel quia veteres sanguinem, in quo vita animantium consistit, à Marte se habere credebant. Aut saltem vt eo ipso iuuentutem cōmonefacerent, hæc studia grauioribus doctrinis rectius percipiendis, tractandisque reperta esse, & nequaquam in his tantum laboris, ingenij, & temporis consumendum, atq; consenescendum, vt alia studia, quibus hæc destinata sunt, attingere cum fructu aliquo nequirent, sed diuinis humanisque legibus liberalium artium doctrinam sic inseruire, vt Martis filij ad Iouem patrem officia referuntur, sicut doctissimi viri copiosè ornateque comprobârunt. Quod verò Iurisperiti in Iustiniani, Medici Hippocratis, Philosophi Aristotelis clarissimorum virorum honorem feriantur, inde ortum esse videtur, quòd Anaxagoras, vt author est Plutarchus, rogantibus Lampsacenis, num quid ante mortem mandare vellet? respondit: Nihil aliud, quàm pueri eodem die quo moreretur, ludere permitterentur, sicut suo adhuc tempore diligenter obseruatum fuisse testatur Laertius. Quòd etiam propter mortem & exequias clarissimorum & doctissimorum hominum à prælectionibus abstinetur, hinc fortè natum est, quòd Athenienses mortuo Socrate, ad tempus gymnasia clauserunt. Verùm si quando philosophi per grauiores occupationes suas, præter has ferias docere non possent: hoc tabella præ foribus suspensa literis maiuscu-

 culis,

culis, vt nemo frustra detineretur, studiosis (sicut hodie adhuc in vsu est) significabant. Quod non obscurè indicat Lucianus in dialogo de sectis, quando vacationem promulgatam esse ait. Nā ordinariç feriç, siue publicç, siue priuatæ, quod statæ erant, non promulgabantur. Aurelijs tamen Galliarum præco edicere solebat: cras nō intrabitis inter festum Iustiniani. Neque tamen leuiter transeundum est, quòd sicut studiosi nostri vacationum tempore compotationes Atheniensium diligentius imitantur: ita modum, & frugalitatem sibi quoque ad imitādum proponere debent. Illi enim honestum & moderatum symbolum faciebant, sed vbi parcè & frugaliter epularum, vt loquitur Gellius, modum fecissent, vtiles, delectabilesque sermones proferebant, vt ad alendum, nō opprimendum ingenium conuenisse viderentur. Nā Plato Academiæ Atheniensis princeps, iucundiorem vini inuitationem, sub arbitris quibusdam, & sobrijs conuiuiorum magistris introduxit: modicis honestisque inter bibendum remissionibus refici, integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimauit: atque eos sensim lætiores, & ad intentiones rursus capiendas reddi habiliores, vitia quoq; hominum libertate quadam per vinum data detegi, & ad corrigēdū medendūque fieri aptiora: Lacedæmoniorum pueri etiam ad conuiuia veniebant, sed tanquam ad disciplinæ morumque scholam, dicebanturq; 'άμυστοι. Vnde Cicero 1. Officiorum: Cùm relaxare animos, & dare

Gellius lib. 15. cap. 2. & lib. 18. c. 4. & 13.

& dare se iucunditati volent, caueant intemperantiam, meminerint verecūdiæ, quod erit faciliùs, si in huiusmodi quoque rebus maiores natu velint interesse. Et pro Cœlio: Parcat iuuentus pudicitiæ suæ, ne effundat patrimoniū; abstineat à scelere, nec intersit insidijs, neminē lædat. Quod post honestas exercitationes, ad literarum studia paratiores redire soleant, probat Plautus in Bachidibus.

Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugilatu, pila,
Saliendo sese exercebant magis, quàm scorto aut suauiis.
Ibi suam ætatem extendebant, non in latebrosis locis.
Inde de Hippodromo & palæstra vbi reueniſſes domum,
Cincticulo præcinctus, in sella apud Magistrum assideres,
Tuum librum legeres.

Ex studio enim literarum sæpe melancholia & alia incommoda corporis nascuntur, quæ honestis recreationibus curanda sunt. Maria Soci. ad cap. super speculo, ext. de Magistr. &c.

Exercitationes autem & recreationes ingeniorum ab honestate recedere non oportet, sed omni prorsus turpitudine carere debent: vt nihil flagitiosum, nihil contentiosum designetur, verùm etiam cōtentiones, rixę, iniurię procul ab humaniorum literarum alumnis arceantur. De vtilitatibus autem exercitationis corporeæ Neapoli in horti Capellæ muro sic legitur.

Exercitium eſt humanæ vitæ conſeruatio, Caloris naturalis lima, Excitatio dormientis, Naturæ virtutum corroboratio, Superfluitatum conſumptio, Otio inimicum, Temporis lucrum, Iuuentutis debitum, Senectutis gaudium. Ille ergo ſolus ab exercitatione abſtineat, qui vtriuſque ſanitatis beneficio vult carere.

De pilæ, quæ propter commoditates plurimas, nunc ferè à ſtudioſis tractatur, vſu & ratione, Athenæi Dimonax.

Quidam iuuenis luſit pila, vix editus
Annos decem ſeptemq; Cous patria.
Deum videtur ferre certè hac Inſula,
Qui deſides mox reſpiceret hos incolas.
Nam ſeu pilam caperet, daretúe, hinc omnium
Surgebat ingens clamor, hic concinnitas,
Mos, ordo, quantus explicari nec poteſt,
Nec eſſe dictis, aut ſolet factis virûm:
Nec quis putaret eſſe, pulchritudinis
Tantum nec audiui viri, nec gratiæ
Vidi, fui capturus hinc ingens malum
Diu moratus, nunc videor ſanus mihi
Nec eſſe demq; &c.

Sed de pila ex profeſſo diſputauit Timocrates Laconicus, & apud recentiores ſcriptores varia paſsim reperiuntur. Auguſtinus fatetur quòd puer nimium pila luſerit, vt vapularet, & minus diſceret.

RE-

RECEPTIO ET EXAMEN tyronum, quæ nunc ferè Beanorum depositio vocatur.

CAP. XVI.

Enuéteratus ille mos, vexàndi eos, qui ad Academias recenter confluunt, ex eo mihi originem traxisse videtur, quòd veteres philosophi neminem in suam disciplinam recipiebant, nisi ingenium, naturam, & mores ante diligenter explorassent, sicut de Pythagora refert Gellius libro 1. Noct. Attic. cap. 9. De Aristotele verò lib. 20. cap 4. Vt ad quam disciplinam natura sua ferentur, atque aptiores essent, cognoscerent: sin omnino ἀμυστοι, ne nobilem ætatem, parentumque sudorem frustra in gymnasio consumerent, dedecorantes & præceptoris, & scholæ autoritatem. Nam Indorum Brachmani, qui ad tricesimum septimum ætatis annum tacere, frugaliter viuere, carnib. & Venere abstinere nollent, vt incontinentes & ad Philosophiam percipiendam ineptos reijciebant. *Strab. li. 15.* Lacedæmonij (qui in educatione iuuentutis diligentissimi semper extiterunt) liberorum suorum indolem admotis verberibus tam acriter sæpe experiri solebant, vt non pauci ex eo morerentur. Essæi quoque apud Iudæos, in suum collegium neminem recipiebant, qui biennio patientiæ signa non dedisset, atque iureiurando confirmasset, iustitiæ se cultorem fore, & nulli alteri hæresis dogmata traditurum, conserua- *Rhodoginus lib. 18. lectionum antiq.*

turumque sectæ libros, & ministrorum nomi-
Euseb. li. 9. cap. 1 prep. Euangeli. na, vt ex Porphyrio refert Eusebius. Athenienses verò studiosi, vt nouitiorum fastum, arrogantiamque reprimerent, & humaniores atq; faciliores redderent, mirum in modum exagi-
Atheniensium depositio. tabant, vexabantque. Nam quidam verbis prouocare, & captiosè petulanterque interrogare; quidam etiam cum ratione & dialectica periculum facere solebant. Quæ sanè res illis, qui huius consuetudinis ignari erant, metum imcutiebat; qui verò norant, iucunda videbatur. Ostentatio enim maiorem præ se timorem ferebat, quàm re vera inerat. Deinde ad balneum per forum deducebant, (sicut Coloniæ ad sepulchrum Aristotelis per forum nouum aliquando fiebat) furiosorum more ita insultantes, vt cum ratione insanire viderentur. Atque sic accuratius perdiscebat, num intrepidus, & constans, patiensque, an mollis, varius, & impatiens esset futurus in studio literarum. Tandem omnino liberatos in balneum introducebant, mox lotos, dignosque habitos in collegium recepturi: teste Gregorio Nazianzeno in Monodia Basilij Magni. Iudicat tamen ibi Nazianzenus, quòd Basilium Magnum ob nominis celebritatem & doctrinam taliter Athenis non vexarint. Sicut nec hoc tempore, vbi similis ferè mos obseruatur, eadem seueritate omnes promiscuè recipiuntur. Tales enim adhuc propemodum ceremoniæ in receptione tyronum, qui ex triuialibus ad Academias recens accedunt, Coloniæ Agrippinæ, Basileæ, &

alijs quibusdam Academijs Germaniæ adhiberi solent. Ligneis enim ascijs, dolabris, terebris, forficibus acciduntur, dedolantur, tentantur, tenduntur, cornuaque capitibus admota amputantur.

Quibus ceremonijs admonentur, vt aures, oculos, sensus purgatos adferant, morumque asperitatem, & cornua arrogantiæ, atque inanis persuasionis, quibus vitijs ea ætas ferè madet, deponant, & ante barbam patulis auribus veram eruditionem, expurgato animo, & humili corde itire discant.

Quæ res à Maioribus non sine magna ratione introducta videtur: sed paulatim, vt fit, in abusum abiuit, vt non tã de naturæ & ingenij probatione, quàm de loculis exhauriendis, vel etiam de vindicandis odijs cogitetur: & quod olim virtutis aliqua probatio esse solebat, ad licentiam, peccandique & ebrietatis ansam deflexit, vt loquitur Antonius Posseuinus, lib. 1. Bibliothecæ selectæ cap. 6. vbi hanc receptionem & examen, pupillatu studiosos eximere vocat. Propter istos autem abusus in quibusdam Academijs mos ille abrogatus est: in alijs ad pristinum statum, Christianis dignum, & studiosis minimè grauem reuocari meritò deberet.

Reperi nuper egregium pro Beanis, Germanica lingua conscriptum priuilegium, hoc in eorum gratiam adiungere placuit.

Pri-

Priuilegion von Römischer Key-serlicher Freyheit / für die / so keine Vexation leyden mögen.

Wiltu pein vnd straaff vermeyden/
So spott meiner nicht/ich kans nicht
leyden.

DJr Fabularius Hauptmañ in der Karten/Kappenschmidt zu Narragonien / Narren Vogt zu Schlauraffen / Gubernator vom auffstehen biß zum nidersitzen/ Entbieten allen vnd jeglichen/ in was wirden / wesens oder standes die allenthalben in vnserm Reich zerstrãwet seindt / vnsere gnad vnnd gunst zuuorn / Liebe getrawe/ nach dem wir in erschienen Jahren / zwey Mandat im Truck die übung vnnd Vexation der Narren betreffent/ nacheinader haben außgehen lassen/ in deme das

ihr

ihr solche übung vnnd Vexation von vns in gemelten Mandaten/ verbotten/ in keinem wege vnterlasset/ Derhalben wir jetzundt zum drittenmahl verursagt werden/ euch solches laster mit strengem ernste zuuerbieten/ Dann so diesem mit ernstlicher peen vnd straff nicht begegnet würde/ so müst vnsere Herrschafft des Reichs Narragonien sampt dem Gebiete Stultitiæ in kurtzen Jaren gar zu grundt vnd bodem gehen/ welches vns je nicht/ dieweil wir es noch zur zeit mit geringem schaden wehren mögen/ zu gestatten geziemen wil/ Derwegen wir euch alle zu gute vnd zu erhaltung vnsers Reichs/ dieweil wir vermirckt/ daß übung vnd Vexation verstandt vnd weißheit geben/ also daß die jenigen so dardurch geübt/ hinfür klug/ witzig vnd von vns abtrünnig werden/ im besten betrachtet haben/ daß vns nicht mehr/ wie bißher geschehen/ durch die finger zu sehen/ geziemen will/ sonderen auch mit ernstlicher that vnseren Ampts fürweseren die vbertretter vnd verachter dieses vnsers Mandats höchlich zu straffen/ befehlen/ Wir wöllen auch auß gnaden alle die jenigen/ so kein Vexation leyden mögen/ gefreyet haben/ von aller übung vnd Vexation/ so anders dann mit worten geschicht/ wann sie diesen vnseren versiegelten Brieff bey sich tragen. Wo aber einer darüber so freundtlich sein würde vnd den zeyger dieses vnsers versiegelten Brieffs/ anders dann mit worten vexierte/ der soll in vnser vngnade vnd peenlicher straff seyn. Derhalben sollen die vnsere fleissige auffmerckung haben/ auff solche freueliche verachter/ dieses vnsers versiegelten

Lib.2.Cõfeſſ.ſuarũ cap.2. loſophiam, Diuo Ambroſio præceptore, perſuenerat, lectionem publicam nõ ſtatim deſeruit, ſed ne Auditores ſuos fraudaret, vacantias vindemiales expectare voluit. Priuatæ autem non ab omni Academia ſimul, ſed ſingularum doctrinarum diſcipulis alio tempore, alio ordine, & alia ratione peragebantur. Hebdomadibus enim Lunę, ſeptimo quoq; die Athenienſes, vt hodie etiam obſeruatur, præter publicas illas vacationes feribantur, quod ex Gel- *Gellius lib. 15. cap. 2. Lucianus in Solone.* lio & Luciano colligitur. Noſtri verò Theologi & iuriſprudẽtes die Iouis potiſsimùm feriãtur, quoniam lex, quam illi diuinam, hi humanam interpretãtur, Iouis hominumq; Deûmque parentis filia appellata eſt, vt Marcus Cicero libro ſecundo de legibus, & Dion. Chryſoſtomus περὶ νόμου ſcriptum reliquerunt. Et quemadmodum Moſes omnium legiſlatorum antiquiſsimus, & princeps, leges ſuas à vero Ie- *Strab. lib. 10. Sabellic. li. 1. En. ad 4* houa accepit: ita Radamantus & MINOS Crenſiũ Legumlatores, (vndè Nobiliores Græciæ ciuitates ſuas leges hauſerunt) à IOVE eas accepiſſe Philoſophis creduntur. Ioui præterea temperantiam, quæ bonarum artium & ſacrarum legum procreatrix eſt, veteres tribuerũt. Et Poetæ Mineruã omnis doctrinæ præſidẽ ex ca. Iouis proſilijſſe, fabulãtur, quẽ Iouis partũ Diogenes Babylonius ad Phyſiologiam traduxit. Ci. li. 1. de natura Deorum. Philoſophi verò & bonarum artium, atque linguarum Profeſſores die Martis, fortaſſe quia Mars planeta maſculus eſt & generans, atq; res naturales, de

quibus

quibus ipsi ferè differunt, producens, quare eum Poetæ Iunonis siue aëris esse finxerunt filium: vel quia veteres sanguinem, in quo vita animantium consistit, à Marte se habere credebant. Aut saltem vt eo ipso iuuentutem cõmonefacerent, hæc studia grauioribus doctrinis rectius percipiendis, tractandisque reperta esse, & nequaquam in his tantum laboris, ingenij, & temporis consumendum, atq; consenescendum, vt alia studia, quibus hæc destinata sunt, attingere cum fructu aliquo nequirent, sed diuinis humanisque legibus liberalium artium doctrinam sic inseruire, vt Martis filij ad Iouem patrem officia referuntur, sicut doctissimi viri copiosè ornateque comprobârunt. Quod verò Iurisperiti in Iustiniani, Medici Hippocratis, Philosophi Aristotelis clarissimorum virorum honorem feriantur, inde ortum esse videtur, quòd Anaxagoras, vt author est Plutarchus, rogantibus Lampsacenis, num quid ante mortem mandare vellet? respondit: Nihil aliud, quàm pueri eodem die quo moreretur, ludere permitterentur, sicut suo adhuc tempore diligenter obseruatum fuisse testatur Laertius. Quòd etiam propter mortem & exequias clarissimorum & doctissimorum hominum à prælectionibus abstinetur, hinc fortè natum est, quòd Athenienses mortuo Socrate, ad tempus gymnasia clauserunt. Verùm si quando philosophi per grauiores occupationes suas, præter has ferias docere non possent: hoc tabella præ foribus suspensa literis maiusculis,

& dare se iucunditati volent, caueant intemperantiam, meminerint verecũdiæ, quod erit faciliùs, si in huiusmodi quoque rebus maiores natu velint interesse. Et pro Cœlio: Parcat iuuentus pudicitiæ suæ, ne effundat patrimoniũ; abstineat à scelere, nec intersit insidijs, neminẽ lædat. Quod post honestas exercitationes, ad literarum studia paratiores redire soleant, probat Plautus in Bachidibus.

Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugilatu, pila,
Saliendo sese exercebant magis, quàm scorto aut suauiis.
Ibi suam ætatem extendebant, non in latebrosis locis.
Inde de Hippodromo & palæstra vbi reuenisses domum,
Cincticulo præcinctus, in sella apud Magistrum assideres,
Tuum librum legeres.

Ex studio enim literarum sæpe melancholia & alia incommoda corporis nascuntur, quæ honestis recreationibus curanda sunt. Maria Soci. ad cap. super speculo, ext. de Magistr. &c.

Exercitationes autem & recreationes ingeniorum ab honestate recedere non oportet, sed omni prorsus turpitudine carere debent: vt nihil flagitiosum, nihil contentiosum designetur, verùm etiam cõtentiones, rixę, iniurię procul ab humaniorum literarum alumnis arceantur. De vtilitatibus autem exercitationis corporeæ Neapoli in horti Capellæ muro sic legitur.

Exercitium eſt humanæ vitæ conſeruatio, Carolis naturalis lima, Excitatio dormientis, Naturæ virtutum corroboratio, Superfluitatum conſumptio, Otio inimicum, Temporis lucrum, Iuuentutis debitum, Senectutis gaudium. Ille ergo ſolus ab exercitatione abſtineat, qui vtriuſque ſanitatis beneficio vult carere.

De pilæ, quæ propter commoditates plurimas, nunc ferè à ſtudioſis tractatur, vſu & ratione, Athenæi Dimonax.

Quidam iuuenis luſit pila, vix editus
Annos decem ſeptemq́, Cous patria.
Deum videtur ferre certè hac Inſula,
Qui deſides mox reſpiceret hos incolas.
Nam ſeu pilam caperet, daretúe, hinc omnium
Surgebat ingens clamor, hic concinnitas,
Mos, ordo, quantus explicari nec poteſt,
Nec eſſe dictis, aut ſolet factis virûm:
Nec quis putaret eſſe, pulchritudinis
Tantum nec audiui viri, nec gratia
Vidi, fui captus is hinc ingens malum
Diu moratus, nunc videor ſanus mihi
Nec eſſe demiq́, &c.

Sed de pila ex profeſſo diſputauit Timocrates Laconicus, & apud recentiores ſcriptores varia paſsim reperiuntur. Auguſtinus fatetur quòd puer nimium pila luſerit, vt vapularet, & minus diſceret.

RE-

RECEPTIO ET EXAMEN tyronum, quæ nunc ferè Beanorum depositio vocatur.

CAP. XVI.

INueteratus ille mos, vexàndi eos, qui ad Academias recenter confluunt, ex eo mihi originem traxisse videtur, quòd veteres philosophi neminem in suam disciplinam recipiebant, nisi ingenium, naturam, & mores antę diligenter explorassent, sicut de Pythagora refert Gellius libro 1. Noct. Attic. cap. 9. De Aristotele verò lib. 20. cap 4. Vt ad quam disciplinam natura sua ferentur, atque aptiores essent, cognoscerent: sin omnino ἄμυστοι, ne nobilem ætatem, parentumque sudorem frustra in gymnasio consumerent, dedecorantes & præceptoris, & scholæ auctoritatem. Nam Indorum Brachmani, qui ad tricesimum septimum ætatis annum tacere, frugaliter viuere, carnib. & Venere abstinere nollent, vt incontinentes & ad Philosophiam percipiendam ineptos reijciebant. Lacedæmonij (qui in educatione iuuentutis diligentissimi semper extiterunt) liberorum suorum indolem admotis verberibus tam acriter sæpe experiri solebant, vt non pauci ex eo morerentur. Essæi quoque apud Iudæos, in suum collegium neminem recipiebant, qui biennio patientiæ signa non dedisset, atque iureiurando confirmasset, iustitiæ se cultorem fore, & nulli alteri hæresis dogmata traditurum, conserua-

Strab. li. 15.

Rhodoginus lib. 18. lectionum antiq.

turumque sectæ libros, & ministrorum nomina, vt ex Porphyrio refert Eusebius. Athenienses verò studiosi, vt nouitiorum fastum, arrogantiamque reprimerent, & humaniores atq; faciliores redderent, mirum in modum exagitabant, vexabantque. Nam quidam verbis prouocare, & captiosè petulanterque interrogare; quidam etiam cum ratione & dialectica periculum facere solebant. Quæ sanè res illis, qui huius consuetudinis ignari erant, metum imcutiebat; qui verò norant, iucunda videbatur. Ostentatio enim maiorem præ se timorem ferebat, quàm re vera inerat. Deinde ad balneum per forum deducebant, (sicut Coloniæ ad sepulchrum Aristotelis per forum nouum aliquando fiebat) furiosorum more ita insultantes, vt cum ratione insanire viderentur. Atque sic accuratius perdiscebat, num intrepidus, & constans, patiensque, an mollis, varius, & impatiens esset futurus in studio literarum. Tandem omnino liberatos in balneum introducebant, mox lotos, dignosque habitos in collegium recepturi: teste Gregorio Nazianzeno in Monodia Basilij Magni. Iudicat tamen ibi Nazianzenus, quòd Basilium Magnum ob nominis celebritatem & doctrinam taliter Athenis non vexarint. Sicut nec hoc tempore, vbi similis ferè mos obseruatur, eadem seueritate omnes promiscuè recipiuntur. Tales enim adhuc propemodum ceremoniæ in receptione tyronum, qui ex triuialibus ad Academias recens accedunt, Coloniæ Agrippinæ, Basileæ, & alijs

Euseb. li. 9. cap. 1 præp. Euang. li. 1.

Atheniensium depositio.

alijs quibusdam Academijs Germaniæ adhiberi solent. Ligneis enim ascijs, dolabris, terebris, forficibus acciduntur, dedolantur, tentantur, tenduntur, cornuaque capitibus admota amputantur.

Quibus ceremonijs admonentur, vt aures, oculos, sensus purgatos adferant, morumque asperitatem, & cornua arrogantiæ, atque inanis persuasionis, quibus vitijs ea ætas ferè madet, deponant, & ante barbam patulis auribus veram eruditionem, expurgato animo, & humili corde itire discant.

Quæ res à Maioribus non sine magna ratione introducta videtur: sed paulatim, vt fit, in abusum abiuit, vt non tā de naturæ & ingenij probatione, quàm de loculis exhauriendis, vel etiam de vindicandis odijs cogitetur: & quod olim virtutis aliqua probatio esse solebat, ad licentiam, peccandique & ebrietatis ansam deflexit, vt loquitur Antonius Posseuinus, lib. 1. Bibliothecæ selectæ cap. 6. vbi hanc receptionem & examen, pupillatu studiosos eximere vocat. Propter istos autem abusus in quibusdam Academijs mos ille abrogatus est: in alijs ad pristinum statum, Christianis dignum, & studiosis minimè grauem reuocari meritò deberet.

Reperi nuper egregium pro Beanis, Germanica lingua conscriptum priuilegium, hoc in eorum gratiam adiungere placuit.

Pri-

Priuilegion von Römischer Keyserlicher Freyheit / für die / so keine Vexation leyden mögen.

Wiltu pein vnd straaff vermeyden/
So spott meiner nicht/ich kans nicht leyden.

WIr Fabularius Hauptmañ in der Karten/Kappenschmidt zu Narragonien / Narren Vogt zu Schlauraffen / Gubernator Vom auffstehen biß zum nidersitzen/ Entbieten allen vnd jeglichen/ in was wirden / wesens oder standes die allenthalben in vnserm Reich zerstrawet seindt / vnsere gnad vnnd gunst zuuorn / Liebe getrawe/ nach dem wir in erschienen Jahren / zwey Mandat im Truck die übung vnnd Vexation der Narren betreffent/ nacheinader haben außgehen lassen/ in deme das

jhr

jhr solche übung vnnd Vexation von vns in gemelten Mandaten/ verbotten/ in keinem wege vnterlassset/ Derhalben wir jetzundt zum drittenmahl verursagt werden/ euch solches laster mit strengem ernste zuuerbieten/ Dann so diesem mit ernstlicher peen vnd straff nicht begegnet würde/ so müst vnsere Herrschafft des Reichs Narragonien sampt dem Gebiete Stulticiæ in kurtzen Jaren gar zu grundt vnd bodem gehen/ welches vns je nicht/ dieweil wir es noch zur zeit mit geringem schaden wehren mögen/ zu gestatten geziemen wil/ Derwegen wir euch alle zu gute vnd zu erhaltung vnsers Reichs/ dieweil wir vermirckt/ daß übung vnd Vexation verstandt vnd weißheit geben/ also daß die jenigen so dardurch geübt/ hinfür klug/ witzig vnd von vns abtrünnig werden/ im besten betrachtet haben/ daß vns nicht mehr/ wie bißher geschehen/ durch die finger zu sehen/ geziemen will/ sonderen auch mit ernstlicher that vnseren Ampts fürwesenden die vbertretter vnd verachter dieses vnsers Mandats höchlich zu straffen/ befehlen/ Wir wöllen auch auß gnaden alle die jenigen/ so kein Vexation leyden mögen/ gefreyet haben/ von aller übung vnd Vexation/ so anders dann mit worten geschicht/ wann sie diesen vnseren versiegelten Brieff bey sich tragen. Wo aber einer darüber so freundtlich sein würde vnd den zeyger dieses vnsers versiegelten Brieffs/ anders dann mit worten vexierte/ der soll in vnser vngnade vnd peenlicher straff seyn. Derhalben sollen die vnsere fleissige auffmerckung haben/ auff solche freueliche verächter/ dieses vnsers versiegelten

gelten Brieff vnd sie darumb on alle gnade straffen Nemlich / der kopff soll ihnen zwischen beyde ohren gesteckt werden / Es mögen aber die Richter vnd Ampts fürweser / nach gelegenheit der sachen hierinne handlen, nach deme die schult ist also soll auch die straff folgen.

Zum ersten / sol ein jeder vnser verwanten sein / das er ihme eine erwehle die er nicht vmb ein Königreich gebe / so baldt jn dieselbige freundtlich ansihet / sol er vngezweiffelt glauben / sie sey jhm von hertzen holdt / Deren soll er vngefordert fürsetzen all sein vermögen vnd vetterlich erb / ihr gehorsam sein / was sie jn heist sich in keinem weg beschemen alles glauben was sie sagt, nichts dann alles gůts vertrawen sie schalten vnd walten lassen vber leib vnd gut / dann sie wirdt jhm nichts verhören / das will der Cantzler bürg für sein / Hörte er aber etwas vnerlichs von jhr sagen / soll er auß krafft dises Mandats macht haben zu sagen / es sey alles erstuncken vnnd erlogen was man böß von jhr sagt.

Zum andern / Sol ein jheder der vnsern / vns zu ehren / sich aller hoflichheit befleissigen / kein hēbd anthun / es sey dann zuuor hüpsch gefalten vnnd außgestrichen / vnd so etwa einer nit zarte hembdlein het / soll er allweg vber den dritten tag / oben an das wammes reine tüchlein newen / so meinet man es sey das rein hembd / auch etwa ein reines facitetlein vorn zum ermel oder latzen herauß gucken lassen / all 8. tag zweymal lassen balbieren / ehe sonst dester weniger wein trincken / daran thůt jr vnser ernstlich meinung.

Zum

Zum dritten vnd letsten/wöllen wir võ ampts wegen vnsere verwandten in sonderheit Priuiligiert haben/Dermassen / So baldt sich einer in vnsere Oberkeit begeben/ein hindersas Narragonie worden / den soll mann darbey bleiben lassen/ vnnd jhme niemand vnderstehen zu wehren/Als dann soll kein andere macht haben mit seiner obgenanten tausent schön zu reden/ tantzen/ lachen oder hofiren sonder er allein jr stehts nachlauffẽ/ wer das hört oder sihet sols niemendt sagen jedermann weichen wer vmb die weg ist / das jhn niemandt hindere/es sey tag oder nacht/ Vnd so jm derhalb sein hertzli weihet kranck würd am gurlesse / so jederman nit mitleiden mit jhm hat / Wer das vbersüre vnd vngehorsam befunden/den soll man dem Cantzler anzeigen. Wo man jhn aber weiter Vexieren wolte/soll er macht habẽ zu sprechen.Laß mich mit lieb/ diesen vnsern Brieff herfür ziehen/damit auff sitzen/vnd dauon zum Cãtzler reiten weiter in dieser sach fürzunemen. Dañ wir diß Mandat von euch allesampt vnnd besonder/bey obgemelten peenen/ stet/ fest vnd vnuerbrochenlich wöllen gehalten haben.

Wil man jn aber gnade beweisen / so soll jhm der Korff vorm hinteren abgehawen werden/ vñ sol hin fortan beraubt sein aller güter geselschafft/ also das zum wenigsten kein güter gesel mit jhm tantzen/noch auß jhm trincken soll/ Wir setzen vñ wöllen auch das alle vnsere vnderthanen ein jheder insonderheit soll haben ein Kappe mit langen ohren/ vnd schellen dran/auff daß sie für andern/ so nicht vnsers Reichs genossen sein mögen

wer-

werden/Dann es ist je offenbar/daß wir bey allen weysen Völckern unsers unweisen Volcks halben/weiter so wöllen wir auch hinfürter niemand auß den unseren sich auff weißheit zu begeben gestatten / und das sonderlich / so man beym Byer oder Wein ist / Dann es ist nicht wol müglich/ daß die Weißheit daselbst/ ohn übung und Vexation möge gehandelt werden / Solchs haben wir euch auter meinung nicht wöllen verhalten / auff daß sich menniglich weiß darnach zu richten/ und des zum warhafftigen urkunde / haben wir unser Siegel auff diesen unsern Brieff gedruckt/ darmit sich niemandt möchte entschüldigen und sagen/es were nicht unsere ernstliche meinung. Gegeben in unser Statt Narragon / hinder dem Schalcks berge / bey Boffingen auff der Peltzmüllen/ Im Jahr so man zalt hinden unnd forn am drey unnd achtzigsten tage des Schalcksmomonats.

DE SIGNO, VEL CAMPANA, quo opportuno tempore studiosi conuocantur.

CAPVT XVII.

SEmper etiam veteribus Philosophis κώδωνα siue tintinabula in vsu fuerũt, quibus remotiores, ne qui à prælectionibus sese absentarent, opportuno tempore in scholam conuocarentur. Vnde Iuuenalis:

Satyra 6. *Tot pariter pelues, tot tintinabula dicas Pulsari:*

Et

Et Martialis:

Sonat æs thermarum, ludere pergis.

Qua de re elegans historia refertur de Iasseis apud Strabonem libro 14. Geographię: Cùm Citharædus quidam, inquit, artem suam ostentaret, audirentque eum Iassei, statim vt tintinabulum increpuit, ilicò omnes relicto Citharædo dilapsi sunt, præter vnum surdastrum. Citharędus itaq; propius ad illum accedens: Gratias tibi, inquit, ingentes habeo, cùm propter Musicæ studium, tum propter honorem erga me: nam cæteri quàm primùm tintinabulum increpuit, omnes abierunt. Quid ais, inquit, nũ tintinabulum sonuit? quòd cùm affirmaret Citharædus. At tibi ait ille, bene sit, & surgens ipse etiam digressus est. Rectè ergo non solùm studiosi in Gymnasia, sed tota etiam Vniuersitas, si commodè fieri possit, sonitu campanæ conuocatur. Sicut Persarum quoque Magi, authore Sabellico, facere consueuerunt. Et promiscuum vulgus ad conciones sacras, quæ veræ prælectiones sunt, atque orationes suas rectiùs persoluendas, in templum per campanas euocatur. *Zazius in paratit. Quod cuiusque Vniuersitatis.*

Nicephorus Gregoras author est, quòd per Græciam seriò aliquid tractaturus Patriarcha, vel Episcopi, sacris tintinabulis populum conuocarint. Et quod seditiosi aliquot ciues Thessalonicenses Imperatoris edicto trucidandi, sacra tintinabula pulsauerint, populiq; concurrentis opera euaserint. *lib. 8. hist. Rom. & lib. 9.*

Conuocatio Vniuersitatis, quæ per campa-

nam fit, quando sufficiat, & qui sint illius effe-ctus, declarat Córadus Lancellottus in suo Decurione num. 38.

Campana verò loquitur apud Glossatorem in extrauagan. communibus, de off. Custod.

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego Clerum,
Defunctos ploro, pestem fugo, festa decoro.

DE VIRGIS ET FERVLA.

CAPVT XVIII.

Li. 1. cap. 2. QVamquam Fabius Quintilianus ingenuum & liberalem puerum cædi minimè vult: tamẽ quia omnium iuuenum promiscuè habenda ratio est, multi verò optimorum præceptorum beneuolentia, & rationibus in officio retineri, & ad honesta exercitia perduci non possunt, nisi verbera quando-
Prouer. 22. que adhibeantur & plagæ: stultitia enim alligata est cordi pueri, & virga disciplinæ eradicabit eam: idcirco quòd ea, si ratio & puerorum ingenia postulare viderentur, cum iudicio vsurpanda essent, & Chrysippus optimus iuuentutis præceptor probauit, & à veteribus Philosophis ferè receptum esse nos scimus, & Fabius ipse fatetur. Vnde Euripides. Sunt præmium lasciuienti verbera. Verùm ne caput, cæterasq́; principes, atque vitales corporis humani partes per animi impotentiam læderent, & quos ad erudiendum ornandumq́; susceperant, turpes, mutilos & ineptos ad discendum redderent: rectè à Maioribus nostris sancitum est, vt

virgis & ferula præceptores vterentur, quibus ea membra cõtrectarent, quę à periculo maximè tuta sunt. Qui mos à Gręcis etiam profluxisse videtur. Illi enim cùm purum & non dilutum vinum biberent, atq; furiosi inuicem baculis pulsarent tam acriter, vt haud pauci occiderentur: Dionysius pcsthac ferula pro baculis vti voluit. Quare eum depicturi, ferulam in manus dare solebant. Et Apuleius libro secundo floridorum de Psittaci castigatione loquens: Quæ rusticum nostrum sermonem cogitur æmulari, ferrea clauicula caput tunditur, imperium Magistri vt persentiscat, hæc ferula discenti est, &c. Nec in conuiuijs solùm, vti Dionysius instituerat, sed in scholis etiam Græci ferulam vsurpare voluerunt: Athenæi enim Timocles: *Eusebius l. 12. c. 2. præparat. Euangeli.*

opus esse adhuc
Trepidare, & alapis cædi, & in teneras manus
Recipere plagas, res profectò suauis est?

Quod Romani quoque imitari cœperunt. Horatius enim libro primo sermonum:

Nam vt ferula cædas, meritum maiora subire
Verbera, non vereor.

Et Iuuenalis:

Et nos ergo manum ferulæ subduximus, & nos
Consilium dedimus Syllæ. Diuus quoque noster

Hieronymus, & nos, inquit, didicimus literas, & sæpe manum ferulæ subduximus. Christianissimus Poëta Prudentius:

Ætas prima crepantibus fleuit sub ferulis.

Quòd Theodosij Imperatoris filius Arca-

dius à magiſtro ferula cæſus fuerit, narrat Nicepharus lib.12.hiſtoriæ Eccleſiaſticæ.Caius etiam Imperator, auctore Tranquillo, Græcæ Latinæque eloquentiæ Syracuſis & Lugduni certamina inſtituit, vbi in dicendo ſcribendoque victi, præmia quædam victoribus conferre, eorundemque laudes edere cogebantur: eos verò qui maximè diſplicuiſſent, ſcripta ſua ſpógia linguaue delere iuſsit, niſi ferula obiurgari maluiſſent. Virgarum autem vſus antiquiſsimam etiam originem habet Fabius enim Pictor refert, quòd Ianus, vt Colonias in officio retineret, ſingulis virgas ſingulas tradiderit. Prætores quoq; Romani, authore Plutarcho, virgis vtebantur, quibus malitiam, quæ medicabilis eſſe videretur, corrigerent, non ſecuri ſtatim amputarent. Vnde Iuuenalis:

Hiſtor. eccleſ. lib. 12. cap. 23.

Metuens virga tam grandis Achilles,
Cantabat patrijs in montibus.

Cratem Thebanum à principe Gymnaſij Thebani, ſiue, vt alij volunt, Corinthij flagris cæſum fuiſſe ſcribit Laertius.

Ita virgas & ferulam *Pædagogorum* ſceptra vocat Martialis, quibus à nequitia & vitijs deterreant magis diſcipulos. quàm lædant.

Nates potiſsimùm virgis cædi pueris, ait Rhodoginus, quòd illa corporis pars, ob cutis craſsitudinem, cui calloſum & ſolidum quiddam inſit, minus periculi habeat. Sed quãquã in præſens non de vſu (id enim alibi fortaſſe ex profeſſo cómodius facere poterimus) verùm de ortu & inuentione virgarum, & ferulæ inſtituta

Vide officiorũ ſcholaſticorum li. 1. c. 29. & lib. 2. cap. 28.

ſtituta diſputatio eſt: tamen hoc pædagogos non ignorare oportet, quòd permultum referat, ſi pro ingeniorum & temporis diuerſitate, cum ratione quadam & iudicio prudenter vtantur, & ſicut Baſilius ille Magnus præcipit, menſuram & modum medelæ & ſanationis peccatorum adhibeant. Nam & indulgentia nimia iuuentutem ferè corrumpit, & nimis acerba increpatio multos à propoſito ſtudendi fugat, inquit Fabius, quòd ſic obiurgāt quaſi oderint. Quæſt. 53. diff. explicat.

Quòd caſtigati à pręceptoribus minimè iraſci, aut vindicare, ſed gratias potius agere debeant lib. 2. offi. ſcholaſt. cap. vlt. demonſtraui.

Quia verò quantumuis eruditi & diligentes præceptores diſcipulis ſuis perpetuò adeſſe, eoſque in omnibus obſeruare non poſſunt: iccirco quædam ratio introducta eſt, vt delicta per alios deferrentur: & diſcipuli aut virtutis amore, aut plagarum formidine & metu ad virtutum bonarumque artium & linguarum ſtudia inuicem excitarent, nimirum vt à præceptore notati, alios ipſi obſeruare, eorumq; obſcænè petulanter aut indecenter dicta factaque & neglecta accuſare cogerentur.

Huc forſan alluſit Terentianus Laches: An quia ruri eſſe crebrò ſoleo, neſcire arbitramini quo quiſque pacto hìc vitam veſtrorum exigat? Multo melius hic quæ fiunt, quàm illic vbi ſum aſsiduè ſcio. Hecyra act. 2. ſcen. 1

Apud Lacedæmonios puerorum præfecti

tabula notabant eos, qui deliquerant, vt suo tempore punirentur.

Athenienses verò, vt frequentes in concionem venirent, fune, rubro colore oblito, ministri publici populum cingebant, agebantque in concionem: si quis contagio funis notatus appareret, mulctam dare cogebatur.

DE LITERIS, DEQVE TAbulis, & papyro, charta, & pergameno.

CAPVT XIX.

ADami posteritas statim in exordio mundi disciplinas à se repertas literis, duabus columnis, lapidea & latericia, inscripserunt: vt mox dicetur capite sequenti & lib. 2. cap. 1.

Tandem Moses Decalogum tabulis lapideis Dei manu scriptum accepit.

Veteresq; Romani & Athenienses in tabulis æneis aut ligneis scribere solebant. Quòd infra suis locis indicabitur.

Paulatim papyri & chartæ vsus inoleuit. Quem alioqui antiquissimum fuisse, ex Esaiæ cap. 18. colligitur. Væ terræ cymbalo alarum, quæ mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas.

Quæ de venenatis Iudæorum, aut hæreticorum papyreis siue chartaceis epistolis ibi Hieronymus, & Gnāgneus, ad caput vlt. act. Apost. intelligunt.

Palmarumque folijs, arborum quarundam libris,

libris, plumbeis, cereisq; materijs prout quisq; poterat, vtebantur. *Vide in Bibliothecis Romanis.*

Id chartæ genus, quo nunc vtimur, ex linteolis contritis confectum, recentius esse apparet, & papyri à frutice sumptum nomen retinet. Membranas à tectu membrorum, quæ corio teguntur, nominatas Varro putat, & à Pergamo, vbi inuentæ fuerint, pergamenas nũcupari perhibent. *Polid. lib. 2. cap. 8. P. Thol. lib. 16. ca. 3. & 4.*

Quas apud Iudæos & Aegyptios tempore Ptolomæi Philadelphi in vsu fuisse, ex Iosepho & alijs in Aristæa demonstraui.

Aegyptij primi fuerunt, qui per figuras animalium mentis sensum effingebant. Qua de re antiquissima monumenta, saxis impressa, extare dicuntur. De quibus volumen edidit Pierius Valerianus, Relat. à Matth. Quado, lib. 1. Geograph. De istis symbolis in Aegypto fusius differetur.

Indorum quoque Sacerdotes olim Hierogliphicis imaginibus annales conscribere solebant. Peruuini laneis funibus vtebantur, quos quippos vocabant, quibus implicitis diuersarum figurarum nodis numerum supputabant à monade ad denarium, atque inde altius ascendendo nodis colores imprimebant, ijs rebus similes, quas indicare volebant. Quælibet prouincia Notarios habebat, qui per hos colores rerum gestarum memoriam, velut literarum monumentis haustam plebi insinuarent, & si quid accideret posteritate dignum, per eorum nodorum colores annotarent. *Iouius lib. 14. Matth. Quadus lib. 5. cap. 15. Geogr.*

Hiere.36. Baruch Propheta scribebat volumen sermonum Hieremiæ atramento: Rex volumen illud scidit scalpello, & iussit igni comburi.

Ezech.c.9. Apud Ezechielem Prophetam, vir quidam atramentarium scriptoris in lumbis, & ad renes habuisse dicitur.

Quem virum Dei Angelum significari aiunt, qui habitu Pontificis, vestitus lineis indumẽtis, omnium peccata describeret, & sanctorum à peccatoribus numerum segregaret. D. Hieron. Alij per virum illum, Deum ipsum intelligere malunt: qui actiones hominum bonas & malas diligenter aduertat.

Quod Græci καλαμάριον, nos atramentariũ vocamus, quòd in illo calami, in hoc atramentum recondatur. Multi, ait ibi Hieronymus, significantius thecas vocant, ex eo, quòd sint thecæ scribentium calamorum.

Vnde huius rei vetustas perspicitur.

DE BIBLIOTHECIS.

CAP. XX.

Vide etiam Theolo lib 16 c 7. Pol. l.2.c.7

Bibliothecæ quoque semper magno in honore apud omnes gentes fuerũt. Sicut in earum Academijs aperietur.

Et meritò quidem. Nam bonarum literarũ atq; artium thesauri in libris, & magistris mutis, perpetuis tamen conseruantur, & hinc in omnem euentum ea depromuntur consilia & solatia, quę nullo auro, vel argento, nullisue humanis opibus vel viribus cõparari possunt.

Ideoque

Ideoq; in exordio mūdi Adami filij ea, quę de bonis artibus inuenerant, metu Diluuij, & memorię causa, duabus columnis inscripserūt, de quibus libro 2. in Iudęa agetur. Et post Diluuium Babylonij, Assirij, Aegyptij, cæteræq; omnes gentes suas bibliothecas habuerunt.

Roma ad picturam Bibliotheca Babylonica legitur.

Daniel & Socij linguam scientiamq; Chaldęorum ediscunt.

Cyri decretum de templi instauratione Darij iussu perquiritur.

Ad picturam Biblioth. Atheniensis.

Pisistratus primus apud Græcos publicam bibliothęcam instituit.

Seleucus bibliothecam à Xerxe asportatam referendam curat.

Ad picturam biblioth. Alexandrina.

Ptolomęus ingenti bibliotheca instructa, Hębræorum libros concupiscit.

LXX. Interpretes ab Eleazaro missi sacros libros Ptolomæo reddunt.

Ad picturam biblioth. Romanorum.

Tarquinius superbus libros Sybillinos tres, alijs à muliere incensis, tandem emit.

Augustus Cæsar Palatina Bibliotheca magnificè ornata viros literatos fouet.

Ad picturam Biblioth. Hebrea.

Esdras Sacerdos & Scriba bibliothecam sacrā restituit.

Moyses librum Legis Leuitis in tabernaculo reponendum tradit.

Ad picturam Bibliothecæ Cæsarienſ.

S. Pamphilus Presbyter & Martyr, admirandæ ſanctitatis & doctrinæ, Cæſareæ ſacram bibliothecam conficit, ſuaque manu deſcribit.

Ad Hieroſolymitanam.

S. Alexander Epiſcopus & Martyr, Decio Imper. in magna temporum acerbitate, ſacrorum ſcriptorum libros Hieroſolymis congregat.

Ad Bibliothecam Apoſtolorum.

S. Petrus Sacrorum librorum theſaurum in Rom. Eccleſia perpetuò ſeruari iubet.

Ad Bibliothecam Pontificum.

Romani Pontifices Apoſtolicam Bibliothecam magno ſtudio amplificant, atque illuſtrant.

De Bibliotheca Xiſti V. in vita illius Cicarella refert: Inter alia iucundiſsima loca, quæ in Vaticano ſunt, is eſt primarius, quem Beluedere nuncupant. Hunc locum Xiſtus tanquam inſtituto ſuo aptiſsimum elegit, & in eo nobiliſsimam Bibliothecam ædificare cœpit. Præter ædificia verò, quæ libris reſeruantur, alia confeſtim noua condidit, in vſum eorum, qui Bibliothecam cuſtodiunt: quorundam etiam literatorum, qui in ea incolerent, vt ipſius protectoris, ſi quando valetudinis gratia ſuum habitaculum mutare velit. Ipſa autem Bibliotheca ædificium eſt longum & vacuum ad 318. palmos in longitudine, 69. in latitudine extenſum. Multas habet in medio columnas cęmentitias

titias optimo ordine diſpoſitas. Ipſum ædificium Occidentem ſpectat, vnde & lumen intercipit. Licet à Meridie quoque & Ortu illuſtretur; à latere molis huius in vſum Bibliothecæ publicæ conſtructæ, duo alia minora ædificia adiecta ſunt, quæ Bibliothecæ ſeruiunt ſecretiori. Totam hanc Bibliothecam Xiſtus foris & intus elegantiſsimis picturis exornauit. Foris parietes calce nigra & candida iuſsit incruſtari, & in ijs multas virtutum, ſcientiarum, aliarumque ad rem literariam pertinentium imagines delineari: Intus verò præter alia multa, quæ cernuntur, pingi fecit Eccleſiæ Concilia 16. & ſub vnoquoque propria legitur inſcriptio. quæ continent res memorabiles.

Sub primo itaque Concilio Nicæno hæc verba deſcripta ſunt. *S. Silueſtro Papa Fl. Conſtantino Magno Imperat. Chriſtus Dei Filius Patri Conſubſtantialis declaratur. Arij impietas condemnatur. Ex decreto Conſilij Conſtantinus Imp. libros Arianorum comburi iubet.* Sub Cõcilio Conſtantinopolitano, quod proximè ſequitur, ſic legitur: *S. Damaſo Papa & Theodoſio Iun. Imp. Spiritus S. diuinitas propugnatur. Nefaria Macedonia hereſis extinguitur.* De Ehpeſino Concilio dicuntur hæc: *S. Cæleſtino Papa & Theodoſio Sen. Imperat. Neſtorius Chriſtum diuidens damnatur. B. Maria virgo Dei Genitrix prædicatur.* Sequitur pictura primi Concilij Chalcedonenſis, ſub quo legitur: *S. Leone PP. & Marciano Imp. infelix Eutyches vnam tantùm*

Concilia Eccleſiæ earum inſcriptiones.

Nicænum

Conſtantinopolit. 1.

Epheſinum.

Chalcedonenſe 1.

Conſtantinop. 2.

Conſtantinop. 3.

Nicæ. 2.

tantùm in Christo naturam afferens, confutatur. Secundo Concilio Cõstantinopolitano, quod proximum est, hæc inscriptio subiecta est: *Vigilio Papa, & Iustinia͂o Imp. Contentiones de tribus capitibus sedãtur Origenis errores refelluntur.* Iuxta Cõcilium hoc aliud tertium Constantinopolitanum expressum est, cum hac inscriptione: *S. Agathone Papa, Constantino Pagoneto Imp Monothelita hæretici, vnam tantùm in Christo voluntatem dicentes, exploduntur.* De Concilio Nicæno secundo, ibidem picto, sic dicitur: *Adriano Papa. Constantino Irenes F. Imp. Iconomachi reijciuntur, sacrarum imaginum veneratio confirmatur,* Quarto concilio Constantinopolitano: adscriptum est: *Adriano II, Papa, Basilio Imp. Ignatius Patriarcha Constantinop. in suam sedem, pulso Photio restituitur.* Pone hoc spectatur primum Concilium Lateranense generale, cum hoc elogio: *Alexãdro* III. *Põt. Federico* II. *Imp. VValdenses & Cathari hæretici damnantur; Laicorum & Clericorum mores ad veterem disciplinã restituuntur. Torneamenta v.tantur.* Sub secundo vniuersali Concilio Lateranensi scriptum est; *Innocentio* III. *Pont. Federico* II. *Imp. Abbatis* Ioachim *errores damnantur, bellum sacrum de Hierosolyma recuperanda decernitur. Crucesignati instituuntur.*

Ab vno latere huius picturæ imago S. Frãcisci Ecclesiam S. Ioannis ruinam minitantem ne labatur substin ẽtis, cernitur id, quod Innocentius in somnijs viderat: quare & hæc adiecta est inscriptio: *Innocentio* III. *Pont. per quietẽ S. Fran-*

S. Franciscus Ecclesiam Lateranensem subsi nere visus est. Ab altero latere S. Dominicus delineatus est, qui eiusdem Innocentij tempore hæresin in Aquitania Tholosę natã restinxit, inscriptio illius hæc est: *S. Dominico suadente contra Albing. hæreticos Simon Comes Montisfortes pugnam suscepit, egregieq; confecit.* Sequitur Concilium primum Lugduni celebratum, cum tali inscriptione: *Innocentio IV. Pont. Max. Fridericus II. hostis Ecclesiæ declaratur, Imperioq; priuatur. De terra sancta recuperatione constituitur. Hierosolymitanæ expeditioni Dux Ludouicus designatur. Galero Rubro & purpura Cardinales donantur.* Sub Concilio Lugduni celebrato Sixtus etiam scribi mandauit: *Gregorio X. Pont. Græci ad S.R.E. vnionem redeũt. In hoc concilio S. Bonauẽtura egregia virtutũ officia Ecclesiæ Dei præstitit. Tartarorũ Rex à F. Hieronymo Ord. Minor. ad Conciliũ perducitur. Rex Tartarorum solẽniter baptizatur.* Post dicta Concilia cũ sequẽti scriptura spectatur Cõciliũ primũ Viẽnẽse: *Clemente V. Pont. Clementinarum Decretalium Constitutionum Codex promulgatur. Processio solemnitatis corporis Domini instituitur. Hebraica, & Chaldaica lingua professio, fidei ergo, in nobilissimis quatuor Europæ Academijs instituitur.* Picturæ de Cõcilio Florẽtino subscriptũ est: *Eugenio IV. Pontifice Græci, Armeni, Æthiopes ad fidei vnitatem redeunt.* De concilio Lateranensi vltimo sic dicitur: *Iulio II. & Leone X. Pont. Max. Bellum contra Turcam, qui Cypriam & Ægyptum proximè Sultano victo occupabat,*

pabat, decernitur. Maximilianus Cæsar, & Franciscus Rex Galliæ bello Turcico Duces præficiuntur. Inscriptio denique Concilij Tridentini, quod vltimo loco depictum cernitur, hæc est: *Paulo III. Iulio III. Pio IV. Pontif. Lutherani & alij Hæretici damnantur. Cleri populiq; disciplina ad pristinos mores restituitur.*

Præter hæc Concilia, etiam hic celebriores totius orbis terrarum, quæ ab orbe condito fuêre, depictæ, spectnatur Bibliothecę; quas & nos hic quoque summa, qua possumus, breuitate cum suis inscriptionibus referemus. Prima itaque inter has est Hebræorum, cum his literis: *Moyses librum legis Leuitis in Tabernaculo reponendum tradit. Esdras Sacerdos & Scriba Bibliothecam sacram restituit.* Sequitur Bibliotheca Chaldæorum in Babylonia: *Daniel & socij scientiam Chaldæorum addiscunt. Cyri Decretum de templi instauratione Darij iussu perquiritur.* Græcorum, seu Atheniensium Bibliothecæ inscriptum erat: *Pysistratus primus apud Græcos publicam Bibliothecam instituit. Seleucus Bibliothecam à Xerxi asportatam, referendam curat.* Sub Bibliotheca Aegyptiorum, quæ erat Alexandriæ, scriptum legebatur. *Ptolemæus ingenti Bibliotheca instructa, Hebræorum libros concupiscit: Septuaginta duo interpretes ab Eleazaro missi sacros libros Ptolemæo reddunt.* Bibliotheca Romana hûc habet titulum: *Tarquinius superbus libro Sybilinos tres: alijs à muliere incensis, tantundem emit. Augustus Cæsar Palatina Bibliotheca magnificè ornata, viros literatos fouet.*

Celebriores totius orbis Bibliothecæ.

Hebræor.

Chaldæor.

Græcor.

fouet. Hanc ſequitur Bibliotheca Hieroſolymitana, ſub qua poſitũ erat; *S. Alexãder Epiſcopus & Mart. Decio Imper. in magna temporum acerbitate ſacrorum ſcriptorum libros Hieroſolymis congregat.* Deinde Bibliotheca Cæſarienſis cum hac inſcriptione; *S. Pamphilus presbyter & Mart. admirandæ ſanctitatis & doctrinæ Cæſariæ ſacram Bibliothecam conficit: multos libros ſua manu deſcribit.* Hanc iuxta depicta eſt Bibliotheca Apoſtolorum, de qua ſic prædicatur; *S. Petrus ſacrorum librorum theſaurum Romanæ Eccleſiæ aſſeruari iubet.* Bibliotheca Pontificũ vltimo loco cernitur effigiata, cuius hæc eſt inſcriptio: *Romani Pontifices Apoſtolicam Bibliothecam magno ſtudio amplificant & illuſtrãt.*

Quod ſi antea nobis conſtitiſſet, materiam hanc de Bibliothecis tam fore prolixam, forſan aut ab ea abſtinuiſſemus, aut non ita exactè atque ſingulariter eas deſcripſiſſemus. Nam & exiguum illud, quod ſupereſt, ſilentio tranſire non poſſumus: tum vt opus ſit abſolutũ, poſtquam ſit cœptum: tum etiam, quia nobis omnino perſuaſum eſt, eos, quibus iucundum eſt legere libros, etiam cum voluptate viſuros res tam ſingulares, ad ipſos libros pertinentes. Dicemus igitur in ſequentibus, iſtic oſtendi pictos omnes homines, qui ob literarum inuentionem toti mundo ſunt celebriores. In prima columna ſpectatur Adamus cum hoc titulo: *Adam diuinitus edoctus, primus ſcientiarum & litterarum inuentor.* Secunda columna exhibet filios Seth, Adami Nepotes, cum hoc elogio: *Inuentores litterarũ & ſcientiarum.*

Filij

Adam Filij Seth. Abraham. Moyses Esdras. Mercurius. Hercules Aegyptius Meno. Isis. Phoenix. Cadmus.

Filij Seth columnis duabus rerum cælestium disciplinam inscribunt. Sequitur Abraham, sub quo notatum est: *Abraham Syras & Chaldaicas literas inuenit.* Pone illum expressæ sunt literæ, quas ille inuēit. Post Abrahamū cernitur Moyses, Dux & Legislator populi Hebraici, cum hac scriptura: *Moyses antiquas Hebraicas literas inuenit.* De Esdra verò Sacerdote & Scriba eiusdem populi Hebraici, qui proximè collocatus est, dicitur; *Esdras nouas Hebræorum literas inuenit.* In tertia columna prodit Mercurius Aegyptius, eius titulus est: *Mercurius Theot. Ægyptijs sacras literas conscripsit.* Adiunctum habet ille Herculem Aegyptium, de quo legitur: *Hercules Ægyptius Phrygias literas cōscripsit.* De Ménone qui sequitur, hæc referuntur: *Menon Phoroneo æqualis, literas in Ægypto inuenit.* Non procul hinc Isis regina Aegypti spectatur, cuius hæc est inscriptio; *Isis Regina Ægyptiarum literarum inuentrix.* In quarta columna imago Phœnicis, Phœniciæ Regis delineata est, eique subscriptum: *Phœnix literas Phœnicibus tradidit.* Sequitur Cadmus, cui adscriptum est: *Cadmus Phœnicis frater literas sexdecim in Græciam intulit.* Ipsę autem literæ supra caput illius depictæ sunt. His literis dicitur Palamedes adiunxisse quatuor alias, & totidem alias Simonides Melicus, quæ omnes simul iunctos faciunt vigintiquatuor. Aristoteles (vt scribit Plinius) dicit antiquas literas Grȩcorum fuisse decem & octo, duos adiunxisse Epicharmum & non Palamedem. Ipsa autem rei veritas incerta

certa est, & dubia, cùm in obscurissimæ antiquitatis visceribus sepulta sit. Subsequitur Linus Thebanus, cum his verbis: *Linus Thebanus Græcarum literarum inuentor.* Inde Cecrops Atheniensium Rex, cui adiectum; *Cecrops Dipies primus Atheniensium Rex, Græcarum literarum author.* In quinta columna primo loco pictus est sapiens ille Philosophus Pythagoras, de quo dicitur: *Pythagoras literam ad humanæ vitæ exemplum inuenit.* In alio columnæ latere effigies Epicharmi Siculi, cum hoc dicto: *Epicharmus Siculus duas Græcas addidit literas.* Simonidi Melio hæc verba subiuncta sunt: *Simonides Melius quatuor literarum inuentor.* Palamidi verò hæc: *Palamedes bello Traiano literas quatuor adiecit.* In sexta Columna posita est imago Nicostratæ Carmentæ, matris Euandri, hâc sub se habens inscriptionem: *Nicostrata Carmenta Latinarum literarum inuentrix.* Literæ quas inuenit, ibidem quoq. appositæ, sunt hæ: A, B, C, D, E, F, G, H, I, L, M, N, O, P, R, S, T, V. Subsequitur Euãder Rex Arcadiæ, cum hac inscriptione: *Euander Carmentæ F. Aborigines literas docuit.* Iunctum habet ille sibi Demaratum Corinthium, cuius elogium est: *Demaratus Corinthius Hetruscarum literarum Author.* Hic verò Claudium Cæsarem Romanorum Imperatorem, de quo legitur: *Claudius Imp. tres nouas literas adinuenit.* Hæc verba sub illo scripta sunt, at supra caput illius additum est: *F. reliquæ duæ vsu obliteratæ sunt.* Hoc est, vna istarum literarum est F. reliquæ duæ non

Linus. Cecrops. Pythagoras. Epicharmus. Sicului.

amplius in vsu sunt, neq; satis constat, quæ istæ fuerint. Mihi autem non fit verisimile literarum F. Claudio inuentam, cum ea apud Ciceronem, qui multis annis Claudij tempora antecessit, inueniatur: immò is ipse nono libro Epistolarum ad Atticum prædium suum vocat Formianum. Digamma, quia incipiebat à litera F, quæ dicitur digamma, cum figuram duorum T, habere videatur. Dicendum itaque est: Claudium literam hanc dilucidius explicasse, aut aliud quod circa illam egisse, vnde nomen inuentoris consecutus est. In septima columna imago S. Ioannis Chrysostomi visitur, cui subiecta est hæc inscriptio; *Ioannes Chrysost. literarum Armenicarum inuentor*. Et effigies D. Hieronymi, cum hoc titulo: *S. Hieronymus literarũ Illyricarum inuentor*. Post illum S. Cyrilli, de quo; S. Cyrillus aliarum literarum Illyricarum inuentor. Illos sequitur Vlphias episcopus, cui subiectum: *Vlphias episcopus Gotthorum literas adinuenit*. In octaua & vltima columna effigies Domini nostri Iesu Christi formata est, cui subscriptum: *Christus summus Magister, cælestis doctrinæ author*: deinde Pontificis Romani, cum titulo: *Christi Domini Vicarius*: tandem & Imperatoris, cuius inscriptio est: *Ecclesiæ defensor*.

Bibliothecæ arcanæ ornamẽta. Hæc sunt præcipua, quæ in hac Bibliotheca Vaticana publicè depicta spectantur, scriptaq; leguntur. In secreta verò Bibliotheca, Doctorum Ecclesiæ, multorumque Sanctorum effigies, cũ multis præclaris Sixti operibus & mo-

numentis

numentis delineatæ sunt. Has omnes figuras ordine recensere non est nostri instituti: putauimus enim hîc non omnia, sed ea tantùm describenda, quę in hac Bibliotheca videntur celebriora, magisque singularia. Superest, vt coronidis loco huic quoque descriptioni addamus duas illas tabulas marmoreas, quę in dicta Bibliotheca cernuntur, & quæ in ijs scripta sũt, hoc loco referamus. In priore tabula leguntur hæc:

Sixti V. Pont. Max. Perpetuo hoc decreto de Libris Vaticanæ Bibliothecæ conseruandis, quæ infra sunt scripta, hunc in modum sancita sunto, inuiolatéq; obseruanto. Nemini libros, Codices, volumina huius Vaticanæ Bibliothecæ ex ea auferẽdi, extrahendi, alióue asportandi, non Bibliothecario, neq; custodibus, Scribisq;, neq; quibusuis alijs cuiusuis ordinis & dignitatis, nisi de licentia summi Rom. Pont. scripta manu facultas esto. Si quis secus fecerit, libros, partemue aliquam abstulerit, extraxerit, clepserit, rapseritq; carpserit, corruperit dolo malo, ille à fidelium communione eiectus, maledictus, anathematis vinculo colligatus esto. A quoquam præterquam Rom. Pont. ne absoluitur.

Secundæ verò tabulæ inscriptio ad perpetuam rei memoriam hæc est: *Sixtus Pont. Max. Bibliothecam Apostolicam, Sanctissimis prioribus illis pontificibus, qui beati Petri vocem audiuerunt, in ipsis adhuc surgentis Ecclesiæ primordijs inchoatum, pace Ecclesiæ reddita Laterani institutam: à posterioribus deinde in Vaticano, vt ad vsus pontificios paratior esset, translatam, ibiq; à Nicolao*

auctam, à Sixto IV. insigniter excultam, quo fidei nostræ & veterum Ecclesiasticæ disciplinæ rituum documẽta omnibus expressa, & aliorum multiplex sacrorum copia librorum conseruarentur, ad purã & incorruptam fidei veritatem perpetua successione in nos deriuandam, toto terrarum orbe celeberrimam, cum loco depresso, obscuro & insalabri sita esset, aucta peramplo, vestibulo, cubiculis circum & infra: scalis, porticibus, totoq; ædificio à fundamentis extructo, subsellijs, pluteisq; directis, libris dispositis, in hunc editum, perlucidum, salubrẽ, magisq; opportunum locum extulit. Picturis illustribus vndiq; exornauit, liberalibusq; doctrinis & publicæ studiorum vtilitati dicauit. Anno M.D. LXXXV III. Pont.

Officina typographica à Sixto in Vaticano instituta.

Non procul ab hac Bibliotheca in eodem loco typographiam Sixtus instituit, in qua libri ab hæreticis corrupti, profanati, varijsque erroribus aspersi, emendati, pristinæ candori restituti, & ad sinceram authorum veritatẽ reducti imprimerentur. Varijs quoq; linguis, etiam barbaris, exoticisque vera fidei nostræ dogmata, libri, miracula, & opera sanctorum patrum pulcherrimis typis excusa, ex eadem officina prodirent: vt hoc modo ad omnium vtilitatem cultus Christianus propagaretur, & defenderetur. Huic tam difficili, sumptuoso, sed vtilissimo negotio præfecit Pontifex Dominicum Basan, virum rerum gerendarum experientia, magnitudine animi, alijsque virtutibus laudabilem, ideoque omnium iudicio ad hoc opus aptissimum. Quod & ille re ipsa

teſtatus eſt:exiguo namque temporis ſpatio abundè ſibi comparauit,& in ordinem redegit omnia, quæ ad Regiam & Pontificiam calcographiam poſſent deſiderari,in operis quoque curſu ſingulari vigilantia,admiranda dexteritate,prudentia,& integritate vſus eſt. Iuſſit pōtifex eidem Baſę ad huius operis executionem viginti ducatorum millia numerari, quā ſummam decem annorum ſpatio Reuerendæ Cameræ Apoſtolicæ reſtituere pollicebatur. Acta ſunt hæc à Pōtifice XVI. Aprilis,anno poſt natum Chriſtum M.DLXXXVII.

Franciſcus Patritius Senenſis, Pontifex Caietanus lib.8.tit.15. De Inſtitutione reipublicæ, ad Sixtum IV. PP.

BIbliotheca, inquit, ſalubri ac quieto loco inſtituenda eſt. Nec permittendum, vt ciues tanto munere fraudentur. Nam ſi palęſtra, quę corpus adiuuat,tanto ſtudio,tantaque impenſa ſtatuitur, quanto magis Bibliotheca ornanda erit? Quæ pabulum mentis bene inſti-tutę eſt,& exercitatio animi ingenui. Et ſi certaminū victores magnos honores meruerunt, vt in conuentu ſtantes palma & corona decorarentur,& redeuntes in patriam, quaſi victoria triumphantes, quadrigis inueherentur & veſte publica, perpetuoq; victu alerentur: quanto magis efferendi ſunt viri doctiſsimi, qui diſciplina & moribus remp. adiuuant, & ſcriptis ea memoriæ commendāt, quæ poſteris profutura ſunt. Bibliothecæ locus eligatur, qui ad Orientem ſpectet: Acies nanque oculorum

matutinum lumen postulat. Nam si ad Meridiem, vel Occidentem spectaret, venti, qui locum perflant, humido pallore librorum volumina corrumperent, tineasque procrearent, quibus libri exeduntur, corrumpunturq; Poliantur parietes opere tectorio, adornenturq; viridi colore: viridia enim omnia oculis prosunt, acremque aciem reddunt. Laudátur summoperè Attalici reges, qui studio disciplinarũ inducti, nobilem Bibliothecam Pergami ad communem ciuium peregrinorumque vtilitatem, ac delectationem instituerunt. Hanc Pergamenam Bibliothecam Plutarchus in M. Antonij vita scribit largitum fuisse Antonium Cleopatræ, in qua ducenta librorum millia fuerant, testemque Caluisium Octauij amicum inducit. Sic & Ptolomæus Aegypti rex eodem studio ac cupiditate pellectus, longè maiore impensa ac diligentia Alexandriæ Bibliothecã cõsummauit, in qua quadraginta millia librorum volumina fuisse memorantur: hi omnes libri fortuito incendio perierunt in prælio Cæsaris contra Achilan regiæ militiæ præfectum. Nam cùm regia classis fortè subducta iuberetur incendi, ea flamma vrbis partem inuasit, & ædes, in quibus libri reconditi erant, omni ex parte exussit: quo quidem incendio miserãdam iacturam disciplinæ omnium bonarum artium fecerunt. Certatim siquidem scriptores omnium gentium, omniumq; terrarum illuc volumina sua deferebant, quasi in theatrum, palestramque sapientiæ & doctrinę.
Eo

Eo namq; loci Musis & Apollini ludi celebrabantur, in quibus, magnis muneribus propositis, Poetæ, Oratores, Philosophi seorsum inter se certabant, & victores præmia & honores accipiebant, eorumque volumina & scripta Bibliothecæ inserebantur. Quod iuuenum animos honoris studio valde incitabat.

DE BEDELLIS.

CAPVT XXI.

PVblicos Vniuersitatum ministros, & in Iure dicundo Secretarios, bedellos, siue bidellos appellant, quasi scholarum & librorum custodes. Ideoque bedellos ad custodiam istam deputatos, de libro furto ablato in scholis teneri, ait Bertachinus in Repertorio Iuris, verbo bidellos, per Bartolum in l. si quis vxori ff. de furt. Bald. auth. Habita, c. Ne filius pro patre. Addit ibi Bertachinus: bidellos gaudere priuilegijs scholarũ quoad forum & represalias, per Bald. proœ. ff. & auth. Habita, & Alexandrum l. scriniarios, de testa. milit. Anchor. proœ. lib. 6. decret. Bartolus tract. represal. quæst. 6.

Marianus autem Socinus ad cap. Ex literis, ext. de furtis Bedellos alios facit generales, alios speciales. Generales, qui absque discrimine generaliter ad omnia ministeria Vniuersitatis assumuntur. Speciales verò, qui ad certa quædam ministeria officiaque deputantur.

Si ergo Bedello speciali, ad custodiam librorum deputato, quis librum commenda-

uerit, & iste liber furto sublatus est, bedellus, qui tenebatur custodire, restituere debet, quia propterea collectas accipit, sicut ille, qui specialiter recipit custodiam, vt l. qui mercedem, cum l. seq. & l. item quærit, §. si fullo. ff. Locati. & l. Diuus, ff. de offic. & l. Nauta, & l. item ait, ff. Nau. cau. stabul. Generalem Bedellum ad restitutionem libri furati nō teneri ait Bartolus, si peculiarem eius curam non suscepit, aut si restituit alicui familiari & noto, aut signum notum portanti, & iste liber non erat valde pretiosus. Alioqui enim diligentius prospicere debuisset, cui librum traderet.

Sed si vnus tantùm bedellus habetur, vt Senis vnū tantummodò haberi ait, ipsum quoq; ad restitutionem obligari, quia ex officio custodire debebat. Iudicatque eo loco Socinus Bidellos ferè in Academijs duos haberi, qui plerumque officijs, & signis quibusdam notisque distinguantur.

Anchoranus clement. Cùm sit nimis, ait: Bidellis in promotionibus elargiri cibaria, vestes, &c. Idem procemio libri 6. bidellos & scriptores studiosorum appendices vocat. Cōsentit Bartolus Tract. Represal. q. 6.

Hoc tempore vulgo à pedibus & sollicitationibus, Cursores vel pedelli appellantur, qui etiam Rectori & promouendis argenteos scipiones præferunt. Sicut in Coloniensi Academia duo Viennæ quatuor habentur vt illic annotauimus.

De Typographia.

CAPVT XXII.

TYpographiam alij Moguntinis, alij Harlemenſibus Batauorum, alij alijs acceptam ferre volunt. Sicut in Academia Moguntina & Baſileenſi declarabitur.

Antequam Luſitani in Indiam penetrarent, typographicę artis peritiſsimos viros ibi inuenerunt, qui libros noſtro more exprimerent, quorum longiſsima folia introrſus quadrata ſerie complicarent.

Vnde Iouius opinatur eius artis exempla olim per Scythas & Moſcos in Europam noſtrã perueniſſe.

Imprimendi libros & monetam excudendi ars, in noua Hiſpania Americæ iam reſidet in vrbe Mexicana.

Tombuti Africæ Rex magnam doctorum virorum copiam alit, infinitosq́ue libros manu ſcriptos ex Barbaria allatos in pretio habet.

DE Gregorio XIII. P. M.

Romæ ſic legitur: Imprimendi artem Hebraicis, Gręcis, Chaldæis, Arabicis, Armenicis, Illyricis characteribus ab ſe præcipuè inſtructam ita promouit, vt iam Orientis, & oppreſſæ à Turcis, & Sciſmaticis Europæ populi miſſis Catechiſmis propria ad pietatem lingua inſtituantur.

Petrus Moſellanus oratione de trium linguarum cognitione paranda: Hãc, ait, renaſcen-

uerit, & iste liber furto sublatus est, bedellus, qui tenebatur custodire, restituere debet, quia propterea collectas accipit, sicut ille, qui specialiter recipit custodiam, vt l. qui mercedem, cum l. seq. & l. item quærit, §. si fullo. ff. Locati. & l. Diuus, ff. de offic. & l. Nauta, & l. item ait, ff. Nau. cau. stabul. Generalem Bedellum ad restitutionem libri furati nō teneri ait Bartolus, si peculiarem eius curam non suscepit, aut si restituit alicui familiari & noto, aut signum notum portanti, & iste liber non erat val de pretiosus. Alioqui enim diligentius prospicere debuisset, cui librum traderet.

Sed si vnus tantùm bedellus habetur, vt Senis vnū tantummodò haberi ait, ipsum quoq; ad restitutionem obligari, quia ex officio custodire debebat. Iudicatque eo loco Socinus Bidellos ferè in Academijs duos haberi, qui plerumque officijs, & signis quibusdam notisque distinguantur.

Anchoranus clement. Cùm sit nimis, ait: Bidellis in promotionibus elargiri cibaria, vestes, &c. Idem procemio libri 6. bidellos & scriptores studiosorum appendices vocat. Cōsentit Bartolus Tract. Represal. q. 6.

Hoc tempore vulgo à pedibus & sollicitationibus, Cursores vel pedelli appellantur, qui etiam Rectori & promouendis argenteos scipiones præferunt. Sicut in Coloniensi Academia duo Viennæ quatuor habentur vt illic annotauimus.

De

De Typographia.

Capvt XXII.

Typographiam alij Moguntinis, alij Harlemensibus Batauorum, alij alijs acceptam ferre volunt. Sicut in Academia Moguntina & Basileensi declarabitur.

Antequam Lusitani in Indiam penetrarent, typographicę artis peritissimos viros ibi inuenerunt, qui libros nostro more exprimerent, quorum longissima folia introrsus quadrata serie complicarent.

Vnde Iouius opinatur eius artis exempla olim per Scythas & Moscos in Europam nostrã peruenisse.

Imprimendi libros & monetam excudendi ars, in noua Hispania Americæ iam residet in vrbe Mexicana.

Tombuti Africæ Rex magnam doctorum virorum copiam alit, infinitosque libros manu scriptos ex Barbaria allatos in pretio habet.

De Gregorio XIII. P. M.

Romæ sic legitur: Imprimendi artem Hebraicis, Gręcis, Chaldæis, Arabicis, Armenicis, Illyricis characteribus ab se præcipuè instructam, ita promouit, vt iam Orientis, & oppressæ à Turcis, & Scismaticis Europæ populi missis Catechismis propria ad pietatem lingua instituantur.

Petrus Mosellanus oratione de trium linguarum cognitione paranda: Hãc, ait, renascen-

tem literariam lucem quasi πρόδρομος aurora præcessit. Illud admirabile,& singulari cælitũ munere concessum, Codicum excudendorum artificium: cuius beneficio veteris illius & piæ sapientię reliquię ex tanto literarum naufragio superstites in mille transfunderentur exemplaria.

Magno quidem omnium applausu recipiebatur, nec ab initio minori quæstu quàm admiratione vulgari cœpit hæc ars, sed paulatim, velut auguror, ait Polydorus, futura est vilior.

Nicep. lib. 4. cap. 30. Irenæus Lugdunensis Notarios & scriptores adiurabat, ne libros suos deprauarent, hac forma: Adiuro te, qui hunc librum descripsisti, per Dominum nostrum Iesum Christum,& per gloriosum aduentum eius, qui venturus est iudicare viuos & mortuos, vt conferas quod transcripsisti,& castiges ad exemplar vnde descripsisti accuratè; & iuramentum hoc vt itidem describas,& exemplo tuo apponas.

Mali enim scriptores etiam Pontificum & Cæsarum literas quandoque corrũpunt, quod non est authori imputãdum. Hostien. proœ. Summæ Regulas Cancellariæ Apostolicæ malè & mendosè describi, & ex viciatis exemplis imprimi, antequam corrigantur Q. Mandosius conqueritur ad regulam 33. q. 12.

Ideoque Iustinianus Imperator in antiquis libris malè scripta corrigi & emendari iussit.

Postquam typographia inuenta fuit, certę etiam leges & diuersorum Conciliorum Canones introducti sunt, vt non nisi probatos & correctos

correctos emendatosque libros typis excussos diuulgarent.

In quo aliqui typographi, cum magno reipublicæ malo grauiter delinquunt.

Expediret, inquit, Ninizanus, Principes typographis, quādo priuilegia excudendi libros accipiunt, iniūgere, vt emendatos libros ederent. Sunt enim quidam nimis auari, & nolunt sumptus facere, vt doctos correctores alant. *Lib. 6. sylua Nupt. in fin.*

De imperitis, sordidis, negligentibus, perfidis typographis extat Erasmi querela in Adagio Festina lentè.

Apud veteres nihil legere, vel profiteri, vel scribere licebat, quod nō prius per certos quosdam sapientissimos & prudentissimos viros approbatum esset, vt libro 1. officiorum scholasticorum à me est declaratum.

Indignum ergo est, quòd absque discrimine nunc quiduis typis istis excudere licet: & quòd hac arte quidam malè feriati homines ad disseminandos errores, scurriles famosósque libellos, blasphemias in Deum, & turpes in viuos atque defunctos homines calumnias abuti permittantur.

Vnde fit, vt quidam dubitent, satiúsne fuerit hanc artem sic, vt iam est, habere, an propter istos abusus repertam non fuisse.

De PRIVILEGIIS ACADEMIArum, Doctorum, & Studiosorum.

Cap. XXIII.

De

De priuilegijs ſcholarum, Doctorum, & ſtudioſorum plures ex profeſſo, & data opera commentati ſunt: Lucas de Penna, Rebuffus, & Iuriſconſulti ad Auth. Habita, C. ne filius pro patre. Iacobus Bennius tres libros de priuilegijs Iuriſperitorum edidit. Poſtquam enim Eccleſia Dei, & reſp. Chriſtiana doctis viris maximè indiget: iccirco Doctoribus & ſtudioſæ iuuentuti meritò pulcherrima priuilegia conceſſa fuerunt.

Qui XX. annos in famoſa aliqua Vniuerſitate continuò & publicè docuerunt, Illuſtres, Duces, Comiteſue cenſeri, in Academia Romana, Conſtantinopolitana, & Pragenſi recitabitur, & apud Hiſpanos adhuc obſeruari, in Salmanticenſi Academia dicetur, & apud Bap. Villalobos in cõmunibus opinionibus iuris, Menoch. lib. 2. de arbitr. Iud. caſu 68. Neuizanum lib. 5. Syluæ nupt. VVeſenb. conſ. 40. videre eſt.

Doctores & Licentiati tam docentes in ſchola, quàm praxim exercentes, ſunt ab omnibus munerib. publicis & ciuilibus liberi. Anchor. d. cap. cùm de diuerſis de priuileg. in 6. Guido Papæ deciſ. 388. VVeſenb. conſ. 40. gaudentq; priuilegijs militum. Nam reip. glorioſè militant, Benius, Iſtis verò priuilegijs Doctorum gaudent quoque eorum vxores & liberi. Anchor. d. c. Cùm de diuerſis de priuileg. in 6.

Per l. medicos, c. de profeſſ. & medicis, & d. l. ſed & reprobari. Guido Papæ & VVeſenb d. Loco. Menochius de arb. Iud. caſ. 379.

Harduigus

Harduigus à Dassel ad cósuet. reip. Lunenburgen. Doctoratus est dignitas, & summus honor Doctoresque iuris sunt in dignitate constituti Anchoranus proœ. lib. 6. fr. Viuius lib. 2. com. opin. iur. Quintil. Mandosius ad Cancell. reg. 16. quæst. 12. & super signat. gratiæ, de licentia Doctorádi. Benius priuileg. iuri[illegible]p. 62. Qui Doctorem veritatis contristat, ipsumDeum offédit, eidemque illata iniuria in Deum redúdat, can. quicunque contristauerit, q. 3

Diuersi Gallorum Reges suis Doctoribus & studiosis ea priuilegia indulserunt, vt ipsi, & eorum nuntij in vrbe, & in telonijs, in itinere, ab omnibus oneribus, contributionibus, impositionibus, collectis, muneribus, gabellis, liberi sint: nec eorum familia, nec bona, ad vsũ ipsorum empta, dummodò id suo iuramento affirment, vel Rector fuerit attestatus, vllatenus grauentur: vina quoque & fructus, quæ ex hæreditatibus suis vel beneficijs acceperunt, liberè, quocunque modo voluerint, minutatim vt loquuntur, vel alio modo vendere, absque aliquo onere liberè permittantur. Nec à quocunque iudice, pro quibuscunque causis ciuilibus aut criminalibus, extrahi vel citari possint. Ipsis verò suos debitores, iniuriatores, molestatores, inquietatores, etiam vltra quinque dietas, coram conseruatoribus suis euocare & citare liceat. Sicut in Parisiensi & Montis Pessulana Academia libro tertio recitabitur.

Qui autem fingunt se Magistros & Doctores esse, cùm non sint, & quæstus causa exercitia,

tia,quæ promotis conueniunt, ſubire audent, pœna falſi tenētur. Anchor. Proœ. lib. 6. Mari. Socinus cap. quoniam, de magiſt. Menoch. de arbitr. Iud: caſ. 318 320. Benius priuileg 52. DD. l. eos c. de falſar. Si non exercent, ex arbitrio iudicis puniuntur. Socinus d. loco. Idem eſt de his, qui Doctorum inſignia portant: Anchora. de priuileg. in 6. & clement. de magiſtr.

Iuriſconſultos omnibus alijs profeſſoribus, ſiue illi ius in ſchola tradant, ſiue agendo exerceant, maiores & præſtantiores aſtruit VVeſembecius conſ. 40. ex Bartol. l. ſi vt proponis, c. de dignit. lib. 12.

Iuriſconſulti propriè vocantur Domini, & Doctores Nobiliſsimi, Maria. Socinus c. quanto ext. de magiſtris. Bennius priuilegio 65. Iuriſperitorum

Aliarum artium profeſſores magiſtri appellantur. Sunt enim Iuris Doctores non tantùm Nobiles, ſed alijs nobilibus nobiliores, atque Imperatoris amici. Viuius lib. 2. com. opiniur. Imperator enim & principes debent habere apud ſe Iuriſperitos, l. Iuriſperitos, de excuſat. tut.

Doctor in docendo agendoue induſtrius & diligens, duplicem honorem meretur: contra valde negligentes grauiter peccāt, & ſalarium non accipiunt, DD. l. ſi duas, ff. de excuſat. tut.

Quòd ſalarium diligentibus integrum debetur, tametſi infra completum annum deceſſerint, Bart. & alij l. poſt duos, C. de aduocat. diuerſ. iudic. & l. 1. ff. de var. & ext. cognit.

Docto-

Doctores præsertim docentes, æternitatem consequuntur:& qui ad iustitiam erudiunt homines, fulgebunt sicut stellæ in perpetuas æternitates, ex Danielis vaticinio, Socinus cap. super speculo, de magistr.

Priuilegia studiosis concessa maximè competunt Doctoribus, Diaz. reg. iur. 213. Pulchrè Felynus procе. decretalium. Doctores magis sunt priuilegiati in docẽdo, quod munus perpetuum est, quàm discipuli in discendo, quod est temporaneum. Mar. Socinus c. super speculo, de magistr.

Priuilegia inserta Iuri communi, & Iustineaneo codici sunt vniuersalia, & omnibus competunt. H[illegible]rduigus à Dassel ad consuetud. Luneburgen. reip. Ista verò Vniuersitatũ & collegiorum priuilegia Concilium Tridentinum nullaten' labefactare, sed potius cõfirmare voluit. sess. f. c. sess. 7. cap. 13. sess. 14. c. 5. sess. 25. c. 7.

Docentibus & studentibus clericis debentur fructus beneficiorum suorũ integrè. Post varios expressos textus Iuris, confirmat Concilium Tridẽtinũ sess. 5. can. 1. Soc. c. super speculo, de magistris.

Pater filio suo studenti subuenire tenetur iuxta qualitatem personæ & facultatum suarum, Socinus c. quoniam de magistris.

Studentes in studijs approbatis habent immunitatem, & ea priuilegia, quæ recẽsentur Authent. habita c. ne filius pro patre, & l. sed & reprobari, ff. de excusat. tut.

Collegia,

Collegia, vbi non eſt in loco ſtudium, debent iuniores mittere ad ſtudia literarum: Sicut olim Romani ſuos in Etruriam mittebant, Socinus c. ſuper ſpeculo, de magiſtris.

Quique in approbata Vniuerſitate ſtudent de licentia ſui Prælati, percipiunt fructus beneficiorum ſuorum, qui ſi non ſufficiunt, debet ipſis per collegium prouideri, Socinus c. ſuper ſpeculo, de magiſtris.

Quod etſi quidam de ſolo ſtudio Theologico & iuris canonici intelligere voluerunt: tamen etiam ad ſtudium iuris ciuilis extendũt Archi.ca.de quibuſdam, diſt.38. quem refert & ſequitur Anchor.c.cum diuerſis, de priuilegijs in 6. Mar. Socinus c. ſuper ſpeculo de magiſtr.

Qui per ſaltum promouentur, non gaudẽt priuilegijs promotorũ. Guido deciſ. 388. per gloſſ. & DD. l. nemo; c. de aduocat. diuerſ. iud.

Similiter qui per Bullam vel reſcriptũ Principis gradum acquiſiuerunt, priuilegijs non gaudere, Guido d.88. & deciſ. 388. per l. Si ita quis, §. fin. ff. de legat. 2. 1. Faber §. reſponſa, inſtitut. de iur. Nat. gent. & ciuili aſſerunt.

Qui per ambitum & incongruo modo gradationes iſtas extorquent, priuilegijs in ſe indignos reddere putant, Anchor. proœ. lib. 6. Felyn. c. clerici de iudic.

Indoctiores autem, qui Doctorelli vocãtur, ſi lauream Doctoralem conſecuti ſunt, ſed nõ docent, nec iuriſprudẽtiam exercent, Doctorum priuilegijs gaudere, ait Mandoſius ad iur.

reg.

Nec iſta priuilegia ſtudioſorum competunt his, qui in locis non priuilegiatis ſtudere volunt, vel qui aſcripti non ſunt ad matriculam, vel ſcholas nō intrant, vel in ſcholis ſi ſint, animum ſtudijs non intendunt, ſed ædificant caſtra in acre, vagantur, otiantur, diſcurrunt. Socinus & Anchoran. eiſdem locis Diaz. reg. Iur. 583. And. Gailius li.2. Obſ. 118. & de Areſt. c. 10. vbi addit: Remp. quæ alicui ſtudioſo annuum menſtruumúe ſubſidium dare ſolebat, non teneri quicquam dare his, qui verè non ſtudent.

Anchoranus Clement. cùm ſit nimis, de Magiſt. decem priuilegia Doctorum Iuris enumerat: 1. quòd ab omnibus oneribus & muneribus ſint liberi. 2. quòd inuiti ad iudicium trahi, vel exhiberi non debeant. 3. quòd habeant iuriſdictionem in ſcholares. 4. Præſides in literis ſuis ad doctores vocant illos non fratres, ſed patres, alioqui punirentur arbitrariè. 5. ingredientibus in Curiam non negatur acceſſus, ſed admittuntur etiam ad ſecreta Iudicum. 6. Solius Doctoris teſtimonio creditur ſuper peritia ſtudioſi. 7. vehiculis vti licet in vrbe præſente Imperatore, quod alijs non permittitur. 8. quando 20. annos docuerunt, comparantur Ducibus & Comitibus. 9. ſunt executores contra exercentes ludos noxios. 10. Interpretationi Doctorum creditur, habeturq; probabilis, ſi Iuri ſcripto non repugnet.

Non capiuntur, nec incarcerantur, & cautione iuratoria liberantur Doctores, Benius priuil. Iuriſp. 39. Nec luunt in corpore, ſi non

habét in ære, Ben. priuil. 50. Nec tenentur vltra quàm possunt, Ben. priuil. 3. & 94. Salaria Doctoribus præstant, qui eligunt & constituunt ipsos. Anch. Clem. Cùm sit Nimis, de Magist.

Vbi extant, inquit, reformatio Ecclesiastica, fundatæ, authoritateque ordinaria probatæ Vniuersitates siue Academiæ, debent destinata præceptoribus & studiosis beneficia, & stipendia, priuilegia item, & immunitates atq; exemptiones à vectigalibus, exactionibus, collationibus, & oneribus publicis, tam discipulis quàm præceptoribus ante omnia tuta conseruari, nec ab vllo hominum, quantauis potestate sit præditus, infirmari, infringi, aut aliò conuerti quàm destinata sunt. Quod si prouisores beneficia huc destinata in alios contulerint, irrita debet haberi & esse collatio: & qui damnum Vniuersitati intulerint, ad satisfactionem compelli.

Priuilegia studiosorum etiam competunt bidellis, vxoribus, nūtijs & ministris, qui sunt appendices studiorum. Anchor. proœ. lib. 6. Bartol. tract. Repres. quæst. 6. Bald. Auth. Habita & proœ. D.

Doctores in fauorabilibus, nó in odiosis studiosorū & scholarium nomine comprehenduntur, Anchor. proœ. lib. 6. Studiosi nihil statuere possunt in præiudicium Doctorum, tanquam superiorum suorum: Doctores autē possunt honesta quęq; constituere, dum modò per ea non grauentur studiosi, vltra antiquam formam, Anchoranus eodem.

PHI-

PHILOSOPHORVM epitheta.

Capvt XXIIII.

SEntit Pythagoras, diuidit Socrates, explicat Plato, implicat Aristoteles, Aeschines blanditur, Demosthenes irascitur, vernat Hortensius, moratur Fabius, simulat Crassus, Cæsar dissimulat, Cato suadet, Appius dissuadet, Cicero persuadet, incitat Curio, relata per Io. Neuizanum proœ. Syluæ nupt.

Platoni Atheniensi, diuinæ humanæque Philosophiæ Antistiti; Aristoteli, ob philosophiam ritè exactèque traditam; M. Tullio, ob disciplinarum varietatem, eloquentiæque regnum; Ptolemæo, ob certam astrorũ dimensionem, inductasque orbi terrarũ Lineas; L. Boetio, ob cuiꝰ cõmentationes Latini M. Varronis non desiderant; L. Annæo Senecæ, cuius præceptis animus liberatur perturbationibus, excoliturq; tranquillitas; Homero, cuius poesin, ob diuinam disciplinarum varietatem, omnis ætas admirata est, assecutus nemo; Virgilio, ob illustrata numeris Heroicis Rom. incunabula, imperijq; poeseos diuinitatem; Euclidi, ob comprehensa terræ spatia lineis centroque; Soloni, ob legibus Atheniensibus traditas Ro. tabularum seminario sanctissimo fœd. pos. ex studio bene instituendorũ ciuiũ; Hippocrati, ob salubritatem humano generi datam, breuibusq; comprehẽsam demonstrationibus, bona posteritatis valetudo dicat.

ACADEMIARVM LIBER SECVNDVS,

QVI TAM LITERARVM, quàm bonarum artium inuentionem ante diluuium edisserit : & de orbis infidelis Academijs pertractat.

IVDAEA.

1 QVoniam Iudæi omniũ reliquorum hominum parentes, optimarumque artium vetustiſsimi Inuentores extiterũt: ab eorum synagogis exordiri placuit. Nam consultus olim respondit Apollo:

Chaldæis quæ vera esset sapientia tantum,
Hebræisq; ipsis concessum cognoscere pura
Æternum qui mente colunt regemq; Deumq;.

Vel vt Iustinus Philosophus & Martyr in Oratione contra gentes refert:

Μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἀρ' Ἑβραῖοι
Αὐτογένητοι ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς.

Hebraicaque lingua cum homine orta, & à Deo instituta est, qua Dei mysteria exponerentur; quare lingua sancta vocatur.

DE LITERIS.

ETsi variæ admodum pugnantesque de literarum Inuentione inter historiarum scriptores opiniones sunt, dum alij Aegyptios, alij Phœnices, nonnulli etiam Græcos earum Inuentores fuisse pertinaciter defendunt: acerrimeq; inuicem insectantur, tamen Iosephus & Eu-

Vide li. 1. c. 19 & 20.

&Eusebius ex earum tum appellatione, tum figura Hebræos inuenisse probant. Nam quod Plinius de Assyrijs, Herodotus historiarum pater, & Lucanus poëta de Phœnicibus scriptum reliquerunt, hoc de Iudæis intelligi oportere, Eusebius eleganter verißimeque demonstrauit: quam veteres scriptores Phœnicæã appellarunt, atque in Syria semper collocarunt. Porrò has Iudæi diu ante diluuium habuerunt. quemadmodum partim ex libro Enoch, partim etiam duabus illis columnis, de quibus mox differemus, non obscurè colligitur, & apud B. Augustinum pulchra quidem hac de re disputantur. Quãquam illæ literæ, quibus hodie vtuntur Iudæi, nouæ sunt, ab Esdra post captiuitatem Babylonicam repertæ: hactenus enim eisdem characteribus Hebræi & Samaritani vtebantur, vt author est B. Hieronymus in Prologo Regum. Quarum literarum vsum & potestatem explicat Eusebius lib. 10. cap. 2. Præpar. Euangelicæ. Quemadmodum Græcarum literarum mysteria interpretatur Vincentius li. 4 speculi. cap. 65. Rupertus Tuicensis lib. 3. de victoria Verbi Dei, ca. 5. Primò, inquit, literæ Hebraicæ per Moysen repertæ & Hebræis traditæ sunt. Secundò Græcæ, quas Græcis Cadmus tradidit, quo tempore dux Othoniel filijs Israel præerat. Tertiò loco trium linguarum principalium, iunior Latina lingua literas habere cœpit, quas Carmẽtis reperit, quo tempore populum Israël iudicabat Lair. Et illæ quidem iuniores Græcæ &

Ioseph. lib. 1. cõtra Apionẽ. Euseb. lib. 1. Præpar. Euangelicæ. Tertull. Apologet. ca. 19.

Lib. 18. cap. 39. & seq. de Ciu. Dei.

Latinę literæ ob humanas res significandas repertæ, quandoque ad diuinas res significandas gratia Dei sunt admissæ. Primæ autem, id est, Hebraicæ ad significandas res diuinas repertæ vel traditæ sunt. Rursus cap.22. Quis denique alius, nisi ipse Deus signorum huiusmodi, scilicet literarum author vel inuentor existimabitur? Sic namque Moyses ipse testatur: Daboque tibi, ait Dominus, duas tabulas lapideas, legemq; ac mandata quæ scripsi. Legem cùm dicit, subiungendo ac mandata, non vtique cerimoniarum, sed legem decem præceptorum vult intelligi. Et rursus scriptum est: Et reuersus est Moses de monte, portans duas tabulas testimonij in manu scriptas ex vtraque parte, & factas opere Dei. Scriptura quoq; Dei sculpta erat in tabulis, & in Deuteronomio digestis rursus decem mandatis. Hæc, inquit, verba locutus est Dominus, & scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi. Item de tabulis secundis, quas fecit prioribus fractis.

Cumque dolassem, inquit, duas tabulas lapideas instar priorum, ascendi in montem habés eas in manibus, scripsitque in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba decem. Item in Exodo. Dedit quoque Moysi completis huiuscemodi sermonibus in monte duas tabulas testimonij lapideas scriptas digito Dei. Et quidē Græcis Cadmus, quo tempore dux Othoniel filijs Israel præerat: Et Latinis literas tradidit Car-

Carmentis, quo tempore populum Israel iudicabat Iair. Sed hoc fieri potuit humana industria per initiationem scripturæ prioris, & diuini operis, vt iam non esset impoßibile fieri in alia lingua, quod homini per semetipsum Deus ostenderat in vna, scilicet Hebraica. Sũt autem literæ apud eosdem, scilicet Hebræos numero viginti duæ, & characteres quidem immutati sunt, quia certum est, Esdram scribam, legisque doctorem post captam Ierosolymam & instaurationem templi sub Zorobabel alias reperisse figuras, sed sono eodem permanent, quod verò mirum si elementorum figuras, quas ipse Deus tradiderat, per prophetã Esdram immutari voluit, quẽ ipsum esse Malachiam accipimus, qui in ordine duodecim Prophetarum est nouißimus, cùm ipsas quoq; tabulas, in quibus scriptura Dei literæ sculptæ fuerant, quas nimirum non Moyses præcidit, sed Moysi ipse dedit, frangi placuerit, & alias Moyses ipse fecerit. Et libri 7. capite vltimo. Literas quoque Esdras siue characteres iste veteribus commodiores atque faciliores reperit, & conscriptam legem populo tradens, & tunc scriba velox meruit nuncupari, & nunc & in perpetuum scriba doctus est in regno DEI.

Vsus scribendi per notas, peruetustus est, quãdo Tyro Ciceronis libertus ipsas notas reperisse fertur. Vocanturq; illa scripta furtiua, quæ artificio quodã fiũt ne legi poßint ab alio

nisi ad quem scripta fuerint. Quo scribẽdi genere Iul. Cæsar vtebatur, teste Suetonio, & hodie frequentissimus est. Quia non modò Principes, sed priuati quoq; peculiaribus Notis & zipheris in scribendo vtuntur. De qua materia pulchra & erudita quædam recenter annotasse video Petrum Gregorium Tholosanum lib.16.de rep.cap.3.& 4. De literis sacerdotalibus & signo crucis, quo Aegyptij vtebãtur, narrat Ruffinus in Ecclesiastica historia: Quod inter literas sacerdotales, quas ἱερατικὰς vocabant, vna fuerit, signum Crucis: cuius interpretatio erat, vita æterna. Quod à maioribus accepissent, eam religionem, quam tunc habẽbant, duraturam donec veniret signum illud, in quo esset vita.

Postquam ergo crucis dominicæ signum prędicabatur Aegyptijs, plurimi ex hac traditione maiorum veram religionem Christianã amplectebantur. Sicut in Aegypto fusius declarabitur.

De Mathematicis disciplinis.

SEth filius Adami author fuit, vt rerum cælestium naturam homines perscrutarentur, & in mirabili illo astrorum cursu inquirẽdo multum, voluptatis gratia, studij ponerẽt. Qua in re vbi haud parum profecissent, duas diuersitarum materiarum columnas cõstruxerunt, hãc ex lateribus, si quę igni, ex lapidibus illam, quæ aquæ resisteret. In vtraque ea, quæ summo labore, & industria inuenerant, ad posteros transmittenda conscripsêre. Prædixerat

De 14. colũnis post diluuium, Vincẽ.l. 4. Ado quoq; in Chron. & Sabelli. Ænead. 1.

rat

rat enim Adamus fore, vt aliquando aqua, aliquando ignis propter hominum peccata omnia prorsus euerterent. Lapidem suo adhuc tempore in Syria perdurasse scribit Iosephus. Latericiam verò diluuio perijsse verisimile est. Deinde Enoch de reb. naturalibus, & Angelorum natura librum conscripsit, cuius authoritatem Iudas Apostolus in epistola sua canonica vsurpat, & hactenus in Regia Aethiopum bibliotheca conseruatur, auto. Guilhelmo Postello. De cuius libri authoritate pulchra quędam apud Tertullianum, Hieronymum, & Augustinum edisseruntur. Post diluuium verò Noë filios suos & diuinarum & humanarū rerum sciētiam docuit, quare Berosus, & quidam Iudæorum Rabini, omnium Gigantum sapientissimum, & Mathesios peritissimum fuisse fatentur, qui per totum annum euentura, vt prognostici nostri etiam conijciunt, prędicere potuerit. Multaq; rerum naturalium, quę à maioribus suis acceperat, mandauit literis, ne res tam necessariæ propter memoriæ imbecillitatem paulatim interirent: præsertim quæ artem Geometricam concernebant, vt sciret quisque in suas orbis partes Colonias deducere. Noachi filius Chamus, maiorem reliquis gloriam paraturus, & vt Vincētius probat, Diuinæ naturæ particeps esse crederetur, optimis artibus ad superstitiones Magicas abuti cœpit. Nec satis ipsi fuit per se huiusmodi turpitudinē exercere, verùm etiam in posteros venenum infusurus (ita enim perditi &

Zona. lib. 1. annalium. Iosephus lib. 1. Antiquitat. c. 4. Tertull. de habitu muliebri, Hieron. c. 1. ad Titū, Aug. li. 18. de ciuit. dei, c. 38. Postel. L. 1. c. 6. 17.

Hæc libro tertio probantur.

Vincent. li. 1. ca. 101.

Pernitiosi libri comburuntur. arrogātes ferè homines sunt) vt æternam post se memoriam relinqueret, libros, & carmina de Magia, & incantationibus conscripsit. Quæ omnia Ninus Rex, ne qui per imprudentiam maximo reipub. malo imbiberent, prorsus ab oleuit. Reliquos autem filios Noë, vt synceriorem Theologiam, Astronomiam, Geometriam, & cæteras artes perfectè discerent, augerent, atque tuerētur, diutissimè Dominus Deus viuere permisit. Porrò Musicam, quę Fabio Quintiliano omnium aliarum artiū propter voluptatem antiquissima putatur, Tubal filius Lamech reperisse creditur. Vndè Moses patrem canentium cithara & organo vocat. Sic Noachi posteri optimarum artium doctrinā, Aegyptiorū sacerdotibus & Gręcorū philosophis fideliter quasi per manus tradiderūt, quēadmodū Eusebius in libris de euangelica præparatione, Iustinus & Tertul. in Apol. contra gētes elegātissimè demōstrant. Abrahā eas auxit & promouit. Multo perfectibus ab Angelis eruditus erat, quam vllus alius Clemēs lib. 1. recognit: Vnde perspicitur, quomodo orbis gubernator Deus, bonas artes ab exordio mundi in Ecclesia sua conseruari voluerit, & quàm temerè in præsens à quibusdam reprehendantur eæ literę, quibus morum, & humanitatis exempla, ipsaque religio hominibus tradita & dispertita sunt, quibusq; sublatis in turpissimos errores prolabi, & in grauissima optimarum rerum ignoratione versari oportet.

Ioseph. li. 1. cap. 8. Idem testatur Zonor. Euseb. lib. 9. c. 4. preperat Euangel Vni. iu Li. 2. cō. opinionum. Iur. op. 318.

Quomodo Noachus in Italiam cæterasque Europæ Prouincias intulerit lib. 3. & 4. docetur.

DE

De Iuriſprudentia & ſacris legibus.

EXimius ille Theologus Moſes, cū quo Deus locut' eſt facie ad faciē vt homo amicus cum amico ſolet, primus omnium leges tulit, rectè beateque viuendi normam præſcripſit. Continet enim decem præceptorum doctrina ſummam ſapientiæ diuinæ, & velut compendio quodam complectitur, quicquid legum & cōſtitutionum vſque eſſe poteſt. Quare has leges partim propter vetuſtatem & elegantiam, partim etiam propter certitudinem, & maximum vſum vberrimosque fructus prædicat Rabbi Moſes. Meritoque Iudæi tam ſanctè eas coluerunt, vt quoduis diſcrimen atque ipſam adeò mortem, ſi tempus poſtularet, ſubire, quàm vel vnum verbum contra eas admittere, ne dicam abiurare, mallent authore Ioſepho. Quomodo autem Moſes ad ferendum de religione, & ciuili adminiſtratione leges inductus ſit, & qua ratione in ſcribendo ſit vſus, ſtudioſum lectorem ad librū 1. Euſebij de demonſtratione Euangelica breuitatis gratia remittimus. Vniuerſa autem philoſophia Moſis quadripartita eſſe à viris ſapientiſſimis docetur, quarum prima pars hiſtoriam complectitur, Altera propriè legitima Græcis ἠθικὴ vocatur, quòd de moribus pertractat, Tertia pertinet ad ſacrificia, Quarta θεολογικὴ dicitur Plato magnorum myſteriorum, Ariſtoteles μεταφυσικὰ appellauit vt ſ[c]ribit Clemēs Alexandrinus. Quoties verò [illegible]e eā aut abolere prorſus, aut ſal

tem

tem prauis erroribus peruertere conabantur, misit sacrarum legum author Deus veros Doctores, & Prophetas, qui aduersus malorum hominum petulãtiam propugnarent, restituerent, atque tuerentur, Eliam, Helisæum, Esaiam, Ezechielem, &c. Sicut in Ecclesia Christi vtraq; & veteris, & noui testamenti scriptura, à sanctissimis viris, adiutore spiritu sancto, aduersus hęreticorũ furorẽ ita fortiter, & mordicus defensa est, vt nec eam ipsam, nec veram, & orthodoxam eius interpretationem, cõuellere vlla ratione potuerint.

De Synagogis, & earum Præfecto, atq; Professoribus, & institutione iuuentutis.

CVm Moses sacris Iudæorum Rempublicam legibus confirmasset, publica etiam Gymnasia, quæ synagogo dicebantur, introduxit, vbi leges publicè docerentur, earundẽque Professoribus ordinatijs secretiora quædam mysteria reliquit, vt longè rectius atque syncerius quàm vulgò opinantur, interpretari possent. Quæ si fideliter conseruarent maximis præmijs, sin reuelarent grauissimis pœnis afficiebantur: Synagogæ verò præfectum Archisynagogum vocabant. Adrianus Imperator in Epistola ad Seruianum consulem, quæ extat apud Spartianum in vita Saturnini: Nullus, inquit, nunc Alexandriæ Iudæorum Archisynagogus est, Reliqui professores Rabini & Magistri dicebantur, aut etiam Scribę & Legisdoctores, tum quia scriptam legem interpretarentur, tum etiam quia singula eorum verba à quibus-

Hilarius in Psalm. 2. Rabbi Moses Aegyptius lib. 3. c. 5. directoris Galatinus li. 1. c. 1. 2. & seq.

Acto c. 18. apud Lucã apparet, & Euangelij sui cap. 13.

quibusdam conscriberentur, & de lege interrogati responderent. Beatus Augustinus libro 18. de ciuitate Dei, γράμματ' εἰσαγωγεῖς appellat, quia professionem suam, nisi bellorum tempore impedirentur, diligentissimè curabant. Quare Iosephus lib. 1. contra Appionem: circa educationem, inquit, iuuentutis assiduè laboramus, legum custodiam & traditionem pietatis, vitæ totius necessarium opus iudicamus. Rursus libro 2. Moses iussit pueros literis erudiri propter leges & nosse progenitorũ actiones, vt actus eorum imitentur, & cum legibus educati, neq; transgrediãtur, neq; ignorationis cogitationem habere iudicẽtur. Quocirca à discipulis suis liberaliter alebantur, & post mortẽ si periti & vtiles extitissent, maximis honoribus afficiebantur. Quam si ipsorũ partim diligentiam nostri professores, partim gratitudinem discipuli imitarentur: longe aliter, atque nunc experimur in Academijs bonarum artium studia florerent. Verum vbi Legisdoctores nimium sibi authoritatis vsurparent, & singuli doctiores sanctioresq; reliquis dici & haberi vellẽt, in tres potissimùm sectas diuisi sunt, quorum nonnulli Pharisæi, quidã Sadducæi, reliqui verò Essæi dicebantur, qui cùm nec effrenatam licentiam Sadduceorum, nec Pharisæorum simulationem & hypocrisin ferre possent, peculiares scholas ad lacum Asphaltitem instituere, in quibus præter leges sacras alias quoque liberales artes & profiterẽtur, & exercerent: præsertim eam philosophiæ partem,

Iudæorum tres sectæ.

partem, quæ de vitæ & moribus considerat, proptereaq; Grecis ἠθικὴ vocatur. Sadducęi à Saduc authore, vel potius à iustitia sumpto nomine, Deum quidem atq; liberum hominis arbitrium astruebant: resurrectionem verò carnis, & animorum immortalitatẽ prorsus euertebant, Epicuri de grege porci, omnis non pietatis solùm, sed humanitatis quoq; expertes. Pharisæi verò à separatione appellati, animorum immortalitatem ita asserebant, vt malorum perpetuò supplicio cruciari, bonorum verò in alia corpora transire docerent. Astrorum cursibus tam superstitiosè affixi, vt præter hominis voluntatem, plæraque in his inferioribus euenire, affirmarent. Qui vt cæteris ferè doctiores & præstantiores erant. Beatus enim Paulus Apostolus suam causam corã Agrippa peroraturus, secundùm certissimam sectam, inquit, nostræ religionis vixi Pharisæus: ita etiam potentiores rempublicam administrasse videntur. Refert enim Iohannes Apostolus, quòd Principes quidam Iudæorum in Christum crediderunt, sed palam profiteri propter Pharisæorum metum non fuerint ausi. Nam etsi de religione singulari pietate, atq; continentia Essæorum mira apud Iosephum, Philonem, & Epiphanium referuntur: tamen ea de Christianis, vel de hisqui ex Iudęis Christiani legem seruare volebant, intelligi oportere, grauissimi viri comprobârunt.

Iosephus lib. 2. belli Iudaici.

Act. Apo. c. 26.

Euangelij c. 12.

Duplex verò apud Iudęos fuit dogmatũ genus, quibus eorum Synagoga nitebatur. Quorum

rum alterum lex scripta, alterum lex nō scripta, siue traditio vocabat. Traditionē nihil aliud esse aiunt, quā ipsius legis scriptæ explanationem, quam Moysi vnà cum lege traditam fuisse affirmant.

Ipsa autem legis explanatio ad duplicem finem tēdit, sensum scilicet literalem, & spiritualem siue mysticum: quorum neutrum Moysen scripsisse, sed vtrumque verbo tradidisse affirmant. Eamque Moysen de Sina acceptam Iehosuę tradiderit, ille Phinees nepoti, hic Heli Sacerdoti, Heli Samueli, Samuel Dauid Regi. Dauid Achiæ prophetę, Achias Elię, Elias Eliséo, Eliséus Ioadæ Pōtifici, Ioadas Sachariæ prophetæ, Sacharias Hoseæ, Hoseas Hamos, Hamos Esaiæ, Esaias Micheæ, Micheas Ioëli, Ioël Nahim, Nahim Habicuc, Habicuc Sephoniæ, Sephonias Ieremiæ, Ieremias Baruch scribæ, Baruch autem Esdræ Sacerdoti & scribæ.

Post Babylonicam verò captiuitatem ipso Esdra legem, quæ in vrbis Hierosolymæ, templique euersione combusta fuerat, rescribente: cæteri sapientes ipsius legis expositionem scribere cœperunt. Ne si fortè aliud eiusdem vrbis excidium fore contingeret, in quo sapientes omnes perituri essent, vnà cum eis & ipsa legis explanatio periret. Quo profectò factum est, vt omnes illi sapientes, quos à Babylonica transmigratione vsque ad primam Talmudici codicis

scriptio-

ſcriptionem eſſe contigit,(Qui & in ipſis pirke auoth, id eſt, capitulis patrum, viri magnæ Synagogæ appellantur) legemq́; docuiſſe conſtat, verbo pariter & ſcripto eiuſdem legis expoſitionē auditoribus ſuis tradiderint. Quorum tanta eſt apud Iudæos authoritas, vt eorum ſcripta, ex quibus poſtmodum confectus eſt Talmud, primum poſt Prophetas locum obtineant. Neque tamen immeritò, cum eorũ doctrina à prophetis ipſis, quorum ipſi & diſcipuli & ſucceſſores fuerunt, eis immediatè tradita fuerit. Quare neque mirum eſt, ſi ex ipſis ij, qui Chriſti præceſſerunt aduentum, legem Prophetasq́ue exponentes, infinita penè ac admodum mira de Chriſto, deque Chriſtianę fidei veritatibus ſcripto tradiderint, quę omnia Talmudicis libris ſparſim inſeruntur. Huius verò legis profeſſores in Academia Iudæorum ex ordine fuerunt. Eſdras legis Doctor, ipſius legis expoſitionem Symoni Pontifici, qui Iaddus cognominatus eſt, quemq́ue Alexander Magnus Hieroſolymis venerabatur, tradidit. Is Antigono, Antigonus Ioſepho Ianonis filio, & Ioſepho Iohezeris filio. Hi Nitæo, & Iehoſuæ filio Perahio. Illi Iudæ filio Tibæi, & Symoni Satæ. Hi Semaiæ, & Abatalioni, Illi Helli, & Samæo. Hi Ioanni Sachæi filio, & Symoni iuſto. Nam in Capitulis patrum poſtremus omnium Symeon iuſtus, qui Chriſtum in vlnis ſuſcepit, collocatur. In quo Iudaicæ Academiæ ſceptrum defecit. Rabbi tamen Moſes Aegyptius, Simeonem hunc,

Gema-

Gamalielem illum legis Doctorem auditorē habuisse dicit, ad cuius pedes Paulus Apostolus legem didicit, quique pro sua prudentia & doctrinæ veræ sapientia in Concilio Apostolos Christi, nouam legem annuntiātes, dimittendos esse persuadebat.

Hi ergo, qui post Esdram Iudaicæ Academiæ præfuerunt, & plures alij ex eorum auditoribus, multa erudita de legis Mosaicę explanatione scriptis reliquerunt, ex quibus tādem Talmud liber confectus est. Pręcipui verò ante Christi aduentum legem atque Prophetas enucleantes, futuri Mesiæ arcana scriptis reserarunt, Septuaginta Interpretes, Iehosuas, Syrach, & plures alij.

Ante Christi ortum anno 160. Aristobolus Peripateticæ sectæ Philosophus, cùm Iudæus natus esset, Ptolemæi Philometoris hortatu, in Moysen commentarios scripsit, vbi multa de Mesia pulchrè disseruit. Rabbi Simeon dicta in Talmudicis voluminibus frequentiùs occurrunt. Et in libro de Inuestigatione secretorum, multa arcana de Mesia retexit. In ijs autem, quæ in Cabalistica facultate (cuius præ cæteris principatum meruit) scripto edidit, inter cætera diuinitatis arcana, diuinæ Trinitatis mysterium distinctè & clarē insinuat, sæpenumerò Patrem, Filium, & Spiritum sanctum expresse nominans. Post quem Rabbenus Haccados, qui Latinè Doctor noster sanctus interpretatur, librum scripsit, quem Galerazeya, id est, reuelatorem secretorum nun-

cupauit, qui certè non ab reDoctor sanctus dictus est, cùm spiritu sancto afflatus, ita planè eo in libro cuncta Domini nostri Iesu Christi mysteria aperuerit, vt non futura prædixisse, sed res gestas tanquam Euangelista narrasse, videatur. Quem paulò post Rabbi Nehumias Haccanæ filius secutus, non ea tantùm, quæ à Prophetis de Mesia occultè tradita fuerant, lympidisimè patefecit, verùm etiam se ab eius aduentu per quinquaginta tantùm annos procul esse asseruit. Vnde Haccanæ filio suo, quem Mesiam ipsum visurum & sperabat, & gaudebat, vt eum de Mesiæ mysterijs certiorem faceret, epistolã scripsit, quam Iggheret hassadoth, id est, Epistolam secretorũ appellari voluit. Per idem fermè tempus (anno s. ante Christi natalem circiter secundo & quadragesimo) Ionathas Vzielis filius, Hillelisq; euditor, atque Simeonis iusti, qui Christum infantulum suscepit in brachijs, condiscipulus, totum vetus Instrumẽtum, in Chaldæam vertit linguam, atque exposuit, ita sensum è sensu traducens, & ita obscurisima quæque exponens vocabula: vt quæcũq; de Mesia dubia, & latẽter scripta erant, certa atq; clarisima reddiderit: adeò vt eius editio non tam interpretatio, quàm glossa atq; expositio videatur, quã Hebræi Targum, id est translationem nuncupant. Tantæque apud eos est authoritatis, vt non solùm ei contradicere nemo audeat, sed non minus quoque fidei, quàm ipsi textui passim omnes eidem adhibeant: tum ob viri sanctitatem

ctitatem, ac peritiam, tum maximè ob ipsius interpretationis expositionisque veritatem. Ideo quotiescunque aliquid ambiguum, aut difficile intellectu, in textu sacrorum librorũ inueniunt, semper ad eandem translationem, atq; enucleationem recurrunt. Vnde de eodé Ionatha (vt in bauabathra legitur) dixerunt Magistri, quod in hora, qua eidem editioni & expositioni vacabat, si musca aut quodcunq; volatile super eum, vel super chartam volasset, ilicò absque vlla eius aut chartæ læsione, cælitus exurebatur.

Præcipui quoque Iudæorum post Christũ passum iuxta verum sensum prophetias de Christo loquentes rectè enucleare videntur. Nõnulli de ipso Domino Iesu, deq; Christianis bene senserũt, & tam ipsum Christũ, quàm illius sectatores non modò cõfitentur, sed miris laudibus ornant. præcipuè autem Philo, ex sacerdotali genere progenitus, & Iosephus Matathiæ filius. Quorum apud Iudæos magna est authoritas.

Et Philo, cùm gentis suæ legatus, ad Caium Caligulam Imp. Romã venisset, familiariter cum Petro conuersatus est, omninoq; Iudæi post elucescentem veritatem Euãgelij, & post Christi resurrectionem, in triplex genus diuisi fuerunt. Quidam enim videntes Prophetarũ dicta in eo consummata, & fide & opere illi adhæserunt, vt Gamaliel ille senex fecit, cuius dicta apud Talmudistas maximæ sunt authoritatis. Quod & alij penè infiniti fecerunt, non

de nobilioribus atque sapientioribus. Nam vt in actibus Apostolicis scribitur: Maxima pars sacerdotum obtemperabat, fidei Et horum nónulli multa de Christo miranda scripserũt. Quorum opuscula aliqua adhuc extant apud Iudæos: quamuis ea,ne ad manus nostras perueniant,pro viribus occulere nitentur. Et inter cætera sunt ea,quæ literis mandauit Rabbi ille Haccanas Nehumiæ filius, qui cùm omnia Redẽptoris nostri gesta,ac miracula,prout oculis viderat,scripsisset,sic denique dixit: Ego Haccanas sum vnus ex illis, qui credunt in eũ, & ablui me aquis sanctis, in eiusque vijs rectis incedo. Quidam verò eorum credebant quidem ipsum Dominum Iesum fuisse Mesiam illum,de quo Prophetæ locuti fuerant:Mosaicas tamen obseruantias deserere nolebant. Hi fide tantùm,& non opere Christo adhęserunt. Quia Christum quidem confitebantur, in Iudaismo tamen perseuerabant. Qualis (vt arbitror) Iosephus fuit, ac alij ferè innumeri. De quibus actuum Apostolorum liber meminit, XV.& XXI.cap. vbi sic dicitur : Vides frater quot millia sunt in Iudæis,qui crediderunt,& omnes æmulatores sunt legis. In hoc tamen maximè errabant. Omnes namque veteris legis cæremonias, cùm Christi gestorumq; eius figuræ extiterint,in ipso omnino finem habuisse clarum est. Horum etiam quàm plurimi & vera nonnulla de Christo scripserũt,& prophetias in multis rectè exposuerunt. Alij denique Iudæorum,nec fide, nec opere Christo

adhære-

adhærere volentes, in perfidia sibi pertinaciter permanendum, tanquam cæci elegerunt. Qui neque tamen veritatem (vide quanta veritatis sit vis) omnino negare valuerunt. Nam legem Prophetasque explanantes, sola veritate compulsi, ipsam in multis penitus tacere nequiuerunt. Quod absque diuina dispositione factum fuisse, putandum non est. Vt contra veritatis inimicos, eamq; negantes ab eisdem ipsius veritatis testimonia haberemus. Nec tamen id veritati præiudicat, quia ipsi non crediderunt: sed plus testimonio addit, quia nec increduli, & inuiti ipsam negauerint. Ex horum quoque dictis atque scripturis, cæterorumque omnium, qui post Babylonicam captiuitatem scriptis aliquid tradiderũt, Talmudicus codex congestus est, atque compactus. Per quẽ, & quo tempore codex iste cõscriptus sit, idem Galatinus his verbis commemorat. *Talmud liber, vnde confectus sit.* *L.1.c.5.*

Anno à templi secundo incendio cxx. Rabbi Iudas Simonis filius, quẽ ob doctrinæ probitatisque excellentiam sanctum vocant, totius Iudaicæ sapientum Synodi decreto, legis Prophetarumq; explanationes, ac scripta omnia, quæ cæteri Doctores tam ante, quam post Christi aduentũ, eatenus scripserant, in vnum complexus est volumen, quod Misna, id est, iteratam lectionem nuncupauit. Anno verò ab eiusdem templi vastatione circiter ccc. Rabbi Iohanam assumptis sibi collegis Rab & Samuele, ipsum Misna, & quæcunque alia scripta habere potuit, in vnum colligens, Tal-

mud Hierosolymitanum confecit. Anno deniq; CCCCXXXVI. R. asse vna cum Rabina, omnes superiorum scripturas in vnum redigens, ipsum quo nunc tota Iudæorum regitur Synagoga, Babylonium contexuit Talmud. Quem tamen morte præuentus, perficere nequiuit. Mor autem eius filius, vnà cum Maremar operi complementum dedit. Est autem Talmud id quod doctrina, siue disciplinatio, commẽtaria priora omnia, ac statuta, & quasdam temporum historias complectens, opus profectò tam diuina ac naturali, quàm politica ac legali sapientia vndique plenum.

Talmud verò ipsum in sex pręcipuè partes diuiditur. Quarum prima, ordo seminum dicitur, & vndecim libris absoluitur, deque benedictionibus, & gratijs Deo agendis, deque orationibus & laudibus diuinis, segetibus, frugibus, & decimarum generibus, placentis & arborum clausura pertractat.

Secunda, ordo festorum, 12. libros complectitur, de Sabbatho, & quid in eo facere liceat, quid non, de Paschate, de sacrificijs, & siclis agit.

Tertia, ordo mulierum, septem continet libros, & de coniugijs, de dote, de voto Nazarenorum, de repudij libello, & Sponsalijs tractat.

Quarta, ordo damnorum, in septem diuisa libros, de damnis, quæ tam ab hominib⁹ quàm à brutis fieri solent, de litibus, vsuris, locationibus,

nibus, emptionibus, contractibus, & Iudicijs, atque ſententijs, tradit.

Quinta, ordo ſanctificationum, vndecim libros continet, de loco, tempore, & modo ſacrificiorum, de animarum ſtatu, & perditione in futuro ſeculo, differit.

Sexta, ordo purificationum, 12. complectitur libros, de purificatione vaſorum, veſtium, domorum, plagarum, corporum, beſtiarum, aquarum, tamque virorum quàm mulierum purificatione, & manuum ablutione, ante ſacrificium. Totius igitur Talmud (vt ex præmiſsis conſtat) partes quidem primordiales ſunt ſex, libri verò ſexaginta, capita autẽ quingenta, triginta duo. In quibus multæ, ac penè infinitæ ſparſim inueniuntur ghemeroth, id eſt, traditiones incluſæ, ſeu concluſiones determinatæ, innumerabilia ferè de Meſsia, ac noſtræ fidei admodum conſentanea, arcana continentes, per multa annorum curricula, longè antequam Talmud confectus eſſet, à priſcis Iudæorum traditæ atque conſcriptæ. Nam vix ferè in ipſo Talmud contingit, aliquam reperiri ghemara, id eſt, traditionem, ſeu concluſionem, ab antiquis illis patribus traditam, concluſam, ac determinatam, quæ aliquid Catholicæ veritatis arcanum, aut explicitè & apertè, aut implicitè, & per figuras non exprimat.

In interpretando autem, Talmudiſtæ recentiores Rabini, vt veritatem effugiant, non niſi literalem legis corticẽ & hiſtoricum ſenſum

Form[illegible] da- [illegible] Ra- [illegible]

ſum diuinorum eloquiorum amplectuntur; quando veteres Caballiſtæ Anagogicum, ſpiritualem,& myſticum ſenſum inquirere ſolebant. Et literalem ſenſum rem paruam appellabant, & candelæ comparabant: myſticum verò rem magnam, legisq; certitudinem vocabant, & margaritæ in obſcuris ædibus latenti, quæ tandem per candelam, id eſt, literalem ſenſum, inuenitur, aſsimulabant. Facultatem hác,|quam Cabalam vocant, priſcis temporibus nefas erat cuiquam niſi eruditiſsimo, ſenioque confecto tradi. Quamobrem neq; vllam eius partem ſcripturæ mandare licebat, ſed ore tantùm tradebantur, ideoq; receptio vel traditio vocabatur. Quo fit, vt paucisſimi rectam eius intelligentiam capere valeant, vel ſaltem in corde ſuo retinent. Ne propter ſanctam diuinarum perſonarũ Trinitatem, aliaque Catholicę veritatis myſteria ibi refulgentia, Iudæi inde offendantur. Quocirca mirum non eſt, ſi nomen hoc Cabala ſiue facultas eo nomine deſignata, rarò apud ſanctos Patres, & Eccleſiæ Doctores reperiatur. Ex iunioribus tamen quidã viri eruditi, Hebraicam linguam callentes, ſolerti ingenio, & induſtria præſtantes, de huius ſcientiæ excellentia, & vtilitate multa perueſtigauerunt.

Cabala quid ſit, & cur veteres non meminerim.

Ioannes Picus Mirandulanus, Paulus Iſraelita, Auguſtinus, Iuſtinianus Nebienſis Epiſcopus, Capino, Io. Reuchlin, Aegidius Viterbienſis, & poſt illos Accuratius Galatinus, ad Leonem decimum Pontificem Maximum, &

Maxi-

Maximilianum primum Rom. Imperat.

Christianis Talmud Iudæorum legẽdum, vel recipiendum nõ esse, graues & eruditi viri putauerunt: quòd in eo multæ falsitates, & absurditates, multaque mendacia, calumniæ, & blasphemię in Christum, & religionem Christianam contineantur. Galatinus tamen illius lectionem viris cordatis & prudentibus non modò licitam, sed necessariam esse affirmat, si cum maturo iudicio fiat. *Lib. 1. ca. 7.*

Quod plurima in eo inueniantur, quę miro & incredibili modo recentiores Iudæorũ, qui obstinati sunt, confundant & destruant. Quo fit vt ob id respuenda non sint, quòd apud tam perfidos reperiãtur. Sicut nemo, nisi omnino mente captus, legem ac Prophetas, eo quòd apud eos inuenerit, contemnet: aut lapillum pretiosum, quod in draconis vel bufonis capite inuentus fuerit, despiciet. Maximè cùm nihil ad confutandam Iudæorum impudentiã, tam validum, nihil ad conuincendam eorum nequitiam tam efficax, inueniri possit. Iucundumque sit de manibus hostium gladium arripere, & caput infidelium, aut exemplo Dauidis mucrone proprio abscindere, aut instar Iudith ipsorum pugione amputare. Quapropter diuina prouidentia factum, vt Clemens V. in Concilio Viennensi institueret, Talmudicos Iudęorum libros per fideles Hebraicã linguam callentes, in Latinum sermonẽ traducendos, & Christianis legendos, atq; in Academijs celebrioribus profitendos esse. Quæ *Talmud Christianis est vtile.*

non tam de traducendis Biblijs intelligenda videntur', quàm toties traducta, & nõ tam Iudæorum sint, quam nostra, sed de alijs Iudæorum libris accipienda, & præcipuè de Talmudicis, in quibus tot Catholicæ veritates continentur. Nec tamen omnia, quæ in Talmudicis sunt, sed bona tantùm recipienda sunt. Neque ideo ea recipimus, quòd ibi sunt, sed quia vera sunt, & præsertim vbi sacræ Scripturæ deprauationes verè castigantur. Nam ex Talmudicis traditionib⁹ sacræ scripturę deprauationes rectè corrigi, & ob hanc quoq; causam Christianis vtiles existere, pluribus verbis & argumẽtis demõstrat, ca. 8. Tribus autẽ ferè modis Scripturam sacram deprauarunt Iudęi. Primò per mutationem literarum, deinde retentis quidem literis, sed aliter quàm scriptura naturaliter exigebat, punctare præsumpserunt. Hebræi enim cùm vocales non habeant, sed quibusdam punctis loco vocalium vtantur: ex illa punctorum variatione longè aliter, quàm scriptum erat, facile legitur, & sensus longè diuersus efficitur.

Nec enim Moses, nec aliquis ex Prophetis, nec Esdras, legem punctauit: nam Iudæi legẽ, quam in Synagogis cum veneratione tenent, sine punctis scriptam habent: sed posteriores Rabini literis sacris puncta apposuerunt. Tertius modus, quo Scripturam sacram viciârũt, est, quod Moses & Prophetæ scripserunt, ipsi in textu dimittentes, aliud in margine foris posuerunt, quòd carè, id est, legendum vocant,

cant, & quod intus in textu eſt, Cathes, id eſt, ſcribendum, appellant. Ideoque Talmudiſtas recentiores, qui Chriſti aduentum longius ſecuti ſunt, per antiquiores, qui Chriſtum præceſſerunt, erroris conuinci. Quando recentiores, vt legis & Prophetarum de Meſsia, & Catholica veritate teſtimonia peruerterent, & aduerſus Chriſtianum dogma detorquerent, ea contra veterum Talmudiſtarum ſentẽtias, corrumpere ſtuduerint. Quærentiq; Capnioni: Cur D Hieronymus Hebraicarum literarum ſtudioſiſsimus iſtas deprauationes nõ deprehenderit, reſpondet Galatinus: Id tibi ne- *Cap. 8.* quaquam mirũ videri debet, cùm hæ quidem deprauationes, non niſi per Talmudiſtarum traditiones, in Talmud[illegible]dictiſque codicibus contentas, deprehe[illegible]t; quæ ad Hieronymi notitiam nunquam deuenerunt. Vt facilè ex verbis eius elici poteſt. Ipſe enim ad Oceanum ſcribens: Labore, inquit, pretij Saraniam Iudæum nocturnum habui præceptorem. Timebat enim Iudæos, & exhibebat ſe mihi alterum Nicodemum. Quemadmodum igitur Iudaicorum magiſtrorum penuriam habuit, ita fortè & librorũ, & præſertim ipſius Talmud, quem Iudæi propter Meſsiæ arcana, fidei noſtræ conſentanea, in eo contenta, pro viribus occultare nitebantur. Quare mirandum minimè eſt, ſi iſta non inuenerit. Nam ſi inueniſſet, ſilentio præteriri tam grandia fidei noſtræ myſteria nefas profectò cenſuiſſet, ac veritatem, quam Moſes cæterique Prophetæ

in

in ante dictis locis posuerant, rectè trãstulisset. Quomodo contra Iudæos per ipsorum scripturas procedendum sit, vt latentia in Talmudicis eorum libris arcana mysteria detegi atq; erui queãt, per omnes ferè religionis Christianæ articulos copiosè & eleganter 12. libris demonstrat.

Ioannes quoq; Reuchlin libro 1. de arte cabalistica ad Leonem 10. à Iudęis Cabalistis in Aegypto secretiorem & sublimiorem doctrinã (qua cæteris pręcelluerunt) Pythagoram atq; Platonẽ hausisse affirmat, & Pythagoræ symbola sic interpretatur, vt cum vera Iudæorum sapientia consentire videantur.

DE IVDICI[illegible]VETERVM IVdaeorum, & [illegible]cibus, atq; Scribis.

GAlatin[illegible].4. de arcanis Catholicæ veritatis, cap. 5. Quemadmodum, inquit, 11. cap. Num. tempore Mosis, Dei iussu, 700. Seniores, ætate prouecti, ac scientia probati, delecti fuerunt, qui ipsius Mosis in populi regimine coadiutores essent, ad quos, & omnes legis ac fidei difficultates, seu dubia declarare, ac definire, & in rebus grauibus, atque causis arduis iudicare pertinebat. De quibus illud Deut. 17. c. scriptum intelligitur: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, inter sanguinem & sanguinem, crimen & crimen. Et post pauca, Surge, inquit, & ascende ad locum, quẽ elegit Dominus, & sequaris sententiam eorũ, nec declinabis ad dexteram, nec ad sinistram.

Hi

Hi autem Sanhedrin vocabantur, quos nos Iudices ordinarios appellare possumus. Dicebantur quoq; Mehokekim, id est, Scribæ, siue legumlatores, eo quod quicquid tradebant, & scribebant, tanquã lex ab alijs haberetur. Quorum collegium sceptrum datum à Spiritu sancto per Iacob Domui Iudæ repræsentabat, & in ipsis sceptrum ipsum pendebat. Quare non solum sub Regibus & Ducibus residentes, iudicandi potestatem exercebant: verùm nullo etiam Rege, aut Duce in Iudæis existente, eorum nihilominus adhuc durabat authoritas. De quorum qualitate in libro Sanhedrin in capite Dine mamanoth, id est, iudicia animarum, sic legitur: Dixit Rabbi Iohanan, Non erant constituentes in Sanhedrin nisi Dominos sapientiæ, staturæ, & apparentiæ, ac senectutis, & Dominos incantationum, nec non & scientes 70. linguas, ne oporteret eos interpretes alios audire. vbi glossa R. Selomonis sic ait: Statura & apparentia in eis requirebatur, vt in reuerẽtia haberentur. Quod autem essent incantationum Domini, ideo exigebatur, vt incantatores & maleficos in suis maleficijs, & incantationibus confidentes conuincerent, & occiderent. Hæc R. Selomo. De eorum autem iudicandi potestate, & modo, in libro Sanhedrin Babylonico in cap. Arba mithoth, id est, quatuor mortes, sic habẽt: Quatuor mortes, id est, quatuor occidendi modi traditi sunt Domui iudicij, id est ipsis Sãhedrin, videlicet: Lapidare, conburere, occidere, & strangulare. Dixit R. Akiba.

Modus & forma iudicij.

R. Akiba. Vnde habebāt Sanhedrin, ꝙ quando interfeciſſent animā, id eſt, cum aliquem occidendū iudicaſſent, tota die illa nihil guſtarent. Inde vbi dictū eſt: Nō comedetis ſuper ſanguinem: Legitur quoq; in libro Sanhedrin in ea. Dinemamonoth, id eſt, Iudicia diuitiarum. Quod iudicia diuitiarum ſiue pecuniarum & bonorum mobilium, per tres Iudices fiebant. Iudicia verò animarum per viginti tres. Hoc eſt viginti tres de 70. Iudicibus ordinarijs, & non pauciores poterant hominē mortis reum, ſiue morti obnoxium iudicare. Non erant autem Iudicantes tribum, vel ſceptrum, neque Pſeudoprophetam, neque Sacerdotem magnum, niſi domus iudicij 71. Iudicum. Nec erāt egredientes ad licitum bellum, niſi ſecundum os domus iudicij 71. Iudicum. Nec addebant ciuitati, nec ſalarijs templi, niſi per os domus iudicij 71. Iudicū. Nec faciebant Sanhedrioth, id eſt, conuentus Iudicum ordinariorum tribubus, niſi per domum iudicij 71. Iudicum. Quod per manuum impoſitionem in tribum fiebat, vt dicit R. Iſmael. R. viro Iudas dixit, quòd quinque erāt neceſſarij in manuum impoſitione. Lupus autem, & Leo, Vrſus, Pardus, & Serpens per viginti tres Iudices interficiendi erant. Collegium quoque magnum, quod Sanhedreghedola, dicebatur, 71. Iudicum erat: minus verò viginti trium; vnde habetur quod concilium magnum Sanhedrin erat 71. Iudicum: ex eo quod dictum eſt Num. 11. cap. Congrega mihi 70. viros de Senioribus Iſrael.

Iudicum tribus.

Moſes

Moses autem fuit super eos. Sic ergo fuerũt 71. Hucusque Talmud. Vnde habetur argumentum, quod tota domus iudicij 71. Iudicum ad iudicandum Chrĩstũ simul conuenit, eo quod, vt dictum est, non iudicabat tribum, neque sceptrum, neq; Pseudoprophetam, neq; Sacerdotem magnum, nisi domus iudicij 71. Iudicum. Est autem sciendum, quòd minor ipsorum Sanhedrin conuentus non poterat, nisi à 70. maiorum conuentu ordinari, vt ibidem dicitur: Ipsi nanque 70. Iudices ordinabant aliorum Iudicum conuentus, qui in alijs ciuitatibus & locis circumquaque populum regebant. Hac tamen conditione, vt vnusquisque, cuiuscunque regionis conuentus, magno maiorum conuentui in Hierusalem, & in loco Gazith vocato, existenti, subesset. In eodem quoque libro Sanhedrin, in cap. Veelluhen, id est, Et isti sunt, sic ad verbum dicitur: Traditio est, R. Iose dixisse, quòd in principio non erat controuersia in Israel, sed domus iudicij. 70. vnius Iudicum sedes erat, in consistorio Gazith, id est, dolato. Et aliæ domus Iudicij 23. in diuersis locis sedentes erant. vna enim earum sedebat in porta montis domus, id est, templi: altera verò in porta atrij. Reliquæ autem domus iudiciorum 23. Iudicum, sedentes erant in singulis ciuitatibus Israel. Cùm verò aliquid quærendum, à domo iudicij, quę erat in ciuitate propria, quærebatur. Si audiebant, dicebant: sin autem; ad illum ordinem veniebant, qui in propinquiori ciuitate erant. Qui

Sedes & loca, & de Iudiciorum.

Qui si audiebant, dicebant eis. Sin autem: ad illum ordinem ibant, qui in porta montis domus Domini erant. Dicebantque: Sic exposui. & sic socij mei exposuerunt. Sic docui, & sic socij mei docuerunt. Qui si audiebant, dicebant eis. Sin autem: ad eum ordinem veniebant, qui in porta atrij domus Domini erat. Dicebantque, sic exposui, & sic socij mei exposuerunt. Sic docui, & sic socij mei docuerunt. Qui si audiebant, dicebant eis. Sin autem; & isti & illi ibant ad consistorium Gazit, id est, dolatum, vel politum, in quo Sanhedrin à mane vsque ad vesperam sedentes erant. In sabbathis autem & diebus solennibus in muro sedebant. Ex quo verò multiplicati sunt discipuli Sammai & Hillel, qui non ministrauerũt, vt expediebat, creuerunt schismata in Israel, & lex facta est, sicut duæ leges. Tandem à tribus Herodibus Iudæorum regia, & iudiciaria potestas, & Christiana lux, persecutionem passa est. Nam primus Herodes Antipatri filius, quique Ascalonita dicebatur, sub quo Christus natus est, infantes interemit. Secundus primi filius Antipater cognominatus, & Archelai frater, Ioannem decollauit, & eius tempore Christus passus est. Tertius, secundi filius, alienigena, regnum Iudęorum dolo obtinuit, & omnes ex sanguine regio prognatos, omnesque Iudices & sapientes atq; magistros Iudæorũ interemit, vt Iudæis omnem spem & modum recuperandi Regnum adimeret. Vnde Iudæi aduentũ Mesiæ meritò agnoscere po-

Herodes tres.

re potuerunt. Cùm tam regiam quàm Iudiciariam poteſtatem ablatam, & alienigenam regnare viderent.

HIEROSOLYMITANA Synagoga

DE Hieroſolymæ origine ſitu, flore, ruinaque & excidio, nihil hîc attinet dicere.

Poſt excidium Iudęorum Aelius Adrianus Imperator ruinas & ſaxa murorum ex fundamentis erui, & in minutiſſimas partes confringi & diſsipari mandauit. Ne iuxta Chriſti vaticinium, maneret lapis ſuper lapidem. Vrbe veteri in cinerem puluerem que conuerſa, & nomine illius deleto, nouam vrbem Adrianus, non in priore, ſed alio vicino tamen loco, circa Chriſti ſepulchrum ad montes Gihon & Golgatha, vbi Chriſtus crucifixus eſt, ædificauit, eamque de ſuo nomine Aeliam appellauit. In loco prioris templi, equeſtrem ſtatuam erexit, ſui videlicet imaginem ſtantem in colũna marmorea. Quę S. Hieronymi temporibus quadringentis annis poſt Chriſti natiuitatem adhuc conſpecta eſt. Porcorum etiam imagines marmoribus inciſas, in Iudæorum ludibrium ſupra portas Aeliæ cóſtituit. Omnibuſque Iudæis ingreſſum in hanc nouam vrbem ſub vitæ & capitis periculo in perpetuum interdixit, Chriſtianis cæteriſque omnibus gentibus inhabitare permiſit.

Hác incolæ terræ ſanctæ vero nomine Aeliam adhuc appellant. Etſi noſtrates veteri nomine nouam vrbem nouo loco extructam

Hierosolymam plerumque vocant.

Sub Constantino Magno Iudęi veterem vrbem & antiquum templum restituere conabantur. Sed Imperator non permisit. Iulianus Apostata anno 363 permisit, vt Christum dicentem; Domus vestra relinquetur deserta, mendacij argueret: sed ingenti terręmotu prohibiti fuerunt. Hanc anno Christi 1516. cum Selymus Turcorum imperator occuparet, plurima loca deserta, multasque ruinas à Saracenis & Turcis inflicta vulnera deprehendit. Solymannus ergo Turcorum imperator Selimi filius anno christi 1542. eam instaurauit, murosque extendens ampliorem reddidit: vt hoc nostro tempore ælia sit pulcherrima ciuitas, altissimis rupibus sita.

Et antiqua Hierosolyma per Adrianũ prorsus diruta, iterum quoque nunc habitatur, sed in à paucioribus.

Helena Constantini Mater in noua Aelia templum Veneris destruxit & in monte Golgatha aliud ædificauit, quod Golgatanum dicebatur. Sicut in monte Oliuarum, christi ascensionis locum singulari templo ornauit.

Ipse verò constantinus sepulchrum Domini amplissimo & pretiosissimo templo decorauit. Quod totius vrbis decus & ornamentũ fuit.

Templum Salomonis in vrbe Hierosolyma versus exortum solis inuenitur. cùm enim ciuitas ampliaretur, Salomonis etiam tẽplum priori suo loco à christianis reædificatum

tum est, altum & opere rotundo, & græco labore fabricatum, cãdido expolitoq; cõstans marmore, miræ magnitudinis. In summitate tecti eclypsim Lunę Turci, more suo, posuerũt. Saraceni & Turci templum hoc admodum religiose venerantur. Sanctamq; petrã vocãt, tingentis lampadibus, per diem & noctem illuminãt. Hoc ingressuri purissima se prius aqua abluunt, & nudis pedibus incedunt. Nullique christiano vel Iudæo, nisi sub periculo vitæ, ingredi patiuntur.

circa hoc templum Salomonis lata quædã planities est, marmoreis lapidibus stratæ, vt nostra cœmiteria sunt.

Aegyptiorum Sultanus ante annos centum nouum ædificauit templum, non procul à tẽplo Salomonis, in quo semper 88. lampades accensæ habentur.

In vrbe ipsa, sicut etiam in vniuersa Iudæa, tecta ædificiorum plana sunt, cancellis vndiq; cincta, vt in eis poßint fieri obambulationes, & conuiuia celebrari, sicut Christi etiam temporibus facere solebant. In ecclesia Montis Caluariæ oblonga, quæ templo Dominici sepulchri adiũcta est, complures habitant Ordines, ex diuersis & varijs nationibus Christianos vocautes, cùm tamen in doctrina maximè discrepent, Latini, Gręci, abyßini, Armenij, Gregoriani Nestoriani, Iacobitę. Frãciscani verò nudis incedentes pedibus, sanctum sepulchrum custodiunt. Gręci monachi qui in templo sepulchri domini, & in ecclesia mõtis cal-

licosissimæ sunt, & in armis inequitant.

Nestoriani, quorum Niniue in Assyria metropolis est, & Mossel hodie appellatur, Nestorij hæresim imitantur, quæ in synodo Ephesina anno Christi 1431. condemnata fuit. Qui licet Christianos se iactant, doctrina tamen eorum Mahumetico dogmati admodũ affinis est. Officia sua diuina & Ecclesiastica Chaldaico sermone peragunt, aliâs Saracenica lingua vtuntur. Sacerdotes eorum Hierosolymæ in templo Montis Caluariæ inueniuntur.

Iacobitæ, in Oriente, Iacobi Syri hæretici sectatores, conclauia sua habent in sacello quodam templi sepulchri Dominici, retrorsum, non procul ab ipso sacro sepulchro.

Hi ordines sepulchrum Domini visitantes & custodientes, Christiani quidem, sed hæresibus vel erroribus Græcorum infecti sunt.

Equites aurati Hierosolymitani, Ordinis S. Ioannis Baptistæ, Romanis cæremonijs vt catholicam Christianam religionem contra Turcos & Saracenos viriliter defendant, inaugurantur. Datur ijs cingulum holosericum purpurei coloris, de quo pendet ensis pulcherrimus, fuluo purissimoque ornatus auro.

Calcaria insuper aurea adduntur, quæ purpureis alligantur corrigijs holosericis. Donãtur quoque aurea catena centum ducatorum Vngaricorum, cruce Hierosolymitana inferius dependente. Crucem quoque purpurei coloris Romani Pontificis benefitio, in vestibus

& clypeis gerunt. Iuramentum ſuum edituri, in ſacrum Chriſti ſepulchrũ iſti Equites aurati imponunt.

Ab huius ergo Vrbis ruina, vniuerſus terrarum orbis exemplum capere poterit. Ne cuius lapſum omnes pertimeſcunt, eius temeritatem & obſtinatiam imitētur. Quam Hieremias Propheta Dominam gentium, matrem Prouinciarum, ciuitatem electam, plenam populis appellabat: iuſto Dei iudicio facta eſt opprobrium & abiectio plebis.

Veræ religionis, & ſacrarum legum inuentrix & cuſtos, optimarumque artium parens & doctiſſimorum virorum procreatrix, non immeritò à veteribus appellatur. Ad quam velut ſupremam totius ſapientiæ arcem ex omnibus Prouincijs confluebant Iudæi, & difficiliores de lege controuerſias ad Hieroſolymitanos Doctores referebãt. Vbi ſingulæ etiam Nationes priuata collegia (vt in noſtris Academijs adhuc obſeruatur) habuiſſe videntur: diſputârunt enim cum Stephano protomartyre quidam de ſynagoga Libertinorum, Cirenenſium, Alexandrinorum, &c. Quibus omnibus Chriſtus Ieſus duodecim annorum puer, partim arduas quæſtiones proponendo, partim difficiliores ſacræ Scripturæ locos interpretando, magnam ſui admirationem præbuit. Alexander autem Magnus contra Darium Perſarum regem pugnaturus, à Legiſperitis Hieroſolymitanis, quod Græcorum rex in Aſia dominaturus eſſet edoctus: ſynagogam eorum

Actor. 2.

Actor. 6.

Luc. 2,
Niceph. li. 1. c. 14.
Rupertus Tuitienſis l. 9. c. 13. de victoria verbi Dei,

rum multis priuilegijs ornauit, vt Iosephus libro vndecimo antiquitatum Iudaicarum, Eusebius & Carion in chronicis fatentur. Porrò in monte Sion extra Hierosolymam septem synagogæ fuerunt, vbi leges promiscuè tradebantur quidem, disputare autem non licebat, vt auctor est Optatus Mileuitanus. Epiphanius libro de ponderibus & mensuris post deuastationem vrbis perdurasse scribit.

De Bibliotheca Hierosolymitana.

Euseb. lib. 3. c. 10. hist. Ecclesiast.

DIuinarum legum & sacræ scripturæ libri viginti septem, de quorum authoritate nō dubitatur, Iudæis à Deo traditi fuêre, etsi Hebræis non nisi viginti duo recensentur, quia decem illorum in quinque duplicātur, inquit, Epiphanius. Illorum autem librorum quinq; Mosis sunt, qui natiuitates & humanæ generationis traditionem complectuntur. A morte Mosis vsque ad Artaxerxem regem Persarum, Prophetę historiam conscripserunt. Reliqui hymnos & vitæ humanæ pignora continent. Ab Antaxerxis autem imperio ad nostra tempora singula quidem conscripta, non tamen priori simili fide sunt habita: eò quod nō fuerit certa successio Prophetarum inquit Iosephus lib. 1. contra Appionem. Quos etsi religiosè obseruabant, & interpretabantur Iudæi: tamen propter Regum idololatriam, & populi grauissima scelera factum est, vt destructa synagoga, libri sacri interciderent quoque, & perderentur. Sub Iosia rege

Heres. 8. & libro de ponderibus & mensuris.

4. Reg. 22. Ioseph. li. 10. cap. 10.

Clemens l. 2. Stromat. à studiosis viris iterum reperti. Sedechia autē regnante, Hierosolyma rursus deuastata, templum exustum cum libris. Verum Esdras sacerdos & legis Doctor post captiuitatem Babylonicam sacros Mosis, & prophetarum libros restituit, & in ordinem redactos publicè interpretatus est, idq; per dies singulos à primo ad nouissimum.
Vincen. li. 4. cap. 47
Euseb. li. 5. hist. cap. 8.
Nicephor. li. 4. cap. 14.
Nehe. ca. 8.

Libr. 4. Esdræ, ca. 14. Ipse Esdras testatur, quod cùm Dominum Deum rogasset, pro Spiritu sancto, vt posset restituere sacras leges, iusserit assumere quinque scribas velocissimos, & præparare multos buxos, & secedere dies quadraginta: se ipsi in corde accensurum lucernam intellectus. Cumque de poculo sibi diuinitus oblato bibisset, apertum sit os ipsius, & per quadraginta dies dictauerit libros 204. Mandatumque sibi ait à Deo, vt quosdam omnibus promiscuè, dignis & indignis, palam legendos poneret, septuaginta verò conseruaret, traderetque eos solis sapientibus, quòd in ijs esset vera intellectus, & sapientiæ fons, & scientiæ flumen. *Libr. 4. c. 14.* Addit præterea se ex præcepto angeli secretiora mysteria & reuelationes in peculiari libro scripsisse, qui absconderetur, solique sapientes Iudæorum perciperent, quos ipse sciret posse capere, & seruare ista mysteria.

Cap. 5. Notum est illud libro 2. Machabęorum, inferebantur in descriptionibus & cōmentarijs Nehemicis hæc eadem, & qualiter construens bibliothecam, congregauit de Regionibus

bus libros Prophetarum,& Dauid& epiſtolas Regum,& de donarijs.

Similiter & Iudas ea,quę didicerat per bellum quod nobis acciderat, congregauit omnia,& ſunt apud nos.

Quæ ſi deſideratis,mittite qui perferant vobis.

Itemque ab Iaſone Cyrenæo 5. libris comprehenſa,tẽtauimus vno volumine breuiare.

Rupertus Tuitienſis lib. ſeptimo de Victoria verbi Dei,capite vltimo:Eſdrá,inquit, dicunt eſſe Malachiam,qui in ordine Prophetarum duodecimus eſt. Iſte quantus nobis eſſe debet? Non enim ignorare debemus,quia legẽ ipſe renouauit,Scripturas ſanctas,quę propriè voces ſunt verbi Dei diſperſas,vixque Babylonico igni ſuperſtites, ipſe congregauit ac reformauit. Quãtum hoc eſt, aut eſſe debet omnibus ſeculis? Magnum ſit & immemorabile, quod tam ipſius, quàm cæterorum labore ciuitas illa, templumque illud manufactum reſtrui,vel reædificari potuit.

Iſtud ædificium inſolubile, ſcilicet reformatio ſanctæ Scripturæ longioris memoriæ, maioris gloriæ, altioris eſt, & erit ſemper excellentię. Literas quoque ſiue characteres iſte veteribus commodiores atque faciliores repperit, & conſcriptam legem populo tradens, & tunc ſcriba velox meruit nuncupari,& nunc & in perpetuũ ſcriba doctus eſt in regno Dei.

Alij quoque Iudæorum libri paſſim citati reperiuntur,qui cum tempore interciderunt.

Ex Suida refert Ioannes VVierus de præstigijs Dæmonum, libro tertio, capite vigesimo primo: Quo, inquit, tempore Iustinianus imperium obtinebat, erat quidam inter Iudęos Princeps, Theodosius nomine. Hic cùm familiariter admodum vteretur argentario Christiano, cui nomen erat Philippo, qui ipsum crebrò ad amplexandam Christianam religionem hortabatur: tandem ingenuè fassus est se nihil dubitare, quin Iesus, quẽ nos Christum colimus, is sit, quem sacri Vates mundi Seruatorem prædixerunt: verùm se animum inducere non posse, vt abdicatis, quibus nunc apud suam gentem fungitur honoribus, nomen suum Iesu Christo det. Vt autem ita de Iesu Christo crederet, se non solum sacrorum Vatum oraculis persuasum esse, sed mysterio quodam, quod apud Iudæos in arcanissimis scriptum adseruatur, compertum habere, idque huiusmodi esse.

Mos erat olim apud gentem Iudaicam, quo tempore ædes sacra in Hierosolymis extabat, viginti duo perpetuo Sacerdotes (quod scilicet linguæ Hebraicæ elementa, & veteris Testamenti libri numerantur) habere: & quoties de eo numero vnus aliquis mortem oppeteret, mox alium in defuncti locum allegere, allectumque in codicem, qui ad eam rem in ęde seruabatur, cùm illius ipsius, tum parentis vtriusque expresso nomine referre, cùm etiam tum defuncti, tum suffecti diebus. Cùm itaq;

quo

quo tempore Iesus Christus in Iudæa versaba tur, necdum sese prodere, veramq; fidem propalam docere cœpisset, mortuus est quidam ex dicto sacerdotum numero: nec post multa ac varia suffragia quispiam satis idoneus esset repertus, qui in illius locum asscriberetur: tádem propositus est Iesus, Ioseph fabri (vt aiebant) filius, tanquam homo, ætate quidem iuuenis, cæterùm & vita, & moribus, & doctrina in primis commendatus, atque hoc suffragio ab omnibus demum approbato, visum est matrem eius in consessum arcessere (pater enim obierat) cognoscendorum nominum gratia, quæ in codicem, vt dictum est, describenda essent. Illa igitur accita, & de filio eiusque patre sedulò interrogata, respondit: sese matrem quidem Iesu esse, atque ipsum peperisse: nam eius rei testes sibi esse eas mulieres, quæ cum pareret pręstò fuissẽt: patrem verò nullum illi in terris esse: quod ex me (inquit) multis quibus didicit argumẽtis. Dũ enim virgo in Galilæa agerẽ, Angelus Dei in domũ, in qua versabar, ingressus, non quidem dormienti, sed vigilanti mihi nuntiabat, futurum vt è Spiritu sancto parerem filium iubebatque nomẽ illi Iesum indere. Itaque virgo cùm essem per eam visionem concepi peperique Iesum, permanens virgo in hunc vsque diem. His auditis, sacerdotes iubebant adesse fidas obstetrices, easque summa cura explorare, an etiamnum virgo esset Maria. Illæ autẽ cognita veritate ex ipsa re, affirma-

affirmabant eam virginem esse. Aduenerunt quoque & illę mulieres, quæ fortè fortuna adfuerant parienti, conspexerantque edentem infantem, quæ & ipsæ attestabantur filium eius esse Iesum. Quibus rebus attoniti sacerdotes, denuò rogabant Mariam, vt liberè profiteretur, quibus esset editus ille parentibus, quo ea ipsa parẽtum nomina possent in sacerdotum album referre. Ibi rursus Maria: Ego (inquit) reuera eum peperi: verum nullius cõscia patris in terra. Audiui ab angelo filium Dei esse. Filius est igitur meus & Dei. Sacerdotes ergo cùm hęc intellexissent, in allato codice scripserunt hæc verba. Eo die mortuus est sacerdos ille, illis natus parentibus: cooptatusque est pro illo sacerdos communi omnium nostrum suffragio Iesus, filius Dei viui & Mariæ virginis. Porrò hic codex è templi & vrbis excidio à primatibus inter Iudæos viris, magno studio ereptus est, asseruaturque in Tyberiade, &c. Creditur & Moses præter leges scriptas, secretiora quædam mysteria, vti à Deo acceperat, sapientioribus tantùm (quos Origenes consiliarios mirabiles vocat) tradidisse. Quæ propterea Cabala siue traditio appellabatur, quod non per literas, sed successione quadam, hæreditario iure, alter ab altero reciperet. Sicut in Ecclesia Christi traditiones quædam ἄγραφαι ab Apostolis hactenus quasi per manus ad nos transmissæ creduntur. Nihil enim aliud erat Cabala, vt doctissimi viri autores sunt, quàm doctrina quædam viua voce tradita,

Rabbi Moses l.1.c.70. Hilar. in Psalm. 2. Quod Deus Mosi preceperit quædam palam facere, quædam abscondere docetur, lib. 4. Esdr. c. 14.

tradita, cõtinens certissimam diuinę legis scriptæ interpretationem. Quam & Esdras de septuaginta doctissimorum virorum consilio in libros redegisse legitur. Ne si quando propter bella & captiuitates institutus à Maioribus tradendi mos obseruari non posset, cælestis doctrinæ arcana interirent. Atque hos Esdræ cõmentarios fideliter hactenus apud Iudęos cõseruari, & Christianam potiùs, si rectè intelligantur, quàm Mosaicam religionem astruere scribit Picus. Habuerunt præterea annales Iudæi, quos verba dierum appellabant, quibus singularum tribuum genealogiæ describebantur, sicut ex primo lib. Esdræ cap. 2. & tertij li. cap. 5. colligere est, quos tandem Herodes vt verum regiæ stirpis ordinem confunderet, sustulit. Vel ob id Herodes publicas omnium tribuum descriptiones, quæ ab Esdra vsq; durauerant, confudit, & flammis consumpsit; vt quis ciuis vel aduena esset, nesciretur. Cùm enim ab Augusto Iudaici regni diadema, de consensu Senatus Romani accepisset, propter generis obscuritatem, quòd aduena esset, contemnebatur. Nicephor. l. 1. c. 9.

Vel vt Galatinus lib. 4. c. 6. de arcanis Catholicæ veritatis affirmat, ideo regium sanguinem Iudęorum, scribasque & diuinæ legis Doctores extinxit, vt Iudęis omnem spem recuperandi regnum adimeret. Quibus in Deuteronomio prohibitũ erat, ne extraneũ regẽ haberent. Voluit igitur efficere, vt nulla sanguinis & tribus memoria superesset.

Quod

Quod verò tam diligenter in synagoga sua hosce libros conseruarint Iudæi, non absque singulari prouidentia Dei factum esse affirmat Iustinus. Ne Christiani eos proferentes, quasi suppositi āt corrupti essēt πρόφασιν ῥαδιουργίας maledicis præberemus vnde & Christianorū baiuli siue scriniarij Beato Augustino vocantur. Etsi ergo sacrorum librorum, qui certam authoritatem habebant, cum primis studiosi fuère: tamen aliorum etiam scriptorum monumenta in Bibliothecam suam reponere solebant, quemadmodum de Euangelio Iohannis & Actibus Apostolorum Lucę atque Matthæi Euangelio refert Epiphanius. Continebantur etiam hic Rabinorum libri, qui post Esdram varia de interpretatione scripturæ commentaria reliquerant, vnde postea Talmud confectum est. Quæ cùm optimis libris referta esset, à Tito Rom. Imperatore euersa quidem est, vt testatur Rabbi Samuel, sed ab Alexandro Hierosolymorum Episcopo restituta. Vnde Pamphilus Martyr pręcipuam Cęsariensis Bibliothecæ partem deprompsit. Eusebius verò plurima in Ecclesiasticam historiam transtulisse videtur.

Epiphanius hæres. 30.
Samuel. li. 1. de vana Iudæorum expectatione, ca. 2.
Platina Volaterra.
Nicephor. li. 5. cap. 14.

Antiochena synagoga.

ANtiochia inquit Marcus Cicero, nobilis & celebris quondam vrbs, & copiosa eruditissimis hominibus, liberalissimisque artibus affluebat. Nam præter florentissimam Iudęorum synagogā celeberrimum quoq; Philosophorum

Proarchia Poeta.

ſophorum gymnaſium habebat. Quare Cn. Pompeius, authore Eutropio, poſt bellum Mithridaticum mirabiliter eam honorauit. Quo modo autem veram philoſophiam perceperint Antiocheni, eiuſdemque alumni primo omnium Chriſtiani appellati ſint, Lucas Actorum capite.11.eleganter ediſſerit. Lucianus Samoſatenſis Iuriſprudentiam, Vlpianus verò præſtantiſsimus Orator Rhetoricen docuit. Hic Libanius Sophiſta publicus eloquentiæ profeſſor Magnum illum Baſilium, Gregorium Nazianzenum, qui propter ſingularē eruditionem Theologus cognominatur, & aureū orationis flumen Chryſoſtomū erudiuit, doctiſſimum illum Apollinarem Laodicęum Antiochiæ frequenter audiuit D. Hieronymus, & propter magnam eruditionem egregiè coluit, vt in epiſtola ad Pammachium & Oceanum fatetur. Celeberrimus ille Origenes Adamantius à Mammea Alexandri Imperatoris matre ex Aegypto Antiochiam euocatus, cum Philoſophorum artibus ſacras literas coniungens, diu maximo cum fructu profeſſus eſt. Verùm Aetius Eunomij præceptor, quas Antiochiæ artes rectè didicerat, ad Eccleſiæ Chriſtianæ perniciem, animæque ſuę interitum turpiter abuſus eſt.

Malchion ille, qui contra Paulum Samoſatenſem publicè priuatimque diſſeruit, & hęreſes illius detexit, ante presbyterium, Antiochenæ ſcholæ ſophiſticæ Gręcarum literarum præfuerat.

præfuerat.Nicephor. l.6.c.28.Hierony.de viris illustribus,Beda in Chronicis.

Dionin Traiano scribit, plurimos varijs de causis Antiochiam ventitasse, quosdam vt ibi iura acciperent. Adrianus propter vrbis authoritatem,sacrarumq; Musarum frequētiam amplißimum Traiano patri templum extruxerat, quod Iulianus in vsum rei literariæ Bibliothecā effecit,sed Iouinianus, quod magicos & reipublicæ perniciosos libros contineret,abolebat:quare Græcorū Philosophorum odium & scurriles iocos incurrit.

Niceph.li. 10. c.finali.

Ephesina Synagoga.

EPhesi quoque præter doctißimos Iudæorū Rabinos, omnium artium atq; linguarum peritißimi viri olim floruerūt,vt apud Iustinum philosophum & martyrem in dialogo contra Tryphonem Iudæum videre est.Quapropter D.Paulus tam arduas & perplexas res, de diuina nimirum hypostasi, angelorum & spirituū natura apud Ephesios disseruit, quas non nisi vel diuinarum legum peritia,vel philosophorum decretis imbuti intelligere, eo præsertim tempore potuissent. Quanta veneratione Dianam coluerint, in actis Apostolorum indicat Lucas. Vnde factum est,vt & maxima sacra,& opulentißimum fanum euaderet.Ephesi,inquit Iulius Cæsar, à fano Dianæ depositas antiquitus pecunias Scipio tolli iubebat,cæterasque eius Deæ statuas. Cùm in fanum ventum esset, adhibitis compluribus senatorij ordinis,quos Scipio aduocauerat,literę ei

Lucas Actor.19. Cæsar li.3. de bello ciuili.

ei redduntur à Pompeio, mare transiſſe cum legionibus Cæſarem, properaret ad ſe cum exercitu venire, omniaque poſthaberet. Hæc res Epheſiæ pecuniæ ſalutem attulit. Vbi Cæſar Scipionis ſacrilegium auaritiamque pulchrè notauit. Mathematicis præterea artibus ſuperſtitioſè dediti erant, literasque ac voces quaſdam magicas habebant, quibus vtentes in omni negotio victores euaſuri crederentur. Heſychius putat fuiſſe priſcas voces pro ſacris habitas, ἄσκο, κατάσκι, λίξ, λαμνάμενευς, αἴσιον. tenebræ, lumen, ipſe ſol, verum: atque his ait impoſtores paulatim alias multas addidiſſe. Talibus vocabulis vſum fuiſſe in rogo Crœſum regem putat Euſtathius. Ideoque vt miſeri & infelices aurum Tholoſanum habere dicebantur, ſic felices ἐφέσια γράμματα. Sicut nec iam deſunt qui huiuſmodi obſcuris vocibus ſtultos homines fallant. Falſæ igitur religionis & malarum artium ſtudioſiſsimi olim fuerunt, ſed poſtquam veram philoſophiam ab Apoſtolis Ieſu Chriſti perceperunt, errorem ſuum (quod verè ſapientis eſt) agnoſcere primum: deinde corrigere & libros magicos promiſcuè comburere voluerunt. Hic Philoxenus poeta Liricus, qui AEacedarum genealogiam cõſcripſit, profeſſus eſt. Phormio etiã philoſophus Peripateticus eò tempore Epheſi floruit, quo Hannibal Carthaginẽſium Imperator à Romanis ſuperatus, apud Antiochũ regem exulabat. Nam cùm aliquandò de re militari & Imperatoris officio grauiter orna-

Act. 19.
Volater.
lib. 18.

teque, vt suis videbatur, in præsentia eorum dissernisset: Hannibal multos se deliros senes vidisse respondit, sed qui magis quam Phormio deliraret vidisse neminem: quippe qui cum nec hostem nec castra vnquam vidisset, de re militari pręcipere Imperatoribus auderet. Quod si nostri temporis hominum quorundam mores & incredibilem arrogantiam audiret Hannibal, profectò suprà modū plerosq; delirare affirmaret, qui cùm nihil prorsus literarum didicerint, de rebus obscuris, quas ipsi planè ignorant sentétiam impudenter ferunt: & quanquam de rebus adeò incognitis loquuntur, nihil tamen ita proponunt, quasi coniecturis dicantur, aut de aliorū consilio senteutiam dicere velint, sed affirmant prorsus, & nullum alijs contradicendi locum relinquunt. Neq; solùm intolerabilis doctorum arrogantia, sed auditorum quoque leuitas proculdubio grauiter ipsi reprehendenda videretur: qui non quid veteres pijsimi sapientissimiq; viri, sed imperitum vulgus de rebus grauissimis statuat intuétur. cùm vel philosophi nostri longè aliter hac de re loquantur & sentiant. Apollonius præterea Tianeus ex India reuersus Ephesi floruit. Et pestem prædicere atque extinguere per eruditionem potuit, vt scribit Philostratus.

Eus[eb] lib. cōtra Hieroclem.

Cæsariensis Synagoga.

QVia Cæsariam nobilem Palestinæ ciuitatem Iudæi & Gentes promiscuè iuhabitabant, grauissimi sæpè tumultus, cum inter ci-

ues, tum inter professores, atque synagogæ & gymnasiorum discipulos de primatu exoriebantur, eamque ob rem certatim, vt fit, bonarum artium studijs, & literarum gloria alios superare conabantur. Non suis tantum ciuibus victoriam, sed sibi quoque apud gloriosissimos Romanorum Imperatores beneuolentiam paraturi, à quibus tandem à tutela & cura atque omnibus muneribus publicis vacationem acceperunt. Origenes Theologorũ & philosophorum decus, Sacras literas publicè interpretatus est: & quæ diligenter præmeditatus erat, Notarijs, vt aliorum professorum imperitiam adiuuaret, Cæsariæ primum dictare cœpit, quare varia diuinarum literarum commentaria post se reliquit, quæ apud Nicephorum recensentur. Vbi cùm aliquandiu hę: reret, multos doctissimos viros produxit. Nã doctissimum illum Gregorium Ponticum ex philosopho Christianum, ex Iurisconsulto Theologum reddidit. Theodorum quoq; & Anthenodorũ fratres quãti sunt effecit, vt copiosè Nicephorus & Volaterranus domonstrant. Huius etiam scholæ moderator fuit Proheresius ille sophista, cui quod pulcherrimam orationem Athenis habuisset, indulsit Iulianus, vt ipse solus, reliqui enim lege vetabantur, Christianæ professionis viros, bonas literas docere posset. sed homo philosophus tam atrox & crudele principis edictum indignatus scholam reiecit, non sine studiosorum grauissimo dolore. Procopius quoque

L. sed & si i probari. ff. de excus. tutor. *Euseb. li. 6. cap. 20 Hier. in catalogo.*

Niceph. li. 5. ca. 19.

Niceph. li. 5. c. 20. Volaterra. lib. 16.

floruit, qui Iustiniani Imperatoris per Belisarium res gestas descripsit. Tandē Pamphilus presbyter diuinæ & Christianæ philosophiæ scholam instituit, ex qua maximi theologi & fidei orthodoxæ propugnatores prodierunt.

Bibliotheca Cæsariensis.

IVlius Aphricanus doctissim' philosophus, clarissimus historicus, & grauissimus theologus, ne quid in cæsariensi synagoga & Vniuersitate desideraretur, instructissimā bibliothecam adiecit, quam Pamphilus & Eusebius ita locupletârunt, vt nulla tūc in vniuerso terrarum orbe celebrior haberetur. Hanc enim D. Hieronymus in rebus difficilioribus consulere, & ad castigatissimorum exemplorum veritatem veteris testamenti libros emendare solebat. Hanc nonnihil, vt videtur, collapsam, restaurare conatus est Euzoias Episc. Cæsariens. vt author est D. Hieronymus in Catalogo scrptorum ecclesiasticorum.

Hiero. hoc fatetur in psal. 1. & in c. 3. ad Tit.

Nicomed ensis Synagoga.

QVanquam remotiores à Palęstina synagogas hoc loco recensere nolebam: tamen Nicomediēsis in Bythinia, & Tarsensis in Cilicia propter multas rationes hic attexendę videntur. Postquam ergo Nicomedia in eum splendorem & magnificentiam excreuit, vt Romanorū Imperatores ibi crebrò versarétur, & doctissimos Episcopos haberet, liberales etiam artes, Græcæ Latinæq; literæ florere cœperunt. Constans enim Imperator Constantino filio quàm rectissimè consulturus, Nicomediā misit erudiendū auctore Ni-

cephoro. Et Conſtantius Iulianum, quòd propter compoſitos mores, & acerrimum ingenium atque eruditionem à populo amaretur, & Imperio adminiſtrãdo natus prædicaretur, è Conſtantinopoli Nicomediam abire præcepit, vbi citra periculum, vti opinabatur, philoſophari poſſet. Sed cùm & ibi innoteſceret, clariſsimique philoſophi eius ſolum gratia, ex alijs Academijs Nicomediam venirent, Conſtantius Imperator eius profectum impedire, & nimiam authoritatem reprimere cupiens, Libanij celeberrimi ſophiſtę ſcholam adire per edictum vetuit. Vel ne malum eius ingenium Philoſophorum doctrina cõfirmatum, grauiora in Imperium ſuum aliquandò mala importaret: vel ſaltem (vt hoc tempore plerique faciunt) ne maiorem ſe auctoritatem & gloriam cõſequeretur. Quod cùm Iulianus animaduerteret, Imperij affectati ſuſpicionẽ reiecturus, vitam Monaſticam & contemplatiuam profiteri cœpit, quam tamen cum fide Chriſtiana turpiter deſeruit. Nam Maximus philoſophus Epheſinus magicis eum artibus primò imbuit, deinde Imperium affectare, & veram Chriſtianam philoſophiam, quam à Maioribus ſuis hauſerat, abnegare docuit. Hic præter cęteros omnium ferè artium profeſſores, diſertiſsimus ille Chriſtianorum Cicero Firmianus Lactantius eloquentiam docuit. Et cùm duo quidam petulantiſsimi ſophiſtæ cõtra Chriſtianam religionem non diſputare ſolùm, verùm etiam ſcribere, atque venenum in

Niceph. li. 7. c. 18.

vulgus effundere, & philosophiæ (cuius se antistites esse mentiebantur) insultare auderent. Ipse eius patrocinium defensionemque suscepit. Quod si eius exemplo doctissimi viri oppressæ veritati hoc tempore patrocinari, & perniciosos errores, qui propter eruditorum hominum penuriam, & silentium introducti sunt, redarguere vellent: profectò pauci ab ea recedere, aut tam imprudenter lacerare auderent. Præsertim cùm Deo ipsius veritatis auctori, & patrono, mendacium repugnare: & vitia contra virtutes certare non queant.

Tarsensis Synagoga.

Strabo li. 14. Geographiæ.

TArsensis, ait Strabo, tantum studium circa philosophiam & reliquas disciplinas, quæ in corona versantur, fuit, vt Athenas & Alexandriam superarent, & si quis alius locus dici potest, quo scholæ & philosophiæ exercitationes fuerint. Sed hoc vno plurimũ excellit, quod hic indigenæ discunt, peregrini verò non multi huc aduenìunt. At nec illi ipsi hic manent, sed foris perficiuntur, & perfecti libenter peregrinantur, detinentur autem perpauci. Cæteris autem ciuitatibus ferè omnibus contrarium euenit, excepta Alexendria. Nam multi in eas proficiscuntur, & libenter immorantur, indigenas non multos videas extra discendi studio proficisci, nec ibi circa hoc studere. Alexandrinis vtrunq; contingit, nam & multos peregrinos suscipiunt, & ex suis emittunt nó paucos. Antonius gymnasiorum præfecturam

fecturans Tarſenſibus pollicitus, Boethum poetam in gymnaſiarchi locum conſtituerat, & omnes gymnaſij impenſas ei crediderat: ſed deprehenſus cum alia ſurripere, tum etiam oleum, apud Antonium ab accuſatoribus conuictus eſt. Cuius quidem iram cum alijs, tum tum hoc maximè declinauit, dicens. Quemadmodum Homerus Achillem & Agamemnonem, & Vlyſſem decantauit, ita & ego te, quare iniquum eſt, vt huiuſmodi apud te calumnijs agar. Id excipiens accuſator: At Homerus, inquit, oleum Agamemnoni non furabatur, nec Achilli, tu verò furatus es, quapropter pœnas dabis. Tarſum verò Cydnus rapidiſsima & frigida & ſalubris aqua perfluit, iuxta gymnaſium iuniorum, quæ & hominibus & beſtijs auxiliatur.

D. Hieronymus de traditionibus Hebra. in Geneſim, ait: Tarſum iſtius regionis Metropolim, Paulo Apoſtolo glorioſam euaſiſſe.

Hirtius in bello Alexandrino ait: Tarſum totius Ciliciæ nobiliſsimum oppidum vocat, vbi Cæſar comitia habuerit. Præſtantiſsimi hic philoſophi floruerunt, celebremque Iudæi ſynagogam habuêre. Quare D. Paulus tantam humanarum & diuinarum rerum ſcientiam Tarſi percepit. Inſigni illo Gamaliele, vſus præceptore. Vnde etiam hic locus merito ab omnibus honorari debet: nec ego hanc ſynagogum præterire volui.

Volaterr. lib. 10.

Actor. 2.

ÆGYPTVS.

Regio est scriptoribus omnibus celebratissima, variaque illi nomina indita fuerunt, Aeria, Aetia, Potamia, Ogygia, Myaria, Aethiopia etiam, propter habitãtes illic Aethiopes, vt Stephanus & Eustachius referunt. Aegypti nomẽ, quod adhuc Europæis retinet, acquisiuisse ferunt, vel ab Aegyptio Rege, Danai fratre, vel à Nilo fluuio, mediam regionem irrigante, qui Aegyptus ante vocabatur, vel à populis Merseis à stirpe Chami descendentibus, qui Iosepho asserente, Aegyptij dicti fuêre. A Cham, Noach filio, ab alijs Chamia dicebatur.

Solo fluuio Nilo totius orbis nobilissimo secatur, irrigatur, & fœcundissima redditur. A Nilo Rege denominatus, qui fluuium illum colonis vtilem reddidit. Aquam præ cæteris orbis suauissimam præbet. Inundationis tempus incipit circa 17. Iunij, quando 40. diebus continuis crescit, ac totidem decrescit: quando Aethiopia supra Aegyptum æstiuis imbribus abluitur, præsertim in extremis montibus, quibus desidentibus, inundatio cessat. Mirabileque est, hunc fluuium tum crescere, cùm decrescunt cæteri. Tempore inundationis animalia ad altiora confugiunt. Pecora stabulis inclusa nutriuntur à colonis, antea præparatus pastu.

Est autem Aegyptus plana & deuexa, siue humilis regio, montis expers. Trogus Aegypti

solum

folum ita facundum afferit, vt alimentorum nulla terra feracior fit. Vnde illud Luciani:

Terra fuis contenta bonis, non indiga mercis.

Aut Iouis, in folo tanta est fidentia Nilo.

Veteres quoque Aegyptum publicum orbis horreum prędicauerint. Et Plinius afferit Ro. Imperij amplitudinem absque Aegypti opibus frugibusque, diu perdurare nequiuiffet cùm in folo Nilo populi Romani abundantia, vel fames effet. Idem quoque teftatur, fic abundè herbis ad cibum accommodis Aegypti agrum affluere, vt vel frugibus carere poffit, opesque illius Regni admirandæ potius, quàm æftimandæ dicebantur. Iftic fub Aprilis initium fegetes metuntur, & confeftim triturantur.

In fœminis eadem fœcunditas, fæpe terni quaterni nafcuntur, partusque hic octauo menfe editus falutaris eft, qui alibi ferè femper lethalis. Ipfa Aegyptus, cuius regnum cum primis ferè hominibus natum creditur, etfi ob loca montana perardua, & arenofa deferta paluftriaque loca; & ob mare importuofum, quibus clauditur, difficillimi acceffus erat; diu tamen ab exterorum incurfionibus fe tueri nequiuit. Initio fub proprijs regibus, qui Pharaones dicebantur permanfit. Deinde fub Aethiopes peruenit. Tandem Cambyfes Perfarũ Rex Perfis fubiecit. Sed fub Dario Notho ad fuos reges denuò defecerunt. Alexander Magnus iterum eos fubegit. Poft cuius interitum fuos iterũ habuere Reges, qui Ptolemæi vocabantur.

çabantur. A Ptolomæo ſcilicet Tagi filio, vſque ad Ptolomæum Anletem, cui Cleopatra filia in regno ſuccesſit. Qua fugata, & extincta, Aegyptus omnis ab Octauio Auguſto deuicta, in Romanorum poteſtatem deuenit: qui regnum hoc ampliſsimum in prouinciæ formam redegerunt.

Sub Rom. iugo Chriſtianam religionem amplexi ſunt. Poſt Rom. Imperij diuiſionem, Aegyptus ab Imperatoribus moderabatur. Paulo poſt Machumetis Pſeudoprophetę aduentum, ſub Saracenos vel Mauros deuenit. Poſtremo occupata fuit à Selimo, Turcarum Imperatore, Anno Domini 1516. cuius nomine Baſſa quidam præeſt, qui in Alcairo moratur. Primi fuerunt qui per figuras animalium ſenſum mentis affingebāt: quu de re antiquiſſima monumenta humanę memoriè impreſſa, cernitur, & de his ingens volumen ædidit Pierius Valerianus.

In tres olim ordines, auctore Strabone, diuiſi fuerunt; ſacerdotes, milites, & agricolas atque artifices. Sacerdotes ſacra, Philoſophica, Aſtronomica, aliasque ſcientias tractabant: & filios erudire, & cum Regibus conuerſari ſolebant. Attamen non ſunt hodie in Aegypto niſi paucæ Chriſtianorum reliquiæ, reliqui Mahumetano dogmati adhærentes Arabibus & Africanis ſe miſcuerunt. Chriſtiani Iacobitæ vocantur.

Mat. Quadus lib. 1. Geogr.

Herodotus, Plinius, Mela, referunt: In Aegypto olim fuiſſe decem & ſeptem millia vrbium,

bium, in quibus multa celeberrimæ; nunc vix sunt decem & septem, & in his exiguæ quædá, & vix vna pro mille, quòd è Ioanne Leone constat: aer ibi quondam salubris, & fœcundissima, nunc nó ita: quod Herodotus & Leo indicant.

Ingeniosissimi semper Aegyptij habiti fuerunt. Mathematicarum verò, reliquarumque artium doctrinam veram & solidam, à Iudæis acceperunt.

Nam Abraham patriarcha, Iudæorum pater, geometriam & astrologiam eos docuit, ante cuius aduentum nihil harum rerum sciebant Aegyptij. Quas ipsi propter admirationem, sicut apud Aristotelem est, tam egregiè coluerunt, mirificeque auxerunt, vt Aulus Gellius Aegyptios in artibus inuniecédis sollertes, in cognitione rerum indaganda sagaces extitisse probet. Et Isocrates sapientiæ studiú Aegypto tanquam auctori acceptum ferre nó vereatur. Lucianus verò primi, inquit, hominum quos nos scimus Aegyptij dicuntur deorum notitiá percepisse, & templa constituisse, lucosque & conuentus solennes ædidisse. Apuleus Aegyptum peritá vocat, Macrobius matrem artium, Rhodoginus scientiarum parentem. Quare Aegyptiorum sacerdotum quod bonis artibus cæteros homines longè superarent, apud Græcorum philosophos de rebus naturalibus iudicium maximæ semper auctoritatis fuit. Nam philosophorum omnium facilè princeps Aristoteles suam de corporum cæle-

Rhodoginus li. 1. c. 16. & li. 9. c. 13.

cælestium motu sententiam confirmaturus, similiter, inquit, de stellis loquuntur, qui earũ rationem quondam plurimis annis obseruauerunt Aegyptij, à quibus multa fide digna de syderibus accepimus. Rursus lib. 1. Meteorologicorum de cometa: qua in re non solùm Aegyptijs fides habenda est (hoc enim illi etiã tradunt) sed hoc etiam nos ipsi vidimus. In templo semper erant, rerum naturas, causas, & rationes syderum contemplabantur: famem per triduum sæpe ferentes: venere, & vino, & carne abstinebant. Anseres tamen comedisse Herodotus, & sues Plutarchus testatur. Alexander Sard. lib. 3. cap. 18. de moribus & ritibus gentium.

Et omnes ferè qui olim doctrina excelluerunt, alijsque gentibus leges & vitæ præcepta dedére, ad Ægyptios ea primùm percepturi, transierunt: vt in sacris suis libris contineri Aegyptiorum sacerdotes gloriantur. Nam Thales Milesius Aegyptiorum sacerdotibus vsus est præceptoribus, vt ipse in epistola ad ad Pherecydẽ fatetur. Pythagoras Italicæ philosophiæ princeps in Aegyptum studiorum gratia profectus est: vbi sacerdotum cõmentarios scrutatus, innumerabilium seculorum obseruationes cognouit, quas in Græciam & Italiam inferret. Plato philosophorum Deus in Aegyptũ ad Prophetas & sacerdotes profectus, geometriæ multiplices numeros, cælestiumque rationum obseruationem percepit, sicut eisdem ferè locis suprà recitati auctores testan-

testantur. Quia in eam potissimùm curã incubuit, vt Aegyptiorũ philosophiã, in Græciam suam importaret Sechniphi, de Heopolitano vsus præceptore, quemadmodum Pythagoras Sochnide Archipropheta. Vbi & Mosis prophetę libros perlegisse, & idcirco ad Christianam philosophiã proximè accessisse creditur. Aristoteles quoq; Peripateticæ familiæ pater, naturæ miraculũ, cùm in Asia versaretur, plurima à Iudæis & Aegyptijs didicit. Eudoxus per Agesilaum, Aegyptiorũ sacerdotibus cõmendatus, insignis astronomus, geometer, & legislator euasit. Homerus etiã præstãtissimus Græcorũ poeta, multa eorũ, quæ in Aegypto didicerat, in suã poesim transtulit: vt ex Diodoro refert Iustinus cõtra gentiles. Nec tamẽ Aegyptij philosophiã suam pręsertim de Deo omnibus ꝓmiscuè impartiebãtur, nefas enim esse putabant, sapientiæ mysteria vulgo profano prodere, sed illis solum hæc cõmittebant, qui erant aliquando ad regnum peruenturi, & sacerdotibus, qui & educatione, & doctrina, & genere præstantissimi iudicabantur. Quòd verò cognitu necessarium putabãt, id partim animalium, partim inanimatarum rerum figuris expressum ita repræsentabant, vt non cuiuis statim promptum esset conijcere, sed cui singularum rerum proprietates, & peculiaris cuiusq; animantis vis atq; natura perspecta erat, is demũ collectis eorũ symbolorum coniecturis ænigmatis sententiã deprehendebat. Vt accipitre celeritas, crocodilo malum,

custodia

custodia oculo significabatur. Cuius rei exẽpla quædã adhuc Romæ extare Volaterranus probat. Docetq́; illos panlatim Hebræos imitari cœpisse, scribendo à dextro in latus sinistrum.

Literæ istæ ἱερατικὰ vel sacerdotales dicebantur. Inter quas vna erat signũ crucis, quod vitam æternam illis significabat. Nam à Maioribus suis acceperãt, eam religionem quam tunc sequebantur duraturam, donec veniret signum illud in quo erat vita. Postquam ergo Crucis signum prædicebatur plurimi ex ex hac traditione Maiorum Christiana fide initiebantur Ruff. Eccles. Histor. lib. 2. c. 29.

Nec tamen illud leuiter transeundum est, quod quemedmodum Grecorum philosophi suam doctrinam ex Aegypto hauserunt: sic posteriores Aegyptij Grecorum philosophorum scripta in scholis inuenturi proposuisse videntur. Nam Psameticus vnus ex duodecim Ægyptiorum ducibus vbi Græcorum auxilio regnum occupasset, solusque dominaretur, eorum pueros græcam linguam & artes doceri præcipit. Et paulatim Ægyptiorum reges præstantissimos philosophos è Græcia maximis præmijs euocarunt, qui Græcorum literas & doctrinam in Ægyptum quoq; intulerunt. Nam cùm S. Marcus sacri euangelij scriptor, veram philosophiam annunciaturus in Aegyptum venisset, quidam probè literatus vix ipsi respõdit: scripturas tuas nunquam prorsus audiui, sed Iliada & Odisseas Home-

ri

sti, quibus Aegyptiorum filij imbuuntur. Veram tamen Theologiam Iosephus patriarcha intulisse videtur, qui optimis ligibus ditissimam, latissimeque patentem Aegyptum in vnius imperij formam redegit. Vt rectè Aegyptiorum pater & saluator appelletur. Eam tamen ipsi non diu post in grauissimam abusionem peruerterunt. Gen. 47

Aegyptij inter cætera idola Reginæ cæli simulacrum habebāt, quòd Iudæi etiam coluerunt. Hiere ca 44. alij Lunam vel Isidem vocabant. Sed omnia eorum idola corruerunt, quando Christus in Aegyptum, metu Herodis, venit. Verum nos ad celebriora Aegypti gymnasia properamus. Inter quæ vt principem mihi semper locum obtinere visum est Alexandrinum : ita etiam ab eodem ordiemur. Sozom. li. 5. c. 21.

Alexandrinum Gymnasium.

ALexandria, inquit Strabo, potens & populosa vrbs est, quæ omnium liberalium artium scholas habet. A Hirtius vrbem fertilissimam scribit extitisse, copiosissimamque, homines verò ingeniosissimos atque acutissimos. Principales autem scholæ fuerunt. Musæum, Serapium, & Iseum, à Musis. Serapi, & Iside denominatæ. In Musæo sacerdotes præfecti, & bonarum artium studiosi iuuenes, ad necessarios Reipu. vsus liberaliter alebantur, vt Strabo & Volaterranus testātur, & Timon Phliasius apud Athenæum ridere solet, quod tanquā aues pretiosissimæ nutrirentur. Aegyptius Strabo lib. 14. geogra.

ptus multos pascit populosa, librorum Agminibus cinctos, certantes limite nullo Musarum in Calatho, donec soluātur ab ipsa verborum contentione. Serapium verò pulcherrimum gymnasium erat, quod porticus habebat stadio maiores, ac forum iudiciale, & lucos. Peripateticæ autem sectæ philosophi peculiarem scholam habuisse vidētur. Nam Eusebius & Nicephorus referunt, quòd Anatolium Episcopum Laodiceum, propter incredibilē omnium artium cognitionem, Alexādrini scholam Aristotelicam instituere, & gubernare voluerint. Sicut Platonicæ scholę, quam Plotinus instituit, Hypatiam doctissimam mulierē præfuisse narrat Socrates. Tandem efflorescente vera sapientia & religione Christiana, cadentibus idolis, & admirantibus splendorem veritatis philosophis, Alexādria, ante magistra erroris & superstitionum, alumna & cultrix illius euasit, vt Basilius Magnus eo tempore pulcherrimam vniuersę doctrinæ officinam appellaret. Marcus enim fidelis Iesu Christi Euangelista fidem Christianam, veram philosophiam propagaturus, Ecclesiasticam scholam instituit. Cui doctissimi semper viri præfuerunt. Pantenus ille, qui vt equus quidam Troianus, optimos Ecclesiæ palmites produxit, deinde Origenes (quem ibi talem se vidisse fatetur Porphyrius, qui arcem totius Philosophiæ conscendisset) pręter aureum orationis flumen, & doctissimas prælectiones, varia in scripturā sacram commentaria

Strabo lib. 17. geogra.

Euseb. lib. 7. cap. 32. Nicephor. li. 6. ca. 36.

Vincent. Lirinens. contra hereses lib. 1.

mentaria edidit, quæ apud Nicephorum recensentur. Cùm verò Origenes in Palæstinam proficisceretur, Alexandrinæ scholæ Heraclá successorem reliquit. Cui tandem Dionysius, Anthenodorus, Malchion, Didymus, Athanasius, & cæteri successerunt. Hæc Hieronymum, Basilium Magnum, Gregorium Theologum, & præstantissimos viros erudiuit. Quæ post alios scriptores in historia sua Ecclesiastica Niceph Calixtus, his verbis cómemorat li. 4. c. 32 & seq. Pantenus sapientia clarus, sub Commodo diuinæ apud Alexandriam scholæ præfuit, iam inde ab antiquo sacrarum ibi literarum studio florenti: quod sanè ad multa etiam durauit tempora, multis inter se in omni genere disciplinarum æmulatione concertantibus. Inter veteres illos Pantænum hunc in primis celebrem fuisse ferűt, qui scilicet ex Stoicorum Philosophorum familia, ad nostram transierit professionem, & multis preclarè ad finem vsque vitæ actis, illustris sacræ Alexandrinæ scholæ præijt: simulque & viua voce, & doctis commentarijs diuinorum dogmatum scripturas explicuit. Eodem temporum curriculo & Clemés presbyter, qui στρωματεύς, seu contextor cognominatus est, Alexandriæ eidem studio cum Pantæno incubuit, eundemque cursum, & viuendi instituto, & docendi consuetudine tenuit: patremque librorum suorum indispositionibus, quas vocat, suis, Pantænum

Niceph. lib. 5, c. 15.

Niceph. li. 9, c. 17.

Apparet hoc ex Philonis legatione ad Caium.

Idem c. 3.

memorat. Pantæno igitur Clemēs succedens scholam rexit, quam etiam eo tempore Ori-
Niceph.li. 5. c. 4. genes adhuc puer frequentauit. Posteaquam persecutionis timore omnibus expulsis nullus Alexandriæ sacrorum oraculorum enarrator fuit, multi ex gentibus ad Origené accedētes verbum Dei sunt professi. Decimum verò octauum agens annum Origenes scholæ Catechistes in vrbe Alexandrina est præfectus. Vbi verbis & exemplo sectatores suos, qui innumeri ad eum confluebant, ad virtutes & sapientiam erudiebat, & ad eundē philosophandi modum excitabat.

Idem. ca. 11. Origeni autem Romanæ vrbis visendæ, quum ibi Zephirinus Ecclesiam regeret, cupido incessit. Vbi quum non ita diu mansisset, & inde Alexandriam redijsset, doctrinæ atque institutioni, vt Catechistes, ibi pręfuit: Demetrij rogatu adductus, vt eo maiore studio operi ei incūberet. Quum verò animaduerteret, abstrusiori se scripturæ sensui scrutando atque eruendo, ita vt volebat, vacare non posse, quod ne respirare quidem liberius ei liceret, per eos qui quotidie à sole orto ad vesperam vsque scholam eius frequentabant: faciendum sibi putauit, vt tantam multitudinem diuideret: & Heraclā, ex sectatoribus suis præcipuum, virum doctissimum, qui in disciplinis Philosophicis & sacrarum literarum eruditione plurimum collocauerat studij, sibi in instituendo socium & adiutorem asciſceret. Ita factum, vt primum laborem

borem eorum docẽdorum, qui fidei elementa nuper assequuti essent, illi demandaret: sibi ipsi verò prouinciam eos instituendi, qui perfectiores essent, diuinamque doctrinam velut in habitum deduxissent, reseruaret. Nam *Cap. 12.* permulti, quorum aures oratione doctrinaque sua Origenes permulserat, vndiquaq; ad eum conueniebant, periculum de perfecta eius doctrina facturi. Atque in ijs non pauci quoque ex hæreticis, plerique verò etiam ex viris præclaris & illustribus, qui vtranq; Philosophiam purè addidicissent, magno studio ad eum confluebant. Et quos ille idoneos esse ad mathematicas disciplinas percipiendas videbat, eos ad Geometriam, Arithmeticam, aliasque liberales artes producebat. Insuper autem & ad Philosophorum sectas cognoscẽdas instruebat, dogmata eorum illis exponens, & commentarios in res quasuis edẽs: ita vt apud philosophos quoque magnus haberetur. Quod si qui essent paulo rudiores, eas artes Cyclicas docebat, magnam inde vtilitatem comparari ad sacrarum disciplinarũ doctrinam perhibens. Proindeque & seipsum necessitate quadam ad prophanas literas discendas descendisse testatus est. Confirmant hoc, qui eo tempore cum eo enituêre Philosophi, in quorum libris multa eius inuenitur mentio. Quandoque etiam illi libros eì suos dedicàrunt, nonnunquam autem eos iudicio *Cap. 18.* eius submiserunt.

Quum autem Alexandria discedens, in Pa-

læstinam se conferret Origenes, duodecimo imperij Alexandri anno, Heraclam scholæ suæ, in qua diuinum docuerat verbum, successorem reliquit. Qui non diu sacræ ibi doctrinæ præfuit. Breui enim Demetrius Episcopus Alexandrinus, quum quadraginta tribus annis munus Ecclesiasticũ ritè administrasset, decessit: cuius locum in episcopatu eo Heraclas recepit. Dionysius autem, qui postea Heraclæ in episcopali dignitate successit, tũ quoque pro eo scholæ sacræ Catechistes est creatus, quinto ab ipso Pantæno successionis ordine, loco. Pantænus enim primus fuerat: post eum Clemens Presbyter, contextor ille, secundus: Origenes, tertius: Heraclas, quartus: quintus, Dionysius: & post eum sextus Athenodorus.

Niceph. l. 6. cap. 17.

Inter cæteros autẽ discipulos Alexandriæ Origeues habuit Gregorium Neocæsariensem, qui à multitudine Miraculorum, Mirifici cognomen accepit, & Alexandriæ Origini operam dans sacras & profanas literas summè addidicit.

Egesippus li. 5. ca. vlt. belli Iudaici.

Florentissimam quoque synagogam Alexandriæ Iudæi habebant. Nam Alexander Magnus Iudæis, quorum auxilio Aegyptum superauerat, gratificaturus, recenter à se conditã vrbem, Iudæis & gentibus promiscuè inhabitandam tradidit. Vt vterq; populus suam religionem, studia, & mores retineret.

Perstant adhuc mœnia quædam, ab Alexandro Magno extructa, & si diruta Alexandria

dria fuit, quando Galliæ & Cypri Reges Sul- *Matth.*
tanum expulerunt. Is enim minimè se eam *Quadus l.1.*
retinere posse confidens, ante diruit, quam Re- *c.35.geogra-*
ges Christiani aduenirēt. Post tamen nonni- *phic.enchir.*
hil restituta fuit. Inter cætera singularia visuntur duo obelisci maximi apud vrbis palatiū, & columna Pompei à Cæsare in memoriam victi à se Pompei erecta. Christiani Iacobitæ & Græci ædificium Alexandriæ habent, pro patriarchatu cū suo templo, vbi S. Marci corpus reconditum erat, antequam Venetias transferretur.

De præfecto siue Rectore.

GYmnasiorum verò Præfecti sacerdotes fu- *Isocrat.in*
ēre, qui vt rectius rerum naturalium cau- *Busiri.*
sas scrutarentur, iuuentutemque erudirent, è sacris reditibus alebantur, & ab omnibus muneribus immunes erant. Atque à mulieribus vino & carnibus abstinere cogebantur. Ter-
tullianus Hierophantas, Clemens Alexan- *Hiero.l.2.*
drinus prophetas appellat. Qui cùm ipsis Re- *cont.Iouin.*
gibus amici, & præ cæteris familiares essent, *Tert.contra*
maximæque apud omnes ordines authorita- *Iudæos.Cle-*
tis: diligenter literis cōsignabant, quæ vtilem *mens Alex.*
Reipub doctrinam præseferrent. Nec tamen *lib.6.stro-*
per suffragia (vt in nostris Vniuersitatibus fit) *mat.Strab.*
creabantur, sed primò Reges, deinde Roma- *li.17.*
norum Imperatores eos præficiebant.

De Mathematicorum artium studio, & sacris eorum cæremonijs.

M. Cicero: Aegyptij inquit in camporum *Cicero lib.*
patientium æquoribus habitantes, cùm *1.de diuinat.*

nihil ex terra emineret, quod cæli contemplationi officere poſſet, omnem curam in ſiderum cognitione poſuerunt. Iuuentutem verò à teneris in mathematicis diſciplinis exercebant, vt Iſoc. in Buſiri author eſt, & Moſis noſtri inſtitutio declarat. Is enim peritiſsimus mathematicus cùm eſſet in Aegypto effectus præter omnium hominum opinionem cum maximo exercitu in Aethiopiam peruaſit, & re feliciter geſta, obliuionis lapidem reginæ fabricatus eſt, vt Ioſeph. & Comeſtor teſtantur. Filia enim Pharaonis Moſi doctiſſimos præceptores præfecit, qui illum omni ſapiẽtia Aegyptiorum erudiuit. Act. c. 7. Baſil. c 1. Geneſ. Maxima quædam ſacra habebant, quæ tantopere honorabantur, vt offenſos reges placaturi, ſacra proferrent. Sicut Iulio Cæſari victori ea protulerunt. In ſacris verò ceremonijs (quæ in eum ferè modum exercebantur, quo hodie ad excitandos iuuenum animos comœdiæ peragũtur) poſt cantorem procedebat Horoſcopus, qui in manu horologium & ſymbola aſtrologiæ geſtabat; Mercurijque de aſtrologia libros ſemper in ore habere cogebatur. Quare Iulius Cæſar tãtum Alexãdriæ in Mathematicis progreſſum fecit, authore Sabellico, vt Romam reuerſus publicos annales corrigeret. Et Hypacia Theonis geometræ filia, vxor Iſidori philoſophi tempore Arcadij Imperatoris Alexandriæ magno ſemper & frequenti optimorum iuuenum auditorio, mathematicas artes publicè profi-

cè profitebatur. Et Ptolemæus Mathematicorum princeps eruditus est. Verùm tempore Hermetis Trimegisti studia philosophiæ florere cœperunt, cùm ante id tempus circa mathemacicas artes versarentur, quæ ad exercendum ingenium magis, quàm vitam & mores valebant.

Patriarchæ Noach filius Cham post diluuium superstitiones magicas in Aegyptum intulit. Quas ipsi mirificè amplexi sunt & excoluerunt.

Hermes verò iste Trimegistus primus Aegyptijs leges tradidisse fertur. c. Moses, dist. 7. Sic dictus, quòd tribus rebus excelleret: sciētia, eloquentia, virtute. glossa ibi. Quem Lactantius de Ira Dei, cap. 11. septem Græciæ sapientibus antiquiorem facit: & philosophiam ipsius tam græcos quàm latinos ferè imitatos ait lib. 2. cap. 13.

Celebriores aliquot viri, qui bonas literas Alexandriæ aut didicerunt: aut professi sunt.

ARistarchus tam castigati iudicij Grammaticus, vt Homeri versus non putaretur, quem ipse non probaret, Alexandriæ bonarum literarum publicus professor, & Ptolomæi Philometoris præceptor supra mille Commentarios reliquit. Apollonius Dioscorus Herodiani Grammatici pater, Alexādriæ Grammaticam docuit, & de constructione partium orationis scripsit. Philetas quoque Ptolomæi Philadelphi pręceptor, quem tam pusillo corpore fuisse scribit Ælianus, vt

Cicer. l. 3. Epistol. ad Appium Pulchrum Vola. l. 13. Strabo l. 14.

plumbum pedibus appenderet,ne ventorum flatu raperetur. Arrius præterea philoſophus & bonarum artium Profeſſor Alexandrinus, Auguſto venienti Alexandriam ſeſe obtulit, tantoque apud eum in honore fuit, vt Auguſtus palam fateretur,Alexandrinos triplici de cauſa à ſe conſeruatos eſſe:Ob Alexandri memoriam ,pulchritudinem vrbis , & propter Arrium Philoſophum. Philo etiam pro Iudæorum Republ. ad diuerſos Imperatores Principeſque legatus,de quo propter egregiam doctrinam , & ſingularem eloquentiam vulgò ferebatur, ἢ πλάτων φυλονίζει. ἢ φύλων πλατονίζει. Alexādriæ liberalibus artibus eruditus eſt. Maximaque Medicorum turba hîc viuebat,quibus & honeſtiſsimum erat,& magnam artis authoritatem parabat , ſi Alexandriæ ſtuduiſſent. Quod Naziāzenus Alexandriæ ſtuduerit, quando Baſilius Byzantij agebat,ſcribit in Monodia Baſilij,Euſebius Emiſſenus , Epiſcopis Orientis propter elegantes mores,& eruditionem cariſsimus,ſacerdotalem dignitatem deprecans , Alexandriam ſeceſsit,& omnium rerum perfectiſsimam ſcientiam comparauit. Non quaſi ſacerdotium contemneret & aſpernaretur,quod apud omnes homines maximo ſemper in honore fuit, & Beatus Chryſoſtomus regiam maieſtatem longè ſuperare probat : ſed quia iuniorem ſe, & imperitiorem eſſe iudicaret, quàm pro dignitate atque ſanctimonia rectè adminiſtrare poſſet. Graue enim Pontificum & ſacerdotū

onus

…us eſt, vt Aeneas Syluius dicere ſolebat: beatum verò qui rectè gerit. Multò autem & rectius & facilius, & vtilius geſturi creduntur, qui bonarum artium atque virtutum ſtudijs confirmati, ad hoc recipiuntur. Ætius quoq; hæreticus Alexandriæ à Peripateticis philoſophiam didicit, qua nequiter abuſus eſt. Iulius etiam Aphricanus vt Aradé diuinarum humanarumque artium, atque omnium Græcarum doctrinarum peritiſsimum audiret, Alexandriam profectus eſt. De Origene, Didymo, cæteriſque Eccleſiaſticæ ſcholæ præfectis ſuprà à nobis eſt demonſtratum. Theodorus verò Chius vltimi Ptolomęi præceptor, qui ſolus Pompeium Magnum occidendum ſuaſit, Rhetoricam docuit, & Simon Magus Chriſtianæ Philoſophiæ, & antiquæ Ianigenarum reuiuiſcentis doctrinæ acerrimus hoſtis, Græcis literis operam dedit, authore Clemente. Ioannes Philoponus Alexandriæ [illegible] profeſſus, & impiam Tritheitarum hæreſim defendẽdam ſuſcepit, rogatus à Sergio Conſtantino.

Epiphan. hæreſ.76.
Vrſpergenſis in vita Gordiani Imper.
Volater. lib.20.

De Bibliotheca Alexandrina.

ARiſtoteles primus omnium, quãtum nobis quidem conſtat, inquit Strabo, libros congregauit: & Ægyptiorum reges bibliothecæ ordinem docuit, qui ingentem librorum numerum pro ſua pietate conquiſierũt. Demetrius enim Phalereus à Ptolomęo Philadelpho maximam pecuniam accepit, vt optimis libris Regum bibliothecam augeret, or-

Hic Ptole- [illegible]

eruditus & studiosus. Alexander li 1. genialium dierũ cap. 2. Athenæus li. 1. c. 1.

naretque. Et cùm ab omnibus regibus atque Principibus Philosophorum, Rhetorum, Historicorum, & Poëtarum libri ad eum mitterẽtur, authore Epiphanio, præsertim ab Atheniensibus & Rhodijs breui tempore instructisimam reddidit. Nam Aristæus (qui de hac re ex professo disseruit) se præsente rogatum Demetrium à Rege, quotnam in ea libri essent, respondisse ait, plures quàm 20000. sed vehementer auctam iri, si non ab vniuersa Græcia solùm: verùm etiam ab alijs gentibus, præsertim à Iudæis vtilisimi libri peterẽtur. Eos enim se aut emere hactenus, aut transcribere non potuisse, quod propria lingua, & alijs quàm Aegyptij literis vterentur: iccirco necessarium videri, vt Rex ad Põtificem eorum literas daret, peteretq́; tam ipsos libros, quàm Interpretes, qui ex Hebræo in Græcũ sermonem transferrent. Rex itaque Legatos & munera Iudæis transmisit. Qui cũ LXXII. sapientisimos viros adducerent, vt Aristæus noster fusius edisserit, maximo gaudio & incredibili voluptate affectus optimus Rex, potentisimorum Regum, maximarumque Rerumpub. legatos, (qui tum fortè grauissimis de causis aderant) ad quinque proximos dies, præter receptam patriæ consuetudinem, cum omnium admiratione abire, Seniores verò illos statim honorificè produci mandauit. Quos vt cum muneribus à Pontifice regi remissis, & pulcherrimis sacræ Scripturæ libris

Rex

Rex prodire videret: gratias, inquit, magnas ago, vobis quidem quòd venistis, maiores verò illi, qui vos destinauit, sed ante omnes Deo, cuius hæ leges venerandæ probantur. Et præ nimio gaudio (sicut grauiter dolentibus solet accidere) prorupit in lachrymas, ac venerandos viros osculatus est. Et diem, quo ad eum deducti essent, reliquo vitæ suæ tempore sanctè singulis annis celebraturum promisit, quòd duo gratissima vtilissimaque is sibi apportasset. Nimirum victoriam ab Antigono Rege, & sacrosanctas leges. Tunc splendidum conuiuium instrui curauit, quo de via, & itinere fatigatos recrearet. Sed quanquam omne exquisitissimorum ferculorum genus pro regia magnificentia apponebatur: tamen eos quoque cibos, quibus Iudæi vtebantur vnà adhiberi voluit, vt pro sua valetudine edere vel abstinere possent. Ad liberius etiam potandum inuitare quidem eos, vrgere autem, ne valetudinem eorum læderet, aut ad sacrarum legum interpretationem, quæ diligentia & sobrietate indigebat, ineptiores redderet, non voluit. Egregium profectò & Principibus nostris diligenter imitandum conuiuiorum exemplar. Iam verò Aegyptij promiscuè, vt scribit Ioannes Bohem9, quoties cóuiuia celebrabant, ne in tanta omniũ rerum abundãtia, licentiaq; peccãdi, naturæ, aut valetudinis, aut officij obliuiscerentur, sublata mẽsa, mortui hominis imaginẽ circũferre, & singulis accũbentibus dicere solebant: In hũc intuens

intuens pota,& epulare,talis poſt mortem futurus es.Quocirca(nemo enim tam inhumanus eſſe poterat,qui ea re non moueretur) diutiſsimè vixiſſe,optimeq́ue morati, & bonarum rerum acutiſsimi perſcrutatores extitiſſe videntur.Inter cęnandum verò,vt ad propoſitum,vndè ſumus digreſſi, reuertamur,optimus rex varias,iucundas tamen & vtiles quæſtiones proponere cœpit:ad quas illi tam dextrè reſpõderunt, vt omnes ſupra modum admirarentur, & Rex incredibiliter delectatus, in duodecimum diem conuiuium protraheret . Tandem multis muneribus honoratos, eò quod præter cęteras vtiliſsimas res, regnãdi quoque rationé egregiè ab eis didicerat, vt diuinum opus fideliter aggrederentur,hortatus eſt.Et Demetrio omnia, quæ ipſis neceſſaria eſſent,vberrimè ſuppeditare: & diligenté ipſorum rationem habere præcepit.Nec tamé in ipſa vrbe,verùm ſeptem ab ea ſtadijs,in inſula Pharos,ſingulis peculiarem ædiculã, qua ſeparatim ſacram legem interpretarentur,extrui curauit. Idq́ue duabus, quantum deprehendere potui de cauſis. Priore quidẽ, ne externis rebus impediti tardius abſoluerent:aut morbis, qui in vrbibus abundare, & peregrinos propter mutationem loci & dietæ facilius inuadere ſolent, antequam abſoluiſſent,emorerentur,vt Philo & Iuſtinus ſignificant. Poſteriore autem,ne ſi conſilia in interpretãdo communicare liceret, veritatem, quæ in ſcripturis ſacris eſt,occultarent. Ab inuicem verò

Hæ vnà cũ reſponſionibus extant apud Ariſtæum.

verò separati, si in interpretando nihilominus conuenirent, maiorem & sibi & legi authoritatem conciliarent, veraque isthæc diuinæ legis sententia esse apertè ab omnibus cognosceretur, sicut Iosephus, Clemens Alexandrinus, Eusebius, Nicephorus, grauissimi authores & fidelissimi historiographi testantur. Harumq; ædicularum ruinas, & vestigia quędam se vidisse scribit Iustinus Philosophus & Martyr in Apologetico contra gentes. *Ioseph. li. 12. c. 2. Clemens lib. 1. stro. Euseb. li 5. hist. ca. 8. Niceph. l. 4. cap. 14.* Cùm igitur adiutore Spiritu sancto septuaginta duobus diebus, auctore Iosepho, singuli translationem fideliter perfecissent, repertum est, quòd non eadem sententia tantùm (etsi hoc sat magnum miraculum fuisset) sed eisdem etiam verbis essent vsi, & ne vna quidem dictione alter ab altero discreparet. Quare omnes instinctu Dei perfectam, veramque interpretationem esse fatebātur. Et rectè quidem illi. Nam sicut Deus vnus est, & vna in Deū fides, atq; vna: quæ eam cōplectitur, Scriptura sacra & lex: ita plures vna quæ à Spiritu sancto proficiscatur, veræ eius interpretationes & sentētię esse nequaquam possunt, vt apud Basilium Magnum epistola 73. pulcherrimè docetur. Et quantum ad eam cognoscendam refutandamque vel vnitas & consonantia, vel repugnantia & diuersitas prosit, non solùm Theologorum nostrorum, verùm etiam Philosophorum scripta testantur. M. enim Cicero libro primo Academicarum quæstionum, aut Stoicus, inquit, constituatur sapiens, aut Academicus,

demicus: vterque enim cùm tanta inter eos, non de terminis, ſed tota poſſeſsione contentio ſit, eſſe non poteſt. Cur verò cogemur eos ſequi, qui tantoperè inter ſe diſsident? Et Luciani Menippus: Hoc omniũ abſurdiſsimum videtur, quod qui me ad ſuuam rationem adducere conabantur, diuerſa inter ſe & pugnãtia loquerentur: tamen vt ego ipſis fidem haberem, poſtulabãt. Omnium autem pulcherrimè Aeneas Gaza è Philoſopho Chriſtianus, in Dialogo de animorũ immortalitate, ſententiã, quã Philoſophi de animo ferũt, falſam eſſe probaturus: quoniam non omnes, inquit, his de rebus vnum idemque iudicium ferunt, mihi quidem non videtur Deus huius doctrinæ dux eſſe & auctor: alioqui enim eadem omnes docerent. Nunc verò exiſtimandum eſt eſſe humanam quandã ſui ipſius admirationẽ atq; arrogantiam. Sed hæc παρέργως. Similiter Iuſtinus Martyr cõtra gentiles ſcribẽs: Quod ſi ipſos minus inter ſe cõſentire inuenerimus, facilè quoque eorum ignorationem manifeſtam cognoſcemus. Et Lactantius lib. 3 ca. 4. In multas ſectas philoſophia diuiſa ſuis armis confecta eſt. Nihil enim poteſt ſine interitu ſuo, ſibi eſſe contrarium. Sapientia vera diſtrahi nequit. Fabius lib. 12. cap 8. putat, inde ſciri poſſe, an quis vera dicat, ſi cogatur ſæpius idem repetere, an eadem dicat. Rex igitur libros maxima cum admiratione, & incredibili gaudio recepit. Et antequam in Bibliothecã reponeret, ſuprema auctoritate, vt in per-

petuum

petuum illæ leges durarent, decreuit, ne quis addere quicquam vel detrahere auderet. Interpretes verò, magnis muneribus honoribusque ornatos, vti Pontifex petierat, in Iudæam remisit. Laudandus, profectò laudandus optimus Rex est, primò quidem, quòd sacrosanctas leges tanto labore & sumptu cōparare præ cæteris omnibus rebus voluerit: deinde quòd earum interpretationem nō ab imperitioribus Iudæis, quorum eo tempore in Aegypto plurimi habitabant, sed ab ipso Pontifice & Senioribus legisperitis siue Doctoribus ordinarijs, quibus hoc à Mose, vt supra probauimus, demandatum erat, requisierit. Reliqui enim quòd nec ea mysteria, nec sacri sermonis proprietatem satis perceperāt, infeliciter semper transferentes, grauissimos errores pepererunt, vt D. Hilarius grauis & vetus auctor testatur. Quare salubriter obseruârunt Iudæi, hoc solummodò ratum esse, & à Spiritu sancto profectū videri debere, quod ipsi iudicassent. Nec quicquam legere, aut cātare liceret, quod non approbassent. Vtinam id Christiani homines, quos propter plura & maiora beneficia, diuinæ legis studiosiores esse dicebat, tandem intelligere, & imitari vellent. Nimirùm vt eam sacræ Scripturæ interpretationem amplecterentur, conseruarent, atq; defenderent, quæ à Spiritu sancto Ecclesiæ tradita, vna semper & Catholica permansit. Nam vetustissimā doctissimorum & grauissimorum hominum doctrinam, quæ omnium

In Psal. 2.

Euse. li. 12. præpar. Euangel. c. 16.

nium

nium temporum & locorum consensu stabilita est, conuellere, & suam opinionem, omnium aliorum iudicio, cùm tamen non nisi homo quoque sit, præferre: Insulsi quidem & arrogantis hominis, vix autem hominis esse Menippus affirmare solebat. Nunc verò sacræ Scripturæ interpretationem, quam Ecclesia, instinctu Spiritus sancti præsidis recepit, respuere, & pro sua volũtate augere, minuere: addere, detrahere, mutare, & vt semel dicam, peruertere, quid est, si hoc non est suæ professionis, & Christianæ modestiæ limites transilire, atque legem Dei ipsius filiam, pro cuius pudicitia vel mori oportuit, corrumpere? Vt doctis & pijs viris ipsa propter externum fucum, amissamque integritatem, apparere amplius, eo præsertim vultu non ausit: Imperitioribus autẽ, qui verum à falso propter maximam similitudinẽ discernere non possunt, omnium malorum procreatricis hæresis, dux iam sit & magistra, quæ vita & salus esse debebat. Vt vehementer mirum sit, quorum facta imitantur, eorum exitus non perhorrescere. Iosephus enim & Eusebius auctores sunt, Theopompum philosophũ, & Theodectem poetam, quòd sacras Iudæorum leges peruertere, & suo more in alios vsus transferre conarentur, à Deo, earum auctore & patrono grauissimè punitos esse. Et ille quidem propterea mẽtis, hic verò oculorum cæcitate percussus: ambo tamẽ vbi peccatum suum agnouissent, restituti sunt. Re autem ipsa omnibus

apertè

apertè probantes, quàm periculosus ludus sit, cum Deo, eiusque sacrosanctis legibus, scripturáue iocari. Legere, rectè intelligere, & secundùm eas viuere semper, iudicare, & pro sua libidine priuatim interpretari, figere atq; refigere nunquam permissum fuit. Ideoque cæteri poetę & historici ab ea planè abstinuerunt. Iosephus ex Acatio. Ad hunc ergo modum Optimus Rex Ptolomæus Alexandrinam bibliothecā instructiſsimā, & pretiosissimis libris ornatiſsimam reddidit. Cui, vt in necessarios Reip. vsus in perpetuum conseruaretur, post Demetrij mortem doctiſsimi semper viri præfuerunt. Nam Callimachus Historicus filius Batti, à Ptolomæo Philadelpho vsque ad Euergetem præfuit. Sub Ptolomæo Euergete Eratosthenes Cyrenæus, Callimachi discipulus, qui primus vniuersum totius orbis circulum 252. stadiorum esse prodidit, vndè & orbis terrarum mensor appellatus est. Huic successit Apollonius Rhodius, qui Aristonium poëtam Comicum successorem reliquit, à quibus & conseruata semper & aucta est. Sed cùm Achilles regiæ militiæ præfectus, Iulium Cæsarem, occiso Pompeio inuaderet, Cæsar proxima circa regiam tecta incendi mandauit, vt igni hostem arceret. Qui ignis præter pulcherrimas domos, nobiliſsimam quoque bibliothecam, quam Ptolomæus Philadelphus instruxerat, absumpsit, & septingenta lectiſſimorum librorum millia perierunt. In ipso prælio, inquit Eutropius,

Naucler. generat. 62. Francis. Patritius l. 8. de institut. reipub. c. 15. Antonius Sabellicus, lib. 7. Ennead. 6.

Eutropius in epitome belli Gallici Iulij Caesaris.

tropius,regia classis ad terram subducta iubetur incendi. Ea flamma cùm partem quoque vrbis inuasisset,quadraginta millia librorum, proximis fortè ędibus condita,exusśit.Singulare profectò monumentum studij curæque maiorum, qui tot tantaq́; illustrium ingeniorum opera congesserant.Vnde quamlibet hodieque in templis existant,quæ & nos vidim⁹, armaria librorum, quibus direptis exinanita ea à nostris hominibus, nostris temporibus memorent, quod quidem verum est:tamen honestius creditur,alios libros fuisse quęsitos, qui pristinas studiorum curas æmularentur, quam aliam vllam tunc fuisse bibliothecam, quæ extra quadringenta millia librorum fuisse,ac per hoc euasisse credatur. Aulus verò Gellius scribit, quòd ille librorum numerus priore bello Alexandrino, dum diriperetur ea vrbs,non spontè,neque opera consulta,sed à militibus fortè auxiliarijs,(vt Volaterrano etiã placet)incensus sit. Quæ tamẽ paulò post restituta videtur. Nam Domitianus Imperator Romani imperij bibliothecas reparaturus, misit Alexandriam viros doctos, qui libros describerent, & alibi repertos, descriptósue cum Alexandrinis conferrent, emendarentque, vt Tranquillus & Aurelius Victor in vita eius scriptum reliquerunt. Et nouam,minorem,veterisque filiam suo tempore ad Serapium florẽtem extitisse scribit Tertullianus. In qua Symmachi, Aquilæ, Theodotionis,reliquorumq́; Interpretum transla-

Tertul. apol.c.19,

tiones,

tiones, & doctißimi commentarij, auctore Epiphanio, aſſeruabantur. Cùm ergo Alexandrini circa bonas artes diligentißimi eſſent, doctißimosque viros in vniuerſum terrarum orbem effunderent: Romanorum Imperatores ſummo in honore eam vrbem habuerũt, & ne tam præclaræ artes perirent, maximos ſumptos ad conſeruandam ſcholam Alexandrinam impenderunt. Mahometiſtæ autem omnis pietatis, & optimarum artium oſores, tam vetus, tam nobile, tam frequens Gymnaſium, quod ſupra duo annorum millia floruerat, à Regibus Aegypti, & Imperatoribus Rom. hactenus conſeruatum, abolere voluerunt, vt hominibus barbaris liberrimè imperitare poſſent.

Epipha. de ponderib. & menſur.

Quòd autem Ptolomæus Rex bis ad Eleazarum pontificem ſcripſit, primò vt libros, deinde vt interpretes mitteret, probat Iuſtinus Martyr, ad Antoninum Pium, & Auguſtinus lib. 18. ca. 42. de ciuitate Dei. Vtramque epiſtolam propter antiquitatem, & certitudinem hiſtoriæ huic loco inſerendam putaui. Prior ergò qua Ptolomæus Rex libros petijt, apud Epiphanium, in lib. de ponderib. & menſuris in hunc ferè modum recitatur:

REX PTOLOMAEVS IVdeis Doctoribus Hieroſolymitanis multum gaudij.

Bibliothecam conſtruxi, & multitudinem librorum ex ſingulis gentibus collectam

in eam reposui. Quia autẽ audiui quòd etiam apud vos habeantur libri prophetarũ, de Deo & mundi creatione tractãtes, etiam hæc cum alijs consecrare concupiscẽs, scripsi quod eos nobis mitteretis. Quod enim honoris gratia & non ob curiositatem, neque malignitatem, huius rei cupidus sim, sed fidei gratia, & amoris ergà vos hanc petitionem faciam: ex nostra in vos beneuolentia, si in memoriã reuocaueritis scietis. Meministis sanè quòd captiuos multos ex patria vestra abductos, & in Aegyptum nostram patriam deductos, cum multo viatico, & non vulgari cura ipsorum habita liberos dimiserim: sed & percussos & saucios sanos remisi, & nudos indui. Sed & nunc mensam auream pretiosissimis lapillis ornatam, ponderis centum talentorum, pro mensa accepta à sancto loco Hierosolymorum dimisi, vnà cum donis & pretiosis thesauris reponendis in loco sancto. Horum itaque narrationem feci, quò cognoscatis, quòd ex voto & pietate libros petam. Valete.

Iudæi cùm hanc regis epistolam, & pretiosissima munera accepissent, vehementer gauisi sunt, & eius petitioni vt responderent, viginti duos libros genuinos & certos, septuaginta verò duos apocryphos, aureis hebraicis literis descriptos remiserunt. Quos cùm nec ipse rex, nec eius Consiliarij legere possent; aliam ad eos epistolam, qua Interpretes euocarent, mittere oportuit, quæ eodem loco in [illegible]atur.

PTO-

PTOLOMAEVS REX PIEtatis Doctoribus Hierosolymitanis multum gaudij.

THesauri absconditi, & fontis obsignati, quæ est vtilitas in vtrisque? Sic etiam librorum ad nos missorum doctrina se habet. Quia enim nõ possumus eos legere, nulla erit nobis hinc vtilitas: Idcirco dignemini interpretes nobis mittere, exactè eruditos in Græca & Hebraica lingua. Valete.

Eusebius autem libri 8. de Præparatione Euangelica, cap. 1. & Iosephus lib. 12. antiquitatum Iudaicarum, cap. 2. & aliter, & fusius eam recitarũt: quocirca ne & hic aliquorum studijs defuisse videamur, vtramque & regis ad Pontificem, & Pontificis ad Regem epistolam subijciemus.

PTOLOMAEVS REX ELEAzaro Pontifici Iudaeorum salutem.

NOn ignoras, multos Iudæorum in regione habitare nostra, qui ab Hierosolymis Persarum tempore, quo illi regnabant abstracti fuerunt: quorum multi cum patre nostro in Aegyptum ingressi maiori mercede in legionibus conscripti sunt. Cumque fideles inuenisset, in præsidijs eos collocauit, vt eorum fortitudine, animos Aegyptiorum comprimeret. Nos etiam postquam regni habenas suscepimus, humanius tuos tractantes plures quàm centum millia captiuos redemimus, ac liberauimus, conuenienti mercede dominis

depoſita. & ſi quid impetu multitudinis perperam geſtum eſt, totum correximus. Putauimus nimirum id maximo Deo gratum fore, qui tantum regnum cum pace & gloria nobis commẽdauit. De tuis etiam, florentes ætate, volentesque militare, cum dignitate aliqua in exercitu cõſtituimus, & apud nos nonnullos admiſimus. Quia igitur volumus & tibi, & Iudæis, tam præſentibus quàm futuris gratiſsimum facere: decreuimus vt lex veſtra literis græcis ex hebraica lingua transferatur. & veſtra quoque volumina cum alijs regijs libris in bibliotheca noſtra inueniãtur. Rectè igitur feceris, & noſtro ſtudio condignè, ſi viros probos & ſeniores, peritos legis, & græcè linguæ non ignaros, ſed ab vnaquaque tribu elegeris. Oportet enim, quoniam res quàm maxima eſt, illud eligatur, in quo plures conueniẽt Interpretes. Hac re geſta haud paruam nobis gloriam conſecuturos arbitramur. De his autẽ rebus latius tecum loquentur Andreas de intimis cubicularijs & Ariſtæus. Qui & primitias ad vaſa & ſacrificia in templum portant, argenti atque auri pondus non contemnendum. Scribe tu quoq; ad nos de quibuſcunque volueris, gratum enim id nobis erit, & amicitia noſtra dignum, & quàm primum curabimus. Vale.

ELEAZARVS PONTIFEX amico vero, Ptolomæo regi ſalutem.

SI tu, & Ariſnoe regina, & ſoror, & filij veſtri valetis, benè eſt, & vt volumus fit: ipſi quoque

quoque valemus. Magno gaudio affecti sumus, quandò per literas tuas bonam erga Iudæos voluntatem tuam cognouimus. Itaque vocato populo publicè tuam epistolam legimus, vt scirent quantam in Deum nostrum habeas pietatem: ostendimusque viginti aureas phialas, quas misisti, & argenteas triginta, & crateras quinque, & mensam argenteam ad sacrificandum, aliaque facienda, quibus templum egeret, ac argenti talenta centum, quæ Andreas & Aristæus homines probi & docti, & te digni, abs te nobis tradiderunt, quibus & latius diximus, quæ visa sunt. Omnia namque quæ tibi conferunt, etiam si præter naturam essent, tui petentis gratia efficere parati sumus. Plurima namq; & maxima, & quæ nunquam obliuisci poterimus nostro generi beneficia contulisti. Quare ilicò pro te, & regina, & filijs & amicis tuis sacrificia obtulimus Deo, orauitque vniuersus populus, vt cuncta tibi sicut vis succedant, atq; regnum tibi cum gloria Dominus omniũ Deus conseruet. Præterea vt diuinæ legis commodè & securè fiat traductio, sex ab vnaquaq; tribu seniores elegi, quos ad te cum libris destinaui. Rectè igitur facies rex optime, exquisitissimè traducta scriptura curare, vt ad nos illi viri reuertantur. Vale.

Memphiticum Gymnasium.

MEmphis non solùm propter religionem, cultumq; Deorũ, & Regum sepulturam celebris, verùm etiam sapiẽtiæ studio florentissima

tiſsima olim vrbs fuit. Nam Abraham Patriarcha è Meſopotamia in Aegyptum profectus, hîc habitaſſe, & variarum artium doctrinam importaſſe creditur. Quas eorum Vates (ſic enim profeſſores appellabantur) tam ſuperſtitioſè colebant, vt ex rerum naturalium obſeruatione, & aſtrorum curſu etiam futura ſe regibus prædicturos pollicerentur. Cùm verò ſæpe, quæ ipſi ex coniecturis quibuſdam futura prædixerãt, euenirent, à potentiſsimis regibus, & ampliſsimis rebuſpub. de futurarum rerum euentu frequenter conſulebãtur. Sicut Mileſij multa præclara reſponſa de Darij Regis interitu, & Alexandri Magni diuino ortu, atque victoria retuliſſe gloriabãtur. Aegyptum quoque in Romanorum poteſtatem aliquando venturam prædixerant, & tunc liberam fore, cùm Romani faſces in eam veniſſent. Laonicus Chalcocondilas & maximã dicit hanc vrbem eſſe, & vix vllam melioribus legibus gubernari, quodq́ue eorum Rex ſiue ſacerdos Mechmetis leges optimè interpretari credatur, plurimi earum gratia eò proficiſcantur. Addit præterea multos ibi habitare Chriſtianos, multos quoque Mechmetiſtas, Iacobitas, Armenios, Monothelitas, Manichæos, &c. Græcorũ philoſophi, vt eorum artes perdiſcerent, in Aegyptũ profecti ſunt. Vt de Pythagora refert Hieronym⁹ epiſtola ad Paulinum. Io. Bohemus lib. 1. ca. 5. de gentium ritibus ſcribit Iudices Memphiticos ex optimis & præſtantiſsimis legi ſolere, vt hoc

Hier. in c. 19. Eſaiæ, & ca. 30. Ezech.

Strabo l. 7.

Rhodog. l. 16. cap. 2.

Cõsistorium, Athenarum Areopago, aut Lacedæmoniorum Senatui non cederet.

Heliopolitanum Gymnasium.

HEliopoli etiam vrbe clarissima, omne disciplinarũ genus præstantissimi viri olim tradiderũt. Nam præter amplissimas domos, in quibus sacerdotes, homines philosophiæ & Astronomiæ deditissimi, versabantur. Philosophorum quoque Græcorum habitationes se vidisse scribit Strabo. Heliopolitanique ciues omnium Aegyptiorum doctissimi, & habebantur vulgò, & erant quoque, vt auctor est Herodotus. Fuerunt enim aut ipsi Iudæi, qui cum Oniæ sacerdote, metu regis Antiochi ad Ptolomæum Epiphanem confugerant: aut ipsorum successores & discipuli. Hic Dionysius Areopagita, eo tempore bonis artibus operam dabat, quando propter mortem Saluatoris nostri sol obscuratus, & tenebræ factæ sunt super vniuersum orbem terrarum, quod ipse refert in epistola 7. ad Policarpum. Sic ergo in Aegypto bonarum artium atque linguarum studia olim florebant, vt omnes alias prouincias longè superaret: Sed iam philosophorum Gymnasia & Musis sacra loca in vastam solitudinem redacta sunt, inquit Aeneas Gaza in Theophrasto suo.

Vincent. lib. 6. speculi, cap. 54.

CANOPENSE.

CAnopi, ait Ruffinus lib. 2. cap. 26. historiæ Ecclesiasticæ, sub prætextu Sacerdotalium literarum (ita enim appellant antiquas

Aegyptiorum literas) magicæ artis erat penè publica ſchola. Quem locum velut fontem quendam atque originem dæmonum in tantum venerabantur pagani, vt multo ibi maior celebritas, quàm apud Alexandriam haberetur. Sed de huius quoque monſtri errore, cuiuſmodi originem tradant, abſurdum nõ erit paucis exponere. Ferunt aliquando Chaldęos ignem Deum ſuum circumferẽtes, cùm omnium prouinciarum dijs habuiſſe cõflictum, qui ſcilicet ſi viciſſet, hic eſſe Deus ab omnibus crederetur. Reliquarum prouinciarum dij, æris aut auri, argentique, aut ligni, vel lapidis, vel ex quacunque materia conſtabant, quæ per ignem proculdubio corrumperetur. Ex quo fiebat, vt ignis locis omnibus obtineret. Hæc cùm audiſſet Canopi Sacerdos, callidum quiddam excogitauit. Hydriæ fieri ſolent in Aegypti partibus fictiles, vndiq; crebris & minutis admodum foraminibus patulæ, quibus turbida aqua deſudans, defecatior ac purior redditur. Harum ille vnam cera foraminibus obturatis, deſuper etiam varijs coloribus pictam, aqua repletã ſtatuit in Deum. Et exciſum veteris ſimulachri, quod Menelai gubernatoris ferebatur, caput deſuper poſitum diligenter aptauit. Adſunt poſt hæc Chaldæi: itur in conflictum: circa hydriam ignis accenditur, cera qua foramina fuerant obturata reſoluitur: ſudante Hydria ignis extinguitur. Sacerdotis fraude Canopus Chaldæorum victor oſtenditur.

BABY-

BABYLONIA.

HAVD minori ſtudio Babylonij, & Aſſyrij bonas artes ſtatim à diluuio colere cœperunt, quàm Aegyptij, & in perſcrutandis rerum & diuinarũ, & humanarum naturis egregiè, vtiliterque laborãrunt. Quia propter planiciem, magnitudinemque regionum, quas incolebant, cùm cælum ex omni parte patens atque apertum intuerentur, traiectiones, motusque ſtellarum obſeruare potuerunt, quibus notatis, auctore Cicerone, quid cuique ſignificaretur, memoriæ prodiderunt. Atque hoc quidem tam accuratè, vt Philo Iudæus artem aſtronomicam & genethliacam præ cæteris nationibus elaboraſſe ſcribat, terrena ſublimibus, & ſublimia terreſtribus coaptantes, & velut Muſica quadam ratione oſtendentes rerum omnium pulcherrimum concentum, per iſtos vniuerſi partium affectus mutuos diſiunctarũ quidem locis, ſed cognatione non item. Poſtquam verò bonarum artium, præſertim Mathematicarum ſtudia aliquandiu floruerant, Sameis Nanias Semiramidis reginæ filius, quòd religioſus & doctus erat, templa deorum ornauit, & eruditorum hominum ſcholas liberaliter auxit, atque noua quædam Gymnaſia introduxit.

Cicero lib. 1. de diuinat.

Philo in lib de migratione Abrahami.

DE

De Professorum secta, auctoritate, & ratione institutionis.

BAbyloniorum & Assyriorum Doctores, Chaldęi dicebantur, qui vt cęlum ipsum, quod inter omnes creaturas præemineat, Regem sensibilium non incommodè quis dixerit: ita scientiam rerum cælestium, cuius diligentissimi professores erant, reginam & dominam scientiarum propter excellētiam vocabant, auctore Philone. De naturalium principijs variè disserebant.

Libro de congressu eruditionis gratia.

Chaldæi, Babyloniorum antiquissimi, ait Diodorus, eum locum in sua republica, quem in Aegypto Sacerdotes obtinuerunt: ad cultum enim Deorum deputati, tota vita philosophabantur. Repetit Bos. lib. 6. de statu cap. 3.

Mundum nec principium habere, nec interiturum, corpora cælestia lege quadam atque iudicio ita moueri, vt suo cursu tam bona quàm mala singulis hominibus prouiderent. Præcipuam verò & propè diuinam vim Planetis inesse arbitrabantur, quos velut diuinæ voluntatis interpretes diligentius cæteris obseruabant: plurimaque ex eorum inspectione Dario, Alexandro, & Romanis prędixisse creduntur. Quapropter tantæ in Republica eorum auctoritatis fuere, vt ipsis regibus quodammodo imperare viderētur. Qui eos à dijs immortalibus & bona impetrare, & à Republica auertere mala iudicabant. Diuturna enim syderum obseruatione, scientiam putabantur effecisse, vt Cicero refert, qua non reipub.

Cicero li. 1. de Diuin.

pub. tantùm cõſulere: verùm etiam quid ſingulis euenturum, & quo quiſque fato natus eſſet, prædicere poſſent. Aduerſus quam falſam eorum opinionem, præter veros Iudæorum prophetas, M. Cicero & Phauorinus philoſophus eleganter copioſeque diſſeruerunt. *Cic. li. 2. de diuinatione. Gel. l. 14. c. 1*

Et Horatius lib. 1. carminum:

Tu ne quæſieris ſcire nefas, quem mihi quem tibi
Finem Dij dederunt, Leuconoë, nec Babylonios
Tentaris numeros.

Somniorum præterea interpretandorum peritiam vſurpabant. Veteres ergo Chaldæi tam integrè bonarum artium ſtudia coluerũt, & rerum naturalium cauſas perſcrutati ſunt, vt eorum auctoritas apud exteras nationes, magnum pondus haberet. Nam Ariſtoteles: Præclarè, inquit, nobiſcum agetur, ſi hoc ſibi quiſque noſtrum perſuadeat, veterum, maximeque Maiorum noſtrorum, veras eſſe ſententias, de immortalitate, ac diuinitate cuiuſdam eorum, quæ mouentur, ſed ita mouentur, vt eorum motus terminum non habeat, ſed potius cæterorum ſit terminus. A Babylonijs multa de ſingulis ſyderibus fide digna accepimus. *Ariſt. li. 2. de Cælo.* Et Democritus Abderites, atque Pythagoras mathematicarum artium ſtudio, ad Chaldæos in Babyloniam profecti ſunt, vt poſt Strabonem & Valeriũ Euſebius & Clemens perſcripsere. Poſteriores verò optimis artibus, quas incorruptas à maioribus acceperant, per ſuperſtitionem abuſi, ſumma impietate humanam vitam impleuerunt, inquit Philo, *Euſe. li. 10. præpara. Euang. c. 2. Clemens li. 1. ſtrom.*

Philo. Babyloniorum verò iuuentus ad aliarum gentiũ scholas non mittebatur, sed Chaldæi tam fideliter statim à teneris erudiebant, vt in omni literarum genere præstantißimi viri euaderent. Porrò Theologiam primò quidem ab Aegyptijs, auctore Luciano, deinde ab ipsis Iudæis, qui eam in Aegyptum quoque intulerãt, & hanc ipsam perfectius, & reliquas etiam artes acceperunt. Nabuchodonosor enim Rex constituit eruditißimũ Danielem Prophetam, Principem vniuersæ Babylonis, præfectum, atque magistrum super omnes sapientes, hariolos, & Magos. Vt Iudæorum captiuitas & miseria, Babyloniorum maxima felicitas esset, quippe à quibus synceram religionem, & veram Philosophiam perdiscerent, sicut in decimum caput Danielis vetustißimi authores comprobârũt. Quocirca posterioribus temporibus proximè ad Iudæorum linguam accesserunt 22. literis vsi eodem sono, sed diuersis characteribus. Et Saluator noster Christus Iesus, omnes homines promiscuè ad agnitionem sui vocaturus, acerbißimè pasionis tempore vtraq; lingua vsus est. Græcam verò philosophiam, præsertim Stoicorum primus in Babyloniam intulit Archidemus Atheniensis, auctore Plutarcho. Syrum & Chaldæum sermonem non fuisse Hebræum, inde colligit Beda, tractatu de linguis gentium, quòd in Daniele legitur: Hebræorum pueros didicisse linguam, quam nõ nouerant.

Daniel. 2. Ioseph. libr. 10. ca. 12.

Hieron. prologo Regum, & Daniel. Epiphanius hæres. 69.

De

De Babylonijs narrat Ioannes Bohemus lib. 2. de moribus gentium cap. 3. Cùm nullus ab initio apud eos esset Medicorum vsus, lege cautum erat, vt qui ægrotare cœpisset, eos de morbo consulerent, qui eodem morbi genere laborauerant, medicamque ad id leuandum opem aliquam experti fuerant. Sæpe ægrotos in publicum deferebant, vt ex lege, qui aliquando ægrotassent, malè affectos circuirent, docerentque singulos, qua ipsi ope adiuti. aliquando defuncti morbo essent.

Qui cum vxore noctu congressus erat, nihil quicquam vterque tangebat, quàm lotus esset, eodem.

Puella pro virgine ducta si flagitij conuicta fuerit, lapidibus obruitur, vel viua crematur. Et qui alteri desponsatam virginem non inuitam stuprauerit, vterq; extremo supplicio afficitur. Bohemus cap. 4.

Ignem pro Deo adorabant Chaldæi & Babylonij. Iccirco Abrahamum ab ista idololatria Deus eduxit. Cumq; Abraham è regione Chaldæorũ migrasse legitur, hoc illi Hebræi de igne Chaldæorũ intellexerũt. Quasi Abrahamus incẽdio Chaldęorum cõbustus fuerit, quòd ignem, quem Iudæi colebant, adorare nollet, vnde illum Deus liberauerit. Hieronymus de tradit. Hebraic. in Genesim.

Quòd ignẽ adorarint, & aqua, cùm ignem extinxisset, loco ignis coli cœperit, narrat Ruffinus Historiæ Ecclesiast. lib. 2. cap. 26.

PHOENICIA.

Phœnices ab ingenio, atque eruditione, & circa bonas artes ſtudio mirificè ab hiſtoriarum ſcriptoribus commendantur. Adeò quidem vt pleriq; non Arithmeticæ ſolùm, verùm etiam literarum, quæ omnium artium prima elementa ſunt, inuentionem ipſis tribuere non vereantur. Præcipuè eorum vniuerſitates fuerunt.

Berytenſis Vniuerſitas.

BErytus ſiue Barutus], clariſsima Phœniciæ vrbs, optimarum artium ſtudio, præ cæteris olim florentiſsima fuit. Imperator enim pulcherrimam ciuitatem, & legum nutricem meritò appellari fatetur: glorioſiſsimique Romanorum Imperatores propter bonas literas Metropolitano nomine, & dignitate eam exornare voluerunt. Vt autem Ius ciuile Romanorum publicè doceretur, Principum auctoritas induliit, auctore Bartholo. Quod vt rectiùs ibi floreret, Dioclet. & Maximinus magnis priuilegijs ornârunt. Quorum ad Berytenſis Academię ſtudioſos reſcriptum apud Iuſtinianum in hæc verba recitatur: Cùm vos confirmetis liberalibus ſtudijs operam dare, maximè circa IVRIS profeſsionem, conſiſtendo in ciuitate Berytorũ, prouinciæ Phœnicis, prouidentes vtilitati publicæ, & ſpei veſtræ, decernimus, vt ſinguli vſque ad 25. annum ætatis ſuæ non auocentur. Profeſſores etiam vt rectiùs Iuuentutem erudire poſſent, à tute-

à tutela & cura excuſabantur. Cùm ergo nullis externis rebus impedirentur, ſed ſuum officium quiſque diligenter faceret : eius Vniuerſitatis profeſſores clariſsimi viri & habebantur & erant. Dorotheus enim vir magnificus & quæſtor, Anatolius illuſtris, quorum opera Imperator in emendando Codice vſus eſt, Baruten ſes Legum doctores fuere. Gregorius etiam Ponticus Neocæſarienſis Iuriſprudentiam profeſſus eſt. Apollinaris verò ſenior Grammaticam docuit, & Apollinarem filium hęreſiarcham, Rhetoricæ profeſſorem reliquit. Seuerus quoq; ἀκέφαλος Antiochenę Eccleſiæ Epiſcopus, & Triphillius Epiſcopus Lederenſis, qui cùm ad cócionem lectum pro grabbato, ornatus cauſa pronũtiaret, acriter à Spyridone ſanctiſsimo viro caſtigatus eſt, bonas artes Beryti ambo didicerunt. Verá Chriſtianam philoſophiam Beritenſes docuit Apoſtolorum Princeps Petrus, confirmauit autem ipſius diſcipulus Clemens. Vt vehemẽter dolẽdum ſit, quòd tam nobilis Academia horrendo terræmotu conciderit. Hoc enim maximo omnium dolore ſub Conſtantio Imperatore factum eſſe teſtatur Cedrenus. Etſi verò reſtitutam fuiſſe, & tempore Iuſtiniani floruiſſe conſtat. horribiliori tamẽ terræmotu rurſus abſorpta eſt, plurimique profeſſores atq; ſtudioſi ruentium ædificiorum mole perierunt, vt auctor eſt Agathias. Cumque Iuſtinianus eam inſtauraſſet, ecce paulò pòſt incendio vniuerſa vrbs conflagrauit, quod li-

Gloſ. §. fin l. ſed & reprobari. ff. de excuſat. tut.

L. Vnica de emend. C. & l. 2. C. de vet. iure enuclean.

Volat. l. 16.

Niceph. li. 9. ca. 17.

Socrat. l. 4. c. 27.

Neceph. l. 16. c. 29. & l. 8. c. 42.

quet ex epigrammatis Grecorum. Ita accidit vt præclara ista legum Academia periret, ipsaque Iurisprudentia in Oriente languere inciperet. Quanta enim illa Academia fuerit, in hanc ferè sententiam indicat Nonius:

Baldninus præfat. Institut. & ad l. Si pacto, C. de pact.

Prius iniustitia vrbium vastatrix nunquam desinet,
Pacem turbans vrbium conseruatricem, quoad iudicauerit
Berytus, vitæ tranquillæ nutrix,
Terram simul & pontum inflexibili muro legum,
Vrbes terrificans, vna vrbs infinitas mundi.

In vita S. Amphiani legitur, quòd vrbs ista corruptissima fuerit, & pessimis moribus, atque nefandis vitijs deprauata. Vt propterea à Deo punita videatur.

Valerius Probus Berritius, quem Gellius lib. 1. cap. 15. Grammaticum illustrem vocat, cùm centuriatum Romæ frustra petiuisset, præ tædio tandem ad literarum studia se cõtulit. Docuit autem non nisi pomeridianis horis, idque raro, nec vnquam supra quatuor discipulos admisit. Reliquit autem non mediocrem syluam obseruationum sermonis antiqui. Hodie tantùm opusculum eius extat, de grammatica & de occulta literarum significatione. Petrus Mosellanus ad illum locum Gellij.

Sidoniensis Vniuersitas.

SIdonij multarum optimatum artium magistri, atq; astronomiæ, & arithmeticæ doctissimi

ctissimi professores, reliquarumque philosophiæ partium doctrina clarissimi extiterunt. Nam antiquũ de atomis dogma, vt Posidonius refert, Moschi est doctoris Sidonij, qui ante res Troianas floruit. Hinc Beotus, cũ quo Strabo peripateticè philosophatus est, & Diodorus eius frater, & multi alij in omni literarum genere excellentissimi viri prodierunt. qui passim apud scriptores prędicantur Legũ professores atque studiosi, quotquot ex clade Berytensis Academiæ superfuerant, Sidonem vicinam vrbem profecti sunt. *Strabo li. 16. Rhodogi. nus li. 18. ca. 34.*

Dabiritensis Vniuersitas omnium aliarum prima.

AD Dabiritem quoque vrbem Phœniciæ haud procul ab Hebro publicum olim gymnasium fuit, quod omnium Academiarũ primã extitisse probat Annius in Xenophontem, quare scriptura ciuitatem literarum vocat. *Iosue 15. Iudic. 1.*

PERSIA.

PErsæ bonas artes ab Assyrijs & Babylonijs accepisse quibusdam ex eo videtur, quòd præter institutionem, cæterasque res, quæ ad literarum studia pertinent, eorum etiam literis ferè vtantur. Sed quod à Sacis aut Cymmerijs eas habuerint, Sacea eorum Festa declarãt, tam antiqua, vt originem ignorent. Etsi hanc Ianigenarum doctrinam, vt cętere etiam gentes fecêre, tur- *Epiphani. haresi 66.*

piter deprauârunt : vt ignem & aquam pro Deo colerent. Doctores verò Magi diligentissimi naturæ scrutatores cùm sint, per otiũ, quo abundant, diuinas res contemplati, discipulos suos ijsdem initiant mysterijs authore Philone: tantæque apud eos semper authoritatis fuerunt, vt regibus consilij capiendi gratia assisterent, & nemini regnare liceret, qui non ante Magorum disciplinam scientiamq; perceperat: Magi Persarum iudices sunt, præmiaque & supplicia decernunt, nec quicquam rectum habetur, quod ipsi non probarint. Et hactenus velut religionis magistri habentur, quibus etsi etiam Imperatores credũt, & obtemperãt propter sapientiam & sanctitatem, astrorũ peritiam tenebant, auguria, insomnia, portenta interpretari solebant. Vnde factum, vt apud alias quoque gentes doctrina excellentes viri Magi dicerentur. Bos. lib. 6. cap. 2. de statu.

Cic. lib. 1. de diuin.

Dijs etiam immortalibus pro Repub. Persarum preces & sacrificia offerebant, eorundemque synceriorem cultum, leges, & iura Maiorum carmine comprehẽsa iuuentuti, ad discendum proponebant. Iam verò si quid per amplissimum Persarũ Imperium notatu dignum accideret, fideliter in historiam referebant. Quorum auctoritate Apollophanem sophistam premere videtur Dionysius Areopagita. Quicquid enim scripserant, publicam, vt Notariorum nostrorum, fidem habebat. Quam diligenter pueros in virtutibus

Bos. lib. 6. c. 3. de statu.

& hu-

& humanitate, bonisque literis à teneris erudiuerint, pulchrè describit Xenophon lib.1. de institutione Cyri. Hanc veterem Persarum disciplinã paulatim cum summo reipu. discrimine intercidisse deplorat Xenophon lib.8.

Olim enim ab anno 5. vsque ad 24. pueri discebant equitare, iaculari, sagittare, & in primis vera loqui. Disciplinarũ verò magistris vtebantur continentissimis, qui fabulas, Deorum laudes virorumq; illustrium complexas, cum cantu, interdum voce tantùm ad vitæ institutionem referebant. Aëris sonitu in vnum locum ad discenda conuocabantur. Ad decursiones ducem sibi aliquem ex principum filijs eligebant. Campus, quem decurrebant, vt minimum habebat stadia triginta. Post cursum cibus simplex & tenuis dabatur. Ad æstum & frigus perferendum torrentium transitu, in armis, madibusque vestibus exercebantur. Ioan.Bohemus lib. 2. cap.7.

Primogenitus autem Regis filius diligentissimè educabatur. Nam anno 14. puerum suscipiunt hi quos Regios pædagogos appellant. Sunt illi profecti ex omnibus Persis, ea ætate electi præcipui quatuor: sapientissimus, iustissimus, temperatissimus, atque fortissimus aliquis vir. Quorum primus magicam Zoroastri Oromansi filij docet: est autem ille Deorum cultus, atque idem tradit instituta regia. Secundus admonet, vt in omni vita sit verax. Tertius, ne vlla cupiditate supere-

tur. Quartus, impauidũ illum & intrepidum reddit. Sicut ex Alcibiade Platonis colligitur: & Alexander Sardus lib. 2. de ritibus gentium cap. 11. ac Bos. lib. 6. cap. 3. de statu, cõfirmant.

De Gymnasiorum præfecto.

Li. 2. c. 13. QVem hodiè Vniuersitatis nostræ Rectorem vocamus, Persæ Archimagum appellant, quod ex Ecclesiasticæ historiæ Zozomeni non obscurè colligitur. Qui vt officium suum diligenter faciat, & auctoritatem, quæ *Abdias Babylon. lib. 6.* maxima est, honestius tueatur, quatuor libras auri in singulos mẽses ex ærario percipi. Philosophiam suam sic illustrârunt, vt iam olim exterarum gentium prudentissimi eam admirarentur. Nam Pythagoras Italicæ Philosophiæ author & Princeps, ex Ægypto in Persiam profectus, Magorum exactissimæ prudentiæ se formandum tradidit, à quibus siderum motus, cursusque stellarum, & vniuscuiusque rei proprietatem atque effectum docili animo suscepit, authore Valerio. Alexandri *Valerius l. 8. c. 7. Cic. lib. 5. de finibus.* verò Magni tempore optima quæq; Græcorum didicerunt, paulatimq; Græcorum philosophiam desiderare cœperunt. Nam eorum reges clarissimos è Græcia philosophos maximis præmijs euocârunt, sicut Magni Antaxerxis epistola declarat.

Rex regum Antaxerxes Hystano Hellesponti præfecto salutem.

HIppocratis Medici Aesculapio prognati, ad me artis fama peruenit, da igitur operam

ram vt aurũ illi tribuas quantum vult, aliaq; quorũ indiget, & eum ad me mitte, erit enim par honore summis in Persia viris. Et si quis in Europa fuerit vir clarus, hunc amicum domui nostræ redde, minimè parcens pecuniæ, viri enim quanquam potentes haud facilè inueniunt, quod honestè cupiunt. Vale. Rursus omnium pulcherrimè Darius ad Heraclitum apud Diogenẽ: Rex Darius auditor tuus esse cupit particepsque Græcæ eruditionis fieri: venias igitur statim ad conspectum meum ac regiam domum. Apud me enim aderit tibi omnis honor, primatusque omnis quotidieque solicita obseruatio, & gratia collocutio, vitaq; tuis moribus probabilis. Sacram verò Theologiam à Simone & Iuda Apostolis Iesu Christi perceperunt. A qua etsi propter Magorum pertinaciam, libidinemque dominandi defecére; tamen multò humaniores, meliores & prudentiores sunt, quàm Turcæ & Saraceni. Hi enim bonas literas obscurare atque extinguere prorsus conantur: illi verò contra colunt, ornant, venerantúrque. Horum reges ἀμούσοι illorum ferè doctißimi viri sunt.

Volaterr. lib. 16. Anthropo.

Diogenes lib. 9. de placitis philosoph.

Persarum & Turcarum comparatio.

Euseb. lib. 8. cap. 36.

Ismael Persarum Imperator disciplinarum propè omnium studia, præ alto ingenio ad contemplationem rerum diuinarum ita referebat, vt vetere Magorũ arcano dogmate seipso, qui ambitiosum Sophi cognomen susceperat, admirabilior euaderet, cùm iam pridem cęlestis sapientię & diuinationis opinione incredibiles victorias & maximum

Iouius li. 14. hist.

Imperium ſibi peperiſſet. Et Coſroes Mathematicarum artium peritiſsimus, Romani Imperij decreméta & ruinam prædicere potuit: Græcorũ Philoſophiam ſic callebat, vt ſummis in ea viris haud inferior haberetur. Nec Suſis tantùm inſtructiſsima Bibliotheca erat, vt Methaſtenes ſcribit, ſed in vrbis quoque Egbatanæ Bibliotheca Diarius, ſiue annales regum Perſarum aſſeruabantur, quod ex libris Heſter & Eſdræ colligitur, ac in ciuitate Edeſſa locus doctrinarum celebris habebatur ſcholæ Perſicæ, & auctor eſt Theodorus Lector Collectaneorum libro 2.

Zonor. lib. 3. annalium. Volat. li. 14.

Eſt autem Perſia Regio potentiſsima altis montibus circundata, fluminibus, & lacubus plena. Metropolis & Regia Perſepolis dicebatur, Græciæ & vicinis formidabilis. Quam poſt Alexander Magnus expugnauit, maximumq; in ea theſaurum inuenit, quam multi Reges congeſſerant. Sicque Perſæ & Medi cum 250. Monarchiã obtinuiſſent, ab Alexãdro ſubacti ſunt. Tempore Natiuitatis Chriſti ſub Romanis fuére. A quibus poſtea, ſicuti multæ etiam aliæ prouinciæ Orientis defecerunt, rerumque potiti ſunt; donec anno Chriſti 632. Saraceni eos iterum ſubiugarent, ſe lem Regni VValdacham vrbẽ, quæ Babyloni ſucceſsit, facientes. Rex tamen illorum σοφη Maiorum ſuorum Imperiũ & gloriam ſtrenuè recuperare nititur.

Matt. Quad. lib. 2. cap. 9. Geograph.

ÆTHIOPIA.

Ethiopes etiam bonarum artium adeò studiosi extiterunt, vt literas quoque ipsas ex Aethiopia Aegyptios accepisse quidam asseuerent. Et Lucianus Samosatensis reliquos homines sapientia antecellere, & Astrologiæ peritiam vniuerso orbi tradidisse affirmet. Cùm enim propter regionis oportunitatem, lunam non semper eodem vultu apparere cernerēt, sed in varias sę pe formas mutari: visa est ijs ea res dsiquisitione digna. Ideoq; ꝓpter admirationé eius causas & rationes inquisiuerunt, eo vsq; progresſi, vt admirabiles euaserint. Nam illorum Doctores Balsamati & Tengnati quando ad supremum eruditionis gradum conscenderint, omne doctrinarum genus diligentisſimè interpretantur. Præsertim apud illos, qui Aegypto viciniores Abysſini vocantur.

Viues ad c. 3. lib. 18. August. de Ciuit. Dei.

Abysſinorũ potentisſimus Princeps, quem vulgo presbyterum Iohannem, illi Giam potenté, siue à pretiosisſima gemma Bilulgiam vocant, 62. Regum Imperator Christianus, latisſimè imperat. Ditisſima regio est, metallorum omniũ ferax. Etsi æris monetalis nullus vsus est, sed eius loco auro puro infectoque vtuntur. Europæos omnes Francos appellare solent. Christi cultum obseruant: sed diuersè ab Europęis: Nam circumciduntur omnes, etiam fœminę, atque etiam baptizantur,

Matth. Quadus lib. 1. c. 20. Geogra. enarrat. Bohem. de ritibus gentium. Sabellicus Aenead. 10. lib. 8.

tur, in nomine Patris, Filij, & Spiritus ſancti, poſt 40. dies ab eorum natali: quin etiam ſingulis annis rebaptizantur in die Epiphaniæ Domini; & omnibus baptizatis eodem momento ſacram Euchariſtiam miniſtrant. In templis ſuis more noſtro campanas habent, ſed plerunque ſaxeas. Miſſam celebrant, ſed ſacerdotes omnes, ac presbyteri matrimoniũ contrahunt. Quod tamen Monachi non faciunt, quorum ingens eſt numerus, vtriuſque ſexus, & innumerabilia ferè apud eos horum ſunt monaſteria. Sed in virorum monaſteria neque mulier, neque animal vllum fœminei ſexus intrat. Monachi ieiunium ſtrictiſsimè obſeruãt ad 50. dies: alij aqua & pane tantùm, alij ſolis herbis ſuſtentantur: alij verò toto hoc tempore ſub aqua permanent, vſque ad mentum. Hi Monachi comam nutriũt, ſicut & laici, barbam tamen abradunt, ac crucẽ collo ſuſpenſam geſtant. Presbyteri verò abradunt caput, & barbam nutriunt, crucemque in manibus, ad laicorũ differentiam, ferunt.

Monachorũ & clericorum mores.

Plebei duas, interdum plures vxores ducunt, abſque vlla pœna: ijs tamen Eccleſiam ingredi non licet, diuortia tamen facere poſſunt. In ſumma Abyſsinis eſt venerationi D. Thomas cognomento Didymus.

Imperatoris origo.

Cæterùm hunc Abyſsinorum Imperatorem ex antiquiſsimo ſtemmate ortum ducere credunt, hoc eſt, à Dauide procreatum eſſe, ſtirpe vnius gentis in tot ætates propagata. atque ipſemet in ſuis titulis hoc affirmat. Solet

autem inſcribi ſic: N. ſupremus meorũ Regnorum à Deo vnicè dilectus, columna fidei, ortus ex ſtirpe Iuda, filius Dauid, filius Salomonis, filius Columnæ Sionis, filius ex ſemine Iacob, filius manus Mariæ, filius Nahu ſecundùm carnem, filius ſanctorum Petri & Pauli ſecundùm gratiam, Imperator ſuperioris & minoris Aethiopiæ, & ampliſsimorum regnorum, Iuriſdictionum, & terrarum, Rex Goæ, Caffares, Fatigar, Angolæ Barn, Baliguazæ Adeæ, Vanguæ, Goyame, vbi Nili fontes, Amaræ, Baguamodri, Ambeæ, Vanguci, Tigremachon, Sabaim patriæ Reginæ Sabæ, Barnagaſsi, & Dominus vſque in Nubiam, quæ in Aegyptum extenditur.

Aiunt ipſum non atro colore eſſe, vt reliqui ferè Aethiopes, ſed candido: ac decies centena millia hominum ad bellum inſtruere, quingentos Elephantos, equorumq́ue & camelorum infinitum numerum.

Qui etſi potentiſsimus Imperator eſt, grauiſsimisq́ue maximi Imperij negotijs ſemper ferè inuoluitur: tamen rem literariam minimè negligit, ſed vacuas horas bonis artibus, præſertim hiſtorijs, & literis ſacris totas impendit. Quoniam veteris & noui teſtamenti libros ex Chaldaica lingua tranſlatos habet. Quanquam Chaldæam etiam linguam non ignorant, quia ad Sixtum pontificem Romanum legati ſacerdotes, Chaldæa lingua horas Canonicas perſoluebant, auctore Volaterrano. Iam verò Bohemus narrat, non paucos in Aethio-

Iouius lib. 18. hiſtor.

Bohem. lib. 3. de moribus gentium cap. 26.

Aethiopia homines reperiri, qui non solùm omnium hominum vocem, auiumque cantus addiscere, effingere, atque imitari, verùm etiam simul interrogare & respondere, sorbere & flare posint, linguam dissectam habeant, & ferè duplicem, ad omnes necessarios vsus accommodatissimam, vt mirificè præ cæteris hominibus ad percipiendam sapientiam ab ipsa natura instructi esse videantur. Christiani quidem sunt, sed Græcorum erroribus corrupti. Sicut in Hierosolymitana Synagoga de Georgianis, Armenis, Iacobitis, dictum est.

Legibus etiam scriptis nó vtuntur, sed omnia ex æquo & bono iudicant. Ioan. Bohem. lib. 1. cap. 4.

Egregiam præterea Imperator bibliothecam habet, in qua pręter cętera vetustissimorum scriptorum monumenta, liber Enoch, de quo supra mentionem fecimus, hactenus fideliter conseruatur.

INDIA.

INdiam, nobilem Asiæ partem, moderni quadripartitam faciũt: Indiam intra Gangem fluuium, totius Indiæ florem: Indiam extra Gangem; Indiam oriẽtalem, & Indiam meridionalem. Ordines in repub. adeò distincti erant, vt alteri alterius exercitium vsurpare, vel vxorem ducere nó liceret. Si qua mulier Regem ebrium occidisset, munus habebat. Artifici manum oculumue

lumue adimere capitale erat. Sacerdotes & philoſophi dignitate omnes anteibant. Matthias Quadus lib. 2. cap. 1. Geograph.

Apollonius dicere ſolebat auctore Volaterrano, Indos multò acutiores eſſe Aethiopibus, quod in aere puriore verſarentur: & veriora de dijs, rerumque natura dicere, quia propius apud deos habitarent. Sapientes verò eorum Gymnoſophiſtæ dicebantur, quoniam non in vrbibus, quas India nobiliſsimas & florentiſsimas infinitas habere dicitur, ſed in ſolitudinibus vagi, nudiq; philoſophabantur. Futuras ſiccitates, ventos, pluuias, & variorum morborum genera regibus prædicturi, ab ortu ſolis vſque ad occaſum, fixis oculis, corpora cæleſtia contuebantur. Mundum hunc corruptibilem eſſe, & ſphæricæ figuræ, & à Deo gubernari, terramque in medio eius quieſcere aſſerebant,

Volater. li. 13.

Plinius lib. 7. cap. 2. Iul. Solyn. cap. 55. August. lib. 15. cap. 10. de Ciuitate Dei.

Indorum ſapiētes cùm moriendi affectum induiſſent, præteſtabantur quod diſcedere vellent. Indicātes mortem philoſophos non timere, nec coactos, ſed ſponte emigrare. Aegeſippus lib. 5. cap. 53.

Animorum verò de corpore in corpus tranſitum ita defendebant, vt quinam olim extitiſſent ſcire ſe profiterentur. Nec Reipub. tantùm, & viuorum hominum, verùm etiam mortuorum curam gerebant, quaſi dijs immortalibus propter ſingularem continentiam, bonarumq; artium doctrinam chariores, ea etiam quæ apud Inferos agerentur, perſpicerent,

Gaza in Theophr. Strabo l. 15. Rhodog. li. 18. cap. 31.

cerent. Quare Apollonius omnium hominũ sapientissimos extitisse, atque adeò diuinæ naturæ participes affirmabat. Horum Rector & princeps Iarchas in throno aureo philosophabatur eo tempore, quo Apollonius ibi studiorum gratia viuebat Qui patris & amicorũ nomina, & omnia quæ ipsi Apollonio per vniuersam vitam euenerant, quasi ea coram geri vidisset, verissime promptissimeq; recensere poterat. Deinde Buddam appellare cœperũt, à Buddo quodam omnis virtutis & sapientiæ, vti opinabantur, authore, & quasi Deo. Quem ex virginis latere, præter humanum nascendi morem procreatum scribunt: non secus atque Græci Mineruam ex capite Iouis prosilijsse fabulantur. Admonentes opinor suam iuuentutem, capitalem quendam adolescentiæ hostem, ingeniorumque oppressorem, & bonorum studiorum pestem existere incontinentiam, & voluptatẽ. De Oxidrachis scribit Volaterranus: Meritò sapientes, & sanctos appellari, quòd vrbem suam florentissimam oratione sola conseruare potuerint: hostes enim si fortè ipsis bellũ, aut iniurias inferre molirentur, Iupiter exoratus, tonitru & fulmine propulsabat. Haud mirum ergo si inter Christianos pij & eruditi viri, optimè de republica mereri, vigilijs & orationibus suis Deum placare, & grauissima bella auertere aque extinguere dicantur. Reliqui autem gymnosophistæ, præsertim apud Brachmannos circa educationem Iuuentutis diligenter occupabantur.

Euseb. lib. 5. contra Hieroclem.

Hier. lib. 1. contra Vigilantium.

Volat. li. 13.

Clemens l. 1. stromat.

Rhodog. lib. 14. C. 2.

Nam

Nam statim vt puer in vtero matris conceptus esse deprehenderetur, matri continentiæ precepta, & certas viuendi leges prescribebãt, postquam verò natus atque in lucem editus erat, pro ratione ætatis elegantiores, & peritiores Magistros dabant. Et liberi non parentum arbitrio, sed eorum quibus id negotium publicè iniunctum fuerat, tollebãtur, inquit Io. Bohemus, lib. 2. de moribus gẽtium, cap. 8. *Strabo l. 15.*

Ad hos antequam cibum caperent, quid eo die didicissent depromere cogebantur: qui vacui veniebant, sine cibo ad opus remittebantur. Alexander Sard. lib. 1. c. 13. Rhodog. lib. 11. cap. 1.

Qua ex re fiebat vt Matribus ipsis optimi liberi nascerentur, & rempubl. vtilissimis ciuibus replerent, atque in in omni doctrina & virtute prestantissimos viros in vniuersum terrarum orbem India produceret. Refert enim doctissimus ille Clemens Alexandrinus, quòd Alexander Magnus, cùm victor in Indiam peruenisset, decem gymnosophistas ad decem difficilimas quæstiones respondere coegerit, quas tam dextrè fœliciterq; explicare potuerint, vt & ipsi Alexandro, magni Aristotelis discipulo cumulatissimè satisfacerent: & Græcorum philosophi, qui in exercitu erant, eorum sapientiam mirarentur. Alexander igitur Imperator Indorum sapientiam, eruditæ Græciæ (quæ omnes præ se velut barbaros contemnebat) ostentaturus, Calanum gymnosophistarum facilè principem *Libro sexto Stromat.*

pem hortari cœpit, vt ſecum proficiſceretur, paraturus magnam gloriam in tota Europa & Aſia. Quod vbi nõ impetraret, per vim ſe abducturum minatus eſt. Cuius pręcepto Calanus animo præſenti reſpondit.

Calanus Alexandro.

AMici tibi ſuadent, vt cogas Indorum Philoſophos: ne per ſomnum quidem conſpicati noſtras res, & noſtra negotia. Corpora de loco ad locum transferas, animis inuitis nullã vim inferes, nihilò magis quàm ſi lateres & ligna cogas vocem mittere. Ignis corporibus viuis maximos dolores excitat non ſine pernicie, hunc tamen nos deſpicimus, dum viui comburimur. Nullus Rex, nullus Princeps poteſt efficere, vt quicquam agamus præter animi ſententiam. Non ſumus Græcorum Philoſophorum ſimiles, qui diu meditatas orationes recitant in celebritatum conuentibus, apud nos res à verbis non diſcrepant, breui momento beatitudinem & felicitatem adipiſcimur. Vale. An autem Calanum Alexander vt ſecum proficiſceretur, permouere potuerit, incertum eſt. Rogum ingreſſurus Calanus Alexandrum breui poſt ſe moriturum dixit: quod & factum eſt, Cicero lib. 1. de diuinat.

Philo in li. Quod omnis probus liber. Et Ambroſ. lib. 2. epiſt. 7.

Strabo tamen quoſdã gymnoſophiſtas viſos in Macedonia eſſe affirmat. Hoc certè inter ſcriptores cõuenit, plurimos Græcorum maximis laboribus eorum doctrinæ percipiendæ gratia, in Indiam nauigaſſe.

Bartho-

Bartholomæus Apostolus veram Christianam sapientiam Indis annuntiauit, sed Constantini Magni Imperio, ea, Deo adiutore, per vniuersam ferè Indiam cognitam propagata fuit. Quod pulchrè edisserunt Ruffinus lib. 1. Historiæ Ecclesiasticæ ca. 9. Socrates lib. 1. cap. 19. Nicephorus lib. 17. cap. 32. Pantænus quoque diuini verbi propagandi causa ad Indos profectus, apud quosdam fideles Euangelium à S. Bartholomæo Hebraico sermone expositum, inuenit. Niceph. lib. 4. cap. 32.

Hoc tépore cùm syncera religione Christiana, à Serenissimis Inuictissimisque Hispanorum, & Lusitanorum Regibus, varia bonarú artium Gymnasia, Vniuersitates & scholas acceperût, & vetus ille asperior philosophandi mos, ad mitioré faciliorem que, sicut in nostris Vniuersitatib. obseruatur, traductus est: vt quemadmodum vera pietate & religione nos ferè superant: ita bonis artibus nequaqná à nobis superentur. Nam Goæ totius ferè Indię metropoli collegium est sanctę fidei, tam celebre, quod vltra quingentos studiosos alere possit pro Regis & ciuium liberalitate extructum. Vrbis Themistitanæ in regno Mexicano philosophi, olim Druidarum superstitiones profitebantur, & Hieroglificis imaginibus annales cóscribere solebant, sed cùm Ferdinandus Cortesius eorum vrbe potitus esset, ad puriorem philosophiam (dociles enim, ingeniosissimi, & nostrarum artium admirato-

Socrates li. 1. ca. 19. Niceph. lu. 17. cap 32. P. Iouius li. 14. hist.

res erant) facilè perduxit. Vrbe Mexicana, nouæ Hiſpaniæ, & vniuerſæ Americæ præſtantiſsima; reſidet Prorex & Archiepiſcopus, nonnunquam tribunal ſupremum nouæ Hiſpaniæ. In eadem eſt ars imprimendi, & cudendi monetam. Matt. Quadus lib. 6. ca. 2. geographicæ enarrat.

Epiſtolæ Iapanicæ extant. Incolæ Sinarũ regionis, quæ cum latiſsima ſit, ab ortu ſolis, ab occaſu vltimis Indiæ terminis diffinitur, ab auſtro Oceano alluitur: à Septẽtrione altiſsimis montib⁹ includitur, hi inquam]ingenio & bonis artibus excellũt, augurijs dediti ſunt, ſortibuſq́ue euentura prædicere nituntur: Magos in honore habent mathematicas diſciplinas colunt, & aſtra diligenter obſeruant: in libris deſcribendis, & rerum memoria propaganda, æneis formis vti ſolẽt. Quarum vſus adeò antiquus apud illos eſt, vt qui primus eam artem excogitarit ignoretur. Vitamq́ue cultui Gallico & Germanico non abſimili, varijs in rebus inſtituunt. Templa ampliſsma, multisq́ue ſtatuis & picturis illuſtrata frequentant, & quamuis varia ſimulacra venerentur, vnum tamen Deum, rerum omnium opificem & rectorem, præcipuè colendum eſſe dicunt, eiq; potiſsimum ſupplices preces adhibendas. Vnius mulieris imaginem, quam appellant Nammam, quam aiunt eſſe apud Deum ſummam humani generis aduocatam, honoribus ſummis afficiũt. Eſt aliud apud illos ſimulacrum virginis, quã tradunt fuiſſe cuiuſdã regis filiam, & rerũ cæ-

leſtium

lestium cupiditate omnes opes humanas neglexisse, vt diuinarum contemplatione fruerentur. In huius tutela Sinarum gentem esse credunt. Alius apud illos Deus sanè sanctus habetur. Sunt excellentes artifices, & egregij pictores. Ædes amplas ædificant, quibus homines religiosi, vt rebus diuinis vacent, includuntur. Similiter & virginum collegia, quæ religionē sanctius obseruent, instituunt: Literis operam dant: qui in illis maximos progressus habent, maximis honoribus afficiuntur. In studijs, genere antiquo sermonis vtuntur, imperitis ignoto, quemadmodum nos, qui artium maximarum disciplinis student, linguam Græcam aut Latinam perdiscunt. Qui iuri ciuili student, in magno honore sunt, Regē quasi quod dam numen cœleste colunt, qui tamen rarò admodum se conspiciendum exhibet. Respublica in tres partes est distributa. Principatum ij, qui in disciplinis & iuris studio valde profecerunt, obtinent. secundus honoris gradus militibus asignatur. Postremi ordinis sunt, qui artes fabriles colunt. In studijs quantum quisque profecerit, iudicio eorū, qui maximis artibus præsunt, examinari solet. Sunt autem ordines horum iudiciorum gradatim instituti, ita vt ei, qui infimi ordinis approbationem consequutus est, si velit ad altiorem locum dignitatis aspirare, sint grauiora doctiorum hominum iudicia subeunda. Vt auctor est Hieronymus Osorius lib. 11. de rebus Emanuelis Regis. Qui libro 3. de Gloria scribit.

Quod Catay Synarum regionum vrbis amplissimæ ciues, bonarum artium studiosissimi nemini summum imperium committunt; nisi se probarit esse omni doctrina cumulatum. Nec enim in mandandis honoribus, aut generis aut fortunæ rationem habent, sed tantùm disciplinæ.

Omnes igitur qui principatum expetunt, in artium studia incumbunt. Vbi autem credũt se aliquam progressionem fecisse, ad certos iudices, huic muneri designatos accedũt, quorum suffragio aut indocti repelluntur, aut vt docti certis honorum insignibus, & minoris Iurisdictionis alicuius administratione ornantur. Qui autem diutius in studio permanere, & in maioribus disciplinis versari cupiunt, vbi certum cursum absoluerint, aliud iudicium longè grauius subeunt. Indicantur enim à viris multo doctioribus, quibus si satis fecerint, ad altiorem honoris gradum ascendunt. Quòd si adhuc ampliorem sibi honoris spem proponunt, plures annos in studio cõsumere, atque ordinatim alia atque alia doctissimorũ hominum iudicia subire oportet. Etsi pauci per omnes doctrinæ gradus ad amplissimum locum ascendunt, quod multos præstantior vis naturæ non paucos fortunę deficiat. Hi tamen pauci summum imperium in supremo rerum fastigio collocati administrant. Typographicæ artis peritissimos viros habent, qui libros nostro more inprimant, quorum longissima folia introrsus quadrata serie complicentur,

Typographia.

centur, cuius generis volumẽ superiorib⁹ annis Ioannes Lusitaniæ Rex Pontifici Romano transmisit. Vt Iouius affirmare ausit, eius artis exempla antequam Lusitani in Indiam penetrarẽt, per Scythas & Moscos ad incomparabile literarum præsidium in hæc loca peruenisse. Ex Iapania scriptæ Epistolæ testantur, quod Bandoi celeberrima Academia existat, vbi à Synensibus petitæ leges tradantur, quæq; sit Bonzicæ religionis studiorũ mater, philosophi enim eorum Bonzi vocãtur. Præterea in Fianoiania populosissima vrbe Academiam esse, Parisiensi celebriorem. Addunt Meacum Iapaniæ Metropolim florentissimam Academiam habere quinq; magnorum Collegiorum.

Nec procul inde alias quatuor Academias existere, Coiæ, Nigri, Fraron, & Homi, quarum vnaquæque vltra quater mille, & quinquaginta studiosos habet.

De seminario in Auia, Aria, Arimanensi, Omura, literæ Iapanicæ loquuntur.

Bungi seminarium est, in quo Europæi addiscunt linguam Iapanicam, & contra Iapones Latinam & Lusitanicam. Bandi floret studium Bensiorũ, quod dicitur esse maius Vniuersitate Parisiensi, concurrentibus eò Iaponibus, gradus illius acquirendi gratia, quem valde ambiunt, partim honoris ergò, quo ibi afficiuntur, partim propter redituum magnitudinem Maurocri olim studium omnium artium & scientiarum fuit: hodie Gramma-

ticæ, Poeſis, Aſtrologiæ, & legum eius gentes ſtudia tractantur. Quorum gratia Taloſi, Numidæ, atque ex tota Arabia huc confluunt. Fes floret ſtudium legum & Medicinæ. Adr. Ro. in theatro vrbium. Gregorius XIII. in Iapania tria Collegia erexit. Papirius Maſſonus in vita.

Iapanici verò naturæ ordinem in ſcribendo obſeruant. Vt ſicut homini os natura ſublime dedit, ita literas à ſummo deorſum pingant. Quanto longius Indi præ cæteris olim à veritate aberrabant, vt Laonicus Chalcondolas, & Iapanicæ epiſtolæ teſtantur: tanto iam in pietatis & ſapientiæ ſtudijs excolẽdis & promouendis excellunt. Philoſophorum duo genera erant apud Indos, teſte Megaſtene. Quorum Brachmanes illi Germanes dicebantur. Præſtabant Brachmanes, quòd eorum decreta magis conſentanea viderentur.

Brachmannos ex Abrahæ poſteris originem ducere, & ſecretiorem quandam doctrinam, ſiue cabalam retinere, affirmat Poſtellus in Hetruria.

Sacerdotes & Philoſophos ſuos Indi valde honorabant, & vbiq; immunes habebantur.

Habebant quoq; Ephoros, qui omnia, quæ in India agerentur, inſpicerent, & ad Regem referrent. Conſilijs publicis pauci præerant, nobilitate & prudentia inſignes, ex quibus Duces & Principes eligebantur.

Benedicendi artem non diſcebant, ſed ſimplex apud ipſos erat eloquentia, communiſ-

que

que omnibus præcipiens, non mentiri.

Medicini loco erat parsimonia, quæ illaq. sos potest curare dolores, & procurare ne veniant. Ioan. Bohemus de moribus gentium lib. 2. cap. 8.

Cosmus Turnianus Theologus Societatis Iesu, literis Bungo scriptis, anno 1591. 7. Id. Octob publica, inquit, administratio est triplex. Principem omniũ tenet locum supremus religionum Antistes, cuius decretis, ac scitis, omnia publica, priuataque sacra subiecta sunt. Nascétes præterea Bonzioru[m] sectæ nullam existimationẽ vel auctoritatem obtinent, nisi eas idem suo diplomate, ac testimonio comprobauerit. Tondos etiam (qui veluti Episcopi sunt) tametsi eorum nominatio, quæ dicitur, quibusdam in locis penes regulos fit, confirmat tamen, & creat ipse; qui deinde magno apud summos infimosque in honore sunt, & sacerdotia conferunt. Iam verò priuilegia quoque & immunitates à profanis muneribus ab illo petuntur. Nam quæ leuiora sunt, vt carnis gustatus religiosis diebus, cùm ad idolorũ delubra vulgo peregrinantur, aliaq; similia, eorũ potestas penes Tondos est. Porrò Sacerdos hic maximus tametsi apud Sinas ab eruditione, ac sapientia apud Iaponios, tamen vel à stirpe, vel à nobilitate, & pecunia legitur, latè admodum imperat, magnisq; vectigalibus fruitur, & cum profanis Regibus sæpe certat. Bos. lib. 6. de statu, cap. 3.

Vbi etiam ex Megastene & Strabone addit: Dicũt totam Indorum multitudinem in septem genera diuidi, quorum Philosophi honore antecedunt, numero paucissimi sunt. Nono anno incipiente Philosophi omnes ad Regis fores conueniunt, & quicquid singuli composuerunt vel obseruârint, in medium proferunt. Vbi quis ter falsus fuisse deprehenditur, ei per totam vitam silentium indicitur: qui vera dixerit, immunis & ab omni tributo liber habetur. Septem sunt consiliarij & assessores Regis, à quibus & magistratus, & iudicia, & rerum omnium administratio geritur. Non licet ex alio genere in aliud matrimonio contrahendo transire: aut ab vnius generis institutis ad alia descendere, neque simul pluribus se dare tractandis, nisi philosophi sint, quibus ob virtutem hoc conceditur.

APHRICA.

Aphricam Græci Libyam vocant, veteribus tota explorata nõ fuit. Tum quod in Mediterraneis ob vastissimas solitudines impermeabilis videbatur: tum etiam quod immensæ & periculosæ nauigationis fuerit. Donec Vascus de Gama, anno 1497. & paulatim alij Lusitani eò penetrarent. Vasta magis regio quàm frequens. Multis locis inhabitabilis. In sex prouincias diuisa. Quæ diuerso idiomate vtuntur. Matt. Quad. lib. 1. cap. 3. Geograph. enarrat.

Vasra

Vafra & acuta Natio. Iuuenalis Nutriculam Caufidicorũ appellat, nouarumq; & mirabilium rerum, maximorumq; ingeniorum, & doctifsimorum hominũ procreatrix femper fuit. Si enim velimus refricare memoriam temporum, reperiemus, præftantifsimos in omni artium & difciplinarum genere viros eam produxiffe. Nam acerrimi ecclefiæ Chriftianæ, & veræ fapientiæ euerfores hæretici quàm plurimi, grauifsimi quoque & eruditiffimi eiufdem patroni & vindices, Tertullianus, Cyprianus, Auguftinus, Optatus Mileuitanus, &c. ex Africa prodierunt. Quorũ præftans ingenium, vehemens, acre, & neruofum dicendi genus, incredibilemque doctrinam, vniuerfi terrarum orbis fapientes meritò admirantur. Et idcirco Aphricam fœcundam, felicem, & ingeniofam prædicant. Philofophiam verò fuam à Phœnicibus accepiffe videntur, quorum literis, & lingua vtuntur, etfi nonnihil corruperint, vt auctor eft D. Hieronymus in epiftola quadam ad Paulam & Euftochiũ. Sed Chamus filius Noachi primus poft diluuium Africam reftituit, & tot fceleribus, fuperftitionibus, artibusque Magicis infecit. Iapeti filius Gomerus Colonias in Africam duxit. Vnde Gomeri Hifpanis vocantur. Satyr. 7.

Carthaginenfis Academia.

Carthago omnia, quibus in toto mundo difciplina Reipublicæ regitur, in fe olim habebat. Illic enim artium liberalium fcho-

læ, illic philoſophorum officinæ, linguarum deniq; e, & morum Gymnaſia extitere, inquit Saluianus. Carthaginem Africę prouinciæ venerabilem magiſtram, muſam cæleſtem, camœnamq́ue Togatorum appellatam fuiſſe, ſcribit Rhodoginus. Annis 72. ante Romam à Phœnicibus condita, totius Aphricæ caput euaſit, Romæ æmula, & à Scipione deleta, poſt Romam conditam anno 602. A Cæſare reſtitutam Gothi, Vandali, Saraceni rurſus deuaſtârunt. Matth. Quadus lib. 1. c. 13. Verã Chriſtianam ſapientiam eos docuit ſanctus Creſcens D. Petri diſcipulus. Quod non ſatis eam vita exprimerent, & ſacerdotes, & pios monachos contumelijs affici paterentur, grauiter à Deo punitos fuiſſe, refert Saluianus. Tertullianus ille celeberrimus ſcriptor (philoſophos hic enumerare quid attinet?) in Carthaginẽſi Academia profeſſus eſt. Glorioſus etiam martyr Cyprianus, qui philoſophia & eloquentia tantùm reliquos martyres anteit auctore Nazianzeno, quantum bruta à ratione prædictis ſuperâtur, antequam Chriſtianam religionem profiteretur, Rhetoricam docuit. Beatus quoq; Auguſtinus, vbi bonarum artium fundamenta vtcunque ad Medauros iecerat, Carthaginem à patre ſtudiorum cauſa miſſus eſt. Atq; ſummo labore & incredibili induſtria tantum profecit, vt Cathegorias Ariſtotelis ſine præceptore perciperet, Rhetoricam, benè orna-

Saluianus l. 7. de proui dent. Dei.

Rhodogi. nus li. 18. ca. 38.

Metaphraſtes in vita Petri.

Hier. in catalogo, & in cap. 3. Ionæ prophetæ.

lib. 2. Confeſſ. cap. 3.

ornateque dicendi artem, publicè profiteretur, & Mathematicarum artium difficultatem superaret, quod lib. 4. Confessionum suarum ingenuè fatetur. Sed cùm petulantiam studiosorum Carthaginensium amplius tolerare non posset, erāt enim immodesti in prælectionibus, & rebelles atque iniurij in suos preceptores, tunc demum Romam profectus est. Vtinam verò hoc malum in nostras Vniuersitates nunquam irrepsisset, vt discipulorū quorundam proteruia, & ingratitudo optimorum Preceptorum animos à se alienarent. Neque solùm in patria Iuuentutem suam erudire Carthaginenses voluerunt: sed in Sicilia quoque Græcorum artibus instituendam curabant. Verùm vbi ea ratione fieri animaduerterent, vt secretiora consilia à perniciosis ciuibus ad Dionysium Tyrannum perscriberentur: Senatusconsulto vetuere, ne quis posthac Græcorum literis studeret, vt in Annalibus eorum contineri scribit Rhodoginus. Carthagini præterea Seuerus Imperator tam magnum in bonis literis progressum fecit, vt decimo octauo ætatis anno publicè declamare posset. Et Clodius Albinus in vtraque humaniori literatura doctissimus Cæsar euasit. Qui necessarias propter Reipub. negotia à studijs auocationes, vt videtur, deploraturus, in schola subinde exclamare solebat:

Et li. 6. c. 7.

lib. 5. Conf. c. 8.

Idem refert Alexan. 12. genialium dierum. 30. Rhodog. l. 22. c. 17. de vtroque iulius Capitolinus.

Arma amens capio, nec sat rationis in armis.

Cyrenensis

Cyre,ensis Academia.

QVanquam Cyrenensibus Plato, propter maximam eorum felicitatem, certas viuendi leges præscribere recusauit, auctore Plutarcho, tamen ab alijs præstantissimis viris, & has ipsas vbertim, & alias quoque doctrinas, quibus longè adhuc feliciores euaderent accepêre. Florentissima enim eorum Vniuersitas doctissimos in omni literarum genere Philosophos erudiuit. Cratippus nimirum Socraticus, Cyrenaicæ philosophiæ auctor & princeps, Areta eius filia, quæ in schola ipsi successit, & hui⁹ filius Aristippus, qui matris discipulus & successor μητροδίδακτος vocabatur, prӕterea Callimachus & Erathosthenes, quos propter singularem variarum artium doctrinam Aegyptiorum reges honorârunt. Item Carneades, quem Academicorum optimum ferè confitentur, & Cronus Apollonius &c. Annieeris collapsam nonnihil Cyrenaicam scholam sic instaurauit: vt Anniceria ab ipso aliquandiu denominaretur. Clarissimus quoque Lacides, nouæ Academiæ Princeps, Arcesilæ auditor & discipulus, haud parum huic Vniuersitati sapientiæ & splendoris attulit. Verùm enimuerò, ab eruditione & industria huius Academiæ alumni, cùm apud alios scriptores, tum in primis Ciceronem frequenter meritò prędicantur. Habuerunt quoque Iudæi celeberrimam synagogam. Nam quādo Ptolomæus Epiphanes, & Antiochus potentissimi Re-

Plutarch. de eruditione principum. Strabo lib. 17. geogr. & Laert. in vita.

gęs,

ges, de Palestinæ Imperio decertabant, celeberrimi quique Iudæorum partim Heliopolim, partim Cyrenem, vt victoris tyrannidem euaderent, proficiscebantur. Christianam Theologiam docuit Marcus Euangelista, deinde & Simon Zelotes, sanctus Lucius, à qua iterum defecerunt. Etsi Archiepiscopi Coloniensis suffraganeus Cyrenensium Episcopus vocatur.

Numidæ nullam rerum naturalium cognitionem habent. Quidam legum studijs operam nauant. Arabes, qui ibi degunt, poesim colunt. Ob dactilorum vsum dentes, ex arena visum amittunt. Matth. Quad lib. 1. ca. 15.

Tombuti Aphricæ Rex, atrocissimus Iudæorum hostis. Magnam tamen doctissimorum virorum copiam alit. Infinitique libri manuscripti ex Barbaria afferũtur, quos plurimi faciunt. Matth. Quadus lib. 1. cap. 18. Geograph.

GRÆCIA.

GRęci omnem bonarum artium doctrinam ab Hebræis, & Aegyptijs hauserunt: quod ego plurimis grauissimorum Auctorum testimonijs comprobare possem, nisi hac in re doctissimi viri ante me diligentissimè laborauissent. Nam plurima Cymmeriorum, Thracumq; Ianigenarum monimenta in Græcia reperiuntur. Et Græcus scriptor Isocrates apertè fatetur, quod Pythagoras Samius ex Aegypto liberales artes,

Dio. Laert. li. 1. & alij. Fab. lib. 1. cap. 2.

tes,

tes, & philoſophiam primus in Græciam intulerit. Græci in ſumma optimarum artium ignoratione verſabantur, donec ab eis acciperent, qui ſacerdotum monumenta in græcam linguam tranſtulerunt. Strabo lib. 17.

Nam & augurandi artem à Chaldæis acceperunt. Po. Lætus, de Sacerdot. Ro. ca. 5.

Euſeb. lib. 2. cap. 2. Et Euſebius Cæſarienſis in libris de præparatione Euangelica, nihil magni Græcos, præter eloquentiam inueniſſe, elegnater demonſtrat. Libri enim Moſis iam antè Alexandri Magni Imperium (etſi non ſat commodè) tranſlati erant, vnde Philoſophi plurima tranſcribere potuerunt. Quod quidem ipſi tam infideliter fecére, vt quæ rectè dicta inuenirent, diſsimulatis earum rerum authoribus, aut fabulis peruerterēt, aut vſurparent pro ſuis, aliorum plumis ſeſe oſtentantes, vt Clemens fures appellare non vereatur. Exod. 33. Quod enim Scriptura ſacra Moyſen à Deo leges accepiſſe, cumque eo de facie ad faciem locutū eſſe docet, hoc illi ad Minoem legiſlatorem falsò tranſtulerunt, quem nouem annos cum Ioue verſatum fabulantur. Quod pluribus etiam rationibus confirmarem, niſi à veteribus & hic locus perpurgatus eſſet. Pulcherrimum tamen Gazæ Theophraſtum præterire non poſſum, in quo dialogo, primò Syrus, deinde Aegyptius, tertio loco Græcus philoſophus introducitur: quia veram de animo ſententiam à Iudæis Aegyptij, ab Aegyptijs Græci didicerunt. Primi

autem

autem apud Græcos eruditionis nomine celebres extiterunt Poetæ, quorum alij Musicæ, alij Medicinæ; quidam etiam Astronomiæ peritissimi erant. Inter quos Homerus & Hesiodus omnium longè celeberrimi, diu ante vrbem conditam habebantur. Sunt veteres historici, qui vtrunque ad Saulis, aut saltem Salomonis filij Dauid, regis Israel tempora reicijant. Circa Cyri verò regis Imperium, qui Iudęos libertate donauit, septem Gręcorum σοφοὶ floruerunt, mille & centum ferè annos post Mosen, inquit Eusebius. Nam hactenus qui in rerum contemplatione studium ponebant, σοφοὶ vulgò nominabantur, idque eorum nomen ad Pythagoræ manauit ætatem. Pythagoras verò, qui hoc primus nomē inuenit, cùm paulò plus saperet, quàm illi priores, qui se sapientes putauerunt, intellexit nullo humano studio posse ad ipsam sapientiam peruenire, atque idcirco nō oportere incomprehensæ, imperfectæque rei perfectum nomen imponi. Itaq; cùm ab eo quęreretur, quemnam se profiteretur? respondit φιλόσοφον, id est, quæsitorem siue studiosum sapientiæ. Porrò Philosophorum statim ab initio duo genera fuerunt. Alij enim Ionici, alij Italici philosophi dicebantur. Quorum illi à Thalete Milesio profecti, magna diligentia vsi sunt in rebus naturalibus, & astrorum cursibus inquirendis: hi verò Pythagoram sequuti in Arithmetica & Musica occupati fuerunt. Thales ergo ad contemplandam

Sectæ philosophorum.

Lact. lib. 3. c. 14.

dam rerum naturam ſeſe tranſtulit, primusque in trecentos ſexaginta dies annum partitus eſt. Quanquam enim antea duodecim menſes habuerant, tamen ſolarem motum ad lunæ curſum referre cogebantur. Primus etiam eclipſim prædixit, & puncta æquinoctiorum reperit, rerum naturalium diligentiſsimus perſcrutator. Atque id philoſophorum genus diu circa vnam ſolùm ſpeciem, φυσικὴν nimirum verſabatur. Socrates verò exiſtimãs eius doctrinæ in communi hominum vita haud magnum fructum eſſe, & ad vitę offiicia non multum pertinere: eam philoſophiæ partem inuexit, quæ ἠθικὴ vocatur. Et de ea in omni loco diſſerens, ſuis ſectatoribus mirificè prædicabat, eaque omnibus hominibus potius inquirenda hortabatur, quæ mores formarent, & quarum rerum vſus ſupra modum neceſſarius eſſet. Quapropter M. Cicero Socratem è cœlo philoſophiam deuocaſſe, & in vrbibus collocaſſe, & in domos introduxiſſe ſcribit: & philoſophiæ parentem appellat. Etſi Laertio non tam inueniſſe Ethicen, quàm ab Archelao præceptore dicta, ſcriptaque propagaſſe creditur. His duabus partibus (ſi tamen non inſtrumẽtum magis, quàm pars appellãda eſt) Plato λογικὴν addidit, & cõſummato philoſophiæ operi extremam manum impoſuit, atque in vnum corpus triplicẽ philoſophiæ compegit rationem, authore Laërtio. Nam alij de ſingulis partibus ſeorſim ſcripſerant: Plato autem vir natura præſtans, &

Plinius l. 2. cap. 12. Cic. 1. de diuin. Lactant. lib. 3. ca. 9.

Cicer. 2. Acad. Valer. li. 3. ca. 4.

Cic 5. Tuſ. & l. 2. de finibus, & 1. Acad. Valerius li. 3. ca. 4.

Cicero. 2. Acad.

Euſeb. l. 11. præpar. c. 8. Aug. c. 1.

& verè diuinus, inquit Eusebius, nullam imperfectam reliquit, sed in vnum corpus, & animal integrum reduxit, atque omnes partes simul complexus, nec in necessarijs defuit, nec ad inutilia prolapsus est. Is duos studio & doctrina prestantissimos discipulos reliquit, Xenocratem Chalcedonium, & Aristotelem Stagiritem. sed abundantia quadam ingenij præstabat Aristoteles, qui tantam in dicendo scribendoque industriam adhibuisse prædicatur, vt ne verbum quidem vllum frustra, aut parū rectè vsurpârit, & nemo Græcorum figuris, & verbis Græcis, aptius, magisque propriè sit vsus. Hic vniuersam Philosophiam diligentissimè omnium, vt mihi quidem videtur, accuratissimeque perscripsit, vt non abs re Fab. Quintilianus dubitet, an scientia rerum, an scriptorum copia, an eloquendi suauitate, an inuentionis acumine, an potius operum varietate clariorem putet. Et Aulus Gellius omnis humanæ rei peritissimum: Alij naturæ miraculum fuisse affirment.

Cicero 2. Acad. Vives in c. 12. lib. 8. de Ciuitat. Augustin.

Fab. lib. 10. cap. 1.

Gellius l. 19. cap. 5.

Cicero lib. 1. de diuinatione diuino ingenio virum: Plinius immensæ subtilitatis, & in omni scientia summum vocat. Quare etiam Maiores nostri ex omnium veterum philosophorum scriptis, hunc potissimum in scholis retinuerunt, quippe qui elegantissima methodo, virtutes simul & vitia, singularumque præceptionum causas diligenter persequitur. Rodolphus enim Agricola, Aristoteles, ait,

Rodolphus li. 3. c. 9. Inuentionis diale.

vir cum omni ingenij laude multum, tum ordine rerum plurimum admirandus, in tradendis artibus, quæ diſpoſitio maximè conueniat, vnus ex omnibus videtur effinxiſſe. Et Io. Lodouicus Viues: Ariſtoteles quæcunque ſuſcepit tractanda, in artis formam redegit, quo nomine haud facilè quis dixerit, quãtum illi diſciplinæ & ſtudia debeant. Sparſa collegit, confuſa diſtinxit, obſcuris attulit lucem. Commentationum verò ſuarum, artiũque, quas diſcipulis tradebat Ariſtoteles philoſophus, Regis Alexãdri Magiſter, duas ſpecies habuit, alia erant, quę nominabat, ἐξωτερικὰ, alia quæ ἀκροαματικὰ appellabat. ἐξωτερικὰ dicebantur, quæ ad Rhetoricas meditationes facultatem argutiarum, ciuiliumque rerum notitiam conducebant. ἀκροαματικὰ autem vocabantur, in quibus philoſophia remotior ſubtiliorque agitabatur, quęq; ad naturæ contemplationes, diſceptationesve Dialecticas pertinebant, huic diſciplinæ, quam dixi ἀκροαματικὴν, tempus exercendæ dabat in Lytio matutinum. Nec ad eam quenquam admittebat, niſi quorum ante ingenium, & eruditionis elementa atque in diſcendo ſtudium laboremque exploraſſet. Illas verò ἐξωτερικὰς eodem in loco veſperi faciebat, easque vulgo iuuenibus ſine delectu dabat, atq; eum δειλινὸν περίπατον appellabat, illum alterum ſuprà ἑωθινόν. Vtroque enim tempore ambulans diſſerebat, libroſque ſuos earum rerum omniũ cõmentarios ſeorſim diuiſit, vt alij ἐξωτερικοὶ dicę-

Viues l. 1. de corrupt. diſcipl.

Gellius li. 20. cap. 4.

dicerentur, partim ἀκροαματικοί. Vtrumque Cicero & latinè,& breuiter sic expreſsit. Duo genera librorum ſunt,vnum populariter ſcriptum,quod ἐξωτερικὸν appellãt,alterum limatius,quod in commentarijs reliquerunt. Sed de his vt videtur in præſens dictum ſatis.Nam qui plura ſcire deſiderat, legat ille, quæ Plutarchus,& Laërtius ex profeſſo perſcripſerũt. De poëſi, & Hiſtoria Græcorum nunc pauca quædam diſſerenda videntur.

Cicer. li. 5. de finibus. Quomodo Ariſtoteles ſucceſſorem per vinũ deſignarit, vide Gellium li. 13. ca. 5.

De poëſi.

DE Poeticæ artis origine Horatius Flaccus cecinit.

Muſa dedit fidibus Diuos, pueroſque Deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et iuuenum curas, & libera vina referre.

Nam veteres in Græcia Agricolæ,cùm ſacrum Libero patri,gratias pro annuo prouentu acturi,facerent,primò aliquid vice precum cantillabant,deinde vt propitiorem redderẽt Liberum,eius geſta, victorias,ſubactosque reges concinebant, cœpitque præmium induſtriæ proponi caper, vel capri ſacrificati corium vino plenum.Mirum profectò quòd agreſtes, & nullis legibus exculti,neque certa adhuc religione imbuti viri, Diuos humanis precibus,& laudibus permoueri, atque propter eorum cultum vberiores fructus, honorumque omnium affluentiam prouenire,melius quàm nunc Chriſtiani quidam cognoſcere potuerint.

Agricolæ priſci, fortes paruoq; beati,

Horatius l.2. epist.1. *Condita post frumenta, leuantes tempore festo*
Corpus, & ipsum animum spe finis dura ferentem
Cum socijs operum, & pueris & coniuge fida
Tellurem porco, Syluanum lacte piabant
Floribus, & vino Genium memorem breuis aeui.

Et Virgilius in Bucolicis.

Vt Baccho Cererique, tibi sic vota quotannis.
Agricolae facient.

Sed vbi in Libero patre, deuictisque ab eo regibus in singulos annos parum materiae imperitioribus adhuc superesset: caeterorũ quoque Heroum facta cantari coeperunt. Atque Tragoediae origo fuit, ἀπὸ τοῦ τράγου siue hirco, quem accipiebat victor in eo certamine. Vnde Horatius:

Carmine qui Tragico vilem certauit ob hircum.

In quo carminis genere tantum profecit Arion, vt eius auctor à plerisque esse credatur. Et si Fabius Aeschylum in lucem eam protulisse scribit. Quae res vbi populo vehemẽter placeret, Comoedia reperta est, qua improborũ ciuium mores, & turpia facta proferebantur, vt malè audientes resipiscerẽt ἀπὸ τῶν κώμων à vicis pagisque, quibus agebatur: vel ἀπὸ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐκώμαζον, quod in vijs lasciuirent, dictisque petulantioribus luderent, quò fortasse allusit Horatius:

Tusc. 4. Tusc. poeticam vocat praeclarã vitae emendatricem.

Horatius Satyr. 4. li. 1. sermon.

Eupolis atque Cratinus, Aristophanesque Poëtae,
Atque alij, quorum Comoedia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quod malus, aut fur,
Quod Moechus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multa cum libertate notabant.

Verùm cum saluberrima re, quae ad cõse-

uandos homines in officio introducta erat, nequiter abuterentur, & præteritis malis, bonos pro sua libidine nominatim perstringerent, atque in præstantissimos viros petulantissimè iucurrerent, prorsus sublata est. Vnde Horatius:

Successit vetus his Comœdia, non sine magna
Laude, sed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi, lex est accepta, chorusq́;
Turpiter obticuit, sublato iure nocendi.

Successit ergo Media, qua oblique tacitis nominibus perstringebantur multi, quare in odium nobilitatis incurrit, quod ipsorum facta præcipuè notari viderentur. Idcircò ea quoq; durare non potuit, sed reperta Comœdia noua, quæ modestè confictis nominibus doceret potius, quàm reprehenderet. Vt non malè definiendo explicetur à Comicis speculum humanæ vitæ, exemplar consuetudinis. Huius verò Princeps Menander fuisse prædicatur. Cuius imitatores optimas quoque leges, rerumq́ue naturalium (circa has enim etiam occupati fuêre) & variarum artiũ naturas, rationesq́ue carminibus comprehensas, ad posteritatem trãsmiserunt. Quare Theophrastus lectionem Poetarum vehementer vtilẽ esse probabat. Nec immeritò, inquit Fabius. Namque ab ijs & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur, præcipueque velut attrita quotidiano grauissimarum rerũ vsu ingenia, optimè reparantur.

Quis reliqua carminis genera introduxerit, Horatius in arte poetica,& Viues ad caput.8. lib 2. Augustin. de ciuitate Dei commemorant.

Historia.

IN historiarum scriptione Græcis parum fidei olim tribuebatur. Vnde peruulgatum illud Iuuenalis satyra 10.

Quicquid Græcia mendax,
Audet in historijs.

M. enim Cicero in oratione pro Flacco: Tribuo,inquit, Græcis literas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam, denique si qua sibi alia sumunt, non repugno, testimoniorum verò religionem, & fidem nunquam ista natio coluit. Et paucis interiectis: Das mihi nullam grauitatem, nullam cõstantiam, nullum firmum in Græcis hominibus consilium, nullam denique esse testimonij fidem. Cognoscitis enim nunc quæ sit leuitas propria Gręcorum.

Et lib.2 de oratore ineptos vocat, quòd sese ostẽtantes, nec rei ipsius, nec temporis, nec personarum rationem habuerint.

Plinius lib 8.c.21. Mirum est quò procedat Gręca credulitas. Nullum tam impudens mẽdacium est, vt teste careat.

Lactantius lib.1. Institutionum diuinarum: Græcorum leuitas instructa facultate dicendi, & copia, incredibile est quantas mendaciorum nebulas excitarit.

Ideoque

Ideoque veteres Latini ſcriptores Græcorum omne genus nequiſsimum & indocile vocârunt. Nequiſsimum, quòd alios homines à patria veritate ad fabulas traducere conarentur. Indocile verò, quod vetuſtioribus probatiſsimis ſcriptoribus de antiquioribus rebus non crederent Annius ad Catonem de origiuibus. Qui apud Græcos hiſtoriam ſcripſerint indicat Cicero lib. 2. de Oratore.

Quod ne ipſe quidem Lucianus diffitetur: Narrant, inquit, Græci multa fabuloſa, quibus ego non admodum credo. Eius autem varietatis & inconſtantiæ duplex apud Ioſephum cauſa recenſetur. Prior quidem, quòd nullos annales Græci, vndè veriora depromerent, habebant: poſterior verò, quòd non veritatẽ, quæ hiſtoricorum propria eſt, ſed verborum proprietatem, eligantiamq; conſectabantur. Quam vt conſequerentur, alioſque in dicẽdo ſuperarent, ne Poeticam quidem effrenatam licentiam, libertatemque vſurpare verebantur, authore Fabio. Primò autem apud Græcos hiſtoria ſcribi cœpta eſt tempore Cadmi Mileſij, paulo ante Perſicam ad Hellanicum expeditionem. Cuius auctores potentiſsimorum Regum, ampliſsimarumque rerumpub. beneuolentiam captaturi, multa pro libidine mendacia admiſcuerunt. Quocirca Methaſtenes Perſarũ chronographiam ex veterum hiſtorijs collecturus, Græcos omninò ſe repudiare dicit. Verùm poſtquam eam leuitatem, & inconſtantiam, libidinemque mixandi

Ioſeph. li. 1. contra Appionem.

Fabius li. 2. cap. 4.

Ioſeph. li. 1. contra Appionem.

deponere,& verã Iesu Christi doctrinã imbibere Græci voluerunt, rerum ecclesiasticarum historias pulchras nobis reliquerunt: quippe qui nó rumusculos populares, & gratiam hominum, vt illi priores, captare, sed Ecclesiæ Christianæ splendorem, incolumitatemque publicam, & salutem suorum ciuium promouere conabantur.

Hinc Nicephorus Gregoras lib. 1. historiæ suæ fidem & auctoritatem cóparaturus: hoc, inquit, historiæ veritas est, quod animantibus oculus.

Atheniensis Academia.

DE Atheniensis vrbis positione certamen inter Deos fuisse proditũ est: hinc enim humanitas, religio, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putabantur. Nam

Cicer. pro Flacco. propter commoditatem loci, cælique temperiem acutissimi, propter diligẽtiam, opti-

Cicero de fato. marum rerum acerrimi perscrutatores Athenienses fuerunt. Et quod pupilla est in oculo, & in animo ratio: hoc Athenæ erant in Græcia, inquit Philo. Alijs Græcię μουσεῖον vocaba-

Euseb. lib. 10 cap. 2. de Euang. præparat. tur, quod ea vrbs, tãto literis felicior esset (vt oraculo erat promissum) quãto reliquas aues aquila præcelleret. Thucydides ἑλλάδος ἑλλάδα, Græciæ Græciam, Rythius Vestam Græ-

Rhodog. li. 18. c. 15. corum appellare solebant, Nicephorus Gregoras λόγων ἑστίαν vocat.

Augustinus lib. 18. cap. 9. de ciuitate Dei, à Minerua, quæ Græcis ἀθηνᾶ vocetur, denominatam scribit: vbi diuersas aliorum opiniones

niones Lud. Viues recensuit. Nazianzenus in Monodia Basilij Magni, Athenas aureas vocat, omniumque doctrinarum procreatrices. Quia non in eam solùm curam incumbebant, vt iuuentus in Gymnasijs, de quibus mox dicemus, rectè institueretur, verumetiam populus in concionem quàm maximè frequens ventitaret. Obiectis enim repagulis quibusdam vias reliquas occludebant, quæ non ducerent ad forum, tum merces tollebāt è mercatu, ne quid hac gratia ibi cessaretur, denique μίλτον parabant, rubro colore oblitum, quo duo ministri publici populum cingentes, agebant in concionem, quisquis colore notatus appareret contagio funis, mulctam pendere cogebatur, quasi effugere voluisset. Si ad eum modum apud nos ratio iniri posset, vt iuuentus prælectiones scholasticas, populus verò conciones sacras frequentare sub doctißimis, & optimis viris cogeretur, certè longè minora flagitia, & paucißimi errores in republica Christiana cernerentur.

De Gymnasiis Philosophorum.

GYmnasia verò publica Athenis præcipua fuerunt, Academia, Lycium, & Stoa.

Inq́; Academia vmbrifera, nitidoq́; Lyceo,
Fuderunt claras facundi pectoris artes.

Stoa verò porticus fuit, quam Polygnotus in honorem Musarum pulcherrimè depinxerat, vnde à varietate picturæ ποικίλον vocabant. In qua Zeno Pliticus docere consueuit. Vnde & secta Stoica, & philosophi Stoici nū- *Cic. 1. Acad. & 1. de diuinat.*

 cupati

cupati sunt, cùm antè Zenonij à præceptore dicerentur. His accesserunt Cauponum, cuius meminit Philostratus in vita Herodis Attici, Pritanium, & Tempe, Cynosargicum, in quo Anthisthenes Cynicæ familiæ author & Princeps Philosophabatur. De Lacidio autem, Lacidis philosophi schola, apud Laertium videre est. Præcipua tamen, sicut dictum est, fuêre tria, vnde tres quoque philosophorum sectæ à scriptoribus celebrantur. Nimirum Academici, qui Platoni adhærebãt: Peripatetici, qui Aristotelem sequebantur: qui Zenonem, Stoici. Academiam verò omnium totius orbis nobilissimum Gymnasium fuisse scribit Cicero. Quàm varia horum Gymnasiorum professores docuerint, acerrimeque inuicem insectati sint, refert Cicero lib. 1. de Legibus: Cùm Gellius proconsul ex prætura in Græciã venisset, Athenis philosophos, qui tum erant, cõuocauit, ipsisq; magnoperè auctor fuit, vt aliquãdo controuersiarum aliquem facerent modum: quòd si essent eo animo, vt nollent ætatem in litibus conterere, posse rem inter eos conuenire aiebat. Verùm de hac eorum repugnantia & varietate Iustinus martyr, Eusebius Cæsariensis in libris de Euangelica præparatione, & Firmianus Lactantius ex professo disseruerũt. Minimè igitur sperandum est, inter nostrorũ gymnasiorũ professores, latens aliquod odiũ foueri: etsi plerunque certis de rebus leuiores contentiones oriuntur. Philosophos enim offen-

Pritani meminit Lucianus in piscatore.

Alexander l. 3. c. 9. Genialium dierum Cynosargem vocat, refertq; inter precipua Gymnasia Attica.

Cicero ad Seruium Sulpitium.

Quòd Iudæi quoq; Athenis synagogã habuerint, indicat Lucas Actor. cap. 17.

offensæ & iniuriarũ contéptores esse oportet, præsertim cùm tantum ex hac re mali in vniuersam Academiam redundet: solent enim ferè discipuli sese ad ingenium & mores suorum præceptorum componere. Habebant verò singulorum Gymnasiorum præfecti, siue regentes, suos exploratores per vniuersam ferè Græciam, qui studiosos præoccuparent, & sicut suis Magistris magnum ea re lucrum importabant, ita ab ipsis vicissim mirificè diligebantur. Studiosis verò antequam nomen suum profiterentur, de optimo commodissimoque Gymnasio deliberare licebat: sed vbi ad Gymnasiarchum perducti erãt, permanere cogebantur, vt indicat Nazianzenus in Monodia Basilij Sicut etiamnum. ad conseruandum gymnasia in nostris Academijs obseruatur.

De priuatis collegijs.

QVemadmodum hodie in Vniuersitatibus quibusdam singularum nationum studiosi, priuata quædam collegia, Vniuersitatis tamen permissu habere cernuntur: sic Athènis quoq; obseruatum fuit. Refert enim Gellius quod Itali omnes, certis quibusdam legibus sæpissimè in vnum aliquem locum, de communi omnium salute consulturi, & grauioribus studijs exercitationibusque vacui, sese nõ nihil recreaturi, conuenire, quandoque lusu symbolum facere solebant. *Gell. li. 18. cap. 2. & 13. & l. 6. c. 13.*

Tum enim singuli ex ordine cœnulam instruebant, totidemque res quærebant, quot

studiosi

ſtudioſi conuenerant. Præmium ſoluendæ quæſtionis, veteris alicuius ſcriptoris librum Græcum aut Latinum, prout natio & patria ſuadebat, & coronam è lauro ponentes, Rem, locumque dicendi ſors dabat. Quò fortè alludit Velleius apud Cicer. li.2. de natura Deorũ, quando Cottã viciſſe ait: etſi corona & iudices defuerint. Quæſtione ſoluta præmio quiſq; & corona donabatur, non ſoluta tranſmittebatur ad eum, qui ſortitò ſucceſſerat, ſi nec is diſſolueret, præmium & corona Deo, cuius feſtum erat, dicabatur. Quæ exercitatio ad ſecretiſsimarum rerum inueſtigationem, & bonarum artium ſtudia eos vehementer excitabat. Quales autem ſe in conuiuiolo Philoſophico geſſerint, ſuprà in prolegomenis dictum eſt.

Rhetorica Athenienſium.

Athenis primùm ſe orator extulit. Videſne in ea vrbe, in qua & nata & alta eſt eloquentia, quam ea ſerò prodierit in lucem? Siquidem ante Solonis ætatem, & Pyſiſtrati, de nullo, vt diſerto, proditum eſt. Periclis ſuauitate exhilaratæ ſunt Athenæ, huius vbertatem & copiam admiratæ, eiuſdem vim dicendi terroremque timuerunt. Hæc ætas prima Athenis Oratorem prope perfectum tulit. Cicero in Bruto, Et de Claris Oratoribus ait: Græcorum Oratorum fuiſſe præſtantiſsimos Athenienſes: eorumque principem facilè extitiſſe Demoſthenem: & Atticè dicere, optimè ſit dicere.

De

De Physiologia.

ARchelaus Anaxagoræ Clazomenij discipulus, primus naturalem Philosophiam, (vnde & Physicus appellatus est) Athenas importasse creditur. In quá multi post eum diligentissimè laborârunt, vt mirificè excultam non philosophi solùm, verùm etiam reges eá venerarentur. Nam Alexander Magnus Aristotelem præceptorem, quòd eas disciplinas, quibus ipse cæteris anteire cupiebat, diuulgasset, acerrimè reprehendit.

Dioge. li. 2. Volater. lib. 13.

Epistola eius apud Gellium recitatur, quæ vt præter ipsam elegantiam, & veterem simplicissimum iucundissimumq; scribendi morem, vtilissimam quarundam rerum doctrinam complectitur, sic meritò huic loco inserendam putaui:

Gell. li. 10. cap. 4.

Ἀλέξανδρος Ἀριστοτέλει εὖ πράττειν:
οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας ἐκδοὺς τοὺς ἀκροαματικοὺς τῶν λόγων, τίνι γὰρ ἔτι διοίσομεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, ἀκαθ' οὓς ἐπαιδεύθημεν λόγους. οὗτοι πάντων ἔσονται κοινοί; ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς δυνάμετι διαφέρειν, ἔρρωσο.
Latinè fortassis reddi poterit:

Alexander Aristoteli bene agere.

IAm nō rectè fecisti, quod auscultatorios disciplinarum libros eddideris. Nam qua alia te præstare cæteris poterimus, si ea quæ ex te accepimus, omnium prorsus fiāt communia? quippe ego doctrina optimarum rerum anteire malim, quàm copijs atque opulentia.

Rectè

Rectè profectò potentiſsimus Imperator Alexander, ſapiétiſsimum noſtrum Salomonem imitatus, omnium rerum præſtantiſsimam iudicauit ſapientiam atque doctrinam, quippe per quam omnia alia, quæ vulgò putantur ampliſsima, facilè acquiruntur, & in immenſum excreſcunt, ſine hac autem maxima Imperia citò dilabuntur, & pereunt. Deinde ſupra modum admirandum, quòd nec in medio armorum ſtrepitu, & grauiſsimis Reipub. negotijs, nec tantarum rerum geſtarum gloria (eo enim tempore armis exercituque omnem propè Aſiam tenebat, & potentiſsimum regem Darium victorijs vrgebat) bonarum artium, quæ plurimum ad eas res adiumenti atque ſplendoris allaturæ videbantur, obliuiſci potuerit. Vnde perſpicitur, quàm præpoſterum ſit iudicium eorum, qui aut generis, aut fortunarum ratione optimas literas vel contemnunt, vel etiam negligunt. Nunc quid magnus Ariſtoteles præceptor Maximo regi reſponderit, epiſtola, quæ eodem loco apud Gellium recitatur, declarat.

Vide ſupra libro primo.

Αριϛοτέλης βασιλεῖ Αλεξάνδρῳ εὖ πράττειν.

Εγραψάς μοι περὶ τῶν ἀκροαματικῶν λόγων. οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀπορρήτοις, ἴσθι οὖν αὐτοὺς καὶ δεδομένους καὶ μὴ ἐκδεδομένους, ξυνετοὶ γάρ εἰσι μόνοις, τοὺς ἡμῶν ἀκούσασιν, ἔρρωσο.

Quam Gellius Latinè hic reddidit. ἀκροαματικοὺς libros, quos editos quereris, & non perin-

perinde vt arcana abſconditos, neque editos ſcito eſſe, neque non editos, quoniam hijs ſolùm qui nos audiunt, cognobiles erunt.

Obſcuritatem verò hanc quidem vehemēter in Ariſtotele reprehendendam eſſe arbitrantur, quòd vtiliſsimas & prope neceſſarias artes per inuidiam, (vt ipſi loquuntur) poſteris cōmunicare noluerit. Perindè eſſe iudicātes omnino nihil tradere, & ita tradere, vt intelligere, & cum fructu aliquo cognoſcere pauci poſsint. Rodolphus enim Agricola: Ariſtoteles, inquit, magnus vtique vir, & quem iure omnis miretur poſteritas. Nec enim vel memoriæ viri, abſoluendis omnibus philoſophiæ partibus, optimè de ſtudijs meriti obiectum quicquam velim, vel laudi, quam tot ſeculorum firmauit opinio, putem quicquam detrahi poſſe. Sed videtur mihi dolēdum eſſe, ſediſſe id animo grauiſsimi hominis, vt non ſimpliciter atque apertè proferret, quæcunq; inuenerat, vt præter laborem, quem ipſa eſſet rerum habitura obſcuritas, alia etiam nobis ex ipſo obijceretur difficultas, quò neceſſe haberemus mentem ipſius, velut Oraculi ſuſpēſam & ambiguam, indagine perquirere. Themiſtius enim author eſt, longè aliter omnia foras eſſe ab illo edita, quàm ſint domi tradita, dementiæque ſimile eſſe, ſi quis legendis libris ipſius, ſperet illius ſe ſententiam conſecuturum. Sed quid Themiſtium dico? ipſe de ſe locupletiſsimus teſtis eſt. Scribit enim in epiſtola ad Alexandrum, edidiſſe quæ ad philoſophiam

Lib. 1. Inuētionis dialecticæ, cap. 3.

phiam pertinent,ſed perinde tamen, niſi qui ab eo audierint eadem iſta, ac ſi edita non eſſent futura,&c. Alij verò de obſcuritate, quæ in Ariſtotelis ſcriptis reperitur ſic loquũtur, vt eam non vitio,aut reprehenſioni, ſed magnæ prudentiæ tribuendam eſſe exiſtiment. Nam Ammonius diligens eius Interpres: Ariſtotelis,inquit, ſcribendi genus vbique eſt elocutione exactum. Fugit enim ſemper Philoſophus Rhetoricas exornationes, ſolum modò explicandæ & velut ob oculos proponendæ rerum naturæ intentus. Sæpè etiam preſſum atque obſcurè diſertum;non ex ſcribentis natura,& ingenio (nam Topica,Meteora, aliaque non pauca dilucidè explicauit) ſed data opera id egit,tum vt lectores ingenioſiores, magisque idoneos redderet, ijs quæ dicerentur compoſitè audiendis, tum vt inertes, ſegnesque initio remoueret auditores, quo dicta ſunt obſcuriora, eò magis certando euincere,ac penetrare infima connitũtur. Ita obſcuritate tanquam velamine vſus eſt propter impuros prophanoſque, rerum dignitatẽ verborum obſcuritate inuoluens,&c. Sic Laërtius de Heraclito Epheſio refert, quòd de Theologia librum conſcripſerit ex induſtria obſcuriorem,vt ſoli eruditi eum legerent. Ne ſi vulgo paſsim legeretur,peſtilens & contẽptibilis (vt ipſe loquitur) euaderet. Quemadmodum Ægyptiorum ſacerdotes diuinarũ, maximarumque rerum myſteria, nequaquã omnibus promiſcuè communicauerunt. Et Græcorum

obſcuritatis vtilitas.

Græcorum Philoſophi, præſertim Pythagorei rerum naturam, obſcuribus quibuſdam ſymbolis,inuolucris,& ambagibus tegere voluerunt:ſacratiora eſſe Philoſophiæ myſteria iudicantes,quàm quæ temerè proferenda eſſent in vulgus Ipſi denique Iudæi ſacræ Scripturæ arcana myſteria,non niſi ordinarijs Doctoribus multis de cauſis attingere permittebant, quod & ſupra à nobis probatum eſt, & Rabbi Moſes Ægyptius eleganter ediſſerit. Poetas in eo laudarunt veteres, quòd arcana naturæ difficultatibus quibuſdam implicârint, vt religio ſuam maieſtatem difficultate defenderet. Rhodog. lib. 7 cap. 1. *Li. 1. directorū, c. 33.*

Publicè de rebus diuinis philoſophandi conſuetudo,magnum apud mortales diuinarum rerum cõtemptum peperit,ait Nicephorus Gregoras.Facilè namque vanas inde opiniones concipiunt,vel res dignas veneratione derident.

Cùm ergo præter veterum phyſicorum monumẽta,περὶ ἀκροάσεως φυσικῆς libri in omnium manus perueniſſent, multò rectius Athenienſes,auctore Strabone, de rebus naturalibus diſſerere potuerunt. Eaque philoſophãdi ratio maximo ſemper apud omnes homines in honore fuit.

De Theologia.

QVanquam Athenienſes omnium Deorũ ſuperſtitioſiſsimi cultores ſemper extiterunt, vt ignotis etiam aliarum gentium Dijs ſacra facerent:præcipuè tamen veteri re- *Luc. Act. 17. & omnes ferè hiſtorici.*

 ligione

ligione & cæremonia Mineruam coluerunt, quippe cui se fortunasque suas, atque vrbem ipso iam inde ab initio dedicassent. Ea enim Dea, vel ipso nomine Atheniensium se Reipub. familiarem esse testatur, inquit Lucianus. Neque multo inferiores Neptuno honores exhibebant, sacris nimirùm Posidonijs. Quoniam Minerua & Neptunus certatim huic vrbi præesse, eamq; à se denominare voluerunt. Nec mediocre propter hanc rem inter eos cerrtamen fuisse vetustissimorũ scriptorum monumenta testantur. Vt ergo gratã eius memoriam apud se residere declararent, vtrique certa quædam festa, certaque sacrificia, sicut à Maioribus suis sapientissimis viris acceperant, celebrauerũt. Mineruæ verò etiam imaginem, vt semper ob oculos versaretur, habuerunt. Cicero enim epistola ad Cornificiũ: Tuã, inquit, causam in Senatu egi, non inuita Minerua. Etenim eo ipso die Senatus ecreuerat, vt Minerua custos vrbis, quã turbo deiecerat, restitueretur. Iam verò Ioui hominumque Deumque parenti, quantum cultũ tribuerint, diuersa eius numina, varijs cognominbus expressa, declarant, eique dies festos, Pandia, Diasia, & Dypolia consecrârũt. Iouis Olimpij ædem Adrianus Imperator ędificauit, atque draconem ex India deportatum, & statuam suam imposuit. Nec ἄρχοντα eligebantur, nisi prius affirmarent: quòd Iupiter ipsis esset penetralis, tutelarisque. Cererem quoque & Proserpinam sanctissima quadam reli-

Palladijs sacris lampadibus vtebãtur.

religione videntur obseruasse, nimirùm beneficij memores, quo à Cerere Proserpinam filiam quærente affecti sunt, cùm ab ea serendi frumenti incognitam ante artem didicerunt, quare Thesmophoria ab Eretheo rege introducta sunt, vt libro quinto aduersus gẽtes persequitur Arnobius. Refert Eusebius libro quarto contra Hieroclem, quòd Cereris sacerdos, Magnum illum Apollonium sacris Eleusinis initiari prohibuerit, Nefas esse affirmans hominem Magum, & Dæmonum consortio impurum initiari.

Herculem quoque ijsdem sacris initiari cupientem non admiserunt: quòd peregrinos initiari lex prohiberet: sed alia minora sacra instituerunt, ne vel amicissimi hominis gratia legem violasse viderentur. Rhodog. li. 16. cap. 9. Adrianus Imp. cùm esset Athenis mysteria Cereris spectare volebat. Diog. Alcibiades, quòd ea enuntiasset ad supplicium rapiebatur. Iustinus lib. 5. Liberi patris sacra omnium maxima fuisse, testatur Dion.

De Dionysio autem, cæterorumque Deorum cultu, cæremonijs & sacris Atheniensiũ, nihil in præsens attinet dicere, quoniam doctissimus ille Sigonius ex celebrioribus antiquissimorum scriptorum monumentis in suos de Atheniensium repub. libros deprompsit. Quatuordecim verò erant mulieres à regibus institutæ, quæ sacra secreta Dionysio cum alia θεωρία faciebãt, quæ γεραραὶ dicebantur, vt auctor est Pollux: has reginá iureiuran-

do ad egisse scribit Demosthenes:pia,& pura, & munda sum,à ceteris immunditijs, & à viri congressu, & Theognia & Iobacchæa, ministro Dionysio,ritu patrio,& statis diebus.

Sic ληξιαρχικοὶ, antequam inscriberentur, iurabant: Pro aris & focis decertabo, sacris iam receptis parebo, sacra patria semper colam, patriam deteriorem non reddam. Anth. Postel. de Magistrat. Athe. cap.18.

Cùm humana philosophia, bonis literis, & artib⁹ abundarēt Athenæ, maxima penuria veræ sapientiç laborabāt. Quā D. Paul. Apost. Iesu Christi, gentium Doctor, eis tradidit.

Ille enim, vt Lucas in Actis Apostolorum, ca.17. refert, in Areopago constitutus, ait: Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosos vos video. Pertransiens enim, & videns simulacra vestra, inueni & aram, in aqua scriptum erat: Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes colitis, ego annūtio vobis. Etsi tunc Epicurei, & philosophi sanam hanc doctrinam, veluti nouam aspernabātur, & professorem illius Paulum σπερμολογὸν, nugatorem, vaniloquum, blateratorem vocabant: Dionysius tamen, vnus ex Areopagitis, & alij multi, auidè receperunt. Quorum sedulitate & industria Christiana doctrina, paulatim omnis falsitas gentiliū obscurata est. Nam Dionysius ille Areopagita, primus Atheniensiū Episcopus à Paulo cōstitut⁹, nō tantū viua voce eos diligētissimè erudiuit, sed doctissimos etiam libros, de cælesti & Ecclesiastica Hierarchia, de diuinis

nomi-

nominibus, & mystica Theologia, & alios nonnullos conscripsit. Rationes verò diuersas afferunt, quamobrem Athenienses aræ inscripserunt, Ignoto Deo. Duas enim rationes adducit Clarius. Aiunt enim, inquit, Philippidem quendam missum ab Atheniensibus Lacedæmonios pro ineunda societate, cùm Persæ in Græciam mouerent exercitum. Huic in Parthenio monte occurrisse spectrũ quoddam, Panis scilicet illius Gentilium Dei, qui quereretur, se ab Atheniensibus negligi, cæteros autem Deos coli, & pollicitus est se opitulaturum. Parta ergo victoria, huic templum erexerunt, & aram construxerunt. Et cauentes ne tale quid in posterum paterentur, prætermisso à se aliquo Deo, quem ignorarent, erexerunt & aram illam, illi inscribentes, Ignoto Deo. Alij verò sic dicunt: Inuasisse olim Athenienses pestilentiam, quæ ita illos incenderet, vt ne tenuissima quidem lintea ferre possent. Cùm autem consuetos Deos colerent, & orarent, nihil iuuabantur: cogitauerunt ergo esse aliquem fortasse Deum, quem ipsi inhonorum reliquissent, qui pestilentiam illam immisisset: quocirca ædificato altari, & inscripto, Ignoto Deo, & immolantes ei, continuò liberati sunt.

Ferunt autẽ totam aræ inscriptionem hanc fuisse: Dijs Asiæ, & Europæ, & Libyæ, Deo ignoto, & peregrino. Aliam rationẽ affert Comestor in Act. Apostol. Die enim Dominicæ passionis solis insuetam eclipsim videntes, to-

tam tenebris terram obſcurantem, & huius cauſam non inuenientes, ad hoc inducti dixerunt, Deum naturæ pati. Conſtruamus, inquiunt, illi aram, & dedicemus: quod & fecerunt, inſcribétes illi: Ignoto Deo. De eadem eclipſi ſcribit beatus Dionyſius ad Apolophanem. Diogenes Laertius, libro primo in vita Epimenidis, ſic refert: Epimenides Philoſophus peſte vrbem expiaturus, ſumpſit oues albo & nigro vellere, duxitque in Areum pagum, atque inde quò vellent abire permiſit: his, qui ſequebantur, mandans; vbicunque accubuiſſent, ſingulas mactarent peculiari Deo, atque in hunc modum quieuit lues. Inde per Athenienſium pagos aræ ſine nomine inueniuntur. De veræ huius Athenienſium atque Græcorũ ſapientiæ progreſsionibus, & interitu, Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptores eleganter & copiosè ſcripſerunt.

DE IVRISPRVDENTIA, LEGIBVS, & iudiciorum ratione apud priſcos Athenienſes.

QVanquam prudentiſsimi Athenienſium Reges, ad perpetuam eius vrbis ſalutem, & conſeruationem ſociorum varia Iudiciorum fora introduxerũt, Areopagum, Pritanium, Palladium, Delphinium, Phreattium, Trigonium, Parabiſtiũ, Heliæam, (quod Pauſanias omnium maximũ fuiſſe teſtatur) variæ tamen mutationes, vt fit, diuerſiq; abuſus in hanc Iuris officinam paulatim irrepſerunt:

runt: & mala Atheniensium consultatio, (de qua mox dicetur) in prouerbium abijt.

Draco diuini humanique iuris peritissimus, primus omnium Atheniensibus leges tulit, quibus Rempub constringeret. Quæ tamen propter nimiam acerbitatem (nam non atramento, sed sanguine eas conscripsisse vulgò dicebatur, quia leuioribus etiam peccatis capitalem pœnã adscripserat, haud diu durare potuerunt, sed non decreto, iussoque, at tacito, illiteratoque cõsensu præter eas, quæ de homicidio erant, auctore Æliano, obliteratæ sunt. Et Solõ, Tarquinio Prisco Romę regnante, mitioribus legibus omnes Reipub. partes ita mitigauit, vt in perpetuum, si optemporasset, rectè consistere potuisset. Quas quidem ipsi tanto in honore habuerũt, vt axibus ligneis magnis descriptas literis publicè omnibus legendas proponerent: vtque in sempiternum durarent, pœnis grauioribus sancirent. Ex quibus Ius ciuile Romanorum profluxisse videtur. Cùm ergo Solon Remp. sat multis legibus stabiliuisset: eas tamen, si vsus postularet, corrigi, & abrogari posse voluit, si meliores, commodioresque in earum locum introducerentur. Sed veterum abrogandarũ, nouarumque instituendarum Ius non vniuersæ concioni, sed meliori populi parti tributum est: qui νομοθεταὶ appellabantur, quod leges ipsæ Solonis, quæ in Demosthenis & Aeschinis orationibus recitantur, ostendunt. Qui verò aut leges suaderent, aut latis legibus

patrocinarentur, συνδίκους: qui in Senatu & concione causam publicam defenderent, ῥήτορας instituit: Mercedis loco, quoties eo nomine dicerent, drachmã accepturos, quemadmodum in Vesparum commentario scriptũ reperitur, & ex ipsius Solonis lege, quæ est in accusatione Timarchi, deprehenditur. Areopagitas verò, qui à regibus rerum solummodò capitalium cognitionem acceperant, Solõ rerum omniũ speculatores, & legũ custodes instituit. Illæ quoque res, quæ ad religionem & sacra pertinebant, ad eos referebantur. Paulum enim Apostolum, quando de Christo, solo & vero Deo, Athenis philosophabatur, ad Areopagum perducebant. Ipsi enim inter omnes iudices & auctoritate, & gloria præstiterunt, vsque adeò, vt Areopagitam pro constanti senatore, & integerrimo iudice M. Tullius ad Atticum scribens vsurparit: & Aristides, cùm in Panathenaica priscam Atheniensium disciplinam commendaret, omnium superasse laudis excellentiam dixerit. Quare tãta ab omnibus ciuibus habita reuerentia est, vt in conspectu eorum ridere nefas existimarent, sicut ex Æschinis orat. deprehenditur. Nemo enim in eum ordinem admittebatur, nisi honestè natus, virtute & modestia spectatissimus, vt Isocrat. in Areopagitica sua fatetur.

Refert Aulus Gellius libro duodecimo noctium Atticarum, capite septimo, quòd mulier virum & filium eodem die, venenis clam datis,

datis, interfecerat: atque id se fecisse confitebatur: dicebatq;, habuisse se faciendi causam: Quoniam ille idem maritus & filius, alterum filium mulieris, ex viro priore genitum, adolescentem optimum, & innocentissimum, exceptum insidijs occidissent. Idque ita esse factum controuersia non erat, Dolabella retulit ad consilium. Nemo quisquam ex consilio sententiam ferre in causa tam ancipiti audebat, quod & confessum veneficium, quo maritus & filius necati forent, nõ admittendum impunitum videbatur, & digna tamen pœna in homines sceleratos vindicatum fuisset. Dolabella eam rem *Athenas* ad *Areopagitas*, vt ad *Iudices* grauiores, exercitatioresque reiecit. *Areopagitæ* cognita causa, accusatorem mulieris, & ipsam, quæ accusabatur, centesimo anno adesse iusserunt.

Sic neq; absolutũ mulieris veneficium est, quod per leges non licuit: neque nocens damnata, punitaque, quæ digna venia fuit. Scripta hæc historia est in libro Valerij Maximi, factorum & dictorum memorabilium octauo. Vbi Petrus Mosellanus ex Iulio Polluce annotauit: Areopagitas tantùm cædis, & vulnerum causas suscepisse, tunc & incendiorum & veneficiorum. fiebatque in iudicio statim iusiurandum, & post iudicium. Nec licebat cuique causam dicere cum exordijs, aut epilogis, cæterisque id genus pigmentis, quibus Iudicum beneuolentia captatur. Nec affectus mo-

uere permittebatur, ad miſerationem, vel iram, & id genus alia: Iudicabant autem ſub dio, aut, vt inquit Lucianus, in nocte, ne aſpectus iudicem in gratiam alicuius attraheret. Eadem ferè refert Alexander Sardus de moribus gentium lib. 2. cap. 25.

Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Athenienſis, inquit, vrbis ſanctiſsimũ conſilium Areopagus, quid quiſque ageret, aut quonam quæſtu ſuſtentaretur diligentiſsimè inquirebat, vt homines honeſtatem, vitæ rationem memores reddendam eſſe ſequerentur. Laertius libro 2. in vita Stylphonis Megarẽſis, ab Areo pago hoc conſilium denominatum ait: & religionis quoque cenſuram habuiſſe ſignificat. Io. Gagneius ad cap. 17. Act. Apoſtolorum, ex Stephano refert τὸν ἄρειον πάγον promontorium fuiſſe mœnibus & valle munitum, in quo Athenis iudicia, & quæſtiones rerũ, præcipuè criminalium, deq; nece perpetrata exercebantur. Duoque Athenis conſilia fuiſſe refert. Alterum, quotannis mutabile, quod remp. conſtituebat: alterum perpetuũ, quod de cædibus & reb⁹ criminalibus iudicabat, eo in loco qui dicebatur Areo pagus. De quo iudicio & Areopagitarum moribus latius Budæus in Pandectis diſſeruit.

Nicephorus Calixtus lib. 2. cap. 20. nouem fuiſſe refert, genere, opibus, ſapientia, virtute, præſtantiſsimos. Ex quorum numero Dionyſius Areopagita D. Pauli Apoſtoli auditor erat.

Tanta

Tanta erat in iudicando integritas, vt nemo de veritate ſententiæ illorum dubitaret. Vt ſi ſceleſtus admodum creditus, poſt cauſam apud illos dictam, euaderet: nulla eum vis, nulla auctoritas poſſet de ea cauſa appellare. Et vt erat maxima in iudicando diligentia atq; ſedulitas: ita rarius id munus ſubibant. Singulis enim menſibus ter ſolùm iudicabāt. Nec niſi ob maximam neceſsitatem, præterea indictum conſilium fieret, coibant. Ipſique ἄρχοντες principes electi primò Areopagitis deinde populo iurabant, perpetuò ſe leges ſeruaturos. Poſtellus ca. 4. & 19.

Leges autem in Prytanio, ad ædem Mineruæ aſſeruabantur, Alexand. Sard. lib. 2. cap. 6. Quarū patroni & conſeruatores νομοφύλακες erāt 12. Qui laudibus & honoribus proſequebantur eos, qui ſecundùm leges viuebant, quotquot non parerent, mulctabant, Sard. lib. 2. cap. 18. Et ληξιαρχικοὶ antequam inſcriberentur inter cætera iurabant. Si quis legibus non paruerit, easque euertere voles, non permittam. Poſtellus cap. 19.

Quod autem leges Athenienſium ab Hebreis profluxerint, probat Ambroſius cap. 7. epiſtolæ ad Romanos.

Otij & deſidiæ conuictos ex lege Draconis Athenienſes capite plectebant. Adulterium morte: ſtuprorum virgini ingenuæ illatum decem dragmis mulctabant.

Eorum liberos qui in prælijs occubuiſſent publicè enutriendos. erudiendosque Solon

præ-

præceperat, quo ſanè animati ſinguli fortiter, & ſtrenuè in bellis dimicarent. Quique oculum in bello amiſiſſet, publicè ali voluit.

Principemque, ſi ebrius deprehenſus eſſet, morte mulctandum. Curatorem cum pupillorum matre habitare vetuit. Neue is fieret curator', ad quem poſt pupillorũ obitum ſubſtantia ſpectaret.

Gellius lib. 2. cap. 12. Et Ariſtoteles refert, in legibus Solonis talem legem ſcriptam fuiſſe: Si ob diſcordiam diſſenſionemque ſeditio populi in duas partes fieret, tum qui non alterutri parti ſeſe adiunxerit, ſed ſolitarius ſeparatusq; à communi malo ciuitatis ſeceſſerit; is domo, patria, fortunisque omnibus careto, exul extorrisque eſto. De qua lege Gellium & alios graues viros admiratio tenuit: Quamobrem dignos pœna iudicaſſet, qui ſe procul à ſeditione remouiſſent.

Sed penitius intuentibus non ad augendam, ſed deſinendam ſeditionem lata videbatur. Quòd ſeditionem prudentes viri conſilio & authoritate ſedare poſſent, ſi alterutri parti ſe adiungerent.

Habebant præterea Athenienſes quaſdam leges aduerſus exules promulgatas, quas cum Demopolis & Neocles Themiſtoclis filij in vſum reuocare conarentur, populumque Athenienſem docere, à paternis inimicis lapidibus obruti ſunt. Sed cùm Athenienſium reſpub. in hoſtium po-
teſta-

testatem venisset, & Triginta Lacedæmoniorum Tyranni pro sua libidine, conculcatis optimis legibus, Athenienses opprimerent: Trasybulus quidam Thebanorum auxilio vrbem recuperauit, eiectisque Tyrānis, veteres Solonis leges Atheniensibus suis restituit. Tandem Romani capta Græcia suas leges introduxerunt, easq; in Academijs tradi voluerunt.

Rhodogi. li. 14. cap. 12. Valer. li. 5. cap. 6. de Trasybulo. Sigonius li. 1. de Iure prouinc.

Medicina.

QVanquam apud Athenienses in omni disciplinarum genere clarissimi philosophi extiterunt: tamen Aristophanes paucos ibi medicos fuisse probat, quod nulla ipsis essent præmia. Sic enim eius Plutus loquitur: οὔτε γὰρ ὁ μισθὸς οὐδέν ἐστ' οὔθ' ἡ τέχνη. Neq; premiū vllum est, ars nec ipsa item viget. Sint Mœcænates, inquit Martialis, non deerunt, Flacce, Marones,

Vergiliumque tibi, vel tua rura dabunt.

Poësis.

QVia præ cæteris Græcis Athenienses in Poetas benigni, & liberales erant, plurimi apud eos celebriores poetæ extitisse creduntur. Nam Cherilus, quia eorum res gestas cōtra Xerxem scripserat, singulorum versuum, singulos stateras aureos accepit. Quem tamen Horatius incultis, & malè natis versibus scripsisse fatetur. Vt mirer quòd Iuuenalis ipsos reprehendat, quasi in poetas auari fuerint:

Pæni-

Iuuenalis satyr. 7.

Pœnitu.t multos vanæ sterilisq; Cathedræ,
Sicut Trasymachi probat exitus, atque Secundi
Carinatis, & hunc inopem vidistis Athenæ,
Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.

Nisi hoc de asperis & strictis Poetis intelligẽdum, quibus nunquam Athenienses magis delectatos fuisse, quàm prannis, asperis vinis scribit Athenæus. Hipparchus verò Pisistrati Tyranni filius omnium eo tempore Atheniensium sapientissimus, vt Tyrannidis inuidiã sapientię opinione extingueret, bonas literas, & literatos viros diligenter coluit, & Homerum, Gręcorum poetarum facilè principem, primus in ordinem redegit, & Athenas importauit. Cuius ingenium & eruditionem admirati, omnium scholarum iuuenes discere voluerunt. Nam quantopere necessaria sit diligens Homeri lectio, Fabius Quintilianus eleganter demonstrat: Vt Aratus inquit, à Ioue incipiendum putat: nos ita ritè ab Homero cœpturi videmur. Hic enim (quemadmodum ex Oceano dicit esse animum vim, fontiumque cursus initium capere) omnibus eloquentiæ partibus exemplum & ortum dedit. Hunc nemo in magnis rebus sublimitate, in paruis proprietate superauit. Idem lætus ac pressus, iucundus & grauis, tum copia, tum breuitate mirabilis. Neque poetica modò, sed oratoria virtute eminentissimus. Namque vt de laudibus, exhortationibus, consolationibusque taceam: nonne vel nonus liber, quo missa ad Achillem legatio continetur, vel in

Aelian. l. 8. cap. 2. variæ histori. Vol. lib. 16.

Fabius lib. 10. cap. 1.

primo

primo inter duces illa contentio, vel dictæ in secundo sententiæ, omnes litium ac consiliorum explicant artes? Affectus quidem vel illos mites, vel hos concitatos, nemo erit tam indoctus, qui non in sua potestate hunc auctorem habuisse fateatur. Age verò nonne in sui vtriusque operis ingressu, paucissimis versibus legem procemiorum non dico seruauit, sed constituit? Nam & beneuolum auditorẽ inuocatione Dearum, quas præsidere vatibus creditum est, & intentum proposita rerum magnitudine, & docilem summa celeriter cõprehensa facit. Iam similitudines, amplificationes, digressiones, exempla, signa rerum, & argumenta, cæteraque probandi & refutandi, sunt tam multa, vt etiam qui de artibus scripserunt, plurima earum rerum testimonia ab hoc poeta petant. Nam & epilogus quidem quis vnquam poterit illis rogantis Achillem Priami precib. æquari? Quid? in verbis, sententijs, figuris, dispositione totius operis, nonne humani ingenij modum excessit? Vt magni sit viri, virtutes eius non ęmulatione, (quod fieri non potest) sed intellectu sequi. Verùm hic omnes sine dubio, & in omni genere eloquentiæ procul à se reliquit. Et hunc quoties de reliquis loquendum, vt Achillem semper excipi par est. Plinius doctrinarum & antiquitatis parentem vocat. Archilochus ait Homerum literas quas Cadmus in Græciam rudiores introduxerat, correxisse, certaq; loquendi & scribendi pręcepta grammatica dedisse

diſſe. Quare Alcibiades ludum literarium aliquando ingreſſus, petijt à Ludimagiſtro Homerum, qui cum ſe nihil Homeri habere affirmaret, acriter eum verberauit: Indoctus, inquiens, magiſter es, tibi ſimiles diſcipulos reddes, vt ſcribit Ælianus. Et Plato philoſophorum Deus, primò omniũ ad Poeſim animum adiecit, & heroica carmina cœpit condero, quæ tamen vbi longè inferiora Homeri verſibus deprehenderet, aboleuit: deinde ad Tragœdias ſcribendas cõuerſus, cũ Socratem ſemel audiſſet, ad Philoſophiam tranſgreſſus eſt. Verùm Aſtydamas Tragicus primus ex diſcipulis Socratis ad Poeticam ſe contulit, docuitque Athenis Tragœdias 42. & Aſtydamum filium Poetam reliquit, cuius Tragędias cõmemorat Suidas. Hos paulatim, vt fit, plurimi imitabãtur, & poeſis in immenſum excreuit, quã Horatius Flaccus Venuſinus poeta, ibi perfectè didicit. Scribit enim ad Iulium Florum:

Adiecêre bonæ paulò plus artis Athenæ,
Scilicet vt poſſem curuo dinoſcere rectum,
Atque inter ſyluas Academi quærere verum.
Dura ſed amouêre loco me tempora grato,
Ciuiliſq; rudem belli, tulit æſtus in arma.

Quare eorum in Carmine fœlicitatem, dexteritatemque deſcripturus, ſic de ipſis in arte loquitur.

Vos exemplaria Græca
Nocturna verſate manu, verſate diurna.

Item;

Graÿs

Graijs ingenium, Graijs dedit ore rotundo
Musaloqui.

Sed cum Tragœdiæ & Comœdiæ populo siue voluptatis, siue eruditionis gratia exhiberi cœpissent, pueros quoque suos in theatrum collectim perducebant, vt priscorum virorum virtutes, & vitia spectarent, atque ab his auersi, feruenti studio, ad illas amplectendas incitarentur. *Quod disciplicet Lactantio. l. 6. cap. 10.*

De Mathesi, & præsertim de Musica.

BOnarum artium Athenis professores philosophi, Iuuentutem à teneris ad Mathematicas disciplinas assuefacere solebant. Vnde peruagatum illud Platonis de sua Academia verbum: Nemo huc ingrediatur Matheseos imperitus. Et Xenocrates ad eum qui ludum suũ frequẽtare cupiebat, nec Geometriç Musicç peritus erat, Abi inquit, quia ansas philosophiæ nondũ attigisti. Quapropter Aristoteles tam frequẽter passim Mathematica exẽpla vsurpat, quæ apertiora esse arbitratur ob familiarem rerum Mathematicarum vsum; qui eo tempore erat Athenis. Musicæ verò & choris tanto studio incumbebãt Athenienses; vt varij choragi instituerentur, qui eius artis rationem haberent; quod Lysias in orat. de muneribus Atheniensium demonstrat. Qui & victum delicationem pueris suppeditabãt; ad voces corroborandas, sicut Plutarchus refert: & coronas præterea aureas, vestesque; chori ornamenta atque insignia comparabant. Ludum quoque instituere; in quo per *Vnde Gellius lib. 15. c. 17.*

magiſtrũ (quem χοροδιδάσκαλος appellabant) chorum ipſum inſtituendum, exercendumq; curarent. Quidam etiam pueris ſolùm tradebantur Choragi, qui ludorum literariorum, quo pueri ingenui ventitabant curam, habebant. Quos etiam vt quàm optimè eos inſtituerent, integerrimæque cum ipſis verſarentur, quadraginta annorum eſſe oportebat, vt Æſchenes in oratione contra Timarchum probat. Qui verò in Dionyſijs & Panathenæis pſallendo, & cantando reliquos ſuperaſſet, tripodem præmium ferebat, eumque cum magna cæremonia dedicabat, vt Demoſthenes aliquoties meminit. Vnde etiam ille mos introductus eſt, vt in conuiuijs poſt cœnam circũferretur Lyra, cuius cum ſe imperitum Themiſtocles confeſſus eſſet, habitus eſt indoctior. Haud mirum ergo ſi omnium Græcorum ſapientiſsimi Athenienſes fuiſſe prædicentur, qui tam diligenter & populum, & Iuuentutem inſtituerunt. Nam omnes promiſcuè bonas literas didiciſſe videntur. Cùm enim duce Nicia aduerſus Siculos parùm feliciter pugnaſſent, permultis occiſis, pleriſque captiuis in Siciliam abductis, captiui omnes Siculorum filios literas docere coacti ſunt, auctore Zenodoto. Vndè ortũ prouerbiũ eſt, ἢ τέθνηκεν ἢ διδάσκει γράμματα, aut mortuus eſt, aut docet literas. Et apud Xenophontem quidam vir eruditus, Athenienſes à ciuili bello ad pacem, & concordiam reuocaturus: Nonne omnes eiuſdem, inquit,

Ci. 1. Tuſc. Fa. l. 1. c. 17

Athenienſes quare Græcorum ſapientiſsimi.

patriæ

patriæ ſumus alumni? nonne eiſdem templis ſacriſque initiati? Nonne in eiſdem ſcholis atque Gymnaſijs omnes eruditi ſumus? vndè ergò hæc odia ſunt exorta, cum odiorum nulla cauſa ſit, multę autem charitatis? Præterea Nazianzenus in epiſtola ad Eudoxium: erat, inquit, Athenis lex vetus, & vt ego quidē ſentio, optima, vt iuuenes poſtquam ad pubertatem perueniſſent, ad artes diſcendas perducerentur, ad quas nimirum natura ferebantur.

De Athenienſium ſtulta conſultatione.

CVm ergò Athenis tot grauiſsimi Philoſophi, clariſsimique Oratores ſemper extiterint, qui eos tam bonarum artium doctrina, quàm optimis exemplis erudire poſſent: ſæpè miratus ſum quomodo fieri potuerit, vt in tātā ſapientiæ, optimorumque rerum abundantia, malæ conſultationis accuſarentur, & incōſulta eorum temeritas in prouerbium abiret. Ariſtophanes enim de Athenienſibus loquēs: *Vide Adagium Stulta Athenienſium conſultatio chili. 1. cent. 8.*

φασὶ γὰρ δυσβουλίαν τῇ δὲ πόλει προσεῖναι.

Leua conſilia ferūt huic adeſſe ciuitati, & populi Atheniēſis robur Demoſthenes ipſis exprobat, quod alij homines conſultare prius, deinde rem aggredi ſoleāt, Athenienſes verò poſt rem factam conſultare. Poetę vitiū hoc, dum negare nō poſſunt, excuſaturi, in Neptunum reijciunt, quaſi is à Minerua victus, cùm ea regione potiri non poſſet, iratus δυσβουλίαν immiſerit: atque hoc deinceps Athenienſibus ἐπιχώριον, ſiue vernaculum permanſerit. Idq;

Mineruam patronam non mutasse, sed quod ipsi malè statuerent, in bonos semper euentus vertisse aiunt. Vnde illud Aristophanis:

Est sermo quidam ductùs à Maioribus,
Fatua licet statuamus, ac vecordia,
In melius attamen omnia nobis cedere.

Ego quantum conijcere licet, huius rei causam fuisse arbitror, quòd neque Senatum ex optimis, prudentissimisque ciuibus elegerint, vt de Lacedæmoniorum Reipub. in politicis scribit Aristoteles: neque philosophos & prudentes viros in consilium adhibuerint. Hoc enim mihi indicare videtur Eupolis apud Athenæum:

Quos ante hac nemo præfici conuiuio
Quisquam vt esset, nunc videmus scilicet
Belli duces: ô ciuitas, ô ciuitas.

Fortuna vt es felicior quam sapis fœminas quoq; in consilium adhibere solebant: quod cum infelices sępe exitus haberet, publico decreto mutatum fuit, teste Augustino lib. 18. ciuitat. Dei, ca. 9. & Bohemo lib. 3. cap. 2.

Isocrates etiam in oratione de pace fatetur, Athenienses ab eorum consilio pendere solitos, quos omnes sapientes aspernabantur, illisque ciuitatem tradere, quibus nemo priuatim quicquam credere auderet. Et M. Cicero in oratione pro Flacco, vniuersam Græciam hoc potissimum malo cōcidisse scribit, quòd imperitos & seditiosos homines, Reipub. præficerent, optimè meritos ciues eijcerent. Euripides quoque de Atheniensibus dixisse videtur.

tur. Stultorum opus eſt hominum, vt aliqui non ſapientibus ciuibus tradant poteſtatem. Pulchrum eſt Antiſthenis apud Laertiũ. Cùm enim Athenienſes admoneret, vt aſinos non minus ad agriculturam eligerẽt, quàm equos, illi verò animal ad arandum ineptum eſſe reſponderent: quid refert, inquit, quia in veſtra Republica duces ſunt, qui nunquam didicerunt adminiſtrãdi rationem, ſed ſatis eſt, quòd à vobis eligantur. Haud mirum ergò ſi praua conſilia ceperint. Nam improbiſsimos ciues, fideliſsimos Reipu. cuſtodes eſſe arbitrabantur, qui aut per imperitiam ſtulta, aut per odium & inuidiam rẹipub. pernicioſa conſulebant. Malum enim ingenium magnam poteſtatem adeptũ, magnum eſt ciuitati malum.

Quod Solonis ſana conſilia reſpuentes Piſiſtrato blandienti crediderint ſcribit Solon ad Epimenidem. Percunctanti cuidam: cedo, qui veſtram rempub. perdidiſtis tam cito, reſpondetur apud Næuium. Proueniebãt Oratores noui, ſtulti, adoleſcentuli, qui affectibus rapiebantur. Cicero in Catone Rhodog. lib. 18. antiq. cap. 25. Accedit: quod exterarum nationum homines ignotos & imperitos vel in ipſum Areopagiticum ſenatum paulatim aſciſcebant, qui pro ſuo quiſque affectu ſententiam dicebant. Cicero pro Cor. Balbo.

Sunt qui maximẹ ipſorum leuitati tribuãt. Nam Iſocrates: Ea, inquit, temeritate ſumus, vt eiſdem de rebus, eodem die, non eadem decernamus, quæ domo egreſsi damnabamus, ea

ipsa in concione probemus, & domum regressi quæ hic decreta sunt, cauillemur. Et Lucas Apostolus Iesu Christi: Ad nihil, inquit, vacabant aliud Athenienses, quam audiendũ & dicẽdum aliquid noui. Quare præstantissimi oratores, leues & nouitatis studiosissimos homines, in quamcunque sententiam permouere potuerunt, sicut Iuuenalis de Demosthene scribit:

Actor. 17. *Eam leuitatem etiã taxat Cicero, pro Q. Ligario.*

Satyr. 10.

Quem mirabantur Athenæ
Torrentem, & pleni moderantem fræna theatri.

Et propterea, vt mihi quidem videtur, potentissimus Macedonum rex Philippus tunc demum se cum Atheniensibus in gratiam rediturum aiebat, si prius decem oratores, quos ipse vellet, darentur. Intelligebat enim Athenienses pro eorum voluntate aut amicos, aut inimicos fore. Demosthenes autem, quia verus Orator, hoc est, vir bonus, & Reip. studiosus erat, diligenter eos commonefacere solebat, ne facilè crederẽt. Permulta quidem, inquit, sunt ciuitatibus excogitata ad salutem, quæ manibus hominum fiunt, & sumptus ingẽtes postulant; inest autem vnum commune munimentum in animis hominum à natura, nimirum, non facilè credere, vel, si vno verbo dicere licet, diffidentia. Hanc Atheniẽses amplectimini, hanc si habetis, nihil vobis eueniet mali. Quod saluberrimum prudentissimi viri consilium tantò diligentius hoc tempore plerisq; rebuspub. obseruandum erit: quantò plures ipsis insidiantur, quantoque nunc hominum

Vincentius li. 4. ca. 91.

Simile extat 1. Macha. 1.

minum

minum improbitas maior est, qui insolentiæ & furoris, vbi aliquam auctoritatem sibi peperisse videntur, nec rationem nôrunt vllam, nec modum adhibere. Tantaque vulgi inconstantia, vt si quis non religionem solùm (quãquam eius corruptio omnium optimarum rerum perturbationem secum afferre solet) verum etiam leges ciuiles, & viuendi rationẽ prorsus euertere velit, secũdo id populo possit facere. Cauendum nimirum est, ne Magistratus ignotis & nouis hominibus facilè credat, vel etiam citra rationem & discrimen in ciuitatem asscribat. Nam vtrunque nobilissimas, potentissimas, florẽtissimasque Respub. euertisse libro 5. Politicorum probat Aristoteles. Quod cùm prudentiores Athenienses, etsi seriùs quam reipub. salus postulabat: tamẽ aliquando tandem intelligere inciperent, effrænatam Oratorum licentiam in ordinem redigere, & ad clepsydram, aquámue, ne affectibus mouendis operam dare possent, dicere voluerunt. Videbant enim per eloquentię vires pœnis eripi scelestos, fraude interim damnari bonos, consilia duci in peius. Nec seditiones modò, turbasque populares, sed inexpiabilia etiam bella excitari, rempubl. turbari sæpe, atque euerti. Eloquentia enim sine probitate, & sapientia, auctore Cicerone, obest plerumq; ciuitatibus, prodest nunquam. Quare Chilo, vnus è septem sapientibus Græciæ, optimam pronunciabat rempubl. esse, quæ leges, minimè autem Rhetores audiret.

Si qui verò in Senatu Athenienſi viri boni erant,illi priuato commodo nimis dediti, rēpub.(quam inprimis curare debuiſſent) neglexiſſe videntur. Intolerabilis enim Athenienſium auaritia apud pleroſque ſcriptores in prouerbium abijt: Atticus vel moriens manum porrigit. Quemadmodum ſacrum Romanum Imperium per latens odium, & proprium commodum, haud parum detrimenti accepiſſe legitur. Nequę praua Athenienſium conſilia excuſare, refutaréue poteſt, quòd ipſi potentia,imperio,& authoritate præ cæteris Græciæ ciuitatibus floruiſſe leguntur. Id enim non eorum prudentia, ſed hoſtium ignauia,& nihilo prudentioribus conſilijs eueniſſe Demoſthenes & Iſocrates apertè fatentur. Aut etiam optimorum philoſophorum induſtria, qui ſe tum Regibus & Magiſtratui ſponte coniungere voluerunt: ne cum ipſa Repub. bonæ etiam literæ interirent.

Rhodog. libr. 18. lectionum antiquarū, cap. 25.

Quàm honeſtum olim fuerit Athenis ſtuduiſſe.

QVoniam ergò nobiliſsima Athenienſium Vniuerſitas, bonarum artium inuentrix, philoſophorum, Oratorumq́ue, & Poëtarum mater & parens, Deorum verò immortalium alumna, locus doctrinarum fertiliſsimus à veteribus prædicatur, & Nazianzenus in Monodia Baſilij Magni, Athenas aureas omniumq́ue doctrinarum procreatrices vocat. Et Auguſtinus de Athenis loquens: illa, inquit, ciuitas mater ac nutrix liberalium

Valerius li. 8. c. 7.

Li. 18. de ciuit. Dei.

beralium doctrinarum, & tot tantorumque philosophorum fuit, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobilius: iccirco honestissimũ quoque iudicabatur, Athenis, vbi clarissimi Philosophi florebant, studuisse Plato gratias agebat naturę: quod homo natus esset non bestia, quod mas non fœmina, quod Græcus nõ barbarus, quod Atheniensis potius quã Thebanus. Quanquam nec locus Athenarum, nec Socratis solius Doctrina ingenium vel sapiẽtiam omnibus ita tribuerunt, vt nusquam alibi ea haberẽtur. Idem M. Cicero cõfirmat.

Lactan: l.3.c.19.

Quanquam te M. fili, annum iam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis, institutisque philosophiæ, propter summam & doctoris authoritatem, & vrbis. Et suscepisti onus graue & Athenarum, & Cratippi, ad quos cùm tanquam ad mercaturam bonarum artium sis profectus: inanem redire turpissimum est, dedecorantem & vrbis authoritatem, & magistri. Qualem verò se ibi gesserit, indicat C. Trebonius in epistola quadam ad ipsum Ciceronem, quæ sic habet.

Lib. 1. officiorum.

Lib 3. officiorum.

C. Trebonius Ciceroni S. P. D.

SI vales benè est: Ego quidem valeo. Athenas veni ad 11. Calend. Iun. atque ibi, quod maximè optabam, vidi filium tuum deditum optimis studijs, summaque modestiæ fama. Qua ex re quantam voluptatem ceperim, scire potes etiam, me tacente. Non enim nescis, quanti te faciam, & quam pro nostro veterri-

mo, verissimoque amore omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare. Nihil adolescente tuo aut amabilius ijs omnib⁹ qui Athenis sunt, est, aut studiosius earum artium, quas tu maximè amas, hoc est, optimarum: itaque tibi, quod verè facere possum, libenter quoq; gratulor, nec minus etiam nobis, quòd eum, quem necesse erat diligere, qualiscũq; esset, talem habemus, vt libenter quoq; diligamus. Nos illum paratum, & pleno ingressum gradu, cohortari non intermittemus, quò indies longius discendo, exercendóq; se, procedat, &c. Democritus ergò, vt scribit Demetrius Phalereus, *A*thenas venire noluit, ne ex loco gloriam, qua abũdabat, accepisse videretur. Ipse autẽ Cic. auctoritatẽ, vt videtur, & gloriã paraturus, Athenis philosophiã profiteri cupiuit. Si ipse, inquit, li. 3 Officiorũ, *A*thenas venissem (quod quidẽ esset factum, nisi me è medio cursu clara voce patria reuocasset) aliquãdo me quoque audires. Lucianus in dialogo de laudibus Demosthenis, haud inter postremas eius felicitates refert, quod Athenis natus, & institutus esset. Quoniã nemo apud veteres perfectus philosophus, & summus Orator habebatur, qui Athenis non studuerat. Quapropter nobilissimi quique Romani, ad capiendum ingenij cultum Athenas ferè proficiscebantur, vt testatur Aulus Gellius. Et Horatius Flaccus perfectum se Athenis Poetam euasisse glo-

Gellius lib. 1. cap. 12. & alibi crebro.

gloriatur, vt superius quoque est à nobis recitatum. Et mater Diui Clementis Apostoli, Athenas Roma proficisci voluit, vbi ipsa quidem sine periculo viuere posset: filij verò bonas literas docerentur. Imò ex remotissimis orbis terrarum partibus Athenas bonorum studiorum gratia certatim conuolârunt. sicuti de Anacharsi Scytha Lucianus, & Laertius prodiderunt. Apertissimè autem Paula & Eustochium apud Beatum Hieronymum, Marcellæ vt in Bethlehem locum excolendæ pietati aptissimum sese conferret, persuasuræ. Præclarus, inquiunt, Orator quendam reprehendendum putat, quod Græcas literas non Athenis, sed alibi didicerat. Cùm enim maxima ibi studiorum commoditas esset, fidelissimique Doctores, doctissimi ferè viri ex ea redierunt. *Clemens li. 7. recognitionum.*

Inter cæteros enim Marcus Tullius Athenis eruditus est, cumque ibi aliquando ex more declamaret, Posidonius exclamasse legitur, videre se, solam Græcis relictam dicendi gloriam, per ipsum ad Latinos transferri. Pomponius quoque Atticus intimus Ciceronis amicus, cùm omnium propè artium fundamenta haud infeliciter iecisset, Athenas perfectam scientiam relaturus, profectus est, vt in vita eius refert Cornelius Nepos. Et hinc nó modo cognomen reportauit, sed moderationem quoque animi, & humanitatem atq; prudentiam auctore Cicerone.

Hinc

Hinc etiam eſt quod tam frequens & honorifica Athenarum mentio fit apud Ciceronem in epiſtolis, quam ad Atticum ſunt, reperitur, Baſilius quoque & Nazianzen. Theologus ibi philoloſophiæ & eloquentiæ doctrinam hauſère. Ioannes etiam Papa 8. in bonis artibus & Theologia tãtum progreſſum feciſſe dicitur, vt cum Romã rediret, æquales paucos, ſuperiorem haberet neminẽ. De excellentia verò Athenienſis Academiæ Velleius Paterculus in hiſto. Romana ſic loquitur: Vna vrbs Attica pluribus annis eloquẽtia quam vniuerſa Græcia operibuſque floruit, adeo vt corpora gentis illius ſeparata ſint in alias ciuitates, ingenia verò ſolis Athenienſium muris clauſa exiſtimes. Neq; ego hoc magis miratus ſum, quam neminem Argiuum, Thebanum, Lacedęmonium oratorem aut dum vixit autoritate, aut poſt mortem memoria dignũ exiſtimatum, quæ talium ſtudiorum fuerũt ſteriles, in Thebas vnũ os Pindari illuminaret. Nam Alcmana Lacones falsò ſibi vendicant.

Ruff. l. 2. ca. 9 Socrat. li. 4. cap. 26. Soſ. li 6. ca. 16. Niceph. lib. 10. ca. 1. & l. 11. c. 17 Volat. l. 14. Platina.

De Bibliotheca Athenienſi.

PIſiſtratus Tyrannus ingenuarum artium libros primus publicè ad legendum propoſuiſſe dicitur: quam eius induſtriam ipſi Athenienſes ſtudioſius accuratiuſq; auxerunt. Sed omnium lectiſsimorum librorum ſuppellectilem, Xerxes Athenarum potitus, vrbe ipſa præter arcem incenſa aſportauit in Perſiam. Quos tamen humanior Rex Seleucius, ſiue Nicanor poſt multa tempora Athenas referẽdos

Alexander li. 2. geniali um dierum cap. 30. Vol. lib. 18. Gell. lib. 6. c. vlt.

dos curauit. Plato verò quanquã tenui admodum pecunia familiari erat: tamen tres libros Philolai, Pytagorei 10000. denariorum, quos Dyonisius Syracusanorũ Tyrannus ipsi donarat, mercatus est: quemadmodũ Timon amarulentus in eo libro, qui σιλλος inscribitur, ipsi contumeliosè obiecit. Primus quoq; Sophronis mimographi libros Athenas intulit, qui & sub eius capite reperti fuisse credũtur. Cuius discipulus Aristoteles, ordinẽ digerendi libros quos à Maioribus acceperant, & instruendæ bibliothecæ rationem introduxit. Atque in eam egregia quædam Pseusippi volumina emit, Atticis talentis tribus: quam ipse tam instructam satis, Theophrasto reliquit. Theophrastus verò eam tradidit Neleo. Neleus autem Scepsin detulit, inquit Strabo, ac posteris reliquit hominibus imperitis, qui libros inclusos & negligenter positos tenebant. Cumque Attalicorum regum studium in cõquirẽdis libris, in eam bibliothecam quæ Pergami erat, perspicerent, in fossa quadã occuluerunt, quos à Tineis, & humore corruptos, Apeliconi, Tcio tradiderunt, magno emptos argento, Aristotelicos videlicet & Theophrasticos. Apelicō autem, quod librorũ studiosior esset, quàm sapientiæ, volens corrosiones emendare, eos transcribẽdos dedit, scriptura nõ rectè suppleta, quapropter libros edidit erroribus plenos. Quare antiqui Peripatici post Theophrastum, cùm omnino libris ordinarijs carerent, paucis duntaxat exceptis exteriorum sermo-

Laert.

Gellius li. 3. cap. 17.

Laert. lib. 3. Vale. lib. 8. cap. 17.

Gellius li. 3. cap. 17.

Lib. 13. geo.

Hanc bibliothecam putat Sylvius à Sylla trãslatam fuisse Romam.

ſermonum, nihil habebant, in quo firmiter philoſopharetur, ſed poſitiones quaſdam lucubrabant. Poſteriores verò, poſt quam hi libri in lucem venêre, Ariſtotelem imitantes, longè melius quàm illi priores philoſophati ſunt. Nam propter errorum multitudinem conſentanea dicere neceſſe habuerunt. Hactenus Strabo. Adrianus verò Romanorum doctiſsimus Imperator anno Domini. 137. veterem hanc Athenienſium Bibliothecam reſtituit, & mirabilem ipſe conſtruxit, nouam. Quam non ipſi Athenienſes ſolùm ſed ἄμουσοι quoque, & barbari homines propter elegantiam honorauerunt. Scribit enim Iohannes Baptiſta, Egnatius in vita Claudij Imperatoris, quòd cùm Gothi eādem crudelitatem, & belluinum prorſus furorē, quem in ſacratiſsima Diuorum templa exercuerant, in bibliothecam quoque hanc exercere conarentur, quidam eos ad mentem reuocarint: perſuadentes ipſis, omninò à Muſis abſtinēdum, & bonis literis parcendum eſſe, quibus dum Græci diligentius incumberent, minus ad bella idonei redderentur. Cùm ergo inſtructiſsima iſthæc Athenienſium bibliotheca à ſummis philoſophis, inuictiſsimiſque Romanorum Imperatoribus & reuerendiſsimis Archiepiſcopis tam ſplendidè, tam diligēter inſtituta & conſeruata fuerit, dolendum profectò, dolendum vehementer eſt, quòd quam crudeles Gothi conſeruare voluerant, eam ſceleratiſsimi Turcæ funditùs euerterint: vt

Politianus quoque centuria 1. miſcela.

Vol. lib. 13.

Euſe. Ado in chronicis, Platina in Alexādro 1.

Zonoras l. 2 annalium in Claudio.

præſtan-

præstantissimorum in omni doctrinarũ genere scriptorum libri perijssent, nisi à bonis viris subtracti & priuatim conseruati essent. Quos Pont. Max. vt Ecclesiæ Chriianæ, & bonarum artium studijs pro sua pietate consulerent, per doctissimos viros diligentissimè conquisitos, maximis sumptibus in suam Bibliothecam coemerunt.

Priuilegia.

GLoriosissimi Romanorum Imperatores, Athenienses propter bonarum artium studia, magno semper in honore haberunt, vt auctor est Strabo. Nam Adrianus Imperator doctissimus, pecunias multas, frumentum annuum, & vniuersam cephaleniam largitus est, vt scribit Dion. Crassus Niceus. Eorumq; studia vehementer auxit, sicut auctor est Sextus Aurelius Victor. Augustus Cæsar etsi propter grauissima quædam delicta mirificè in eos animaduersurus credebatur: tamen ob incredibilem in illos amorẽ hortatus solummodo est vt resipiscerẽt. Antiochus Rex Iudæos gloria maxima affecturus, Atheniensibus sese æquales facturum promittebat. Demetrius quoque Rex, etsi Athenas propter defectionem merito mulctare potuisset: tamen in summa rei frumentariæ inopia frumentum ipsis largitus est, & cùm barbarè aliquid concionaturus loqueretur, quod Atheniensium aliquis fortè emendabat, eius quoque emendationis gratia multò adhuc plura donauit, vt refert Philelphus epistola quadam ad Laurentium

Lib. 1. Macha. ca. 9.

rentium

rentium Medicum. Vt vehementer mirum sit, quòd hoc tempore plurimi, grauiter à vero aberrare, & in turpi ignoratione versari, quàm ab amicis ciuiliter admoneri, aut etiam perniciosis adulatoribus, quā veris præceptoribus & amicis, obtemperare in rebus grauissimis malint. Sed Seuerus Imperator quia iniurias quasdam pertulerat, cum studiorũ gratia Athenis degeret: idcirco minuendo eorum priuilegia, postquam Imperator creatus erat, sese vltus est, vt scribit Ælius Spartianus in vita Seueri. Sic olim Athenis in omni doctrinarũ genere summi philosophi, perfecti Oratores, & clarissimi Poetę floruerunt: verùm nunc omnis eorum gloria, cum Gymnasijs & biblioteca à crudelissimis Turcis oppressa est. Theophrastus enim Æneæ Gazæ, in dialogo de immortalitate animorum: Philosophia, inquit, Athenis olim illustris fuit, iam prorsus obscurata, atque in nihilum redacta est.

Lacedæmoniorum Academia.

Isocrat. in Panathe. *Aelia. quoque l. 12. ca. 50. Athenæus l. 13. c. 34*

QVanquam veteres Lacedæmonij ingenuarum artium doctrinam ita neglexerunt, vt Isocrates nec literas eos discere, nec bonorum auctorum scripta vel leuiter attingere multum curasse scribat, quippe quorum studium erat rectè viuere, Magistratui parere, in prælio aut vincere aut honestè mori: paulatim tamen, vt literarum præsidio ea ipsa rectius consequerentur, & obseruarent, optimarum

Val. l. 8. c. 7.

artium scholam introduxerunt. Nam Pythagoras ille Samius ex Ægypto, & Persia reuer-

sus

ſus Lacedæmonia bonorum ſtudiorum ergo nauigeuit. Et Phocion Athenienſis, cùm filij ſui intemperantiam, domeſtica diſciplina cohibere non poſſet, ad Lacedæmonios tranſmiſit inſtituendum, eoque adoleſcentum ordine collocauit, quem ἀγωγὴν Græci appellabant: Atticę diſciplinę, quę tum omnium pręſtantiſsima habebatur; Lacedæmoniorum præferens. *Sabelli. lib. 2. exemplorum.*

Plato fatebatur: Antiquiſsimum apud Gręcos, & plurimum ſapientiæ ſtudiū Lacedæmonijs fuiſſe, & plures egregios ſophiſtas extitiſſe, quàm vſquã alib: diſsimulare autem ſolitos etiam prætendere, ne Græcos alios ſapientia ſuperare deprehenderentur, & ſic ipſos ad idem ſtudium quoque accenderent. *Rhodoginus lib. 18. cap. 1.*

De Gymnaſij præfecto & ratione inſtitutionis.

QVod Lacedæmonij ſcholæ ſuæ pręfectum, ſiue Rectorem, Hipparchum appellârint, Hyſichius probat. Nam ſicut apud Syracuſanos Hipparchi, hoc eſt, equitum præfecti, in tabellis militum, qui ordinem ſuum deſeruiſſet, nomina ſcribere ſolebant: Sic apud Lacedæmonios puerorum pręfecti, in tabula notabant eos qui à Magiſtris aut cuſtodibus propter petulantiam grauioraque crimina caſtigãdi deferebantur; quod fortaſſe indicat Plautus:

Digitum longè à Pædagogo pedem vt efferres ædibus,
Gymnasij Præfecto haud mediocres pœnas penderes.

Ab his verò caſtigati, ſi querelam ad patrem ſuum pertuliſſent, turpe erat patri niſi iterum

Arist li.7. Polit.cap. vlt. & l.8. cap.1. propter summam Rectoris auctoritatem castigaret. Vt non immeritò laudat eos Aristoteles, quòd pueris instituendis maximè operam darent, primò quidem domi & priuatim deindè verò, vbi aduersus prauos mores & corruptelam instructi essent, publicè. Cùm ergò Lacedæmonij optimos, & doctissimos celeberrimi Gymnasij sui professores haberent, qui bonos mores, tolerantiam laborum *Iustinus l.3.* & armorum peritiam, cum liberalibus artibus coniungerent, peregrinari ad exteras nationes vel ad alia gymnasia proficisci ipsorum filijs non licebat. Ne à paterna probitate seducti, peregrinos quoque mores, vitæque incópositæ contagium attraherent. Quisquis autē liberorum suorum institutionem, iuxta ritus patrios non ferebat, iure ciuium priuabatur. Quare Lacedęmonij suam remp. omnium optimè gubernârunt.

Diuidebant verò illos septennes in classes, quibus fortior, prudentior, eruditiorque preerat, qui ἴλης dicebatur, cui petulantiores castigare, vel ad Magistrum deferre licebat. Alex. Sard. lib.1. cap.11.

Io: Bohemus l.3.c.2 Lycurgus pueros puberes non in forum, sed in agros perduci voluit, vt primos annos non in luxuria & mollitie, sed in labore & opere transigerēt: nihil eis somni causa substernere, & vitam sine pulmento degere, nec priuis in vrbem redire, quàm viri facti essent, statuit.

Neque ciuibus peregrinari permissum erat aliene

ne alienos mores in patriam importarent. Quin peregrèeò delati, nisi, reip. vtiles forét, vrbe eijciebant. Vt omnem è ciuitate luxum tolleret, conuiuia publica instituit, quibus diuites & inopes vnis epulis vescerentur, quæ conuiuia philias dixerunt, à publicæ amicitię & humanitatis argumento.

Frequentabant ista conuiuia pueri, velut temperantiæ omnisque sapientiæ gymnasiū. Vbi sermonibus vrbanis assuescere, & iocari comiter discebant, & sine scurrilitate cauillari. Virgines quoque verecundè cursu, palęstra disco, iaculo exercebantur, vt otio & mulieribus delitijs sublatis robustiores ad tolerandos partus fierét. Hinc pręclara indoles, tempestiuaque in Laconicis fęminis ad omnia prō ptitudo fuit.

De iurisprudentia.

Io. Bohe. l. 3 ca. 3. Moses distinct. 7. Cicero dé diuinat.

CVm Lacedæmonij præ ceteris Greciæ Ciuitatibus pessimè morati essent, Lycurgus imperij administrator, omnia Iura, instituta, & priscos mores abrogauit, & ciuiliora quædam, multoque laudabiliora instituit. Quibus legibus & beneuolentiam atque auctoritatem conciliaret, ab Apolline eas se accepisse simulabat. Etsi Romani nō credebant quòd tam acerbas leges ab Apolline Lycurgus accepisset, teste Augustino lib. 2. cap. 10 de ciuitate Dei.

Vtque illis moribus, & legibus in ęternum ea respub. perduraret, ciuitatem sibi iuramēto obstrinxit, nihil eorum quæ sanxisset, mutaturam, antequam ipse ab Apolline, si quid

ſi quid latis legibus addi, aut etiam detrahi oporteret, conſulturus, rediret. Sed cùm illi ea ratione ad Apollinem eum proficiſci arbitrarētur, ipſe exilij loco, Cretam profectus, nunquam reuerti voluit. Iuſsitque oſſa ſua proijci in mare, Iuſtinus lib 3 hiſtor. Ne Lacedæmonij Iuramento ſoluti, ab optima reip. forma, in priſtinos mores relaberentur: vt Timæus & Ariſtoxenes ſcriptum reliquerunt. Quod dum ciues deprehenderent, ipſas leges propter ſummam Lycurgi auctoritatem (nam optimus vir nihil alijs curandum præſcripſerat, quod ipſe nō ante curaret) partim etiam propter iuſiurandum diligētiſsimè obſeruârunt, & iuuētuti, vt à teneris aſſueſceret, in ſcola diſcendas propoſuerunt. Citat. n. Stephanus Ephorum, qui ſcripſerit, Lacedæmonios circa leges omniū diligentiſsimos fuiſſe. Et Valerius commendat eos, quod ſeueriſsimis. Lycurgi legibus obtemperare voluerint. Qua quidem ex re immortalem apud omnes gentes gloriam, conſecuti, rempub. ſuam feliciſſimè gubernârunt. Nam integritas, frugalitasque ciuium tanta fuit, vt qui caſtè caſtigateq; viuerent, Laconicè viuere dicerentur, quare Cymon in Athenienſium ſuorum moribus aliquid reprehenſurus, dicere ſolebat: Non ſic Lacedæmonij. Scitum eſt illud cuiuſdam apophthegma: Athenienſes nôrunt quid ſit honeſtum, ſed eo ſoli vtuntur Lacedæmonij. Vnde M. Cicero: Lacedæmoniorum, inquit, ciuitatis ſpectata, & nobilitata virtus, non ſolùm

Vincentius lib.3.c.90.

Val.l.2.c.1.

In oratiõe pro Flacco.

lùm natura corroborata, ſed etiam diſciplina putatur: qui ſoli toto terrarum orbe ſeptingentos iam annos vnis moribus, & nunquam mutatis legibus vixerunt. Habebant enim publicæ diſciplinæ arbitros quoſdam & magiſtros, quos omnes promiſcuè propter ætatis, & dignitatis maieſtatem verebantur. *Gellius lib. 18. cap. 2.*

His iuuentus decimo quoquo die ſe præſentare cogebatur. qui molliores pinguioreſque apparebant, caſtigabantur. *Sard. lib. 1. cap. 11.*

Etſi nonnihil de nimia acerbitate, inſtar Athenienſium remiſiſſe paulatim videntur. Solon enim cùm mitiores leges Athenienſibus tuliſſet, Thaletem Cretenſem poetam Lyricum, Creta Spartam miſit, cuius odis deliniti, animorum feritatem, ex Lycurgi legibus imbutam caſtigârunt. Antea Lycurgi leges cùm Lyſander commutare vellet, eadem religione prohibitus fuit. Cicero li. 1. de diuinatione.

Charillus olim interrogatus: cur Lacedæmonijs Licurgus tam paucas leges reliquiſſet, reſpondit. Quia pauca loquentibus, paucis etiam legibus opus eſt. Ex Plutarcho refert volaterranus libro 20.

Inter reliqua verò iſtis legibus ſanciuit Lycurgus, vt 28. ſeniores de republica electi cum Regibus, qui duo creati ſunt, conſultarẽt, & veluti arbitri eſſent, inter Regiam poteſtatem & vim multitudinis: ne aut hæc contumacia ſæuiret vel Imperio illi: prouiderẽtq; ne Democratia nimium inualeſceret, nec reges tyranni cum quid molirentur. Quibus poſt E-

phororum poteſtas acceſsit, quæ velut fræ-num conſilio illi injecit, poſtquam nimis viſa eſt ferociſcere, vt Bohemus loquitur.

Cicero l. 3. de legib. Sic enim à Theopompo Regibus oppoſiti fuerunt Ephori, vt Conſulibus Romanis Tribuni plebis. Regibus præterea Angures aſſeſ-*Rhodog. l. 18. cap. 25.* ſores dabant. Et Senum conſilio (ſic publicū vocabatur) ſemper Augur intererat, vt in Ro. *Sard. li. 2. cap. 18.* Imp. Eccleſiaſtici cum Secularibus permixti ſunt: habebant etiam νομοφύλακες, qui leges in perpetuum cuſtodirent.

Rhodog. l. 18. cap. 1. Tantaque legum auctoritas erat, vt Plato dicendi docendique diuinus artifex eas ferè in ſuos libros de legibus congeſſerit.

De Matheſi.

ASTronomiæ ſtudioſiſsimi fuiſſe videntur Lacedæmonij. Nam in omnibus publicis & priuatis actionibus, priuſquam anſpicarentur, lunam ſuperſtitioſè obſeruabant. Id quod tacitè notat Euripides, cùm in Iphigenia Aulides reſpondet Agamemnon, tum nupturam filiam, cùm Lunæ dexter circulus aduenifſet. Lucianus verò περὶ τῆς ἀστρολογίας apertè fatetur, Lycurgum Lacedæmonijs legem tuliſſe, ne prælium inirent antè plenilunium: vnde *Alexand. Sard. lib. 3. cap. 2.* ortum prouerbium eſt: λακωνικὰς σελήνας. In quam ſuperſtitionem iocatur Cicero ad Atticū. Et Ariſtohapnes ſerò aliquid, aut nunquā futurū ſignificaturus, τῇ πανσελήνῳ plenilunio, inquit, fiet. Muſicā quoque coluerunt, quæ animi vim & ſpiritus excitaret, & ad res gerēdas accommodum induceret.

Ea e-

Ea enim excitat languentes, languefacit excitatos, magnaque eius vis eſt in vtramq; partem. Cicero lib.2. de legib.

Non molliorem illam, quæ ad voluptatem mollitiemque animos effœminaret, qua reliqui Græci ferè vtebantur. Memores illius Platonici, multum referre, quo genere Muſices ciuitas vtatur. Etſi hanc etiam nō niſi ſimpliciſsimam admittebant. Nam Terpandrum præſtantiſsimum citharædum mulctaſſe leguntur, quòd vnam ſolùm chordam in ea, præter neceſsitatem intendiſſet. *Lycurgus* verò propterea muſicæ ſtudium cum arte militari coniungere præcepit, vt vehemens ipſorum bellandi ardor, modulatione temperatus conſonantiam. aptumque concentum haberet. Nihil in congrediendo cum hoſtibus atque in principijs præliorum ad ſalutem virtutemque aptius ratus, quàm ſi permulcti ſonis mitioribus, non immodicè ferocirent. Cùm procinctæ igitur claſſes erant, & inſtructa acies, cœptumyue in hoſtes progredi, tibicines inter exercitum poſiti, canere inceptabant. Ea ibi præcentione tranquilla, & venerabili ad quandam quaſi militaris Muſicæ diſciplinam vis & impetus militum, ne ſparſi diſpalatique proruerent, cohibebantur, iuuenibus ea ſolùm carmina proponebant, quæ laudes continerent eorum, qui fortiter pro Republica occubuerant, & vituperationes eorum, qui hoc recuſauerant.

Ariſto. li. 8. Polit. Fab. li. 1. cap. 17.

In Timothei etiam lidibus neruos iuſsit exi ni, quos plures 7. habebat.

Cic. l. 2 de legibus.

Gellius li. 1. cap. 11. Bohem. l. 3. cap. 3.

Arithmeticam verò *Lycurgus* vt turbulen-

tam è Republica eijciendam censuit, quippe quæ vacuum & inanem laborem deposceret, atque ab vtilibus, honestisq; negotijs ad nugas abstraheret. Quomodo Diogenes etiam Cynicus Mathematicos reprehendere solebat, quòd solem, lunam, stellas intuerentur, quę ante pedes essent, non viderent.

De Rhetorica.

ISocrates Lacedæmoniorum ingenio, & moribus sese, vt videtur, accommodaturus: Ego, inquit, hactenus eloquentiæ studium semper contempsi, existimans verborum curam cum negligentia, & ignauia rerum gerendarum coniunctam esse. Nam Rhetoricam artem copiosè ornateque dicendi, Lacedæmonios reprobasse Fabius Quintilianus testatur, existimantes proborum hominum sermoné non ab arte, sed ex pectore proficisse oportere. Vndè λακωνίζειν apud Græcos breuiloquétiam affectare significat, quoniá Apophthegmatis, & breuibus verbis plurimum sententiæ complectebantur. Ctesiphontem autem, quòd se iactaret, de re quauis totú diem posse dicere, ex vrbe eijciebãt. Quemadmodum Diogenes etiam Cynicus reprehendebat Rhetores, quòd studerent iustè dicere, sed eadem facere negligerent. Quomodo autem Lacedæmonij ab infacundis & probis viris prolatas sententias probare maluerint, quàm à facundis & disertis, sed turpibus & improbis, elegás admodum locus est apud Gellium.

Isocrates in Archidamo. *Fab. lib. 2. cap. 17.* *Gellius lib. 18. cap. 3.*

De

De Poësi.

QVanquam *Lycurgus Lacedęmoniorum* legislator primus Homeri poemata in Grę- ciam importasse legitur: tamen recentiores poetas *Lacedæmonij* recipere noluerunt, qui blanda potius scriberent, quàm salubria. Interrogatus enim quidam *Lacedęmonius*, quid ipsi videretur Tirtæus poeta; bonus, inquit, ad deprauandos iuuenum animos. Alexander tamen Sardus lib. 1. cap. 21. refert: Tirtæi carmina in conuiuijs cantare solitos. *Arbitrabantur* enim, quod poetæ iuuenes ad otium, & ignauiam auerterent, redderentque ad gerenda reipub. munera ineptiores. Quare Archilochum poetam, eadem prorsus hora, qua in ciuitatem venerat, expulerunt. *Aelian. lib. 13. cap. 14.*

Constantinopolitana Academia.

COnstantinopolis à gloriosissimo Constãtino Magno condita & denominata est. Authent. vt liberti auro non indigeant, collat. 6. De cuius origine & incrementis Nicephorus Calixtus ita refert: Byzas quidam genere Græcus temporibus Manaßis Iudęorum Regis, vrbẽ paruam sub nomin suo construxit, quam antiquitus homines barbari incolẽtes, propterea quod suis legibus liberè vterentur, & agrestiores essent, Romanorum Imperio se subijcere prorsus renuerunt. Itaque post bellum in Bythinia contra *Licinium* gestum, Nicomedia soluens Constantinus, bellum eis intulit. Byzãtij verò cùm ceruicem ei submittere, & tributum pendere nollent, res ad *7. ca . 47.*

manus peruenit. Quo in prȩlio Byzantij bina vice superiores fuerunt, & in Constantini exercitu primo sex, altero tria hominum millia ceciderunt. Quo fortunæ successu Byzantij sublati, Imperator languidus & mœstus inopia consilij factus est. Continuoque oculos in cælũ intendit, atq; ibi rursum, vt Romæ, cùm cõtra Maxentium bellum gereret, scripturã stellarum ordine & distinctione conformatam vidit, significãtem. Inuoca me in die tribulationis tuæ, & liberabo te, & glorificabis me. Stupore igitur percitus, rursum oculos in cælum sustulit, atque Crucem stellis effigiatam in cælo, & hanc inscriptionem vidit. In hoc signo omnes hostes vinces. Postridie igitur prȩlium rursus cum Byzantijs commisit, & quod signum crucis præferri in acie mandasset, fortiter illos vicit, & vrbem cepit. Victoriæ autem eius trophȩum & signum eo loco statuit, vbi nunc porphyretica eius columna in magnam amplitudinem excurrit. Vrbem verò, quæ ante Byzantium vocabatur amplificare & exornare, suumque ei nomen imponere sategit, nouamque Romam, & imperialẽ nullaque re ab altera Roma differentem, nominauit. Et maxima profectò illla cȩpit incrementa, tum conditoris pietate atque insigni erga Deum amore, tum ciuium ipsorum religione singularique ad benignitatem & cõmiseratione propensione. Amplam quoque Curiam Senatui ædificauit, multisque preclaris ornamentis decorauit. In foro, quod

Cap. 48. & 49.

Constan-

Constantini dicitur, porphyreticam maximam illam columnam Roma aduectam statuit: in qua statuam suā ex ęre factam collocauit, quæ dextra manu ingens aureum malum continet, atque ipsi malo veneranda Crux ab ipso infixa, cum tali inscriptione: Tibi Christe Deus Verbū hanc vrbem commendo. Et columnæ basi duodecim cophinos, & septem sportas, cum reliquijs septem panum, quibus consecratis Christus multitudinem pauit, & dolabram Noę, qua ille arcam construxit, manibus ipse suis imperator, sigilloque suo obsignata reposuit. Byzantio igitur capto, prędonibusque inde pulsis, ex diuino oraculo sibi cognominem vrbem magnificè excitauit, eandemq́; sacris & profanis ædibus, porticibus, proiectis, statuis, aquis, alijsque publicis intra & extra mœnia ædificijs exornauit. Aliamque Romam Nouam, quasi gloria pręclaram vocauit. Iustinianus Imperator l. Deo auctore C. de veteri Iure enucl. Cōstātinopolim nouam Romam Deo propitio melioribus quàm veterem conditam esse augurijs censet. *Nicep. lib. 8. cap. 1. & 4.*

Quod tamen aliter miserrima illius ruina declarauit.

Imperator, inquit Socrates, post celebratā synodum, restituendis & erigendis ecclesijs curam impendit: idq́; cùm in alijs ciuitatibus, tum in ea fecit, quæ ipsi est agnominis, quam ante Byzantium dictam, amplificauit, magnoque muro cinxit, & varijs structuris exornatam Regali Romæ parem reddidit ac Constanti-

ſtantinopolim nominauit, legeque ſanciuit, vt altera Roma vocaretur. Quæ lex lapideæ eſt inſcripta columnæ, & publicè in eo loco, quem prætorium vocant, propè equeſtrem ipſius ſtatuam, collocata.

Hæc de auctore & origine illius vrbis dicta ſufficiunt, quæ paulatim ad illum ſplendorem peruenit, vt Auguſtiſsimi Græcorum Imperij ſedes, & Orientis caput euaderet, nouaque Roma diceretur.

Nam ſicut Romam totius orbis epitomen: ita Conſtantinopolim κόσμȣ κόσμον vocabant. Optimarum verò artium ſtudijs Athenienſium gloriam longè ſuperabat, auctore Nicephoro Gregora. Huc enim cum Imperiali Maieſtate liberales artes ex vniuerſa Græcia, velut tutiſsimum receptaculum confluxerunt. Quod Fredericus Imperator epiſtola quadam ad Nicolaum PP. V. aſſeuerat. Quæ artes vt ibi quàm maximè florerent, Sacratiſsimi Imperatores ſummopere laborârunt.

Ipſe Conſtantinus Imperator duodecim Senatores Romanos Nobilitate, & Chriſtianæ religionis zelo præſtantes, cum ſuis familijs, Conſtantinopolim duxit, teſte Glyca libro Annalium 4. A quibus Conſtantinopolis valde illuſtrata eſt, optimis inſtitutis & magnificis ædificijs aucta. ex illis 12. viris vnus Zoticus presbyter factus, ampliſsimum orphanotrophium in ea vrbe excitauit. Alter Studius Monaſterium Nobiliſsimum extruxit, in quo erat nobiliſsima bibliotheca: atque in eo mona-

monachos omnium doctissimos commorari voluit. Quibus tantum semper auctoritatis erat, vt eorum præfectus œconomicus Magister vocaretur: ipsi ad omnia grauissima ab Imperatoribus adhiberentur. De quo duodecem virorum collegia paulo aliter refert Zonaras, libro tertio Annalium in Leone Isauro. Cæteri ex illis, vt ait Glycas, Constantinopoli domos templa, ædes, hospitia reliquerunt.

Constantinus ipse quibusdam Roma enim secutis Senatoribus domos ædificauit, nihilque prætermisit eorum quæ ad agendam rem literariam, & amplificandam rempublicam pertinerent. *Zosimus lib. 2.*

Theodosius Imp. l. vnica, C. de studijs liberalibus vrbis Romæ & Constantinopolitanæ, Oratores quidem, inquit, habeat auditorium nostrum tres numero, grammaticos verò decem, in his etiam qui facundia grauitatis pollere noscuntur, quinque numero sint sophistæ, & Grammatici decē. Et quoniam non in his artibus tantùm adolescentiam gloriosam optamus institui: profundioris quoque scientiæ atque doctrinæ memoratis magistris sociamus auctores. Igitur vnum adiungi cæteris volumus, qui philosophiæ arcana rimetur: duos quoque qui iuris ac legum voluntates pandant. Ita vt vnicuique loca specialiter deputata assignentur, ne discipuli sibi inuicem possint obstrepere, vel magistri, néue linguarum cōfusio permixta, vel vocum, aures quorundam

rundam, aut mentes à studio literarum auertat. Valentin. verò Imperator in l. vnica, C. de Professoribus, qui in vrbe Constantinop. docentes ex l. meruerunt Comitiuam: Grammaticos, inquit, tam Græcos, quàm Latinos, Sophistas, & Iurisperitos in hac regia vrbe professionem suam exercentes, & inter statutos connumeratos, si laudabilem in se bonis moribus vitam esse monstrauerint, si docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandique subtilitatem, & copiam disserendi se habere patefecerint, & cœtu amplissimo iudicante digni fuerint existimati, cùm ad viginti annos obseruatione iugi, ac sedulò docendi labore peruenerint, placuit honorari, & his, qui sunt ex vicaria dignitate, connumerari. Rursus Const. in l. Medicos, & Honor. in l. Grammaticos, C. de professoribus & medicis Iurisperitos, Medicos, Oratores, bonarumque artium professores vnà cum vxoribus, & liberis, atque rebus, quas in ciuitate possident, ab omni functione, & muneribus ciuilibus vel publicis immunes esse præcipiunt. Nec in prouincijs hospites suscipere, nec ad iudicium deduci, nec iniuriam pati: verùm vt quàm plurimos liberalibus artibus instituere possent, mercedem & salaria è publico liberaliter suppeditari voluerunt. In illum ergò splendorem videtur esse perducta, vt ipsam Romam veterem literarum gloria superaret. Iustinianus enim Imperator Theodoto persuasurus vt Italia excederet, philosophiæ studijs & honesto

Vicarios glossa ducibus & Comitibus æquales facit.

Lib. 10.

ſto otio ſemper ipſum deditum fuiſſe aiebat, idemque omnium optimè Conſtantinopoli proſequi poſſe, vt auctor eſt Blondus. Quando enim glorioſiſsimi Imperatores maximã bonarum artium in Repub. vtilitaté animaduertebant, regiam domum, duodecim doctiſſimis prudentiſsimiſque viris inhabitandam attribuerunt, vbi honeſtiſsimè & pro ſua dignitate alerentur, & Imperatori de rebus agendis conſulerent, ſtudioſæ verò iuuentuti de grauioribus controuerſijs interrogati reſponderent. Quorum tanta apud omnes ordines erat auctoritas, vt vniuerſus populus ab ipſis dependeret. Nam Leo Imperat. venerandas Sãctorum imagines aboliturus, hos in ſuam ſententiam pertrahere in primis conabatur, ratus ſe tum quod vellet, abſque vlla difficultate conſecuturum. Verùm hi, cùm pro ſua prudentia non ſolùm non aſſentirentur, ſed fortiter etiam repugnarent: venerandos viros cũ domo, & optimis libris crudeliter exuſsit, vt qui nollent adiuuare, impedire non poſſent. Horum verò vnum, qui & ætate, & ſapientia cæteris antecelleret, οἰκουμένικον διδάσκαλον appellabant. Atq; ex eo tempore bonarum artium ſtudia perire cœperunt, & philoſophia ita propemodum extincta iacuit, vt vix ſcintilla ſupereſſet Donec Bardas, Michaêlis Theophili & Theodoræ Imper. filij auũculus & tutor, eam excitaret iterũ, & in ſcholas reduceret. Nam ſingularum artium doctiſsimis Profeſſoribus publica ſtipẽdia decre uit,

Zonaras libro 3. Annalium.

uit, & Leonem quendam præſtantiſsimum philoſophum, quem reges certatim ornârât, cæteris omnibus præfecit, duodecemuirorũ, vti videtur, collegium reſtituturus. Quapropter bonæ literæ refloreſcere cœperunt. Iuriſprudentiam verò quæ oppreſſa ferè erat, in forum reuocauit, quia iudicia ipſe frequentabat. Diuinum porrò eius ſtudium Leo Imperat. philoſophus, eiuſque filius Conſtantinus mirificè auxerunt: qui eius exemplum ſequuti, ordinatis Profeſſoribus, nihil quàm bonas literas ad ſummum prouehere antiquius habebant: vt poſt Zonaram ſcribit Egnatius. Eorumque in imperio & pietate ſucceſſor Cõſtantinus Ducas, eruditos viros mirabiliter coluit dicere ſolitus, Malle ſe eruditione, quàm imperio nobilitari. Et Alexius Cõnenus ad ornandum imperium conuerſus, orphanotropheion, & pulcherrimum literarũ Muſęum erexit. Vt in illo quidem pupilli orphanique alerentur: in hoc verò bonæ literæ florerent. Andronicus verò omnium aliorũ Imperat. in bonas literas voluntatem non æquare, ſed vincere conatus eſt. Nicephorus enim Gregoras: O Maximè bonorum theſaure Imperator, cur nos te deſiderantes tam ſubitò deſeruiſti? per te enim & Nobiles nobiliores facti ſunt, & cœtus ſacerdotum venerabilior, & collegium ſapientum ſapientius, vrbium mœnia firmiora. Deniq; omnes te moderatore, ipſi nos ſuperamus, &c. Eamque promptiſsimam Imperatoris in bonas literas volun-

Gregoras in monodia ipſius li. 10. hiſtoriæ Romanæ.

voluntatem, optimus consiliarius, & Nestor, magnus ille Logotheta mirificè promouit, quod idem Nicephorus in ipsius quoque epitaphio declarat: Vbi est, inquit, nunc familiaritas sapientum? vbi doctorum certamina, & honestæ velitationes? vbi Oratorum cœtus, applausus, theatra, multò panathæis alijs splédidiora? O tempus iniquissimum, itáne è medio terrarum orbe sapientię metropolim tollere crudeliter haud dubitasti? Itáne per insidias eloquentiæ arcem euertisti? Cur tam cótinenter insultas nobis, sine vlla misericordia, & sacietate malorum? Agè verò prodi nunc omnis venerãdus Doctorum cœtus, si qui supersunt: deplorate fontem eloquentiæ obturatum. At ô quis è medio terrarum orbe Musarum abripuit Heliconem? Quis sapientiæ destruxit Olympum? Quis lucernam extinxit mentis nostræ oculos illustrantem? Quis artem artium, scientiam scientiarum perdidit? Quis cęlestem hominem in fundum inferorum deiecit? Olim quidem Græcia eloquétiæ domicilium deplorauit Athenas, cùm eas Lysander Lacedæmonius destruxisset: nos verò hodie non satis deplorare possumus totam Græciam, cum ipsis Athenis demersam. Vnus enim hic vir fuit omnia. O Musæ, ô facũdia, ô virtutes, ô omnes disciplinæ, quomodo agrestia lilia adeò celeriter estis imitatæ? citò quidem in altum decus erectę, sed citius arefactę, atque deiectæ. Diuina enim vestra cella, magnum illud celebre vestrum diuersorium, nũc

terra mariq́ue oppressum, vnà vestram quoque gloriam depresśit. Hic fuit, qui magnum impendit studium, ne Gręci in posterum eruditi, in iudicio veterum sapientum hallucinarentur. Hic fuit, qui contemplatricis siderum sapientiæ scientiam facilem reddidit. Hic fuit, qui Aristotelicæ linguæ labyrinthos extricauit. Hic optima verecundiæ, & modestię regula. Sed nunc eum mors impudenter amputauit. Cùm ergo tantus, & tam præstans ille vir, heu calamitatem, sepulchrum & puluerẽ subierit, nobis hoc ipso, & optimo Imperatore talibus tantisq́ue pręsidijs, ac munitionibus destitutis, quæ vllius boni spes relinquitur? Idem enim & nobis vereri nunc subit, quòd vitibus & plantis nouellis, si quis antibus & sepibus fraude remotis, eas pecudibus patere sinat, &c. Papè Nicephore si hęc nostra tempora videres, quibus non solùm optimi Musarum patroni, vt natura fert, emoriuntur, sed ipsæ etiam Musæ à viris petulantisśimis reprehenduntur, earundemq́ue ἐςίχῃ pereunt, & optimi vetustisśimorum auctorum libri turpiter exuruntur. Si, inquam, hæc (grauiora enim nunc prętereo) videres, diu ne in hoc assumpto corpore manere liberet? Hîc ergo doctisśimi viri

Nicephor. sub diuersis Imperat. floruerunt. Nã Libanius
lib.13.c.2. Sophista Chrysostomum moriens successorẽ
nominauit: verũ is gratia Spiritus sancti illu-
§.ideoq́ue stratus, meliorem partem elegit. Clarisśimus
C.de nouo Theophilus sacri consistorij comes, quo Iu-
codice fa- stinianus Imperat. in nouo Codice faciẽdo v-
ciundo sus est,

ſus eſt, Iuriſprudentiam in alma Conſtantinopolitana vrbe docuit. *A*riſtophanes Apellis filius, Callimachi Zenodoti & Dionyſ. auditor, Grammaticam docuit, quam ibi quoque profeſſus eſt Hermolaus, qui in librum Stephani de vrbibus, epitomen ad Iuſtinianum ſcripſit. Agapius Alexandrinus medicinam & eloquẽtiam docuit. Et Caſsiodorus hiſtoriæ tripartitæ ſcriptor eruditus eſt.

li.2.C.de vet. iur. enuc.

Caſsiodorus de ſe teſtatur. l.9 c.27. hiſtor. tripart.

Doctiſsimus ille Ioannes Gerundinenſis Epiſcopus, genere Gothus, Conſtantinopoli bonis artibus & ſacra Theologia ſic imbutus fuit, vt per Hiſpania, & Luſitaniam Arrianã hæreſim extingueret, tempore Bonifacij P P. & Phocæ Imperatoris. Ioannes quoq; Damaſcenus inſignis Philoſophus & eximius Theologus euaſit; teſte Platina & Volaterrano. Veram Chriſtianam fidem & ſapientiam B. Andreas, & Apoſtoli Byzantinis prædicârunt. Quam Conſtantinus Magnus diligenter promouit, diuerſiſque egregijs eccleſijs exornauit: inter quas duæ præcipuæ fuerunt, quarum hanc Irenen, illam verò *A*poſtolicam nominauit, teſte Socrate. Nicephorus alia tria maxima templa eũ conſtruxiſſe, narrat, S. Sophiæ ſiue Sapientiæ, S. Pacis & Virtutis.

Eam ſapientiam & fidem Conſtantinopolitani ita excoluerunt, vt Iudęos & Gręcos ad illius culturam allicerent. Et ex quo eam ſemel amplexa Conſtãtinopolis erat, nunquam aras, ſacrificia, & cultum ſimulacrorum eſt experta, præterquam ſub impio Iuliano. Quã

tamen macula pauxillulum progressa, statim restincta diffluxit, ait Nicephorus: Sed eam, proch dolor, à Turcis Anno Domini 1454. Mense Iunio, cum perpetuo Christianorum Principũ dedecore, capta amisit. Fatale quiddam esse putant: quòd Constantinopolis à Constantino I. Imperatore Christiano extructa, cuius mater Helena, & primus Episcopus & Patriarcha Gregorius: amissa iterũ fuerit, sub Constantino vltimo Imperat. cuius mater Helena erat, existente Patriarcha Gregorio. Adr. Ro. in theatro vrbium.

Apud Ioannẽ Reuchlin lib. 1. de arte Cabalistica ad Leonem X. Philolaus Byzantinum interrogat: Suntne humanitatis scholæ Constãtinopoli modò, inter istos maximè omniũ crudeles, & truculentissimos Turcos? Plurimæ, inquit ille, quibus se excellentissimis ingenijs homines dediderunt. Est enim plus illic discipulorum quàm decem millium è Persia, Græcia, Latio, & Iudaismo in vnis mœnijs, inter quos annis duo de viginti multarum artiũ auditor fui. Nemini vnquam mea ætate negatum fuit Cõstantinopoli qualemcunque singularum prope linguarum atq; sectarum philosophiam consequi: maximè dissimilium gẽtium preceptoribus indies publicè docẽtibus. Matthias etiam Quadus lib. 2. cap. 26. geographicarum enarrationum, quas anno 1599. ad Lotharium Archiepiscopum & Electorem Treuirensem edidit, de Turcis ita loquitur: Gymnasia multa habent, quibus ciuiles leges, à Regibus latæ, pro regni administratione de-

fensioneque plurimi docentur. Quorum deinde quidam Ecclesiasticis, quidam secularibus officijs præficiuntur.

Multos quoq; Religiosos, amplaq; & sumptuosa templa habent, ipsorum lingua Messchit appellata, in quibus pasim scriptum est: Non est Deus, nisi vnus. Mahometus autem propheta eius, Creator vnus & prophetæ æquales. Non est fortis, sicut Deus. Templum totum dealbatum. Lampades multæ ardentes oleo. Pauimẽtum storeis stratum, ac desuper tapetis ornatum.

Adorationem conuenientes, manus, pedes, & pudibunda abluere tenentur, deinde exutis calciamentis, & ante ianuam relictis, alij nudis pedibus, alij mundis calciamentis induti, introeunt. Fœminæ seorsum abtruso versantur loco, à virorum aspectu & auditu separato. licet rarius templum frequentent. Inter orandum corpus continuo agitatu, & vociferationibus miserè affligunt, vt sępiùs viribus & animo deficiant. Christianum sacris eorum interesse, nefas putant: credentes ab hominibus illotis templa sua contaminari.

Ibi sacerdos suggestum ascendit, & ad duas circiter horas concionatur. Peractoque sermone, ascendunt duo pueri, qui cantando suas preces pronuntiant. Deinde incipit sacerdos cum populo submissa voce cantare, quassando corpus in latus, nihil aliud præter hæc verba: Non est nisi vnus Deus.

Diem Veneris religiosissimè colunt: quod

credant Mahumetum illo die natum, tantaque religione illum venerantur, quanta Iudæi sabbatum, & Christiani diem Dominicã.

Mahumeti leges seruantibus, æternam beatitudinem certissimè promittunt. Paradisum videlicet delitiarũ hortũ amœnissimis aquis irriguum, in quo quicquid velint habituri sint, omnia ferculorum genera, serica purpureaque vestimenta, adolescentulas ad nutum speciosas, cum aureis argenteisq; vasis, quibus Angeli ministri lac & vinum vbertim propinent.

Contra non seruantibus, infernum comi-
Li.3.c4.25. nantur, interitumque sempiternum.

Constantinopolim Turci Stamboll, id est, amplam & regiam ciuitatem, vel auream portam vocant, velut pontem & portam vtriusque orbis.

De Bibliotheca Constantinopolitana.

QVemadmodum duodecim tabularum leges, quę Iuris ciuilis Romanorum origo fuerunt, ab Atheniensibus ferè petitæ sunt: sic vbi propter Longebardorum, & Francorum inuasiones Romanæ leges per Italiam non contemnerentur solùm, verùm etiam barbaris constitutionibus oppressæ conticessent, è Constantinopoli in Italiam reductæ vidétur, ab Irnerio quodam Lotharij Imperatoris consiliario, vt in Academia Romana fusiùs explicabitur. Conseruabat enim hactenus Græcia sacratum legum & bonarum artium doctrinam Constantinopoli. Et in Ius ciuile Roma-

Romanorum commentarij conſcribebantur ſimiles gloſſematis Doctorum Italicorum, quos doctiſsimi viri ſe vidiſſe teſtantur, quare mater legum appellatur. Atque ad templum Sophię inſtructiſsima bibliotheca erat, quæ decem myriades librorum contineret. Vndè in Eccleſiaſticam ſuam hiſtoriam ſe plurima tranſtuliſſe, fatetur Nicephorus. Nam Theodoſius Imperat. ſacrorum librorum congerendorum tam ſtudioſus fuiſſe legitur, vt ea laude Ptolomæo rege Ægypti haud inferior eſſet. Multa enim ſanctorum Patrum monumenta ſua manu deſcribebat, quæ in bibliothecam reponeret, vt auctor eſt Nicephorus. Ex qua Conſtantinus Imperat. in ſynodo œcumenica 6. Sanctorum Patrum libros depromi iuſsit, vt controuerſia, quam de vna tantũ in Chriſto Saluatore noſtro natura Georgius Patriarcha Conſtantinopolitanus, & Macarius Antiochenus inſtituerant, decideretur.

Gloſſa in l. vnica C. de priuil. vrb. Conſtantinop.

Nicephor. l. 1. c. 1.

Nicephor. li. 14. c. 3.

In iſta bibliotheca liber quidam aſſeruabatur, quo oracula de Imperatoribus, & hominum ferarumque formis continebantur, quẽ Gręci de rerum futurarum euentu, ſicut Ro. libros Sybillinos conſulebant. Inter cæteras beſtias leo ibi pictus, litera X. in tergo cui inſcripta erat, quem vir quidam per medium confoderet. Vnde Leonem Imperatorem in die Natiuitatis Chriſti occiſum iri vaticinabantur. Zonaras lib. 3. Annalium. Ex epiſtola Gregorij Magni ad Rhecaredum Regem VViſigottorum colligitur, quòd chartophi-

latium Iuſtiniani tempore ita ſurripiente ſubitò flamma incenſum eſt, vt ex eius temporibus ferè nulla charta remaneret. Papyrius Maſſonus lib. 5. de geſtis Ro. Pontificum, in Gregorio magno. De bibliotheca, quam Studius Senator Romanus, tempore Conſtantini extruxit, ante dictum eſt.

Corinthiorum Vniuerſitas.

COrinthus ampliſsima & opulentiſsima ciuitas fuit, inquit Strabo, ſiue viros ad rempub. gubernandam aptiſsimos, ſiue bonas artes conſideres. Extructam ferunt à Siſipho Aeoli filio, Moſis anno 80. inſtauratã & denominatam à Corintho Iouis filio. Munſt. Fuiſſe verò Corinthiorum κράνιον non minus celebre Gymnaſium, quàm Athenienſe Lycæum, indicat Lucianus in dialogis mortuorum: quãdo introducit Diogenem, qui Menippo per Pollucem renuntiare iubet, vt Philoſophos in Cranio ridere quidem deſinat, ſed potius hortetur eos, & moneat, à nugis, crocodilis, & cornutis ſyllogiſmis abſtinere. Laërtius verò ait Craniũ, in quo Cynici philoſophabantur ante Corinthum fuiſſe. Eoq; fertur profectus Alexander Magnus, vt Diogenẽ audiret. Dionyſius cùm hæreditatis nomine à patre Syracuſanorum, ac penè totius Siciliæ Tyrannidem accepiſſet, maximarum opum dominus, exercituum dux, rector claſſium, equitatu potens, propter inopiam, literas pueros Corinthi docuit, eodemq́ue tempore tanta mutatione Maiores natu, ne quis fortu-

Cic. 3. Tuſ. Val lib. 6. cap. vlti.

fortunæ nimis crederet, magiſter ludi factus ex Tyranno monuit. In celeberrimo præterea Corinthiorum gymnaſio Decearchus de animo pulcherrimè diſſeruit, eamque diſputationem,& prælectiones ſuas, tribus deinde libris complexus eſt. Porrò clariſsimos Corinthi philoſophos,& celeberrimum literarũ Gymnaſium fuiſſe,beatus Paulus Apoſtolus in priori ad ipſos epiſtola perſpicuè ſatis declarat,qui & animorum immortalitatem, reſurrectionemque carnis pernegarent, & Paulum vt indoctum , & barbarum faſtidirent. Aduerſus quos auctoritatem ſuam defenſurus:ſcriptum eſt, inquit , perdam ſapientiam ſapientum, & prudẽtium prudentiam reprobabo,vbi ſapiens,vbi ſcriba,vbi inquiſitor huius ſeculi? Iudæi ſigna quærunt, Græci ſapientiam deſiderant : ſed infatuauit Deus ſapientiam huius mundi,&c. Quare vt apud doctiſſimos Athenienſes Arati poetæ hemiſtichiũ, ſic in priori ad Corinthios epiſtola Menandri verſum vſurpat Iambicum:Corrumpunt bonos mores colloquia mala, Nimirum vt proprijs eos,& domeſticis teſtimonijs, quod vtiliſsimum talibus in rebus eſt, reprehenderet. Ad hunc modum olim Græcia bonis artibus florebat, vt nulla natio in vniuerſo terrarum orbe celebrior haberetur, ad quam omnium gentium iuuentus tanquam mercaturam bonarum artium confluebat. Quandiù videlicet ſaluberrimum Iſocratis conſilium recepere, qui eos ad virtutes & cõcordiam hortaturus:

Cic. lib. 1. Tuſc. quæſtionum.

1. Cor. 1.

Actor. 17. capite 15.

Hier. in ca. 1. ad Titum.

Lactantius lib. 3. cap. 4.

Isoc. in oratione de pace. Florente, inquit, his rebus Græciæ statu, etiam augeri & amplificari sapientiæ, & doctrinarũ studia consueuerunt: Nunc verò postquam sapientissimi viri præcepta transgressi sunt, omnis ipsorum gloria, eruditio, & auctoritas, *Ci. 1. Tusc. Græciam languentem vocat.* ad Romanos translata est: vt nec ipsa quidem Græcia, vbi nunc est, vnquam extitisse videatur. Et rectè Politianus in epigrammate quodam: Quid mirum, inquit, si nos Latini, olim Græcorum literis educati, nunc Græciam velut anum atque effætã iterum suas doceamus, atque iam in ipsa Græcia quæramus Græciam. Et Æneas Syluius: consenuit, inquit, Græcia, frigida est, nec habet qui calefaciat eam, & quæ fuit Asianorum Magistra, nunc est discipula Latinorum, &c. *Rhodiginus ad M. Musurum mirabilem hanc mutationem vocat. Præf. Lib. 14.* Hactenus ergò de celebrioribus Græcorum Vniuersitatibus, ne in immensum excurrat oratio, dictum satis: de Rhodiorum & Cretensium Academia, quæ Græciæ multis nominibus coniungenda videbantur, nunc paucis perscribemus.

Rhodiorum Academia.

A Iapeti Posteris exculta fuit post diluuium. Ambr. lib. de Noe. ca. penult. Strab. li. 9. Geograp. RHodus vrbs nobilissima, vndè toti insulæ nomen impositum est, ante Christum natum annos 740. à Phoroneo Argiuorum rege condita, & à rosæ capulo illic inuẽto denominata creditur. Hæc suo splendore tantùm alias vrbes antecellit, vt nullam ei æqualem, ne dũ præstantiorem proferre queamus, inquit Strabo. Fabulati sunt poetæ, quòd Rhodij Mineruæ, statim vt ex Iouis capite prosilijsset, sacrificârint,

cârint, ideoq; Iupiter in ea insula aurum pluere voluerit.

Chara Iouis tellus hominum regi atque deorum,
Quiq; & opes illi multas diffundit & amplas.

Quæ omnia mihi eo pertinere, videntur, quòd propter bonarum artium studia verè felices euaserint, Deo, & hominibus charissimi. Gymnasium verò Rhodium propter incredibilem loci oportunitatem, & auctoritatem vrbis celeberrimum fuit. Quippe in quo omne doctrinarum genus, à viris doctissimis diligétissimè accuratissimeq; tradebatur: vt vel inuictissimi Romanorum Imperatores eos ibi audire desiderarent. Nam Pompeius Magnus ex Asia reuersus, omnes bonarum artium professores audiuit. Qui cùm ipsi pro sua eruditione cumulatissimè satis facerent, singulis auri talentum obtulit.

Simile refertur de Alexandro Magno.

Sabellicus Ennead. 7.

Ipse verò Pompeius narrare solebat, se Posidonium quoque Stoicum Rhodi audire voluisse: sed cùm audiret eum grauiter esse ęgrú, voluisse tamē nobilissimum philosophú visere. Qué vt vidisset & salutauisset, honorificisq; verbis prosecutus esset, molestè se dixit ferre, quòd eú non posset audire. At ille, tu verò, inquit, potes, nec committá, dolor corporis efficiat, vt frustra tantus vir ad me venerit. Itaque narrabat eum grauiter, & copiosè de hoc ipso, Nihil esse bonú, nisi quod honestú esset, cubátem disputasse. Sic fasses lictorios submisit is philosopho, cui se Oriens Occidensq; submiserat, inquit Plinius. Fuit enim tantę sapientię, & aucto-

Cicero li. 2. Tusc. quæstionum.

Plinius li. 7. cap. 30.

& auctoritatis Posidonius, vt maximus ille Cicero suum de consulatu ὑπόμνημα, corrigédum transmitteret, rogans vt is iisdem de rebus ornatius scriberet, sicuti in epistola quadá ad Atticum fatetur. Tiberius etiam Imperat. Rhodi salubritate delectatus, circa scholas & auditoria Professorum tam asiduus fuit, vt à plerisq; propterea reprehenderetur, auctore Tranquillo. Et Trasyllum insigné mathesios professorem, in suam familiá assumpsit. Cuius artem percepturus, in ea loca perduxit, quibus si rationem reddere non posset, in mare se pręcipitãdum facilè animaduerteret. Interrogatus ergò Trasyllus an suam quoq; genitalé horam comperisset, quemque tum annũ, quem diem haberet: Ille positus siderũ ac spatia dimensus, hęrere primò, deinde pauescere, ac quantum introspiceret, magis ac magis trepidare cœpit, postremò exclamauit ambiguũ sibi ac propè vltimum discrimen instare. Tũ complexus eum Imperator præscium futurorum inter præcipuos amicos habuit, vt refert Cornelius Tacitus. Diogenem verò Grãmaticum, cùm extraordinariè Tiberius Imperator audire cuperet, iussus est post septimum diem redire. Quæ res Tiberium vehementer offendit. Diogenes enim vbi intelligeret Tiberium Imperatorem esse creatum, & propterea Rhodo Romam ei gratulaturus venisset, iussus & ipse est post annos septem reuerti. Vtinam hoc obseruarẽt, qui cùm per eloquentiam, aut eruditionem, mediocrem sibi

Alij aiunt rogatum à Tiberio, ecquid tristior esset: ipsumque respondisse, magnum sibi periculũ imminere.

sibi auctoritatem pepererunt, in tantum sese efferunt, vt nobilissimos etiam, & optimos auditores negligant, repudient, & quod turpissimum est, falsas proprias opiniones effutire, & pertinaciter defendere incipiant. Fuit ergò Rhodus propter bonarum artium studia Romanorum Imperat. charissima, multisque priuilegijs & donis exornata, quorum pars maxima in templo Liberi patris, & in Gymnasio posita fuit, ait Strabo. Nam cùm ex terræmotu Colossus mœnia, & Gymnasium cum bibliotheca corruerant, ipsi eo tempore, quo Antiochus rex aduersus Ptolomæum regem Ægypti bella gerebat, tam prudēter atque industriè se gerebant, vt non detrimenti, sed vtilitatis potius causa extitisse viderentur. Quia in mittendis quotidie legationibus soliciti, in id potentissimos reges, & opulentissimas respub. inducebant, vt maxima ab ipsis munera consequerentur, auri nimirū & argenti multa talentorum millia, pretiosissimos lapides, & optima ligna, quibus & vrbem, & Gymnasium multo splendidius instaurarent. In quo Aristodemus Strabonis Geographi præceptor duas diuersas scholas habebat. Manè enim Rhetoricam ε meridie grammaticam profitebatur. Sed inter cæterarum artium, & disciplinarum professores insignes semper Mathematicos, & clarissimos Oratores Rhodi floruisse, Cornelius Tacitus probat. Nam Aristippus Socraticus, cùm ad Rhodiensium littus graui naufragio eiectus esset,

Polyb. lib. 5. histor.

Strab. li. 14.

Mathematica.

esset,atque figuras quasdam geometricas,in arena vidisset, benè, inquit, nunc sperandum est, nam & hic vestigia hominum cernimus. Et in gymnasium progressus, de mathematicis rebus (quibus eos delectari intelligebat) eruditè, subtiliterque disseruit, & magnis ob eam rem muneribus ornatus,suam sociorumque suorum iacturam magna ex parte leuare potuit,vt auctor est Vitruuius.Et Æschines Orator maximus apud Rhodios commorās, Demosthenis orationem pro Ctesiphonte, clarissima & suauissima voce recitauit, quam cùm vehementer illi admirarentur, quid si, inquit; ipsam beluam dicentem audiretis? Quod Rhodij oratores Atticis similiores,sanioresque fuerint, affirmat Cicero in Bruto. A legum pręstantia commendat eos Syluius in Asia sua.Hic etiam partim professi,partim eruditi sunt,Panætius,Stratocles,Andronicus Peripateticus,Leonidas Stoicus, Eudemius, Pisander qui Heracleam scripsit,Simias grammaticus,Dionysius Thrax & Apollonius,qui Argonautas composuit. Hieronymus etiam, qui tantum in dolore posuit mali, vt doloris vacuitatem summum bonum assereret. Cùm ergò doctissimi in omni literatura Philosophi apud Rhodios florerent,omnem etiam aliarum Vniuersitatum gloriam longè superauit. Ad quam non Romani solùm,sed sapientissimi etiam Athenienses; ingenium suum exculturi,confluxisse videntur. Narrat enim Diogenes Laërtius, quod cùm multi Athenienses

Rhetorica.

Vale.lib. 8. cap.10.
Cicer.3.de orat.

Cicero 2. Tusculan.

enses Rhodi eloquentię operam darent, Bion Boristhenites philosophiam docere cœperit, & causante quodam, cur id solus faceret: frumenta, inquit, attuli, hordeum vendo. Atque auctoritatem sibi præ cæteris Atheniensibus ex auditorum frequentia paraturus, sępè nautis Rhodiensibus persuaserit, vt sumpta scholari veste, in Gymnasium sequerentur. Scęuola apud Ciceronem libro de Oratore gloriatur, Apollonium summum illum Oratorem Rhodi se præceptorem habuisse. Et Marcus Cicero filium suum Ciceronem cum nepote studiorum gratia Rhodum misit, sicut ex epistola ad C. Lauinium Salustium colligitur: Commoraturum me, inquit, nusquam sanè arbitror, Rhodum puerorum gratia me accessurum puto. Rursus in epistola quadam ad Atticum: Rhodum volo puerorum causa, indè quàm primùm Athenas, &c. C. etiam Marius Cæsaris singularis amicus, epistola quadam ad Ciceronem: Mihi quidem, inquit, si optata contingent, quod reliquum est vitæ in otio Rhodi degam. Vt meritò Horatius claram Rhodum appellet: quæ propter bonarũ artium studia, vtilissimos Reipub. viros produxit. Sed Solymãnus Turcarum Imperator anno Domini 1523. grauissimo omnium Christianorum dolore, à potentissimis Romanorum Imperat: serentissimis Regibus hactenus mirificè honoratam, crudeliter diripuit. Egregiam quoque Bibliothecam habuerũt Rhodij. Refert enim Athenæus, quòd Ptolo- mæus

Horatius lib. 1. ode. 7.

Bibliotheca. Lib. 1 dipnosoph. c. 1.

libros de legibus referret. Pluresque hic excellentissimos Sophistas extitisse aiebat, quã vsq; alibi. Rhodog. lib. 18. ca. 1. Erant hic Iouis προφῆται, qui carnibus abstinebant, & omnibus rebus quæ coquuntur. Alex. Sard. l. 1. c. 20.

Has tamen leges Metellus vbi eam insulam Romano imperio adiecisset, abrogauit, & leges Romanos introduxit. Maximam verò instituendæ iuuentuti operam dabant. Nam qui ingenio valere iudicabantur, ex ærario publico alimenta, & singulos præceptores percipiebant, qui præter cæteras bonas artes, ipsas etiam leges primò quidem cum concentu & melodia adolescentes discere cogebant. Vt ex ipsa musica voluptatem caperent, studiorum molestias deuoraturi : & faciliùs memoria comprehensas leges retinere possent. Secundo loco rythmos in honorem deorum, præcipuè verò Iouis (quem in ea insula sepultum esse aiebant) compositos. ad discendum proponebant. Postremò fortium & doctissimorum virorum encomia, vt refert Ælianus; Musicam enim ita coluerũt, vt plerique scriptores eam ipsos reperisse probent. Fuerunt in Cretensi Academia Iouis προφῆται, qui leges interpretabantur, & carnibus, omnibusq; rebus quæ coquuntur, abstinebant. Certa etiam conuiuia studiosi celebrabant, à Minoe instituta, quæ φειδίτια, ἀνδρεῖα & συσσίτια dicebantur. A cœna illustrium virorum laudes celebrabant. Huc Solon & Thales Græcorum philosophi studiorũ causa profecti fuerunt, vt scribit Thales

Vrsperg. gensis in chronicis.

Strab. li. 10.

Solin. polyhistor. cap. 16.

Laer. l. 1. de vitis philosophor. Quomodo Iudæi Cretenses facti fuerint Christiani, vide Socratem lib. 7. cap. 38.

Pherecidi apud Laertium. Veram Christianam philosophiam Cretensibus tradidit Paulus Apostolus Iesu Christi, & Titum Episcopum reliquit, qui ad summam eruditionem eos perduceret, & si quid corrigendum videretur emendaret, & in reliquis totius insulæ ciuitatibus veros doctores ordinaret.

MACEDONIA.

QVanquam Macedonum barbaries & indocilitas à quibusdam scriptoribus notatur (Stratonicus enim Musicus discipulum quẽdam ex fideli, & accurata institutione nihil percipientem acriter castigaturus: in Macedoniam, inquit,) & ego de ipsorũ Gymnasijs nihil adhuc certi ex veterũ scriptis deprehendere potui: celebres tamen scholas extitisse crediderim. Quoniam doctissimos Reges (quorũ studia reliquus populus ferè imitari solet) habuerũt, qui clarissimos Philosophos è Græcia magnis præmijs euocarent. Antigonus rex huiusmodi literis Zenonem Stoicæ familiæ principem allicere cupiebat.

Rex Antigonus Zenoni Philosopho salutem.

EGo fortuna me quidem & gloria vitam tuam anteire existimo: Cæterùm disciplinis, studijsque liberalibus, & perfecta felicitate, quam tu possides, longè abs te præcelli sentio. Quocirca te orare statui, vti ad me proficiscaris. Id mihi persuadens, te preces meas minimè

minimè irritas fieri passurum. Tu igitur modis omnibus enitere, vt tuo contubernio fruamur, certò sciens, non mei tantùm, sed omnium Macedonum eruditorem fore. Nam qui Macedoniæ regem erudit, eum & subditos quoque instruere ad fortitudinem, & probitatem certum est. Nam cuiusmodi fuerit dux, tales vt plurimum subditos fieri necesse est. Verùm quia Zeno octogenarius per ætatem venire non poterat, misit Regi quosdam è cótubernalibus, qui animi bonis eo non inferiores erant: corporis verò etiam exuperarent. Sic Philippus Rex Aristotelem euocare conabatur. *Diogenes Laert. li. 7.*

Philippus Aristoteli salutem.

Filium mihi genitum scito, quod equidem dijs habeo gratiam: nō proinde quia natus est, quàm nasci cōtigerit temporibus vitę tuę. Spero enim fore, vt eruditus, educatusque abs te dignus existat & nobis, & rerum istarum successione. Ipse autem Alexander egregiè ab Aristotele institutus, cùm ἀκροαματικὰς artes ab Aristotele editas & promulgatas esse perciperet, grauiter in ipsum inuectus est, quòd ea, quibus ipse eruditus esset, omnium faceret cōmunia. Ego verò, inquit, doctrina cæteris anteire malo, quàm copijs atque opulentijs. Alexandri verò studia Isocrates in epistola quadam ad Alexandrum sic expresśit: Prædicari te ab omnibus audio, vt humanum, & *Græcam recitat A. Gellius l. 9. c. 3.* *Gell. libro 20. cap. 4.*

 Athenien-

Athenienſibus amicum, & ſapientiæ ſtudioſum: in quo profectò prudentiſsimè facis. Illo quoque laudem mereris, quòd ex noſtris ciuibus amare, & magnifacere diceris, quorum eruditas diſputationes audiens, nullis moleſtijs afficiaris. Porrò inter doctrinarum genera nec dialecticas quidem diſputationes improbare diceris: eloquentiæ quoque diſciplinam permagni facere. Quare omnibus ſpem magnam facis, vbi ætate proceſſeris, & in his actionibus perſeueraueris, fore, vt reliquos tantum ſapientia ante eas, quantum pater tuus Philippus omnibus antecellit. Plurimos enim Philoſophos alere ſolebat, quorum conſilijs domi & foris vteretur. Hiſtoricos verò, & Poetas, vt res à ſe fortiter geſtas literis ad poſteritatem tranſmitterent. Ad Diogenem Cynicum, quem nullo præmio euocare poterat, ipſe profectus eſt. Homeri operibus mirabiliter delectabatur, & pretioſiſsimam ciſtellam Darij regis, quam alij ad conſeruandas pretioſiſsimas gemmas aptiſsimam eſſe aiebant, ipſe nihil honeſtius, quàm Homerum in eam reponi poſſe reſpondit. Archelaus verò in tantũ bonarum literarum amator fuit, vt Euripidi Tragico conſiliorum ſuorum ſummam crederet. Qui eas mirificè apud optimum Imperatorem promouiſſe creditur. Sic enim Imperator eum amauit, vt mœrorem quem ex morte eius conceperat, crinem tonſus vultu publicaret.

Iulius Solinus poly. histor. c. 15.

Egregiąm quoquę Macedonię reges bibliothecam-

thecam habuisse videntur, refert enim Sabellicus, quòd P. Æmilius cum omni Macedonum Gaza victor potitus esset, regiæ bibliothecæ libros filijs suis distribuerit, Et Lucianus domesticos regum Macedoniæ commentarios quia maximam vtilitatem, incredibilemque voluptatem legentibus afferret, magno labore se comparasse ait, Multosque in Macedonia doctissimos semper in omni literarũ genere viros extitisse affirmat. Nam ingenuos pueros maximè qui regi inseruituri, magistratumque gesturi erant, ex Philippi regis instituto, liberales artes docebant. *Sabellicus l. 3 exemplorum.* *De laudibus Demosthenis.* *Alex. Sard. li. 1. c. 12.*

Qualiter Diuus Paulus CHRISTVM in Macedonia prædicârit, refert sanctus Lucas. Qui Lucas, teste Epiphanio, eum quoque professus est Macedonibus. *Act. 16.* *Epiphan. hæres. 51.*

ACADEMIARVM CELEBRIVM LIBER TERTIVS.

QVO NON SOLVM MVNDI POST-diluuium instauratio, & Noachi in Europam aduentus, & Coloniæ, verùm etiam Academiæ Italiæ & Siciliæ describuntur.

ITALIA.

Iudæi literas & omnes bonas artes primi inuenerũt.

QVanquam Græci se vetustissimos omnium hominum parentes, bonarumque literarum, & ingenuarum artium primos inuentores extitisse, per summam impudentiam temeritatemque affirmare ausi fuerunt: tamen apertè, ni fallar, à me est demonstratum, quòd à Iudæis ista fuerint profecta, qui & diuinarum, & humanarum rerum scientiam ante diluuiũ peruestigauerunt, duabusq; columnis inscriptam, ad posteros suos in nouo orbe transmiserunt. Quocirca ex veterum probatissimorum historicorum scriptis, & certissimis argumẽtis, ac probabilibus coniecturis, & tam locorum quàm gentium nominibus colligitur, in Italia, Germania, Gallia, Hispania, Anglia, veram religionem, literas, & sapientiæ studia fuisse, antequam in Græciam peruenirent, quodque hæc non à Græcis barbari, vt ipsi loquebantur, sed contra potiùs Græci à barbaris acceperint. Vetus enim opinio est, multis huc vsque deducta seculis & sapientissimorum

rum hominum, qui res à condito mundo gestas scripſerunt, perſcrutatiq́ue ſunt, ſtabilita conſenſu: quod Noachi poſteritas ea, ſicut à maioribus ſuis ante diluuium acceperat, in Europeam orbis noſtri partem introduxerit. Nec ſine grauiſsimis cauſis ab omnium rerum opifice, & collapſarum iuſtauratore, conſeruatoreque Deo factum eſſe vetuſtiſsimi ac præſtantiſtiſsimi auctores probãt, quod poſt vniuerſale duluuium, quo non modò homines, ſed bruta quoque ratione carentia extincta fuerunt, Noachus (qui ſolus cum vxore ſua, cum tribus filijs, eorumq́; vxoribus ſuperfuerat, in arca à Deo conſeruatus) in eam orbis partem, quæ nunc ab Italo Rege, qui agriculturã & leges eos docuit, Italia dicitur, auctore Spiritu ſancto, fuerit progreſſus. Cùm enim Dominus Deus veteris mundi Gygantes, & improbos homines, qui toties admoniti reſipiſcere nolebant, aquarum inundatione atque diluuio prorſus extinxiſſet, pro ſuo incredibili erga genus humanũ amore, Noacho, quòd vir iuſtus, & veræ antiquæ religionis cultor permanſerat, indulſit, vt is per ſuos filios atq; nepotes nouum orbem, qui idololatria & ſceleribus careret, iuſtauraret: Deinde vt eius peccati, quod Adamus & Eua primi parentes, per temerarium vetiti pomi contactum introduxerunt, verum medicum & ſaluatorem Chriſtum Ieſum procrearet. Quare ijs bene- *Gen. ca. 9.* dixit, vt multiplicarẽtur, & replerent vacuam terram. Vxores autem eorum, quod tũc ſem-

per ferè plures liberos procrearint, non solùm à doctißimis scriptoribus aſſeritur, sed humanæ etiam ratione omnino consentaneum eſt. Nam hoc ſeculo quando infinita hominum multitudo eſt, nullaque neceßitas (quam ipſa natura nunquam deſerit) hoc poſtulat, crebrò geminos naſci apparet. Quocirca breui tempore ſupra modum excreuerunt, vt non tantùm eam regionem qua primò ex arca egreßi ſunt,& Armenia fuiſſe creditur,quippe in cuius montibus Moſes arcam ſalutis reſediſſe poſt diluuium teſtatur, colere poſſent, ſed in remotiores etiam prouincias emigrare. Grauißimi certò auctores affirmant, quod Noachus ante mortem ſuã ſupra viginti quatuor millia virorum, præter mulieres & paruulos à filijs nepotibusq; procreatos viderit: immò quod totus orbis iterum fuerit habitatus. Vnde brutorũ animalium, quæ ſecum ad neceſſarios vſus ex Arminia adducturi erãt, multitudo & fœcunditas æſtimari poteſt. Noachus ergò totius mundi poſt diluuium iuſtaurator,& parens, ac veluti terreſtris quidam Deus filios nepoteſque ſuos cum religione bonas literas, quæ ad fulciendam gubernandam, ornandamque Rempublicam pertinebant, docuit. Nam quantopere bonę artes in Republica neceſſariæ ſint, veteres etiam philoſophi perſpexerunt, M. enim Cicero: O Philoſophia, inquit, vitæ dux, ô virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, quid non modo nos, ſed omnium hominum vita

Cicero 5. Tuſc.

vita sine te esse potuisset? Multas prætereà cæremonias, & varia externa signa, ipsis Noach* reliquit, quorum admonitu veram religionem, atque virtutes, proprer quas præ cæteris omnibus hominibus conseruati à Deo, tantisque beneficijs ornati essent, retinere cogerentur. Impios autem cultus, & Giganteos mores, atque scelera, ob quæ vniuersus terrarum orbis iusto Dei iudicio perijsset, cauerēt: nec eorum facta imitarentur, quorum exitum perhorrescerent. Eorum verò pleraque infra referemus, reliqua apud alios reperiuntur, & nimis longum esset hîc recensere. Atque hinc non solùm Dei bonitas in conseruandis pijs, & puniendis impijs iustitia perspicitur: sed Noachi quoque singularis prouidentia, & posterorum leuitas impudentiaq; apparet. Quoniam saluberrimas res tam rectè, tamque prudenter institutas, olim in grauissimam abusionem conuerterunt. Et hoc tempore homines quidam arrogantes, externa signa piè vtiliterque à maioribus nostris, pijssimis & sapientissimis viris Christianis, iam inde ab initio restitutæ per Iesum Christum veritatis introductas cæremonias, quibus homines literarū ignari, & rudis populus ad pietatem, virtutisque studium permoueretur, cōdemnant, eripiunt, peruertunt. Qua in re sicut veræ pietatis hostem diligenter imitantur, ita votis omnibus optandum esset, vt aliquando tandem miserabilē interitum eorum qui simile olim facere voluerunt, pro exemplo caperent, & à

tam nefario instituto abstinerent. Quanta enim omnium optimarũ rerum perturbatio fuerit consecuta ijs in locis, vbi omnis iustitiæ & pietatis imago ex oculis hominum sublata erat, vir bonus absque lachrymis recordari nõ potest. Postquam verò his rebus satis instructi apparebant, vt & virtutibus studere, & cõtrarijs vitijs, atque idololatria abstinere possent: tunc de ducendis per vniuersum orbẽ, qui diluuio perierat, colonijs, cogitare cœpit. Quẽ orbem tribus filijs suis ita distribuit, vt Semo Asiã, Chamo Africã, Iapeto Europam & aliquam Asiæ partem colendam, & rectè gubernandam, ex præcepto Dei attribueret. Singularum quoque regionum naturam, itinera, & pericula, Geometriç peritissimus vir, aperuit. Et tunc filios sanctè inuicem promittere voluit, ne quis alterius imperium vllo vnquam tempore inuaderet, Chanaan verò quia perfidus erat, & patris sui Chami impietatem exprimebat, Palæstinam Semo per vim ademit. Eam quia cedere Semo nolebat, Dominus Deus Abrahamo promisit, quòd ipse Chami posteros, Amorræum, Iebusæum, Hethæum, &c. esset eiecturus. Sicut per Mosen, & Iosue, cçterosq; Iudæorum magistratus, tandem factum esse, scriptura sacra testatur: & fidelissimi historici memoriæ prodiderunt. Vt terrç sanctç, Iudæis promissæ, vsurpatio, nõ spoliũ sit appellanda, sed sui iuris, quo iniustè per vim exuti erant, ex præcepto Dei vindicatio. Sunt qui vniuersum hominum genus in tres ordines

Noachus in tres partes mundũ distribuit.

Epipha. in Ancorato. Augu. ser. 105. de tẽpore, to. 10.

Huc forte allusit Dauid: Non in gladio suo possederunt terram, &c Psalm. 43.

ordines ab ipſo Noacho diuiſum fuiſſe aſſerant: in liberos, in milites, & in ſeruos, vel in ſacerdotes, equites, & plebem. Vndè verſus:

Tu ſupplex ora, tu protege, tuq́; labora.

Quod dum ſinguli curabant, tota reſpub. pulcherrimè adminiſtrabatur: contra verò facientes, vt ſuum quiſque officium negligeret, vſurparet alienum, grauiter Rempub. labefactârunt. Id Iſraeliticæ gentes exemplo Ioſephus & Egeſippus pulcherrimè declarãt. De præſenti ſeculo eleganter cecinit Horatius Flaccus:

Qui fit Mecænas, vt nemo quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors obiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuerſa ſequentes?

Quantoperè hinc Chriſtiana Reſpublica labefactetur, nemo eſt qui ignoret. Ipſi ergo Noachi filij, vt à patre præceptum erat, in ſuam quiſque prouinciam profecti, eam inſtaurare cœperunt, abductis ſecum ex Aſia brutis animalibus, quæ in vſus humanos à Deo creata & in arca conſeruata, iterumque multiplicata erant. Plurimos quidem homines, multaſque beſtias primis in ſedibus poſt ductas colonias ſemper permanſiſſe credo. Sed vtrũ ipſe Noachus ſingulas colonias per ordinem duxerit, an potiùs in prima ſede perdurarit, donec filij nepoteſque inuentas terras excolerent, ac tunc demum ſecutus fuerit, ſuum cuique iudicium permitto. Ego tam arduis, ſummaque in obſcuritatem latentibus

Quando Noachus in Italiã peruenerit.

latentibus de rebus, vbi ſcriptura ſacra & euidentes rationes deficiunt, ex nudis coniecturis ſtatuere non aſſueui. Illis qui ſtudium in his ponere voluerunt, vt ſummo labore aliquid certi eruerent, nec tamẽ id per omnia adſecuti ſunt, alicubi etiam fortè, propter maximã omnium propè rerum obſcuritatem, aberrauerunt à vero, gratias agere pro iſtis laboribus ſoleo, & condonare potiùs aliquid, quàm tanta verborum licentia (vt pleriſque moris eſt) perſtringere, crebrò etiam petulãter in mortuos incurrere. Quibuſdam celebribus hiſtoricis videtur, quod primas colonias ipſe Noachus duxerit, ac poſt annos decẽ in Scythiam reuerſus, nouas colonias ordinârit. Sed hæc quæſtio multum lucis inde acceptura erit, ſi conſtiterit, vtrum Diuus Petrus Apoſtolus IESV Chriſti, velut alter poſt horrendum idololatriæ diluuium Noachus, ex Iudæa (vbi vera arca, & vnica humani generis ſalus Chriſtus Ieſus natus, profeſſus, & mortuus eſt) in Italiam, primam Chriſtianorum coloniam duxerit: an potiùs cùm multi per Italiam Chriſtiani florerent, eccleſiaq́ue nonnihil conſtitiſſet, tandem cõtra Simonem Magum decertaturus, nouamq́ue eccleſiam confirmaturus, Romam venerit, de quo ſuo loco fuſius pertractabitur. Moſes ſcriptum reliquit, quod Noachus poſt diluuium 350. annos ſuperuixerit: iccirco ſatis hoc inter auctores conuenit, quod Colonias iterum iterumq́ue viſitârit, quid agerent, quantum promoue-

Gen. ca. 9.

mouerent, vtrum in vera religione, & priscis moribus perseuerarent, num malitia alicubi fraudibus diaboli irreperet. Sicut Petrus, Paulus, cæterique Apostoli in nouo Christiano orbe, post alterum diluuium recenter fundatas ecclesias sæpiùs confirmauerunt. Non minorem difficultatem habet, an ante temerariam Babylonicę turris ædificationem, & primæ linguæ, quæ hactenus vna apud omnes incorruptaque permanserat, confusionem, in Europam nostram vllæ colonię peruenerint: an hactenus Iapetus, Gomerusque in prima sede apud Noachum perdurârint, & solæ impij atque maledicti Chami progenies, duce Nembrodo, turrim extruxerit. Pro vtraque parte variæ probabiles coniecturæ adferri possunt, quas hîc nimis longum esset referre. Moses noster refert, quod cùm terra esset labij vnius, & sermonum eorundem, post diluuium profecti sint de Oriente in terram Sennaar, habitarintque ibi, & ciuitatem atq; turrim ædificare cœperint, cuius culmen pertingeret vsque in cælum, vt celebrarent nomen suum, antequam diuiderentur in vniuersam terram: ideoque Deus diuiserit linguam eorum, vt non intelligeret vnusquisque vocem proximi sui, atque sic diuiserit eos ex illo loco in vniuersam terram, vocatusq; sit iste locus Babel, quòd ibi confusum esset labium vniuersæ terræ. Hoc an vniuersaliter, de omnibus omnium Noachi filiorum eius temporis posteris intelligendnm sit, an particulariter,

Lucas in actis Apostolorum hoc describit.

Gen. cap. 11.

Iosephus 1. cap. 9.

Comestor ca. 38. hist. Genes. 7.

ter, de filijs Cham, equidem dubitatur. Moses indefinitè loqui videtur. Sibylla verò, cuius auctoritatem Iosephus & Commestor hac in re vsurpant, particularis enuntiationis signo definiuit, dum sic apud Iosephum Latinum loquitur. Cùm omnes homines vnius vocis essent, quidam turrim ædificauerũt excelsam, tanquam ascensuri per eam in cælum. Iam verò ex Iosepho cæterisque scriptoribus colligitur, quod Nimbrodus, quem tyrannidis & dominandi libido inuaserat, eos à cultu veri Dei abducere voluerit: ipsi verò quòd recentem adhuc diluuij memoriam retinerẽt, eius metu à Deo recedere non fuerint ausi, antequam Nymbrodus hoc ijs consilium suppeditaret, vt altissimam turrim extruerent, qua cõtra Deum, si iterum punire vellet, ab aqua tuti essent. Quocirca cùm grauius Dei quàm tyrannidis imperium ipsis videretur, manum operi admouerũt, quod ex stulta persuasione susceptum, adeò pernitiosum habuit exitũ.

Vide etiam pulchra quædam apud Philonem in lib. de Gigant. & li. de cõfus. linguarum.

Similiter homines impij diabolo seruire multò suauiùs arbitrantur, quàm Deo, voluptatibus & libidini operam dare malũt, quàm virtutibus & sanctimoniæ, non attendẽtes, quòd Deo seruire regnare est: & quod impij videantur quidem in bono ducere dies suos, sed in puncto ad infernum descendant, vt nec memoria eorum supersit in terra, nec vita in cælis: sed pro breui gaudio, & in certa voluptate, in sempiternum miris modis, iusto Dei iudicio,

Iob. 21.

cio, excrucientur. Beatus quoq; Chryſ. contra Dei voluntatem (quod etiam exitus declarauit) per nimiam ſuperbiam inſaniamque ædificaſſe affirmat. Et Iſidorus apud Gratianum Nimbrodum vocat oppreſſorẽ & extinctorem hominum, quos ad turrim ædificandam allexerit. Prætereà Moſes, quando hiſtoriam diluuij, primorumque hominum genus deſcribit, ſemper ferè filios Noachi appellat: ad turris verò ædificationem vbi ventum erat, filios Adami vocat: Deſcendit Dominus, vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabãt filij Adam. Fortaſſe indicaturus, quòd etſi à Noacho viro iuſto & bono deſcendiſſent, re tamen ipſa impij eſſent, & ſuperbiam leuitatemque Adami imitarẽtur. Quo fit, vt credere non poſsim, vel ipſum Noachum, quem Spiritus ſanctus gubernabat, vel filios ipſius Semum & Iapetum, primos Iudæorum ſimul & gentium parentes, ac ſacræ tunc eccleſiæ Dei columina, rei tam impiæ interfuiſſe arbitror, aut in Aſiam Europamque colonias iam antè duxiſſe puto. Venerabilis Beda: Linguarum, ait, diuerſitas exorta eſt in ædificatione turris, poſt diluuium. Priuſquàm enim ſuperbia turris illius in diuerſos ſignorũ ſonos humanam diuiſiſſet ſocietatẽ, vna omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa vocatur, qua Patriarchæ & Prophetę ſunt vſi, non ſolùm in ſermonibus ſuis, verùm etiã ſacris literis. Initio quidẽ quot gẽtes, tot linguę fuerũt, deinde

Homil. 30. in Geneſ.

Diſtinct. 6. cap. vlt.

Auguſtin. quoque libr. 16. ca. 4. de ciuit Dei. Nymbrod. tribuit.

Geneſ. ca. 11.

Beda in tractatu de linguis gẽtium.

Hebræa lingua omnium prima.

plures

plures gentes quam linguæ, quia ex vna lingua plures sunt Gentes exortæ. Tres sunt autem linguæ sacrę, Hebræa, Gręca, Latina, quæ toto orbe maximè excellunt, quibus & super crucē domini à Pilato fuit causa eius scripta. Vnde & propter obscuritatem scripturarum, harum trium linguarum cognitio necessaria est, vt ad alteram recurratur, si quam dubitationē nominis vel interpretationis sermo vnius linguæ attulerit. Græca inter cæteras gētium linguas clarior habetur, & Latinâ, & omnibus linguis sonantior est: eiusdemq; quintuplex varietas. Quarum prima Communis siue Mixta dicitur, quia omnes eà vtuntur: secunda Attica siue Atheniensis, qua vsi sunt omnes Græciæ auctores: tertia Dorica, quam habent Ægyptij & Syri, quarta Ionica, quinta Æolica. Latinas quoque linguas quatuor esse quidam dixerunt, Priscam, Latinam Romanā, & Mixtam. Prisca est, qua vetutissimi Italię sub Iano & Saturno sunt vsi, Latina, qua sub Latino & regibus Tusciæ, cæteri in Latio sunt locuti, ex qua 12. tabulæ fuerunt conscriptæ. Romana, quæ post reges exactos à populo Romano gesta est, quam Neuius, Plautus, Ennius, Virgilius, Cato, Cicero, &c. vsurparunt. Mixta, quæ latiùs propagato imperio, diuersisque hominibus in vrbem irruētibus, corrupta est. Omnem autem linguam aut audiendo quis potest tenere, aut legendo ex præceptore accippere. Hæc Beda. Putatque Deum ipsum prima illa lingua vsum, quando ad prophetas & patriarchas

chas locutus est: item quando Ioannes Baptista audiuit vocem de cælo: Hic est filius meus dilectus. Lingua verò ista prima, in 72. dispertita esse perhibetur, sicut 72. interpretes sacra biblia transtulerunt, & tandem Christus præter 12. Apostolos, 72. discipulos ad ministeriũ verbi elegit. Sed vt ad propositum reuertatur oratio: Annius Viterbiensis, diligens antiquitatis indagator, Noachum ante Babylonicam confusionem in Italiam peruenisse indicat. Quia inter diluuium & confusionem Babylonicam annos 131. intercidisse ait, anno autem 108. in Italiam venisse, & 92. annos in ea vixisse probat, etsi primis colonijs positis in Armeniam iterum fuerit profectus, ac tandem redierit, vt Nauclero etiam videtur. Sed de Semi progenie, vnde Iudæi & Saluator Christus prodierunt, de Chami (à quo vetus impietas, idololatria, tyrannis, ac prioris mundi scelera in nouum orbem ecclesiamque Dei profluxerunt) colonijs, nihil in præsens attinet dicere: verùm Iapeti, reliquarum gentium parentis, in Europam migrationem breuiter aperiam. Noachus itaque filijs suis benedicturus, quæque singulis euentura essent, linguam ipsius gubernante Spiritu sancto, prædicturus: Dilatet, inquit, Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaam seruus eius. Latitudo autem ista, vel ad latissimum maximumque eius imperium pertinebat, quod nõ modò terram latissimè occupauit, sed mare quoque ingressum ad insulas vsque; auctore

Hebraica lingua ipse Deus locutus fuit.

Gene. ca. 9.

Ambro. de Noac. c. 33. Ambrosio, procesſit: vel quod ipſius poſteritas nomen filij Dei Chriſti Ieſu, qui ex Semi Poſteris Iudęis aliquando oriturus erat, longè latéque propagatura eſſet: Romani enim tunc potiſsimæ orbis parti imperabant, quando Chriſtus in Iudæa de Spritu ſancto ex perpetua virgine Maria naſcebatur: eiuſque doctrinam per vniuerſum ferè mundum produxerunt, vt infrà fuſius aperietur Ex recentioribus aliqui opinantur, quod vetus illa primaq́; lingua, qua ante confuſionem Babylonicam animi ſui concepta exprimebant, non Hebręa lingua fuerit, vt Hieronymus, Auguſtinus, & reliqui ferè ſcriptores affirmant, ſed Cimmericam, atque adeo Germaniæ inferioris linguã extititiſſe, varijs cóiecturis & multis argumẽtis probare conãtur, quod ea huc ab ipſo Noachi filio Iapeto, vel ex Iapeti filio nepote Gomero, fuerit poſt diluuium introducta. Humani autem generis propagationẽ ſic deſcribunt, vt primæ coloniæ. quę tamen propria auctoritate, ſine præcepto Dei, & abſque optimi patris Noachi voluntate, ſi ex his quæ conſecuta ſunt æſtimare licet, emigrârit: ducẽ fuiſſe arbitrentur Nymbrodum. Qui cum in latiſsimos fertiliſsimosq́ue Babyloniæ campos perueniſſent, & multitudine hominũ atque potentia regnum ſatis confirmaſſe viderentur, eò ſuperbiæ & temeritatis venerint, vt turrim extruerent, qua ſe aduerſus iram Dei, ſi rurſus terram diluuio perdere vellet conſeruarent, obliti doctrinæ Noachi, qua eos inſtruxe-

Romani verò ex Iapeto prodierunt.

Ioannes Goropius in originibus Antuerpianis.

ſtruxerat, nec metuẽdum ampliùs diluuium, nec vllas humanas vires contra Deum valere. Quare ad perpetuam impij ſceleris memoriam Deus linguam quæ humanę ſocietatis vinculum erat, confuderit, & vnam qua populorum vnio cõtinebatur, in varias commutarit, Vt homo hominem non intellligeret. Hoc cum Noachus eiuſque filij, qui Babylonicæ turris ædificationi non interfuerant, viderẽt: redeunteſque indè non intelligerent, nihil citra Dei voluntatẽ faciendum, nec ſine diuino numine vſquam progrediendum illorum exemplo didicerint. Id enim ſatis & ipſos olim, & nos in præſens admonere poteſt, tam ipſos hominum cœtus, quàm ſtudia, & labores, qui temerè & ſine diuino fauore ſuſcipiũtur, Deo diſplicere, & malos ſemper exitus ſortiri. Putãt ergò quod Noachus colonias ducturus priùs conſecrârit, benedixeritue, & fauſta proſperaque precatus admonuerit, vt in vera religione, & pietate perſiſterent, & omnibus in rebus auſpicandis ſemper Deum, vt benigno ſuo numine aſpiraret, obſecrarent: vnde & coloni ipſi ſagæ, ac tandem ſacæ, id eſt, benedicti conſecratique fuerint appellati. Ac tandem ſicut Noachum in Europam ad Iapetum filium veniſſe affirmant, ita minimè abſurdum putant, ſi ante confuſionem Babylonicam quidam huc profecti dicantur: quippe cùm inter eam & diluuiũ anni plùs minùs cẽtũ triginta intercidèrint, quo tẽpore Iapetus, Gomerus,

Vndè balbanos malè loquentes, Germani Babelen Latini balbutire aiunt

quarumque familiarum principes, multos filios procreare, & plurima armenta potuerint. Sed his breuiter indicatis, quomodo Dominus Deus bonas artes semper in Ecclesia sua conseruari voluerit, & Noachus ad conseruãdam veram religionem recteque administrãdam rempublicam, & gubernandos hominũ mores, summoperè necessarias esse duxerit, ideoque in prouinciarum reginam Italiam, cæterasque Europei orbis partes vnà cum colonijs importarit, quantum videbitur, declarabo. Siue ergo ante confusionem Babylonicam, siue pòst, colonias duxerit Noachus, siue etiam statim ab initio Iapetum filium in Italiam perduxerit, post in Asiam reuersus, siue eum præmiserit: certum est, quòd in Italiam venerit, atque adeo vltimam senectutem trãsegerit, & bonarum artium scholam instituerit. Id enim antiquissima monumenta & præstantes veteres recentesque historię apertè declarant. Berosus Chaldæus memoriæ proditũ reliquit, quòd in Armenia circa mõtem Gordieum egressus ex arca Noachus, cùm eam prius regionem instaurasset, in Italiam transgressus sit. Quantę autem Berosus, doctissimus, & in primis religiosus sacerdos, historicus, auctoritatis semper fuerit, non apud Persas modò, qui illius historiam, si Methasteni credẽdum est, omnibus alijs præferunt, nec apud Græcos solùm, quorum doctissimi Athenienses publica eum statua in celeberrimo suo gymnasio honorârunt, sed apud Iudæos quoque & Christia-

Christianos orthodoxos Patres: ex Iosephi tam primo libro antiquitatum, quàm contra Appionem grammaticum, ex Diui Hieronymi commentarijs ad Danielem prophetam, ex Tertulliani Apologetico, cæterorúmq; auctorum scriptis apertè colligitur. Vbi antiquissimas secutus historias, verè de diluuio, de arca, Noachíque progenie, scripsisse affirmatur. Soli enim tunc sacerdotes auctoritate publica annales conscribebant, eorundemque scripta ijs de rebus, quas vel coràm geri viderant, vel ex probatis & publicis monimentis transtulerant, haud minoris auctoritatis erāt, quàm notariorum & secretariorum nostrorū publica instrumenta, & descripta, quæ vulgo transumpta vocantur. Nam publica custodia diligentissimè asseruabantur, vt controuersiæ, si quæ grauioribus de rebus existerent, ex ijs definirentur. Id quod ex primo libro Esdrę apertè colligitur, vbi controuersia de reparando Iudæorum templo ex publica bibliotheca desumptis libris, iudicata est. Eosdem annales atque historiam ipsi reges & supremi magistratus, quādo à publicis negotijs otium erat, frequenter legere, memoriamque temporum refricare solebant, & sic illis credere, vt nihil prorsus de veritate dubitarent, quod Historia Hester declarat. Cùm enim Mardochæus regi Assuero per Hester reginā insidias quorundam aperuisset, iussit rex, inquit scriptura capite secundo, vt in libro memoriali scriberetur, & pro vita sua aliquid repensaret

Plin. lib. 7. histor. naturalis, capite 37.

Idque ferè capite 12. repetitur.

ei:mandatumque est historijs & annalibus coram Rege.Capite autem sexto : Noctem illã duxit Rex insomnem,iussitque sibi afferri historias, & annales priorum temporum quæ cùm illo præsente legerentur, ventum est ad illum locum, vbi scriptum erat, quomodo nunciasset Mardochæus insidias Bagathan & Thares eunuchorum,Regem Assuerum iugulare cupientium, &c. Grauissimi prętereà auctores sunt, qui probant, quòd ipse Moses in historia sacra ab Adamo vsque ad Abrahamũ Chaldæorum historiam secutus sit. Verùm enim verò,etsi non mediocrem inter scriptores de illo Beroso, qui nunc circunfertur cótrouersiam esse scio,dum quidam non modo recipiũt, sed tuentur,etiam atque propugnãt, quidam verò grauissimis argumentis oppugnant, quibusdamque in locis à Iosepho discrepare ostendunt:ego tamen hìc fortasse locum habere existimo:

Medio tutissimus ibis,

Quia enim Berosus olim in omnium ferè gentium & doctorum hominum, sanctissimorumque patrum bibliothecis, tam frequens, maxima cum auctoritate & gloria, viuebat,vt ipsius testimonio cótra philosophos & paganos, qui sacram scripturam repudiabant,niterentur, superioribus, quãdo omnes passim bibliothecæ à viris studiosissimis excussæ fuerunt, nusquam tamen alius repertus est,nec verior adhu ,quod mihi quidem constare potuit productus: cur absurdum videtetur

retur id Beroſo (qui propter teſtimonium veritatis impiorum hominum grauiſsimum odium incurrerat) quod reliquorum ferè auctorum ſcripta pertulerunt, accidiſſe opinari? Nimirum quod in grauiſsima bonarum literarum, per temporis iniuriam, clade, ſic cum tineis & blattis pulueribusq; cartârit, vt propter infinita vulnera vix agnoſci poſſet, priſtinæ verò ſanitati reſtituere, niſi turpiſsimas cicatrices retineret, nemo hominum ſperare auderet. Sed tam ſquallidus & æger, poſtquã in eruditorum quorundam manus, quaſi poſt liminio redijſſet, illi aliter fortè atque prius erat diſpoſitum, additis quibuſdam vbi legere non poterant, prout ipſis ex hiſtoria in mẽtem veniebat, non paucis etiam quæ non occurrebant, prætermiſsis, multis adhuc cicatricibus deformem reſtituere voluerunt: labore ſuo alios inuitaturi, vt ipſi in feliciora tempora, ſi inciderent, de perfecta veri Beroſi ſanitate diligentiùs cogitarent. Nam magni Ariſtotelis libri, cùm olim diu ſub terra abſconſi iacuiſſent, à ſcriptoribus non bonis grauiſsimè corrupti fuerunt, vt auctor eſt Strabo. Multaque librarios plurimis in locis addidiſſe affirmat Syluius, quæ, ſi reuiuiſceret Ariſtoteles, ſua eſſe pernegaret. Scriptura etiam ſacra, veteris teſtamenti quanquam rectè per ſeptuaginta duos Iudæorum ſapientes tempore Eleazari Pontificis & Ptolomæi Philadelphi Ægyptiorum Regis, ex Hebræa lingua in Græcam, au-

Syluius in Aſia ſua, cap. 71.

Vide historiam Aristeæ de 70. interpretibus.

ctore spiritu sancto, vt alibi fortasse ex professo demonstrabo, traducta erat: multis tamen in locis corrupta fuisse traditur; propterea quòd pugione perfossa fuerit, vt quędam verba non nisi de coniectura legi possent. Quàm integrè & fideliter aliorum quorundam auctorum scripta nuper prodierint, quotidieq; reuiuiscant, longum hîc esset recensere. Erasmus in Diuo Hieronymo restituendo plus se laboris insumpsisse refert, (de fidelitate aliorum iudicium esto) quàm ipse Hieronymus in scribendo insumpserit. Verùm ne longius aberret oratio, à me statim recitatus Berosi locus, extra controuersiam est: quippe cùm is vero Beroso, partim ab ipso Iosepho, partim ab alijs præstantissimis viris asscribatur, veræque historię, & certissimis monimentis, atque traditionibus egregie consentiat. Porrò multi quidem scriptores Latini de Prima ætate, & Hethrurię Ianigenarum disciplina pulcherrima quædam memoriæ prodiderunt, quorú libri etsi cum pluribus alijs doctissimorum hominum cómentarijs, vnde perfectam multarum abstrusarum rerum cognitioné, si superessent, haberemus, interciderunt. Plinio tamen, Solino, Catoni, cæterisque scriptoribus Romanis egregiè perspecti fuerunt. Quorum postremus Cato (quem grauissimum auctorem vocat Cicero, perfectam verissimamque Italiæ descriptionem reliquisse, testatur Iulius Solinus) aduersus Græcorum mendacia Italiæ originem, antiquitatem, auctoritatemque

Io. Lod. Viues de corrupt. disciplin.

Ioseph. li. 1. contra Appionem, Naucleros generat. 19.

Cic. libr. 1. Tusc. quæstionum. Soli. polihist. cap. 8.

temque affirmaturus: Italiæ, inquit, splendidissima origo est, tum tempore, tum origine gétis: cœpit enim aureo seculo, sub principib⁹ Dijs, Iano, Camese, Saturno, gente Phœnica & saga, quæ post inundationem terrarum prima per orbem colonias misit. Saga quoniam sacerdos & Pontifex dicitur, pulchrè Noacho conuenit: is enim primus post diluuium, vt Moses narrat, Domino Deo gratias acturus sacrificauit, & filios suos sacrificiorum rationem docuit, coloniasque ducturus prius consecrauit, & benedixit, vt supra est demonstratum. *Gene. cap. 8.* Eundem Noachum ob agriculturam & inuentionem vini, quod Iain Hebræis vocatur, Ianum atque Saturnum appellârunt. *Gene. cap. 9.* Etsi quidam Iani nomen non tam Noacho, quàm Iapeto, Gomeróue conuenire arbitrantur, quem grata posteritas non externo & Hebręo nomine à vino vocârit, sed patrio & Latino ab eundo, proficiscendo, ducendoq; colonias Ianum appellarit, quãdo Noachum ob necessariæ ad humani generis cõseruationem agriculturæ, saluberrimique vini inuentioné, Saturnum nominarat. Sed vtraque ratione, & Catonis sententia, & propositum hoc meum apertè confirmatur. Prætereà, sicut veteres scriptores Scythicam gentem omnium antiquissimam extitisse, primasque colonias duxisse asseuerant; ita Beatus Epiphanius vetus & grauis auctor, eam generationem, quę à diluuio vsque ad turris Babylonicæ confusioné sine vlla hæresi in vna religione permansit, *Lib. 1. contra hæreses.*

 Scy-

Scytiſmum appellat. Diſertiſsimus ille Chriſtianorum Cicero, Lactantius, Firmianus, quę de aureo ſeculo ſub Iano, & Saturno à veteribus referuntur, non pro fictione poetica, ſed pro vero habenda affirmat, quando regnante iuſtitia, vnus verus Deus per Italiam colebatur, nondum falſorum deorum cultibus inſtitutis. Quod enim idololatria & hęreſes, pacem & tranquillitatem publicam perturbent, virtutes & honeſtatem euertant, turpiſsimam barbariem, grauiſsimamque omnium rerum perturbationem ſecum afferant, ſacris profaniſque literis, & certiſsima rerum magiſtra experientia docetur. Ipſe etiam Lactantius apertè confirmat, quòd regnante vera religione, nec diſſenſiones, nec bella inter homines, nec inimicitiæ, aut odia extiterint: contrà verò hac ſublata, boni & mali ſcientiam perdiderint, communitas vitæ interciderit, direptumque ſit fœdus ſocietatis humanæ, ac

Li. 5. c. 5. diuinarũ inſtit.

Tum belli rabies, & amor ſucceſsit habendi.

Vtinam hoc noſtri principes, dum plus ſatis labe factata Reſpublica extremam ruinam minatur, aliquando tandem perſpicerẽt. Minimè igitur dubitandum eſt, quin Lactantius tanto tempore in veterum philoſophorum & hiſtoricorum ſcriptis, Sybillinis verſibus, & literis ſacris ad miraculnm vſque verſatus, exploratè cognitum habuerit, quomodo Noachus, eiuſdemque filius Iapetus Italiam tranſgreſſus ſit. Ad hæc, Diuus Hieronymus, quem propter incredibilem variarum rerum atque lingua-

linguarum peritiam, maximamque pietatem, & singularem in peruestigandis singularum rerum naturis diligentiam, velut terrestre quoddam sapientæ domicilium, admiror, hic inquam auctor est, quod Noachi ex Iapeto filio posteritas, vniuersam Europam repleuerit, nomina tam locis quã gentibus relinqués, quorum non pauca mutata sint, plurima quoque ad suam ætatem permanserint. Nam duodecim antiquissimarum vrbium Italiæ, quas duodecim Lucumones siue principes Coloniarum condiderunt, diu ante linguam latinam, auctore Annio, impositã fuẽre. Porrò illa regio, vbi habitasse creduntur, Vaticana à posteris fuit appellata, quasi Vagicana dicas, qnòd ibi Ianus velut in cunis natam, primumque vagientem Italiam acceperint. Eamque Deum, penes quem vocis humanę initia fuisse putabant, Vaticanum vocarunt: quoniam pueri statim vt nati atque in lucem ęditi sunt, eam primùm vocem sonent, quæ prima in Vaticano sylliba est. Hinc quoque Vmbriæ nomen permansit, ab imbribus desumptum, cuius coloni Vmbri dicebantur, quod ab his originẽ ducerẽt, qui ab imbribus diluuij seruati superuixerãt, eaque loca primi restituerant. Vndè Plinius: Vmbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur, quos Vmbrios à græcis putant dictos, quod inundatione terrarum imbribus superfuissent. Idque à Iulio Solino, Iouiano Pontano, cæterisque recentioribus historicis confirmatur. Non desunt

Gelli. li. 16. cap. 17.

Plin. libr. 3. cap. 4.

Solin. poli histor. cap. 8.

Pontan. l. 5. de Ferdinando. 1.

deſunt tamen, qui nõ à primis auctoribus hoc nomen iſtam regionem accepiſſe arbitrantur, ſed à ſingulari priuilegio ei fuiſſe impoſitum: quaſi reliquis vniuerſi orbis terrarum partibus diluuio oppreſsis, hæc ſola tunc fuerit libera, nec quicquam ab aqua detrimenti acceperit. Sed ea opinio, ſcripturæ ſacræ, & omnium hiſtoricorum ſententię repugnat, qui vno ore diluuium illud vniuerſale fuiſſe probant. Etſi hoc mihi minimè abſurdum videretur, ſi à Gomero Noachi ex Iapeto filio nepote Gomeri ſiue Combri, ac tandem Vmbri, Cimbrique, appellati diceretur. Leander enim Albertus eam Italiæ partem à Gomero Comeram appellatam ſcribit: quodque is poſt diluuium ibi regnàrit, antiquiſsimum chronicorũ librũ qui vetuſtiſsimas Italiæ origenes cõtineat, teſtari ait: deque Noachi poſt diluuium in Italiam aduentu, & colonijs, minimè dubitat. Idem recentiores ſcriptores, Nauclerus, Annius, Lazius, Irenicus, Functius, Munſterus, Poſtellus, &c. probant. Doctiſsimus ille M. Podianus quia totam hanc rem ex antiquiſsimis Italiæ annalibus atque chronicis, vt ipſe teſtatur, collegit, eius verba breuiter adſcribenda putaui: Noa, quem antiquitas Ianum vocauit, poſt vniuerſale diluuium in Italiam profectus eſt, & leuam Tyberis in greſſus, colonijs duodecim, ſiue pagis, hoc ſitu, qui Vmbria vocatur, poſitis. Vicum deinde in his collibus ædificauit ex tugurijs vt illorum temporum ferebat ratio, nomine indito Turrenę

Gen. 6. & 7

In erudita ſua deſcriptione Italiæ.

Auguſta-

Auguftalis, fiue principalis. Statuitque vt ad huc certum nouæ lunæ diem huc ad fe,tanquam caput & Regem, fingularum coloniarum lucumones fiue præfides accederent, &c. Méftrua verò ifta Comitia propterea Noachus mihi introduxiffe videtur, vt progrefsionem coloniarum intelligeret : & controuerfiæ, fi quæ inter eos exifterent, maturè fopirentur, ac fi quid vir Dei ex Spiritu fanĉto de cõftituenda & gubernanda Republica,de Religione, deque nouis colonijs ducendis, mandare vellet, Lucumones perciperent. Vt hactenùs in Ecclefia Chrifti concilia & fynodi celebrantur.

Idem in fragmentis Catonis docetur.

Noachus ergo humani generis iuftaurator & parens, quia rerum & diuinarum & humanarum peritifsimus erat, ex influentia cœleftium corporum,naturaque fyderum, atque adeò ex Spiritu fanĉto ,maximum aliquando & diuturnum in Italia totius orbis terrarum imperium fore, vetus Propheta cognofcebat: iccircò inftaurata Afia hanc Europæ nobilifsimam prouinciam authore Spiritu fanĉto, coluit, ornauitq; Omninò enim verifimile eft, quod Dominus Deus eá prouinciam fingulariter curare,& honorare voluerit,quę vifibili huic templo fuo,vniuerfoque orbi imperatura, & veram promifsi filij fui Chrifti Iefu doĉtrinam per totum mundum propagatura erat, atque fapientiæ & religionis arcem retétura. Quapropter Plinius terrarum omnium & gentium parentem vocat Italiam numine deûm

Poftellus fcribit clarifsimam ftellam Italiæ influere, quam Noach. optimè norit.

Lib. 3. hist. natur. cap. 5. deum electam, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusq; molliret, & humanitatem homini daret. Et Strabo *Li. 6. Geograph.* ad reliquis prouincijs imperandum, natam esse Italiam scribit. Ac Leander omnes nationes religione & scientia illustrasse Italiam refert.

Quod autem certa harum rerum historia posterioribus temporibus in tanta obscuritate atque obliuione iacuerit, tres potissimùm causæ pepererũt. Quarum prima est, quòd varijs atq; diuersis nominibus, ob præstitorum beneficiorum memoriam, multarumque optimarum rerum inuentionem, atque doctrinam, Noachum & vxorem eius appellârunt. Secunda, quòd Græci in laudes suas effusissimum hominum genus, auctore Catone, in his obscurandis, & omnium rerum origines sibi vendicandis, nimiam licentiam vsurpârint, vt per eloquentię vires, fabulis veritatem obscurarent, & mendacia imperitioribus obtruderent. Tertia, quoniam variæ mutationes, & grauissimæ bellorum clades, tam homines, quàm libros, veritatisque memoriam, aboleuerunt, Etsi tam necessaria res à Deo semper cõseruata, & per doctissimos viros nuper summo studio, ad incomparabile literarum præsidium, atque necessarios Reipublicæ Christianæ vsus, restituta est, & per me nonnihil fortassis, ex vetutissimis monumentis, ac priscis auctorib⁹ illustrata. Porrò 12. Lucumones ad imitationem 12. signorum cælestium, Noachus

achus in Italiam introduxit. Sicut Israeli, siue Iacob Patriarchæ 12. filios non sine magno mysterio, Deus fuit elargitus, Et Moses vniuersam Iudęorum Rempublicam in 12. tribus diuisit. Et Christus ipse 12. Apostolos Ecclesię suę præfecit, quos aliquando super 12. sedes ait sessuros, iudicaturosque 12. tribus Israel. Totidem Noachus colonias duxit. Nec tamē vi aut armis, sed nouarum coloniarum misione hoc eorum imperium propagatum est. Nam multiplicato hominum numero, cùm eos angustię illorum locorum capere nequirent, tū adolescentes vel misi à parentib. vel sua sponte, quādo rerum penuria cogebat, ad quærendas nouas sedes huc atque illuc dispersi, omnes insulas, & orbem totum repleuerunt. Vnde Antiochus historicus aliorum hominum cōditores vocat Italos. Verùm Chamus in Africa & Aegypto falsam & impiam doctrinam prioris ante diluuium orbis, euomuit, ac paulatīm in Italiam progressus, eam ibi quoque tradere incipiebat: tunc Noachus publicum Vetuloniæ Gymnasium erexisse creditur, vbi diuina & humana iura disciplina morum, artes mathematicæ, & sacrificiorum, cultusque diuini rationes traderentur. Vt vera religione & sapientia imbuti, contra hæreses Chami, & falsas malorum hominum superstitiones, quas aliquando exorituras esse præuidebat, satis muniti atque confirmati essent. Nec ipse solùm ea publicè ibi professus est, verumetiam ne aliquando perirent, certis quibusdam libris

Blondus & Postellus in Hetruria.

Lactan. li. 2. cap. 14.

Marrius Syracus. de situ Siciliæ.

Lactant. l. 2. cap. 14.

Noach. in Italia Academiā erexit.

Oratione de Aruspicum respon. libris comprehendit, vt rectè M. Cicero dixerit: Mitto illam veterem ab ipsis dijs immortalibus, vt fama est, Ethruriæ datam disciplinam. Aruspicinorum quoque & ritualium Etruscorum librorum meminit. Idem fortasse indicare voluit Lactantius, quando scribit, quòd Dominus Deus, cùm numerus hominum increscere cœpisset, ne fraudibus diaboli corrumperentur, angelos miserit ad tutelam cultumque generis humani. Nam quòd statim ab initio angeli hominibus custodes à Deo attributi fuerint, tantum virum perspexisse credo. *Li. 1. de diuinat.* *Li. 2. ca. 15.*

Vetulonium hoc in Italia primum bonarum artium Gymnasium fuit, vnde ductis paulatim ex Ethruria colonijs, & multiplicato Sagarum Vmbrorumque genere, cum religione, ipsas quoque artes, vt Noachus ante diluuium à suis maioribus, & ipsi post diluuium à Noacho patre didicerant, in sua quisque loca perduxit. Vt rectè apud Myrsilum ipsi Romani fateantur, Hethruscos esse omnium Italiæ populorum antiquissimos, & aureo seculo natos, à quibus ipsi aras, ritus, diuinationes, & disciplinas acceperint. Hinc enim totam Italiam à Noachi posteris Physicæ, Astronomiæ, cæterarumque artium doctrina, Theologia, & religione fuisse repletam, varijs argumentis Annius comprobauit. Totamque Italiã ab Hethruscis siue Thyrrenis, Thyrreniam olim fuisse appellatam, scribit Iouianus Pontanus. His enim in artibus Etrurij post *De bello Pelasgico cap. 17.* *Libr. 6. de Ferdi. 1. rege Neapo.*

mortem

mortem Noachi sic elaborârunt, vt vniuersus mundus eorum sapiétiam admiraretur: Ideoque à Græcis φιλοθέχναι, auctore Rhodogino, vocabantur. Alij quoque populi eos, crebrò, difficilioribus in rebus consulebant, vt apud Plinium cæterosque scriptores videre est. Ac Senatus populusque Romanus eos in vrbem euocabat, si propter prodigiorum & portentorum apparitionem, grauiora Reipublicæ tempora imminerent: Maiores nostri, inquit Cicero, portentorum explanationes Hetruscorum disciplina contineri putauerût. Et quibusdam interiectis: Si examen apum ludis in scenam venisset, Aruspices acciendos ex Hetruria putaremus.

Li.6.lect. antiquar.

De Aruspicum respon.

Refert Gellius, quod propter statuam Horatij Coclitis de cælo tactam Aruspices fuerint ex Hetruria acciti, qui cum inimico & hostili in Populum Romanum (omnia subiugare volentis) animo essent, infideliter & malè responderint: deque perfidia confessi, pœnas dederint. Quando versus hic scitè factus, cantatusque esse pueris, vrbe tota fertur:

Lib.4.noctiũ Attic. cap.5.

Blondus li. 8.Ro.triũphãtis.Volater.li.5. Geograph.

Malum consilium consultori pessimum est.

Quanquam enim Romani filios in Hetruriam propter bonarum artium studia mittebant, vt olim in Græciam miserunt: grauioribus tamen in rebus, pauca sine Hetruscorum cõsilio suscipere audebãt: quippè qui in prognosticationibus, & interpretationibus fulgurum atque portentorum prestantissimi & habebantur, & erant. Proptereaq; lege cautùm

Cic.l. 2. de legibus. erat apud Romanos:prodigia & portenta ad Euthruscos & Aruspices, si senatus iusserit, *Cic l. 1. de diuinat.* deferunto. Ac senatus, quã diu florebat imperium, decreuit, vt de principum filijs sex singulis Ethruriȩ populis in disciplinã traderentur, ne ars tanta ob tenuitatem hominũ, à religionis auctoritate abduceretur ad mercedẽ & quæstũ. Quocirca Ethrurij in vetustissimis annalibus suis contineri aiũt, maiores suos nõ modò optimarum rerum scientiam in Italiã importasse, verumetiam nomina cæteris populis indidisse. Ille enim ab ipso Noacho quasi per manus eas recepisse leguntur: Græcorũque philosophiæ & fabulis (nam & hæ in Italiam paulatim peruenerunt) longè præponebant. Vt eorũ exemplo Romanis quoq; persuadere conaretur Cato, Græcorum literis vt abstinerẽt. Proptereà quòd Gręci per incredibilem arrogantiam omnium gentium historias peruertere, & antiquissimam doctrinam abolere conabantur, quo faciliùs se omnium hominum parentes & primos literarum atq; artium inuentores extitisse, persuaderẽt. Eaque de causa Romanis, qui nimiũ eorum Philosophia delectari videbantur, peculiarem librum scripsisse putatur de Originibus rerum. Quo etiam pertinet illud Poetæ:

Quod Romani ab Hetrurijs cæremonias aliaque multa acceperint, refert Volaterranus.

Plin. l. 29 cap. 1.

Iuuenal. satyr. 6.

Omnia Græcè
Cùm sit turpe magis nostris nescire latinè.

Pro Archia & li. 2. ac finib. Cato tamen Vticensis vnum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cy-

pria legatione Romam aduexit: professus se eo facto plurimum senatui populoque Romano contulisse, quamuis proauus eius sæpissimè sensuisset, Græcos vrbe pellendos, inquit Iulius Solinus Polihist. cap. septimo. Iccirco M Tullius Italiam plenam fuisse Græcarum artium & disciplinarum scribit. Ipse tamen, cęterique prudentiores Romani veterem Latinorum doctrinam, quę & verior & antiquior erat, Græcorum philosophiæ, fabulis poetarum corruptæ, meritò præposuerunt. Meum, inquit Cicero, iudicium semper fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapiētiùs quàm gręcos, aut accepta ab illis fecisse meliora, quę quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. Nam mores & instituta vitæ, resque domesticas ac familiares nos profectò & meliùs tuemur & lautiùs, rem verò publicam nostri maiores certè melioribns temperauerunt & institutis & legibus. Iam quæ tanta grauitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in vllis fuit, vt sit cum maioribus nostris comparanda? Quid per Deum immortalem verius, quid pulchrius, quid denique ad eam causam, de qua nunc agitur accómodatius, à viro Philosopho, & Rom. antiquitatis peritissimo, dici potuisset? Quid enim hoc aliud est dicere, quàm Ianigenas Italiæ, atque adeò totius humani generis post diluuiū primos instauratores, reliquis gentibus & literas, & leges, & disciplinam morum, atque Rei- *Li. 1. Tusc. quæstion.*

publ.gubernandæ rationem,quæ græcis vocatur,denique religionem,& virtutes cómunicasse? Rursus ab alijs humana industria reperta,aut repudiasse,aut fecisse meliora:hoc est,ad maiorum suorum doctrinam sic correxisse,vt reformata & quasi castrata appareret. Hac verò in re tantum se laborasse scribit Cicero, vt omnes præclaræ & graues sententiæ Latinis literis haberentur,& lingua Latina iam non inops, sed multò locupletior per ipsum esset,quàm greca: &ne verborum quidem copia græcis latini cederent. Magnificum, Romanisque hominibus gloriosum esse existimans,si grecis de philosophia libris nó egerét. Quare Plin.de ipsius laudibus loquens:Salue, inquit, primus omniũ parés patriæ appellate, primus in tota triumphum, linguæq; lauream merite,& facundie latinarum literarũ parens: atque vt dictator Cæsar hostis quondam tuus de te scripsit omniũ triumphorum lauream adepte maiorem, quantò plus est ingenij Romani terminos in tantum promouisse, quàm imperij. Nam is Latinorum doctrinas à se illustratas quantum Grecis prætulerit,lib.1.de diuinatione ingenuè fatetur:Sed quid ego,inquit græcorum? nescio quomodo magis me nostra delectant. Et libro primo de oratore: Hominum nostrorum prudentiam cæteris hominibus,& maximè græcis antepono,Porrò reliquis argumentis, vestigijs,& coniecturis,quibus Noachi nostri in Italiam aduentus, schola,& professio, à vetustissimis & grauissimis

Lib. 1. de finib. bono. & malor.

Li.2.de diuinat.

Li.7.hist. cap.30.

ſimis ſcriptoribus cõprobatur, accedit, quod Pythagoras, Samius (qui græcorum philoſophiam primus in Italiã intuliſſe legitur, proptereaque eius ſectatores Italici vocantur) ex Ægypto & Perſia reuerſus, atque interiori omnium ferè gentium literatura, ad miraculum vſque imbutus, in Italiam tamen proficiſci voluerit: antiquiſsima veriſsimaq; Ianigenarum, vti ex multis argumentis apparet, doctrina permotus. Quæ cùm ipſi præ cæteris omnibns probaretur (veritas enim ſeipſam facilè commendat, ſi hominem, ſuę familiaritate dignetur) hic permanere, & diſcere quæ ignorabat, & quæ ipſe alibi cognouerat iteeum docere, ſtudiaq; ſua cum ijs cõmunicare auebat. Id quod vel aureæ eius ſentẽtiæ declarant: quæ profectò magna ex parte ſic affectæ ſunt, vt à Noacho, vel ſacrarum legum auctore Moſe aut ſapientiſsimo illo Salomone, prolatæ magis, quàm ſapientiſsimi alioqui hominis ingenio excogitatæ videantur, vt enim tantarum rerum perfectam ſciẽtiam hominis, præſertim impij animus aſſequatur per ſeſe, fieri id quidem non poteſt. Quare Ioſephus lib. I. contra Appionem: Pythagoras inquit Samius, cùm ſit antiquus quidem ætate, ſapientia verò diuina pietate philoſoi hos omnes excellens, non ſolùm quæ noſtra ſunt agnouiſſe manifeſtum eſt, ſed etiam imitatus ea ex multis apparet: dicitur enim quia verè ille vir, multas Iudæorum leges in ſuam tranſtulerit philoſophiam. Vnde & veteres eum

Laert. in vita. Val lib. 8.

propter tantam doctrinæ & morum consonátiam, ex Iudæis ortum arbitrabantur. Diuus enim Ambrosius in epistola quadam ad Irenæum: Pythagoricum ait mandatum in aliquorũ scriptis prædicari inuenimus, quo ille discipulos suos communem atque visitatam populo prohibuerit, ingredi viam. Sed hoc vnde assumpserit non est incognitum, nam cùm ex populo Iudæorum, vt plerique arbitrantur, genus duxerit, ex eius disciplina deriuauit etiam magisterij præcepta: meritoque magnus apud philosophos habitus, æqualem, vt aiũt, vix reperit. Legerat itaque in Exodo, Mosi diuino præceptum esse oraculo: Solue calciamenta pedum tuorum. Rursus sermone secundo in Psalmum centesimum decimum octauum: Laudãdus certè in eo est, quod priùs vult loquenda cognoscere, quam proferre quæ sentiat antequã loqui discat, timens ne multiloquio peccatum cõtrahat. Vndè puto & Pythagoram illum philosophum imitatorẽ iuuenis, huius Prophetici instituisse sectã, vt discipuli sui quinquennio non loquẽtes tanto silentio loqui discerẽt. Cùm præsertim & Dauid superioris ætatis quã Pythagoram fuisse non dubium sit, qui ait: custodiã vias meas, vt non delinquam in lingua mea, posui ori meo custodiam, &c. Eusebius etiam Cæsariensis celeberrimus scriptor, & historicus græcus, in sermone ad conuentum sanctorum: Pythagoras, ait, Mosis sapientiam sequutus, tantopere propter temperantiam celebris

Lib. 1. epistola 6.

est

eſt factus, vt téperatiſsimo quoq; Platoni cõtinentiã ſuam tãquam exemplar conſtituerit. Varia quidem hac de re apud beatum Auguſtinum, Diuum Hieronymum, Clementé Alexandrinum, reliquoſque ſcriptores diſſerũtur, quę in re tam perſpicua, & lõgum, & ſuperuacuum eſſet recenſere. Ad hęc, Numa religioſus ille & pius Romanorum Rex, Pythagoreus fuiſſe, veteris hiſtoriæ ſcriptoribus affirmatur. Nõ quod cũ Pythagora, qui Tarquinio ſuperbo Romę regnãte in Italiã veniſſe legitur commercium ſtudiorum habere potuerit, ſed cùm eius ſaluberrimę doctrinę, quã à Ianigenis Etrurijs, ſiue Hebręis hauſerat, aliũ inuentorem reperire, & tam procul retrò reſpicere nequirent, Pythagorę viro doctiſsimo aſſcripſerunt. Id quod Cicero li 4 Tuſcul. quæſtoinum his verbis teſtatur: Quin etiam arbitror propter Pythagoreorum admirationé Numã quoq; Regé Pythagoreũ à poſteris exiſtimatum. Nam cum Pythagoræ diſciplinam & inſtituta cognoſceré , regisq; eius æquitatem & ſapientiam à maioribus accepiſſent, ætates autem & tempora ignorarẽt, propter vetuſtaté, eum qui ſapiẽtia excelleret, Pythagoræ auditoré fuiſſe crediderunt. Vel ſaltem vt maioré Numę legibus auctoritaté cõpararẽt. Nam tãta Pythagoræ auctoritas erat, vt quiſquis doctrinã ſuam imperitioribus cõmendare conaretur, Pythagoricum ſe eſſe affirmaret. Vnde Cicero in Vatinium: Volo mihi reſpondeas, qui te Pytagoricũ ſoles dicere & hominis doctiſsimi

Quare Numa cum antè Pythagoram vixerit, Pythagoreus appellatur.
Cic 1. Tuſc. & 4.
Gell l. 17. cap. 21.

ctißimi nomen tuis immanibus & barbaris moribus prętendere. Libro autem primo Tusculanarum quæstionum sic Pythagoreorum nomen in Italia viguisse ait, vt nulli præterea docti viderentur. Quocirca clarißimi aliarũ

Lib.8.c.8. gentium Philosophi earum doctrinarum gra-
Fab.l.1.c. tia in Italiam proficiscebantur, vt de Platone
vltimo. refert Valerius, Quem Cicero non modò in
Primo Tusc. Italiã venisse scribit, verùm Pythagorea om-
cul. & lib. nia didicisse & de animorum immortalitate
5. defin. Pythagoræ sententiam probasse & confirmasse affirmat. Primus enim Græcorum immortalitatem animorum asseruisse dicitur Pythagoras, etsi de corpore in corpus transire (verã Ianigenarum, vnde procul dubio id didicit,

Rhodogi- sententiam non rectè assecutus) putabat. Py-
nus lib.19. thagoras primam Ianigenarũ doctrinam ar-
cap.7. gumentis confirmauit, cùm hactenus simpliciter doceretur. Diuus noster Hieronymus contra Ruffinum: Plato, inquit, sentiens multum suæ doctrinæ deesse, venit ad magnam Græciam, ibiq; ab Archita Tarentino & Timæo Locrensi Pythagorę doctrina eruditus, elegantiam & leporem Socratis cum huius miscuit disciplinis, quæ omnia nomine commutato Origenes in suos libros περὶ ἀρχῶν trãstulisse conuincitur. In quo ergò erraui, si A-

Plin.l.34. dolescens dixi me ea putasse in Apostolis, quæ
cap.6. in Pythagora & Platone legeram? Vndè apertè colligitur, quòd Pythagoras veram Ianigenarum doctrinam didicerit in Italia. Idcircò eum veteres ipsi quoque Socrati prætulerunt,

quem

quem omnium hominum ſapientiſsimum ipſe Apollo iudicârat. Multique non filios modò, ſed vxores quoque, Pythagoræ, diuiniori philoſopho, erudiendas cæleſti doctrina tradebant, quæ Pythagoricę dictæ fuerunt, quòd Pythagoram in Italia cum Dijs verſatum crederent. Ipſe enim Pythagoras in conſilio Deorum ſe aliquando fuiſſe aiebat. Etſi poſterioribus temporibus tam Ianigenarum, quàm Pythagoreorũ diſciplina non tantùm corrupta eſt, verùm etiam intermiſſa & neglecta, cùm diu in Italia Siciliaque floruiſſet, vt indicat M. Cicero in libro de Vniuerſitate, & libro primo Tuſculanarum quæſtionum. Verùm quæ Pythagoræ doctrina, qui mores, & quæ ratio inſtitutionis fuerit, etſi apud Ciceronem, Laertium, Gellium, Strabonem, cęterosque ſcriptores copiosè & grauiter memoriæ proditũ eſt, vt ea repetere ſuperuacaneum eſſe videatur, præcipuas tamen & verè aureas ſententias, quas D. Hieronymus χρυσα παραγγέλταμα appellat, breuiter aſſcribendas putaui. Nam & ſuprà earum mentio facta eſt, & huic loco egregiè conueniunt, vtilemque hoc tempore doctrinam continent.

Laertius

Alexander Sardus libr. 5. cap. 15.

Etſi Ioſephus contra Appionem ſcribens ait, ipſius Pythagoræ nulla ſcripta extare.

Li. 1. contra Appionem.

AVREAE SENTENTIAE PYTHAGORA, quæ ſparſim apud auctores leguntur.

IMmortales Deos, vt leges iubét, honora. Cùm veneris in templú adora, nec aliquid aliud interim quod ad victum pertineat, aut dicas aut facias. Nudus auté pedibus ſacrifica & adora. Iuſiurandum cole. Beatos Heroes terreſtreſq; dæmones venerare. Quæ lege inſtituta ſunt ſerua. Honora parentes & propinquos, ex alijs autem hominibus illum tibi amicum fac, qui ſit virtute præſtantior. Ne amicum exigui erroris cauſa aduerſum tibi reddas, feras quoad poſsis, poteſtas autem iuxta neceſsitatem habitat. Abſtine primò à ventre, deinde ſumno, luxuriaque & ira. Nihil turpe committas neq; coram te, neque tecum Maximè omnium verere teipſum. Iuſtitiam exerce verbo & opere, & conſueſce nihil ſine ratione facere. Pecuniam in tempore cumulare, & rurſus cùm res poſtulat erogare diſcito. Quæ aduerſa contingunt, ſine perturbatione feras. Multi varijque ſermones partim boni, partim mali circumferuntur, quibus ne mouearis: Nemo te aut agendo aut dicendo ad id inducat, quod tibi non ſit melius. Quæ ignoraueris ne facias, ſed quantum neceſſe eſt diſce. Sanitatem corporis ne neglexeris, ſed menſuram cibo, potui, & exercitationibus adhibe, puroque & ſine delicijs cibo aſſueſce. Illa quæ inuidiam concitant deuita, & fortunæ bona ne præter opor-

oportunitatem effundas, neque sis illiberalis, mediocritas verò in omnibus rebus semper optima est. Scito morté omnibus fato esse institutã. Exi ad opus cum Dijs voueris, & antè opus diligenter cõsidera ne quid temerè agas, miseri quippe hominis est, aliquid dicere vel agere temerè. Ne facias ea quæ possint aliquãdo te afficere pœnitentia. Recto iudicio considera singula: & optimam deinde sententiam tibi velut aurigam præpone. Ne te prius molli somno tradideris, quam diurna opera ter mente, reuolueris, quid egi, qua transiui, quid rerum agendarum prætermisi, & si turpe quid egisse te deprehenderis, te ipsum crucia: sin bona, tibi gratulare. His obseruatis, discipulos suos cognituros pollicebatur Deorũ immortalium, mortaliumq; hominum conditioné. Pietatem verò & religionem tum maximè in animis versari dicebat, cùm rebus diuinis homines operam darent,

Pythagoræ quædam symbola.

QVoniam secretiora Philosophiæ mysteria nequaquàm in vulgus proferenda arbitrabatur: idcirco symbolis quibusdam, vt eruditiores, & sano iudicio viri, ea cum fructu & citra periculum aliquod perciperent, tegere solebat. Quæ etsi prima, quod aiunt fronte, superstitiosa videntur & redicula: tamen si quis rectè introspiciat, & alegoriam eruat, intelliget non parum veræ sapientiæ Hebrææ in illis contineri, nihilq́ue

aliud

aliud esse, quàm rectè viuendi præcepta. Qualia sunt hæc: Populares vias fuge, & per diuerticula vade. Ab eo quod nigram caudam habet, abstine, terrestrium enim deorum est. Flantibus ventis Echon adora. Ignem gladio ne fodito: Cor ne vores. Arctum annulum ne gestato. Viro qui pondus eleuat auxiliare, nō tamen cum eo deponas qui deponit. De rebus diuinis, absque lumine loquaris. De dijs rebusque diuinis, nil tam mirabile dicitur, quod nō debeas credere. In calceos dextrum præmitte pedem, in lauacrum verò sinistrum. Animalia recuruis vnguibus ne nutrias. In via ne scindito. Dei figuram ne insculpas annulo. Iuxta sacrificium ne inscindas vngues, vbi verò incideris pessunda. Fabis abstine. Hirundinem domi ne recipias. Cibum in patellam ne immittas. Panem ne frangito, at sal apponito. Ne sacrificato sine farina. Ne libaueris Dijs ex vitibus non amputatis, adoraturus verò sedeas. Dijs superis impari, inferis autem pari numero sacrificandum est. Fugare quidem omni studio decet, ferro & igni morbum à corpore, à victu luxum, & ignorantiā ab animo, domo discordiā, seditionā à ciuitatibus, ab omnibus deniq; intemperantiam. Alij post Hermippū volunt, quod Pythagoras per imposturam Diuinitatis opinionem collegerit. Subterraneam quippe domum fecerat, matrique mandauit, vt quicquid interim accideret diligenter conscriberet: Anno latuit in ista domo Pythagoras, ex qua tunc squalidus macieq; confectus

Diog. in vita Tholos. l. 17. cap. 7. de re pub.

tectus aſcendit, aduocataque concione, ab inferis ſe redire dixit, & quæ iſto anno acciderāt recitauit, vt aliquid in ſe diuini latere patefaceret.

Poſtremò, clariſſ. ille iuriſconſultus Saba-
ellus, Clementina 1. de magiſtris, ſemper iam
inde ab initio literarum ſtudia in Italia extitiſſe affirmat: etſi ab eo tempore quo Romani imperauerunt maximè floruerint. Grauiſſimi prætereà viri affirmant, quòd de veteri vtiliſsima iucundiſsimaq; doctrina, quæ olim
ante Pythagoræ & Platonis aduentū in Italia Iouianus
fuit intelligēda ſint, quæ de Sireneo cātu, quo Pontanus.
& attrahebantur ex remotiſsimis locis homines, & præter nauigātes detinebātur, veteres Poetæ fabulati fuerunt. Arbitrantur quoque à Parthenope Syrenea virgine denominatam Parthenopem vrbem, quòd eo loco ipſa ſepulta fuerit. Etſi illa ciuitas poſtquàm & ædificijs, & opulentia, frequentiaque hominum excreuerat, Neapolis appellata ſit. Ordines Burgundię in ea oratione qua Carolo IX. Gallorum regi perſuadere conantur, ſine grauiſſima totius regni perturbatione fieri non poſſe, vt libertate cōceſſa hęreticis, catholica religio deſeratur, apertum huic rei ferunt teſtimonium, dùm ſic loquūtur: Conuentus triū ordinum Burgundiæ, & Fiſci tui procurator Rex Chriſtianiſsime rogant, vt in bonam partem accipias zelum quem habent ad vnam ſuam conſeruandam legem, & tuam, qui es vnus Rex eorum: congruenter Dei præcepto,

cuius

cuius ſpiritus apud Hieremiam prophetam proponit Iſraelitis exemplum populi inſularum Cethim, (qui quidem ſunt Itali) qui à tempore Noe quem Ianum vocāt, nunquam ſuā mutârūt religionē. Ad hæc poſterioribus tēporibus plurima retinuerūt Romani à priſcis Ianigenis, quæ certiſsimū huic rei præbēt argumentum. Nam & pileo quem Noachus ad perpetuam diluuij, quo puniti impij, conſeruatique boni erant, memoriam inſtituiſſe reperitur, eorum pontifices vtebantur: & manu mittendi ſerui pileum ſumebant, in ſignum libertatis & ſpectatæ virtutis. Poſt victorias quoque Dijs gratias & ſacrificia offerebant, morboque liberati, ſacrificabant, vt Noachus poſt diluuium extructo altari obtulit Deo holocauſta. Taliaq; infinita ex veteri illa Noachi doctrina retinuerunt, quæ ſuo loco annotabuntur.

Alexander Sardus lib. 3. cap. 16.

Geneſ. 8.

Symmachus vrbis præfectus aiebat, retinendos antiquos ritus Deorum, repudiadamque nouam religionem Chriſtianorū: ſancti patres reſpondebant, minimè nouam eſſe Chriſtianam religionem, ſed antiquiſsimam, Prudentius enim:

Prudent. li. 1. contra Symmach.

Extat in antiquis exemplum nobile libris,
Iam tunc diluuij ſub tempore, vel prius, vnū
Inſeruiſſe Deo gentem, quæ prima recenteis
Incoluit terras, vacuoque habitauit in orbe.
Vnde genus ducit, noſtræ porrecta propago
Stirpis, & indigenæ pietatis iura reformat.

Quan-

Quanquam ergò hac doctrina abundabat Italia, eaque tandem in ipsam vrbem Romam permanârat, tamen cæterorum græcorum philosophia, præsertim Romani, etiam delectabantur, eiusdemque percipiendæ gratia, cùm à vera Noachi sapientia longiùs aberrare cœpissent, in ipsam Græciam proficiscebantur,& maximis sumptibus pueros suos mittebant. Vnde Plinius in epistola quadam ad Tacitum: Vehementer vestra,qui patres estis interest, liberos vestros hic potissimum discere. Vbi enim aut iucundiùs morantur quàm in patria, & sub oculis suorum parentum? aut minori sumptu educantur quàm domi? aut natale solum ab infantia amare & frequentare consuescunt? Et propterea Blondus hoc paulatim abrogatum esse probat. Nã Græcorum mores tunc prorsus encruati & perditi erant,ipsaque studia propter frequentes bellorum clades ferè interierant: Roma verò & artibus, & imperio, & doctissimis hominibus abundabat, vt illis artibus quæ nunc domi tradebantur, optimorum iuuenum mores,& præstantissima ingenia, leuiter periclitari non esset necesse. Præsertim cùm meliores pauci, corruptiores autem plurimi in patriam redirent. Latinus verò Rex & linguam Italorum & literas, auctore Eutropio, correxit: vnde etiam nomen retinuerunt, vt Latini dicerentur. Quoniam ergò & Hebræorum, doctrina, & Græcorum philosophia, omnes denique libera-

Lib 8 Roma triũph.

liberales artes, & humaniora ſtudia cum imperio in Italiam peruenerant: eaque propter cæli temperiem, vt Iulius Solinus auctor eſt, & locorum ſalubritatem, aprica collium, opaca nemorum, innoxios ſaltus, vitium, olearumque prouentus, tot amœnos lacus, & aſsiduam nouarum vrbium gratiam, atque clarũ decus veterũ oppidorũ, cõmodiſsima lectiſsimaq; Muſarum ſedes eſſe videretur: plurimas florentiſsimas bonarum artium ſcholas, atq; vniuerſitates accepit, Maximorum pontificũ, inuictiſsimorum Imperatorum, & clariſsimorum principum, atq; Rerumpublicarum pietate & munificentia extructas, fundatasq;, vt optimorum ſtudiorum mater & parens, communiſque omnium literatorum hominum patria, altrix, & euectrix, merito appellari videatur, ipſo ſitu bonarum artium præſtantia, ingeniorum claritatibus, & breuiter quibus vita carere non poteſt, auctore Plinio, pulcherrima, ditiſsimaque. Quarum Academiarum præcipuas hoc loco, quantum ex doctiſsimorum virorum ſcriptis colligere potui, deſcribam, eruditionibus Italis perfectius aliquid, & fortaſsis etiam verius, eo quod propius ea intuentur, ſcribendi occaſionem præbiturus. Quod & ipſorum gloria atque eruditione dignum erit, ſi bonis literis patrocinari, & patriæ ſplendorem in omnem terram diffundere voluerint, & omnibus bonis gratiſsimum futurum.

Lib. 3. ca. 6.

Roma-

Romana Academia.

QVia Romani bonas literas vtroque & pacis & bellorum tempore in primis necessarias esse, atque potentissimos reges illarum præsidio fœliciter rempublicam gubernare, grauissimaque sæpè bella dexterrimè conficere, & propter earum studia Etrurios mirabiliter florere, ac per totum mundum prædicari videbant: ipsi quoque cum vniuersi terrarum orbis imperium animo concepissent, earum curam suscipere voluerunt. Quamquam enim longo tempore politiori literatura caruerunt Romani: attamen quantum rerum cognitioni tribuerint, veterum scriptorum monumenta declarant: atque vel ex eo intelligi facilè potest, quod illam ex Ethruria disciplinam, quæ improborum hominum audacia iam deprauata, & græcorum superstitionibus corrupta erat, atque in augurijs solùm & monstris interpretandis, extisque inspiciendis posita, summo in honone habebant. Cũque Pythagorę doctrina per Italiam floreret, eam quoque prę cęteris omnibus rebus in vrbem, auctore Cicerone, auidissimè inferebãt. Postquam ergo Philosophia Deo auctore Romam immigrauit, non nobilitas solùm eius cupiditate exarsit, verumetiã multitudo magnoperè admirata est. Eamque præstantissima natura, & maximo ingenio viri, à paruis initijs ad summam amplitudinem perduxerunt. Quod Africani illius, qui Carthaginem Numantiamq́ue deleuit, Lelij item qui Sapiẽs *Li. 4. Tusicul. quæst.*

cognominabatur, Sceuolę, Bruti & Ciceronis eloquentiæ parētes, vt alios innumeros omittam, exempla teſtantur. Qui gloriam imperij Romani doctrinæ præſtantiſsimis muneribus ſupra modum illuſtrauerūt. Populus verò cùm eius vtiliſsimi ſtudij, ipſarumq́ue artium fructū perſpicere inciperet, paucos vel Reipublicę, vel militiæ præfeciſſe legitur, qui non eſſent earum doctrina perpoliti. Neque ipſi tantùm in vrbe ciues ampliſsima laudis ornamenta, quod Philoſophiæ excellētes eſſent, plebis conſenſu conſequebantur: ſed externi quoque eruditionis commendatione in ciuitatem aſſcribebãtur. Florente enim Republica, inquit Blōdus, literis omnibus honor maximus fuit: nihil v; in ea vrbe maius, nihil optabilius literis & doctrina extitit. Quod Ciceronē permouiſſe credo, quādo vt nihil in vniuerſa rerum natura mundo, ſic in terris nihil Roma melius, nihil præſtantius eſſe affirmat. Arcem deniq; Regum & Nationum exterarū, lumē gentium, domiciliumq́; imperij vocat. Quę, auctore Plinio, plures in quocunq́; genere eximios tulit, quàm cęterę terrę. Nec aliundè plura maioraque virtutum & doctrinæ exempla extitiſſe ait Fabius.

L.3. de natura deor.

Prop. Syl.

Li.7.c.30.

Li.12.c.2.

De Theologia Romanorum.

ETſi diuinarum humanarumq́ue rerū ſciētiam, veram religionem, & ſyncerum vnius Dei viui cultum, Noachum ſiue Ianum in Italiā intuliſſe, & filios ſuos his tam viua voce, quàm ſcriptus libris aduerſus omnē errorem,

rem satis instruxisse, suprà est demonstratum: paulatim tamē eius posteri, suasore diabolo, à paterna pietate, religione, & moribus longissimè aberrauerunt. Vt nimirùm pro vero Deo, quem pater Noachus docuerat, externa quædam idola venerarentur, & propter falsam persuasionem colerent, qualemcunque tamen veræ Theologiæ vmbram retinentes. Solet enim veritatis hostis diabolus virtutem ipsam non statim prorsus extirpare, sed vitijs & sceleribus quibusdam sic obruere, atque turpitudini honestatis formam induere, vt simillima veris falsa euadant: eoque faciliùs in animos hominum, quibus alioqui semina quædam insunt veritatis, & cognitionis Dei à natura, influant. Cumque ea magis homines imperitos fallant vitia, quæ virtutem videntur imitari: hinc factum est, vt semel conceptæ superstitioni non crederent solùm, sed ita quoque pertinaciter inhærerent, vt à prudentioribus sese ab ea reuocari non paterentur. Cùm ergò paternæ pietatis obliti, hosti suo diabolio sese gubernandos tradidissent, is verum cultum, soli Deo debitum, in se transferre conatus est. Et quod Domino Deo gratissimum, hominibusque salutare, atque necessarium esse videbat, id in totum abolere, vel saltem profanare, & in grauissimam abusionem peruertere studebat. *Lact. li. 2.* Maligni enim spiritus teste Firmiano, Lactan- *cap. 17.* tio, quia diuinitatem frustr[illegible]ffectatam aliter consequi non poterant, falsò ab hominibus

Dij haberi,& coli deſiderabant. Iccircò varijs fraudibus vſi, aſciſcebant ſibi nomina potentiſsimorum regum, ſub quorum titulis honores ſibi diuinos vendicarent. Et erroribus in hominum animos immiſſis, à veri Dei notione auerterent. Hac enim fraude diabolum iã inde ab initio tam idolorum cultores, quàm hæreticos miſerè decepiſſe, Tertullianus vetus & grauis ſcriptor, in libro de præſcriptionibus hęreticorum pulcherrimè demonſtrat: Diabolus inquit, cuius ſunt partes inuertendi veritatem, ipſas quoque res diuinorum ſacramentorum in idolorum myſterijs emulatur. Tingit & ipſe quoſdam vtique credentes & fideles ſuos, expiationem de lauacro repromittit, et ſi adhuc meminit mythræ, ſignat illic in fronte milites ſuos, celebrat & panis oblationem, & imaginem reſurrectionis inducit, & ſub gladio redimit coronam. Quid quod & ſummum Pontificem in vnius nuptijs ſtatuit? Habet quoque virgines, & continentes. Cæterum ſi Numæ Pompilij ſuperſtitiones euoluamus, ſi ſacerdotalia officia & priuilegia, ſi ſacrificantium miniſteria, inſtrumenta, & vaſa ſacrificiorum, ac piaculorum & votorum curioſitatem, cõſideremus, nonne manifeſtè diabolus moroſitatem illam Iudææ imitatus eſt? Qui ergò ipſas res, de quibus ſacramenta Chriſti adminiſtrantur, tam æmulanter affectauit exprimere in negotijs idolatriæ, vtique & idem, & eodem ingenio geſtijt, & potuit inſtrumenta quoque diuinarum rerum, & ſan-

ctorum

ctorum Christianorum sensum de sensibus, verba de verbis, parabolas de parabolis prophanæ & æmulæ fidei attentare. Et deò neq; à diabolo immissa esse spiritalia nequitiæ, ex quibus etiá hæreses veniût, dubitare quis debeat: neq; ab idololatria distare hæreses, cùm & auctoris eiusdem & operis sint, cuius & idololatria, &c. Huc pertinet illud Sapientis capite 14. Benedictum est lignum, per quod fit iustitia. Per manus autem quod fit Idolum maledictum est, & ipsum, & qui fecit illud, quia ille quidem operatus est, illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est. Similiter autem odio sunt Deo, impius & impietas eius. Etenim quod factum est, cum illo qui fecit, tormenta patietur, propter hoc & in Idolis nationum non erit respectus, quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Initium enim fornicationis est exquisitio Idolorum, & ad inuentio illorum corruptio vitæ est. Neque enim erant ab initio, neq; erunt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum, hęc adinuenit in orbē terrarum, & ideo breuis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, rapti cito sibi filij, fecit imaginem, & illum qui túc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colore cœpit, & constituit inter seruos suos sacra, & sacrificia. Deinde interueniente tempore, conualescente antiqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyranno-

rannorum imperio colebantut figmenta. Et hos quos in palam homines honorare nō poterant, propter hoc quod longe essent, è longinqua figura eorum allata, euidentem imaginem Regis quem honorare volebant, fecerunt, vt illum qui abierat tanquam præsentē colerent sua sollicitudine.

Prouexit autem ad horum culturam, & hos qui ignorabant, artificis eximia diligentia. Ille enim, volens plus placere illi qui se assumpsit, elaborauit arte sua, vt similitudinē in melius figuraret. Multitudo autem hominū abducta per speciem operis, eum qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æstimauerunt. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio: quoniam aut effectui, aut Regibus deseruientes homines, in communicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. Et nō suffecerat errasse eos circa Dei sapientiam: sed & in magno viuentes inscitiæ bello, tot & tam magna mala pacem appellant.

Hac ergo fraude diabolus contra eos vsus est. Vtinam ipsi talem in vera religione constantiam re magis quam verbis obseruassent, qualem Cotta Pontifex & philosophus apud Ciceronem se in paganismo obseruaturū ait, lib. 3. de natura Deorum: Ego sacra, cæremonias, & religionem, quam à Maioribus accepi, defendam, semperque defendi, nec ex ea vllius vnquam oratio aut docti aut indocti mouebit.

Et idem Cicero 6. Verrina de Siculis: Deos patrios,

patrios, quos à Maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter & retinendos arbitrantur. Primo igitur inuestigabo præcipuorũ, & quæ vtilem doctrinam continent sacrorum, quoad eius fieri poterit rationem: deinde quomodo cum Iudæorum religione & legibus consentiant: postremo, quemadmodum sublato errore, ad veram nostram Christianam religionem affecta sint, breuiter aperiam. Præsertim cùm veteres ante legem Patriarchæ eandem fidem, eandemq; propemodum religionem habuerint, quam abrogata lege Christiani obseruant. Lactantius etiam libro septimo diuinarũ institutionum, ca.22. affirmat, quòd philosophi ac poetæ, etsi veritatis arcana (eò quod non rectè intelligerent) turpiter corruperint, magna tamen ex parte cum prophetis consentiant. Et Clemens Alexandrinus probat, quòd Numa rex plurimorum sacrorum apud Romanos auctor, Mosen ferè imitatus sit. Moses enim latis legib⁹ id Iudæis suis præcepit, quod veteres ante legem scriptam Ianigenæ & sancti patres per Italiam, cæterasque mundi partes spōtè fecerāt: ex eodemq; fonte Noachi & Mosis doctrina manauit. Quanquã Numa eam deprauabat, & onerosissimis superstitionibus, vt Tertullianus loquitur, Romanos onerabat. En verò & fusiùs hoc loco & accuratiùs explicare decreui, propterea, quod hæc eorum Theologia, ritus, & cæremoniç, à veteribus ante Christianismum Romanis, in alias quoque prouincias dispersæ &

propagatæ ſunt. Ne hæc eadem in earum deſcriptione ſæpiùs repetere cogar.

De Iano.

Cic. li. 1. de nat deorũ. Marlia. li. 4. cap. 8. Pōponius Letus cap. 1. de ſacerdotijs Romanorum.

QVia veteres principem in ſacrificando Ianum eſſe voluerunt, quem primum in Italia cultum Deorum demonſtraſſe credebant, iccircò nos ab eodem hanc tractationem nō incommodè ordiemur. De Iano ergò variæ apud ſcriptores ſententiæ reperiuntur. Dum alij Ianum regem Epirotarum fuiſſe opinantur, cuius auxilio & conſilijs cùm Romani hoſtes ſuperaſſent, templũ ei extruexerint, quod Ianiculum vocaretur, ſtatuamque bifrontem poſuerint, vt ab vna parte viri, ab altera mulieres adorarēt. Alij neſcio quem Ianum finxerunt, quem propter animarum rerum inuentionem, maximaque beneficia diuinis honoribus afficere, & adorare cœperint. Verioris hiſtoriȩ peritis viris minimè dubium eſt, quin illorum Ianus, Noachus noſter fuerit, vel ſaltem Noachi filius Iapetus, nepóſue Gomerus. Nec enim obſcurum eſt, quin illum Ianum vocârint, quem primum Italiæ parentem extitiſſe arbitrabantur, quique primus terram illam colendam, habitandamque aperuiſſet, & omnium rerum benè gerendarum ianuam, hoc eſt, rationem demonſtraſſet, diuinumque cultum, & liberales artes ipſis tradidiſſet. Ianũ enim Marlianus lib. 4. cap. 1. rerum omnium Ianuam & principium fuiſſe creditum ſcribit. Vnde & domorum tranſitus ianuæ appellantur, inquit ca. 8. Quod vel claues quam illi affingeban-

fingebantur declarabant. Is verò an Noachus ipse fuerit, an ipsius filius Iapetus, etsi hactenùs affirmare non possum, ipsorũ tamen nominũ, quæ Iano tribuebantur, vera ratio imprimis Noacho cõuenit. Nam is demum primus omnium hominum parens, pacisq; inter Deum & nouum orbem auctor, bonarum artium, & religionis, agriculturæ, & vini repertor, post diluuiũ fuit. Primus Italiam aperuit ipse, vel saltẽ Iapeto filio, nepotiue Gomero præcepit, vti eã præ cæteris orbis partibus instaurarent. Iã verò cui rectius bifrõtis nomẽ cõpeteret, quàm ipsi Noacho? quippe qui vtriusque, ante & post diluuiũ, orbis certissimam rationem sciebat, duorumque mundorum historiam nõrat, & tanquàm verus atque antiquissimus pater de thesauro sapiẽtiæ suæ tam noua quàm vetera depromebat, tam diuinarum quàm humanarum rerum peritissimus, ac vtrumque tam agros colere, quàm rempublicam administrare docuit. Quod ipsi etiam Itali perspexisse videntur, quando perpetuam memoriã ad posteros transmissuri, nummum fecerunt, in cuius altera parte bifrons caput, in altera nauis cerneretur. Indicantes venisse Ianum naui ex Asia in Italiam, & vtriusq; orbis partis verum patrem & Imperatorem existere. Idque longè apertiùs ex quadrifrontis nomine colligitur. Quod nemini veriùs applicari potest, quàm Noacho: qui non Asiam & Europam tantum, sed reliquas etiam mundi partes, totumque terrarum orbem instaurauit,

Ianus quare bifrons.

Qualem se vidisse gloriatur Goropius.

Ianus quadrifrons.

gubernauit & rexit. Ac illud imperium quod Iapetus filius latiſsimè tandē propagauit, Noachus pater non modò cœpit, ſed optimis etiā legibus & artibus, & vera religione firmauit. Quanquā tēporis, rerum, memoriæq; edacis, lapſu, quod Iapeto Gomeroq; primis Italiæ colonis, pręcipuè verò Noacho tribuēdū erat, longè poſterioribus hominibus, qui vel ſcientia, vel rerū geſtarū inuentarumq; magnitudine præſtantes, fuerant, aſſcripſerunt, & ſuperſtitionibus atq; idololatria peruerterūt. Quare 2. Synodus Turonēſis Iano ſacrificare prohibuit. Porrò ab agricultura, & ſaluberrimi vini inuentione Noachū Saturnū appellârūt, ſub cuius imperio aurea ſecula fuiſſe legūtur. Mortuo igitur Noacho diuinos honores impenderunt, & longiùs, vt fit, in cōcepto errore progreſsi, varia ſacra inſtituerūt, ac relicto vero Deo, quem ſolùm colendum & adorandū eſſe Noachus varijs argumētis, & externis ſignis docuerat, idola ſibi fabricare cœperūt, impiaque ſacraficia vſurpare. Primùm in oriente adoratū quidam opinantur Semū filium Noachi, quem alterum à Noacho Dei martyrem vocāt, quòd innumeras cædes, crudilitates, & nefandas libidines filiorum & nepotum ſuorum videre oportuerit. Quod verò tam leuiter Noachi noſtri poſteritas à vera religione ad idololatriam, & turpiſsimos errores prolapſa ſit, variæ apud veteres ſcriptores cauſæ redduntur. Sunt enim qui Chamo filio Noachi tribuant: Quod is prioris mundi hæreſes

Saturnus.

Henric. Erphordius.

Euſebius in Chronicis.

Idololatriæ origo.

Chamus etiam in arca malus erat c. quātumlibet, 47. diſtinct.

reſes & turpitudinem, in poſteriorem poſt diluuium orbem intulerit: vel ſaltē à patre maledictus, odio & furore quodam antè receſſerit, quā in vera religione confirmaretur. Propiereaque falſam religionem pro vera ſiue per malitiam, ſiue per ignorantiam introduxerit, quā alij à ſtirpe ſanctæ radicis, vt Lactantius loquitur, auulſi, probare, nouoſque mores & inſtituta pro arbitrio condere maluerunt. Atq; hic malorū omnium fons & origo fuit. Nam cum Deus naturam hominis ſic fabricare voluerat, vt duarum in primis rerum cupidus & appetens eſſet, ſapientiæ nimirum & religionis iccircò falli & errare contigit, quòd aut religionem ſuſciperent, omiſſa ſapientia, aut ſapientiæ ſoli ſtuderent omiſſa religione: cùm alterum ſine altero vix poſsit eſſe verum: Ceciderunt ergò ad multiplices religiones, ſed ideò falſas, quia ſapientiā relinquebant quam illos docere poterat, deos multos eſſe nō poſſe: ſtudebant ſapiētię, ſed ideò falſę, quia religionē ſummi Dei omiſerant, qui eos ad veri ſcientiā poterat erudire. Sic homines tam olim quàm in præſens, qui alterutrū ſuſcipiunt, vitam deuiam, maximiſq; erroribus plenam ſequuntur: quoniam in his duobus inſeparabiliter connexis, & officium hominis, & veritas incluſa eſt. Prę ſertim hi, qui ſacras literas non rectè perceperunt, vt quemadmodū vera ſapientia & religio à perfidis hominibus corrupta & deprauata ſit, cognoſcere poſſent. Alij hęc omnia religionis & pietatis oſori, atq; acerri-

Lactant. lib. 2. inſtitut.
Rhodoginus lib. 22. lectionum antiquarum.
Lactant l. 3. cap. 11.
Idem lib. 3. cap. 16.
Idem lib. 2. c. 15. 16. 17.

acerrimo humani generis hosti diabolo, asscribere maluerunt. Is enim postquàm à dei ministerio,& cultu per superbiam desciuerat, hominibus immortalitatem & supremã beatitudinem, quam ipse sua nequitia perdiderat, inuidere,&in eandem impietatem, damnationemque eos præcipitare modis omnibus studebat. Hi ergò contaminati & perditi spiritus, per omnem terram vagantes,& solatium perditionis suæ, perdendis homibus, vt ante diluuium fecerant, quærentes, omnia insidijs, erroribus & fraudibus replebant. Adhærebant singulis hominibus, & omnes hostiatim domos occupabant, geniorum nomen quo faciliùs illaquiarent assumentes. Et quoniam spiritus tenues incomprehensibilesque sunt, insinuabant se corporibus eorum, qui ipsis parebant, ac occultè in visceribus operti, valetudinem viciabant, morbos ciebant, somnijsque animos terrebant, & mentes quatiebant furoribus, vt eos cogerent ad ipsorum auxilia currere, prodesseque putarentur, quando nocere desinerent. Hac fraude vagi & incœsti spiritus vsi turbârunt omnia, & tenebras hominũ ingenio & sensibus offundentes, miscuerunt falsa cum veris, & per maximam, quam perfidè induxerant, similitudinem faciebant, vt vera esse crederentur, & grauissimis in rebus hominum credulitatem illuderent. Extructis simulacris se insinuabant, & quorum illa nomina erant, quasi personas aliquas sibi induebant: veritatemque mentitis nomibus inuolutam

lutam ex oculis hominem auferebant,ne Deum,nec dominum suum cognoscerent. Omnibus sacrificijs præsentes se occultabant in templis,& prodigia frequenter ædebant,quibus obstupefacti homines fidem commodarent diuinatis & numinis.M.Cicero,itaque & in nostro,inquit,populo,& in cæteris, Deorũ cultus,religionumque sanctitates existunt indies maiores, quod præsentiam sæpè Diui suam declarent. In oraculis quoque suæ nequitia non deerant, vt victorias, opes, imperia, omnia denique prospera & aduersa ipsos largiri persuaderent.Nam cùm dispositiones Dei præsentirent,interponebant se in his rebus,vt quęcunque Deus faciebat, ipsi facere viderẽtur.Ideoque si populo vel vrbi alicui,secundũ Dei statutum,boni quid impenderet,se id facturos vel prodigijs,vel somnijs,vel oraculis, pollicebantur, si sibi templa deuouerentur, nouæ imagines consecrarentur,mactarenturque greges hostiarum.Quoties autem pericula & euersiones ex certis argumentis deprehendebant,se tunc profitebantur iratos,ac si hoc pœnitentia homines auerterent, videri volebant id placati auertisse:si vitare nõ possent, quin à Deo punirentur,id fraudulenter agebant,vt propter illorum contemptum accidisse crederetur.Vt tali impostura notitiam & cultum veri Dei inueterarent, sibi verò apud homines auctoritatem compararent, & cum in cælo ab Angelis dorari non possent,id ab hominibus in terra quæsiuerunt,vt auctor

Li.3. de natura deor.

est

est Rupertus Tuitiensis, libro 2. de Victoria verbi Dei, capite sexto. Huc accedit eorũ abominanda crudelitas, qui nobilitate generis, diuitijs, imperio, à Deo præ cęteris iccirco exornati erant, vt tanquam Dei magistratus in vera religione populum retinerent: sed hisce fraudibus à diabolo seducti, à vero vnius Dei cultu ad errores & idololatriam metu atque supplicijs pertrahebant. Id quod nostris periculosissimis temporibus, grauissima tam propriæ, quã subditorum suorum salutis iactura, à quibusdã principibus fieri videmus. Qui eo ipso Nymbrodi primi tyranni, & idololatriæ auctoris, filios, sectatoresue se esse demõstrãt. Nymbrod enim Cimbris Germanisque à surripiendo pane vocatur, quod subiectis imperio suo populis, quos non aliter quàm filios passere, in véro Dei cultu, ac syncera religione conseruare debebant, tam corporalem quã spiritualem cibum eripiant. Vel contra Christi & Ecclesię catholicę morem atque præcepta sumere cogunt. Hęc eò fusiùs & altius repetere placuit, vt rudiores intelligerent, quibus fraudibus, quáue perfidia impietas & superstitio in orbẽ terrarum irrepserit, & quàm diabolus obsideat, quamque in omne flagitiorũ genus facilè pręcipitare possit eos, qui semel à veritate & orthodoxa fide abducti, ipsius tyrannidi colla submiserunt. Et ampliùs mirari desinant, quomodo fieri possit, vt hominis figuram gerentes, contra veram religionem, contra ius & omnem rationem, contra legitimum

mum magiſtratum, contraque Deum ipſum repugnare in animum inducant ſuum. Quia enim illi maiorum ſuorum veriſsimam doctrinam,& legem Dei, & teſtimonia illa, quæ ſemper ipſis reliquit Deus,negligebant, diabolo & improbæ Chami poſteritati obtemperabant, vt opera magis ipſa, quàm Deum creatorem intuerentur,dimiſit illos Deus ingredi vias ſuas, & meritò tradidit eos in reprobum ſenſum. Vt inquam omnes boni horum exemplo diſcerent, quàm periculoſum ſit, à vera religione & ſyncero Dei cultu, qui in ſola Catholica Chriſti Eccleſia reperitur, recedere,id quod ſuperiorum temporum hiſtoria apertè confirmat.

Actor.14.
Sapiē.c.13. & 14.
Roman.1.

De Veſta.

NOachi vxor an in Italiam peruenerit,pluresque poſt diluuium filios procreârit, etſi certis argumentis demonſtrari non poteſt: tamen quod veteres Itali Ianigenæ tanquam primam omnium matrem,& velut noui orbis Reginam eam celebrârint, minimè dubitandum eſt. Quod enim vnà cum Noacho in naui conſeruata poſt diluuium ſuperuixerit, ſcriptura ſacra teſtatur, & orthodoxi patres confirmant. Sed cùm certo nomine nō exprimatur, varijs eam poſteri nominibus appellauerunt. Aretiam nimirùm ſiue terrā, quòd mater omnium noui orbis hominū extitiſſet. Nā vt cælū & terra omnia producunt, ſic primos inſtaurati mūdi parētes Noachum cælum

Gen.7.& 8.
Pet.epi.2. c.2. c. quantùlibet. 47. diſtinct.
Ambroſ.de Noa.c.21.

cælum, vxorem eius terram non immerito dixerunt. Sempiternamque eius memoriã celebraturi, vnã è duodecim ciuitatibus, quas primi Italiæ coloni posuerunt, ab ipsius nomine Aretium vocasse dicuntur. Apud beatũ Epiphanium Barthenos vocatur. Alij Estam siue Vestam nominârunt, quod sacrum ignẽ virginibus custodiendum prima intituisset. Vnde illud Ouidij:

Hæres. 26.

Vesta vxor Noachi.

Nec tu aliud Vestam, quam viuam intellige flammam:

Conces. ca. 8.

Scriptura quidẽ sacra expressum est, quòd Noachus post diluuium Domino Deo gratias acturus cum vxore & liberis sacrificium obtulerit, quodque ipsi Deo vehementer id gratum extiterit. Vndè verisimile fit viris doctis, quod optimi parentes posteros suos vt crebrò sacrificarent admonituri, ignem à se repertum, & ad hanc rem necessarium, diligẽter custodiendum tradiderint. Nam egregiũ Palladium Vetuloniæ in Italia Noachus & Vesta sempiterno igni conseruando extruxisse leguntur, cuius certissima hactenùs argumenta extare probat Annius, sacros nimirùm cineres & Ethruscis literis descripta monimenta. Altare autem illud quo Moses Noachum sacrificasse ait, ex octo lapidibus eum construxisse quidam affirmant, propterea quòd octo homines Deus in arca seruasset. Vt posteros quoq; ipsi Noacho tandem δωδεκάβωμον, à 12, lib.cumonibus ductisque colonijs posuisse aiunt. Sicut Iosuæ ob perpetuam rei memoriam,

Goropius putat Vestæ nomẽ Cimbricum esse, Wa est/id est, stabile omnium rerum fundamentum.

Conces. cap. 35. in Gene.

Iosue. 4.

riam, quod 12. Israeliticæ tribus, per Iordanũ transissent, 12. maximos lapides ex præcepto Dei erexit. Et Helias Propheta ex 12. lapidus altare destructum instaurauit, lib. 3. Reg. cap. 18. Moses verò ob liberationem ex Ægypto agni paschalis sacrificium iam ante Iosue instituerat. Porrò Remigius apud Henricũ Erphordium; Vestam, inquit, præcipiam religionis Deam dicimus esse habitam: nam & sine igne nullum erat sacrificium, nec sine eo colebatur religio. Vndè & ipsa sicut Ianus in omnibus inuocabatur sacrificijs, &c. Noacho autem in constituẽda Republica, ducendisq; colonijs occupato, vxor sacri ignis & sacrificiorum curæ, erudiendisque puellis, præcipuè vacasse videtur. Vt mulieres ferè viris religiosiores sunt. Ad eius verò sacri ignis custodiam Vesta, suadente vel permittente Noacho, virgines legisse creditur, vt virginitatem & sanctimoniam diuino cultui in primis conuenire declararet, quia ignis puta, sterilis & incorrupta natura est. Vnde Ouidius:

Exod. 12.

Quare virgines sacri ignis custodes fuerint

Huc pertinet August. l. 4. c. 10. de ciuit. Dei.

Nataq; de flamma corpora nulla vides.
Iure igitur virgo, quæ semina nulla remittit.

Leuit. c. 6.

Sic tandem sacræ legis scriptor Moses sacrificiorum ignem sacerdotibus perpetuo in altari alere & conseruare præcepit. Vel saltẽ, vt per ignem hunc posteros suos commonefacerent, oportere illos, tamquam veræ virtutis exemplum, & velut lucem quandam, omnibus in rebus prælucere. Vt tempore legis script olim Iudæis à Mose, Apostolis autem &

propagatæ sunt. Ne hæc eadem in earum descriptione sæpiùs repetere cogar.

De Iano.

Cic.li.1.de nat. deorũ. Marlia. li. 4.cap.8. Pōponius Letus cap. 1. de sacerdotijs Romanorum.

QVia veteres principem in sacrificando Ianum esse voluerunt, quem primum in Italia cultum Deorum demonstrasse credebant, iccircò nos ab eodem hanc tractationem nō incommodè ordiemur. De Iano ergò variæ apud scriptores sententiæ reperiuntur. Dum alij Ianum regem Epirotarum fuisse opinantur, cuius auxilio & consilijs cùm Romani hostes superassent, templũ ei extruexerint, quod Ianiculum vocaretur, statuamque bifrontem posuerint, vt ab vna parte viri, ab altera mulieres adorarēt. Alij nescio quem Ianum finxerunt, quem propter animarum rerum inuentionem, maximaque beneficia diuinis honoribus afficere, & adorare cœperint. Verioris historię peritis viris minimè dubium est, quin illorum Ianus, Noachus noster fuerit, vel saltem Noachi filius Iapetus, nepósue Gomerus. Nec enim obscurum est, quin illum Ianum vocârint, quem primum Italiæ parentem extitisse arbitrabantur, quique primus terram illam colendam, habitandamque aperuisset, & omnium rerum benè gerendarum ianuam, hoc est, rationem demonstrasset, diuinumque cultum, & liberales artes ipsis tradidisset. Ianũ enim Marlianus lib. 4. cap. 1. rerum omnium Ianuam & principium fuisse creditum scribit. Vnde & domorum transitus ianuæ appellantur, inquit ca. 8. Quod vel claues quam illi affingeban-

fingebantur declarabant. Is verò an Noachus ipse fuerit, an ipsius filius Iapetus, etsi hactenùs affirmare non possum, ipsorũ tamen nominũ, quæ Iano tribuebantur, vera ratio imprimis Noacho cõuenit. Nam is demum primus omnium hominum parens, pacisq; inter Deum & nouum orbem auctor, bonarum artium, & religionis, agriculturæ, & vini repertor, post diluuiũ fuit. Primus Italiam aperuit ipse, vel saltẽ Iapeto filio, nepotiue Gomero pręcepit, vti eã præ cæteris orbis partibus instaurarent. Iã verò cui rectius bifrõtis nomẽ cõpeteret, quàm ipsi Noacho? quippe qui vtriusque, ante & post diluuiũ, orbis certissimam rationem sciebat, duorumque mundorum historiam nôrat, & tanquàm verus atque antiquissimus pater de thesauro sapiẽtię suæ tam noua quàm vetera depromebat, tam diuinarum quàm humanarum rerum peritissimus, ac vtrumque tam agros colere, quàm rempublicam administrare docuit. Quod ipsi etiam Itali perspexisse videntur, quando perpetuam memoriã ad posteros transmissuri, nummum fecerunt, in cuius altera parte bifrons caput, in altera nauis cerneretur. Indicantes venisse Ianum naui ex Asia in Italiam, & vtriusq; orbis partis verum patrem & Imperatorem existere. Idque longè apertiùs ex quadrifrontis nomine colligitur. Quod nemini veriùs applicari potest, quàm Noacho: qui non Asiam & Europam tantum, sed reliquas etiam mundi partes, totumque terrarum orbem instaurauit,

Ianus quare bifrons.

Qualem se vidisse gloriatur Goropius.

Ianus quadrifrons.

reses & turpitudinem, in posteriorem post diluuium orbem intulerit: vel saltē à patre maledictus, odio & furore quodam antè recesserit, quā in vera religione confirmaretur. Propterea que falsam religionem pro vera siue per malitiam, siue per ignorantiám introduxerit, quā alij à stirpe sanctæ radicis, vt Lactantius loquitur, auulsi, probare, nouosque mores & instituta pro arbitrio condere maluerunt. Atq; hic malorū omnium fons & origo fuit. Nam cum Deus naturam hominis sic fabricare voluerat, vt duarum in primis rerum cupidus & appetens esset, sapientiæ nimirum & religionis iccircò falli & errare contigit, quòd aut religionem susciperent, omissa sapientia, aut sapientiæ soli studerent omissa religione: cùm alterum sine altero vix posit esse verum: Ceciderunt ergò ad multiplices religiones, sed ideò falsas, quia sapientiā relinquebant quam illos docere poterat, deos multos esse nō posse: studebant sapiētię, sed ideò falsę, quia religionē summi Dei omiserant, qui eos ad veri scientiā poterat erudire. Sic homines tam olim quàm in præsens, qui alterutrū suscipiunt, vitam deuiam, maximisq; erroribus plenam sequuntur: quoniam in his duobus inseparabiliter connexis, & officium hominis, & veritas inclusa est. Presertim hi, qui sacras literas non rectè perceperunt, vt quemadmodū vera sapientia & religio à perfidis hominibus corrupta & deprauata sit, cognoscere possent. Alij hęc omnia religionis & pietatis osori, atq; acerri-

Lactant. lib. 2. institut.
Rhodoginus lib. 22. lectionum antiquarum.
Lactant l. 3. cap. 11.
Idem lib. 3. cap. 16.
Idem lib. 2. c. 15. 16. 17.

acerrimo humani generis hoſti diabolo, aſ-ſcribere maluerunt. Is enim poſtquàm à dei miniſterio,& cultu per ſuperbiam deſciuerat, hominibus immortalitatem & ſupremā beatitudinem,quam ipſe ſua nequitia perdiderat, inuidere,&in eandem impietatem,damnationemque eos præcipitare modis omnibus ſtudebat.Hi ergò contaminati & perditi ſpiritus, per omnem terram vagantes,& ſolatium perditionis ſuæ,perdendis homibus,vt ante diluuium fecerant,quærentes, omnia inſidijs, erroribus & fraudibus replebant. Adhærebant ſingulis hominibus, & omnes hoſtiatim domos occupabant, geniorum nomen quo faciliùs illaquiarent aſſumentes. Et quoniam ſpiritus tenues incomprehenſibilesque ſunt, inſinuabant ſe corporibus eorum, qui ipſis parebant,ac occultè in viſceribus operti,valetudinem viciabant,morbos ciebant,ſomnijſque animos terrebant,& mentes quatiebant furoribus,vt eos cogerent ad ipſorum auxilia currere,prodeſſeque putarentur,quando nocere deſinerent. Hac fraude vagi & incœſti ſpiritus vſi turbârunt omnia, & tenebras hominū ingenio & ſenſibus offundentes, miſcuerunt falſa cum veris,& per maximam,quam perfidè induxerant,ſimilitudinem faciebant,vt vera eſſe crederentur,& grauiſsimis in rebus hominum credulitatem illuderent. Extructis ſimulacris ſe inſinuabant, & quorum illa nomina erant, quaſi perſonas aliquas ſibi induebant: veritatemque mentitis nomibus inuolutam

lutam

lutam ex oculis hominem auferebant, ne Deum, nec dominum suum cognoscerent. Omnibus sacrificijs præsentes se occultabant in templis, & prodigia frequenter ædebant, quibus obstupefacti homines fidem commodarent diuinatis & numinis. M. Cicero, itaque & in nostro, inquit, populo, & in cæteris, Deorũ cultus, religionumque sanctitates existunt indies maiores, quod præsentiam sæpè Diui suam declarent. In oraculis quoque suæ nequitia non deerant, vt victorias, opes, imperia, omnia denique prospera & aduersa ipsos largiri persuaderent. Nam cùm dispositiones Dei præsentirent, interponebant se in his rebus, vt quęcunque Deus faciebat, ipsi facere viderẽtur. Ideoque si populo vel vrbi alicui, secundũ Dei statutum, boni quid impenderet, se id facturos vel prodigijs, vel somnijs, vel oraculis, pollicebantur, si sibi templa deuouerentur, nouæ imagines consecrarentur, mactarenturque greges hostiarum. Quoties autem pericula & euersiones ex certis argumentis deprehendebant, se tunc profitebantur iratos, ac si hoc pœnitentia homines auerterent, videri volebant id placati auertisse: si vitare nõ possent, quin à Deo punirentur, id fraudulenter agebant, vt propter illorum contemptum accidisse crederetur. Vt tali impostura notitiam & cultum veri Dei inueterarent, sibi verò apud homines auctoritatem compararent, & cum in cælo ab Angelis dorari non possent, id ab hominibus in terra quæsiuerunt, vt auctor

Li. 3. de natura deor.

est

est Rupertus Tuitiensis, libro 2. de Victoria verbi Dei, capite sexto. Huc accedit eorũ abominanda crudelitas, qui nobilitate generis, diuitijs, imperio, à Deo præ cęteris iccirco exornati erant, vt tanquam Dei magistratus in vera religione populum retinerent: sed hisce fraudibus à diabolo seducti, à vero vnius Dei cultu ad errores & idololatriam metu atque supplicijs pertrahebant. Id quod nostris periculosissimis temporibus, grauissima tam propriæ, quã subditorum suorum salutis iactura, à quibusdã principibus fieri videmus. Qui eo ipso Nymbrodi primi tyranni, & idololatriæ auctoris, filios, sectatoresue se esse demõstrãt. Nymbrod enim Cimbris Germanisque à surripiendo pane vocatur, quod subiectis imperio suo populis, quos non aliter quàm filios passere, in vero Dei cultu, ac syncera religione conseruare debebant, tam corporalem quã spiritualem cibum eripiant. Vel contra Christi & Ecclesię catholicę morem atque præcepta sumere cogunt. Hęc eò fusiùs & altius repetere placuit, vt rudiores intelligerent, quibus fraudibus, quáue perfidia impietas & superstitio in orbẽ terrarum irrepserit, & quàm diabolus obsideat, quamque in omne flagitiorũ genus facilè pręcipitare possit eos, qui semel à veritate & orthodoxa fide abducti, ipsius tyrannidi colla submiserunt. Et amplius mirari desinant, quomodo fieri possit, vt hominis figuram gerentes, contra veram religionem, contra ius & omnemꝙ rationem, contra legiti-

mum

mum magiſtratum, contraque Deum ipſum repugnare in animum inducant ſuum. Quia enim illi maiorum ſuorum veriſsimam doctrinam,& legem Dei, & teſtimonia illa, quæ ſemper ipſis reliquit Deus,negligebant, diabolo & improbæ Chami poſteritati obtemperabant, vt opera magis ipſa, quàm Deum creatorem intuerentur,dimiſit illos Deus ingredi vias ſuas, & meritò tradidit eos in reprobum ſenſum. Vt inquam omnes boni horum exemplo diſcerent, quàm periculoſum ſit, à vera religione & ſyncero Dei cultu, qui in ſola Catholica Chriſti Eccleſia reperitur, recedere,id quod ſuperiorum temporum hiſtoria apertè confirmat.

Actor.14.
Sapiē.c.13. & 14.
Roman.1.

De Veſta.

NOachi vxor an in Italiam peruenerit,pluresque poſt diluuium filios procreârit, etſi certis argumentis demonſtrari non poteſt: tamen quod veteres Itali Ianigenæ tanquam primam omnium matrem,& velut noui orbis Reginam eam celebrârint, minimè dubitandum eſt. Quod enim vnà cum Noacho in naui conſeruata poſt diluuium ſuperuixerit, ſcriptura ſacra teſtatur, & orthodoxi patres confirmant. Sed cùm certo nomine nō exprimatur, varijs eam poſteri nominibus appellauerunt. Aretiam nimirùm ſiue terrã, quòd mater omnium noui orbis hominũ extitiſſet. Nã vt cælũ & terra omnia producunt, ſic primos inſtaurati mũdi parẽtes Noachum cælum

Gen.7.& 8.
Pet.epi.2. c.2. c. quantulibet. 47. diſtinct.
Ambroſ.de Noa.c.21.

cælum, vxorem eius terram non immerito dixerunt. Sempiternamque eius memoriã celebraturi, vnã è duodecim ciuitatibus, quas primi Italiæ coloni posuerunt, ab ipsius nomine Aretium vocasse dicuntur. Apud beatũ Epiphanium Barthenos vocatur. Alij Estam siue Vestam nominârunt, quod sacrum ignẽ virginibus custodiendum prima intituisset. Vnde illud Ouidij:

Haeres. 26.

Vesta vxor Noachi.

Nec tu aliud Vestam, quam viuam intellige flammam:

Genes. ca. 8.

Scriptura quidẽ sacra expressum est, quòd Noachus post diluuium Domino Deo gratias acturus cum vxore & liberis sacrificium obtulerit, quodque ipsi Deo vehementer id gratum exciterit. Vndè verisimile fit viris doctis, quod optimi parentes posteros suos vt crebrò sacrificarent admoniturì, ignem à se repertum, & ad hanc rem necessarium, diligẽter custodiendum tradiderint. Nam egregiũ Palladium *Vetuloniæ* in Italia Noachus & Vesta sempiterno igni conseruando extruxisse leguntur, cuius certissima hactenùs argumenta extare probat Annius, sacros nimirùm cineres & Ethruscis literis descripta monimenta.

Goropius putat Vestae nomẽ Cimbricum esse, Wa est/id est, stabile omnium rerum fundamentum.

Altare autem illud quo Moses Noachum sacrificasse ait, ex octo lapidibus eum construxisse quidam affirmant, propterea quòd octo homines Deus in arca seruasset. Vt posteros quoq; ipsi Noacho tandem δωδεκάβωμον, à 12. lib. cum onibus ductisque colonijs posuisse aiunt. Sicut Iosuæ ob perpetuam rei memoriam,

Comest. cap. 35. in Gene.

Iosue. 4.

riam, quod 12. Israeliticæ tribus, per Iordanũ transissent, 12. maximos lapides ex præcepto Dei erexit. Et Helias Propheta ex 12. lapidus altare destructum instaurauit, lib. 3. Reg. cap. 18. Moses verò ob liberationem ex Ægypto agni paschalis sacrificium iam ante Iosue instituerat. Porrò Remigius apud Henricũ Erphordium; Vestam, inquit, præcipiam religionis Deam dicimus esse habitam: nam & sine igne nullum erat sacrificium, nec sine eo colebatur religio. Vndè & ipsa sicut Ianus in omnibus inuocabatur sacrificijs, &c. Noacho autem in constituẽda Republica, ducendisq; colonijs occupato, vxor sacri ignis & sacrificiorum curæ, erudiendisque puellis, præcipuè vacasse videtur. Vt mulieres ferè viris religiosiores sunt. Ad eius verò sacri ignis custodiam Vesta, suadente vel permittente Noacho, virgines legisse creditur, vt virginitatem & sanctimoniam diuino cultui in primis conuenire declararet, quia ignis pura, sterilis & incorrupta natura est. Vnde Ouidius:

Exod. 12.

Quare virgines sacri ignis custodes fuerint

Huc pertinet Augu. l. 4. c. 10. de ciuit. Dei.

Nataq; de flamma corpora nulla vides.
Iure igitur virgo, quæ semina nulla remittit.

Leuit. c. 6.

Sic tandem sacræ legis scriptor Moses sacrificiorum ignem sacerdotibus perpetuo in altari alere & conseruare præcepit. Vel saltẽ, vt per ignem hunc posteros suos commonefacerent, oportere illos, tamquam veræ virtutis exemplum, & velut lucem quandam, omnibus in rebus prælucere. Vt tempore legis script olim Iudæis à Mose, Apostolis autem &

Sic ecclesia recens baptizatis, & morituris lumen in manus porrigit.

sacerdotibus nostris ab ipso saluatore omniu Christo præceptum est: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videāt opera vestra bona,& glorificent patrem vestrum,qui in cælis est. Aut saltem cum Deus ipse lux sit,qui illuminat omnem hominem vinientem in hunc mundum, & ignis cōsumens: vt externo quodam signo admonerentur, eum recta fide,& ardenti charitate sic colere, ne altero diluuio ignis(quod Adamus aliquando futurum prædixerat) qui aquæ inundationem vix euaserant, interirent. Prætereà per sacrum hunc ignem posteros admonere voluerunt,futurum aliquando tempus, quo spiritus Dei tanquàm ignis descenderet de cælo, & ferretur non supra aquam(vt olim)sed super homines,vt primo illo amore Dei exardescerent, varijsque linguis loquerentur, & antiquam originalem iustitiam,quam Adamus perdiderat,veterem illam vnam vniuersi orbis linguam, quā peccati temeritas in ædificanda turre Babylonica dissipârat, restituerent. Vtq; certā spem haberent, omnia peccata, per ignem cælestem,per mortē Christi Iesu,per aduentū spiritus sancti expurgāda fore, rediturumq; aureū seculum, & sempiternā pacem. Prisci Romani omnibus sacrificijs ignē adhibebant, & Imperat. velut ornamētū & insigne imperij,ignē sibi, & vxoribus,filijsq; suis,præferri volebant. Vtinā veram eius rei sententiā cognouissent. Siue ergò sacrificiorū, siue alterius cuiusdam diuinioris rei significandæ gratia, sacrum ignem custodiendum

Actor. 2. Cyprian. sermone de Pentheco.

Alexā l. 1. geni. dier. ca. 2. & 28. Li. 4. c. 17.

diendum posteritati reliquerint, certè adorādi causa nequaquam reliquerunt. Quemadmodum Iudæi religiosissimè & omnium diligentissimè eum (sicut à Mose præceptum erat) custodisse, atque in captiuitatem abituri eius præ cæteris omnibus rebus singularē curam habuisse legūtur, adorasse verò minimè. Etsi disertissimus ille Christianorū Cicero, Lactantius Firmianus, & acerrimus antiquitatis indagator Cœlius Rhodoginus, idcircò etiam Noachum & Vestam posteris suis ignem conseruandum tradidisse putant, quòd cœlestis æthereaque eius natura sursum semper vergens, certissimum immortalitatis argumentum esset. Proptereaque semper cogitarent, nihil minùs hominem, qui solus ex omnibus animantibus eo vtitur, decere, quàm se deorsum contra naturam suam abijcere vt bestiam, & terrenas corporeasque voluptates, Deo creatori suo, propriæque saluti anteponere, & sempiternas tenebras, vitæ atque luci perfectissimæ præferre. Pecudes enim auctore Lactantio, neque in cælum suspiciunt, neq; religiones sentiunt, quoniam ab his vsus ignis alienus est. Quanquam ergò Noachi eiusdemque vxoris fidelis & pia institutio fuit: tamen eorum posteri, quod longè aliter à veritatis inimico persuaderentur, duplici se grauissimo scelere contaminauerunt. Priore quidem quod parentes suos Deos facerent, posteriore verò quod igni quoq; diuinos honores impenderent, ignisque solis, lunæ, vt scri-

Lib. 2. Machab. c. 1. Ambro. l. 3. officiorū c. 4.

Lact. lib. 7. ca. 9. Rhodog. li. 15. lectionū antiquar. c. 15.

Lib. 2. c. 10.

Sapiē. c. 13.

Numer. 21. ptura loquitur, specie delectati, Deos putarent.
4. Reg. 18. Vt posteriores quoque Iudæi æneum illum serpentem, quem Moses erexerat in signum venturi aliquando Christi, qui per suam passionem omne venenũ auferret, ipsi per summam leuitatem adorauerunt. Atque hæc eorum falsa theologia cum hominibus semper propagata, & in omnem terram dispertita est, dum singuli alios pietate, sicut arbitrabantur, superare volebant. Et primò quidem parentes suos, vti nunc est demonstratum, deindè cæteros etiam qui ipsis chari fuerant, magnúque sui post mortem desiderium reliquerant,
Sap. ca. 14. venerari cœperunt: eorundemque simulacra, vt aliquod ex imaginum contemplatione solatium haberent, finxere. Tandem longius aberrantes varia ipsis sacra introduxerunt, vt gratiam aliquam referre benè meritis viderentur, quando alios honores vitæ hac defunctis quos deferrent, inuenire non poterant. Sicque posteris facta sunt sacra, quæ priùs erãt solatia. Atque tunc:

Dypria. de idolorũ vanitate.

Vt semel obsedit gentilia pectora patrum
Vana superstitio, non interrupta cucurrit.
Ætatum per mille gradus, tener horruit hæres,
Et coluit, quicquid sibimet venerabile cani
Monstrarant attaui: puerorum infantia primò
Errorem cum lacte bibit.

Prudẽ. l. 1. cõtra Symmachum.

Cumque de Imperatoribus sibi persuaderent, posse illos cum eadem potestate in cælũ conscendere, atq; idem imperium post mortẽ retinere:

Indocilis

Indocilis fatui ducebat ineptia vulgi:
Diuinus & his est
Imperititas honos, quem dum metus, aut amor, aut spes,
Accumulant, longum miseris processit in auum
Mos patrius, cœpit falsa pietatis imago
Ire per ignaros nebuloso errore nepotes.

Quidam per publicos huiusmodi honores defunctorum, viuos allicere conabantur, ad benè beateque eorum exemplo viuendum, & præclarè merẽdum de Repuclica. Ideoq; beneficijs excellẽtes viros, in cælum fama & voluntate tollebant, acuendę virtutis gratia, quo libentiùs Reipublicæ causa periculum subiret optimus quisque Porrò hæc temeritas incredulitasque in tantum excreuit, vt cordatiores ac prudentiores viri, qui plus sapere poterant, apertè reprehenderent. Etsi propterea tam apud Græcos quàm Latinos vel morte, vel exilio, dominante malitia, mulctabantur: aut etiam in grauissimum odium populi incurrebant. Pulchrum est illud Ciceronis libro primo de natura Deorum: At Perseus Zenonis auditor, eos dicit esse Deos habitos, à quibus magna vtilitas ad vitæ cultum esset inuenta, ipsasq; res vtiles & salutares Deorum esse vocabulis nuncupatas, vt ne hoc quidem diceret, illa inuenta esse Deorum, sed ipsa diuina: quo quid absurdius, quàm aut res sordidas atque deformes Deorum honore afficere, aut homines iam morte deletos reponere in Deos, quorũ omnis cultus esset futurus in luctu?

Cic. li. 1. de nat. deorum

Et sub finem eiusdem libri: Qui fortes & claros viros tradunt post mortem ad Deos peruenisse, eosque esse ipsos, quos nos colere, precari, venerarique soleamus, nónne expertes sunt religionum omnium? Rursus libro secúdo: Hæc, & dicuntur, & creduntur, stultissimè & plena sunt futilitatis, summæque leuitatis. Eò enim error hic peruasit, vt turpissimas etiam res adorarent, nec rationem adhiberent in colendo, nec modum facerent in fabricandis Dijs. Quod pulchrè describit Prudentius Christianorum Virgilius:

Li. 1. cont. Symmach.

Quicquid humus, pelagus, cælum mirabile gignunt,
Id dixère Deos, colles, freta, flumina, flammas.

Et Romanus martyr apud eundem poetam.

Miseret tuorum me sacrorum, & principum,
Morumq́;, Roma seculi summum caput.
Iubes, relictis patris & Christi sacris,
Vt tecum adorem fœminas, ac mille mares,
Deos, Deasq́;, deq́; sexu duplici
Natos, nepotes, abnepotes editos,
Ac tot stuprorum sordidam prosapiam.
Furórne summus, vltima & dementia est,
Deos putare, qui creantur nuptijs?
Rem spiritalem terrulentè quærere?
Elementa mundi consecrare altaribus?
Id quod creatum est conditorem credere?
Deascito supplicare stipiti?

Quare viri philosophi tantam cæcitatem animaduertebant quidem, sed nemo, qui altissimè

tiſsimè in animis hominum infixos errores extirpare poſſet, inuentus eſt. Nec enim tam facile ijs in mentem veniebat, quare verum eſſet aliquid, quàm quare falſum. Quod M. Cicero libro primo de natura deorum, & libro ſecundo de diuinatione ingenuè fatetur: Vtinam, inquit, tam facilè vera inuenire poſſem, quàm falſa conuincere. Quod quidem non diſsimulanter auctore *Lactantio*, ſed verè atque ex animi ſententia proclamauit, quia veritas humanis ſenſibus erui non poteſt, quod aſſequi valuit humana prouidentia id aſſecutus eſt, vt falſa detegeret: fictum enim & commentitium quicquid eſt, quia nulla ratione ſubnixum, facilè diſſoluitur. Hac itaque dementia, excæcatum hominum genus eſt, & horrendæ ſuperſtitiones cælum ipſum, terramque polluerunt, vt rectè affirmare poſſet Cicero: Sua cuique genti religio eſt, noſtra nobis. Nam in oriente ſolus Abrahamus cum alijs quibuſdam pijs viris, in recta religione perſtitit, adeò vt eum Chaldæi, quòd ipſorum ignem adorare nollet, perſequerentur, & in ignem, vt Philo tradit, conijcerent, vnde tamen Dominus Deus eum liberauit. In Italia verò Faunus Rex primus omnium certa quędam templa dijs extruxiſſe credebatur, à quo etiam hactenus omnia diuorum templa vulgò fana vocantur. Romulus verò vrbis & imperij Romani fundator, Deorũ immortaliũ, quorũ prouidẽtia mũdũ gubernari cognoue-

De ira Dei. cap. 11.

In antiquitatibus biblicis. Et Nauclerus Gene. 20.

Pomp. Lat. de sace. Romano. ca. 1. & Marlia. l. 7. Rom. antiquitatum cap. 6.

rat, curam vel in primis suscipere voluit, vt à se tanto labore fundatum imperium, florentissimum atque sempiternum reddere dignarentur. Idcircò varia templa & sacra, quibus religiosè ab omnibus colerentur, fundauit. Quorum Romæ primum fuit, auctore Marliano, Iouis Feretrij in vertice montis Capitolini extructum: tum quia eius auxilio, vti credebat, de acerrimis Reipublicæ hostibus egregiam victoriam reportârat: tum etiam vt reliquos hostes ad eundem modum semper feriret, & in grauissimis negotijs atque periculis reipublicæ opem ferret: aut saltem ipsius auctoritate & præsidio, à potentioribus tolerabilem pacem referrent. Cuius quidem tecta ob vetustatem & negligentiam Romanorum collapsa (fortè quòd postquàm rerum domini euaserant, externumque hostem non metuebant, Iouis veterum beneficiorum obliuiscerentur) Augustus Cæsar restituit: vt tãtum imperium quod magnitudine iam laborare incipiebat, eius fauore in tam alta pace diu conseruaretur. Spolia autem Acronis Cenenensium regis, quæ Romulus in eo templo Ioui Feretrio consecrârat, & Opima illa Fidenatum spolia, quæ Cornelius Cossus splendidè intulerat, an alio translata sint, an potiùs vna interierint, exploratè hactenùs scire non potui.

Li.2.ca 3. Ro. antiq. Alexan. l. 1.c.14. genial. dier.

Iulius Sol. Polihi.c.2. Plinius. Liuius, &c. Valerius l 4.cap.2.

De Ioue Statore.

DEindè in prælio Sabinorum Ioui Statori Romulus ædem vouit, quem plerique à stan-

ſtando dictum putant, ſiue potiùs erigendo, quod animos Romanorum militum tunc ferè collapſos erexerit. Diuus verò Hieronymus quòd nunquam ocioſus ſederet, ſed ad ferendam ſemper omnibus opem paratus eſſet, dictum Statorem exiſtimat. Etſi Laurentius Valla id reprehendere videtur. Seneca autem quòd ipſius beneficio omnia ſtarent, Statoris ſibi nomen vſurpaſſe ſcribit. Quantum verò rempublicam Iupiter Stator curârit, vel vnicum Ciceronis exemplum declarat, qui Caium Flaminium Conſulem bello punico ſecundo, magna Rempub. clade affeciſſe ait, quod ſigna rerum futurarum contemſiſſet. Nam cùm Aretium verſus caſtra mouiſſet, & contra Hannibalem duceret legiones, & ipſe & equus eius ante ſignum Iouis Statoris ſine cauſa repentè concidit, obiecto ſigno, vt peritis videbatur, ne committeret prælium. Huc pertinet illud Aſclepiadis præfecti apud Prudentium in Romano martyre.

Marlianus li.2. cap.11. *Plin. de viris illuſtribus, cap.2.* *Hieron. cõtra Iouia. lib.2.* *Libr.5. elegantiarum cap.6.* *Lib.1. de diuinatio.*

Quod Roma pollet auſpicato condita,
Ioue Statori debet, & Dijs cæteris,

Hoc autem templum in radice montis Palatini à Romulo extructum, Neronis incendio perijt, nec deinceps reſtitutum eſt, auctore Marliano. *Li.1. ca.11.*

Miſericortdia.

MIſericordię etiam templum extruxit Romulus, ſiue vt alijs placet, Numa, vt & eam ibi religioſè colerent, & quicunque reus eò confugeret liber eſſet. Sicut Moſen & Io-

ſue reipublicæ peritiſsimos gubernatores ex præcepto Dei, filijs Iſrael ciuitates refugij conſtituiſſe ſcriptura ſacra teſtatur. Etſi enim Reipublicæ pulurimum intereſt, vt iuſtitia inter homines conſeruetur, & nemo alterum lædat, nullaque flagitia impunè in ciuitatibus perpetrentur, aut ſaltem per incuriam fortè patrata fuerint, maturè, ne vlterius ſerpant, corrigantur: tamen non ſemper in puniendo ipſum factum introſpiciendum eſt, ſed etiam qualitas & natura facti. Fit enim ſæpè, vt etiam boni viri malorum hominum petulantia, & contumelijs laceſsiti, propter ſanguinis ebullientis feruorem, animique impotentiam, ſtrictioris iuſtitiæ limites præter volũtatem excedant, quorum certè quantum legis natura fert, magnam habere rationem oportet. Vt vehementer mirum ſit, noſtra diuorũ templa, & ſacra loca, contra diuinũ & humanũ ius, à plerisque hominibus eo priuilegio crudeliter ſpoliari: cùm tamẽ & Æthnici, & crudeles Gothi, Vandalive, omnibus qui ad ſacra templa ſalutis cauſa confugerent, pepercíſſe legantur. Nam etſi copioſè hoc ipſum affirmari poſſet (talibus enim exemplis veterum ſcripta redundant:) tamen ſolorum Gothorum, Vandalorumque, qui crudeliſsimi, ſceleſtiſsimi, & orbis flagellum, extitiſſe omnibus probantur, in hac re pietatem præterire non potui. Vt vel eò imperitiores intelligerẽt, quàm turpiter contra Romuli Miſericordię, noſtra vero ſacra templa, nunc licentiæ domus exædificetur.

Numer. 35. Deuter. 19. Ioſue 20.

C. de his qui ad eccleſias confugiunt. Item § 2. inſtitu. de his qui ſui vel alieni iuris.

dificetur. Et quàm Aethnicorum scelera à quorundam Christianorum impietate superentur: quando in illorum templis malefici, in nostris verò ne boni quidem viri sine periculò & metu viuere, atque delitescere possunt. Nullaque religio, nulla pietas, nullæ leges, vel ipsa templa, ab audacium hominum furore tuentur, atque defendunt, Nam quod Tyberius Imperator hoc priuilegium, quod Romulus siue Numa ad Misericordiæ téplũ confugientibus concesserat, reuocasse legitur, quasi malis ciuibus peccandi licentiam præberet: non sat magna ratione, nisi aliud consilium secutus est, id fecisse, doctissimis viris creditur. Quia propter nimiam paucorum petulantiam, legibusque comprimendam audaciam, bonis etiam viris saluberrimas, & tan toperè necessarias res eripere, nec recta ratio, nec ipsa pietas, quæ in animis hominum inest permittit. Præsertim cum illi hoc maximè priuilegio vterentur, qui casu quodam, & per imprudentiam peccasse deprehendebantur, quos & causam dicere, innocentiamque tueri, & aduersariorum accusationi respondere oportebat.

Martian. li. 2. cap. 4.

Alexan. l. 3. cap. 22. genialium dierum, ait maxima ibi scelera perpetrata.

Fides.

Fidæi quoque Deæ, siue à Romulo, siue à Numa extructo templo, S.P.Q.R. grauioribus rebus tam ad religionem quàm ciuilẽ Reip. administrationem pertinentibus consultabat. Eo ipso, vt mihi quidem videtur, declarantes,

Martia. li. 2. cap. 12.

clarantes, nihil in consilijs capiendis magis requiri, quàm fidem & taciturnitatem. Vt nimirùm suam quisque sententiam fideliter depromeret, salutemque Reipublicæ priuatis rebus, & amicorum voluntati semper præponeret, quæque salubriter conclusa & deliberata erant, fideliter retineret: ne maturiùs quàm oporteret, maximo Reipublicæ malo, in vulgus efferrentur: & propterea boni quoque Senatores liberè sententiam suam dicere non auderent. Quod si hoc tempere tam in principum, & Rerumpublicarum, quàm ecclesiasticorum cõsultationibus atque capitulis obseruaretur, longè aliter ipsorum res florerent. Quare Carthaginenses cum in Republica sua esse cernerent, qui in Fidem impij, Senatuscõsulta ad Dionysium Sicilię tyrannum perscriberent, eos ex consilio suo eiecerunt. Postquàm verò Romulus ex hac vita emigrârat, pro tantis beneficijs aliquam gratiam relaturi, diuinos & ipsi honores decreuerunt, mutatoque nomine, vt maior eius auctoritas haberetur, non iam Romulum ampliùs, sed Quirinum appellarunt. Iulius enim Proculus à patribus subornatus, auctore Lactantio, nunciauit plebi, vidisse se Regem humano habitu augustiorem, eumque mandasse ad populum, sibi delubrum fieret, se Deum esse, & Quirinũ vocari. Ad huius imitationem aliorum quoque Regum, qui benè de Republica meriti, & præclaris rebus inter homines conspicui fuerant, nomina post mortem mutabantur, ne quis

Lib. 1. ca. 15. Zonar. lib. 2. annalium.

Quare reges nomina mutarint.

Romani Põtificis nomẽ quare mutetur.

quis homines aliquando extitisse conuinceret. Ac tandem mos apud Romanos introductus est, vt electi Imperatores eorum nomina vsurparent, qui innocenter vixerant, recteq; imperârant, vt vel ipso nomine ad earundem virtutum studia excitarentur: quod pulchrè indicat Lampridius in Alexandro Seuero: qui rogatus à Senatu vt Antonius diceretur: Ne quæso, inquit, ne me ad hanc certaminis necessitatem vocetis, vt ego cogar tanto nomini satis facere: cùm etiam hoc ipsum nomen, licet peregrinum tamen grauare videatur, & insignia nomina onerosa sint. Cumque illi tandem responderent, Si Antonini nomen repudiasti, Magni prænomen suscipe: Magni, inquit, nomen cur accipitur? quid enim iam magnum feci? cùm id Alexander post magna gesta, Pópeius verò post magnos triũphos acceperit. Vt vehementer mirum sit, quosdam hoc tempore tam libenter in magnificis titulis atque nominibus delitescere, quæ reuera onus magis sunt, quàm honos, officij potiùs, vt canonũ Doctores loquuntur, quàm dignitatis. Nam quod Alexander aliena nomina pro sua grauitate, obtrudente vniuerso senatu Romano non receperit, re tamẽ ipsa verum Antoninũ præbuerit, multò apud omnes clarior, auctore Lampridio, euasit. Nunc verò contrà, multi nomina ipsa vsurpant, rem verò quæ ipsis designatur, negligunt, vt non temerè vulgò dicatur: Dũ crescimus in titulis, deficimus in moribus. Numa autem Pompilius vt populum rebel-

Vide gloss. & D D. in proæ. lib. 6. decretaliũ.

bellem & impium ad humanitatem, atque saniora consilia reuocaret, plurima sacra, & varios Deorum ministros introduxit. Flamines nimirum: Dialem, qui Iouis, Martialem qui Martis, qui Quirini sacris præesset Quirinalem. Salios verò, à solenni saltum, quo inter saliendum vtebantur, dictos; duodecim, vt Fenestella capite 7. & P. Lætus cap. 8. de sacerdotijs Romanis scriptum reliquerunt. *Vt* rectè Tertullianus noster superstitiosè in hac re curiosum fuisse dixerit: & Lactantius ineptarum religionum institutorem appellet. Nã quod *P*linius Nouocomensis affirmat, Numæ imperium Deos immortales propter hanc pietatem tranquillum & diuturnum reddidisse, & M. Cicero: Mihi, inquit, ita persuasi, Romulum auspicijs, Numam sacris constitutis, fundamenta iecisse nostræ ciuitatis, quæ nunquam profectò sine summa placatione Deorum immortalium tanta esse potuisset: horum ego sententiam libenter probarem, si tantum studij & laboris in conseruanda vera religione potuisset Numa, quantũ in euertenda, & fabricandis superstitionibus consumpsit. Cum religione nanque iusta imperia orta sunt, atque rursus euersa. Vt nihil magis curæ Christianis principibus meritò esse oporteat, quàm veram religionem, & cultum Dei (à quo teste *P*aulo Apostolo omnem suam potestatem habent) tueri, & cum capitis quoque sui, & fortunarum periculo propugnare atque defendere. Si enim velimus refricare me-

moriam

Fenest. de sacerd. Ro. cap. 5.

Tertull. apologetici cap. 25. Lactan. li. 1. cap. 22.

Li. 3. de na. tur. deorũ.

moriam temporum, & tam sacræ scripturæ, quam veterum historicorum libros perquirere, reperiemus, eos & feliciter, & diu imperasse, qui Orthodoxam religionem præ cæteris omnibus rebus conseruare, & propagare studuerunt: contra verò qui eam abolere, opprimere, & falsam introducere, seditiosis atque hæreticis hominibus patrocinari voluerunt, non solùm ipsi vita cruciati atque dedecore sint, verumetiam sepultura & iustis exequijs plerique caruerint, infinitaque in Rempublicam mala, & deplorandam omnium rerum perturbationem intulerint. Id quod nemini qui in veterum & recentiorum historijs mediocriter versatus est, ignotum esse potest. Porrò qui ab omnibus Dij coli deberent, publicis decretis expressum erat: Eos qui cœlestes habiti sunt colunto, & illos quoque quos in cęlum merita vocauerunt, Herculem, liberum Æsculapium, Castorem, Pollucē, Quirinum, & propter quæ datur homini ascensus cælum mentem, virtutum, pietatem, fidem, earumque laudem delubra sunto. *Cic. lib. 2. de legibus.*

De Hercule.

Herculis ergo fanum in foro boario tantæ venerationis fuit, vt nec musca, nec canis eius tecta subintrare auderet. In quo Pontifex sacrificaturus, solo lauro coronabatur, nec mulieribus, nec seruis, nec libertis interesse licebat, propptereaque mulieres per Herculem nō deierabāt, auctore Gellio. Huius Potitij & *Quod Iason Antioc. regi gratificaturus miserit ad sacrificiū Hercul. pecuniā, vide 2. Mach. 4.*

Pinarij

Pinarij nobiles ſacerdotes erant. Sed Appius Claudius Cenſor cùm aduerſus reſponſum ad ſeruos hæc ſacra tranſtuliſſet, ira deorum luminibus orbatus eſt, & Potitij qui prodiderãt intra annum omnes extincti fuerunt. Herculem ergò tam ſanctè coluerunt Romani, vt omnium rerum ſuarum ipſi decimam offerrent. Qui mos á Iudæis ad ipſos profluxiſſe videtur. Vt enim Iacob in Meſopotamiam profecturus, ſi proſpera ipſi euenirent, & Deus itineres comes eſſe, atque Eſau tyrannide liberare dignaretur, omnium bonorum decimã ſe per ſoluturum recepit: ſic Euander boum, quos Hercules interfecto Caco reſtituerat, decimas obtulit. Prædixerat enim Hercules vitam ducturos felicem, qui bonorum omniũ ſibi decimam perſoluent. Et ſicut Deus apud Malachiam Prophetam omnium rerum abũndantiam pollicetur his, qui dacimas in domum ſuam liberaliter inferrent: ita peruagatum apud Romanos verbum erat: Diues fieri qui vult, Herculi decimam ſoluito. Vnde Plautus in Sticho: Decimam Herculi polliceam. Et Cicero libuo tertio de naturæ Deorum, grauiter reprehendit, quod multi decimam Herculi vouerent pro diuitijs, & bona valetudine: pro ſapientia, quæ omnium rerum præſtantiſsima haberetur, pauciſsimi. Ad hæc, ſicut Propheta meritò Iudæos à Deo puniri affirmat, quòd decimas non perſoluerent: ſic Camillus apud Titum Liuium haud mirum eſſe ait, quod ciuitas Romana ſeditionibus arderet,

Lactan. li. 2. c. 8. Feneſt. c. 2. Læt. ca. 3. de ſacerdotijs Ro.

Decimæ offeruntur Herculi.

Gen. ca. 28.

Marl. lib. 4. Rom. antiquit. cap. 6.

Pompõ. Lætus de ſacerdotijs Ro. cap. 3

Quod Lucul. Herculi decimam perſoluiſſet fælix & diues euaſiſſe credebatur Alexan. lib. 8. genial. dier. cap. 22.

deret, quæ damnata voti, omnium rerum potiorem curam, quàm religione se exoluendi haberet. Nam arduum aliquid subituri Romani, alijs quoque dijs decimam vouisse legũtur, sicut de bello Veiano scribit Liuius: quos oppugnaturus dictator decimam prædæ partem Apollini se daturũ voto obstrinxit. Quémadmodum & Græcorum sapientissimi Athenienses, rerum suarum decimam in sacrificiorum & belli vsus persoluebant, id quod ex epistola quadam Pysistrati tyranni ad Salonem apud Laertium apertè colligitur. Quibus ea quæ de Noachi in Italiam aduentu, & Etruria Ianigenarum doctrina, atque moribus, superiùs allata sunt, non parum confirmari videntur: quod nimirum hæc in Italia diù ante legem à Mose Iudæis latam floruerint. Alioqui enim si leges Iudæorum imitari voluissent, iã omnes promiscuè rerum suarum decimam ex præcepto soluere oportebat: nunc verò vt prisci ante legem Patriarchæ, ex voto solùm obligabantur.

Quod Iapanenses pagani decimas obtulerint dijs suis. epist. Iapan. testantur.

Li. 1. de vitis philosophorum.

De Libero & Libera.

Liberi autem patris sacra & religiosè & castè obseruabant. Nam legitimi coniuges eius festum cælebraturi, aliquot diebus seorsum dormire, vt casti & mundi apparerent, cogebantur. Refert enim Fenestella capite primo de sacerdotijs Romanis, quod Syluanus hac occasione Herculis vxore adamata potiri voluerit. quia duobus coniugibus, duo etiam lecti in sylua parati erant, vbi separatim

ea nocte dormirent, eò quòd postridiè Libero patri rem diuinam facturi erant. Antiochus rex Iudæos cogere volebat, vt hedera coronati Libero sacrificarent. Et hæc sacra Athenis omnium maxima habebantur, auctore Spartiano.

Tertull. apollogijs August. l.18.c.13. ciuit Dei Cicero. 3. d leg. Lib.2 Machab. c.14.

Posteriores tamen Romani Liberū patrem vnà cum sacris non modò vrbe, verum etiam Italia expulerunt, quòd in magnum abusum atque turpitudinem sacra eius abiuissent, & perquàm obscurè celebrarentur. Vt dolendum sit, quod Christiani viri Bacchum tantoperè celebrent, vt eius memoriam acturi, insanire videantur. Nicanor Antiochi Regis magistratus Iduæis minabatur, quod, nisi Iudam Machabæum vinctum traderent, templum Hierosolymitanum vellet libero patri cōsecrare. Omniū verò religiosissimè Iouem Opt. Max. venerabantur, eiusdemque templum celeberrimum & præstātissimum erat, ac per excellentiā Capitoliū dicebatur, cùm tamen Capitoliū aliorū quoq; Deorū templa, statuas, & sacra continerent. Propterea enim Cicero deorum immortalium domicilium appellabat Capitolium, & Lactantius vrbis Romæ & religionis summum caput extitisse ait. Hoc autem Tarquinius Priscus vouit, Tarquinius superbus ædificare cœpit, sed regno disturbatus perficere nequiuit, dedicauit autem Horatius Puluillus. Quod tantæ apud Romanos venerationis fuit, vt quisquis populo Romano gratificari vellet, Io-

Iupiter Optim.ma. Marlian.l. 2.cap.3.

Li.3.c.17. Cor. Tacit. li.19. Annalium. Marlia.li. 2.cap.3. Va.l.5.c.10

uis

uis Optimi Maximi templum honoraret, ornaretque. Carthaginenses enim, S.P.Q.R. victoriam de Samnitibus, auctore Marliano, gratulaturi, auream coronam Ioui Maximo transmiserunt. Et Philippi regis legati vt in Capitolio sacrificare, & Ioui Optimo Maximo ex auro dona ponere liceret, à Senatu petiuerunt: quod cùm ipsis permitteretur, coronam ex auro centum pondo obtulerunt. Quod cæteri etiam principes & florentissimarum Rerumpublicarum magistratus, quia Romanis gratum esse videbant, imitabantur. Sicut de Antiocho rege narrat Cicero, quod candelabrum è gemnis clarissimis opere mirabili perfectum, in Capitolio ponere Ioui Optimo Maximo voluerit, nisi Verres in Sicilia intercepisset. Quod eius tam nefarium, tam impium, tam crudele facinus perstricturus: Multi, inquit Reges, multæ liberæ ciuitates; multi priuati, opulenti, ac potentes habent profectò in animo Capitolium sic exornare, vt templi dignitas, Imperijque nostri nomen desiderat. Qui si intellexerint interuerso regali hoc dono grauiter vos tulisse, grata fore vobis populoque Romano sua studia ac dona arbitrabuntur, sin hoc vos in Rege tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam acerba neglexisse audierint, non erunt tam amentes, vt operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore nõ arbitrentur. Persarum quoque Rex ab extremis Indis allatum Pallium

August. l. 3. de ciui Dei, c. 11.

misisse fertur, ad quod aliæ vestes admotæ, cineris diuini fulgoris colorem attraherent. Ipsi quoque Romani quotiescunque prouinciam, aut vrbem Imperio suo adiecerant, laurum in Iouis Optimi Maximi gremium, gratias acturi, deponebant. Quo pertinet illud Probi ad Senatum Populumque Roman. apud Vopiscum: Coronas quas mihi obtulerũt omnes Galliæ ciuitates aureas, vestræ patres Consc. clementiæ dedicaui: & has Ioui Optimo maximo, cæterisque dijs immortalibus cõsecrate. Qua ex re factum est, vt totum Capitolium in maximum splendorem excresceret, & quantum diuinæ res humanas: tantum hoc templum cætera mundi miracula superaret, Iouisque terrestre domicilium vocaretur. Quę hodiè omnia nuda relictaque cernuntur, inquit Marlianus. Eius autem veneratio & impius cultus tantus fuit, vt verus Deus amplius tolerare non posset. Quare non semel, sed sæpius fulmine ictum conflagrauit. Etsi omnes illi qui prudentiores cęteri dici & haberi volebant, diuinitùs quidem fieri illam flammam asserebant, sed ab ipso Ioue, quòd sublimius magnificentiusque desideraret. Impietatem sui erroris, auctore Lactantio, pertinaci stultitia augentes, qui templum cælesti iudicio damnatum, restituere contra fas omne cõtenderint. Ipsius etiam Iouis ministri, & sacerdotes maximæ apud Romanos auctoritatis fuisse videntur: quippe de quorum consilio grauioribus in rebus sententiam capere tã ipsi

Plinius li. 15 cap. 30. Alex. ab Alex. dier. l. 3. ca. 11. de mo rib. gētiū.

Li. 2. ca. 3. & cap. 10.

Li 3 c 17. Euseb. l. 4. c. 1 pr p. r Euang. Allud. Niceph. li. 7. hist. eccles. cap 33.

ipsi Principes quàm senatus solebat. Zonoras enim auctor est, quod Constantinus Imperator cùm propter corpus morbidum, & prauorum humorum redundantiam, à medicis curari non posset, Iouis Capitolini sacerdotes de morbo suo consuluerit, qui etiam responderint, nulla alia ratione curari posse, quàm si in calido infantum sanguine lauaretur. Non leuiter tamen transeundum est, quòd Tarquinius Ioui optimo Maximo templum extructurus, ne quid inauspicato fieret, primò augures de loco consuluit, & cùm ab his designatus locus aliorum iam pridem Deorum templa haberet, ac præoccupatus esset, sacrificijs quibusdam eos inuitare cogebatur, vt Ioui cederent. Etsi id Terminus & Iuuentus nequaquam facere voluerunt. Quod optimum Romanis visum est augurium, quasi imperium Romanum nec termino vllo, ne senectute, labefactandum foret, sed hoc æternum cum religione significaretur, vnde Poeta:

Idem incõfeßione sua Constant. apertè fatetur.
Zonor. l. 3. Annalium.
Marl. li. 2. cap. 5.
Quare Terminus Ioui cedere noluerit.
Ridet tamẽ hoc augurium August. li. 4. de ciuitate Dei, c. 29.

Quid noua cum fierent capitolia? nempe Deorum
Cuncta Ioui cessit turba, locumq́; dedit:
Terminus, vt veteres memorant, inuentus in æde
Restitit, & magno cum Ioue templa tenet.

Romanum imperium perpetuum.

Vtrumque quidem hoc & à Romanis creditum est, & Sybillinis versibus promissum. Sicut Firmianus Lactantius libro septimo institutionum, ca. 25. probat, incolumi vrbe Roma, lapsum ruinamq́; orbis minimè esse metuendam: at verò cùm caput illud orbis ceciderit, & ῥύμη esse cœperit, quod Sibyllæ fore

Roma collapsa, extremũ iudiciũ imminebit.

 aiunt,

aiunt, non esse dubium amplius, iam venisse finem rebus humanis, orbiq; terrarum. Quare, inquit, precandus Deus est, si tamen statuta eius & placita differri possunt, ne citiùs quam putemus, tyrannus ille abominandus veniat, qui tantùm facinus moliatur, ac lumen illud effodiat, cuius & intiritu mundus ipse lapsurus est. Rursus c. 15. eiusdẽ lib, postquàm multa de extremo iudicij die disseruit; nimirum quod vltimis temporibus impietas, auaritia, libido sic crebrescent, vt si qui forte boni superfuerint, prædæ sint sceleratis, & diuexentur vndique ab iniustis, vt non fides in hominibus, non pax, non humanitas, non pudor, non veritas reperiatur, confundetur omne ius, intereantque leges, omnis terra tumultuetur, fremant vndique bella, omnes gentes in armis sunt, & ciuitates finitimæ inter se prælientur: statim subiungit: Cuius vastitatis & confusionis hæc causa erit, quod Romanum nomen, quo nunc regitur orbis(horret animus dicere, sed dicam quia futurum est) tolletur de terra, & imperium in Asiam reuertetur, ac rursus oriens dominabitur, & seruiet Occidens. Tertullianus hoc ipsum confirmare videtur: Est, inquit, & alia maior necessitas nobis pro imperatoribus orandi, & pro omni statu imperij, rebusque Romanis: quod vim maximam vniuerso orbi imminentem, ipsamque clausulam seculi, acerbitates horrendas comminantem, Romani imperij comeatu scimus retardari

Quid falsũ est, si Roma perit. Hierõ. ad Gerontiam de monogamia.

Romani imperij interitus vide auctore Lactã colligendus.

Hæc depromptavi dentur ex Esdræ c. 5. 6. & 15.

Apologet. cap. 32.

Li. 4. Esd. ce. 15. inter cæteras causas & signa refertur. qui homine fu-

darI. Itaque nolumus experiri, & dum precamur, differri, Romanæ diuturnitati fauemus. Beatus quoq; Ambros. in caput secundũ posterioris epistolæ Paulinæ ad Thessalonicenses, pulchra hac eadem de re quædam testata reliquit. Quanquam Sanctus Benedictus prædixisse legitur; quod Roma nõ exterminabitur à gentibus, sed tempestatibus, & terræmotibus fatigata, in semetipsa, vt Gregorius loquitur, marcescet.

futuri finem superbi & inconstantes, & alij alijs innalescentes, regẽ principesque suos nõ curabunt. Grego. l. 2. dialo. c. 15.

De Iunone Iuga, & Dea viriplaca.

QVia imperiũ sine legitima maris & fœminæ coniũctione, quę matrimoniũ vocatur, diu conseruari non potest, plurimũq; refert, quibus quisq; iungatur: ergò Iunonem etiam Iugam venerabãtur, castas morigeras, & probas vxores vt acciperent, ac puellæ, quã amabãt, animũ ipsis conciliaret. Lege enim cautũ erat; vim ingenuę virgini inferre, aut suasione in tuam sententiã trahere caueto. Nam vtrũq; & violentè, & fraudulẽter, siue blanditijs, atque artibus quibusdã virginum viduarumq; pudicitiam attrectare, expugnareq;, grauissimis pœnis prohibitum erat. Præsertim si deo eam consecrauissent, quod tũc non solũ ad iniuriam hominũ, verumetiam Dei irreuerẽtiã deliquisse viderẽtur. Puellæ verò nubiles frequenter in tẽplo eius cubare solebãt, omen futuri mariti accepturæ, sicut apud Atticos ante connubiũ Dianę cõsecrabãtur: & apud Macedones, Gręcosq; ante aras Deorũ à Cereris sacerdotio magna religiõe, vt fortunatę essẽt nu-

Marl. li. 2. cap. vlt.

Vide §. ite lex Iulia. instit. de publicis iudic. Cic. lib. 2. de legibus.

ptiæ, coniungebantur: in Thessalia vxorem siue virum accepturi priùs sacrificium offerebant. Multò per Deum immortalem rectiùs, quàm hoc tempore plerique Christiani, opes solummodò, formam, & progeniem considerant, ne quid dicam turpius, de pietate, modestia, religione & moribus nihil omnino curant. Vt nō mirum sit, tam ipsis infelicia matrimonia euenire, & præter modicam voluptatem, perpetuam miseriam, atque cruciatus amarißimos. Pulchrum enim est illud Poetæ:

Sors potior muliere proba non obtigit vnquam
Vlla viro, contraq; mala nil tetrius vsquam est.

Et illud:

Prou.c.19. *Thesaurus est malorum mulier mala,*
Feris omnibus immitior mulier mala.

De Abrah. li.1.ca.19. Vt verè dixerit Salomon: Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à domino autē vxor prudens. Primum, inquit B. Amb in coniugio religio quæratur, deinde disce quod non aurum, non argentum quæsiuit Abraham, non possessiones, sed gratiam bonæ indolis. Et ideò caue Christiane, gentilem, aut Iudæam, aut hæreticam, aut omnem alienam à fide tua vxorem accersas tibi, &c. Verùm quia inter optimos etiam coniuges certis de rebus aliquando leuiores controuersiæ oriuntur, quæ nisi maturè comprimantur, odium, repudium, & grauissima mala producūt: idcircò Viriplacam Deam quæ Græcis ζυγία dicitur introduxerunt, atque sacellum, in palatio consecrauerunt,

Valer.l.2. cap.1. Marlia l.3. ca.3. Clemens Alex. l.4. Stromat.

in

in quod si discordes coniuges venirent, concordes domum reuerterentur.

Nam meliùs nec præstantius vllum est,
Concordes quàm cum in tecto versantur eodem,
Vir simul & mulier.

Quam tamen Deam, nisi à præstantiori nomen ducere maluissent. Vxoriplacam fortasse rectiùs appellare potuissent: non est enim odium & frequentius, & grauius, & diuturnius, quàm odium & ira mulieris.

Marl. lib. 3. cap. 2.

D. Amb. li. 5. epist. 30. & 31.

De Victoria.

CONstituta Reipublica, & fundato iam imperio, de ornando atq; conseruando eodé diligenter considerare cœperunt. Ergò cùm multa præclarè feliciterque armis gessissent, victoriamque sæpiùs de hostibus potentissimis reportassent: ne dijs immortalibus ingrati existerent, proptereaque minùs prosperis successibus vterentur, Victoriæ templum in Palatio extruxerũt. Fortè quod Iudæis & maioribus suis Ianigenis hunc morem fuisse acceperant, vt pro huiusmodi beneficijs maximas Deo suo gratias agerẽt, preces, hymnos, & sacrificia offerrent.

Aug. li. 1. de ciuit. dei, c. 14. & c. 17. multa de victoria Dea disseruit. Et Prudent. l. 2 cont. Sym. à solo Christiano deo victoriam prouenire affirmat.

De Pace & Concordia.

VT Pax, quæ cęlum ipsum terramque tueri veteribus scriptoribus prædicatur, victores Romanos amaret, ac cum ipsis morari & imperare dignaretur, maxima eam veneratione colebant. Cuius quidem templum nato Saluatore, & Domino nostro Christo Iesu, tẽpore Augusti Cæsaris corruisse legitur: vt homines

Augusti. li. 3. ciuitatis Dei c. 25. & 26.

mines tandem cognoscerent, promissum Pacis principem esse ortum, nec ampliùs alibi veram pacem quęreret. Hoc Claudius Imperator restituere cœpit, & Vespasianus post bella ciuilia absoluit, quare à Plinio templú Vespasiani vocatur. Eo nimirùm loco extructum, vbi templum Concordiæ priùs fuerat, quia nec paci inter discordes locus est, nec in concordia diù perseuerant homines, nisi pacis vinculo constringantur. Quod postquàm pro dignitate tanti numinis (quippè quo non solùm homines, auctore Cicerone, verum etiam terra, agri, & beluæ lætantur) pulcherrimè exornatum erat, vt nullum vel locupletiùs vel præstantiùs haberetur: præter expectationem grauissimo omnium dolore igne assumptum est: eiusdemque ruina & interitus tantò omnibus grauior videbatur, quantò minus vnde is pernitiosissimus ignis exortus esset, cognoscere licebat: nisi quod ex terræmotu, qui eadem hora fuerat, collisos lapides ignem expressisse abitrarētur. Ego autem iusta veri Dei ira & vltione id accidisse arbitror: Nam vasa sacra atque ornamenta templi Hierosolymitani ibi profanabantur, quę Vespasianus à Tito asportata istic collocârat. Quanquàm enim Iudæos propter rebellioně castigare, & ob grauissima in filium Dei perpetrata flagitia, rectè fortassis punire poterat Imperator: tamen sacris vsibus destinata vasa profanare, & verum Dei cultú in idololatriá conuertere, nulla ratione permissum fuit.

Marl. lib 3. cap. 11.

Li. 36. c. 15.

Marl. lib. 3. cap. 11.

Marlia. & P. Laet.

Iam

Iam verò quàm grauiter ſemper puniti ſint, qui idolorum etiam templa ſpoliarent, Galatarum Phocentium, Scipionis, &c. miſerabiles exitus apertè teſtantur: & *Lactantius* lib. 2.cap.8.fuſiùs demonſtrat. Nec minori religione Concordiam venerabãtur, vt ipſum imperium ſemper incrementum ſumeret, in omne tempus ſine mutatione fœliciter duraturum. Nam & res paruæ concordia in immenſum excreſcunt, magnæque iam effectæ conſeruantur, & diſcordia quantumuis magnæ & præſtantes facilè dilabuntur. Nec vlla propemodum res maiori curæ magiſtratui eſſe debet, quàm vt eodem iure omnes ciues animorum conſentiente volnutate atq; concordia conſeruentur: alioqui enim & ipſius magiſtratus auctoritas, integritasque iudiciorum & omnia iuris vincula diſſoluuntur. Hæc autem Dea à corde congruente dicta, ſola quicquid in orbe eſt augere & conſeruare credebatur, proptereaq; Senatus frequenter eius in templo habebatur, & crebrò tam de religione & cultu Deorum, quàm ſalute Reipublicæ liberè ad populum conciones fiebãt, M. enim Cicero quinta Philippica. Illud verò, inquit, teterrimum auditu eſt, non modò aſpectu, in cella Concordiæ collocari armatos, latrones, ſicarios, è templo carcerẽ fieri, opertis valuis Cõcordię, cũ inter ſubſellia Senatus verſarẽtur latrones, patres conſcriptos ſentẽtias dicere, & Philippica ſeptima: Equitũ Romanorũ occulta fuit voluntas, iudiciũque de M.

Huc pertinet c.25.l.3. de ciui. dei Auguſtini & ibi Viues Mar.l.2.c.5.

Idē indicat Lamprid. in Alexandr.

de M. Antonio? qui frequentissimi in gradibus Concordiæ steterunt, qui vos ad libertatem recuperandam incitauerunt, arma, saga, bellum flagitauerunt, me vnà cum populo Romano in concionem vocauerunt,&c.

De Fortuna.

Vale. Max. lib. 1. cap. 8. Lactant. l. 3. cap. 29. SEd quia præter humanam expectationem plurimum euenire videbantur, quorum abditas causas perscrutari nequibant, eum omnia Fortunæ attribuerunt. Quam idcircò quidam filium Iouis appellabāt, quidam præpotentem & benignam Deam esse finxerunt. Iuuenalis enim:

Nullum numen abest si sit sapientia: sed te
Nos facimus fortuna Deam, cæloq; locamus.

Mar. l. 5. c. 8 Et in Commentarijs suis Cæsar: Multum, inquit, cùm omnibus in rebus, tum in re militari fortuna potest. Vt igitur ipsa quoque illis faueret, aliorumque Deorum piæ in Rempublicam Romanam voluntati non repugnaret, varia ei templa & sacra instituerunt. Seru. verò Tullius, Paruæ Fortunæ etiam templum superaddidit, significaturus, nihil tam paruū in rebus humanis accidere posse, quod nos dijs acceptum referre oporteat. Alexan. lib. 1. gen. dier. cap. 13. putat eum hoc fecisse, quòd cum humili loco natus esset, eius beneficio regnum se accepisse crederet. Quanquam Cicero & longè veriùs & cordatiùs loqui atque sentire videtur. Ait enim libro de finibus bonorum & malorum. 1. Nihil turpiùs, quàm fieri sine causa quicquam dicere. Vnde & pulchra quædā

apud

apud Atistotelem libro secundo περὶ ἀκροάσεως φυσικῆς disputantur. Rursus libro tertio de natura Deorum Cicero. Fortunam nemo à temeritate & inconstantia seiunget, quæ digna certè non sunt Deo, Pulcherrimè autem libro secundo de diuinatione: Causam inuestigato in re noua atque admirabili si potes: sin nullam reperies, illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa. Et lib. 5. Tusc. quæst. repræhēdit Theop. quod nimiū fortunæ tribueret. Quā fortunā 13. Philippica cęcam appellat. Lactantius imperpetuam humani generis vexatricem nuncupat. Simulacrum verò fortunæ cum copia & gubernaculo fingebant, tanquam hęc opes tribueret, humanarumque rerum regimen obtineret. Quā eorum nimis absurdam opinionem pulchrè refutat Firmianus Lactantius: Non inuideant, inquit, quod ipsi nesciunt, nobis aperuit veritatem Deus: qui sicut scimus nihil esse fortunam, ita scimus esse prauum & subdolum spiritum, qui sit inimicus bonis, hostisque iustitiæ, qui contraria faciat quàm Deus. Stultitia, error, & cæcitas, ignoratioque rerum, atque causarum, nomina induxit fortunę. Nihil verò in terra fit sine causa.

Lactant. l. 3. cap. 29.
August. l. 4. de ciuit. dei c. 18. & c. 19
Iob. cap. 5.

De Conso, bono euentu & Matuta.

QVandoquidem maiores suos saluberrimis consilijs & auertisse mala, & bona quæ sese non accepturos credebant, consecutos tamen sciebant esse: Conso, qui consiliorum

præses,

præſes, Deus & auctor putabatur, celebre etiã templum extruxerunt, in circo maximo ſub tecto, quia conſilia ſecreta & tecta eſſe oportet, vt quando de Iuriſprudentia differendum erit, fuſius comprobabitur. Sed cùm boni alicuius acquirendi, & auertendi mali gratia, cõſilium omne ab hominibus ſuſcipiatur, eodẽ propemodùm in loco Bono euẽtui templum conſecrârunt. Credebant enim, quòd etſi diuina voluntas humana induſtria non poſſet ſuperari: tamen & ipſa conſilia & felicem exitum à dijs prouniere. Deinde quia tẽpus matutinum conſilijs rectè capiendis per quàm accommodatum eſt, vt prouerbium indicat: Mane conſilium: iccircò Matutam, matutini temporis præſidem introduxerunt.

Marl. lib. 4. cap. 8.

De Spe, de quiete, & alijs Dijs.

MVltis etiam ſacris Spem venerabantur Romani, vt ciues periculoſis tẽporibus certa ſpe potiundæ victoriæ, & recuperandæ libertatis rerumq́, optimarum expectatione incitati, Rempublicam, aduerſus malorum hominũ impios conatus & hoſtiles impetus fortiter propugnarãt. Quapropter pietatem & virtutem Speci adiungebant, ob quæ datur homini aſcenſus in cælum. Paulus enim apud Ciceronem Africano viam demonſtraturus, qua corporis vinculis carnisque cuſtodia liberari, & in cælum citò immigrare poſſet: iuſtitiam, inquit, cole: & pietatem, hæc enim vita via eſt in cælum,

Aug. l. 4. c. 20. de ciuit. Dei.

De Quiete.

QVietis templum quod extra portam erat, in vrbem recipere noluerunt Romani: tũ quod hoc animi bellicosi & inquietis iuditiũ esset: tum etiam vt discerent, istorum idolorum cultores quietem animi non habere, quã solus Deus verus præstat Augustinus lib. 4. ca 16. Ciuitat. Dei. Porro non solum beneficos Deos Romani colebant, sed eos etiam qui publicè priuatimque lædere & humano generi nocere credebantur. Vt omnem iram malitiamque, sacrificijs & publico honore, affecti, deponerent, vel saltem mitiùs puniret nocerentque. Tãtus illorum error fuit, inquit Cicero, vt perniciosis etiam rebus non modò nomen deorum tribueretur, sed etiam sacra constituerentur, vt Febris fanum in Palatio, & malæ Fortunæ aram Esquilijs consecratam videmus. Et Valerius: cæteros quidem ad benefaciendum venerabantur, Febrem ad minus nocendum, templis colebant. Hac enim fraude diabolum eos decepisse, suprà à me demonstratum est, vt iam benefaciendo, iam puniendo, nocendoque suum impium cultum constitueret, verique Dei notitiam & veram Ianigenarũ doctrinam prorsus euerteret. Credebant etiam Romani, quod singulis ciuitatibus peculiares dij præsiderent, qui eas & cõseruare & perdere possent. Ideoque vrbẽ aliquã bello & armis petitur, primò omniũ per sacerdotes Deum, in cuius tutela id op-

In sermium Sapientiæ. Narlia. li. 3. cap. 3. August. li. 1. de consensu Euangelistarum. Lib. 3. de natura deor. Valer. lib. 2. cap. 1.

Hæc alius Symmach. ad Valentinian. imperator. apud Ambr. l. 5. epistol. & Tertull. apolog. cap. 28 Viues in cap. 22 lib. 2. de ciui Dei Augustini.

id oppidum erat, euocabant: orantes ne imperio & fœlicitati Romanorum ipse repugnaret. Longe etiam maiorem cultum maioresque honores quám eo loco haberet, Romæ consecuturum promittebant, vel si ibi permanere mallet, longe celebriora templa, & sacra ibi se extructuros recipiebant. Qua de causa Vetenses authore Liuio ignari se iam à suis vatibus, & externis oraculis proditos, iam Deos suos, votis ex vrbe sua euocatos hostium templa nouasque sedes spectare in muros pro se quisque frustrà discurrunt. Proptereaque nomen eius Dei qui imperatrici vrbi Romæ præsidebat, sacro silentio occultabatur, ne hostes Romanorũ, eodem consilio vsi, illum similiter fortè euocarent. Et hinc est quod prudentius noster primò quidem paucos Romę Deos fuisse scribit, sed:

Meminit huius quoque Val. l. 1. c. 8. & Lactant. lib. 2. ca. 17. Plin. li. 28. c. 2. Alexan li. 2. genial. dier. ca. 22. & li. 6. c. 4.

Lib. 2. cont. Symmach.

Innumeros pòst deinde Deos, virtute subactis
Vrbibus ex claris, peperit sibi Roma triumphis.
Inter fumantes templorum ar·nata ruinas
Dextera victoris, simulacra hostilia cepit,
Et captiua domum, venerans ceu numina, vexit

Videntur etiam cum ipsis dijs aliquos sacerdotes secum abduxisse, qui sacrorum illorum rationem callerent: Cicero enim pro Balbo ait, Cereris Græca sacra per Græcos sacerdotes curata fuisse. Tandem viuis quoque diuinos honores detulerunt: & templa etiam Proconsulibus, decernebant, Augustus verò Cæsar, nec diuinum honorem recipere, nec statuas volebat. Interrogataque ab eo Sibylla fertur,

Suetonius in vita.

fertur, vtrùm honores cultuſque diuinos à Senatu populoque Romano oblatos vſurpare deberet, illa vt ab huiuſmodi impietate cū deterreret, clara luce nuper natum Regem tantummodò adorandum in genitricis brachijs demōſtrabat. Quare Auguſtus non ſolùm tales honores repudiauit, ſed locum quoque iſtum conſecratum, Aram cæli vocabat.

Vnde in Ara cæli Romæ hic verſus leguntur:

Vnum erat Imperium mundi, dominator & vnus,
Falleris, at non tu Roma, ſed ipſe Deus.
Quem tulit Auguſto Cumana puella videndum,
Rector erat primus, ipſe ſecundus erat.
Hic locus eſt, vbi vidit, vbi rex credidit ará,
Cæli facta domus Regis, & aula Dei.

Quod tamen Auguſto Cæſari viuo multi diuinos honores detulerint, indicat Horatius libro 2. epiſtola 1. Præterea, Simoni Mago, dū viueret, Romani diuinam ſtatuam inter cęteros Deos ſuos, Auctore Euſebio, poſuerunt. *Euſeb. l. 4. cap. 14.*

Cùm ergò maxima, opulentiſsimaque regna, & infinitas vrbes hoc modo (vt illi quidē opinabantur) ſuperâſſent; ſingulis verò Dijs peculiaria templa & ſacra conſtituere nō poſſent: omnibus reliquis vnum maximum ſacratiſsimumque templum erexerunt, quod πάνθεον appellabant. Quod templū, poſtquàm vera Chriſtiana religio mundum illuſtrauit, cura Bonifacij Pontificis Maximi, & decreto Phocę Imperatoris in honorem Dei genetricis, perpetuaque virginis Mariæ; & omnium *Pantheum fulmine dictum diruum. quē aliquando fuiſſe refert Euſeb. li. 4. præpar. euang. cap. 1.*

ſanctorum conſecratum fuit. Priſci ergò Romani, quando vetus Ianigenarũ doctrina nondùm ſuperſtitionibus, & cultu falſorum Deorum oppreſſa erat, diligenter curabantꝗ, ne quis priuata ſuperſtitione Deos confingeret, neue aliundè eos acciret. Sic enim in legibus quæ Romulo, vrbis auctori, aſſcribũtur, præceptum extat: Deos peregrinos præter Faunũ ne colunto. Confuſionem religionis eſſe iudicantes, ſi aut noui aut peregrini Dij, pro vniuſcuiusque voluntate, colerentur.

Nec priuata cuiuſquam in domo ſacella, peculiareſue ritus, atque cæremonias patiebantur: vt pulchrè declarat Cicero, & hæc eorum lex apertè teſtatur: Separatim nemo habeſcat deos, neue nouos, ſed nec aduenas, niſi publicè adſcitos, priuatim colunto. Nec enim ipſis obſcurum erat, quòd Græcorum ſapientiſsimis Athenienſibus, cùm Apollinem conſuluiſſent, quas potiſsimùm religiones tenerent; reſponſum erat; vt eas retinerent, quę eſſent in more Maiorum: cùm verò morem Maiorum dixiſſent ſæpè eſſe mutatum, quæſiſſentque, quem potiſsimum ſequerentur ex varijs, reſponſum erat optimum. Quapropter Athenienſes grauiſsimè prohibuerãt, ne quis peregrinos ignotosque Deos introduceret. Paulatim tamen ſaluberrimę leges de nõ mutanda religione, deq; priuatis eorum dijs, obliteratæ fuerũt, vt quiduis Romæ colere liceret. Quod autẽ Tyberio Cęſari Chriſtũ Ieſum in Deorũ Romanorũ numerum referre non permi-

Cicero eodem.

Ioſeph. li. 2. cõt. Appion.

Tertull. apolog. c. 5. Euſeb. l. 2. cap. 2.

permiserint, varijs id quidem de causis accidisse putatur. Ne enim Deorum multitudo in contemptum abiret, aliquando viri prudentiores ad veteres de religione leges respiciebãt. Deinde priuata auctoritate citra S.P.Q.R. decretum Tyberius Christum Deum facere cupiebat, cùm ex veteri decreto nulli imperatori Deum aliquem consecrare liceret, nisi priùs auctoritas Senatus accederet. B. Augustinus scriptum reliquit, quod etsi omnium ferè gentium Deus, etiam malos qui publicè nocerent, libenter reciperent Romani: verumtamen Deum, quem soli Iudæi colebant, recipere noluerint, quod intelligerent eum consortis impatientem esse, sed solum coli velle. Ad hæc vera fidei & religionis acerrimus hostis diabolus, quia eos planè excœcârat, verũ eos Deum colere non permisit. Nec Dominus Deus omnium rerum creator & opifex, qui ab æterno Deus fuit, per homines voluit suę diuinitatis tale testimonium accipere, vndè sequeretur, quod aliquãdo Deus, antequã per hominem creaturam suam cõsecraretur, non fuisset. De Adriano, & Alexandro Seuerò narrat Lãpridius, quòd & illi Christo tẽplum extruere, & inter Deos eũ referre vnluerint, nisi prohibiti fuisseot ab his, qui oraculũ cõsulentes responsum acceperant, reliqua Deorũ immortalium templa deserenda, omnesque homines Christianos futuros, si hoc eorum propositum perficeretur. Addit, Adrianum in omnibus ciuitatibus templa sine si-

mines tandem cognoſcerent, promiſſum Pa-
Marl. lib 3. cap. 11. cis principem eſſe ortum, nec ampliùs alibi veram pacem quęrerēt Hoc Claudius Imperator reſtituere cœpit, & Veſpaſianus poſt bella ciuilia abſoluit, quare à Plinio templū
Li. 36. c. 15. Veſpaſiani vocatur. Eo nimirùm loco extructum, vbi templum Concordiæ priùs fuerat, quia nec paci inter diſcordes locus eſt, nec in
Marl. lib. 3. cap. 11. concordia diù perſeuerant homines, niſi pacis vinculo conſtringantur. Quod poſtquàm pro dignitate tanti numinis (quippè quo non ſolùm homines, auctore Cicerone, verum etiam terra, agri, & beluæ lætantur) pulcherrimè exornatum erat, vt nullum vel locupletiùs vel præſtantiùs haberetur: præter expectationem grauiſsimo omnium dolore igne aſſumptum eſt: eiuſdemque ruina & interitus tantò omnibus grauior videbatur, quantò minus vnde is pernitioſiſtimus ignis exortus eſſet, cognoſcere licebat: niſi quod ex terræmotu, qui eadem hora fuerat, colliſos lapides
Marlia. & P. Latus. ignem expreſsiſſe abitrarētur. Ego autem iuſta veri Dei ira & vltione id accidiſſe arbitror: Nam vaſa ſacra atque ornamenta templi Hieroſolymitani ibi profanabantur, quę Veſpaſianus à Tito aſportata iſtic collocârat. Quanquàm enim Iudæos propter rebellionē caſtigare, & ob grauiſsima in filium Dei perpetrata flagitia, rectè fortaſsis punire poterat Imperator: tamen ſacris vſibus deſtinata vaſa profanare, & verum Dei cultū in idololatriā conuertere, nulla ratione permiſſum fuit.

Iam

Iam verò quàm grauiter ſemper puniti ſint, qui idolorum etiam templa ſpoliarent, Galatarum Phocentium, Scipionis, &c. miſerabiles exitus apertè teſtantur:& *Lactantius* lib. 2.cap.8.fuſiùs demonſtrat. Nec minori religione Concordiam venerabātur, vt ipſum imperium ſemper incrementum ſumeret, in omne tempus ſine mutatione fœliciter duraturum. Nam & res paruæ concordia in immenſum excreſcunt, magnæque iam effectæ conſeruantur, & diſcordia quantumuis magnæ & præſtantes facilè dilabuntur. Nec vlla propemodum res maiori curæ magiſtratui eſſe debet, quàm vt eodem iure omnes ciues animorum conſentiente volnutate atq; concordia conſeruentur: alioqui enim & ipſius magiſtratus auctoritas, integritasque iudiciorum & omnia iuris vincula diſſoluuntur. Hæc autem Dea à corde congruente dicta, ſola quicquid in orbe eſt augere & conſeruare credebatur, propterea q; Senatus frequenter eius in templo habebatur, & crebrò tam de religione & cultu Deorum, quàm ſalute Reipublicæ liberè ad populum conciones fiebāt, M. enim Cicero quinta Philippica. Illud verò, inquit, teterrimúm auditu eſt, non modò aſpectu, in cella Concordiæ collocari armatos, latrones, ſicarios, è templo carcerē fieri, opertis valuis Cōcordię, cū inter ſubſellia Senatus verſarētur latrones, patres conſcriptos ſentētias dicere, & Philippica ſeptima: Equitū Romanorū occulta fuit voluntas, iudiciūque de M.

Huc pertinet c.25.l.3. de ciui. dei Augustini & ibi Viues Mar.l.2.c.5.

Idē indicat Lamprid. in Alexandr.

de M. Antonio? qui frequentiſsimi in gradibus Concordiæ ſteterunt, qui vos ad libertatem recuperandam incitauerunt, arma, ſaga, bellum flagitauerunt, me vnà cum populo Romano in concionem vocauerunt,&c.

De Fortuna.

Vale. Max. lib.1.cap.8. Lactant.l.3. cap.29. SEd quia præter humanam expectationem plurimum euenire videbantur, quorum abditas cauſas perſcrutari nequibant, eum omnia Fortunæ attribuerunt. Quam idcircò quidam filium Iouis appellabāt,quidam præpotentem & benignam Deam eſſe finxerunt. Iuuenalis enim:

Nullum nūmen abeſt ſi ſit ſapientia:ſed te
Nos facimus fortuna Deam,cæloq; locamus.

Mar.l.5.c.8 Et in Commentarijs ſuis Cæſar: Multum, inquit,cùm omnibus in rebus,tum in re militari fortuna poteſt. Vt igitur ipſa quoque illis faueret,aliorumque Deorum piæ in Rempublicam Romanam voluntati non repugnaret, varia ei templa & ſacra inſtituerunt. Seru. verò Tullius, Paruæ Fortunæ etiam templum ſuperaddidit,ſignificaturus, nihil tam paruū in rebus humanis accidere poſſe,quod nos dijs acceptum referre oporteat. Alexan.lib.1.gen. dier.cap.13.putat eum hoc feciſſe, quòd cum humili loco natus eſſet,eius beneficio regnum ſe accepiſſe crederet. Quanquam Cicero & longè veriùs & cordatiùs loqui atque ſentire videtur. Ait enim libro de finibus bonorum & malorum.1.Nihil turpiùs,quàm fieri ſine cauſa quicquam dicere. Vnde & pulchra quædā apud

apud Atiſtotelem libro ſecundo περὶ ἀκροάσεως φυσικῆς diſputantur. Rurſus libro tertio de natura Deorum Cicero. Fortunam nemo à temeritate & inconſtantia ſeiunget, quæ digna certè non ſunt Deo. Pulcherrimè autem libro ſecundo de diuinatione: Cauſam inueſtigato in re noua atque admirabili ſi potes: ſin nullam reperies, illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuiſſe ſine cauſa. Et lib. 5. Tuſc. quæſt. repræhēdit Theop. quod nimiū fortunæ tribueret. Quā fortunā 13. Philippica cęcam appellat. Lactantius imperpetuam humani generis vexatricem nuncupat. Simulacrum verò fortunæ cum copia & gubernaculo fingebant, tanquam hęc opes tribueret, humanarumque rerum regimen obtineret. Quā eorum nimis abſurdam opinionem pulchrè refutat Firmianus Lactantius: Non inuideant, inquit, quod ipſi neſciunt, nobis aperuit veritatem Deus: qui ſicut ſcimus nihil eſſe fortunam, ita ſcimus eſſe prauum & ſubdolum ſpiritum, qui ſit inimicus bonis, hoſtiſque iuſtitiæ, qui contraria faciat quàm Deus. Stultitia, error, & cæcitas, ignoratioque rerum, atque cauſarum, nomina induxit fortunę. Nihil verò in terra fit ſine cauſa.

Lactant. l. 3. cap. 29.
Auguſt. l. 4. de ciuit. dei c. 18. & c. 19
Iob. cap. 5.

De Conſo, bono euentu & Matuta.

QVandoquidem maiores ſuos ſaluberrimis conſilijs & auertiſſe mala, & bona quæ ſeſe non accepturos credebant, conſecutos tamen ſciebant eſſe: Conſo, qui conſiliorum præſes,

De Quiete.

QVietis templum quod extra portam erat, in vrbem recipere noluerunt Romani: tũ quod hoc animi bellicosi & inquietis iuditiũ esset: tum etiam vt discerent, istorum idolorum cultores quietem animi non habere, quã solus Deus verus præstat Augustinus lib. 4. ca 16. Ciuitat. Dei. Porro non solum beneficos Deos Romani colebant, sed eos etiam qui publicè priuatimque lædere & humano generi nocere credebantur. Vt omnem iram malitiamque, sacrificijs & publico honore, affecti, deponerent, vel saltem mitiùs puniret nocerentque. Tãtus illorum error fuit, inquit Cicero, vt perniciosis etiam rebus non modò nomen deorum tribueretur, sed etiam sacra constituerentur, vt Febris fanum in Palatio, & malæ Fortunæ aram Esquilijs consecratam videmus. Et Valerius: cæteros quidem ad benefaciendum venerabantur, Febrem ad minus nocendum, templis colebant. Hac enim fraude diabolum eos decepisse, suprà à me demonstratum est, vt iam benefaciendo, iam puniendo, nocendoque suum impium cultum constitueret, verique Dei notitiam & veram Ianigenarũ doctrinam prorsus euerteret. Credebant etiam Romani, quod singulis ciuitatibus peculiares dij præsiderent, qui eas & cõseruare & perdere possent. Ideoque vrbẽ aliquã bello & armis petitur, primò omniũ per sacerdotes Deum, in cuius tutela id op-

In Somnium Scipionis. Narlia. li. 3. cap. 3. August. li. 1. de consensu Euang. listarum. Lib. 3. de natura deor. Valer. lib. 2. cap. 1.

Hac aliusa Symm. ad Valentinia. imperator. apud Am. li. 1. 5. epistol. & Tertull. apolog. cap. 28 Viues in cap. 22 lib. 2. de ciui Dei Augustini.

id oppidum erat, euocabant: orantes ne imperio & fœlicitati Romanorum ipse repugnaret. Longe etiam maiorem cultum maioresque honores quám eo loco haberet, Romæ consecuturum promittebant, vel si ibi permanere mallet, longe celebriora templa, & sacra ibi se extructuros recipiebant. Qua de causa Vetenses authore Liuio ignari se iam à suis vatibus, & externis oraculis proditos, iam Deos suos, votis ex vrbe sua euocatos hostium templa nouasque sedes spectare in muros pro se quisque frustrà discurrunt. Propterea que nomen eius Dei qui imperatrici vrbi Romæ præsidebat, sacro silentio occultabatur, ne hostes Romanorū, eodem consilio vsi, illum similiter fortè euocarent. Et hinc est quod prudentius noster primò quidem paucos Romę Deos fuisse scribit, sed:

Meminit huius quoque Val. l. 1. c. 8. & Lact. lib. 2. ca. 17. Plin. li. 28. c. 2. Alexan li. 2. genial. dier. ca. 22. & li. 6: c. 4.

Lib. 2. cont. Symmach.

Innumeros pòst deinde Deos, virtute subactis
Vrbibus ex claris, peperit sibi Roma triumphis.
Inter fumantes templorum armata ruinas
Dextera victoris, simulacra hostilia cepit,
Et captiua domum, venerans ceu numina, vexit

Videntur etiam cum ipsis dijs aliquos sacerdotes secum abduxisse, qui sacrorum illorum rationem callerent: Cicero enim pro Balbo ait, Cereris Græca sacra per Græcos sacerdotes curata fuisse. Tandem viuis quoque diuinos honores detulerunt: & templa etiam Proconsulibus, decernebant, Augustus verò Cæsar, nec diuinum honorem recipere, nec statuas volebat. Interrogataque ab eo Sibylla fertur,

Suetonius in vita.

fertur, vtrùm honores cultuſque diuinos à Senatu populoque Romano oblatos vſurpare deberet, illa vt ab huiuſmodi impietate cũ deterreret, clara luce nuper natum Regem tantummodò adorandum in genitricis brachijs demõſtrabat. Quare Auguſtus non ſolùm tales honores repudiauit, ſed locum quoque iſtum conſecratum, Aram cæli vocabat.

Vnde in Ara cæli Romæ hic verſus leguntur:

Vnum erat Imperium mundi, dominator & vnus,
Falleris, at non tu Roma, ſed ipſe Deus.
Quem tulit Auguſto Cumana puella videndum,
Rector erat primus, ipſe ſecundus erat.
Hic locus eſt, vbi vidit, vbi rex credidit ará,
Cæli facta domus Regis, & aula Dei.

Quod tamen Auguſto Cæſari viuo multi diuinos honores detulerint, indicat Horatius libro 2. epiſtola 1. Prætereà, Simoni Mago, dũ viueret, Romani diuinam ſtatuam inter cęteros Deos ſuos, Auctore Euſebio, poſuerunt. *Euſeb. l. 4. cap. 14.*

Cùm ergò maxima, opulentiſsimaque regna, & infinitas vrbes hoc modo (vt illi quidẽ opinabantur) ſuperâſſent; ſingulis verò Dijs peculiaria templa & ſacra conſtituere nõ poſſent: omnibus reliquis vnum maximum ſacratiſsimumque templum erexerunt, quod πάνθεον appellabant. Quod templũ, poſtquàm vera Chriſtiana religio mundum illuſtrauit, cura Bonifacij Pontificis Maximi, & decreto Phocę Imperatoris in honorem Dei genetricis, perpetuaque virginis Mariæ, & omnium *Pantheum fulmine dictum diuinum, quẽ aliquando fuiſſe refert Euſeb. li. 4. præpar. euang. cap. 1.*

ſanctorum conſecratum fuit. Priſci ergò Romani, quando vetus Ianigenarũ doctrina nondùm ſuperſtitionibus, & cultu falſorum Deorum oppreſſa erat, diligenter curabantq́, ne quis priuata ſuperſtitione Deos confingeret, neue aliundè eos acciret. Sic enim in legibus quæ Romulo, vrbis auctori, aſſcribũtur, præceptum extat: Deos peregrinos præter Faunũ ne colunto. Confuſionem religionis eſſe iudicantes, ſi aut noui aut peregrini Dij, pro vniuſcuiusq́ue voluntate, colerentur.

Nec priuata cuiuſquam in domo ſacella, peculiareſue ritus, atque cæremonias patiebantur: vt pulchrè declarat Cicero, & hæc eorum lex apertè teſtatur: Separatim nemo habeſcat deos, neue nouos, ſed nec aduenas, niſi publicè adſcitos, priuatim colunto. Nec enim ipſis obſcurum erat, quòd Græcorum ſapientiſsimis Athenienſibus, cùm Apollinem conſuluiſſent, quas potiſsimùm religiones tenerent; reſponſum erat; vt eas retinerent, quę eſſent in more Maiorum: cùm verò morem Maiorum dixiſſent ſæpè eſſe mutatum, quæſiſſentq́ue, quem potiſsimum ſequerentur ex varijs, reſponſum erat optimum. Quapropter Athenienſes grauiſsimè prohibuerãt, ne quis peregrinos ignotosq́ue Deos introduceret. Paulatim tamen ſaluberrimę leges de nõ mutanda religione, deq; priuatis eorum dijs, obliteratæ fuerũt, vt quiduis Romæ colere liceret. Quod autẽ Tyberio Cęſari Chriſtũ Ieſum in Deorũ Romanorũ numerum referre non permi-

Cicero eodem.

Ioſeph. li. 2. cõtra Ap- pion.

Tertull. apolog. c. 5. Euſeb. l. 2. cap. 2.

permiserint, varijs id quidem de causis accidisse putatur. Ne enim Deorum multitudo in contemptum abiret, aliquando viri prudentiores ad veteres de religione leges respiciebãt. Deinde priuata auctoritate citra S.P.Q.R. decretum Tyberius Christum Deum facere cupiebat, cùm ex veteri decreto nulli imperatori Deum aliquem consecrare liceret, nisi priùs auctoritas Senatus accederet. B. Augustinus scriptum reliquit, quod etsi omnium ferè gentium Deus, etiam malos qui publicè nocerent, libenter reciperent Romani: verum tamen Deum, quem soli Iudæi colebant, recipere noluerint, quod intelligerent eum consortis impatientem esse, sed solum coli velle. Ad hæc vera fidei & religionis acerrimus hostis diabolus, quia eos planè excœcârat, verũ eos Deum colere non permisit. Nec Dominus Deus omnium rerum creator & opifex, qui ab æterno Deus fuit, per homines voluit suę diuinitatis tale testimonium accipere, vndè sequeretur, quod aliquãdo Deus, antequã per hominem creaturam suam cõsecraretur, non fuisset. De Adriano, & Alexandro Seuerô narrat Lãpridius, quòd & illi Christo tẽplum extruere, & inter Deos eũ referre vnluerint, nisi prohibiti fuissent ab his, qui oraculũ cõsulentes responsum acceperant, reliqua Deorũ immortalium templa deserenda, omnesque homines Christianos futuros, si hoc eorum propositum perficeretur. Addit, Adrianum in omnibus ciuitatibus templa sine si-

mulacris erexisse, vt in ijs Christus coleretur, quæ suo tempore, quod alios Deos non haberent. Adriani fuerint appellata. Quanquàm igitur Adrianum prædicat Spartianus: quòd Romana sacra diligenter curarit, peregrina verò contēpserit: tamen cùm maximas Christi virtutes atque miracula intelligeret, eumque solum coli & adorari velle audiret, peculiaria etiam ipsi templa extruxit, optimeque erga Christianos affectus erat, nisi per diabolum & sceleratissimos homines, auctore Lāpridio, impeditus fuisset. Tandem Constantinus Magnus, adiutore Deo, idolorum cultum apertè damnauit, ac in mortem Christi baptizatus eum solum verum Deum adorare, perpetuo edicto decreuit. Quod non solum ecclesiasticæ historiæ scriptores commemorant, verumetiam ex ipsius Constantini rescripto apertè colligitur: Placuit in omnibus locis, atque vrbibus vniuersis claudi protinùs templa, & accessu vetito omnibus licentiam delinquendi perditis denegari. Volumus etiam sacrificijs cunctos abstinere. Quod si aliqui forte huiusmodi perpetrauerint, gladio vltore sternantur, facultates etiam perempti, Fisco decernimus vendicari: & similiter puniri rectores prouinciarum, si facinora vendicare neglexerint. Multi tamen insignes philosophi atque magistratus paganismum, & idololatriam acerrimè defendebāt. Symmachus vrbis Præfectus ad Valentinianum Imperatorem Christianum Romam, inquit,

Vide Euse. lib. 4. c. 8.

Li. 1. C. de Paganis.

inquit, nunc putemus assistere, atque his vobiscum agere sermonibus, Optimi Principes patres patriæ, reuere animi annos meos, in quos me pius ritus adduxit, vtar cæremonijs auitis, viuam meo iure, quia libera sum: hic cultus in meas leges orbem redegit, hæc sacra Hannibalem à mœnibus, à Capitolio Senas repulerunt. Ergò dijs patrijs, dijs indigétibus pacem rogamus. Propter hanc enim falsam religionem suam præ cæteris omnibus gentibus se florere, atq; orbis imperium ab his dijs accepisse Romani arbitrabantur. Omniaque malorum genera, ob neglectam religionem patriam, introductumque Christianismum permanâsse in Rempublicam aiebant. quod Iustinus martyr, Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, cęteríque orthodoxi patres egregiè refellunt. Beatus Augustinus longè maiora Romanum imperium, antequàm Christus nasceretur, perpessum refert, nec falsos Deos, sed verum Christianorum Deum ipsis imperium donasse probat, ob plæclaras quasdam virtutes, propter quas æternam felicitatem ijs donare nolebat. Nam Assyrijs Persisque, qui tot deos non habebant, imperium Deus olim tribuerat, & Græcis, qui deorum multitudine, & superstitiosis cęremonijs Romanos longè superabant, ademerat. Eusebius verò Romanū imperium tranquillum & felix permansisse scribit, quàmdiu Christianis fauerent, sed statim vt eos sequerentur, grauissimè illorum Rempublicam fuisse perturbatam.

Recitur ab Amb. l. 5. epistola.

Li. 2. de ciuit. dei, c. 3.

tam, vt apertè cernerent verũ Deum pro ſua eccleſiæ cõtra tyrannos decertare. Etſi diabolus per ſuos ſatellites varijs eam modis opprimere, ac inuiſam reddere conabatur. Nã omnia flagitiorũ genera quæ per maleficos deſignabantur, Chriſtianis imputabãt. Sicut incẽdium illud quod Romæ ſub Nerone fuerat exortum, in Chriſtianos torquebant, vt ſcribit Cornelius Tacitus. Qui & per flagitia inuiſos appellat Chriſtianos, exitialemque ſuperſtitionem, homo alioqui doctus & prudens, Chriſtianiſmum vocat. Quemadmodũ Suetonius Chrſtianos genus hominũ ſuperſtiitonis nouæ & maleficæ dixit. Quod Thieſtea conuiuia, & Oedipodeos concubitus eos celebrare vulgò mentiti fuerint, quodq; mortuos homines eos adorare dixerint, & famoſos libellos horrenda mendacia continentes, pueris in ſchola diſcendos conſcripſerint, falſosque teſtes ſubornarint, qui pecunia corrupti dicerent, ſe quoque Chriſtianos fuiſſe, & exploratè cognitum habere, quàm turpia inter ſe Chriſtiani diebus dominicis committerent, teſtatur Euſebius. Sed de præcipuis veterum Romanorũ dijs, & priſca religione, in præſens dictũ ſatis de miniſtris eorum, & ceremonijs nonnihil iam deinceps adijciendũ erit (ſi breuiter) de Aedilibus tẽplorũ, ſacrorumq; cuſtodibus antè diſſeruero. Quia enim perſpiciebant Romani nihil tam ſanctũ firmũq; exiſtere, quod non tempus edax conſumeret, niſi vnica omnium rerum cõſeruatrice prouiden-

Tacit. l. 14. annalium.

In Nerone.

Euſ. l. 5. c. 2.

uidentia fulciretur: icircò ædiles creârunt, qui ædes sacras, & templa Deorum, atq; sacra curarēt. Nam quantū semper Reipublicę detrimenti attulerit, diuinarum rerum, & templorū, sacrorūq; neglectus, nō modo scriptura sacra testatur, sed Camillus etiam apud Liuiū declarat: Intuemini Quirites horū annorum, vel secūdas res vel aduersas, inuenietis omnia prosperè accidisse sequētibus Deos, aduersa spernētibus, nos propter neglectā religionē victi, tantum dijs hominibusque exemplum dedimus, vt terrarum orbi documento essemus: aduersæ deinde res admonuerunt religionum, confugimus ad deos in Capitolium, reddiderūt patriam, & victoriam, & antiquum belli decus amissum. Similiter Horatius: *P. Lætus de magistrat. Ro. ca. 20.* *Hagg. Propheta Iudæos castigat, quod negligerent templum domini instaurare.*

Delicta Maiorum immeritus lues
Romane, donec templa refeceris,
Ædesq; labentes deorum, &
Fœda nigro simulachra fumo.
Dijs te minorem quod geris, imperas
Hinc omne principium, huc refer exitum.
Dij multa neglecti dederunt,
Hesperiæ mala luctuosæ.

De ministris sacrorum apud veteres Romanos.

QVia veteris illius apud priscos Romanos ante Christianissimum sacerdotij nec inutilis nec vitiosa est cū nostro cōparatio, cùm præsertim Latinè scribentes pleraq; inde vocabula mutuemur: propterea de eo quan-

templum Solis erexisset: ego, inquit, ad senatum scribam, vt mittat Pontificem qui dedicet templum. Sed in corpore Iuris Ciuilis varia de eorum auctoritate referuntur. Vt Pontificali auctoritate compelli hæredes ad monumentum ędificandum, & pontificem de religiosis locis consulendum esse, legesque interpretandi & agendi publicè in iudicio facultas, vt ab ijs peteretur. Nam & Valerius Maximus Ius Ciuile per multa secula abditũ inter sacra cæremoniasque Deorum, & solis Pontificibus notum fuisse scribit. M. Cicero respondendi iuris & constituendarum religionum facultatem fuisse ijs cõcessam testatur. Iam verò omnium reliquorum sacerdotum Pontifex Maximus curam gerebat, eosque si viderentur, punire, atque in Vestales etiam virgines animaduertere licebat. Magistratus illius perpetuus erat, & in demortui locum alius eligebatur, non à populo, sed ab alijs Põtificibus. Quæ à priscis Ianigenis procul dubio retinuerunt. Nam primarum coloniarũ Lucumones supremũ magistratum Noacho deferebant, eumq; in rebus controuersis consulebant. Et Moses ex præcepto Dei reliquis Iudæorum ordinibus vnum Pontificem maximum præfecit, qui religionem cultumque diuinum retineret, scripturam, & sacrosanctas leges interpretaretur. Ac gloriosus ille Martyr, & celeberrimus Ecclesiæ doctor Cyprianus non aliunde hæreses & scismata oriri affirmat, quàm quod sacerdoti Dei non obté-

Iulius Capitolanus in Alexan. Vopis. in vita, § sacræ res. insti. de rerum diuisione.

L. fin. C. de mortuo inferendo, l. 2. ff. de orig. iuris

Valer. li. 2. cap. 1.

Cypr. lib. 1. epist. 3.

peretur, nec vnus in Ecclesia sacerdos & iudex vice ac loco Christi cogitetur. Quantopere autem sacerdotes suos honorârint, vel inde colligitur, quod cùm Prisci Romani legibus decem annos militiæ munera exercere cogebantur, sacerdotes tamen nomina sua nõ dabãt, nisi summa esset necessitas, vt tumultu Galblico & ello ciuili, quando & Senatus sagum induebat, factum est. Et quanquam magistratum nõ petebant sacerdotes, lictore tamen & sella curuli vtebantur. Augurum collegio tantum venerationis & auctoritatis accesserat, vt nihil publicè sine auspicijs nec domi, nec militię gereretur, rerumq; benè gerẽdarum auctoritas augurio contineretur, auctore Cicerone, qui & Romulum auspicato vrbem condidisse tradit, & reliquos reges vsos semper auguribus fuisse. Maximũ & præstantissimum, inquit libro secundo de legibus, in Republica ius est Augurum: quid enim maius est, quàm posse à summis imperijs & potestatibus comitia tollere? concilia vel instituta dimittere, vel habita rescindere? quid grauius quàm rem susceptam dirimi, si vnus augur aliter dixerit, quid magnificẽtius quàm posse decernere vt magistratu se abdicent cõsules? Præerant enim Augures auspicijs, vt sacris Pontifices, & signa à dijs missa interpretabantur, vt Halycarnasseus ait, quãquàm ab vna specie, id est, auium garritu nomen acceperant. Itaque nobilissimis quibusque & lectissimis ciuitatis Romanæ viris hoc sacerdotium

Alexander Sardus l. 3. c. 2. & 16

Lib. 1. de diuina. & de Arusp. responsis.

dotium deferebatur: eratque perpetuum, adeò vt nemo quālibet flagitiosus, eò sese abdicare cogeretur, cùm reliqui ferè sacerdotes damnati sacerdotio abdicarentur. Memorabile exemplum refert Plutarchus, quòd cùm Augures vitio creatos Consules renunciassent, statim Senatus literis eos ab exercitu reuocârit, Flaminius non antè literas aperuerit, quam hostes in fugā vertisset, redeunti verò multaque spolia afferenti, obuiam non processerit populus, quia reuocatus non continuò paruerat. Sed cùm omnia ferè ab ijs dependerent, iuxta legem: Qui non paruerit capitale esto: ipsi artem & disciplinam hanc accuratè scire alia lege iubebantur, ne quid temerè in rebus grauissimis pronunciarent. Si verò Deos iratos esse perspicerent, senatus populusque Romanus admonere cogebantur, vt emendato vitio, de placandis dijs, antequàm ad vindictam procederent, sedulo cogitarent. Diuorumque iras prouidento. Fecialium verò, quos εἰρηνοδίκας appellat Dionysius, collegium belli causa ferè institutum erat. Cùm enim religiosus ille, & quietis publicæ studiosissimus Numa videret bellum quod absque iusta causa infertur, nil aliud quàm latrocinium esse, totum eam rem ex abitrio sacerdotum, & religiosorum hominum pendere voluit. Nec enim licebat Romæ bellum mouere, nisi cognita causa Feciales iustum esse pronunciassent. Quod tam diligenter obseruârunt Roma-

Cic. lib. 3. de legibus.

Feciales.

sanctorum consecratum fuit. Prisci ergò Romani, quando vetus Ianigenarũ doctrina nondùm superstitionibus, & cultu falsorum Deorum oppressa erat, diligenter curabantq́, ne quis priuata superstitione Deos confingeret, neue aliundè eos acciret. Sic enim in legibus quæ Romulo, vrbis auctori, asscribũtur, præceptum extat: Deos peregrinos præter Faunũ ne colunto. Confusionem religionis esse iudicantes, si aut noui aut peregrini Dij, pro vniuscuiusque voluntate, colerentur.

Nec priuata cuiusquam in domo sacella, peculiaresue ritus, atque cæremonias patiebantur: vt pulchrè declarat Cicero, & hæc eorum lex apertè testatur: Separatim nemo habescat deos, neue nouos, sed nec aduenas, nisi publicè adscitos, priuatim colunto. Nec enim ipsis obscurum erat, quòd Græcorum sapientissimis Atheniensibus, cùm Apollinem consuluissent, quas potissimùm religiones tenerent; responsum erat; vt eas retinerent, quę essent in more Maiorum: cùm verò morem Maiorum dixissent sæpè esse mutatum, quæsissentque, quem potissimum sequerentur ex varijs, responsum erat optimum. Quapropter Athenienses grauissimè prohibuerãt, ne quis peregrinos ignotosque Deos introduceret. Paulatim tamen saluberrimę leges de nõ mutanda religione, deq́; priuatis eorum dijs, obliteratæ fuerũt, vt quiduis Romæ colere liceret. Quod autẽ Tyberio Cęsari Christũ Iesum in Deorũ Romanorũ numerum referre non permi-

Cicero eodem.

Ioseph. li. 2. cont. Appio.

Tertull. apolog. c. 5. Euseb. l. 2. cap. 2.

permiſerint, varijs id quidem de cauſis acci-diſſe putatur. Ne enim Deorum multitudo in contemptum abiret, aliquando viri pruden-tiores ad veteres de religione leges reſpicie-bãt. Deinde priuata auctoritate citra S.P.Q.R. decretum Tyberius Chriſtum Deum facere cupiebat, cùm ex veteri decreto nulli impe-ratori Deum aliquem conſecrare liceret, niſi priùs auctoritas Senatus accederet. B. Auguſti-nus ſcriptum reliquit, quod etſi omnium fe-rè gentium Deus, etiam malos qui publicè no cerent, libenter reciperent Romani: verum tamen Deum, quem ſoli Iudæi colebant, reci-pere noluerint, quod intelligerent eum con-ſortis impatientem eſſe, ſed ſolum coli velle. Ad hæc vera fidei & religionis acerrimus ho-ſtis diabolus, quia eos planè excœcârat, verũ eos Deum colere non permiſit. Nec Domi-nus Deus omnium rerum creator & opifex, qui ab æterno Deus fuit, per homines voluit ſuę diuinitatis tale teſtimonium accipere, vn-dè ſequeretur, quod aliquãdo Deus, antequã per hominem creaturam ſuam cõſecraretur, non fuiſſet. De Adriano, & Alexandro Seuerо narrat Lãpridius, quòd & illi Chriſto tẽplum extruere, & inter Deos eũ referre voluerint, niſi prohibiti fuiſſent ab his, qui oraculũ cõſu lentes reſponſum acceperant, reliqua Deorũ immortalium templa deſerenda, omneſque homines Chriſtianos futuros, ſi hoc eo-rum propoſitum perficeretur. Addit, Adria-num in omnibus ciuitatibus templa ſine ſi-

inquit, nunc putemus assistere, atque his vobiscum agere sermonibus, Optimi Principes patres patriæ, reuere animi annos meos, in quos me pius ritus adduxit, vtar cæremonijs auitis, viuam meo iure, quia libera sum: hic cultus in meas leges orbem redegit, hæc sacra Hannibalem à mœnibus, à Capitolio Senas repulerunt. Ergò dijs patrijs, dijs indigetibus pacem rogamus. Propter hanc enim falsam religionem suam præ cæteris omnibus gentibus se florere, atq; orbis imperium ab his dijs accepisse Romani arbitrabantur. Omniaque malorum genera, ob neglectam religionem patriam, introductumque Christianismum permanâsse in Rempublicam aiebant. quod Iustinus martyr, Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, cęteriq́ue orthodoxi patres egregiè refellunt Beatus Augustinus longè maiora Romanum imperium, antequàm Christus nasceretur, perpessum refert, nec falsos Deos, sed verum Christianorum Deum ipsis imperium donasse probat, ob plæclaras quasdam virtutes, propter quas æternam felicitatem ijs donare nolebat. Nam Assyrijs Persisq́ue, qui tot deos non habebant, imperium Deus olim tribuerat, & Græcis, qui deorum multitudine, & superstitiosis cęremonijs Romanos longè superabant, ademerat. Eusebius verò Romanũ imperium tranquillum & felix permansisse scribit, quàmdiu Christianis fauerent, sed statim vt eos sequerentur, grauissimè illorum Rempublicam fuisse perturbatam.

Recitur ab Amb. l. 5. epistola.

Li. 2. de ciuit. dei, c. 3.

tam, vt apertè cernerent verũ Deum pro sua ecclesiæ cõtra tyrannos decertare. Etsi diabolus per suos satellites varijs eam modis opprimere, ac inuisam reddere conabatur. Nã omnia flagitiorũ genera quæ per maleficos designabantur, Christianis imputabãt. Sicut incẽdium illud quod Romæ sub Nerone fuerat exortum, in Christianos torquebant, vt scribit Cornelius Tacitus. Qui & per flagitia inui-

Tacit. l. 14. annalium. sos appellat Christianos, exitialemque superstitionem, homo aliqui doctus & prudens, Christianismum vocat. Quemadmodũ Suetonius Chrstianos genus hominũ superstiitonis nouæ & maleficæ dixit. Quod Thiestea

In Nerone. conuiuia, & Oedipodeos concubitus eos ce-

Eus. l. 5. c. 2 lebrare vulgò mentiti fuerint, quodq; mortuos homines eos adorare dixerint, & famosos libellos horrenda mendacia continentes, pueris in schola discendos conscripserint, falsosque testes subornarint, qui pecunia corrupti dicerent, se quoque Christianos fuisse, & exploratè cognitum habere, quàm turpia inter se Christiani diebus dominicis committerent, testatur Eusebius. Sed de precipuis veterum Romanorũ dijs, & prisca religione, in præsens dictũ satis de ministris eorum, & ceremonijs nonnihil iam deinceps adijciendũ erit si breuiter de Aedilibus tẽplorũ, sacrorumq; custodibus antè disseruero. Quia enim perspiciebant Romani nihil tam sanctũ firmũq; existere, quod non tempus edax consumeret, nisi vnica omnium rerum cõseruatrice prouiden-

uidentia fulciretur: icircò ædiles creârunt, qui ædes sacras, & templa Deorum, atq; sacra curarēt. Nam quantū semper Reipublicę detrimenti attulerit, diuinarum rerum, & templorū, sacrorūq; neglectus, nó modo scriptura sacra testatur, sed Camillus etiam apud Liuiū declarat: Intuemini Quirites horū annorum, vel secūdas res vel aduersas, inuenietis omnia prosperè accidisse sequētibus Deos, aduersa spernētibus, nos propter neglectā religionē victi, tantum dijs hominibusque exemplum dedimus, vt terrarum orbi documento essemus: aduersæ deinde res admonuerunt religionum, confugimus ad deos in Capitolium, reddiderūt patriam, & victoriam, & antiquum belli decus amissum. Similiter Horatius:

P. Lætus de magistrat. Ro. ca. 20.

Hagg. Propheta Iudæos castigat, quod neglexerent templum domini instaurare.

Delicta Maiorum immeritus lues
Romane, donec templa refeceris,
Ædesq; labentes deorum, &
Fœda nigro simulachra fumo.
Dijs te minorem quod geris, imperas
Hinc omne principium, huc refer exitum.
Dij multa neglecti dederunt,
Hesperiæ mala luctuosæ.

De ministris sacrorum apud veteres Romanos.

QVia veteris illius apud priscos Romanos ante Christianissimum sacerdotij nec inutilis nec vitiosa est cū nostro cōparatio, cùm præsertim Latinè scribentes pleraq; inde vocabula mutuemur: propterea de eo quan-

templum Solis erexisset: ego, inquit, ad senatum scribam, vt mittat Pontificem qui dedicet templum. Sed in corpore Iuris Ciuilis varia de eorum auctoritate referuntur. Vt Pontificali auctoritate compelli hæredes ad monumentum ędificandum, & pontificem de religiosis locis consulendum esse, legesque interpretandi & agendi publicè in iudicio facultas, vt ab ijs peteretur. Nam & Valerius Maximus Ius Ciuile per multa secula abditũ inter sacra cæremoniasque Deorum, & solis Pontificibus notum fuisse scribit. M. Cicero respondendi iuris & constituendarum religionum facultatem fuisse ijs cõcessam testatur. Iam verò omnium reliquorum sacerdotum Pontifex Maximus curam gerebat, eosque si viderentur, punire, atque in Vestales etiam virgines animaduertere licebat. Magistratus illius perpetuus erat, & in demortui locum alius eligebatur, non à populo, sed ab alijs Pótificibus. Quæ à priscis Ianigenis procul dubio retinuerunt. Nam primarum coloniarũ Lucumones supremũ magistratum Noacho deferebant, eumq; in rebus controuersis consulebant. Et Moses ex præcepto Dei reliquis Iudæorum ordinibus vnum Pontificem maximum præfecit, qui religionem cultumque diuinum retineret, scripturam, & sacrosanctas leges interpretaretur. Ac gloriosus ille Martyr, & celeberrimus Ecclesiæ doctor Cyprianus non aliunde hæreses & scismata oriri affirmat, quàm quod sacerdoti Dei non obtéperetur,

Iulius Capitolanus in Alexan. Vopisc. in vita, § sacræ res. insti. de rerum diuisione.

L. fin. C. de mortuo inferendo, l. 2. ff. de orig. iuris

Valer. li. 2. cap. 1.

Cypr. lib. 1. epist. 3.

peretur, nec vnus in Ecclesia sacerdos & iudex vice ac loco Christi cogitetur. Quantopere autem sacerdotes suos honorârint, vel inde colligitur, quod cùm Prisci Romani legibus decem annos militiæ munera exercere cogebantur, sacerdotes tamen nomina sua nõ dabãt, nisi summa esset necessitas, vt tumultu Galblico & ello ciuili, quando & Senatus sagum induebat, factum est. Et quanquam magistratum nõ petebant sacerdotes, lictore tamen & sella curuli vtebantur. Augurum collegio tantum venerationis & auctoritatis accesserat, vt nihil publicè sine auspicijs nec domi, nec militię gereretur, rerumq; benè gerẽdarum auctoritas augurio contineretur, auctore Cicerone, qui & Romulum auspicato vrbem condidisse tradit, & reliquos reges vsos semper auguribus fuisse. Maximũ & præstantissimum, inquit libro secundo de legibus, in Republica ius est Augurum: quid enim maius est, quàm posse à summis imperijs & potestatibus comitia tollere? concilia vel instituta dimittere, vel habita rescindere? quid grauius quàm rem susceptam dirimi, si vnus augur aliter dixerit, quid magnificẽtius quàm posse decernere vt magistratu se abdicent cõsules? Præerant enim Augures auspicijs, vt sacris Pontifices, & signa à dijs missa interpretabantur, vt Halycarnasseus ait, quãquàm ab vna specie, id est, auium garritu nomen acceperant. Itaque nobilissimis quibusque & lectissimis ciuitatis Romanæ viris hoc sacerdotium

Alexander Sardus l. 3. c. 2. & 16

Lib. 1. de diuina. & de Arusp. responsis.

dotium deferebatur : eratque perpetuum, adeò vt nemo quãlibet flagitiosus, eò sese abdicare cogeretur, cùm reliqui ferè sacerdotes damnati sacerdotio abdicarentur. Memorabile exemplum refert Plutarchus, quòd cùm Augures vitio creatos Consules renunciassent, statim Senatus literis eos ab exercitu reuocârit, Flaminius non antè literas aperuerit, quàm hostes in fugã vertisset, redeunti verò multaque spolia afferenti, obuiam non processerit populus, quia reuocatus non continuò paruerat. Sed cùm omnia ferè ab ijs dependerent, iuxta legem: Qui non paruerit capitale esto : ipsi artem & disciplinam hanc accuratè scire alia lege iubebantur, ne quid temerè in rebus grauissimis pronunciarent. Si verò Deos iratos esse perspicerent, senatus populusque Romanus admonere cogebantur, vt emendato vitio, de placandis dijs, antequàm ad vindictam procederent, sedulo cogitarent. Diuorumque iras prouidento. Fecialium verò, quos εἰρηνοδίκας appellat Dionysius, collegium belli causa ferè institutum erat. Cùm enim religiosus ille, & quietis publicæ studiosissimus Numa videret bellum quod absque iusta causa infertur, nil aliud quàm latrocinium esse, totum eam rem ex abitrio sacerdotum, & religiosorum hominum pendere voluit. Nec enim licebat Romæ bellum mouere, nisi cognita causa Feciales iustum esse pronunciassent. Quod tam diligenter obseruârunt Roma-

Cic. lib. 3. de legibus.

Feciales.

Quibus moribus præditos, & à quibus vitijs alienos esse oportuerit, sacrorum apud veteres Rom. ministros.

CVm Romulus & Numa cæterique Reges plurima sacra instituissent, sacerdotes Deorum ministros, virtute, ac generis splendore atque prudentia claros, Romani elegerunt, variæque leges paulatim de vita & moribus sacerdotum æditæ sunt, quæ magna ex parte à Ianigenis deprompta fuerunt. Decretum erat: Sacerdos integer sit. Nam imperfecto corpore sacerdos, teste Seneca, quasi mali ominis res iudicabatur. Iudæis tandem præscripsit Moses, ne panes offerrent Deo suo, qui maculam haberent, nec ad ministerium eius accederet cæcus, claudus, fracto pede, paruo, vel grando, vel torto naso, fractaque manu, gibbosus, lippus, albuginem habens in oculo, scabiem impetiginemque in corpore. *Leui.ca. 21* *Li. 1. exc id Iuda c. 29.*

Egesippus scriptum reliquit, quod Antigonus Hyrcano Pontifici aures abraserit, ne sacerdotio ampliùs fungi liceret. Etsi veræ religionis nostræ Christiani sacerdotes, quod membrum & partem aliquam corporis amiserint, quæ ad functionem & ministerium necessaria est, non tam repudiantur quòd læso corpore sint, quàm ne ministerium ecclesiasticum impediatur. Si verò munus suum nihilominus exequi possunt, canon Apostolorũ 76. non mutilatio corporis, ait, ipsos polluit, sed inquinatio animæ. Quo pertinet illud Nicephori Calixti de Ammonio monacho, qui ne E- *Canon Apostolorum .77* *Lib. 11. hist eccles. c. 37*

ne Episcopus fieret, auriculam sibi præscidit: missi verò internũcij, qui ipsum adducerent, ea excusatione parùm mouebantur, à Iudæis talia obseruari dicentes, Ecclesiam Christi nõ magni ea facere, dũmodò moribus idoneus esset Episcopus. Sed cum & linguam sibi, nisi acquiescerent, præcisurum minitaretur, cogere ampliùs desinebant. Diuus Hieronymus ad Fabiolam: Hæc omnia, inquit, ad animi vitia referuntur, voluntas enim in homine, non natura damnatur. Marcus enim Euangelista, ne sacerdotio fungerentur, pollicem amputauit. Præterea si quis genitalibus membris se priuasset, non modò à ministerio sacrorum arcebatur, verumetiam inter obscœnos & infames habebatur: quippe qui amputatis genitalibus corporis, membris nec virorum nec mulierum numero collocandus videretur, vt Valerius Maximus in causa Genutij decretu esse probat. Sicut Alexan. Seuerus Eunuchos de ministerio suo abijciebat, auctore Capitolino, & tertium eos genus hominum esse dicebat. Et Nerua Imp. multas leges tulit cum de alijs, tum maximè ne mares castrarentur, vt scribit Dion. Vnde canones Apostolorum præcipiunt, vt ἀκρωτηριάζων, id est, vt vulgò interpretantur, qui sibi ipsi virilia amputauit, clericus minimè efficiatur, quod sui ipsius homicida sit, & inimicus creationi Dei. Quod de his intelligendum est, qui aut superstione aut in pacientia libidinis ducti, aut suspitionis alicuius vitandæ causa seipsos castraue-

Hier. prolog. in Marcum, qui incipit Marcus Euangel.

Lib. 5. ca. 7. 22. & 23.

Vide c. 8. synodi Cõstantinop. in tem. plo 55. apostolorum.

ſtrauerunt, vt quondam Origenes feciſſe traditur Euſebio, & Leontius quidam, cuius mentio eſt apud Theodoretum. Secus verò ſi aut Eunuchus natus, aut veletudinis cauſa à medicis ſecari ſe paſſus erat; aut per vim à barbaris & hoſtibus eunuchus redditus, aut ſi caſu aliquo fortuito ad accidiſſet. Qua quidem de re varia tam ſacrorum conciliorum decreta, quàm veterum doctiſsimorum patrum ſententiæ apud Gratianum referuntur. Bigami quoque apud veteres Romanos à ſacerdotio repellebantur. Nam Diuus Hieronymus apud Gerontiam de monogamia: Flamen, inquit, vnius vxoris ad ſacerdotium admittitur. Flamea quoque vniu mariti eligitur vxor. Et à Pollione ſacerdos vniuiria vocatur. Multarum enim nuptiarum appetitus immodicæ cuiuſdam incontinentiæ argumentum iudicabatur, huc fortaſsè alluſit Horatius:

Euſeb. lib. 6. cap. 8.

Diſtinctione 55.

Bigami repelluntur.

L. Multò magis C. de Epiſcop. & clericis prohibetur ne ad ſacerdotiũ perueniat bigamus.

Vnico gaudens mulier marito,
Prodeat iuſtis operata diuis.

Nam mulieres quæ vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur: quòd is præcipuè incorruptus animus videretur, qui poſt depoſitæ virginitatis cubile in publicum egredi neſciret. Multorum verò matrimoniorum experientiam quaſi legitimæ cuiuſdam intemperantiæ ſignũ iudicabant. Idẽ planè iuris erat in his, qui viduam

viduam duxerât vxorem, quia Verrius Flac. vt scribit Varro Iuris Pontificij peritissimus, qui viduas ducerent, veteres fossas tergentibus comparare solebat. Quod trium quoque illud dictorium apud Iuris ciuilis doctores Bulgarum discipulorum in præceptorem satis ostedit. Cui⁹ rei pulchrã mihi rationẽ indicare videtur Hesiodus, quòd virgo gratis moribus pietate imbui à marito possit: vidua autem faciliùs maritum in idem in continentiæ & libidinis malum pertrahere, quàm à marito emendari & corrigi queat. Sicut lege Mosaica præceptum erat, quòd Pontifex tantùm virginem vxorem ducere posset, nec viduã, nec repudiatam, nec sordidam, nec meretricem. Idem in Christianorum sacerdotum ordinationibus diligenter considerari deberet, canone apostolorum 18. docetur: Si quis viduam, aut eiectam acceperit, aut meretricem, aut ancillam, aut aliquam de ijs, qui publicis spectaculis mancipantur, non potest esse Episcopus, non Presbyter, non Diaconus, aut ex eorum numero, qui ministerio sacro deseruiunt. Concilium Carthagenense 4. decreuit: Episcopum qui Clericum ordinare præsumpsit, qui viduam, vel repudiatam, vel secundã vxorem duxisset, ab ordinandi potestate suspendi debere: Gratianus cap. ex pœnitentibus, distinct. 50. Qua etiam de re plura à Gratiano, distinct. 34. recensentur. Præcipuè etiam apud veteres Romanos obseruabatur, vt ad sacrum ministerium & sacerdotia nemi-

Lcu.t.21.

Quomodo duitatis hortator esset. qui coniugia ipse frequẽtanit, Amb. lib. 1. offici. cap. 50.

nem

nem promouerent, qui ex iustis legitimisque nuptijs procreatus non erat, aut cuius mater prostituta fuisset. Quod Græci in publicis Scribis & Notarijs quoque obseruabant. Prohibitionis verò huius ab eruditissimis scriptoribus triplicem ferè rationem afferri video quarum prima est, metus incontinentiæ paternæ, quoniam sæpè accidit, vt mores patris sectetur filius, sitq; non corporis tantum paterni, sed etiam animi quædam imago. Quo pertinet, quod Honorius in quadam constitutione, de filijs eorum qui perduellionis rei sunt, loquens, scriptum reliquit: Paterno, inquit, deberent perire supplicio, in quibus paterni, hoc est, hæreditarij criminis exempla metuuntur. Eodem referendum & illud est, quòd maleficis & improbis ciuibus, quos morte plectendos non putabant, frequenter auriculam præscindere solebant, vt vel nullos vel pauciores filios, qui patris flagitia imitarentur, procrearent. Nam genitale semē per venas, quę post auriculam sunt, è cerebro magna ex parte profluere creditum est, auctore Rhodogino, vt amputatis auriculis, & meatibus illis præclusis, steriles & in fœcundi reddantur. Secunda ratio est, vt hoc pœnæ genere plecteretur crimen paternum, quamuis nihil admiserint filij, sed reuerà alieno vitio laborent. Tantus enim est affectus patris in filium, vt eius pœna molestiaque magis crucietur quàm sua. Vnde Cicero epistola quadam ad Brutū. Nec verò me fugit, quàm

L. quisquis C. ad legem Iul. maiest. cap. penul. 6 q. 1. Vide c. si gēs Anglorū. dist. 56.

Kk sit

sit acerbum parentem scelera filiorum pœnis lui; sed hoc præclarè ligibus comparatum est, vt charitas liberorũ amiciores parentes Reipublicæ redderet. Vtrunque hoc ex veteri doctrina Noachi retinuisse, apparentis enim non tam filio suo Chamo, quàm ipsius posteritati maledixit, partim vt eo magis filius excruciaretur, dùm sceleris pœnam luere filios videret: partim quoque quod paterni sceleris imitatores fore posteros sciret: Quare non dixit Noachus: maledictus Cham, sed maledictus Chanaam, vt Ambrosius & Chrysostomus obseruârunt. Huc pertinet illud Ezechielis contra Iudæos, quòd mores impiorum imitarétur: Radix tua, & generatio tua de terra Chanaam, pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chethæa. Sicut mater, ita & filiæ eius. Et hoc Esdræ. Qualis ager, talia & semina, qualis operator, talis & creatio, qualis agricola, talis cultura. Eodem referendũ est hoc Iuuenalis:

Gen. 9. Ambro. de Noe, c. 32. Chrys. homil. 29. in Genes.

Ezech. 10

4. c. 6.

Iuuena. sat. 6.

Scilicet expectas, vt tradat mater honestos,
Aut alios mores, quàm quos habet?

Athenis lege cautum erat, qui illegitimo essent thoro procreati, hi parentes suos non alerét: enimuerò, qui meritricio non abstinet congressu, is demõstrat se nõ liberis, sed voluptati studere, seq; ipsum mercede priuat. Tertia ratio assignatur, tũ ipsi⁹ legitimi matrimonij cõtẽptus, & profanatio, tũ eorũ, qui sic cõtra leges nascuntur, probrũ quoddã & macula, quę sacerdotij excellẽtię atq; honori derogat. Plutarch. enim vetus & insignis scriptor:

Si quis,

Si quis,inquit,illustriũ filiorum pater esse desiderat, ne vilibus & abiectis se deuinciat mulieribus,quibus.n.vlla vel ex patre,vel ex matre innata est màcula, eos quoad vixerint indelebilia quędã conuitia comitantur,quę increpare carpereq; volentibus est promptum. Nec dissimile est illud Poetæ:

Sceleris parentum mens vsquam sibi conscia,
Fortissimum quenq; captiuum trahit virum.

Qui verò ex illegitimis nuptijs prodierũt,à paternis vitijs abstineant, & Ioannem Andreæ Iurisconsultũ imitentur, qui presbyteri filius cùm esset,studio,& scientia Iuris,atq; virtutibus maculã illã,pudoremq; generis,teste Volaterrano,obscurauit. De Iephthe scriptũ reperitur,quod meretricis & adulteræ filius, ideoq; ab omnibus cõtẽptus fuerit: tamẽ inter viros sanctos & propugnatores liberatoresq; populi *Israel* numeratur. Nasci enim de adulterio nõ est culpa filiorũ, auctore Hieronymo, sed parẽtũ. In quã sentẽtiã plura Gratianus citauit,quę repetit Claudi⁹ Espẽceus Theologus Sorbonicus. Hinc Hieronymus Osorius li.3.de iustitia:Non refert inquit,quod ad diuinũ iudiciũ attinet, quo genere ortus sis, sed cuius exẽplũ sequaris, cuius vestigijs insistas,Iã verò sicut *Aristoteles* scribit, nec agricolã,nec illiberales aut sordidos artifices, viliores quoq; humilioresq; personas ad sacerdotiũ admitti debere,ꝓpter honorẽ qui Deo & religioni debetur : sic in Ecclesia Christi iã inde ab initio semper obseruatũ fuit,vt nemo

ad sacerdotiũ, siue ministeriũ aliquod ecclesiasticũ reciperetur, nisi accurata priùs inquisitione in ipsius vitã & mores facta. Quod vel Lãpri. testatur in Alex. Seuero: vbi aliquos voluisset vel rectores prouincijs dare, vel prępositos facere: vel procuratores, id est, ratioãles ordinare, nomina eorũ proponebat, hortans populũ, vt si quid haberet criminis, probaret manifestis rebus, si non probâsset, subire pœnam capitis. Dicebatque graue esse, cùm id Iudæi & Christiani facerent in ordinandis sacerdotibus, non fieri in prouinciarum rectoribus. Vtinam ergò nunc obseruaretur aureum Pij II. verbum: dignitatibus & prælaturis homines dandi sunt, non hominibus dignitates & prælaturæ.

Aucto. Sabellicus in apophteg. Pij.

De sacerdotijs siue Præbendis, atque beneficijs Veterum Romanorum.

VT Deorum immortalium cultui, rebusque diuinis & liberiùs, & maiori cum pietate atq; diligentia sacerdotes vacare possent, opima satis sacerdotia siue Præbendæ tribuebantur, vndè cum omni familia, si quam haberent, liberaliter pro cuiusque conditione & natura alerentur, vt externis rebus occupari non esset necesse. Sed hæc duplici ferè, vt scribit Blondus, in differentia erant, quædam gẽtilitia & familiaria, quædã etiam publica vocabantur. Gentilitia quidem, quòd ad fundatoris gentem familiamque, tam cura sacrorũ, quàm fructuum perceptio succesſione quadam semper permanerent. Qualis nunc propemo-

pemodùm illa nominatio eſt, quæ eccleſiæ patronorum, vulgò iuris patronatus appellatur: ea enim ad hæredes tranſmittitur, & hic certus præſentandi conſeruandiq́ue modus à iuris Canonici doctoribus præſcribitur. Tale erat Potitiorum ſacrum, de quo Liuius: Gentis, inquit, Potitiæ ad aram Herculis familiare erat ſacerdotium, &c. Et de his ſacris vna ſententia erat, vt conſeruarentur ſemper, ac deinceps familijs proderentur, vt perpetua eſſent, ne morte patrisfamiliâs ſacrorum memoria occideret, ſed ijs eſſent adiuncta, ipſiq́; ea conſeruare & curare tenerentur, ad quos eiuſdem morte, pecunia venerat. Iccircò, hæreditatem obtigiſſe ſine ſacris ſignificaſſe videtur Plautus, quando ſolidam hæreditatem ſine detrimẽto aſſecutos dicit. Valerius quoque ſcribit de moritura quadam muliere, quę ſeniori filię ſacra domeſtica tradiderit. Idq́ue refert inter inſtituta antiqua, dum ſic lib. 2. ca. 1. loquitur: Cohortata ad concordiam ſuos, diſtributo ijs patrimonio & cultu ſuo, ſacrisq́ue domeſticis maiori filiæ traditis, poculũ in quo venenum temperatum erat, conſtanti dextera arripuit. Neque tantum peculiaria ſacra familiæ habebant, verumetiã certos ſacrificiorũ ritus: præcepit enim lex: Ritus familiæ patriæq́ue ſeruanto. quo fortè alluſit Modeſtinus: Nuptiæ inquiens ſunt, coniunctio maris & fœminæ, conſortium omnis vitæ diuini humaniq́ue iuris communicatio. Publicorum ſacrum miniſtros, principes, aut Pontifici-

Cice. lib. 2. de legibus.

Ale. Sard. lib. 1. c. 23.

Li. 1. ff. de ritu Nupt.

Publica ſacra.

tificiũ collegiũ instituebat. Quorũ diuitiæ & bona, siue prębẽdæ quinq; potissimùm rationibus acquirebantur. Primi generis erãt fundi obuentiones pẽsionariæ, & annui reditus, à primo sacrorũ apud Romanos fundatore ascripti. Numa enim Pompilius cũ Flamines & Vestales, de quibus supra est dictũ, instituisset, publ. ipsis quoq; stipendia decreuit. Quod reliqui sacrorum fundatores imitabantur. Vt Valerius de Tarquinio Prisco refert, quòd cultum Deorum nouis sacerdotijs auxerit. Et Vopiscus de Aureliano Imperatore testatur, quod sacerdotia composuerit, & Põtifices roborârit. Augustus quoq; sacerdotũ numerum dignitatem, & commoda auxit, præcipuè Vestalium virginum, auctore Tranquillo. Secũda sacerdotiorum pars Stipes dicebatur, nostri oblationes & elemosinas ferè appellant. Cuius tamen petendæ certus quidam modus introductus est, ne multiplicato eorũ numero nimis auarè eam extorquerẽt. Præter Ideæ matris famulos, eosq; iustis diebus, ne quis stipẽ cogito. Ea enim res, inquit Cicero, implet superstitione animos, & exhaurit domos. Tertia pars solutio dicebatur. Inferiora enim sacerdotia impetraturi, aliquam pecuniam superioribus priùs pendere cogebantur. Suetonius de Claudio imperatore scribit, quòd is octogies sestertiûm pro introitu noui sacerdotij impẽdere coactus fuerit. Quarta pars legatum erat. Plurimi enim vt Deos sibi redderent propitios, multa eorum ministris sacerdotibus

Valer. l. 3. cap. 4.

dotibus largiebātur, & defunctorum amicorum saluti consulturi, etsi multa alia testamēto legabant, epulum rarò, aut ferè nunquam prætermittebāt. Cui præter ipsos sacerdotes, qui rem diuinam peragebant, omnes cognati & affines, atque magistratuum quos gesserāt, officiorumve quæ administrārant collegia, interesse solebant. Credebant enim Romani, tam bonorū quàm malorū hominū animos post mortē superesse, quod pulchrè affirmat Cicero lib. 1. Tusculanarum quęstionū: Disiūgamus, inquit, nos à corporibus, id est, cōsuescamus mori, hoc & dum erimus in terris erit illi cælesti vitæ simile, & cum illuc ex his vinculis emissi feremur, minùs tardabitur cursus animorum, quo cùm venerimus, tū deniq; viuemus: nam hęc quidem vita mors est, quam lamentari possem si liberet. Et in somnio Scipionis: Quô sis ad tutandā Rempubl: alacrior Africane, sic habeto: omnibus qui patriam conseruarint, auxerint, adiuuerint, certum esse in cælo & definitū locum, vbi beati sempiterno æuo fruātur. Imò verò Paulus & alij, quos vos extinctos arbitramini, viuunt, qui è corporū vinculis euolauerūt tāquàm ex carcere quodam, vestra verò quę dicitur vita, mors est. Et sub finem eiusdem libri: Tu verò enitere, & sic habeto, te non esse mortalē, sed corpus hoc: nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque est quisque, non ea figura quæ digito demōstrari potest: corū verò animi qui se voluptatibus corporis de-

diderunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientium, deorum & hominum iura violauerunt; corporibus elapsi, circum terram ipsam volutantur, nec in hunc locum, nisi multis exagitati seculis reuertūtur. Quod Poeta sic explicat:

Vide Lact. li.8.ca.20.

Quin & supremo cùm lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditùs omnes
Corporea excedunt pestes, penitusq́; necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergò exercentur pœnis, veterumq́; malorum
Supplicia expendunt.

L.2. Rom. triumph.

Quare & Numa Rex iusta funebria ad placandos manes instituit: & vniuersus ferè populus Romanus mense Febuario pro delendis peccatis, & impetranda mortuorum animabus quiete, sacrificijs & precibus diligenter auctore Blondo, incumbebat, facibusque & cereis ad sepulchrum & atra veste vtebatur, atq; matrimonijs eo tempore interdictū erat.

Videntur etiam legatarij, ad quos defuncti patris familias bona peruenerant, propterea epulum cæteraque legata fideliùs persoluisse, quòd mortuos ea curare, & quodammodò intelligere sibi persuaderent. Scribit enim Zonoras, quòd cùm Tiberius Imperator non exequeretur & distribueret ea quæ Augustus moriens legauerat, quidam se mortuo alicui mandasse dixerit, vt Augusto coram nar-

Lib.2. annalium.

ram narraret, nihil adhuc quicquam populũ Romanũ ex ipſius teſtamento accepiſſe: propterea que Tyberius vel Auguſti demortui offenſam, vel etiam viuorum reprehenſionẽ metuens, ſtatim executionem fecerit. Efferebatur autem fortè mortuus, quem ipſe accurrens, taliter alloqui apparebat. *Præcipuè* autẽ Vaſtalium virginum collegio multa à Romanis legabantur, ptopter ſingularem Veſtę reuerentiam, maximamque eiuſdem ſacerdotum pietatem, atque egregias virtutes. Sicut in Eccleſia Chriſti pietatem & ſanctimoniam diuitias perperiſſe aiunt, ſed filiam deuoraſſe matrem. Verùm quando hęredes moriebantur, vel etiam propter vetuſtatem & incuriam aliquorum epulum negligebatur, tunc ſeptemuiri epulorum eam hæreditatis partem, vndè epulum pręberi ſolebat, Pontificum collegio aſſcribebanr. Vndè illi tam ſua, quàm inferiorum ſacerdotum beneficia egregiè locupletabant, & nouas fundationes erigebant. Septemuiri enim illi eorum legatorum curam gerebant, quæ ad pias cauſas facta dicebantur. Vt hoc tempore Epiſcopi ſupremi Eccleſiæ diſpenſatores inteſtatorum per peculiares miniſtros pias voluntates exequuntur. Quibus tamen proſpiciendum eſt, ne eandem reprehenſionem incurrant, quam Septemuirorum olim multi incurriſſe legũtur, quod parùm fideles teſtamentorum executores extitiſſent, multaq; in priuatos vſus couertiſſent, vel etiam magna ipſi epula fun-

Id ex D. Ambr. epiſto. ad Valẽtinia. de petitione Symmachi perſpicitur.

dassent, sed de pecunia mortuorū. Hoc enim apertissimi esse sceleris, omniumque prædonum crudelitatem longè superare, D D. in cap. gloria. 12. q. 2. confirmant. Postrema pars erāt damnatorum aut exilio patriâ pulsorū, bona. Hęc verò sacerdotum bona, quàm senatus Populusque Romanus curârit, operamq; dederit, vt conseruarentur, augerenturque ex Symmachi vrbis præfecti ad Valentinianum Imperatorem oratione perspicitur, qua ipse declarat, quòd propter subtracta Deorū ministris alimenta, publica famés & grauissima mala secuta fuerint. Hortatur quoque Imperatorem Christianum, vt ablata per Christianos templa & aras Deorum restituat, suumq; Fiscum nō sacerdotum damnis sed hostium spolijs augeat. Si quis semel dedicatum repetere, aut etiam auferre auderet, hac lege tenebatur: Sacrum sacroque commendatum qui clepserit, rapseritque, parricida esto. Quam legem exponens Cicero: Sacrilego, inquit, pœna est, neque ei soli, qui sacrum abstulerit, sed etiam ei qui sacro commēdatum, quod & nunc multis fit in fanis. Alexander in Cilicia deposuisse apud Solem pecuniam dicitur in delubro, & Atheniensis Clisthenes Iunoni Samiæ ciuis egregius, cum rebus timeret suis, filiarum dotes credidit. Quoniam in templa deorum quicquid diligentissimè custodiri vellent, religionis ergò asportare solebant. Vt vehementer mirum sit, quod homnes Christiani, quique cæteris religiosiores dici & ha-

Amb. lib. 5. epistol. 30.

Cic. lib. 2. de legibus. §. sacræ res. sunt. instit. de rerū diuisione.

& haberi voolunt, à veri Dei templis non magis abstinent, quàm à publico lupanari: quasi in animum induxerint, sub religionis prætextu omnem prorsus religionem extirpare, & tanquam Gigantes Deum ipsum è cælo deturbare. Vtinam attenderent illi, quod de conseruato per ipsum Deum deposito in templo Hierosolymitano scriptura sacra testatur. Cum ergò sacerdotia & præbēdæ veterum Romanorum in tantam amplitudinem excreuissent: nobilissimi quique ciues pro ijs contendere, & plura cumulare cœperunt. Haud enim frustrà est quod Liuius, vbi Fabium Maximum in locum patris demortui Pontificem creatū dixisset, duo ipsum sacerdotia habuisse affirmat. De Cæsare autem refertur, quòd à Sylla sacerdotio mulctatus sit, ne nimia fomenta potentiæ suæ haberet: nam & animum & eloquentiam Cæsaris suspectam ipse habebat, totique Reipublicæ Romanæ meritò habendam esse præmonebat. Ipse verò Cæsar, vt M. Antonij petitionem pro sacerdotio quodam adiuuaret, in Italiam subitò profectus est, contendebant enim cum eo homines nobilissimi potentissimique vt libro octauo de bello Gallico in Commentarijs videre est. Et ipse Cęsar auctor est, quòd Cn. Pōpeius & Scipio, quia certam sibi victoriā pollicebantur, palam inter se de sacerdotijs contenderint. M. autem Cicero in orationibus Philippicis grauiter reprehendit Antonium, quòd non solùm sacerdotia contra ius inuasisset, verum etiam

Lib. 2. Machab. cap. 3.

Pluralitas beneficiorū apud Paganos.

etiam turpiter ea vendidiſſet. Vt non temerè ęditis ſcriptis doctiſsimi viri deplorent, quòd tantus veterum Romanorum abuſus, in eccleſiam Chriſtianam irrepſerit. Primò quidem, quòd parua ſępè in beneneficiorum collationibus doctrinæ & virtutis ratio habeatur, ſanguinis verò & potentiæ maxima. Deindè quòd plurimi eccleſiæ bonis ad luxum, & ſuperbiam, atq; euerſionem potius religionis, quàm conſeruationem abuti permittantur, quæ tamen à pijs viris ad honeſtam verorum miniſtrorum eccleſiæ, & pauperum ſuſtentationem tributæ ſunt.

De præcipuis Cæremonijs, quibus inter ſacrificandum vtebantur Romani.

Reliquus eſt de cæremonijs & ritibus externis, quibus in Paganiſmo Romano vtebatur, locus: operoſior ille quidem, & longè difficilior, quàm hîc perpurgari aut debeat aut etiã poſsit, vtilior tamen hoc tempore, & huic cauſæ accõmodatior, quàm omninò prętерire oporteat. Præſertim quia non ſolùm ipſæ cæremonię cum Noachi & Moſis doctrina magna ex parte conſentiunt (etſi quod veram earum intelligentiam nõ haberent, multis ſuperſtitionibus contaminauerunt) verũ etiam quòd bipartita ipſarum diuiſio, vtrobique prorſus eadem reperiatur. Quędam enim ſcriptis comprehenſæ, quædam in more maiorum erant, quæ tamen vt lex, auctore Cicerone, valebant. Deindè quædam cæremoniæ ad ſacerdotes & ſacrorum miniſtros præcipuè

Cæremoniarum diuiſio. Cic. lib. 2. de legibus.

puè pertinebant, quędam ad reliquos ordines promiſcuè, vt vtrinque omnia ordinatè & cũ decoro peragerentur: Ante ſacrificium ergò, (quod ſalutare medicamentum appellabant) primò omnium ſacerdotes ſe reos fatebantur. Nam lege præcipiebatur: Impius ne audeto placare iram deorum. Hinc acclamationes illæ: Reſipiſce miſer, ad hominem redi, nuda. Pulchra eſt Vlpij Syllani oratio apud Vopiſcum in Aureliano: Agite pontifices, quia puri, quia mundi, quia ſancti, quia veſtitu animiſq; ſacri, templum aſcẽdite, rata Reipublicæ quæ ſint, perqnirite. Sicut Chriſtiani ſacerdotes, quos longè puriores eſſe oportet, & quotquot ex populo ſacrificijs interſunt, priùs cõfitentur. Quod iam indè ab initio obſeruatũ fuiſſe, ex diuo Cypriano, alijſque vetuſtiſsimis patribus apertè colligitur. Nam cum vita noſtra innumerabilibus vitijs obnoxia ſit, rectè à maioribus noſtris ille ſaluberrimus mos retẽtus eſt, vt omnes diuinę rei actus cõfeſsio præcederet. Fidelis enim eſt Deus, vt ſi confiteamur peccata noſtra, remittat nobis, & emundet nos ab omni iniquitate. Deinde priſci Romani ſeſe lauabant: vt in veris ſacris noſtris ad deſignandum animorum puritatem hactenus obſeruatur. Quod autem aliqui per externam corporis ablutionem deſignata facinora elui poſſe, atque aboleri opinabantur, meritò taxat Ouidius:

Confeſsio ante ſacrific.

Alexand. l. 4. ca. 17. genial. dier.
Cal. Rhod. gin. antiq. ii. 3. cap. 7.

Ah faciles numinum, qui triſtia crimina cædis,
Fluminea tolli poſſe putatis aqua.

Manus

Manus quoque suas sursum ad Deos leuabant.
Idemque Græcos fecisse ex Homero colligitur. Quod Iudæi similiter fecerint, scriptura sacra declarat. Pontifices inter sacrificandum pileo vtebantur, veræ libertatis indicio, quem Noachus, vel filius ipsius Iapetus, nepósue Gomerus ad sempiternam diluuij, quod per Dei gratiam euaserant, memoriam instituisse creditur. Quocirca in Sinarũ regno antequàm Lusitani veram Christianam religionem restituturi eò penetrârant, sacerdotes pileo vtebantur, tonsoque capite erant. Pileo autem virga circumligata lana imposita erat.

Prætereà, sacerdotes olim in paganismo lana, & purarum arborum ramis redimiti apparebant. Vnde Ouidius de Februis Romanis loquens:

Nomen idem ramo qui cæsus ab arbore pura,
Casta sacerdotum tempora fronde tegit.

Et Prudentius lib. 1. contra Symmachum:

Laurigerosq́; Deûm templis astare ministros.

Quo externo signo verus Propheta Noachus fortaßè eos admonere voluit, vt purè omnia sanctéque peragerét, quoniam aliquando tandem venturus esset sacerdotum omnium maximus, filius & verus agnus Dei, qui agnino suo corpore ligno suspensus, auferret omnium hominum peccata: & sicut arborum rami viridi sunt, ita ipse omnia viuificaret, pristinæque integritati restitueret. Ac vt columba per viridum oliuæ, quem Noacho attulit in arcam, nunciabat cessasse diluuium: sic Chri-

ſtus Ieſus pacem & libertatem felicitatemq; priſtinam eſſet in orbem terrarum reducturus. Velati quoque ſacrificaſſe leguntur, vt eo ipſo admonerentur, corde & animo præſentes eſſe, attentaq; mente ſacra peragere. Mens enim ferè diſtrahitur per viſum & auditum, niſi omne impedimentum prorſus repellatur. Illi ergò ſacrificaturi, caput velabant, nos caput aperimus his, quos honorare volumus, paratos eſſe nos indicantes ad audiendum, detractis impedimentis, & quæ mandârint, faciendum, obediendumque. Huc pertinet illud: Nudis pedibus ſacrifica, & adora, nec aliud interim dicas aut facias, quod hactenus Aethiopes obſeruare intelligo. Nam frigidis pedibus homines Veneri perquã inuiſos exiſtere credebant: nec frigidis pedibus, quales nudorum eſſe ſolent, facilè quenquam in libidinem, pollutionemq; prolabi arbitrabantur. Inter adorandum quoq; & ſacrificandum dexterã ad oſculũ referentes, capite ſubmiſſo totum corpus circumagebãt, auctore Plinio. *Plin. lib. 28. hiſt. c. 2.* Vnde illud Pythagoræ: adorato circumactus. & hoc Plauti, Quo me vortam neſcio: ſi deos ſalutas dextrouorſum cẽſeo. Apuleius etiam: Si fanum, inquit, prætereat, nefas habet adorandi cauſa manum labris admouere. Et Diuus Hieronymus ad Ruffinum in expoſitione illius loci, Apprehendite diſciplinam: Naſcu, inquit, vt verbum de verbo interpreter, καταφιλήσατε, id eſt, deoſculamini dicitur, quod ego nolens transferre putidè, ſenſum magis

magis ſecutus ſum, vt dicerem, adorate: quia qui adorant, deoſculari manum, & capita ſubmittere ſolent. Quod ſe beatus Iob elementis & idolis feciſſe negat, dicẽs: Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clarè, & lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manum meam ore meo, quæ iniquitas maxima eſt, & negatio contra Deũ altiſsimum. Admonebant verò tali cæremonia populum, qui ſacris intererat, pro voluntate Deorum, & cæli vertigine res humanas moueri, nec quicquam in ijs conſtans, nihil perpetuum reperiri: iccircò omnes meritò præſentes eſſe debere, & vnà precari, linguis animisq; fauere, nihil dicere, aut facere, quo minùs ritè peragerentur ſacra, ſed fauſtis precationibus eá potiùs adiuuarent. Vndè & præco inclamabat: Hoc age, Vt noſtri ſacerdotes circumagendo ſeſe pronunciant: Orate pro me miſero peccatore. Surſum corda leuate. Iam verò quòd inter adorandum labia ad ortum ſolis vibrare cõſueuerint, in Apologetico his verbis teſtatur Tertullianus: Suſpitio eſt ſolem nos adorare; quòd innotuerit ad orientis regionem precari: ſed & plerique veſtrûm affectatione aliquando & cæleſtia adorandi, ad ſolis ortum labia vibratis. Præclarũ eſt illud Ciceronis libro ſecundo de legibus: Ad diuos adeunto caſtè, pietatem exhibento, opes amouento qui ſecus faxit, Deus vindex eſto. Caſtè iubet lex adire ad Deos, animo videlicet in quo ſunt omnia, nec tollit caſtimoniam

moniam corporis: sed hoc oportet intelligi, cùm multum animus corpori præstet, obseruet ı rq́; vt casto casto corpore adeatur, multò id esse in animo obseruandum magis. Nam illud vel aspersione aquæ, vel dierum numero tollitur, animi labes nec diuturnitate vanescere, nec manibus vllis elui potest. Quod autem probitatem adhiberi iubet, significat probitatem gratam esse Deo. Postremò diligenter cauebant veteres Romani, vti ne alijs cæremonijs colerentur Dij, aut sacra fierent, quàm patrijs. Nouos enim deos colere, & cæremonias variare, mutationem, cōfusionemque religionis habere putabant. Symmachus enim Præfectus apud beatum Ambrosium: præstate, inquit, oro vos, vt quæ pueri suscepimus, senes posteris relinquamus, seruanda est tot seculis fides, sequendi sunt nobis parentes, qui sunt secuti feliciter suos. Vtamur cæremonijs auitis. Qua Symmachi pro impij sacris cæremonijsque oratione, viri Catholici pro vera orthodoxa religione maiorum, contra huius seculi hæreticos rectè nunc vti poterint. Quæ autem vera religio esset, optimusque cultus, & maiorum, cæremoniæ: discunto ignari à publicis sacerdotibus, ait lex. Vt Moses voluit sacerdotes populum Iudaicum legem Dei & cæremonias docere: & apud Malachiam prophetam tam populus iubetur à sacerdotibus eam discere, quàm sacerdotes scire atque docere iu-

Cic. l. 2. de legibus.

Amb. lib. 5. epistol.

Quod Tyberius etiā Iudeorū cæremonias aboleuerit scribit Suetonius.

 bebrur,

bentur. M. quidem Cicero, cultus ait eſt optimus, idemque caſtiſsimus, atque ſanctiſsimus, pleniſsimusque pietatis, vt eos ſemper pur̃,integra,incorrupta, & mente & voce veneremur. Non enim Philoiophi ſolùm, verumetiam maiores noſtri ſuperſtitionem à religione ſeparauerunt |Vbi Cic. ad Romuli legem alludere videtur: Deorum fabulas ne creduntο,qua lege à ridiculis,Græcorũ & ſuperſtitionibus, atq; cæremonijs abſtinendum videbat,etſi veram religionem,corrupta iam dudum Ianigenarum doctrina, docere non poterat. Sed de falſa veterũ Romanorũ theologia, ſacerdotibus ,præbendis, & cæremonijs.in pręſens,vt videtur,dictum ſatis;ſequitur vt de vera Chriſtiana religioné pauca diſſerantur.Hanc ergò à beato Petro apoſtolorũ Ieſu Chriſti principe, & velut altero poſt horrendum idolomaniæ & ſuperſtitionis diluuium, Noacho receperunt, vt ipſius ſectator Clemens, Ireneus,Lactantius,Ambroſius, Hieronymus,Auguſtinus,Beda,cæterique innumeri auctores probant.Simó Petrus,inquit Hiernyomus, ſecundo Claudij anno ad expugnandum Simonem Magum Romam pergit:ibique 25. annis cathedram ſacerdotalem tenuit,vſque ad vltimum annum Neronis, id eſt,14. Euſebius verò diuinæ & humanæ philoſophiæ peritiſsimus vir, idemq; hiſtoricus ſacer,pulchrè id his verbis deſcribit : Simon Magus Romanorum ciuitatem ingreſſus, auxilio potentiæ eius, quæ in hoc ſeculo præſi-

Ci. 2. de ra. tura deor.

In catalogo ſcriptorũ eccleſia

Lib. 2. hiſt.

-det,

det, plurimùm adiutus breui tempore co- natus eius vsque àdeò profecerunt, vt posita statuá cũ alijs illic constitutis velut Deus sit honoratus. Verùm hæc illius impietas nó diu progressum habuit, euestigio namq; sub ipso Claudij imperio optima illa Dei omnium, & humano generi amica prouidentiá cõstantissimum & magnũ apostolum Petrũ, reliquorum omnium virtutis gratia principem, Romam áduersus tãtum corruptorem deduxit. Qui tanquã strenuus Dei dux, diuina munitus armatura, præciosissimã spiritualis lucis negotiationem, salutarem animarum lucem ac doctrinã, prædicationẽ videlicet regni cælestis, prædicans, ex oriente in occidentem aduexit. Nec Simonis obluctatio, nec cuiusquã alterius apostolicis illis temporibus subsistere potuit; veritatis enim splendor ac diuinus ille sermo, qui iam pridẽ hominibus diuinitus illuxerat, inque terra obtinebat, & in apostolis suis agebat, cũcta vincebat ac superabat; &c. Quid, Illúdne dissimile est illi, Quod Noachum ex oriente in Italiam venisse, & Chamũ corruptorem iuuentutis eiecisse supra dictũ est? Id verò grauissimis de causis à Deo singulariter sic ordinatum fuisse, Anacletus & Marcellus probãt, vt ad religionis Christianę augmentum sedes summi sacerdotij, & ecclesiæ caput esset in eá vrbe, quę imperium orbis tenebat. Beatissimus Petrus, inquit Leo Magnus, ad arcem Romani destinatur imperij, vt lux veritatis, quæ in omnium gentium

ca. 14. Ro- petit Niceph. li. 2. ca. 14 li. 1. C. de su. Trinit. & fi- de cathol.

reuelebatur salutem, efficatiùs se ab ipso capite diffunderet. Isti sunt viri (Petrum & Paulũ putat) per quos tibi euangelium Romæ resplenduit, qui te in hanc gloriam prouexerunt, vt sis gens sancta, populus electus, vrbs sacerdotalis, & regia, per sacram Petri sedem caput totius orbis effecta, latiùs præsidens religione diuina, quàm dominatione terrena. Beatus quoque Augustinus Petrum & Paulũ Romę iccirco Deum mori voluisse affirmat, vt vbi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis: & vbi gentilium principes habitabant, ibi Ecclesiarum morerétur principes. Bernardus etiam Saccus scriptum reliquit, locum diuinæ religionis Romam in primis fuisse, vnde in occidentem & septentrionẽ fuerit dispertita, vt quæ communis omnium patria erat, & leges ciuiles ediderat, prima etiam diuinitatis lucẽ aspiceret, & alijs gentibus communicaret. Huc pertinet iste hymnus ecclesiæ Catholicæ:

Vide cap. fundamenta, de elec. in 6.

Ianitor cœli, doctor orbis pariter,
Iudices seculi, vera mundi lumina,
O felix Roma, quæ tantorum principum
Es purpurata precioso sanguine:
Non laude tua, sed ipsorum meritis,
Excellis omnem mundi pulchritudinem.

In festo Petri, & Paul.

Eamque doctrinam sacram alij Apostoli, & Apostolorum discipuli partim viua voce, partim scriptis in multorum animos transfuderunt. Barnabas enim primus Romæ Christũ prædicasse fertur, antequàm Mediolanensiũ Episco-

Episcopus fieret. D. Lucas historiam & actus Apostolorum literis mãdauit, & Marcus suũ euãgelium conscripsit, vt enim Romani certam viuendi normam haberent, Marcum rogârunt, vt conciones diui Petri scriptis mandaret. Quod Maria Magdalena Romæ Christi doctrinam & res gestas exposuerit, auctor est Nicephorus lib. 2. histo. cap. 10. D. Paulus non modo Romanos laudat, quòd Petro credidissent, sed ipse quoque ibi magno cum fructu, professus est. Scribit enim Lucas Euangelista, quòd biennium totum ibi hæserit, suscipiens omnes, qui ad ipsum ingrediebantur, prædicansque regnum Dei cum fiducia & sine prohibitione. Vt publicum sacrarum literarum Gymnasium Romæ Apostoli hi posuisse videantur, cuius Rector, siue (vt B. Ambrosius loquitur) supremus magister fuerit sanctus Petrus. Quocirca Episcopi Orientales etsi Athanasij reliquorumque orthodoxorum hostes erant: tamen epistola quadam ad Iulium Papam, Romanã vrbem, meritò ab omnibus obseruari & coli aiunt, quippè quæ antiquitùs apostolorum domicilium, & schola, veræque pietatis metropolis extiterit. Nam sicut post diluuium Noachus in Italiã bonas literas & veram religionem intulit, atque professus est, & in reliquas prouincias colonias duxit, sic beatus Petrus veram doctrinam per multa secula varijs superstitionibus corruptam, oppressamque restituit, multoque illustriorem & perfectiorem reddidit. D. enim

Doroth. in synopsi. Clemens l. 1. recog.

Nicep. Calist. l. 9. histor. ca. 8.

Clemens: Petrus, inquit, Regem omnium seculorum per orbem terræ, & vsque ad ipsius Romanæ vrbis huius notitiam, vt etiam ipsa saluaretur, inuexit. Nicephorus Calistus libro 2. hist. ecclesiasticæ auctor est, quòd sanctus Petrus non modò Italiæ preciosissimum hûc diuinæ sapientiæ thesaurũ restituerit, sed per orbem habitabilem vadens, Ecclesias vbique constituerit, & Romanam successoribus cõmiserit, Lino, Anacleto, Clementi. Vt non temerè dixerit Tertullianus: Si Italiæ adijceris, habes ecclesiam Romanam, vnde nobis quoque auctoritas præstò est statuta. O felix ecclesia, cui Apostoli totã doctrinam cum sanguine profuderunt, vbi Petrus Passioni dominicæ adæquatur, Paulus Ioannis exitu coronatur, Iohannes postquam in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulam relegatur. Diuus Hieronymus libro secũdo aduersus Iouinianum de Italia, Romaque loquens; Nullane inquit, fuit alia in toto orbe prouincia, quæ reciperet præconium voluptatis, nisi quam Petri doctrina super Petram fundauerat Christum? vrbs potẽs, vrbs orbis domina, vrbs Apostoli voce laudata, interpretare vocabulum tuum. Roma aut fortitudinis nomẽ est apud Græcos, aut sublimitatis, iuxta Hebræos. Serua quod diceris, virtus te excelsam faciat, non voluptas humilem. Et Iustinianus Imperator L. vlt. C. de sancta trinit. & fide Cathol. ad Ioannem Papam scribens, nihil in religione mutandum, & leuioribus quoque in rebus

Epist. 1. ad Iacobũ fratrem dom.

De præscri ption. hæreticorum.

rebus constituendum ait, nisi prius ad Pontificem Romanũ referretur: quod ecclesia Romana caput existeret omnium ecclesiarum. Similiter Carolus Magnus de Leone III. Episcoporũ sententias audire studebat, illi quidem totius Italiæ & Galliæ Episcopi respondebant, sedem Apostolicam omnium Ecclesiarum caput existere, & à nemine præsertim Laico, esse iudicandam, auctore Platina. Præterea, vt olim Lucumones & Coloniarũ præsides frequenter Noachum visitasse, difficilioresque controuersias ad ipsum retulisse, leguntur, sic cæterarum Prouinciarum Episcopi ad Romanum pontificem sæpenumerò iisdẽ de causis vel profecti sunt ipsi, vel doctissimos viros miserunt. D. enim Ambrosius epistola quadam ad Theophilum: Sanè, inquit, referendum arbitramur ad sanctum fratrem nostrum Romanæ ecclesiæ sacerdotem, quoniam præsumimus ea te iudicaturum, quæ etiam illi displicere nequeãt, & cùm id gestum esse cognouerimus, quòd Ecclesia Romana haud dubio comprobauerit, læti fructum huiusmodi ex animis adipiscamur. Rursùs libro tertio de sacramentis. In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam. Beati quoq; Athanasij, & Episcoporum Aegypti, Thebaidis & Lybiæ epistola ad Marcum Pontificẽ perspicuè id declarat, qua de concilij Niceni decretis ipsum consulunt, Ecclesiam Romanã omnium Ecclesiarũ matrẽ, & caput fatentur. Epistola verò ad Fœlicẽ Papam sacrũ illam vertice m

Vide apud Gratianum dist. ✠.

Vide c. 3. ticem ab ipſo Deo conſtitutam affirmant, *de baptiſ.* qua cæteræ Eccleſię verterentur, & conſeruarentur, *n.o.* vnde & ordinationes & dogmata, & periculoſiſsimis temporibus auxilium hauſerint. Similiter egregius ille Pontifex Damaſus epiſtola ad omnes Epiſcopos teſtatur, quod ſemper difficiliores res ad ſedem apoſtolicam tanquam ad caput fuerint relata, vt inde cognoſceretur veritas, vnde ipſa doctrina proceſsiſſet Hortatur etiam eos, ne hoc facere intermittant. Quod iam diu antè Damaſum Anacletus diui Petri diſcipulus, epiſtola tertia monuerat. Cuius ſucceſſor Euariſtus Africanas eccleſias laudat, quòd arduis de rebus prudentium more conſuluiſſent ſedem apoſtolicam. Quare Innocentius epiſtola ad concilium Mileuitanum eccleſiæ Romanæ *Vide c. antecedentibus de exceßi bus prælat* grauiſsimas occupationes allegat, quòd omnium eccleſiarum curam gerere, & frequẽtes multorum quęſtiones rimari atque diſceptare cogeretur. Et Clemens V. in Concilio Viennenſi Clementina 2. de ſepulturis, multis ſeſe & arduis negotijs, quæ vndique in amplum Romanæ curiæ quaſi torrens cõfluunt, vehementer impediri ait. Idem Bonifacius 8. extrauagant. de ſepulturis profitetur Hinc verę antiquitatis peritiſsim⁹ Hieronymus, ad Damaſum Pontificem Maximum ſcribens: Cathedram, inquit Petri, & fidem Apoſtolico ore laudatam cenſui conſulendam: indè nunc animæ meæ poſtulãs cibum, vnde olim Chriſti veſtimenta ſuſcepi. Apud vos ſolos incorrupta

rupta

rupta patrum seruatur hæreditas. Ego nullum primum nisi Christum sequens beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri, communione socior, super illam petram ędificatam ecclesiam scio, Quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: si quis in arca Noe nõ fuerit, peribit ręgnãte diluuio. Similiter Prudentius:

Vna fides vigeat, prisco quæ condita templo est,
Quam populus retinet, quamq; Cathedra Petri. *Hymn. 1.*

Postremò, Augustini Angelorum apostoli quæstionum liber ad Gregorium Magnum, cæterorumq; sanctorum patrum ad reliquos Pontifices commentarij, & quæstiones huic rei præbent argumentum. Quo respexit gloriosus ille martyr Cyprianus, quando Petri cathedram Ecclesiam principalem vocat, ad quam perfidia nunquam potuerit habere accessum. *Lib.1.epi.3.* Hinc ergò meridiana luce clariùs apparet, quam Dominus Deus ab initio Italiæ rationem habuerit: quippe vbi Noachum veram religionem, bonarumque artium doctrinam post diluuium importare voluit, & per Petrum Apostolorum suorum principem superstitionibus & idololatria corruptam instaurauit. Cæteræ etiam prouinciæ, sicut à vera Ianigenarum doctrina Romanorum, vt videtur, exemplo & auctoritate permotæ, in idololatriam prolapsę erant, ita cum imperio, & externis legibus Politicis Romanorum, veram Christianam religionem, apostolis doctoribus, receperunt. quod beatus Ambrosius

in Pſalmum 45.& Chryſoſtomus homilia 28. in Geneſin, pulchrè obſeruârunt. Quoniam D.Petrus in illis ciuitatibus, in quibus olim primi Flamines, & primi legis doctores fuerant, Epiſcoporum primates & Patriarchas collocauit, qui reliquorum Epiſcoporũ cauſas, & grauiora negotia fidei atque religionis tractarent:in locum verò Archiflaminum Archiepiſcopos ordinari præcepit, illæque ciuitates & loca quibus ſinguli eorum præſidere deberent,diu ante Chriſti aduentum conſtituta fuerint.Quocirca ipſi Armeni(qui primi poſt diluuium inſtaurati eruditiq; à Noacho creduntur) cùm poſt perceptam veram religionem Chriſtianam , hæreſibus Græcorum ſe turpiter deceptos eſſe viderent, ſynceram & orthodoxam religionem ex Italia ſub Eugenio IIII.repetere voluerunt, ſicut eorum confeſsio,quam in Concilio Florentino ediderunt,& apud Blondum recitatur, perſpicuè declarat.Solam enim nauem Eccleſiæ in qua Petrus magiſter eſt conſtitutus, aſcendit dominus,inquit beatus Ambroſius, de qua cæleſtis doctrinæ ſuæ ſacramenta depromat.Quæ in altum ſeculi iſtius ita natat, vt pereũte mũdo,omnes quos ſuſcipit, ſeruet illæſos. Cuius figuram iam in veteri videmus teſtamento. Sicut enim Noe arca naufragante mundo cũctos quos ſuſceperat,incolumes reſeruauit,ita & Petri Eccleſia conflagrante ſeculo, omnes quos amplectitur repræſentabit illlæſos. Et ſicut tunc tranſacto diluuio ad arcam Noe, colum-

Gratian. ca. Vrbes &c. & illis, dist. 80.

Armeni veram theologiã ex Italia repetũt.

Christianiſmum verò Armeni primò acceperũt tẽpore Conſtãtini Magni.

Sylu. in Aſia ſua cap. 40.&c.44 Decad.3.libro 10.

columba signum pacis detulit, ita & transacto iudicio, ad Ecclesiam Petri Christus gaudiũ pacis referet. hæc Ambrosius sermonum suorum vndecimo. Vt mirum videri non possit, cur ego hac in re Noachi & Petri comparationem instituerim, quæ tam frequens, tam aperta apud veteres reperitur. Imò doctissimi viri sunt qui affirment, quod eodem loco Romæ Petrus Apostolus crucifixus sit, quo Noachus erat sepultus, de quo tamen ego suum cuique iudicium relinquo.

De Iurisprudentia Romanorum.

M.T.Cicero, vt corpora, inquit sine mente, sic ciuitas sine lege suis partib⁹, & neruis, ac sanguine, & membris, vti non potest: quippe sine qua nec domus vlla, nec ciuitas, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, ipseque mundus potest. Ea enim est expultrix vitiorum, & emendatrix virtutum, ad iubendum deterrendumque idonea, imperandi prohibẽdiq; sapientia: quæ supplicio afficit improbos, defendit tueturq; bonos. Vt nec ineleganter, nec immeritò, lex ciuitatis anima existere prædicetur. Quod cùm vrbis & imperij Romani conditor Romulus pro sua pudentia optimè intelligeret, varias saluberrimas leges suis ciuibus præscripsit. Quarum præcipua, maximeque omnium necessaria fuisse videtur: Ne quis regnum aut magistratum iniret, nisi auctor esset Deus. Cuius quidem sacrosanctæ leges, vt maior auctoritas haberetur, *Põp. Lætus de magist. Roma. ca. 1.*

suum

suũ ipsius imperium per auspicia confirmari voluit. Nam sicut imperium ipsum, eiusdemque recta administratio, salus atque tranquillitas à solo Deo proficiscitur, vt optimus ille Ptolomęus rex Ægypti, in epistola ad Eleazarum Pontificem Iudæorum, & Iustinianus Imperator in L. 1. C. de veteri Iur. enucleand. fatentur: ita etiam à Deo creati & legitimè electi magistratus, feliciter & tranquillè imperare solent. Contrà, qui se ipsos intrudunt, aut fraudulenter id assequũtur, infelix & turbulentum semper reddidisse imperium legũtur. Postquàm verò Romulus ex hac vita emigrâsset, Proculo viro nobili in colle Quirinali apparuit, & duas alias pulcherrimas atque tam ad conseruandum quàm propagandum imperium necessarias leges tradidit. Nimirùm, vt virtutem colerent, & à seditionibus abstinerent: sic enim futurum, vt omniũ gentium domini euaderent. Quæ leges tantò Romanis sanctiores & chariores erant, quãtò earum auctor Romulus in deorum immortalium numerum relatus, sapientior iam habebatur. Ad priorem enim quod attinet, facit profectò virtus, vt Respub. multis legibus & præsidijs externis non indigeat: quippe in qua sola omne defensionis genus continetur, & qua paruum Romanum imperium in immensum, auctore prudẽtissimo illo Catone, excreuit. Nolite, inquit, existimare, maiores nostros armis Rempublicam ex parua magnam fecisse: alioqui enim nos multò pulchriorem

Idẽ testatur Assuetus Magn. Hester ca. vlt.

orem & firmiorem haberemus, nam armorum & equorum maior nobis copia est, quàm illorum fuit: sed alia fuerunt, quæ illos magnos fecére, & nobis nulla sunt. Domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque libidini, neque delicto obnoxius, pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam, publicè egestatem. domi opulentiam, inter bonos & malos nullum discrimen. Quæ omnia per comparationem & Antithesin sic explicat Blondus libro quinto, Romæ triumphantis; vt ad Ecclesiam quoque Christianam egregiè accommodari posśint. Salustius quoque Romanum imperium virtutib⁹ creuisse ait, at paulatim pecuniç, inquit, & imperij cupido creuit, ea quasi materies omnium malorum fuêre, post, vbi contagio quasi pestilentia inuasit, ciuitas est immutata, & imperium ex iustiśsimo & optimo crudele intolerandumque factum est. Et Horatius libro tertio carminum, ode: 6

Virtus imperium auget & conseruat, vitia perdunt.

Pulchra etiam quędam huc de re apud Augu. li. 2. de ciu. dei edisseruntur. & li. 5. ca. 12. Catõ. verba repetit & exposuit. Vide præfat. Guicciardini.

Fœcunda culpæ secula nuptias
Primum inquinauêre, & genus, & domos,
Hoc fonte deriuata clades
In patriam populumque fluxit.

Vt rectè Cicero dixerit quarta Philippica: Virtus propria est Romani generis, & seminis, hanc retinete quæso Quirites, quam vobis tanquam hæreditatem maiores vestri reliquerunt. Hac illi primùm vniuersam Italiam deuicerunt, deindè Carthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt, potentiśsimos

reges,

Seditio reipubli. perniciosa.

reges, bellicosissimas gentes in deditionem huius imperij redegerũt. Seditiones verò quæ altera lege prohibentur, quantum detrimenti attulerint reipublicę, Horatius breuiter expreßit libro tertio Carm. ode 6.

Penè occupatam seditionibus,
Deleuit vrbem Dacus & Æthiops,
Hic classe formidatus, ille
Mißilibus melior sagittis.

Dissensio in ciuitate facit, ait Cæsar, vt nulla salus in ea perspiciatur, & rempublicam in summũ periculum deducit. Quod tam Græcorum, quàm Romanorum imperium declarat. Nam Græciæ florentißimas ciuitates quãdo omnes imperare cupiebant, propter discordiam imperium perdiderunt, & quid singulæ contentionibus suis amitterent, non nisi oppressæ senserunt, siquidem Philippus Rex Macedoniæ veluti è specula quadam libertati omnium insidiatus, dum contentiones ciuitatum alit, auxilia inferioribus ferendo, victos pariter victoresque subire, seruitutem regiam coegit. Et Romanorum imperium vt concordia supra modum excreuerat, sic discordia, bellisque ciuilibus penè confectum consenuit; prorsusque collapsum esset, nisi optimi principes velut humeris suis subleuassent. Vnde illud Poetæ:

Iustin. li. 8. histor.

Vopiscus in Caro, & Ambr. in Psalm. 45.

En quo discordia ciues
Perduxit miseros.

Etsi diu antè salubriter præmonuerat Pythagoras

goras, seditionem & discordiam longè à ciuitatibus propulsari oportere. Nam quanto cũ periculo saluberrimæ doctissimi viri sententiæ contemptus coniunctus sit, non solùm veteres historici vno ore loquuntur: verumetiam miserabiles florentissimorum regnorũ, & nobilissimarum Rerumpublicanum euersiones, quique nostro seculo acciderunt interitus, apertè testantur. Quapropter tam ciuili quàm Spiritali & Ecclesiastico magistratui has duas leges in primis curæ esse oportet. Sublata enim virtutæ, sublata cócordia; iustitia, fides, religio, & quęcunque homini iucunda esse possunt, vnà tolluntur. vt grauissimum intra muros bellũ, & triste in ipsa patria exilium habeatur. Paulatim ergò his rebus crescente imperio, varię leges partim à Numa, partim ab alijs regibus promulgatæ fuerunt; quæ passim apud auctores reperiuntur. Numa verò vt suis legibus maiorem auctoritatem cóciliaret, ex consilio & iussu Ægeriæ Nymphę eas se ferre simulabat. Sed propter incredibilem Tarquinij regis superbiam & tyrannidé, libidinemque reges prorsus eiecti sunt, & in locum eorum consules creati, qui summum quidem imperium habebant, tamen cautum erat, ab ijs prouocatio vt esset, & quo melius Reipubl. prospicerent quam reges fecerant, Consules vocarentur. Duo autem creati fuerunt, vt si alter malus esset, alter eũ coërceret: proptereaq; annuus ille magistrat⁹ erat, ne insolesceret. Populus verò Romanus sub patri-

ciorum

Lact. lib. 6. cap. 6.

Lactant. li. 1. cap. 22.

Plin. de viris illustribus cap. 3.

Val. l. 1. c. 5.

Cicer. lib. 1. de legibus.

Po. Letus c. 15. Fenestell. cap. 7. Eutro. li. 1.

ciorum imperio annos multos iactatus, certá tádem iuris scripti formam (patriciorum ius pro suo arbitrio dicentium tyrannidem non ferens) postulauit. Consules & patricij cùm diu restitissent, aliquando consenserunt, vt legati in Græciam præcipuè Athenas, quæ artium legumque gloria tunc florebant, proficiscentes, leges conscriberent.

Numa Pompilius, qui Romulo succeßit in regnum, leges quasdam reliquerat: sed quæ Regiæ ciuitati nequaquam sufficerent. Quare post Athenieñsib' leges Solonis mutuati sunt: quas tamen non vt acceperant, tenuerũt, sed meliores facere conati fuerunt. Lycurgus quidem Lacedęmonijs leges ex Apollinis oraculis se instituisse confinxerat. Quod Romani prudenter credere noluerunt, propterea que non inde, sed ab Atheniensibus leges acceperunt Solonis, quæ ad vitam ciuilem, & mansuetudinem magis accommodatæ erant, quam Lycurgi agrestes & sanguinariæ. Illi verò legati dum omnia diligenter considerabant, veramque Atheniensium legum & Lacedæmoniorum cõsuetudinum rationem inquirebant, triennium ferè hac in peregrinatione consumpserũt. Quæ leges cùm Romam referrentur, Decemuiri creati sunt, qui ex cõsuetudinib' patrijs, & legibus Græcorum certam perpetuamque iuris formam de legatorum (qui veram earum sententiam ab ipsarum legum authoribus Græcis percepisse videbantur) & de Hermodori Ephesij tunc

fortè in Italia exulantis consilio efficerent. Sicut in decem tabulis relatas, publicè omnibus legendas proposuerunt: obseruato Atheniensium more, qui leges Solonis tabulis ligneis insculptas ἄξονας vocabant, etsi Romanorum tabulæ æneę fuisse leguntur. Qui mos incidendarum in æs legum diu pòst apud Romanos durauit; vt ex varijs legibus Iustinianei codicis apparet. Vnde Marlianus libro secundo Romanarum antiquitatum: Tabularum, inquit, genera duo in capitolio fuerunt; alterum quod fortium virorum res gestas continebat depictas, alterum leges antiquissimas Romuli, Numæ, & aliorum Regum; posterorumque legislatorum statuta; acta publica, fœdera, ritus sacros, & antiqua monumenta in tabulis æneis incisa. Quorum adhuc hodiè quędam extant, quędam vetustate, bello, incendio, negligentia periere. Propositis ergo tabulis decem, rumor percrebuit, auctore Fenestella, alijs duabus tabulis ius populi Romani plenũ absolutũq; fore: igitur habitis comitijs alij Decemuiri surrogati sunt; qui duas adhuc tabulas adijcerent; vnde appellatæ sunt tabulæ 12. Continebant verò hæ tabulæ tam leges consuetudinesque Græcorum; quàm Romuli & Numæ; aliorumque Regũ Romanorum leges, quæ, quod ad regnum tyrannidemque stabiliendam non pertinerent; minimè abrogatæ erant. De quarum tabularum auctoritate & præstantia M. Cicero lib. 1. de Oratore in hæc verba loquitur. Fremant

Li. 2. C. de frumẽ vrb. Cõstãt. No uel. cõsti. 8.

Mm omnes;

omnes, dicam quod sentio, bibliothecas me Hercule omnium philosophorum vnus mihi videtur 12. tabularum libellus, si quis legũ capita viderit, & auctoritatis pondere, & vtilitatis vbertate superare. Rursùs libro secũdo de legibus: Discebamus pueri 12. tabulas vt carmen necessarium, quas iam nemo discit. Vndè colligitur, quòd olim pueri hinc iurisprudentiæ fundamenta perceperint, quare iuris ciuilis fontes Ciceroni & Liuio vocãtur. Apud Gellium ridetur quidam, quòd iurisperitus haberi vellet, duodecim verò tabularũ prisca verba ignoraret. Has etiam Cyprianus suo adhuc tẽpore perdurâsse testatur, etsi deplorat, eas non obseruari ampliùs, sed earum minas vnà cũ ipsis legibus publicè priuatimq; contemni. Abrogata etiam decemuirorum auctoritate, aliæ atq; aliæ Reipublicæ formæ, variæque iuris species in imperium Romanũ peruenerunt. quæ partim in corpore iuris Iustiniani, partim in Historicorum scriptis recitantur Papirius verò, qui tempore Tarquinij Superbi floruit, Regias leges in ordinem redegit: Primus publicè profiteri cœpit Tiberius Coruncanus. Sub Augusti autem Cæsaris imperio, quiescentibus armis, virtutes & ingenia hominum maximè floruerunt, quando non Iurisconsulti modò hanc artem mirificè elaborárunt, sed alię etiam ingenuę disciplinæ suprà modum excultæ fuerunt. Marcus quidem Crassus confusum hactenùs dissipatumque ius in certa se genera coacturum,

Vide Gellium lib. 20. cap. 1.

L. 16. c. 10

L. 2. epi. 2.

Põp. Let. cap. vltim.

& ad

& ad artem redacturum promiserat, sed cùm is in otium solitudinemque, vti cogitârat, de turba, & à subsellijs conferre sese non poterat, Cicero librum conscripsit de iure ciuili in artem redigendo. Quod Cn. Pompeius facere cœpit, sed non perseuerauit in tam præclaro opere, donec perficeretur. Deinde Iulius Cæsar, qui Pompeium imperio & honore & vita exuit, in eam curam teste tranquillo incũbebat, vt ex immensa confusaque legum copia, optima quæque & in primis necessaria paucissimis libris complecteretur: sed interfectus est, antequam absoluerct. Quocirca veteres Romanorum leges paulatim corruptæ & obliteratę fuerunt. A Constantino cæterisque post eum Imperatoribus latę leges, nouę appellantur, quas Theodosius minor in vnũ codicem redegit, eumque ad imitationem Hermogeniani & Gregoriani Theodosianũ nominauit. Et hinc factum apparet, vt ius aliud vetus, aliud nouum appelletur: quorum hoc in gubernanda Republica & dirimendis controuersijs obseruatur, illud autem vetus quanquàm non magnum vsum habet, eius tamẽ cognitio vtilis est & propemodùm necessaria iudicatur. Ad eundem modum veteres quoque Romani ius aliud Pontificium vocabant, quod de religione & cæremonijs sacris pertractabant, aliud Ciuile quod Reipublicæ potissimùm gubernandæ rationem præscribebat.

Cic. l. 2. de Oratore.

Gell. li. 1. cap. 22.

Gratia. ca. vlt. dist. 7.

Cic. lib. 1. de legib.

Porrò Iustiniani Imperatoris industria & liberalitate diuinum hoc opus, componendarum legum, aliquando tãdem perfectum est, quod gloriosissimi Imperatores, & clarissimi iurisconsulti summoperè quidem necessariũ esse iudicârant, sed perficere propter summã difficultatem grauissimaque bella, & Reipublicæ negotia, non potuerant. Vndè is longè maiorem gloriam, quam ex armorum vsu quisquam comparare potuisset, perpetuumq; decus doctorum hominum consensu est consecutus. Vt eius beneficij memoria apud gratos homines nequaquam interitura sit, quamdiu Romanum nomen, & ius ciuile suam auctoritatem retinebit. Id verò ex hac epistola apertè colligitur.

Imperator Iustinianus Augustus Triboniano quæstori sacri palatij.

DEo auctore, nostrum gubernante imperium, quod nobis à cælesti maiestate traditum est, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statum Reipublicæ sustentamus, & ita nostros animos ad Dei omnipotẽtis erigimus adiutorium, vt neque armis confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducibus, vel nostro ingenio, sed omnẽ spem ad solæ referamus prouidentiam trinitatis. Vndè & mundi totius elementa processerunt, & eorum dispositio in orbem terrarũ producta est. Cùm itaque nihil tam studiosum in omnibus rebus inueniatur quam legũ auctoritas, quæ & diuinas & humanas res be-

nè

nè diſponit, & omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem qui ab vrbe Roma condita, & Romuleis deſcendit temporibus, ita eſſe confuſum, vt in infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: primum nobis fuit ſtudium à ſacratiſsimis retrò principibus initium ſumere, eorum conſtitutiones emendare, & dilucidè tradere, quatenùs in vnum codicem congregatæ, & omni ſuperuacua ſimilitudine & iniquiſsima diſcordia abſolutę, vniuerſis hominibus promptum ſuæ ſeueritatis prębeant pręſidiũ. Quod nemo alius neque ſperare neque optare auſus eſt. Res quidem nobis difficillima, imò magis impoſsibilis videbatur, ſed manibus ad cælum erectis, & æterno auxilio inuocato, eam quoque curam noſtris repoſuimus animis, Deo freti qui & res penitùs deſperatas donare, & confirmare ſuæ virtutis magnitudine poteſt, & ad tuæ ſynceritatis optimam reſpeximus miniſterium, tibiq; primo & hoc opus commiſimus, & iuſsimus quos probaueris, tam ex facundiſsimis anteceſſoribus, quàm ex iuris diſertiſsimis togatis fori ampliſsimæ ſedit, ad ſociandum laborem aſſumere. Omni igitur Romani iuris diſpoſitione compoſita, & in tribus voluminibus, id eſt, inſtitutionum, digeſtorum ſiue Pandectarum, necnon Conſtitutionum perfecta, & tribus annis conſummata, quæ vt primùm ſperari cœpit, neque in totũ decenniũ completi ſperabatur, omnipo-

tenti Deo & hanc operam, ad hominum sustentationem pijs obtulimus animis, vberesq; gratias maximæ dietati dedimus, quæ nobis præstitit & bella feliciter agere, & honesta pace potiri, & non tantùm nostro, sed etiam omni æuo tam instanti quàm posteriori leges optimas ponere, &c. Adhunc modum Iurisprudentia Romanorum cum imperio ad maximam gloriam ab optimis principibus & sapientissimis viris perducta est. Sed cùm egregiè ea constitisset, ferocissimi crudelissimique populi perpetuis ferè bellorum cladibus Italiam lacerauerunt, propterea que grauissima optimarum rerum (vt belli tempore fieri consueuit) perturbatio & barbaries introducta est, & Romanæ leges oppressæ conticuerunt. Donec Lotharij imperatoris temporibus, cum nonnihil quasi respirare cœpisset Italia, homines ingeniosi & eruditi odio barbaricarum constitutionum, quæ tyránidem sapere videbantur, ius ciuile Romanorum restituerent, & in forum vnde iam diu exulârat, reducerent. Inter quos præcipuus ferè extitit VVernerus siue Irnerius quidam vir summæ auctoritatis, & apprimè eruditus. Hic imperatori persuasit, vt præciperet causas iterùm ex scriptis legibus iudicari, easdemque in scholis Romæ doceri, sicut Constantinopoli, & olim Athenis fuisset vsitatum. Fertur etiam ipse Romæ & Bononiæ eas esse publicè in scholis interpretatus. Sic restitutus est is thesaurus, quo neque vtilior neque preciosior

Vide l. 1. & 2. C. de veteri iure enucleando.

ſior eſſe vllus poteſt. Piſani verò cùm Pandectas fortè reperiſſent, auctore Volaterrano, eaſdemque Florentini captis Piſis in ſuam vrbem aſportaſſent, iuris ciuilis Romanorum ſtudia efflorеſcere cœperunt, donec in eam elegantiã quam nunc videmus, indefeſſo multorum ſtudioſorũ hominum labore perducerentur. Nec Iuriſprudentia ſolùm reſtituta eſt, verumetiam hiſtoria, latinæ linguæ puritas, & liberales diſciplinæ. Vt hominis profectò ingrati ſit, illorum ſcriptorum commentarios, quaſi neſcio quã barbariem ſapere videantur, reprehẽdere, quibus maximæ gratiæ agi deberent propter incredibilem illũ in abſtergendis puluеribus laborem. Mirum certè eſt, quod in tãta bonarum literarum penuria, tam egregiam optimarum rerũ cognitionem comparare; & tam eruditos, ſi nõ politos & terſos, poſteritati commẽtarios relinquere potuerint. Vndè omnes boni facilè ęſtimari poſsint, non ſolùm maximi laboris & ſummæ diligentiæ homines in ſtudijs, ſed prudentiſsimos quoq;, & vſu rerum exercitatiſsimos viros extitiſſe. Quod nõ de eius temporis Iuriſconſultis tantùm, verũetiam ſacræ theologię, & bonarum artium ſcriptoribus ſimiliter iudicandum eſt. Quemadmodum ergò duodecim tabularum leges, quæ iuris ciuilis Romanorũ origo fuerũt, magna ex parte in Italiã ex Græcia peruenêre: ita iniuria temporis, & malorum hominum petulantia oppreſſum & ferè extinctum ius, Græcorum, vt videtur, *Lo͞es dies de ferijs.*

induſtria, auxilio, & artibus, reſtitutum eſt. Vt rectè Imperator Romæ & Conſtantinopoli maximis vrbibibus Iura nata eſſe affirmet. Vt ergò iuriſprudentia Romæ & per vniuerſam Italiam maximè floreret, Pontificibus maximis magnæ ſemper curæ fuit, qui plurimos celeberrimos viros permouerunt, vt reſtitutum ſcholis ius commentarijs illuſtrarent. Quare autem Pontifices voluerint Romæ ius Canonicum & ciuile doceri, & Pariſijs prohibuerint; Socinus, Anchor. & alij ad c. cum de diuerſis de priuileg. in 6. & c. ſuper ſpeculo, de Magiſt. pertractarunt. Ius autem Canonicum Pontificiumque ex ſcriptura ſacra, & ſacrorum conciliorum decretis, & ſcriptis orthodoxorum patrum, reſponſiſque, & decretalibus epiſtolis ſummorum Pontificũ pulcherrimè à viris prudentiſsimis auctoritate publica conſcriptum eſt, & nuper per M. Antoniũ Cucchum & Lancellottium in quatuor inſtitutionum libros redactum. Vt non fruſtrà doctiſsimi viri moleſtè ferant, quòd ſupremus magiſtratus tanto labore perfectũ ius, tot plebiſcitis & priuatis conſtitionibus, comuni iuri contrarijs peruerti, ac in opinionum certamina, ſummamq; difficultatem, & velut cereum naſum traduci patiatur.

De iudiciorum ratione, & conſilijs veterum Romanorum.

QVãquam de magiſtratibus & iudicijs Romanorum, tam multa à doctiſsimis viris ex profeſſo diſputata reperiuntur, vt qui his

de re-

de rebus amplius cogitare aliquid velit, soli, vt prouerbio dicitur lucem additurus videatur, & ego ad quæstionem 65. Aristeæ pluta annotaui: tamen id solum huic loco attexendum putaui, quòd in ciuilibus controuersijs maturè comprimendis diligentissimi semper extiterint. Iudicia vero apud Priscos Romanos duplicia fuerunt. Nam Romulus vrbis conditor, in causis criminalibus non diuturnis iudicijs vtebatur sed subitaneis: & causas vel ipse expediebat, vel alijs committebat.

Zasius ad li. 2. ff. de ori. Iur.

Post eiectos Reges atque decemuiros, consules creati sunt. Qui cum perpetuis ferè bellis auocabantur, causásque populi satis audire, & ex æquo & bono determinare nequibant: duo prætores Vrbanus nimirum & Peregrinus electi fuerunt. Quorum ille vrbanis & ciuibus Rom. ius dicebat, hic verò peregrinis, qui forte in vrbem veniebant: Nec enim Romani peregrinos negligere, &(quod nunc quibusdam in locis fit) contumelia afficere solebant, sed beneficijs deuincire, & humanitate quadam allicere conabantur. Varijq; magistratus introducti sunt, qui pacem & tranquillitatem publicam conseruarent. Quoniã verò Atheniẽsium δυσβουλία ex eo prouenisse creditur, quod non ex optimis ciuibus Senatum eligerent, magistratusque crearent, nec prudentissimos suos philosophos in consiliũ adhiberent, sed hominibus ignotis temerè crederent: iccircò Romani cùm totius orbis imperiũ animo concepissent, contraria prorsùs ra-

P. Laet. c. 24. Fene. ca. 19. de ma. Ro. Blond. li. 3. Ro. triũph. Lib. 2 ff. de orig. iuris.

sùs ratione, sibi vtendum putauerunt. Ideoq; semper rectè prudenterque eorum senatus consuluit, nec à quoquam orbis terrræ populo solidior vnquam expectata sapientia est, vt M. Falconius apud Vopisc. loquitur in Tacito.
Cice. lib. 3. Nec enim in Senatum recipiebant qui vitij alicuius particeps esset, sed viros tantum omni pietate, iustitia, eruditione, cæterisque virtutibus exornatos: quique vt populo rectè imperabant, sic ipsi legibus spontè parerent. Vndè illud: Is ordo omni vitio careto, reliquis specimen esto. Quare Pyrrhi regis legatus, Romę vrbem se regum vidisse aiebat. Sin aliqui indigni fortè per fauores & studia amicorum, aliasque fraudes in eum ordinē concēdissent: Censores probrum in senatu ne relinquito, aiebat lex. Nam multi ob probrum atque infamiam senatu moti fuerunt per Cēsores, multique adēptis equis in plebeium ordinem redacti. Vt verò optimi illi senatores in gubernanda republica, & ciuilibus negotijs tractandis se prudenter gererent, tria quędam leges imperabant: primò, vt semper in senatu adessent: Senatori qui non adesit, aut causa, aut pœna esto. nam grauitatem, auctore Cicerone, Senatusconsultum habet, quando senatus frequens est. Deinde, vt loco suo dicerent: nihil enim in consultando pestilentius est, quàm loci & ordinis perturbatio. Tertiò, vt modū in dicendo adhiberent, breuitas enim, ait Cicero, magna laus est, non solùm senatoris, verumetiā oratoris & in sententia. Nisi

Blondus & alij.

tanta

tanta res esset, quæ copia ad explicãdum, hortandum, vel dehortandum indigeret, tunc enim lõgiore oratione vti licebat, quod his verbis indicat Gellius: Cato rem quæ consulebatur, quod non è Republica videbatur, perfici nolebat, eius rei gratia ducendæ longa oratione vtebatur, eximebatque dicendo diem. Erat enim ius senatori vt sentẽtiam rogatus, diceret antẹ quicquid vellet alius rei, & quoad vellet. Rursùs alio tempore inclytam illam pro Rhodiensibus orationem suam in Senatu Catonem recitasse, scribit idem Gellius libro septimo Noctium Atticarum. Hinc volentes impedire, dicendo ducebant diem, quia post occasum solis Senatusconsultum non fiebat, teste Alex. Sardis, li. 2. cap. 6. de moribus Gẽtiũ. Catonẽ prisca dicendi consuetudine mora dies extraxisse refert Cęs. l. 1. de bel. ciuil. Li. 4. ca. 10.

Vt vehementer optandum esset, quod hæ leges in publicis priuatisque consilijs resuscitarentur; ne quis vel odio, vel gratia alicuius se leuiter à Senatu aut Capitulo absentaret: ne quis concilium ineptis & inconditis clamoribus, non obseruato loco suo repleret: néue perorare magis, & in causa habitare, quàm sententiam dicere videretur. Vt autem frequentes in senatum venirent, alia quadã lege vrgebãtur: Causas populi teneto. Quomodo enim Reipub. negotia, socios, leges, atq; exẽpla maiorum, vniuscuiusque ciuis naturam, cõditionẽq; scire possent, qui ab illis locis abstinẽt,

vbi

vbi hæc tranctantur? Senatus verò olim ter in mensæ habebatur, Nonis, Idibus, & Calendis. Nisi quid accideret quod moram non pateretur, nec differri posset, tunc enim indictus Senatus cogebatur. Sicut Athenis νόμιμος ἐκκλησία erat ter in mense, σύγκλητος quoties necessarium videbatur. Augustus tamen Cæsar decreuit, ne sæpiùs quàm his legitimus senatus cogeretur, Idibus & Calendis. Voluit quoq;, vt omnes senatores supplicarent ad aram eius Dei, in cuius templo coiretur, antequam in Senatum venirent. Ideo velut lege quadam apud posteros Rom. obseruatũ fuisse, refert Gellius, lib. 14. cap. 7. Immolare prius hostiam, auspicariq; debere, qui Senatum habiturus erat.

Alex. Sard. lib. 2. cap. 6.

Blond.

Sueton. in vita.

Antho. Panormitan. l. 3. cap. 3.

Vnde Alphonsus Aragonum Rex dicere solebat, si Romanis temporibus natus fuisset, Ioui positorio ad curiam templum se extructurum, quo sententiam grauissimis de rebus dicturi patres, odium, & inuidiam, cæteraque vitia prius deponerent. Quod si in comitijs nostris principes Christiani facerent, suosq; consiliarios in aulis, vbi hæc vitia præcipuè dominantur, deponere cogerent, profectò longè salubriùs Reipublicę consuleretur. Iam verò sicut arduis in rebus non temerè constituendum est, nam præcipitis consilij ferè assecla est pœnitentia: ita decretam promulgatamque rem in dubium reuocare, & per nouas consultatione variare, multa secum incommoda afferre videbant: ergò lege cautũ

Vide Academ Col.

erat

erat:non plus quàm singulis de rebus semel consulunto.Etsi re melius intellecta pro fori, temporis,& personarum, rerumque inopinatò accidentium ratione,sententiam temperare,nonnunquam fortaßis mutare prudentis est. Quòd frequenter arduas res in alium diem propter difficultatem reiecerint, cũ hoc decreto, ne quis eas efferret, antequàm conclusæ & perfectæ essent, Aulus Gellius Papyrij *Prætextati* exemplo declarat. Quod multis seculis nemo ex patribus arcana consilia enunciârit, quòd maxima charitate patriæ tenerentur,probat Valerius. Curiam fecerunt sibi,ait scriptura,& quotidie consulebant trecentos viginti,consilium agentes de multitudine,vt quæ digna sunt,gerant:& committũt vni homini magistratum suum, per singulos annos dominari vniuersæ terræ suę,& omnes obediunt vni, & non est inuidia neque zelus inter eos.Nemo tamen portabat diadema,nec purpuram,vt magnificaretur in ea.De Magistratibus Romanis, deque eorum creatione, vestitu, ingressu in vrbem, sceptro, sumptibus in ludos, deque votis pro eorũ & reip. salute, post alios erudite differit Faber ad lib. 2.ff.de orig.Iur.& Lancellottus in Prętore.

Deus bone vt nunc diuinum & humanum ius iteratur, refrigitur. contẽmiturque.

Ad Capitolium vero sic legitur: S P Q R. Capitolium præcipuè Ioui olim commendatum, nunc Deo vero cunctorum bonorum auctore Iesu Christo,cũ salute communi supplex commendat,atque tuendum tradit, Anno post

no post salutis initium 1568. Grauissimi auctores sunt, qui nec ante ortum solis, nec post occasum factum S.C. probent, nihilque Senatũ decreuisse, nisi referẽtibus ijs, quibus cogere Senatum licebat, qui erant Dictator, Consules, Prætores, Tribuni plebis. Illos verò qui referebant ad Senatum, primo diuinas res proposuisse, tunc humanas & politicas. Si maior Senatorum pars decreuisset, Tribunique plebis, qui sedebant ad fores Senatus, approbassent, S C. fuisse dictum repositumque in ærarium: sin Tribuni intercessissent, maiorq; quàm qui Senatum conuocarat magistratus, aut si quid statutum esset die nefasto, vel loco non sacro; vel non legitimo Senatorum numero, non hoc S. C. appellatum, sed senatus auctoritatem. Præterea sæpe rogatos, sententiamque arduis de rebus dicturos, Iurare solitos per Iouem, deosque penates, se & ardere studio veri inueniendi, & ea sentire, quæ dicerent. Adhæc, ad indictum Senatum non omnes semper vocatos fuisse, sed præcipuos tantùm fide & taciturnitate probatos, præsertim si quid secreti pertractandum esset, quod perfici antè, quàm renunciari, & in vulgus efferri opporteret. Ad legitimum verò Senatum oportuisse omnes, nisi necessariò impedirentur, venire quando grauiores res tractabãtur. Quod etiam indicare videtur Cicero quinta Philippica: nisi venirem Calend. Septembris: fabros se missurum Antonius, & domum meam disturbaturum esse dixit. Magna credo res

Gellius l. 14 cap. 7. Alexand. Sard. lib. 2. de ritibus gentium ca. 6. Gell. li. 14. cap. 7.

do res agebatur. Magiſtratus quoque ad homines ſapientiſsimos iuſtiſsimosque deferebant, Vt non temerè ſcripſerit Lampridius, Alexandrum Seuerum ſuffragante vitam, eruditione,& moribus, Imperatorem Romanum eſſe creatum.

Et Vopiſcus in Tacito Imperatore refert Senatus orationem: Tacite Auguſte Dij te ſeruent, te elegimus, te principem fecimus, tibi curam reip. orbiſque mandamus. Suſcipe imperium ex Senatus auctoritate, tui loci, tuæ vitæ, tuæ mẽtis eſt, quod mereris. Princeps Senatus recte Auguſtus creatur, primæ ſententiæ vir recte Imperator creatur. Diu priuatus fuiſti, ſcis quomodo debeas imperare, qui alios principes pertuliſti. de alijs principibus iudicaſti Bonum, Fauſtum, ſalutare ſit. Varias quoq; rationes excogitarũt, quibus viri boni in officio retinerẽtur, ne à virtutibus degenerarent. Quiſquis enim magiſtratu abibat, Cẽſoribus rationẽ geſti magiſtratûs reddere cogebatur Vnde Cic. lib. 3. de leg. Apud Græcos νομοφύλακες creantur, qui nõ ſolùm literas, ſed etiã facta hominũ obſeruabãt, hæc detur cura Cẽſorib⁹, apud quos qui magiſtratu abierint, edãt & exponãt quid in magiſtratu geſſerint; deque ijs Cenſores præiudicent. Erant verò νομοφύλακες Athenis 12. qui quos legibus parere videbãt, laudib⁹ & honorib⁹ proſequerẽtur qui nõ parebãt, mulctarẽt. Erãt quoq; ἰο.λογισταὶ, qui iudicarẽt quid quiſq; in magiſtratu geſsiſſet. Huc pertinet imperatoria cõſtitutio;

quæ in Iustiniano codice recitatur, vt omnes magistratus post depositam administrationé, per 50. dies ijs in locis quibus præfuerunt permaneant, fraudum suarum rationem reddituri. Qui se rectè gesserant, tam in prouincijs quàm in vrbe honorabantur: contra qui deliquerant, tribus potissimum quæstioibus obnoxij fiebant, peculatûs, maiestatis, & repetūdarum. Peculatûs quidem, si prædam aut pecuniam publicam auertissent; quo etiam iudicio quæstores, legati, & scribæ eorum tenebantur. Maiestatis, si exercitū aut prouinciā hosti prodidissent, aut bellum sine S. C. intulissent. Repetundarum verò, si in socios auarè, superbè, libidinosè; crudeliter aut iniustè gessissent. Qui magistratu abibāt non solum repetundarum tenebantur, sed iusiurandi religione palam affirmabant: Magistratum se ex legis pręscripto egisse. Vnde Cicero: mihi populus Ro. illa in concione non vnius diei gratulationem, sed æternitatem immortalitatemque donauit, cum meum Iusiurandū tale tantumque iuratus ipse vna voce & consensu approbauit.

Hinc fiebat, vt pauciores in Republica iniuriæ, fraudes, oppreßiones, & furta, sacrilegiaque cernerentur. Nunc verò, quia rationem gestæ rei reddere, & accusatorem pâti non coguntur magistratus, optimi ciues spoliati, lacerati, de suo iure deturbati accusare non audent, sed altum corde premunt dolorem, donec liberè sine forma detur accusandi locus.

Ex

Ex quo fonte grauissimi olim motus extiffe, principumque cędes, & nefariæ contra Rempublicam coniurationes reperiuntnr. Quod cùm intelligeret Pius II. pontifex Maximus, diploma ædidit, quod aureum est appellatū, vt qui essent defuncti magistratu, rationem gesti magistratus reposcerentur. Hanc legem Pius V. confirmauit, suoque vigori restituit, & omnes magistratus iudicium de repetūdis, vel omninò de omni administratione subire voluit. Nec ad supremum magistratum facilè admittebant, nisi per inferiores gradatim cum laude quadam concendissent, vt ingenium & mores exploratè cognitos haberent. Rectè enim vulgo dicitur: Magistratus virum ostendit. Id vera ex hac lege non obscurè colligitur: Sunto ædiles, curatores vrbis, annonæ, ludorumque solennium, ollisque ad honoris amplioris gradum primus ascensus esto. Præterea quia cum honoribus quoque mores ferè mutātur, iccircò ne Consules pro legibus voluntate sua abuterentur, Tribunos ipsis oppo- uerunt, vt si modica & sapiens supremi iuris moderatio accederet, iustitia rectiùs conseruaretur. Sicut Theopompus apud Lacedæmonios regibus oppopoluit Ephoros. Vxorique suæ molestè ferenti, quòd minorem liberis potestatem traditurus esset, quàm ipse à patre suo accepisset, respondit: se quidem ipsis longè firmiorem traditurum, quod immodica infirma quoque viderentur, modica autē semper firmiora, tutiorq; potētia, quæ esset

Epistl Italica.

Olidendor ad leg. 12. tab.

Cic. lib. 3. de legibus.

Val. lib. 4. cap. 1.

Viues in satellitio.

viribus suis modũ imponit. Igitur Theopó-pus legitimis regnum vinculis constringendo, quò longiùs à licentia retraxit, hoc ad beneuoléntiam ciuium propiùs admouit, auctore Valerio. Similem ferè prudentiam in flo-

Postellus de repub. Athenien.

rẽtissima Republica Veneta hactenùs obseruari intelligo. Postremò, quemadmodum inepta consilia, incredibilemque Atheniésium auaritiam, eam Rempublicam magna ex parte labefactârunt: ita Romani vt hanc etiam auaritiæ pestem longè propulsarent, decreuerunt: Donumne capiunto, néue dáto, néue petenda, néue gerenda, néue gesta potestate: salus populi suprema lex esto. Quamdiù ergò his saluberrimis legibus Romani obtẽperabant, vniuersi terrarum orbis domini atque Imperatores (vti à Romulo prædictum erat) euaserunt. Nimirùm vt optimis & prudentissimis viris magistratum deferrent: omnes conatus suos; omnem laborem, omniaque studia sua ad Reipublicæ salutem conuerterent: seditionibus, odio, atque inuidia abstinerent: & diffidentiam, quam Atticæ eloquentiæ flos Demosthenes, Atheniensibus commendare tam elaboratis orationibus non poterat, spõtè amplecterẽtur. Contrà verò iuuenile & præceps consiliũ, latẽs odiũ, & propriũ cómodũ, quod virtutes pepererãt, grauiter labefactârũt.

DE MEDICINA.

Quomodo Medicina primùm reperta, & in vrbẽ Rom. introducta fuerit, grauissimũq; sæpè odiũ, propter

malo-

malorũ hominũ perfidiã, quòd liberiùs ea & præter certã rationẽ abuterentur, incurrerit, ac tandẽ optimorũ doctiſsimorũq; virorũ patrocinio conſtiterit, elegãter ornateq; à Plinio hiſtorię naturalis ſcriptore, memoriæ traditũ reperitur: Dijs, inquit, primùm inuẽtores ſuos aſsignauit, & cælo dicauit, nec non & hodiè multifariã medicina ab oraculis petitur. Auxit deinde famã etiã crimine, ictũ fulmine Æſculapiũ fabulata, quoniã Dyndaridã reuocaſſet ad vitã, nec tamen ceſſauit narrare alios reuixiſſe opera ſua. Clara Troianis tẽporibus, à quibus fama certior vulnerũ duntaxat remedijs, ſequentia eius, mirũ dictu, in nocte dẽſiſſima latuêre, vſq; ad Pelopõneſiacũ bellũ: tũc enim eã reuocauit in lucẽ Hippocrates, genitus in Inſula Coo, in primis clara & valida, ac Æſculapio dicata. Primo ægri in platea exponebãtur, vt ab expertioribus remedia acciperẽt. Rom. in tẽplo Febris Deę remedia, per quæ curati fuerãt, deſcribebãt teſte Valerio l. 2. c. 1. Quod autẽ Hippocrates nõ primus Medicinã inuenerit, ſed iñ artis fõrmã cbegerit; probat Rudolph⁹ agricola l. 2. Inuẽt. Dialect. c. 7. Is. n. teſte Plinio, cũ fuiſſet mos liberatos morbis ſcribere in tẽplo eius Dei qui auxiliatus eſſet, vt poſtea ſimilitudo proficeret, exſcripſiſſe ea traditur. Atq;, vt Varro tradit, iã tẽplo cremato inſtituiſſe medicinã hanc quæ Clinice vocatur. Prodicus eius diſcipulus Iatralepticẽ addidit. Horũ placita Chryſippus ingẽti garrulitate mutauit, ſcholęq; diſsidere

cœperunt, dùm omnes famā nouitate aliquā aucupabantur. Hinc illæ circa ægros miseræ concertationes eorū, nullo idem censente, ne videatur assersio alterius, hinc illa infœlicis monumenti inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie, toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur: palamque est vt quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem ilicò vitæ nostrę necisque fieri. Quasi verò non millia gentium sine medicis degant, nec tamē sine medicina, sicut populus Romanus vltra sexcentesimum annum, neque ipse in accipiendis artibus lentus, medicinæ verò etiam auidus, donec expertam damnauit. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus conuenit. Cassius Hemina ex antiquis auctor est, primùm è medicis venisse Romam Peloponnensem Archagatum Lysanię filium, L. Æmilio, M. Liuio Coss. anno vrbis D.XXXV. eique ius Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptam, ob id publicè vulnerarium fuisse eum tradūt vocatum, mireque gratum aduentum eius initio, mox à sæuitia secandi vrendiq; transisse nomen in carnificem, & tædium artis, omnesque medicos. Quod clarissimè intelligi potest ex M. Catone. Dicam, inquit, de istis Gręcis M. fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit eorum literas inspicere, nō perdiscere, vincam nequissimum & indocile genus eorum, & hoc puto vatem dixisse, quandocunque ista gens suas literas dabit,

omnia

omnia corrumpet. tunc etiam magis si Medicos suos huc mittet, iurârũt enim inter se barbaros necare omnes medicina. Sed hoc ipsum mercede faciũt, vt fides ijs sit & facilè disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & spurciùs nos quàm alios opicos appellatione fœdant. Interdicit ibi de Medicis. Atque hîc Cato D.C.V. anno vrbis nostræ obijt, LXXXV. suo, ne quis illi defuisse publicè tempora, aut priuatim vitę spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergò? damnatam ab eo rem vtilissimã credimus? minimè herculè, subijcit enim qua medicina vsus & se & coniugem vsque ad longam senectam perduxerit: ijs ipsis scilicet quæ nunc nos tradęmus. Profiteturque esse etiam commẽtarium sibi quo medeatur filio, seruis, familiaribus, quæ nos per genera vsus sui differemus. Non rem antiqui damnabant sed artem. Maximè verò quęstum esse immani precio vitæ recusabãt. Ideò templum Æsculapij, etiam cum reciperetur is Deus, extra vrbem fecisse; iterumque in insula traduntur, & cum Græcos Italiâ pellerẽt, diu etiam post Catonem excepisse medicos. Augebo prouidentiam illorum, solam hanc artium Græcarum, nondum exercet Romana grauitas, in tanto fructu paucissimi attigêre Quiritium, & ipsi statim ad Græcos transfugæ. Imò verò authoritas aliter quàm Græcè eam tractantibus etiam apud imperitos expertesque linguę non est, ac minus credunt quæ ad salutem suã pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac

artium sola euenit, vt cuicunque medicum se profitenti statim credatur, cùm sit periculum in nullo mẽdacio maius: Non tamen illud intuemur, adeò blanda est, spirandi pro se cuiq; dulcedo, nulla prętereà lex quę inscitiã puniat capitalẽ, nullũ exemplũ vindictæ, Discũt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt, medicoq; tantum hominem occidisse summa impunitas est; quinimò trãsit in cõuitium, & intemperantia culpatur, vltroq; qui periêre arguuntur. Illa quæ timuit Cato atq; prouidit, innocẽtiora multò & parua opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatẽ-
I.24.c.1. tur. Illa prodidêre imperij mores, illa quę sani patimur, luctatus, & valetudinis causa instituta, balneę ardẽtes quibus persuasêre in corporibus cibos coqui, vt nemo nõ minùs validus exiret, obedientissimi verò efferrẽtur. Ita est profectò, lues morũ nec aliundè maior, quàm è medicina. Verùm non sunt artis ista, sed hominum. Hæc naturæ placuerat esse remedia, parata vulgò, inuentu facilia ac sine impẽdio, ex quibus viuimus, posteà fraudes hominũ, & ingeniorũ, capturæ officinas inuenêre istas, in quibus sua cuiq; homini venalis promittitur vita. Statim cõpositiones & mixturæ inexplicabiles decãtãtur. Arabia atq; India in medio æstimantur, vlceriq; paruo medicina à rubro mari importatur, cùm remedia vera quotidiè pauperrimus quisque cœnet. Ita profectò est, magnitudo populi Romani perdidit ritus, vincendoque victi sumus, paremus externis, & vna

& vna artiũ imperatorib⁹ quoq; imperat,&c. Hæc autem de medicis externis,& temerarijs quibusdã, nimisq; auaris hominibus intelligi debere,& ipse Plinius pasim,& Blõdus libro nono Romæ triũphãtis testatur. Quorũ inscitia tanta erat, vt venenũ sæpè pro remedio nimis credulis hominibus exhiberẽt, impostu-risq; suis atq; loquentia id efficiebant, vt cùm maximè lęderẽt,plus tamẽ veris medicis prodesse vulgò crederẽtur. Adrianus Imp. moribũdus dixisse fertur: Turba medicorũ interfecit Regẽ. Dion. in Adriano. Iã verò si hac arte medica aliqui abutãtur, nõ iccircò fugiẽda ars est, vt pulchrè declarat Basilius Magn⁹, cõfusè explicatarũ quæstionũ vltima. Per quos aũt vera medicina præsertim herbarũ ad Romanos peruenerit, indicare videtur idẽ Plinius: Minus hoc quã par erat nostri celebrauere omniũ vtilitatũ & virtutũ rapacissimi; primusq;,& diu solus, M. Cato, omniũ bonarũ artiũ magister, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicamẽta nõ omissa. Post eũ vnus illustriũ tentauit, C. Valgius eruditione spectatus, imperfecto volumine ad diuũ August. in choata etiã præfatione religiosa, vt omnibus malis humanis illi⁹ potissimũ principis semper medicetur maiestas. Antè condiderat solus apud nos, quod equidem inueni, Pompeius Leneus magni Pompei libertus, quò primùm tẽpore hanc scientiam ad nostros peruenisse animaduerto. Nanque Mithridates maximus sua ætate Regum, quem debellauit Pompeius

Dol: q Plin. falsos medicos imperatorib. imperare, quasi iã de pseudotheologis & grãmatellis diceret.

sùs ratione, sibi vtendum putauerunt. Ideoq; semper rectè prudenterque eorum senatus consuluit, nec à quoquam orbis terrræ populo solidior vnquam expectata sapientia est, vt M. Falconius apud Vopisc. loquitur in Tacito. Nec enim in Senatum recipiebant qui vitij alicuius particeps esset, sed viros tantum omni pietate, iustitia, eruditione, cæterisque virtutibus exornatos: quique vt populo rectè imperabant, sic ipsi legibus spontè parerent. Vndè illud: Is ordo omni vitio careto, reliquis specimen esto. Quare Pyrrhi regis legatus, Romę vrbem se regum vidisse aiebat. Sin aliqui indigni fortè per fauores & studia amicorum, aliasque fraudes in eum ordinē conscędissent: Censores probrum in senatu ne relinquito, aiebat lex. Nam multi ob probrum atque infamiam senatu moti fuerunt per Cēsores, multique adēptis equis in plebeium ordinem redacti. Vt verò optimi illi senatores in gubernanda republica, & ciuilibus negotijs tractandis se prudenter gererent, tria quędam leges imperabant: primò, vt semper in senatu adessent: Senatori qui non adesit, aut causa, aut pœna esto. nam grauitatem, auctore Cicerone, Senatusconsultum habet, quando senatus frequens est. Deinde, vt loco suo dicerent: nihil enim in consultando pestilentius est, quàm loci & ordinis perturbatio. Tertiò, vt modū in dicendo adhiberent, breuitas enim, ait Cicero, magna laus est, non solùm senatoris, verumetiā oratoris & in sentētia. Nisi

Cice. lib. 3.

Blondus & alij.

tanta

tanta res esset, quæ copia ad explicãdum, hortandum, vel dehortandum indigeret, tunc enim lõgiore oratione vti licebat, quod his verbis indicat Gellius: Cato rem quæ consulebatur, quod non è Republica videbatur, perfici nolebat, eius rei gratia ducendæ longa oratione vtebatur, eximebatque dicendo diem. Erat enim ius senatori vt sentẽtiam rogatus, diceret antè quicquid vellet alius rei, & quoad vellet. Rursùs alio tempore inclytam illam pro Rhodiensibus orationem suam in Senatu Catonem recitasse, scribit idem Gellius libro septimo Noctium Atticarum. Hinc volentes impedire, dicendo ducebant diem, quia post occasum solis Senatusconsultum non fiebat, teste Alex. Sardis, li.2.cap.6. de moribus Gẽtiũ. Catonẽ prisca dicendi consuetudine mora dies extraxisse refert Cęs.l.1. de bel. ciuil. Li.4.ca.10.

Vt vehementer optandum esset, quod hæ leges in publicis priuatisque consilijs resuscitarentur: ne quis vel odio, vel gratia alicuius se leuiter à Senatu aut Capitulo absentaret: ne quis concilium ineptis & inconditis clamoribus, non obseruato loco suo repleret: néue perorare magis, & in causa habitare, quàm sententiam dicere videretur. Vt autem frequentes in senatum venirent, alia quadã lege vrgebãtur: Causas populi teneto. Quomodo enim Reipub. negotia, socios, leges, atq; exẽpla maiorum, vniuscuiusque ciuis naturam, cõditionẽq; scire possent, qui ab illis locis abstinẽt,

vbi hæc tranctantur?Senatus verò olim ter in mensæ habebatur, Nonis, Idibus, & Calendis. Nisi quid accideret quod moram non pateretur, nec differri posset, tunc enim indictus Senatus cogebatur. Sicut Athenis νόμιμος ἐκκλησία erat ter in mense, σύγκλητος quoties necessarium videbatur. Augustus tamen Cæsar decreuit, ne sæpiùs quàm his legitimus senatus cogeretur, Idibus & Calendis. Voluit quoq;, vt omnes senatores supplicarent ad aram eius Dei, in cuius templo coiretur, antequam in Senatum venirent. Ideo velut lege quadam apud posteros Rom. obseruatũ fuisse, refert Gellius, lib. 14. cap. 7. Immolare prius hostiam, auspicariq; debere, qui Senatum habiturus erat.

Alex. Sard. lib. 2. cap. 6. *Blond.* *Sueton. in vita.* *Antho. Panormitan. l. 3. cap. 3.*

Vnde Alphonsus Aragonum Rex dicere solebat, si Romanis temporibus natus fuisset, Ioui positorio ad curiam templum se extructurum, quo sententiam grauissimis de rebus dicturi patres, odium, & inuidiam, cæteraque vitia prius deponerent. Quod si in comitijs nostris principes Christiani facerent, suosq; consiliarios in aulis, vbi hæc vitia præcipuè dominantur, deponere cogerent, profectò longè salubriùs Reipublicę consuleretur. Iam verò sicut arduis in rebus non temerè constituendum est, nam præcipitis consilij ferè assecla est pœnitentia: ita decretam promulgatamque rem in dubium reuocare, & per nouas consultatione variare, multa secum incommoda afferre videbant: ergò lege cautũ erat:

Vide Academ Col.

erat:non plus quàm singulis de rebus semel consulunto.Etsi re meliùs intellecta pro fori, temporis,& personarum, rerumque inopinatò accidentium ratione,sententiam temperare, nonnunquam fortaßis mutare prudentis est. Quòd frequenter arduas res in alium diem propter difficultatem reiecerint, cũ hoc decreto, ne quis eas efferret, antequàm conclusæ & perfectæ essent, Aulus Gellius Papyrij Prætextati exemplo declarat. Quod multis seculis nemo ex patribus arcana consilia enunciârit, quòd maxima charitate patriæ tenerentur,probat Valerius. Curiam fecerunt sibi,ait scriptura,& quotidie consulebant trecentos viginti,consilium agentes de multitudine,vt quæ digna sunt,gerant:& committũt vni homini magistratum suum, per singulos annos dominari vniuersæ terræ suę,& omnes obediunt vni, & non est inuidia neque zelus inter eos.Nemo tamen portabat diadema,nec purpuram,vt magnificaretur in ea.De Magistratibus Romanis, deque eorum creatione, vestitu, ingressu in vrbem, sceptro, sumptibus in ludos, deque votis pro eorũ & reip. salute, post alios erudite disserit Faber ad lib. 2.ff.de orig.Iur.& Lancellottus in Prętore.

Deus bone vt nunc diuinum & humanum ius iteratur,refugitur. contẽnitúrque.

Ad Capitolium vero sic legitur: S P Q R. Capitolium præcipuè Ioui olim commendatum, nunc Deo vero cunctorum bonorum auctore Iesu Christo,cũ salute communi supplex commendat,atque tuendum tradit, Anno post

do res agebatur. Magiſtratus quoque ad homines ſapientiſsimos iuſtiſsimosque deferebant, Vt non temerè ſcripſerit Lampridius, Alexandrum Seuerum ſuffragante vitam, eruditione,& moribus, Imperatorem Romanum eſſe creatum.

Et Vopiſcus in Tacito Imperatore refert Senatus orationem: Tacite Auguſte Dij te ſeruent, te elegimus, te principem fecimus, tibi curam reip. orbiſque mandamus. Suſcipe imperium ex Senatus auctoritate, tui loci, tuæ vitæ, tuæ mētis eſt, quod mereris. Princeps Senatus recte Auguſtus creatur, primæ ſententiæ vir recte Imperator creatur. Diu priuatus fuiſti, ſcis quomodo debeas imperare, qui alios principes pertuliſti. de alijs principibus iudicaſti Bonum, Fauſtum, ſalutare ſit. Varias quoq; rationes excogitarūt, quibus viri boni in officio retinerētur, ne à virtutibus degenerarent. Quiſquis enim magiſtratu abibat, Cēſoribus rationē geſti magiſtratûs reddere cogebatur Vnde Cic. lib. 3. de leg. Apud Græcos νομοφύλακες creantur, qui nō ſolùm literas, ſed etiā facta hominū obſeruabāt, hæc detur cura Cēſorib', apud quos qui magiſtratu abierint, edāt & exponāt quid in magiſtratu geſſerint; deque ijs Cenſores præiudicent. Erant verò νομοφύλακες Athenis 12. qui quos legibus parere videbāt, laudib' & honorib' proſequerētur qui nō parebāt, mulctarēt. Erāt quoq; ὁ[illegible] ſαι, qui iudicarēt quid quiſq; in magiſtratu geſsiſſet. Huc pertinet imperatoria cōſtitutio;

que

Ex quo fonte grauissimi olim motus extisse, principumque cędes, & nefariæ contra Rempublicam coniurationes reperiuntnr. Quod cùm intelligeret Pius II. pontifex Maximus, diploma ædidit, quod aureum est appellatũ, vt qui essent defuncti magistratu, rationem gesti magistratus reposcerentur. Hanc legem Pius V. confirmauit, suoque vigori restituit, & omnes magistratus iudicium de repetũdis, vel omninò de omni administratione subire voluit. Nec ad supremum magistratum facilè admittebant, nisi per inferiores gradatim cum laude quadam concendissent, vt ingenium & mores exploratè cognitos haberent. Rectè enim vulgo dicitur: Magistratus virum ostendit. Id vera ex hac lege non obscurè colligitur: Sunto ædiles, curatores vrbis, annonæ, ludorumque solennium, ollisque ad honoris amplioris gradum primus ascensus esto. Præterea quia cum honoribus quoque mores ferè mutãtur, iccircò ne Consules pro legibus voluntate sua abuterentur, Tribunos ipsis oppo- suerunt, vt si modica & sapiens supremi iuris moderatio accederet, iustitia rectiùs conseruaretur. Sicut Theopompus apud Lacedæmonios regibus oppopoluit Ephoros. Vxorique suæ molestè ferenti, quòd minorem liberis potestatem traditurus esset, quàm ipse à patre suo accepisset, respondit: se quidem ipsis longè firmiorem traditurum, quod immodica infirma quoque viderentur, modica autẽ semper firmiora, tutiorq; potẽtia; quæ esset

Epist. Ita- liæ.

Olidendorp ad leg. 12. tab.

Cic. lib. 3. de legibus. Val. lib. 4. cap. 1.

Vines in satellitio.

viribus suis modũ imponit. Igitur Theopó-pus legitimis regnum vinculis constringendo, quò longiùs à licentia retraxit, hoc ad beneuolẽtiam ciuium propiùs admouit, auctore Valerio. Similem ferè prudentiam in florẽtissima Republica Veneta hactenùs obseruari intelligo. Postremò, quemadmodum inepta consilia, incredibilemque Atheniẽsium auaritiam, eam Rempublicam magna ex parte labefactârunt: ita Romani vt hanc etiam auaritiæ pestem longè propulsarent, decreuerunt: Donumne capiunto, néue dãto, néue petenda, néue gerenda, néue gesta potestate: salus populi suprema lex esto. Quamdiù ergò his saluberrimis legibus Romani obtéperabant, vniuersi terrarum orbis domini atque Imperatores (vti à Romulo prædictum erat) euaserunt. Nimirùm vt optimis & prudentissimis viris magistratum deferrent: omnes conatus suos, omnem laborem, omniaque studia sua ad Reipublicæ salutem conuerterent: seditionibus, odio, atque inuidia abstinerent: & diffidentiam, quam Atticæ eloquentiæ flos Demosthenes, Atheniensibus commendare tam elaboratis orationibus non poterat, spótè complecterẽtur. Contrà verò iuuenile & præceps consiliũ, latẽs odiũ, & propriũ cómodũ, quod virtutes pepererãt, grauiter labefactàrũt.

Pestellus de repub. Athenien.

DE MEDICINA.

QVomodo Medicina primùm reperta, & in vrbẽ Rom. introducta fuerit, grauissimũq; sæpè odiũ, propter malo-

malorũ hominũ perfidiã, quòd liberiùs ea & præter certã rationẽ abuterentur, incurrerit, ac tandẽ optimorũ doctißimorũq; virorũ patrocinio conſtiterit, elegãter ornateq; à Plinio hiſtoriæ naturalis ſcriptore, memoriæ traditũ reperitur: Dijs, inquit, primùm inuẽtores ſuos aßignauit, & cælo dicauit, nec non & hodiè multifariã medicina ab oraculis petitur. Auxit deinde famã etiã crimine, ictũ fulmine Æſculapiũ fabulata, quoniã Dyndaridã reuocaſſet ad vitã, nec tamen ceſſauit narrare alios reuixiſſe opera ſua. Clara Troianis tẽporibus, à quibus fama certior vulnerũ duntaxat remedijs, ſequentia eius, mirũ dictu, in nocte dẽſiſſima latuêre, vſq; ad Pelopõneſiacũ bellũ: tũc enim eã reuocauit in lucẽ Hippocrates, genitus in Inſula Coo, in primis clara & valida, ac Æſculapio dicata. Primo ægri in platea exponebãtur, vt ab expertioribus remedia acciperẽt. Rom. in tẽplo Febris Deæ remedia, per quæ curati fuerãt, deſcribebãt teſte Valerio l. 2. c. 1. Quod autẽ Hippocrates nõ primus Medicinã inuenerit, ſed in artis formã coegerit, probat Rudolph' agricola l. 2. Inuẽt. Dialect. c. 7. Is. n. teſte Plinio, cũ fuiſſet mos liberatos morbis ſcribere in tẽplo eius Dei qui auxiliatus eſſet, vt poſtea ſimilitudo proficeret, exſcripſiſſe ea traditur. Atq;, vt Varro tradit, iã tẽplo cremato inſtituiſſe medicinã hanc quæ Clinice vocatur. Prodicus eius diſcipulus Iatralepticẽ addidit. Horũ placita Chryſippus ingẽti garrulitate mutauit, ſcholæq; diſsidere

cœperunt, dùm omnes famã nouitate aliquã aucupabantur. Hinc illæ circa ægros miseræ concertationes eorũ, nullo idem censente, ne videatur assersio alterius, hinc illa infœlicis monumenti inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie, toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur: palamque est vt quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem ilicò vitæ nostrę necisque fieri. Quasi verò non millia gentium sine medicis degant, nec tamē sine medicina; sicut populus Romanus vltra sexcentesimum annum, neque ipse in accipiendis artibus lentus, medicinæ verò etiam auidus, donec expertam damnauit. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus conuenit. Casius Hemina ex antiquis auctor est, primùm è medicis venisse Romam Peloponnensem Archagatum Lysanię filium, L. Æmilio, M. Liuio Coss. anno vrbis D.XXXV. eique ius Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptam, ob id publicè vulnerarium fuisse eum tradũt vocatum, mireque gratum aduentum eius initio, mox à sæuitia secandi vrendiq; transisse nomen in carnificem, & tædium artis, omnesque medicos. Quod clarissimè intelligi potest ex M. Catone. Dicam, inquit, de istis Gręcis M. fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit eorum literas inspicere, nō perdiscere, vincam nequissimum & indocile genus eorum, & hoc puto vatem dixisse, quandocunque ista gens suas literas dabit,

omnia

omnia corrumpet.tunc etiam magis si Medicos suos huc mittet,iurârũt enim inter se barbaros necarę omnes medicina.Sed hoc ipsum mercede faciũt, vt fides ijs sit & facilè disperdant.Nos quoque dictitant barbaros, & spurciùs nos quàm alios opicos appellatione fœdant.Interdicit ibi de Medicis. Atque hîc Cato D.C.V.anno vrbis nostræ obijt,LXXXV. suo, ne quis illi defuisse publicè tempora, aut priuatim vitę spatia ad experiendum arbitretur,Quid ergò? damnatam ab eo rem vtilsimá credimus?minimè herculè, subijcit enim qua medicina vsus & se & coniugem vsque ad longam senectam perduxerit: ijs ipsis scilicet quæ nunc nos tradęmus. Profiteturque esse etiam commẽtarium sibi quo medeatur filio, seruis, familiaribus, quæ nos per genera vsus sui differemus. Non rem antiqui damnabant sed artem.Maximè verò quęstum esse immani precio vitæ recusabãt. Ideò templum Æsculapij,etiam cum reciperetur is Deus, extra vrbem fecisse,iterumque in insula traduntur, & cum Græcos Italià pellerẽt, diu etiam post Catonem excepisse medicos. Augebo prouidentiam illorum,solam hanc artium Græcarum, nondum exercet Romana grauitas, in tanto fructu paucissimi attigêre Quiritium, & ipsi statim ad Græcos transfugæ.Imò verò authoritas aliter quàm Græcè eam tractantibus etiam apud imperitos expertesque linguę non est, ac minus credunt quæ ad salutem suã pertinent,si intelligunt.Itaque hercule in hac

artium sola euenit, vt cuicunque medicum se profitenti statim credatur, cùm sit periculum in nullo mẽdacio maius: Non tamen illud intuemur, adeò blanda est, spirandi pro se cuiq; dulcedo, nulla prętereà lex quę inscitiã puniat capitalẽ, nullũ exemplũ vindictæ, Discũt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt, medicoq; tantum hominem occidisse summa impunitas est: quinimò trãsit in cõuitium, & intemperantia culpatur, vltroq; qui periêre arguuntur. Illa quæ timuit Cato atq; prouidit, innocẽtiora multò & parua opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatẽ-
l. 24. c. 1. tur. Illa prodidêre imperij mores, illa quę sani patimur, luctatus, & valetudinis causa instituta, balneę ardẽtes quibus persuasêre in corporibus cibos coqui, vt nemo nõ minùs validus exiret, obedientissimi verò efferrẽtur. Ita est profectò, lues morũ nec aliundè maior, quàm è medicina. Verùm non sunt artis ista, sed hominum. Hæc naturæ placuerat esse remedia, parata vulgò, inuentu facilia ac sine impẽdio, ex quibus viuimus, posteà fraudes hominũ, & ingeniorũ, capturæ officinas inuenêre istas, in quibus sua cuiq; homini venalis promittitur vita. Statim cõpositiones & mixturæ inexplicabiles decãtãtur. Arabia atq; India in medio æstimantur, vlceriq; paruo medicina à rubro mari importatur, cùm remedia vera quotidiè pauperrimus quisque cœnet. Ita profectò est, magnitudo populi Romani perdidit ritus, vincendoque victi sumus, paremus externis,

& vna

& vna artiũ imperatorib⁹ quoq; imperat,&c. Hæc autem de medicis externis,& temerarijs quibusdã, nimiſq; auaris hominibus intelligi debere,& ipse Plinius paſsim,& Blõdus libro nono Romæ triũphãtis teſtatur. Quorũ inſcitia tanta erat, vt venenũ ſæpè pro remedio nimis credulis hominibus exhiberẽt, impoſturiſq; ſuis atq; loquentia id efficiebant, vt cùm maximè lęderẽt,plus taméveris medicis prodeſſe vulgò crederẽtur. Adrianus Imp. moribũdus dixiſſe fertur: Turba medicorũ interfecit Regẽ. Dion. in Adriano. Iã verò ſi hac arte medica aliqui abutãtur,nõ iccircò fugiẽda ars eſt,vt pulchrè declarat Baſilius M.gn⁹, (.ifusè explicatarũ quæſtionũ vltima. Per quos aũt vera medicina præſertim herbarũ ad Romanos peruenerit, indicare videtur idẽ Plinius: Minus hoc quã par erat noſtri celebrauere omniũ vtilitatũ & virtutũ rapaciſsimi: primusq;,& diu ſolus, M. Cato,omniũ bonarũ artiũ magiſter,paucis duntaxat attigit,boum etiam medicamẽta nõ omiſſa Poſt eũ vnus illuſtriũ tentauit, C. Valgius eruditione ſpectatus,imperfecto volumine ad diuũ Auguſt. inchoata etiã præfatione religioſa, vt omnibus malis humanis illi⁹ potiſsimũ principis ſemper medicetur maieſtas. Antè condiderat ſolus apud nos,quod equidem inueni,Pompeius Leneus magni Pompei libertus, quò primùm tẽpore hanc ſcientiam ad noſtros perueniſſe animaduerto. Nanque Mithridates maximus ſua ætate Regum, quem debellauit Pompeius

Dol: Plin. falsos medicos imperatorib. imperare, quiñã de pseudotheologis & grãmatellis diceret.

omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse, argumentis, præterquàm fama intelligitur: vni ei excogitatum, quotidiè venenum bibere, præsumptis remedijs, vt cõsuetudine ipsa innoxium fieret. Is in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus ab hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum, & exemplaria, effectusque in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Leneum, grammaticæ artis doctissimum, iussit: vitæq; ita profuit non minus, quàm Reipubl. illa victoria. Cùm ergò veterum scriptorum labore & industria vtcunque constitisset, Herophilus quidam, hæreses & sectas introduxit, eamque ad verba & garrulitatem deriuauit, quæ ad hominum salutem à Deo hominibus monstrata erat: sedere namque in his scholis auditioni occupatum gratius erat, quàm ire per solitudines, & quærere herbas alias alijs diebus anni. Et Æsclepiades, tempore eiusdẽ Põpei Rhetoricę magister, nec satis in ea arte quęstuosus vt ad alia sagacis ingenij, huc se repentè conuertit: atque (vt necesse erat homini, qui nec id egisset, nec remedia nosset oculis vsuque percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens, omnia abdicauit, totamque medicinam ad casum reuocando coniecturá fecit: quinq; res maximè communium auxiliorum professus, abstinentiam frica-

Plin. l. 26. cap. 2.

Plin. l. 26. ca. 3. & 4.

fricationem corporis, ambulationem, gestationesque, & balnea. Fauentibus cunctis esse vera quæ facilima erãt, vniuersum propè humanum genus circumegit in se, non alio modo, quàm si cælo emissus aduenisset. Trahebat prętereà mẽtes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dandoque tempestiuè tum frigidam aquam, excogitandoque multa dictu grata atque iucunda, magna auctoritate: nec minore fama. Adiuuabant eum multi curà nimis anxia, & rudi, præcipuè autem magicæ vanitates, in tantum euectæ, vt abrogare herbis fidem cũctis possent. Mirum esset profectò hucusque, prouectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initijs, si in vlla modum re humana ingenia nouissent: & nisi nos hanc ipsam medicinam, ab Asclepiade repertam, suo loco probaturi essemus, euectam vltra magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio, vt à necessarijs orsa primùm, cuncta venerint ad nimium. Iulius verò Cæsar, auctore Tranquillo, omnes verã medicinam Romæ professos, ciuitate donauit: multique celebres viri eam tunc asseruerunt, exornâruntque. Inter quos Antonius Musa, quia Augustum Cæsarem periculosè ægrum restituerat, à Cæsare, & ab amicis eius, & à S.P.Q. Romano varijs muneribus honoribusque affectus est: & omnes medici immunitate donati fuerunt. Quò pertinet illa imperatoria constitutio: Cùm te medicum legionis secundæ adiutricis esse dicas, munera ci-

Vulgò viliora faciliaq́; veriora & optima iudicantur.

L.1.de profess. & medicis. Adde l. nec intra. l. medicos, ca. eo. Cic. 1. de diuinatio. L.i.2. de diuinatione. Tertia Tuscul.

uilia, quamdiu Reipublicę causa abfueris, suscipere non cogeris: cùm autem abesse desieris, post finitam eo iure vocationem, si in eorum numero es qui ad beneficia medicis cõcessa pertinent, ea immunitate vteris. M. Cicero medicinam egregiam artem esse ait, etiam si medici aliquando fallantur. Medicoque in sua arte credendum affirmat, & neminem meliùs acutiusque morborum causas atq; naturam perspicere, quàm medicos. Etsi miratur, quòd cùm homines constent ex animo & corpore, corporis curãdi tuendiq; causa quæsita sit ars, Deorum inuentioni consecrata: animi verò medicina nec tantoperè desideretur, nec tam multis grata sit, pluribus etiam suspecta & inuisa. Priscos Romanos, dum certam medicinam non haberent, bonæ valetudinis quasi matrem adhibuisse frugalitatem, scribit Valerius: vt & luxuriosis epulis, & nimio vino, & immoderata Venere abstinerẽt. Sic Vespasianus recta valetudine vsus fertur, quod vnius diei inediam per singulos menses interponeret. De officio etiam medicorum, paulatim apud Romanos sapientissimi viri præceperunt. Nam Cicero Asclaponem medicum, ad S. Sulpitium scribens, scientia, & fidelitate, beneuolentiaq; sibi ait abundè satis fecisse. Et Plinius ingenium, eruditionem, atq; experientiam & vsum, cum omnium rerum, tum præsertim medicinæ magistratũ, in medico requirit. In audaciam quoq; inscitiamque medicorum paulatim animaduersum

est.

eſt. Vnde Illud Iuſtiniani imperatoris: Si medicus qui ſeruum tuum ſecuit, dereliquerit curationem eius, & ob id mortuus fuerit ſeruus, culpæ reus erit. Imperitia quoque culpæ annumeratur: veluti ſi medicus ideò ſeruum tuum occiderit, quia malè cũ ſecuerit, aut perperam ei medicamenta dederit. Porrò tonſores Romam ex Sicilia venerunt, anno 454. poſt vrbem conditam, adducente P. Ticinio Mena, teſte Varrone: primusque omnium radi quotidie inſtituit Africanus. Auguſtus cultris vtebatur. Primus Rom. imperatorum Traianus barbam nutrire cœpit, vt in vita eius narrat Dion.

vide Pa[illegible]or mit[illegible]num in c. [illegible]d aures, ext. de ætate & qualitate ordinandor. §.3 Inſtit. ad L. A[illegible]iliam.

De Mathematicis artibus.

QVoniam veteres longius reſpicere, propter veræ hiſtoriæ penuriam nequibant: iccircò mathematicarum artium doctrinam, quæ Noacho Iapetoque debetur, Romulo & Numæ Pompilio attribuerunt. Romani, inquit Venerabilis Beda, auctore Romulo X. menſibus annum ordinatum agebãt, 304. diebus. Primum quidem mẽſem genitori Marti dicauit, ſecũdum ab apertione frugum nominauit Aprilem, tertium verò Maię matri Mercurij, quartũ Iunoni ſacrauit. Quintili & Sextili, qui nunc à natiuitate Iulij Cæſaris, & Auguſti triumpho nuncupantur, & cæteris à numero nomen impoſuit. Horum initia Calendas appellauit, quia tunc calata, id eſt, vocata in Capitoliũ plebe, dicto quinquies vel ſepties verbo, calo, id eſt, voco, quot dies ſupereſſẽt ad No-

Nonas pronunciabatur. Nonas autem, quòd nono antè Idus die confluerent in vrbem, sciscitaturi quid esset in eo mēse faciendum. Porrò Idus diem qui medium diuidit mensem: iduare enim Hetrusca lingua diui dere est. His Numa duos menses adijciens, Ianuarium à Iano, Februarium à Februo Deo lustrationum nominando. 354. diebus annum ad cursum lunæ disposuit. Quem Iulius Cæsar XI. dieb. adiectis, sicut hodie seruatur instituit. Et alibi: Iulius Cęsar, Ægyptios imitatus, ad numerum solis, vt hodie seruatur, annum instituit, decem dies obseruationi veteri adijciēs, vt annum 365. quibus ipse Zodaicum lustrat efficerent. Statuit quoq; vt sacerdotes quarto anno vnum intercalarēt diem. Iulius ergò Cæsar, post superatū Pompeium, ex Ægypto insignem mathemathicum secum in Italiam importauit & auctor fuit, vt mathematicæ disciplinæ resuscitarētur, & publicè in Italia traderentur. Corruptos quoque annales, auctore Suetonio correxit. Deindè Augustus iterum Iulij annum deprauatum restituit. Sed paulatim homines improbi, suasore diabolo, optimis artibus abuti cœperunt; ideoque vrbe Roma & Italia cedere iussi sunt, vt nō modò apud historicos apparet, sed in Iustinianeum quoque codicem est relatum: Mathematicos nisi parati sint, codicibus erroris sub oculis episcoporum concrematis, catholicę religionis cultui fidem tradere nunquam ad errorem primum redituri, nō solum vrbe Roma,

L. de ratiōe compotiso. 1.

ma, sed etiam omnibus ciuitatibus pelli decernimus. Quod si hoc non fecerint,& contra clementiæ nostræ salubre constitutum in ciuitatibus fuerint comprehensi, vel secreta erroris sui, & professionis insinuauerint,deportationis pœnam accipiant. Item: Artem geometriæ discere,atque exercere publicè interest: ars autē Mathematica damnabilis est, & interpicta omninò. *Lib. Mathematicos. ca. de episcopali audientia.*

Domitianus imperator Metium Pomposianum quòd imperatoriam genesim vulgò habere ferebatur, & depictum orbem terræ in membranas circunferret,interfecit. Iunium Rusticum interemit,quòd Peti, Thraseæ & Eluidij Prisci laudes ædidisset, appellassetque eos sanctissimos viros: eiusdemque criminis occasione philosophos omnes vrbe Italiaque summouit, vt auctor est Suetonius. Ascletarionem verò Mathematicum interrogauit, quem ipse finem esset habiturus, cūque responderet: lacerabor breui à canibus, Imperator illicò eum occidi,& honestè sepeliri iussit,vt mendacij argueretur:sed confestim orta tempestas sepultum mox eruit,erutumque canes lacerauerunt, quod in Domitiano refert Erphordius chronographus. Liberales verò mathematicæ artes magno apud Romanos in pretio erant: earundemque professoribus Alexander Imperator Romæ salaria & honores proposuit. Et Tiberius mathematicos quidem eiecit, sed deprecantibus, ar-

temque

temque se deserturos promittentibus, veniã dedit.

Plin. lib. 2. cap. 2. Volaterra. lib. 16. Saccus lib. 7. histor.

Rationem defectus solis & lunæ primus Romani generis in vulgus extulit Sulpitius Gallus, qui Consul cũ M. Marcello fuit. Sicut apud Græcos primus omniũ inuestigauit Thales Milesius. Ca. Manilius Antiochenus astrologiam primus Latinis versibus descripsit, & opus illud Augusto dedicauit. Horologia primus Romæ componi curauit Boetius.

Hermãnus Contractus Monachus Benedictinus (qui Salue Regina, & Alma redemptoris Mater, & sequentiam Veni sancte Spiritus composuit) libros tres de cõpositione Astrolabij tam erudite conscripsit, vt à Durando de diuinis officijs lib. 4. cap. 22. ipsius Astrolabij auctor nuncupetur. Quod sic intelligendum est, quod ipse qualiter componatur astrolabium, (quod vsq; ad sua tempora magna ex parte occultum erat) docuerit, multaque noua in eo inuenerit, quæ intelligentiam ipsius longe faciliorem reddiderunt. Nam astrolabiu<u>m</u> longe ante ipsius tempora fuisse repertum, ait Arnoldus VVionligni vitæ lib. 5. cap. 105.

De corrigendo Calendario multi sæpe cogitarant. Gregorius XIII. reperto qui latebat Ludouici Lilij astrologi libello, qui demonstrabat certis rationibus hoc fieri posse, quod optabatur effecit. Adhibitis ad eam rem insignibus mathematicis. Itaque calendarium Romanum nulli amplius, vt olim fuit, mutationi obnoxium erit. Hæc autem emendatio facta est,

ƈta eſt, ſexto Calend. Mart. anno Domini 1581.

Papyrius Maſſonus lib. 6. de geſtis Romanorum Pontificum in Gregorio XIII. & Cicarella in appendice ad Platinam in Gregorio XIII.

De Poëſi.

CVm Romani intelligerent, Poetas & quid vellent, & de quibus vellent, nominatim apud Græcos dicere, nec in homines ſolùm improbos maxima verborum licentia incurrere, ſed pręſtantiſsimos etiam ciues frequenter verſibus violare: ipſi duodecim tabularũ legibus, cùm paucas res capite ſanxiſſẽt, in his hanc quoque ſanciendam putauerunt, ſi carmen condiſſet, quis quod infamiam faceret, iniuriamq; alteri. Ita iniurijs Poetarum ſubiectam vitam, famamq; habere noluerunt. Et quanquam antiquiſsimum è doctis erat genus Poetarum apud Græcos: tamen Romani ſeriùs poeticam acceperunt. Nam etſi in originibus, ſolitos eſſe in epulis canere conuiuas de clarorum hominum virtutibus: tamen honorem huic generi non fuiſſe, declarat oratio Cātonis, in qua obiectum, vt probrum, M. nobiliori, quòd is in Prouinciā poetas duxiſſet, duxerat autem Conſul ille Ennium. Quo minus ergò honoris erat poetis, eo minora ſtudia fuerunt. Nam ſi quis ante id tēpus ea in re ſtuderet, graſſator vocabatur. Poſteà tamen Romani poëtas magno in precio habuerunt, vt Horat. indicare videtur:

B. Aug. li. 2. de ciuit. Dei, cap. 9.

Ci. 1. Tuſc. quæſtio.

Gel. lib. 11. cap. 2. Rhodogi. lib. 7. cap. 1.

Muta-

Mutauit mentem populus leuis, & calet in vno
Scribendi studio, pueri, patresq́; seueri.
Fronde comas vincti cœnant, & carmina dictant.
Scribimus indocti, doctiq́; poëmata paßim.

Cic. pro Archia, Plin. lib.7.ca.30. Solin. Polihistor. ca.7. Eutrop. l.7.

Scipio enim Africanus Ennium sic dilexit, vt non solùm comitem semper haberet, verum etiam statuā in suo sepulchro poni mandaret, clarumq́; illud nomen, imò verò spolium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo eum poëtæ titulo legi vellet, Iulius Cæsar, & Octauianus Augustus gloriosum in primis arbitrati sunt, si in collegium poetarum reciperentur. Nec molestè tulit Cæsar, quod in collegium ingredienti, non assurgeret Accius, quem nôrat poetam esse multò præstantiorem. Nam Augustus quàm poetarum studiosus fuerit, vel ex eo apparet, quod eorum omniū facilè principis Virgilij Maronis carmina cremari contra testaméti eius verecundiam vetuit: maiusque per hoc vati testimonium peperit, quàm si ipse sua carmina probauisset. Sylla etiam malum poetam præmio dignum iudicabat, si tamē nihil amplius scriberet. Sicut Her. Barbarus scribit de Nicolao PP. V. Cui cùm diceretur: esse bonos Romæ poetas, negauit esse bonos: cur enim, inquit, ad me non veniunt, qui etiam malos honoro? Vespasianus præstantes poetas vndique coemit, auctore Trāquillo. Claudij imperio quomodo floruerit hæc ars, Plinius epistola quadam ad Socium Senetionem indicat: Magnū, inquit, prouentum poetarū

Plin. lib.7. capt.30.

Blond. li. 4. Ro. triump.

hic

hic annus attulit, toto mense Aprili, nullus ferè dies fuit, quo non recitaret aliquis, iuuat me quòd vigent studia, proferunt se ingenia hominum & ostentant. Claudium Cæsarem ferunt cùm Palatio spaciaretur, audissetq; clamorem, causam requisisse, cumq; dictum esset, recitare Noulanum, subitum recitanti, inopinatumque venisse. Certabantque carminibus Poetæ in sacris Iouis Capitolini, victoresque corona sine laurea donabatur. Quod Traianus poetas non honorârit tantum, sed promouerit etiam, aluerítq;, refert Iuuenal. sat. 7. Ale. Sar. li. 3. ca. 21.

Est spes, & ratio studiorum in Cæsare tantum,
Solus enim tristes hac tempestate Camanas, Respexit.
Nemo tamen studijs indignum ferre laborem
Cogetur posthac, nectit quicunq; canoris
Eloquium vocale modis, laurumq; momordit.
Hoc agite ô Iuuenes, circumspicit, & stimulat vos,
Materiamq; sibi ducis indulgentia quærit.

Alexander, auctore Lampridio, Virgilium poetarum Platonem vocabat, eiusdemque imaginem cum simulachro Ciceronis in secũdo larario habebat. Antoninus Oppianũ poetam tot auris donauit, quot versus scriberet, & post mortem statua honorauit, cum hoc epitaphio: Oppianus sum suauiloquus vates, quem crudelis atq; inhumani inuidia fati ante diem eripuit, quod si longiùs in luce moras dedisset, nullus mihi par in terris foret, vt ex Græco se transtulisse ait Volater. Videbant enim prudẽtiús, Romani, quòd poetæ ipsorũ

res præclarè gestas cum decoro, in omne æuum duraturas conscribere possent, plurimumque futuro oratori conduceret lectio poëtarum. Nam & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor ab ijs petitur, præcipueque velut attrita quotidiano actu forensi ingenia, optimè talium rerum blanditia reparantur. Quapropter Cicer. pro Archia poeta: Sit merito sanctum adud vos, inquit, humanissimos homines poetæ nomen, quod nulla vnquam barbaria violauit, saxa & solitudinis voce respondent, bestiæ sæpè immanes cantu flectuntur, & consistunt: nos instituti rebus optimis non moueamur? quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati esse videantur. Quare in qua vrbe imperatores propè armati poetarum nomen & musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices à musarum honore & poetarum salute abhorrere: præsertim cùm omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias, ad populi Romani gloriam laudemque celebrandam. Nec enim quisquam tam auersus est à musis, qui non mandari versibus æternum suorum laborum facilè præconium patiatur, &c. Poetarum enim industria & clarissimorum virorum res gestas celebrari, & populi Romani nomen illustrari, multis ibi exemplis, atque argumentis Cicero comprobauit. Et in oratione pro Sestio, semper se poetarum ingenia

Fab. li. 10. instit. ca. 1.

dilexisse affirmat. Proptereaque in conuiuijs vt supra etiam dictum est, fortium virorum opera carmine ad tibias cantabant, vt ad eorum imitationem iuuentutem alacriorem redderent. Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? quas Athenas, quam scholam, quæ alienigena studia huic exercitio prætulerim? inquit Valerius: inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij, ac, ne singula imperij nostri lumina simul percurrendo sim longior, inde cæli clarissima pars diu fulserunt Cæsares: Et hinc est quod pueri inter honesta & liberalia studia, Tragœdias quoque & Comœdias discere cogebantur. Claudio ergo Centone Appij Cæci filio, & M. Sempronio Iuditano Consulibus, post primum bellum Punicum, annis ferè CCCCX. post vrbem conditam, anno ante natum Ennium, Liuius poeta Romæ fabulas primus docuit. Statimque plures in hoc studio egregiè laborârunt, Ennius, Cæcilius, Terentius, Pacuuius, Næuius, Plautus, Lucilius, Virgilius, Ouidius, Persius, Iuuenalis, quique eorum ingenia, & successionem his versibus comprehendit Horatius:

Aug. li. 2. Lib. 2. c. 1. de ciu. Dei. Li. 2. ep. 1.

Ennius & sapiens, & fortis; & alter Homerus,
Vt Critici dicunt, leuiter curare videtur.
Quò promissa cadant, & somnia Pythagorea.
Næuius in manibus non est, & in mentibus hæret
Penè recens, adeo sanctum est vetus omne poëma.
Ambigitur, quoties vter vtro sit prior, aufert
Pacuuius docti famam senis; Accius alti.

Dicitur Afrani toga conuenisse Meandro.
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicarmi,
Vincere Cæcilius grauitate, Terentius arte.
Hos ediscit, & hos arcto stipata theatro
Spectat Roma potens, habet hos, numeratq; poetas.
Ad nostrum tempus Liui scriptoris ab æuo.

Næuius verò & Plautus quid in arte hac promouenda fecerint, corũ epigrammata declarant, quæ recitantur à Gellio.

Li.1.c.24.

Næuij epigramma.

Immortales mortales si foret fas flere,
Flerent diuæ Camenæ Næuium poëtam:
Itaque postquam ex orchio traditus thesauro,
Obliti sunt Romæ lingua latina loqueri.

Plauti Epigramma.

Postquàm est morte captus Plautus,
Comœdia luget. scena est deserta,
Deinde risus, ludus, iocusq́ue, & numeri:
Innumeri simul omnes collacrymârunt.

Lucretius verò Græcorum pręcepta in latinum sermonem transtulisse sese refert.

Scripsit autem libros sex de rerũ natura.

Denique natura hæc rerum, ratioqúe reperta est
Nuper, & hanc primus cum primis ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.

Nam poeticæ artis apud Romanos professores, Græcorum, præcipuè Homeri, commentarios, iuuẽtuti ad discendum proposuisse, indicare videtur Horatius Flaccus:

Romæ nutriri mihi contigit atque doceri,
L. 2. epi. 2. *Iratus Graijs quantum nocuisset Achilles.*

Etsi

Etsi Adrianus Imperator repudiato Homero, Antimachum poetam ignotú, in scholas introducere conabatur, vt in vita eius scribit Dion. Porrò vt lasciuos & obscœnos poetas, Romani sæpe damnasse; & vrbe expulisse legútur: sic eruditos, & castos, & probos, magnis honoribus ornârunt, modò sapiétes, modò diuinos eos appellantes, & morum magistros, atque censores. Vnde illud Horatij ad Augustum Cæsarem: *Obsceni poetæ eiecti, alij vero honorati à Roma.*

Os tenerum pueri balbumq́, Poëta figurat,
Torquet ab obscœnis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis & inuidiæ corrector, & iræ.

Vt verò Augustus Cæsar, & S. P. Q. R. huic vtilissimæ in Republica arti fauerent, ipsaque iuuentus eam discere curaret, à plurimis eius vtilitatibus hortari videtur.

Rectè facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur & ægrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret vndè preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus, & præsentia numina sentit,
Cælestes implorat aquas docta prece blandus,
Auertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat & pacem, & locupletem frugibus annum,
Carmine Dij superi placantur, carmine manes.

Quod enim Poetæ optimas res mysterijs quibusdam vulgò incognitis explicuerint, & humanæ vitæ rationem velut fabulis expresserint, vel vnius Virgilij carmine demonstrari posset,

Historia.

PОntifices maximi olim res omnes singulorum annorũ mandabant literis,& annales maximi vocabantur. Cicero enim libro secundo de Oratore: Erat, inquit, historia nihil aliud quàm Annalium cõfectio, cuius rei memoriæque retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum, vsque ad P. Mutium Pontificẽ Maximum, res omnes singulorum annorum mandabat literis summus Põtifex, efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi, ijque etiam nunc annales maximi vocantur. Hanc consuetudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine vllis ornamentis monumenta solùm temporum, hominum, locorum, gestarumq; rerum reliquerunt, qui tamen non exornatores rerum, sed narratores fuerunt, & dum intelligeretur quid dicerent, vnam dicendi laudem putabant esse breuitatem. Rursùs li. 1. de legibus: Postulàtur, inquit Atticus, à te tã diu, vel flagitatur potiùs historia, sic enim putant, te illam tractante effici posse, vt in hoc etiam genere Græciæ nihil cedamus. Atq; vt audias quid ego ipse sentiam non solùm mihi videris eorum studijs qui literis delectantur, sed etiam patriæ debere hoc munus vt ea quæ salua per te est, per te eundem sit ornata. Abest enim historia literis nostris, vt & ipse intelligo, & ex te persæpè audio. Potes autem tu ꝓfectò satis facere in ea: quippe cùm sit opus, vt tibi quidem videri solet, vnum hoc orato-

rium

rium maximè. Quamobrem aggredere quæsumus & sume ad hanc rem tempus, quæ est à nostris hominibus aut ignorata, aut relicta. Nam post annales Pontificum maximorum, quibus nihil potest esse iucũdius, si aut ad Fabium, aut eum qui tibi semper in ore est, Catonem, aut ad Pisonem, aut ad Fannium, aut ad Vennonium venias, quamquam ex his alius alio plus habet virium, tamẽ quid tam exile, quàm isti omnes? Fannij uatem ætate coniũctus Antipater paulo inflauit vehemẽtiùs, habuitq; vires agrestes ille quidem atq; horridas, sine nitore ac palæstra, sed tamẽ admonere reliquos potuit, vt accuratiùs scriberent. Ecce aũt successere huic bello Clodius Asylo, nihil ad Cœlium, sed potiùs ad antiquorum languorem atq; inscitiam. Nam quid Accium memorem? cuius loquacitas habet aliquid argutiarum, nec id tamen ex arguta Græcorum copia, sed ex librariolis Latinis. Sisenna eius amicus omnes adhuc nostros scriptores (nisi qui fortè nondum ædiderunt, de quibus æstimare non possumus) facilè superauit. Is tamen in historia puerile quid consectatur. Quare tuum est munus, hoc à te expectatur. Cicero autem etsi eo tempore historiã scribere integrum sibi esse negauit, eo quod præparato otio, & tempore, quibus ipse tunc carebat, ea res indigeret: tamen multi clarissimi viri sic elaborârunt, vt hoc etiam genere Romani non cederent Græcis, quoniam Thucididi Salustium opponere non *Li. 10. instit. c. 1.*

vereor, inquit Fabius, nec indignetur Herodotus sibi æquari T Liuium, cùm in narrando miræ iucunditatis, clarissimique candoris, tũ in concionibus suprà quam enarrari potest eloquentẽ, ita dicuntur omnia tum rebus, tum verbis accõmodata. Is enim Liuius hoc in genere tam admirabilis euasit, vt ad eum lacteo eloquentiæ fonte manantẽ, de vltimis Hispaniæ, Galliarumque finibus, multi nobiles vẽtitarent: & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, vnius hominis fama perduceret. Pomponius etiam Atticus versibus Romanam historiam, & fortium virorum res gestas sic descripsisse legitur, vt singulorum facta, magistratusque non amplius quaternis quinisq; versibus complecteretur: vt vix credibile videatur, tantas res tam breuiter potuisse declarari. Arrianus verò historicus, qui Xenophon minor cognominabatur, Romæ sub Adriano docuit, & honoribus consularibus ornatus est. Ad Cornelium Tacitum scribens Plinius: Auguror, inquit, nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras, quo magis illis inseri cupio. Rectè quidem dixit Cicero, literas posteritatis causa esse repertas, quę subsidio obliuioni esse possẽt, omnesque sapientissimorum hominum voces, & vtilissima, grauissimaque veterum exempla in tenebris iacitura, nisi literarum & historiæ lumen accederet. Proptereaq; maiori in precio apud Romanos erant, amplioribusque honoribus (qui artes alunt) afficiebantur annali-

Li. 10. institut. c. 1.

D. Hieron. ad Paulin.

nalium, & historiæ, quàm Comœdiarum atque Tragœdiarum scriptores, vt Blondus affirmat, & ipse Iuuenalis poeta non diffitetur:

Vester porrò labor fœcundior historiarum
Scriptores, perit hic plus temporis, atque olei plus.

Porrò historiam differre ab annalib. quidam, inquit Gellius, eo putant, quòd cùm vtrunque sit rerum gestarum enarratio, earum tamen propriè rerum sit historia, quibus rebus gerẽdis interfuerit is, qui narrat. Eamque esse opinionẽ quorundam Verrius Flaccus in lib de significatu verborũ quarto refert. Ac se quidem dubitare super ea re dicit: posse autẽ putari nonnihil esse rationis in ea opinione, quòd historia græcè significet rerũ cognitionem præsentium. Sed nos audire soliti sumus, annales omninò id esse, quod historiæ sint, historias nõ omninò esse id, quod ãnales: sicuti ꝙ est homo, id necessariò animal esse: quod est animal, non id necesse est hominem esse. Ita historias quidam esse aiunt rerum gestarũ vel expositionem, vel demonstrationem, vel quo alio nomine id dicẽdum est. annales verò, cùm res gestæ plurimum annorum, obseruato cuiusque anni ordine deinceps componuntur. Cùm verò non per annos, sed per dies singulos res gestæ scribũtur, ea historia græco vocabulo ἐφημερὶς dicitur, & Sempronius Asellio diariũ interpretatur. Qui libro primo: Nobis ait, non modò satis esse video, quod factum esset id pronunciare, sed etiam, quo cõ- *Differentia historiæ & annalium.*

 silio,

Mutauit mentem populus leuis, & calet in vno
Scribendi studio, pueri, patresq́ seueri.
Fronde comas vincti cœnant, & carmina dictant.
Scribimus indocti, doctiq́ poëmata passim.

Cic. pro Archia, Plin. lib. 7. ca. 30. Solin. Polihistor. ca. 7. Eutrop. l. 7. Scipio enim Africanus Ennium sic dilexit, vt non solùm comitem semper haberet, verum etiam statuã in suo sepulchro poni mandaret, clarumq́; illud nomen, imò verò spolium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo eum poëtæ titulo legi vellet, Iulius Cæsar, & Octauianus Augustus gloriosum in primis arbitrati sunt, si in collegium poetarum reciperentur. Nec molestè tulit Cæsar, quod in collegium ingredienti, non assurgeret Accius, quem nôrat poetam esse multò præstantiorem. Plin. lib. 7. capt 30. Nam Augustus quàm poetarum studiosus fuerit, vel ex eo apparet, quod eorum omniũ facilè principis Virgilij Maronis carmina cremari contra testaméti eius verecundiam vetuit: maiusque per hoc vati testimonium peperit, quàm si ipse sua carmina probauisset. Sylla etiam malum poetam præmio dignum iudicabat, si tamẽ nihil amplius scriberet. Sicut Her. Barbarus scribit Blond. li. 4. Ro. triump. de Nicolao PP. V. Cui cùm diceretur: esse bonos Romæ poetas, negauit esse bonos: cur enim, inquit, ad me non veniunt, qui etiam malos honoro? Vespasianus præstantes poetas vndique coemit, auctore Trãquillo. Claudij imperio quomodo floruerit hæc ars, Plinius epistola quadam ad Socium Senetionem indicat: Magnũ, inquit, prouentum poetarũ

hic

hic annus attulit, toto mense Aprili, nullus ferè dies fuit, quo non recitaret aliquis, iuuat me quòd vigent studia, proferunt se ingenia hominum & ostentant. Claudium Cæsarem ferunt cùm Palatio spaciaretur, audissetq; clamorem, causam requisisse, cumq; dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti, inopinatumque venisse. Certabantque carminibus Poetæ in sacris Iouis Capitolini, victoresque corona sine laurea donabatur. Quod Traianus poetas non honorârit tantum, sed promouerit etiam, aluerit q;, refert Iuuenal. sat. 7. Ale. Sar. L. li. 3. ca. 21.

Est spes, & ratio studiorum in Cæsare tantum,
Solus enim tristes hac tempestate Camænas ; Respexit.
Nemo tamen studijs indignum ferre laborem
Cogetur posthac, nectit quicunq; canoris
Eloquium vocale modis, laurumq; momordit.
Hoc agite ô Iuuenes, circumspicit, & stimulat vos,
Materiamq; sibi ducis indulgentia quærit.

Alexander, auctore Lampridio, Virgilium poetarum Platonem vocabat, eiusdemque imaginem cum simulachro Ciceronis in secúdo larario habebat. Antoninus Oppianũ poetam tot auris donauit, quot versus scriberet, & post mortem statua honorauit, cum hoc epitaphio : Oppianus sum suauiloquus vates, quem crudelis atq; inhumani inuidia fati ante diem eripuit, quod si longiùs in luce moras dedisset, nullus mihi par in terris foret, vt ex Græco se transtulisse ait Volater. Videbant enim prudêtiùs, Romani, quòd poetæ ipsorũ

dilexisse affirmat. Proptereaque in conuiuijs vt supra etiam dictum est, fortium virorum opera carmine ad tibias cantabant, vt ad eorum imitationem iuuentutem alacriorem redderent. Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? quas Athenas, quam scholam, quæ alienigena studia huic exercitio prætulerim? inquit Valerius: inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli; Fabij, ac, ne singula imperij nostri lumina simul percurrendo sim longior, inde cæli clarissima pars diu fulserunt Cæsares: Et hinc est quod pueri inter honesta & liberalia studia, Tragœdias quoque & Comœdias discere cogebantur. Claudio ergo Centone Appij Cæci filio, & M. Sempronio Iuditano Consulibus, post primum bellum Punicum, annis ferè CCCCX. post vrbem conditam, anno ante natum Ennium; Liuius poeta Romæ fabulas primus docuit. Statimque plures in hoc studio egregiè laborârunt, Ennius, Cæcilius, Terentius, Pacuuius, Næuius, Plautus, Lucilius, Virgilius, Ouidius, Persius, Iuuenalis, quique eorum ingenia, & successionem his versibus comprehendit Horatius: Aug. li. 2. Lib. 2. c. 1. de ciu. Dei. Li. 2. ep. 1.

Ennius & sapiens, & fortis, & alter Homerus,
Vt Critici dicunt, leuiter curare videtur.
Quò promissa cadant, & somnia Pythagorea.
Næuius in manibus non est, & in mentibus hæret
Penè recens, adeo sanctum est vetus omne poêma.
Ambigitur, quoties vter vtro sit prior, aufert
Pacuuius docti famam senis; Accius alti.

Dicitur Afrani toga conuenisse Meandro.
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicarmi,
Vincere Cæcilius grauitate, Terentius arte.
Hos ediscit, & hos arcto stipata theatro
Spectat Roma potens, habet hos, numeratq; poetas.
Ad nostrum tempus Liui scriptoris ab æuo.

Næuius verò & Plautus quid in arte hac promouenda fecerint, eorũ epigrammata declarant, quæ recitantur à Gellio.

Li.1.c.24.

Næuij epigramma.

Immortales mortales si foret fas flere,
Flerent diuæ Camenæ Næuium poëtam:
Itaque postquam ex orchio traditus thesauro,
Obliti sunt Romæ lingua latina loqueri.

Plauti Epigramma.

Postquàm est morte captus Plautus,
Comœdia luget. scena est deserta,
Deinde risus, ludus, iocusq́ue, & numeri:
Innumeri simul omnes collacrymârunt.

Lucretius verò Græcorum pręcepta in latinum sermonem transtulisse sese refert.

Scripsit autem libros sex de rerũ natura.

Denique natura hæc rerum, ratioq́ue reperta est
Nuper, & hanc primus cum primis ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possum vertere voces.

Nam poeticæ artis apud Romanos professores, Græcorum, præcipuè Homeri, commentarios, iuuẽtuti ad discendum proposuisse, indicàre videtur Horatius Flaccus:

Romæ nutriri mihi contigit atque doceri,
Iratus Graijs quantum nocuisset Achilles.

L.2.epi.2.

Etsi

Etsi Adrianus Imperator repudiato Homero, Antimachum poetam ignotũ, in scholas introducere conabatur, vt in vita eius scribit Dion. Porrò vt lasciuos & obscœnos poetas, Romani sæpe damnasse; & vrbe expulisse legũtur: sic eruditos, & castos, & probos, magnis honoribus ornârunt, modò sapiẽtes, modò diuinos eos appellantes, & morum magistros, atque censores. Vnde illud Horatij ad Augustum Cæsarem: *Obsceni poetæ eiecti, alij vero honorati à Roma.*

Os tenerum pueri balbumq́, Poëta figurat,
Torquet ab obscœnis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis & inuidiæ corrector, & iræ.

Vt verò Augustus Cæsar, & S. P. Q. R. huic vtilissimæ in Republica arti fauerent, ipsaq́ue iuuentus eam discere curaret, à plurimis eius vtilitatibus hortari videtur.

Rectè facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur & ægrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret vndè preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus, & præsentia numina sentit,
Cælestes implorat aquas docta prece blandus,
Auertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat & pacem, & locupletem frugibus annum,
Carmine Dij superi placantur, carmine manes.

Quod enim Poetæ optimas res mysterijs quibusdam vulgò incognitis explicuerint, & humanæ vitæ rationem velut fabulis expresserint, vel vnius Virgilij carmine demonstrari posset.

Historia.

Pontifices maximi olim res omnes ſingulorum annorũ mandabant literis,& annales maximi vocabantur.Cicero enim libro ſecundo de Oratore: Erat,inquit,hiſtoria nihil aliud quàm Annalium cõfectio, cuius rei memoriæque retinendæ cauſa, ab initio rerum Romanarum, vſque ad P.Mutium Pontificẽ Maximum,res omnes ſingulorum annorum mandabat literis ſummus Põtifex, efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas vt eſſet populo cognoſcendi,ijque etiam nunc annales maximi vocantur. Hanc conſuetudinem ſcribendi multi ſecuti ſunt, qui ſine vllis ornamentis monumenta ſolùm temporum,hominum,locorum,geſtarumq; rerum reliquerunt, qui tamen non exornatores rerum, ſed narratores fuerunt, & dum intelligeretur quid dicerent, vnam dicendi laudem putabant eſſe breuitatem. Rursùs li. 1.de legibus: Poſtulàtur, inquit Atticus, à te tá diu,vel flagitatur potiùs hiſtoria,ſic enim putant, te illam tractante effici poſſe,vt in hoc etiam genere Græciæ nihil cedamus. Atq; vt audias quid ego ipſe ſentiam non ſolùm mihi videris eorum ſtudijs qui literis delectantur, ſed etiam patriæ debere hoc munus vt ea quæ ſalua per te eſt,per te eundem ſit ornata. Abeſt enim hiſtoria literis noſtris, vt & ipſe intelligo,& ex te perſæpè audio.Potes autem tu ꝓfectò ſatis facere in ea:quippe cùm ſit opus, vt tibi quidem videri ſolet,vnum hoc oratorium

rium maximè Quamobrem aggredere quæsumus & sume ad hanc rem tempus, quæ est à nostris hominibus aut ignorata, aut relicta. Nam post annales Pontificum maximorum, quibus nihil potest esse iucũdius, si aut ad Fabium, aut eum qui tibi semper in ore est, Catonem, aut ad Pisonem, aut ad Fannium, aut ad Vennonium venias, quamquam ex his alius alio plus habet virium, tamẽ quid tam exile, quàm isti omnes? Fannij uatem ætate coniũctus Antipater paulo inflauit vehemẽtiùs, habuitq; vires agrestes ille quidem atq; horridas, sine nitore ac palæstra, sed tamẽ admonere reliquos potuit, vt accuratiùs scriberent. Ecce aũt successere huic bello Clodius Asylo, nihil ad Cœlium, sed potiùs ad antiquorum languorem atq; inscitiam. Nam quid Accium memorem? cuius loquacitas habet aliquid argutiarum, nec id tamen ex arguta Græcorum copia, sed ex librariolis Latinis. Sisenna eius amicus omnes adhuc nostros scriptores (nisi qui fortè nondum ædiderunt, de quibus æstimare non possumus) facilè superauit. Is tamen in historia puerile quid consectatur. Quare tuum est munus, hoc à te expectatur. Cicero autem etsi eo tempore historiã scribere integrum sibi esse negauit, eo quod præparato otio, & tempore, quibus ipse tunc carebat, ea res indigeret: tamen multi clarissimi viri sic elaborârunt, vt hoc etiam genere Romani non cederent Græcis, quoniam Thucididi Salustium opponere non vere- Li.10.institut. c.1.

vereor, inquit Fabius, nec indignetur Herodotus sibi æquari T Liuium, cùm in narrando miræ iucunditatis, clarissimique candoris, tũ in concionibus suprà quam enarrari potest eloquentẽ, ita dicuntur omnia tum rebus, tum verbis accõmodata. Is enim Liuius hoc in genere tam admirabilis euasit, vt ad eum lacteo eloquentiæ fonte manantẽ, de vltimis Hispaniæ, Galliarumque finibus, multi nobiles vẽtitarent: & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, vnius hominis fama perduceret. Pomponius etiam Atticus versibus Romanam historiam, & fortium virorum res gestas sic descripsisse legitur, vt singulorum facta, magistratusque non amplius quaternis quinisq́; versibus complecteretur: vt vix credibile videatur, tantas res tam breuiter potuisse declarari. Arrianus verò historicus, qui Xenophon minor cognominabatur, Romæ sub Adriano docuit, & honoribus consularibus ornatus est, Ad Cornelium Tacitum scribens Plinius: Auguror, inquit, nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras, quo magis illis inseri cupio. Rectè quidem dixit Cicero, literas posteritatis causa esse repertas, quę subsidio obliuioni esse possẽt, omnesque sapientissimorum hominum voces, & vtilissima, grauissimaque veterum exempla in tenebris iacitura, nisi literarum & historiæ lumen accederet. Propterea q; maiori in precio apud Romanos erant, amplioribusque honoribus (qui artes alunt) afficiebantur annali-

Li. 10. institut. c. 1.

D. Hieron. ad Paulin.

nalium,& historiæ, quàm Comœdiarum atque Tragœdiarum scriptores, vt Blondus affirmat, & ipse Iuuenalis poeta non diffitetur:

Vester porrò labor fœcundior historiarum
Scriptores, perit hic plus temporis, atque olei plus.

Porrò historiam differre ab annalib. quidam, inquit Gellius, eo putant, quòd cùm vtrunque sit rerum gestarum enarratio, earum tamen propriè rerum sit historia, quibus rebus gerẽdis interfuerit is, qui narrat. Eamque esse opinionẽ quorundam Verrius Flaccus in lib de significatu verborũ quarto refert. Ac se quidem dubitare super ea re dicit: posse autẽ putari nonnihil esse rationis in ea opinione, quòd historia græcè significet rerũ cognitionem præsentium. Sed nos audire soliti sumus, annales omninò id esse, quod historiæ sint, historias nõ omninò esse id, quod ãnales: sicuti ꝙ est homo, id necessariò animal esse: quod est animal, non id necesse est hominem esse. Ita historias quidam esse aiunt rerum gestarũ vel expositionem, vel demonstrationem, vel quo alio nomine id dicẽdum est. annales verò, cùm res gestæ plurimum annorum, obseruato cuiusque anni ordine deinceps componuntur. Cùm verò non per annos, sed per dies singulos res gestæ scribũtur, ea historia græco vocabulo ἐφημερὶς dicitur, & Sempronius Asellio diariũ interpretatur. Qui libro primo: Nobis ait, non modò satis esse video, quod factum esset id pronunciare, sed etiam, quo cõ- *Differentia historiæ & annalium.*

silio, quaque ratione gesta essent demonstrare. Nam neque alacriores ad Rempublicam defendēdam, neque segniores ad rem perperam faciundam annales libri cōmouere quicquam possunt. Scribere autē bellum quo initum consule, & quomodo confectū sit, & quis triumphus introierit, exque eo libro, quæ in bello gesta sint iterare, id fabulas nō prædicare, ait: intereà quid senatus decreuerit, aut quę lex rogatione lata sit, neq; quib. cōsilijs ea gesta sint iterare, id fabulas pueris est enarrare, nō historias scribere, &c. Annaliū verò quāta apud Romanos auctoritas fuerit, vel ex eo perspicitur, quod Labeo legum & morum populi Romani, iurisque ciuilis peritissimus, D. Augusto iam principe & Rempublicā obtinente, ratum tamen, pensumque nihil habuisse refertur, nisi quod iustum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset. Quare eos tam frequenter vsurpat Cicero. Hi in varios libros, vt singula faciliùs inueniri possent, distributi fuisse videntur: nam & Ennius duodecimum annalem conscripsisse legitur, & Gellius historiam quādam refert, ex libro II. annalium maximorum. Qui etiam non solum res gestas Romanorum comprehendebant, verumetiam exterarum gentium: claros item viros, tam Græcos quàm Latinos, qui vel imperio vel ingenio floruerant: id enim non obscurè ex Gellio colligitur. Cùm ergo præter annales summorum Pontificum, aliorum quoque scriptorum historias haberent

Annalium authoritas.

Gel. lib. 13. cap. 12.

Roma-

Romani, hiſtoriarũ quoq; profeſſores inſtituerunt, vt iuuentutem multarum rerum exemplis imperio dignam redderent, & ad immortalis gloriæ (quã bonos viros ſemper comitari ex hiſtoria apparet) virtutumq́; ſtudia excitarent, metuque infamiæ & ſuppliciorũ à vitijs deterrerent. Nam de Claudij imperatoris hiſtoriarum libris quod in Athenæo Romano per ſingulos annos prælecti ſiue recitati fuerint, ſcriptum reperitur. Et Cornelij Taciti hiſtoria ne interiret, Tacitus imper. per ſingulos annos decies ſcribi, & in omnes Bibliothecas reponi iuſsit, vt in vita eius ſcribit Vopiſcus, quàm doctiſsimi viri cum aliorum hiſtoricorum libris, diligenter accurateque enarrabant.

Tranquillus Volat vra. nus. &c.

Rhetorica.

INter reliquas Græcorum doctrinas, præcipuè Rhetoricen, eleganter ornateque dicẽdi artem, mirificè ſemper Romani coluerunt. M. enim Cicero in Bruto ſuo teſtatur, in florentiſsima Athenarum vrbe natam & altam eſſe eloquentiam, quæ poſt omnes peragrârit inſulas, atque in vrbem Romam velut proprium domiclium immigrârit, ac multos quidem ab vrbe condita, diſertos ſemper viros extitiſſe demonſtrat. L. enim Brutus ciuitatem perpetuo dominatu liberatam, magiſtratus annuis legibus & iudicijs deuinxit. M. Valerius cum plebs ſeceſsiſſet, ſedauit diſcordias. A. Claudius ab inclinata ferè Pyrrhi pace reuocauit: quæ certè ſine diſerta oratione perſua-

persuaderi non potuissent. Quem tamen extet, inquit, memoriæque proditum sit, eloquentem fuisse,& ita esse habitum, primus fuit M.Cornelius Cethegus, cuius eloquentiæ auctor fuit Q.Ennius. Hunc ergò plurimi statim imitabantur, vt iam eloquentes perfectique oratores & haberentur & essent. id enim indicat Cicero libro primo Tusculanarum quæstionum: Nos oratorem celeriter complexi sumus, nec eum priùs eruditum, aptum tamen ad dicendum, pòst autem eruditum. Et libro primo de oratore: Post auditis Oratoribus Græcis, cognitisque eorum literis, & adhibitis doctoribus, incredibili quodam nostri homines dicendi studio flagrauerunt: excitabat enim eos magnitudo, varietas, multitudoque in omni genere causarum. Cùm itaque eam ad permouẽdos hominum animos, & in quamcunque sententiam transformandos vtilissimam potentissimamque esse perspicerent, plurimi eam vel honoris & gloriæ, vel præsidij & quęstus causa diligentissimè sectabantur: quippè qua egregiè instructos ciues ex infima fortuna in ordinem senatoriũ, & supremos in Republica Romana honores conscendisse videbant. Filijs quoque suis hũc certissimũ honoris aditum patefacturi, præceptis & legibus comprehensam artem, doctissimos viros profiteri voluerũt. Antonius enim Gnipho in domo Cęsaris eam tradidisse legitur, quem inter alios multos clarissimos viros, M. etiam Cicero audiuerit. De optimo

illo

illo T. Castritio, qui & hac arte, & lectissimis moribus discipulos inbuebat, apud Aulum Gellium videre est. Mitileneus ille Potamon sub Tiberio docuit. Eiusdem professor artis Romæ fuit Tacianus Hæresiarcha. Diuus quoque noster Augustinus sex integros annos publicè priuatimque docuit, vt Volaterranus scribit, & ipse libr. 5. Confessionum fatetur. Doctissimus ille Victorinus Afer, quod diu gloriosè docuerat, in foro Traiano statuam accepit. Ipse autem Cicero scriptum reliquit, quòd duorum clarissimorum oratorum inter se contrarias orationes sic conuerterit, expresseritque, virtutibus omnibus, id est, sententijs, figuris, rerumque ordine, vt regula essent hominibus latinis atticè, hoc est, optimè dicēdi. Vespasianus imperator primus Græcis Latinisque oratoribus annua centena constituit: ea auxit Antoninus Pius, qui per omnes etiam prouincias rhetoribus honoris & salaria constituit, authore Capitolino. Fabius verò primus publicam rhetoricæ scholam tenuit sub Domitiano, & è fisco salarium accepit, inquit Erphordius. Iam verò Romani pueros, quos Oratores fieri cupiebant, ad eum præceptorem ducebant: qui tum princeps in foro appareret, à cuius latere ne latum quidem vnguem, vt Cicero loquitur, discedere liceret: arte verò iam cognita primum peroraturos, viri consulares honoris gratia in forum perducebant.

G. A. lib. 13. cap. 20.

Aug. lib. 7. confess. c. 2. Hier. & Trithe.

Lib. de claris orator.

Demosth. & Aeschin. intelligit.

Cic. in Lælio.

Quanquàm aliquando vrbe per Senatus con-

cosultum rhetores eiecti fuerunt, quod apud Gellium his verbis recitatur: C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala, consulibus, S. C. de philosophis & Rhetoribus latinis factum est, M. Pomponius prætor Senatum consuluit, quòd verba facta sint de philosophis & rhetoribus, de ea re ita censuerunt, vt M. Pomponius animaduerteret, curaretque vti è rep. fideque sua videretur, vti Romæ ne essent. Aliquot deindè annos post id S. C. Cn. Domitius Aenobarb. & L. Crassus censores, de coercendis rhetorib. Latinis ita edixerunt: Renúciatum est nobis, esse homines qui nouum genus disciplinæ instituerint, ad quos iuuentus in ludum conueniat, eos sibi nomen imposuisse Latinos Rhetores, ibique homines adolescentulos toto die desidere. Maiores nostri, quæ liberos suos discere, & quos ludos ita re vellent, instituerunt, hac noua quæ præter consuetudinem moremque maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur: quapropter & ijs qui eos ludos habent, & qui eò venire consueuerunt, visum est faciundũ, vt o. stéderemus nostrã sentétiã, nobis non placere.

Rhetores Roma pulsi.

Gelli. li. 15. cap. 11.

Huius verò rationem reddet ipse Crassus apud Ciceronem, lib. 3. de oratore: Verborum, inquit, eligendorum collocandorumque facilis est ratio, rerum est sylua magna, quàm cùm Greci iam non tenerent, ob eamq; causam iuuentus nostra dedisceret penè discẽdo, etiam Latini, si dijs placet, hoc biennio magistri dicendi extiterunt, quos ego Censor

edicto

edicto meo sustuleránon quò(vt nescio quos dicere aiebant) acui ingenia adolescentium nollem, sed contra ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam. Nam apud Græcos cuiusmodi esset, videbam tamen esse aliquam doctrinam, præter hanc exercitationem linguæ, & humanitatem dignam sciētia: hos verò nouos magistros nihil intelligebā posse docere, nisi vt audirent: quod etiam cū bonis coniunctum per seipsum est magnoperè fugiendum. Hoc cùm vnum traderetur, & impudentiæ ludus esset, putaui esse Censoris, ne longiùs id serperet prouidere. Cornelius quoque Tacitus solam linguam discipulorum eos exercuisse scribit, bonarum artium, & virtutum studijs neglectis, ipsamque eloquentiam velut expulsam regno, quæ olim omnium artium domina erat, tunc sine virtute sine honore quasi inanem verborum strepitum, & tanquam vnam è vilisimis artificijs tradidisse, vt obfutura reipublicæ sæpissimè, profutura verò nunquam videretur. Nam veram Rhetoricen exercere, nunquàm Romę prohibitum fuisse, ex Suetonie scribit Polidorus. Qua nimirùm cum bonis honestisque studijs coniuncta, sic armarentur, vt non oppugnarent patriam, sed propugnarent, iacentes excitarent, afflicti recrearentur, languentes stimularent, vigilantes inflammarent, bonis præmia constituerent, improbis periculum denunciarent, omnes denique efficerent legibus obsequentes.

Cumque in aliis rebus publicis plurimum semper honoris atque dignitatis dicendi peritiæ delatum fuisse perciperent, iccirco nobilissimi quique in Romana republica viri non infirmum status sui præsidium in dicendi facultate constitutum arbitrabantur. Quare in ea profecto ciuitate quæ orbis terrarum finibus Imperiū terminauit, innumerabiles ciues summam auctoritatē & potentiam dicendo consecuti fuerunt. Tantumque Romæ postquam Imperium latissimè propagatum est, eloquentia valuit, vt nemo confideret, quamuis & nobilitate & rebus fortiter gestis excelleret, facilem sibi aditum ad summam potentiam datum iri, nisi dicendi laudem cum militari virtute aliisque ornamentis coniungeret. Inde illi Claudij, Lælij, Scipiones, Calbæ, Catones, Grachij, multique alij in dicendo principes extiterunt, donec gradibus quibusdam ad perfectum illud absolutumque eloquentię specimen peruentum est, ad quod nemo deinceps aspirauit.

Iam verò postquam Respublica in vnius potestatem peruenit, minimè hoc eloquentiæ studium principes neglexerunt. Vt enim de IVLII Cæsaris elegantia & vrbanitate nihil dicam, OCTAVIVM certè constat dicendi laude præstantem fuisse. Nec TIBERIVS etsi multis vitijs coopertus fuit, hac dicendi laude caruit. Nec solum humaniores Principes hanc artem summo studio coluerunt, sed immanes etiam tyranni, qui non

per-

persuadendo, sed cogendo omnia sibi conficienda putabant, multum studij & operæ in dicendi peritiam cõtulêre. Nec enim Caligula, neque Nero, neque Domitianus, nec aliæ pestes hominum; quas dirum reipublicæ fatum in Imperio collocauit, sese ab hoc studio remouerunt. Etsi paulatim præstantissima hæc ars apud Principes nonnihil obsoleuit. Idque ob vitæ mollitiem, & luxum, atque desidiam accidisse videtur. Eloquentiæ enim laus non sine labore & studio comparatur. Accesserunt adulatores, qui à populi totius rationibus principes abstraxerunt, vt arbitrarentur id ad quod imperio cogere possent, non esse oratione flagitãdum. Pompeius tertio consulatu eloquentiæ nimium luxurianti velut frenum imposuit, Cornelius Tacitus. De oratore Manutius affirmat; nec ante secũdum bellum Punicum, quando liberæ adhuc conciones, populique tanta potestas non erat, nec post dominationem Cæsaris, cùm vniuersa potestas translata erat ad vnum, magnoperè Rhetoricen Romæ floruisse. Et Fabius Quintilianus eloquendi rationem nouissimè repertam, paucisque tentatam, sese ingressum ait. Proœ. l. 12

De Grammaticâ.

QVoniam nullo modo ferendi, sunt auctore Fabio, qui Grammaticã vt tenuem ac ieiunam cauillantur; quippè sine qua ad aliarum artium atque scientiarum solidam perfectamque cognitionem perueniri non potest;

test, omnisque labor, & omne studium nisi super ea construatur necessariò corruat: iccirco cùm Romani aliarum omnium ferè artiũ studia sibi proposuissent, hanc, quæ reliquarum fundamẽtum & ianua est, negligere noluerunt. Nam etsi apud priscos ea Romanos nullo in precio fuisse legitur: tamen cùm Crates Attali regis legatus inter secundum & tertium bellum Punicum, per totum legationis tempus singulis diebus Romæ doceret, ipsis quoque Romanis author fuit, vt ad grammaticæ studium exardescerent, scholamque instituerent, vbi tam necessaria ad philosophiam via traderetur. Strabo enim & Volaterranus authores sunt, quòd Aristodemus cùm magni Pópei filios erudiret Romæ, grammaticæ etiã scholæ præfuerit, omnibusque ea in re cumulatè satisfacerit manè Rhetoricam, meridiè Grammatiticam professus. Cęcilius verò Epirota, libertus Attici equitis Romani, primus Virgiliũ & poetas nouos interpretatus esse legitur: hinc enim est illi Domitij Marsi versus.

Epirota tenellorum nutricula vatum.

Timagenes Alexandrinus sub Pompeio Romam à Gabinio captiuus ductus, & à Gell. l.18. cap.7. Fausto Syllæ filio emptus, Grammaticam professus est vsque ad Augustum, quia Cæcilius propter nimiam in dicendo libertatem, & arrogantiam, Grammatica schola exciderat. Domitius ille qui quòd esset morosior ac intractabilior, insanus cognominabatur, celebris

celebris Romæ Grãmaticus fuit, eundemq; doctiſsimus ille Phauorinus conſulere non erubuit. Scaurinum celeberrimũ Grammaticum præceptorẽ Romæ habuit Alexander Seuerus, auctore Lampridio. Appion ſub Tiberio & Claudio Theoni in Schola Grãmatica ſucceſsit, quando & Palemon floruit, qui ſecum natas, ſecumq; interituras bonas literas affirmare, vt ſcribit Volaterr. audebat. *L.18.c.6.*

Helius autem Meliſſus ſummi quidem loci Romæ inter ſui temporis Grammaticos extitit, ſed maior erat in literis iactantia & σοφιστεια quàm opera, inquit Gellius. Frontonem verò Cornelium nunquam ſe audiuiſſe ſcribit, quin rediret longè & doctior & cultior. De duorum nobiliũ Romæ Grammaticorum diſputatione, vtrum vir egregi, an potiùs vir egregie dicendum eſſet, apud eundem Gellium videre eſt. Gellius enim & didicit Grammaticam Romæ, & crebrò inter grammaticos verſatus, eorum prælectiones contentioneſque audiuit: viditque librum ſecundum Aeneados miræ vetuſtatis, emptum in Sigillarijs aureis viginti, qui ipſius Virgilij fuiſſe credebatur. Valerius Probus priuatim Grammaticam docuiſſe videtur, nec enim plures quàm quatuor aut quinque diſcipulos admiſit, quibus pomeridianis horis prælegeret, reliquum tempus ſtudio & meditationi, vt apparet, tribuens: nam & magnam ſyluam obſeruationum antiquarum reliquit. Saluſtianum illud, ſatis eloquentiæ,

Li.19.c.8. *Li.14.c.4.* *Li.6.c.6.* *&l.2.c.3.* *Vol. terrá. lib.18.* *Gell. lib.X. cap.15.*

ſapientiæ parum, antequàm vita decederet, ſic legit. Satis loquentiæ, ſapientiæ parum, quòd loquentia nouatoti verborum Saluſtio egregiè congrueret, eloquentia cum ſapientia minimè conueniret. Video etiam eius Grammaticam, & de occulta literarum ſignificatione librum citari, quæ mihi tamen adhuc videre non contigit. Philoxenus Alexandrinus ſcripſit Romæ de monoſyllabis, de Græciſmo, & generibus linguarum. Verùm his de rebus qui plura ſcire deſiderat, eum ad Suetonij librũ de claris grammaticis, Fabiũ Quintilianum, cæteroſque authores, qui ex profeſſo hũc locum perpurgârunt, remitto. Doctiſsimus tamẽ ille Chryſoloras, cuius grammatica circumfertur, quique literas Græcas in Italiam reduxit, minimè grato lectori prętereundus eſt.

Volaterra. lib.18.

De Gymnaſiis Romanis, & priuilegijs.

POſtquam igitur Romani & imperio, & ſapientia, & opibus, earumque rerum, quæ vulgò putantur ampliſsimæ, gloria abundabant, varia celerrima gymnaſia erexerunt, vbi bonæ literæ atque liberales artes, quæ ad Rempub. rectè gubernandam in primis neceſſariæ ſunt, traderentur. Celebris enim ea Academia fuiſſe reperitur, 700. annos ante Chriſti natiuitatem. Et diuus Hieronymus ante ſua tempora Romæ inſignia gymnaſia extitiſſe indicat. In Muſæo ſiue Atheneo omnia doctrinarũ ſtudia florebant. Quo Alexander

Regulæ monachorũ cap.11.

Quo Alexander Seuerus Imperator audiendorum Græcorum & Latinorum Rhetorum & poetarum causa sæpè processit, authore Lampridio. Gordianus Cæsar in Atheneo Romæ magna cum laude controuersias declamauit, teste Volaterrano. Claudius Imperator Græcas scripsit historias, inquit Suetonius, θυρρενικων XX. χαρχηδονικῶν VIII. quarum causa veteri Alexandriæ Musæo additum ex ipsius nomine, institutumque, vt quotannis in altero θυρρενικῶν libri, in altero, χαρχηδονικῶν diebus statutis velut in auditorio recitarétur toti à singulis per vicis. Et Volaterranus: Erat item Romæ Atheneum, ad Alexandrini musæi æmulationem à Claudio principe institutũ, vbi historiæ ab eo editæ, quotannis recitarétur: quo & Adrianus ipse quandoq; conuenit, audiendorũ poetarũ & oratorum gratia. De eodem intelligitur hoc B. Hironymi verbum ab Paulam & Eustochium: Omissa Apostolicorum simplicitate, & puritate verborum quasi ad Atheneum, & ad auditoria conuenitur, vt plausus circumstantium suscitentur. Hoc pòst collegium sapientiæ fuit appellatum. Aliaque multa ab Imperatoribus, & à S. P. Q. Romano, quæ ad retinenda & promouenda literarum studia pertinebant, instituta fuerunt. Et quanquam aliquando Musæ perturbabantur, haud diu tamen pòst, adiutore Deo, & meliorum Principum fauore ac studio, reflorescebant.

Li. 23. anthrop.

Sueton. in Claudio.

Li. 12. geographia.

Proem. li. 3. in epist. ad Galat.

Sicut Romanam Academiam ex Athenarum reliquijs olim traductam, Eugobinum Pontificem IIII. ab interitu vindicaſſe, & inſtauraſſe ait Mart. Eiſengr. Procancellarius Ingolſtadienſis Academiæ in oratione ibi anno 1571. habita.

De inſtituta Anglorum ſchola Romæ, quando tempore Gregorij Magni vera religio per Auguſtinum, & Mellitum, Iuſtum Paulinum, Ruffianum in Anglia reſtituebatur, ex Beda, & Polidoro Virgilio libro 4. hiſtoriæ Anglicanæ, refert Boſius lib. 3. de ſtatu cap. 3. Multique non modo priuati viri ex Anglis, ſed & ipſi reges, religionis cauſa ad vrbem ventitabant.

Priuilegia.

Suetonius in vita.

I. Cæſar, liberaliũ artiũ profeſſores vt maiori cũ voluptate, diligentia & fructu docerent, cęteriq; ſtudioſi adoleſcẽtes vt libenter vrbem appeterent, incolerentq;, ciuitate donabat. Auguſt. verò Cęſ. imperio quieſcentibus armis, & acquiſita tandem pace, ingenia hominum atq; liberales artes floruerũt. Qui etſi propter maximã annonæ caritatem omnes peregrinos atq; exteros vrbe eijciebat: tamen bonarum artiũ profeſſores & ſtudioſos permanere voluit. Si quis filiusfamiliâs viaticum ſuũ, aut ſtudiorum neruũ, incõſideratè alicui, quaáo Romæ ſtudiorũ cauſa degebat, mutuo dediſſet, ei ex ſentẽtię Scæuolę extraordinario iudicio ſubueniebatur. Ipſi quoq; agere licebat abſente patre. Præterea Rom. Acad.

Iulius Solinus poly. hiſt.: ca. 2.

Vrſpergẽſ. in caronicis.

L. Cum filius familias. ff. de rebus creditis.

Acad. professores, iure, à munerib⁹ ciuilibus & tutela excusantur, ac si in patria sua docerent. Quo pertinet hoc Vlpiani: Romæ philosophãte cum salario vel sine salario, remissionem habere promulgatũ est à DD. Vero & Antonino, ita ac si in propria patria doceret. Quibus promulgationibus potest quis illam rationẽ adducere, quoniã in regia vrbe, quæ & habetur, & est cõmunis patria decẽter vtilem seipsum præbens, non minùs quàm in propria patria immunitate fruetur. Quo allusit Quint. Mandos. ad Reg. Cancel. Apost. 20. quæst. 10. Qui Romæ philosophantur, habent remissionem, ac si in patria sua docerẽt. Roma enim est cõmunis patria. Legum verò Doctores in aliquo pręsidatu docẽtes, remissionem non habebunt: Romæ autẽ & à tutela & à cura remittuntur. Quod his verbis in Institut. repetit Iustinianus: Romæ Grammatici, Rhetores, Medici, & qui in patria has artes exercẽt, & intra numerum sunt, à tutela & cura habent vacationem. Porrò saluberrima Theodosij cõstitutio, de alendis profess. rhetoricæ tribus, grãmaticis decẽ, quinq; dialecticis, duobus iuriscõsultis, & vno profundo philosopho, & de promouẽdis studijs leterarum, deq; officio tam professorũ quã auditorum, ac de Gymnasijs ipsis: in codice Iust. reperitur, & alibi à me est producta, omniũq; in manibus versatur. Extat quoque præclara Valentiniani, Valentis & Gratiani sanctio, ad Olybrium P. V. in codice Theodosiano: Qui-

L. Sed & reprobari, §. finali. ff. de excus. tut.

§. Itẽ maior 70. annis, Institut. eod.

C. de studijs vrbis Romæ, & Cõstantinop.

L. 1. C. Theodos. de studijs.

Quicunque ad vrbem diſcendi cupiditate veniunt, primitùs ad magiſtrum cenſus prouincialium iudicum, à quibus copia eſt danda veniundi, eiuſmodi literas proferant, vt oppida hominum, & natales, & merita expreſſa teneantur. Deindè vt in primo ſtatim profiteantur introitu, quibus potiſsimum ſtudijs operam nauare proponant. Tertiò, vt hoſpitia eorum ſolicitè Cenſualium nôrit officium, quo ei rei impartiant curam, quam ſe aſſeruerint expetiſſe. Idem immineant Cenſuales, vt ſinguli eorum tales ſe in conuentibus præbeant, quales eſſe debent, qui turpem inhoneſtamque famam, & conſociationes (quas proximas eſſe putamus criminibus) æſtiment fugiendas: neue ſpectacula frequentiùs adeant, aut appetant vulgò intempeſtiua conuiuia. Quinetiam tribuimus poteſtatem, vt ſi quis de his non ita in vrbe ſe geſſerit, quemadmodum liberalium rerum dignitas poſcit, publicè verberibus adfectus, ſtatimque nauigio ſuperpoſitus, abijciatur vrbe, domumque redeat. Ad hæc, ex omnium gentium, quas bello ſuperarant, florentiſsimis academijs, artes, viros, libros, Romam transferebant, vt ea omnibus præclaris & liberalibus ſtudijs ornatiſſima haberetur, atque adeò ſola in vrbe floreret. Iccirco vniuerſo ferè orbi ſuam religionem, & leges, atque linguam obtrudebant, nec cuiquam aliter quàm latinè, & more patrio reſpondebant, nec aliter dicentes audiebant, primuſque Molo, Ciceronis præceptor, in

Valer. l. 2. cap. 1.

Adrianus ſtudia ſapientiæ Athenis Romam tranſtuli, tanctore Erphordio.

Suetonius, & Blond. lib. 4. Rõ. triumph.

in Senatu Grecè auditus fuit. Et Claudius Imperator egregium quendam Græcæ Prouinciæ principem Latini ſermonis ignarum, albo iudicum eraſiſſe, atque in peregrinatum redegiſſe legitur. Latini verò & Romani ſermonis periti, atque Romanis moribus prediti, incredibiliter honorabantur. Vt ipſi quoq; Athenien. Romam aliquod pueros dociles mitterent, qui eorum linguam & diſciplinas perciperent, reliquiſque in patria ſua traderent. Quapropter lingua Latina, & Romanorum religio, artes, & doctrina, per vniuerſum terrarum orbem diſpertita eſt. Peculiares etiam pro puellis ſcholæ habebantur. Nihilque in ea vrbe literis & eruditione præſtantius erat. Etſi paulatim neglecte fuerunt: donec eorum Pontifices, eas ſummo ſtudio, & indefeſſo labore reſuſcitarēt. Nam Vrbanus PP. IIII. doctiſsimum illum & ornatiſsimum virum Thomam Aquinatem euocauit, qui omnibus dignitatibus honoribuſque contemptis, ad inſtaurandam ornandamque iſtam academiam, ſe totum conuertit: & multa præclara in diuinam & humanam philoſophiam commentaria hortatu Pōtificis Maximi, reliquit. Innocētius 4. reſcripſit: Cùm de diuerſis mūdi partibus multi confluant ad ſedem Apoſtolicam quaſi matrem, nos ad communem tam ipſorum quàm aliorum omnium commodum & profectum, paterna ſolicitudine intendentes, vt ſit ijs mora huiuſmodi fructuoſa, prouidimus, quòd ibidem de cætero re-

Nauclerus.
Platina.
Ca. 2. de priuilegijs in 6.

gatur, & vigeat ſtudium iuris diuini & humani, canonici videlicet & ciuilis. Vnde volumus & ſtatuimus, vt ſtudentes in ſcholis ipſis, penes ſedem eandem talibus omninò priuilegijs, libertatibus, & immuninitatib⁹ gaudeãt, quibus gaudẽt ſtudẽtes in ſcholis, vbi generale regitur ſtudium, ac recipiant integrè prouentus ſuos eccleſiaſticos ſicut illi. Clemens V. in concilio Viennenſi decreuit, vt Romæ, & vbicunque Romanam curiam reſidere contingeret, Hebraicæ, Arabicæ, Chaldaicæ linguæ profeſſores haberentur. Eugenius 4. doctorũ hominum mirificus cultor, multas in Europa Academias inſtaurauit, omniaq; gymnaſia literarum quàm diligentiſsimè fouit, maximè Romanum, ad quod omne genus literaturæ adhibuit. Præclarum illud, & verò Chriſti vicario dignum opus, Nicolaus V. diligenter promouit, & per eius induſtriã Romanæ puritas, & bonæ literæ in lucẽ reductæ ſunt: Vnde Perottus: Quę cauſa eſt, quòd in pręſens ita vigeãt literarum ſtudia, & tot ſe ingenia proferant, atque oſtentent? profectò quia te principem habent Nicolae V. Pontifex Maxime, qui vt es in omni doctrinarum genere excellens, ita doctos & ſtudioſos omnes ſuſtentas, ſuſcipis, foues, amplecteris. Quãdo enim memorię proditum eſt, in tanta veneratione literas, & literatos viros habitos fuiſſe, quãto hoc tẽpore habentur? quo vel primi abs te, vel ſoli honorãtur. Quamobrem omnes iam ſpe præmij gloriæque erecti, ad ſtudia literarum incum-

Clementina 1. d. magiſtris.

Platina, in vita Eugenij

cumbunt,& pro sua quisque facultate aut cōponunt aliquid nouum,aut Græcum transferunt,multi etiam vetera,& iam absoleta,& ferè deperdita conquirunt. Quæ fusius à Sabellico,in libro, qui Latinæ linguæ reparatio inscribitur, à Volaterrano libro 21. Anthrop.& à Syluio in Europa sua edifferuntur. Vbi & Syluius miratur, cur solum Blondum virum doctißimum neglexerit : putatque factum ꝑptereà quòd raró extollant Pontifices, qui decessoribus suis chari fuerint amarat enim illum Eugenius IIII.Quocirca tali Epitaphio illum pontificem,honorârunt.

Hîc sita sunt Quinti Nicolai Pontificis ossa,
Aurea qui dederat secula Roma tibi.
Consilio illustris,virtute illustrior omni,
Excoluit doctos,doctior ipse,viros,
Attica Romanæ complura volumina linguæ
Prodidit,en tumulo fundite thura sacro.

Nam breui tempore per illum bonæ literæ suo nitori sic restitutę fuerunt,vt Angelus Politianus, vir apprimè eruditus, meritò affirmaret:Quid mirum, si nos Latini olim Græcorum literis eruditi , nunc Græciam velut anum atque effœtam vicißim suas doceamus literas?LeoX.bonarum literarum patronus & fautor maximus , egregrijs impendijs in vrbem accersiuit, qui linguas & politiorem literaturam , sacramque Theologiam interpretarentur , quarum patrocinio orthodoxa religio , & vera sapientia contra hæreses , quæ tunc exoriebantur, à vi- *Platina in vita.*

à viris doctissimis defenderetur. Vnam eius epistolã, vnde hoc apertè cognoscatur, asscribam.

Leo PP. X. Marco Masuro Cretensi.

CVm magnoperè cupiam Græcorum sermonem, & Græcas disciplinas, iam propè abolitas, atque diperditas restituere, &, quantum in me positum est, consulere bonis artibus, exploratumque habeam & præstanti te doctrina, & iudicio esse præditum singulari: mando tibi, vt suscipias curam diligentem adducendi ad nos è Græcia decem, vel duodecim, aut sanè quot voles ipse, liberalis ingenij indolisque pueros, vnde Latinis hominibus linguæ eius verus germanusque vsus, recta cognitio, & tanquam seminarium quoddam bonorum studiorum commodè confici & comparari posit. Qua de re Ioannes Lascarus, vir propter suas virtutes, & multam in ijs literis doctrinam mihi valdè charus, scribet ad te pluribus verbis. Te verò, pro tua veteri in me obseruantia, quæ opus esse ad eorum studiorum rationem, & hanc rem, quam paro, cognoueris: sanè confido summa diligentia curaturum. Datum oct. Idus Aug. M.D.XIII. anno primo Roma. Pręclarè de Leone X. attestatur Onuphrius in vita: Fuit omnium, qui ad eam diem fuerant, Romanorum Pontificum liberalissimus. Musicos magnopere amauit, quum esset eius artis peritissimus. Doctos, & eruditos viros coluit, & magnis muneribus persequutus est. Nihil enim antiquius duxit, quàm

quàm bonarum artium ſtudia maiorum ſuorum, maximeque Laurentij patris, exemplo, prouehere, & liberaliſsimè exornare. Ante omnia ab Epiſtolis Petrum Bembum, & Iacobum Sadoletum, omnium literatorum eloquentiſsimos habere voluit. Vaticanę bibliothecæ Beroaldum Iuniorem præfecit. Gymnaſium Romanum, accitis vndequaque grauiſsimarum artium præſtantiſsimis Profeſſoribus, inſtaurauit. Auguſtinus Niphus Sueſſanus Philoſophiam, Chriſtophorus Arretinus medicinam, Hieronymus Butigella iuris ſciẽtiam profitebantur: humaniora verò ſtudia Ianus Parrhaſius Conſentinus: græcas literas Baſilius Calchondiles Demetrij filius docebat. Singulos verò, vel mediocris nominis literatos magna liberalitate ſubleuabat. Romanis porrò vectigal ſalis imminuit, conſeruatorum poteſtate amplificata, eosque pręmijs, ac immunitatibus multis, publicè priuatimq; eſt proſecutus. Quamobrem ſolenni decreto fratrem eius Iulianum, Ciuitate donatum, inſigni maximoque apparatu, conuiuioque in Capitolio, & varijs ludicris ſcæniciſque artificijs ſuſceperunt, & ei ad teſtificandũ gratiſsimi animi ſtudium marmoream ſtatuam in Palatio Capitolino dedicarunt, cũ hac inſcriptione.

OPTI.

OPTIMO PRINCIPI LEONI X. MED. IOAN. PONT. MAX. OB RESTITVTAM INSTAVRATAM, QVE VRBEM, AVCTA SACRA, SACRA, BONASQ. ARTES, ADSCITOS PATRES, SVBLATVM VECTIGAL, DATVM CONGIARIVM, S. P. Q. R.

Eius Pontificatu, quem omnium lætiſsimum, ac Beatiſsimum Roma vidit, Emanuel Luſitaniæ rex elephantem ad vrbem miſit, ante mille annos Romæ non viſum, Pontificiq; nobiliſsimas ſacratas veſtes margaritis refertiſsimas dono dedit. Aedificãdi ſtudio incenſus Baſilicam vaticanam miro artificio à Iulio II. inchoatam, perficiendam, quantum in eo fuit, magno animo ſuſcepit, palatium Vaticanum triplicibus longis & præamplis eximia ſtructura auratis laquearibus, egregijs, nobiliſsimiq; operis picturis ſplendidiſsimũ fecit. Deiparæ virginis ædem, cui præfuerat Cardinalis, in monte Cælio, à fundamentis pæne refecit, & laqueari aureo exornauit. Lauacrum Conſtantini Lateranenſe ruinam minitans reſtituit. Hoc modo vrbem Ro. moderantem, cunctis læta pace fruentibus, mors præpora adhuc ætate florentem eripuit.

Iulius III. collegium Germanum inſtituiſſe prędicatur, vbi Pontificis & Cardinalium liberalitate & munificentia, aliquot Germani Adoleſcentes gratis alerentur, qui pietate & bonis literis inſtructi, patriam & ciues ſuos ad ec-

ad ecclesiam Catholicam reducerent. Quod collegium hodie floret, eiusq; cura & gubernatio patribus de societate Iesu est demandata. Sunt prætereà duo præcipua Romæ gymnasia, quorum hoc Sapiétiæ vocatur: ab Alexandro VI. sic instauratum & dotatum, vt honestè omnium artium professores alere posset, In quo omne disciplinarum genus, variæque linguæ à viris sapientissimis publicè tradũtur: ac tam in sacra Theologia, quam vtroque iure, & medicina, atque humanioribus literis honores scholastici conferũtur. Antè & pòst prælectiones studiosi in porticu inuicem acutè disputant, sæpè etiam in ipsos professores, vt & in reliquis ferè Italiæ academijs obseruatur. Alterum Gymnasium est Societatis Iesu, quod velut in duas scholas diuisum est, quarum altera est illorum qui 18. annum excesserunt, altera verò eius seminarium: altera Theologiæ & philosophiæ: rhetoricæ & humanitatis altera. Prior Parthenia dicitur: habetque pro insigni Theologiam in templo sedentem, cui genibus innixæ astant, Physica cum globo terræ, & Mathematica cum orbe cælesti, hac interiecta sententia: Leges impone subactis. Eius Rector antequàm magistratum illum deponat (est autem is trimestris) propositas theses publicè defendere cogitur. In Ecloge motu propriorum, S. Pontificum, extat bulla Gregorij 13. anno 1573. octauo Id. August. Pontificatus sui anno 2. edita. Qua fatetur, à Iulio III. inchoatum Romæ collegiũ

Germa-

Germanicum, ſe perfeciſſe, in quo ad minus centum Germani adoleſcentes, gratis, in philoſophicis, & theologia, latinis, græcis, hebraiciſque literis educarentur, ſub cura & diſciplina patrum de ſocietate Ieſu. Vt in Patriam reuerſi, concionibus, diſputationibus, hæreſibuſque refutandis, fideique orthodoxæ veritati dilucidandæ, & exercendæ animarum curæ, alijſque pijs operibus apti, quàm maximũ in eccleſia Dei fructum proferrent. Ad quorum ſuſtentationem reditus annuos decem millium aureorum contulerit. Cum priuilegijs ampliſsimis.

In collegio Gregoriano ſub inſigni Pont. legitur:

GRegorio XIII. Pontif. Max. religioni ac bonis artibus M.D. LXX*III*. Ad depictã tabulam in Collegio, vbi Gregorius. PP. præſidet, Card. aſsident, fratres ſocietatis *I*eſu ſupplicant.

Gregorio X*II*. Pont. Max. huius Collegij fundatori, ſocietas *I*eſu ampliſs ab eo priuilegijs munita, & ingentibus aucta beneficijs, vniuerſa in hoc totius ordinis Seminario parentis optimi memoriam, tanquam grati animi monumentum poſ.

Deſertis ſemina terris.

COLLEGII ROMANI ALVMNI AD Gregorium XIII. Pont. Max.

Bella mouere iubes, tribuisq; ad prælia vires,
Et fortes, qui nos diligis, ipſe facis.
Quî dubitas ſtygium pedibus calcare Tyrannum,

Si

Si dux est belli, si mouet arma Deus?
Nos licet imbelles, tanto duce & auspice pugnam
Optamus, vitæ nulla pericla mouent.
Te monstrante viam curremus ad ardua, nullum
Si iubeas ceruix nostra recuset onus.
Viue diu, felix duce te victoria certa est,
Atque æterna tuum fama sequetur opus.

GREGOR. XIII. AD COLLEGII ROM. ALVMNOS:

Præbet non prohibet:

Fortia tartareis indicite prælia monstris,
Nam vos tanta iubet bella mouere Deus.
Ingemit oppressus varijs erroribus orbis:
Arctoæq; carent religione plagæ.
Innumeræ sitiunt fidei sacra flumina gentes,
Et tendit duplices Indus vterq; manus.
Ardua res: faueat cœlestis dextera Regis,
Et cœptum læto fine secundet opus.
Ite alacres, dat signa Deus, præcedit Iesus,
Vosque operis socios aduocat, ite alacres.

DE COLLEGIO GERMANICO ANNO PONTIFICAT. II.

Gregorius Romæ florentia germina nutrit,
Doctrinisq; rigat, quæ pietate fouet.
Auctori cultæ generant poma aurea plantæ,
Et Germania facet pectora fructus alit,
Quid facies versute tuis Caluine labruscis:
Quis comedet glandes praue Luthere tuas:
Pascitur en miti felix germania fructu,

Quem bene culta ferunt germina Gregorij.
Inclyta Gregorio n. mium Germania debes,
Syncera fidei qui tibi germen alit.

Diuersa quoque aliarum Nationum, partim Romę, partim alibi instituta Collegia per Gregorium *XIII.* illic enumerantur, Neophytorum, *A*nglicanum, Gręcorum, &c.

*S*eminarium quoque Gręcorum, Iccaronitarum, Illyricum, Viẽnense, Pragense, Gracense Styriæ, Olmucense Morauię, Braũspergense Prussiæ, Mussipontanum Lotharingię, Vilnense Lituanię, Claudiopolitanũ, Funœnse in Iapone, Vsuquiense in Iapone, Arimaen in Iapone, *A*nzuchixamene in Iapone, Fuldẽse in Hassia, cum pulchris inscriptionibus, quas híc lõgum esset repetere. Refert autem *S*crad. lib. 2. Monumentorum Italiæ, & *C*ythri. in itinerario, & Papirius Massonus lib. 6. de gestis Ro. Pontificum in Gregorio *XIII.* Habet igitur curia Romana priuilegia studij Generalis Gloss. cap. vlt. de priuileg. 6. Et Ro. studentes gaudent priuilegijs studij generalis, & in absentia percipiunt fructus beneficiorum suorũ. Q. Mandos. ad reg. Cancell. 16. quęst. 30. Theologiæ Doctores promoueri à Magistro sacri palatij, refert super signatura gratiæ, de licentia Doctorandi.

Perquàm honestum semper fuit, Romæ docuisse, vel studuisse.

SIcut olim honestissimũ erat, *A*thenis operam literis dedisse, ita postquã ex *Æ*gypto & Gręcia musæ Romam immigrarant, honoratis-

noratissimum fuit, Romæ docuisse vel studuisse. Quare clarissimis tunc Philosophis ex Ægypto, Græcia, Tharso abundabat Roma. Et Porphyrius Apostata è Tyro Romam venit ad Plotinum insignem professorem. Seuerus etiam Imperator bonorum studiorum gratia, ex Aphrica Romam venit. *Strabo l. 14. Volater. li. 18.*

Titus Liuius quàm multos ex remotissimis prouincijs attraxerit: & quam celebres in omni artium genere Roma Doctores habuerit, supra de singulis est declaratum. Nec frustra est, quod vterque Herodis filius Romæ Græcis Latinisque literis fuit eruditus. *Spartianus.*

Aurelius Augustinus ex Carthagine professionis causa Romam venit. Et Alipius vt Ius ciuile ibi addisceret. *Hegesip. l. 1. cap. 38.*

D. quoq; Hieronym⁹ Romę docuit, & iussu Damasi Papæ psalteriũ correxit, Rusticiq; matrem laudat, quòd filium literas, & grauitatem Romanam discere coegisset. S. Germanus Antisiodorensis Episcopus, qui asinum & vitulum resuscitasse legitur, Romæ iurisprudentiæ operam dedit. Ac vt paucis dicam, nobilissimi quinque ex omnibus prouincijs Romam pietatis & sapientiæ studio, proficiscebantur. Quippè vbi Petri Apostolorum principis cathedra, religionis catholicæ arx & domicilium, Christi vicarius, & totius Ecclesiæ Pontifex Maximus, pretiosissimæ SS. Reliquiæ, summum totius tribunal, admiranda veterum Imperatorum monumenta, pijssimi & sapientissimi viri, & denique, quid non? *Augusti. l. 5. Conf. ca. 8. & l. 6. c. 8.*

habebatur. Vt non immeritò Cælius Rhodoginus Zachariam Rhodoginum felicem esse dicat, quòd ipsi in suprema & omnium celeberrima Academia Romana profiteri contigisset: atque ex loco celeberrimo authoritatem caperet. Ideoque rex Catholicus Philippus II. cùm anno superiori seuerissimo edicto prohiberet, ne quis ex prouincijs suis Belgicis ad alias Academias atque scholas studiorum gratia, quàm imperio suo subiectas, proficisceretur, Romanam, communē omnium patriam bonorumque studiorum matrem solummodò excepit.

De Bibliothecis Romanis.

QVia prespiciebant Romani, quòd absque libris bonæ literæ conseruari, & ad posteros rectè transmitti non poterant: eorum quoque curam susceperunt. Id quod vel ex Sibyllinis antiquissimis libris apparet, de quorum aduentu atque præstantia, custodiaque diligenti, Aulus Gellius scribit: *In antiquis annalibus memoria* super Sibyllinis libris hæc prodita est: Anus hospita atque incognita ad Tarquinium Superbum Regem adijt, nouem libros ferens, quos esse dicebat diuina oracula, eos velle dixit venundare. Tarquinius pretium percunctatus est. mulier nimium atq; immensum poposcit. Rex, quasi anus ætate desiperet, risit. Tum illa foculum coram eo cum igni apposuit, & tres libros ex nouem deurit: & ecquid reliquos sex eodem pretio emere vellet, regem interrogauit.

auit. Sed enim Tarquinius multò id risit agis, dixitque anum iam proculdubio deli-re. Mulier ibidem statim tres libros alios ussit, & idipsum placidè denuò rogauit, es reliquos eodem illo pretio emat. Tar-inius ore iam serio, atque attentiore ani-o fit, eam constantiam, confidentiamque on insuper habendam intelligit, & tres re-quos libros mercatur nihilo minore pre-o, quàm quòd erat petitum pro omnibus. d eam mulierem tuncà Tarquinio digres-m, posteà nusquam loci visem constitit. Li-i tres in sacrarium conditi, Sibyllini appel-ti. Ad eos quasi ad oraculum quindecim ri adeunt, cùm Dij immortales publicè con-lendi sunt.

Lactantius Firmianus decem Sibyllas, *L. 1. instit. c 6 & de ira dei.* egias vates, fuisse probat, earumque septi-am Cumæam nouem istos libros Romam Tarquinium priscum, & non Superbum tulisse ait, & pro ijs trecentos Philippeos stulasse: eosdemque libros sacros occultari litos, nec ab vllo præter 15. viros inspectos, m reliquarũ Sibyllarum carmina & habe-ntur vulgò, & ferrẽtur. Pulchra extat apud *Vopisc. in vita Adriani imperatoris.* opiscum Fuluij Sabini oratio. Referimus d vos P. C. Pontificum suggestionem, & ureliani principis literas, quibus iubetur, vt spiciantur fatales libri, quibus spes belli ter-inandi, sacrato deorum imperio contine-r. Scitis enim ipsi, quotiescunque grauior iquis extitit motus, eos semper inspectos,

neque priùs mala publica esse finita, quàm ex ijs sacrificiorum processit auctoritas. Literę verò Aureliani tales erant: Miror vos P. C. tam diu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, proinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo Deorum omnium tractaretis. Agite igitur & castimonia Pōtificum, & cæremonijs solennibus iuuate Principem, publica necessitate laborantem, inspiciantur libri, quæ facienda fuerint, celebrentur. Eodem pertinet hoc Iulij Capitolini in Gallieno: Pax Deûm quęsita inspectis libris Sibyllinis: factumq; Ioui salutari, vt præceptum fuerat, sacrificium: nam pestilentia tanta extiterat Romæ, & in Achaicis vrbibus, vt vno die quinque millia hominum pari morbo interirent. Illos igitur libros, quando periculosa erant tempora, Romani pontifices ad Cornelium vsque Syllam consuluerunt: tunc autem cum Capitolio igne perierunt, teste Iulio Solino. Nam in templo Iouis Capitolini sub terra, in arca lapidea à custodibus decem conseruabantur, vt refert Marlianus, tandem restituto Capitolio, missi sunt legati Erythras, qui conquisita Sibyllæ carmina, circa mille Romam reportarunt: quæ crebrò citat Lactantius. Sibyllæ vaticinia de Christo tam aperta fuerunt, vt inter scriptores & vates ciuitatis Dei numerari dignæ sint, ait Augustinus lib. 18. cap. 23 de ciuitate Dei.

Solinus polyhist. c. 8.

L. 2. Ro. antiquitatum ca. 10.

Quot autem, & quales Sibyllæ fuerunt, & quibus temporibus floruerint, eodem loco

Io.

.L udo. Viues annotauit. Quòd afflatu Dei
ticinatæ fuerint, ex Lactantio, Augustino,
stini cap. 27. contra gentiles, Clementis
exandrini lib. 6. Stromat. Hieronymi lib. 5.
ntra Iouinianum, Eusebij lib. 5. histor. Plura
erunt Sixtus Senen. lib. 6 Bibliothecę san-
e, & pater Antonius Posseuinus lib. 2. bi-
othecæ selectæ.

Tandem Augustus cùm Pontificatum ma-
num susceperat, quicquid fatidicorum li-
orũ Græci Latiniq́ue generis, nullis vel pa-
m idoneis auctoribus ferebatur, supra duo
illia contractos vndique cremauit: ac solos
tinuit Sibyllinos, hos quoque delectu ha-
to, conditit́que duobus forulis aureatis sub
latini Apollinis basi. Iulius Cæsar Græcas
Latinas bibliothecas extruendi curam M.
arroni dedit: Augustus autẽ Pompeio Mar-
. Adhęc, Augustus in Palatio Latinam, Grę-
mq́ue Bibliothecam ex Apollinis Thusca-
ci colossi ære nobilissimo instituit atque
ornauit. De Pauli Æmilij, & Octauiæ Au-
sti sororis bibliothecis, Marlianus & Vo-
terranus scripserunt. Primus autem Pysi-
ratus tyrannus Athenis omnium disciplina-
m libros publicè legendos posuit: Romæ
rò Asinius Pollio. Lucius Sylla egregiam
am Apeliconis bibliothecam, quæ Aristo-
lis & Theophrasti libros continebat, Romam
anstulisse fertur, cùm Athenarum vrbe po-
tus esset. Verùm Neronis imperio tot victo-
js quæsitæ opes, tot præstantissimi libri, &

Vtrãq; scribit. Sueto. in Iulio.

Marlia. li. 3. cap. 6. Plin. li. 7. cap. 30. Marliali. 6. cap. 2. Blond l. 4.

celebrium ingeniorum monimenta, grauiſsimo & pernicioſiſsimo incendio perierunt, vt nulla ratione ſit admirandum, quod veteri hiſtoria careamus. Nec enim vlla ferè optimarum rerũ memoria ſupereſſet, niſi poſteriores imperatotes & magiſtratus tãtis curis, ſumptibuſque tantis, per viros doctos maximo ſtudio & labore reſtituiſſent. Veſpaſianus enim Capitolij reſtitutionem aggreſſus, ruderibus purgandis primus manus admouit, & ſuo collo quędam extulit, ærearumque tabularum tria millia, quæ ſimul conflagrauerãt, reſtituenda ſuſcepit, vndique inueſtigatis exemplaribus. Inſtrumentum imperij pulcherrimum ac vetuſtiſsimum confecit, quo continebantur penè ab exordio vrbis Senatuſcõſulta, plebiſcita de ſocietate, & fœdere, ac priuilegio cuicunque conceſsis. Quod Titus Ioſephi libros de Iudeorum & Hieroſolymæ euerſione, approbarit, & in bibliothecam Romanum repoſuerit: & Veſpaſianus exuſtum Capitolium reſtituerit, refert Nicephorus Calixtus.

Sueton. in vita.

Sueton. in

Domitianus quoq; bibliothecas incendio abſumptas impenſiſsimè reparauit, exemplaribus vndiq; petitis, miſsiſque Alexandriam qui deſcriberent, emendarentque, Vlpius quoque Traianus nouas bibliothecas extruxit, vt auctor eſt Dioniſ. Et Gellius in bibliotheca templi Traiani ſe literis operam dediſſe ait. In Biblioth. *Vlpia* à Traiano, ſiue vt multis vi-

L.11.c.17.

videtur, Adriano, instituta, lib. lintei asser-
bantur, quod Flauius Vopiscus in Aurel. his
rbis declarat: Quæ omnia ex lib. linteis, in
ibus ipse quotidiana sua scribi præceperat,
) tua sedulitate condisces. Curabo autem,
tibi ex Vlpia bibliotheca libri lintei pro-
antur. Et quibusdam inte[illegible]iectis: Inueni
per in Vlpia bibliothec[illegible] [illegible]er linteos li-
os epistolam diui Valeriani. [illegible]ui autem lin-
libri fuerint, explicat Blondus: Plinius di-
palmarum folijs primò scriptitatum, inde
arundam arborum libris, postea publica
onimenta plumbeis monumentis, mox
iuata linteis confici cœpta aut ceris. Char-
que pargamum dedisse, & papyrum à ciui-
e eius nominis circa Babylonem habitam.
rorum autem linteorum, in quib. annalia
ent notata, Liui⁹ sæpè mētionē habet. Cóti-
bantur etiam in hac Vlpia bibliotheca libri
ephantini, de quibus Vopiscus in Tacito.
abet in bibliotheca Vlpia in armario sexto
rum Elephantinum, in quo hoc Senatus-
nsultum perscriptum est, cui Tacitus ipse
anu sua subscripsit. Nam diu S. C. quæ ad
incipes pertinebant, in libris Elephantinis
ribebantur. Etsi Elephantinis libris XXXV.
p. Romani tribus etiam continebantur, vt
arlianus & Blondus testantur. Vtrunque
euiter expresit Marlianus: In thermis Dio-
etianis Vlpia bibliotheca ab Adriano, vel vt
ij volunt, à Traiano eò translata fuit, in qua
ri lintei elephantinique, principum gesta,

Senatuſconſulta, authore Pollione conſcripta erant. Porrò Tiberianæ bibliothecę meminit Gellius, qui ea vſus fuit. Et Vopiſcus in Probo: Vſus, inquit, ſum præcipuè libris ex bibliotheca Vlpia, ætate mea in thermis Diocletianis, item ex domo Tiberiana. Pacis etiam bibliothecæ mentio fit apud Gellium. Erat quoque Tiburti in templo Herculis bibliotheca, Gellij tempore ſatis inſtructa. M. enim Fuluius Herculem Muſarũ ducem in Græcia celebrari audiens, Herculi Muſarum templum poſuit: & omnium Camęnarum ſimulacra Romam tranſtulit, ac ſub fortiſsimi numinis tutela conſecrauit, vt mutuis auxilijs iuuarentur, quies Muſarum Herculis defenſione, & virtus Herculis voce Muſarũ. Quapropter veteres Herculi & Muſis ſimul ſacrificabant. Gordiani Imperatoris hæc præcipua laus fuit, quòd ad ſexaginta duo millia librorum in bibliotheca habuiſſe dicitur. Præclara eſt illa Valentiniani, Valentis, & Gratiani conſtitutio ad Clearchum P. V. Antiquarios ad bibliothecæ codices componẽdos, vel pro vetuſtate reparandos, quatuor Græcos, & tres Latinos ſcribendi peritos legi iubemus: quibus de caducis, popularibus, & ipſi enim videntur è populo, competentes impartiantur annonæ, ad eiuſdem bibliothecæ cuſtodiam conditionibus, & requirendis, & protinus apponendis.

Gell. lib. 13. cap. 18.

Li. 16. ca. 8.

Li. 19. ca. 5.

Marlia. lib. 6. cap. 4.

Blond. li. 4.

Platina in Fabiano 1.

L. 2. C. Theodoſiano de ſtudijs liberalib.

Franciſcus Patritius Senenſis lib. 8. cap. 15. de inſtitutione reip. Habuerunt, ait, Romani plures

ıres bibliothecas:cũ publicas,tum priuatas:
l diuturnitate temporis, & bellorum tem-
ſtate omnes perierũt.Quarum ſi qua veſti-
ı extarent, magnis nos laboribus liberarẽt,
obſcuriores literarũ tenebras lumine vetu-
tis illuſtrarent. Sed Imperatores pleraſque
tituere conati ſunt.
Et Pontifices Maximi egregiam illam Ro-
ınorum Imperatorum erga bonas literas,
ectiſsimos libros curam,nequaquam neg-
erunt: ſed partim nouas bibliothecas in-
uerunt,partim quoque veteres reſtituere,
gere, atque exornare ſtuduerunt. Nam Hi-
ius primus duas bibliothecas reliquiſſe le-
ur. Bibliothecam S. Petri reſtituit Zacha-
s I. Nicolaus V. per vniuerſam ferè Euro-
n miſit viros in omni artium genere præ-
ıtiſsimos, qui veterum ſcriptorum libros
ıquirerent,reſtituerentq; ,& quinq; duca-
ũ millia promiſit,qui D.Matthæi Apoſtoli
angeliũ Hebraicum adferret. Sicut Leo X.
ınnem Laſcarum in Turciam miſit,qui ex-
sis omnibus ibi bibliothecis, Romanam
leuit.Pius II . bonas artes, quæ in tantum
endorem ipſum euexerant, & doctiſsimas
liothecas,vnde tantam eruditionem hau-
ıt,neglexiſſe credendus eſt?minimè hercu-
nam libros, teſte Platina, plus quàm ſaphi-
& ſmaragdos curare ſolebat. Sixtus IIII.
liothecam Palatinam in Vaticano toto ter-
um orbe celebrem,aduectis ex omni Eu-
a libris, conſtruxit, certoſque prouentus
de cuſtodes & librarij Latini, Græci, He-

braici, menſtrua ſalaria quibus alipoſſent, haberent, librique alij emerentur, aſsignauit. Quod ipſius epitaphium ſimulacro eius in Platina bibliotheca aſſcriptum confirmat:

Templa, domum expoſitis, vicos, fora mœnia, pontes,
Virgineam Triuij quod repararis aquam,
Priſca licet nautis ſtatuas dare commoda portus,
Et Vaticanum cingere Sixte iugum:
Plus tamen vrbs debet, nam quæ ſquallore latebat
Cernitur in celebri bibliotheca loco.

Volat. l. 22. Antropol. Etſi Volaterranus Vaticanæ bibliothecæ inſtitutionem Nicolao V, tribuere videtur, qui & præter cætera veterum ſcriptorum monimenta eam conſeruare ait, Iamblici libros de Pythagoreis cum Simplicij commentarijs: Aëtij quoque hæretici libros de medicina: Agathiæ veterum Poetarum epigrãmata Græca. Iuſtiniani principis hiſtoriam, & Apollonij librum de comicis figuris. *Procopij* opus quod ἀνέκδοτα inſcripſit quo *Iuſtinianus* vnà cum vxore grauiter perſtringitur. Nec non *Arriani* hiſtorici, qui minor Xenophon cognominabatur, volumina duo, quorum prius Epicteti philoſophi doctrinam, poſterius hiſtoriam *Alexandri* Magni complectatur. Poſtremò Symonis Metaphraſte commentarios de vita ſanctorum, & opera D. Thomæ *Aquinatis*, è latino ſermone transfuſa in græcum per Demetrium Cydonium Theſſalonicenſem. Quanquàm ergò Vaticana bi-

na bibliotheca à multis Pontificibus aucta, ornataque,& infinitis lectissimis preciosissimisque libris referta erat: tamen quando Borbonius Caroli V. Romanorum imperatoris tempore vrbem diripiebat, plurimùm & ipsa detrimenti accepit. Sed tanto diligentius posterioribus Pontificibus, atque Cardinalibus restituta, quantò diligentiorem bonarum literarum in Republica Christiana curam gerere supremum magistratum oportere, propter incredibilem earum vtilitatem, intelligebant. Ac longo tempore in necessarios Reipublicæ vsus clarissimæ veterum scriptorum & doctissimorum hominum lucubrationes conquisitæ, & incorruptè hactenus conseruatæ, superioribus annis ad iuuandum ecclesiam Dei, multorumque studia promouendum in lucem prodierunt. Pius enim PP. IIII. officinam libris sanctorum patrum rectè imprimendis instituit, accito Paulo Manutio Aldi filio, viro tum in ea facultate, tùm omnibus ferè bonis artib. claro qui ei muneri typographico præesset. Nam quæ in supremam totius orbis bibliothecam fideliter reposita erant; omnium maximè incorrupta & pura esse semper credita fuerunt, quod vel Athanasij pijssimi & vndequaque doctissimi patris, cæterorumque Episcoporum Ægypti epistola ad Marcum Pontificem declarat, qua canones concilij Niceni corruptos perditosque ex Romana potissimùm bibliotheca repetere voluerunt. Gregorius

Onuphri. ad Platinam in vita Pij.

gorius quoque re & nomine Magnus concilij Ephesini ab hæreticis deprauati, verum sese purumque descriptum, Anastasio Episcopo Antiocheno ex Romana bibliotheca transmittere scribit.

Nicęnæ fidei confessionem Romæ fuisse repositam, refert Basilius Magnus epistola 82. Et Hieronymus ad Ruffinum: Si à me fictam epistolam suspicaris, cur non eam in Romanę ecclesię chartario requiris. Ex quo Hieronymi responso colligit Papirius Massonus li. 2. de gestis Ro. Pontificum in Anastasio II. publicum olim Romæ ecclesiasticum chartarium extitisse. Clemens etiam V. clementina de Iureiurãdo, ea, quę ponderis alicuius erãt, in archiuis Romanæ ecclesiæ reponi, diligẽterq; asseruari solere profitetur.

Ne dicam quòd plurimi recentiores, qui in repurgandis veterum scriptis nuper pulchrè laborauerunt, editionis suæ puram veritatem persuasuri, cum Vaticano vel Romano exemplari sese contulisse affirment. Quòd enim veteres Romani tabulis, quę, leges, historiam, acta publica pfœdera, ritus sacros, & veterum legislatorum decreta, continebant, publicos probatosque custodes ordinârint, ne quid fraudis in re tam ardua fieret, scribit Marlianus. Et quòd ipsi scribæ, custodiæ, & cura tabularum, sub Censorum imperio fuerint, author est Fenestella Marcus etiam Cicero & veteres Romanos diligenter id curasse, & posteriores cùm negligerent, grauissi-

Bibliothecarũ publi. custodes.

Lib. 2. ca. 6.

De magist. Rom. c 17.

a in totam Rempublicam mala importâsse monstrat, libro de legibus tertio: Legum, quit, custodiam nullam habemus, itaque leges sunt quas apparitores nostri volunt, brarijs pẽmus, publicis literis consignatã emoriam publicam nullam habemus. Græci c diligentius, apud quos νομοφύλακες cre- tur. Nec hi solùm literas, nam id quidem am apud maiores nostros erat, sed etiam ta hominum obseruabant, ad legesq́ue re- cabant. Gregorius Magnus varias etiam o tempore bibliothecas Romæ extitisse af- mat, epistola quadam ad Eulogium Alex- drinum: Præter illa, inquit, quæ in Eusebij esariésis libris de gestis sanctorum Marty- n continentur, nulla in archiuo huius ec- siæ nostræ, vel in Romanę vrbis bibliothe- esse cognoui, nisi pauca quædam in vnius dicis volumine collecta. Beatus etiam Hie- nymus epistola ad Fabiolam, Tertulliani rum de vestibus Aaron (quem ipsi videre cõtigerat) in bibliothecis Romanis, prop- celebritatẽ vrbis, reperiri credit. Raphael olaterranus lib. 6. geographiæ, vigintiqua- or Romæ bibliothecas extitisse refert, inter as præcipuæ fuerint Palatina & Vlpia. Li. 7. epist. 29.

Gregorius XIII. optimos libros variarum guarum, Arabicæ, Syriacæ, Turcicæ, excu- & ad remotissimas gentes deportari man- uit, vt homines in disiunctissimis regioni- s positi, lectione illorum, ad Christia- m pietatem, & religionem allicerentur.

Papi-

Papirius Massonus lib 6. de gestis Ro. Pontificum in Gregorio XIII.

In bibliotheca vaticana.

Vti vnicum bonum scientia: ita inscitia malum.

Dormiens homo nullius pretij.

INSCRIPTIONES BIBLIOTHECARVM IN PALATINA D. PETRI IN VATICANO:

De Xisto IIII. supra recitatum est.

In Priuata Iulij III. Ad Aulam Constantiui:

Iulius III. Pontif. Max. ad honestam ab ingentibus curis animi relaxationem, literarij ocij fructum, & iucunditatem, Bibliothecam priuatam fieri, & exornarij iussit, Pontificat. sui anno primo.

IN NOVA XISTI QVINTI:

IN PORTA.

Sixti V. P. M. Bibliotheca vaticana.

INTERIVS.

Sixtus V. P. M. Bibliothecam hanc vaticanam ædificauit, exornauitque Anno M. D. LXXXVIII. Pontif. IIII.

IN PORTICV, IN LAPIDE PORPHYRETICO MVRO INFIXO.

Six-

Sixtus V. P P. M. Bibliothecam Apostolicam à Sanctißimis prioribus illis Pontificibus, qui B. Petri vocem audierunt, in ipsis adhuc surgentis Ecclesiæ primordijs inchoatam, pace Ecclesiæ reddita, Laterani institutam, à posterioribus deinde in Vaticanam vt ad vsus Pontificios paratior esset, translatã, ibique à Nicolao V. auctam, à Sixto IIII. insigniter excultam, quo fidei nostræ & veterũ Ecclesiasticæ disciplinæ rituum documenta omnibus linguis expressa, & aliorum multiplex sacrorum copia librorum conseruaretur, ad puram & incorruptam fidei & doctrinæ veritatem, perpetua succeßione in nos deriuandam toto terrarum orbe celeberrimam, cum loco depresso, obscuro, & insalubri sita esset, aula perampla, vestibulo, cubiculis circum & infra, scalis, porticibus, totoq; ædificio à fundamentis extructo, subsellijs, plateisque directis, libris dispositis, in hunc editum, perlucidum, salubrem, magis oportunum locum extulit, picturis illustribus vndique ornauit, liberalibusque doctrinis, & publicæ studiorum vtilitati dicauit, anno M.D. LXXXVIII. Pontificatus sui IIII.

IBIDEM IN ALIO LAPIDE.

Sixti V. P P. M. perpetuo hoc decreto de libris Vaticanæ Bibliothecæ conseruandis, quæ infra sunt scripta, hunc in modum sancita sunto, inuiolateque obseruantor: Nemini

libros, codices, volumina, huius Vaticanæ Bibliothecæ ex ea auferendi, extrahendi, alioue aſportandi, non Bibliothecario, neque cuſtodibus, ſcribiſque, neque quibuſuis alijs cuiuſuis ordinis & dignitatis, niſi de licentia ſummi Rom. Pontificis, ſcripta manu, facultas eſto. Si quis ſecus fecerit, libros, partemúe aliquam abſtulerit, extraxerit, clepſerit, rapſeritque conceſſerit, corruperit dolo malo, illicò à fidelium communione eiectus, maledictus, anathematis vinculo colligatus eſto, à quoquam præterquam Rom. P P. ne abſoluitor.

Franciſcus Schottus itinerario ſuo Italiæ, anno Iubilæo 1600. conſcripto, de vrbis Romæ admirandis cap. 10. ait: Bibliotheca Vaticana Pontificis. quotidie à doctis hominibus meritò frequentatur. Abundat enim, refertaque eſt, ſi quæ alia in Europa, antiquiſsimis omnium diſciplinarum artiumque libris, cũ Græcis, tum Latinis, ac Hebraicis calamo in membranis olim exaratis, multis ante ſeculis accumulatis à S. Pontificibus, quibus colligẽdi libros, ſeruandiq; ſtudium fuit, in tot bellorum ciuilium, exterorumq; calamitatibus, direptionibus, quas ea vrbs à barbaris gentibus accepit, quòd vrbium reginam extinctam cuperent. Xiſtus V. nuper mirificè eam auxit, ornauit, illuſtrauit picturis atque ædificio immenſo. Illud ſummis votis optant, & efflagitant viri docti, Pontificis Maximi beneficio

indicem

indicem librorum Græcorum & Latinorũ, bono publico edi, atque euulgari. Sic enim fieret, vt inflãmati eruditi, qui ad veteres ſcriptores illuſtrandos animũ appellunt, frequẽtes Romam venirent: prodirentque innumerabiles Authores, qui vel latent in tenebris, lucemque nondum aſpexerunt, vel lõgè deprauatiſsimi, mutili, ac manci circunferuntur. Pręſtitit hoc Auguſta Vindelicorum, per Indicẽ inuitatis eruditis, qui Græcos Patres, cõparando vulgatas editiones cum manuſcriptis, illuſtrare vellent. Sunt & aliæ Romæ egregiæ bibliothecæ, Vt Collegij Canonicorum S. Petri in Vaticano: Cardinalis quoque Sirleti libris Græcis plena. Quæ nũc XX. millibus æſtimata, Aſcanij Cardinalis Columnæ eſt, patetque doctis hominibus. Scorftia quoque Auctoribus Græcis manuſcriptis abũdat, & Farneſiana. Taceo innumeras priuatorum bibliothecas, rarorum librorum, rerumque pretioſarum. Vaticana verò omnium, quæ in orbe ſunt, inſtructiſsima eſt, optimiſque & antiquiſsimis ſcriptis in membranis libris refertiſsima, quorum numerus ſex millium excedit.

Loca, vbi libros aſſeruabant, Bibliothecæ ſcrinia, archiuia dicebantur, ſicut ex Bibliothecario in vita Cæleſtini, & Leonis, atque Gelaſij, & Bonifacij colligitur. Præfecti horum locorum publicorum Bibliothecarij vel Cancellarij vocabantur.

Qui libros, mébranas, chartas, accuratiſsimè cuſtodire tenebantur: Bullas quoque ſiue diplomata decretaleſq́; Pontificum ſcribebant.

Marcellus Ceruinus bibliothecarius, duos correctores & reuiſores Latinos addidit, annuaque ipſis emolumenta inſtituta ſunt.

Bibliothecæ nomen tam libris ipſis, quàm loco vbi aſſeruabantur libri, applicabant.

Liber verò eſt, lumen cordis, ſpeculum corporis, virtutum repertorium, vitiorum confuſorium, corona prudentum, diadema ſapientum, honorificentia Doctorum, clarificentia Rectorum, comes itineris, domeſticus fidelis, ſocius colloquentis, collega præſidentis, vas plenum ſapientiæ, via recta eloquentiæ, hortus plenus fructibus, fundamenmentum memoriæ, hoſtis obliuionis, puteus aquæ viuæ, hortus concluſus, fons ſignatus, arcana reuelans, obſcura clarificans, rogatus reſpondet, vocatus properat, iuſſus feſtinat. Lucas de Penna rub. c. de Nauic. ſeu Naucler. publ. lib. 11.

Volumen à voluendo deriuant, Io. Pierius lib. 34. titulo de vmbilico.

Chartam in Aegypto tempore Caroli Magni inuentam aiunt, & à loco charta denominatam. Guido Pamirollo, verbo papyrus.

Bibliothecas autem ad Orientem ſpectare debere, admonet Vitruuius Architect. lib. 6. cap. 7. Vſus enim matutinum lumen poſtulat, & libri non putreſcunt eo vento: quando à Meridie & Occidente ſpirantes véti humidi,

humores

humores infundunt, & tineas producunt.

De bibliotheca & typographia Xisti V. & alijs ad hanc rem pertinentibus de rebus supra libro primo pertractaui.

Præclara etiam paßim Romæ monumenta extant.

Fortiter agere & pati, Romanum est.

In obelisco arca S. Petri.

Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat, Christus ab omni malo plebem suam defendit.

In templo Germanorum S. Mariæ de anima.

Gwalt/Gelt vnd Gunst/
Bricht recht/ trew vnd kunst.

Alibi:

Nulli præclusa est virtus, omnibus patet, non quęrit donum, non censum, sed nudo homine contenta est.

Felix nimium prior ætas.

Omnis ætas de suo tempore conquæsta est.

Bonis vita & mors dulcis est.

Viuit post funera virtus.

Post tenebras lucem.

Decipimur votis,
Tempore fallimur,
Mors deridet curas,
Anxia vita nihil.

Malo mori, quàm maculari.

Nunquam malè moritur, qui bene vixit.

Tendimus huc omnes.

Mors certa, incertum mortis genus.

Time Deum, & viues.

Viuere vis ſemper, cęlumq́; aſcendere lecto
Hîc bona, dum fueris, vita ſit atque fides.
Certa dies nulli eſt, mors certa, incerta ſequ
tum
Cura, licet tumulum, qui ſapit ante ſib
Fui, non ſum, eſtis, non eritis, nemo immor
talis moriens vt viueret.

Vixit vt moriturus.

Mors mihi vita fuit.

Roma caput orbis plurima admiranda & cō ſideratione dignißima monumenta ſpectatoribus prębet: Vt ſunt Hoſpitalia, quibus infirmi recipiuntur, & magna diligentia curantur, partim publica omnium Nationum, partim priuata. Germanorum, Gallorum, Hiſpanorum, Anglorum, Vngarorum, Suecorum, Flandrorum, Florentinorum, Genuenſium. Pupillorum ædes multæ. Viæ, Palatia, Porticus, Thermæ, aquæ ductus, fora, putei, fontes, Amphitheatra, Arcus triūphales, theatra, Circi, Columnæ, Coloſsi, obeliſci, Statuæ, Horti, Atria, Baſilicæ, roſtra, Curiæ, tabernæ, Campi, Sepulchra, Templa, ædes ſacræ, Fana, macella, Turres in murorum ambitu circiter 360. Portæ 21. &c. ſimilia infinita propemodum, quæ admirari citius, quàm verbis dignè explicare poteris.

Acade-